ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1

DIMANCHE
1er OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 142

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.112

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.112

ՁԻԹԵՆԻԻՆ ՎԻՃԱԿՆԵՐԸ

Գրեց՝ Գ. ՊՈԼՍԵԱՆ

Միշտ ուզած եմ գրել ձիթենիին մասին, այնքան ընտանի, յաւիտենականօրէն կապոյտ ծառին, եւ բախեր եմ անյաղթահարելի խոչընդոտի, կարծես ոստերուն ու ոճերուն ծակծկուած, ողորկ չուքը, փայլերը՝ իրենց հիւսուածքով մանկութիւնս ծածկող, անոր վսեմ, անտեսանելի խանդաղատանքը ամրան յետմիջօրէին՝ ըլլային պարզապէս անգրելի:

Ծառեր կան որ կ'ապրեցնեն մեր պարտէզները իրենց ծորուն իգականութեամբ, եւ հակառակ անոր որ մեր լեզուին մէջ չէգոքն է տիրողը, ինծի համար դեղձենին, նշենին, խնձորենին, կեռասենին կիներ են, քաղցրօրէն չպարուած, մերթ քօղարկուած, մերթ արտակարգօրէն մատչելի: Առհաւական դէմքեր՝ պահպանող բերրիութիւնը մրգաստաններու: Ձիթենին իր պարզ խստութեամբ, մկաններ ոգեկոչող ողորկ ու փայլուն թեւերով, կը պատկանի արական միջոցին: Անոր չուքին հայրը կրնայ ամառնային ախոռ սարքած ըլլալ եւ ճիւղերը կրնան ամփոփել խիտ հոտը ձիու թրիքին, որ կը վրնջէ երբեմն, երբեմն ալ լռօրէն ժամանակը կ'աղայ: Տերեւները կը պսպղան իրենց երեսներու տարբերակուող որակներով, թեթեւօրէն թաւիշ բայց աւելի կարծր ու չոր: Երբեք չես մոռնար ձիթաստաններու մուտքի, ձորի առաջին ծառին յամառութիւնը չմեռնելու, դիմադրելու ձեր արուարձանի, քաղաքի խուժող քարայնութեան որ տարուէ տարի կ'իջնէր վար, կը գրաւէր ամէն բաց միջոց: Ո'չ նորաբոյս, ո'չ ծեր, կար միշտ ան մանկութեանդ աշխարհագրութեան մէջ, ինչպէս փչալարերով պաշտպանուած կանկառի ցանքերն ու արմաւենին, եւ կը թուէր պատերազմիկ մը, նման Քսենոփոնի կամ Մեծն Տիգրանի ռազմիկներուն, այն տիպարով ու տեսքով զոնէ որ երեւակայել կուտային քեզի ամերիկեան ծանր ու մեծածախս ֆիլմերը ձեր քաղաքի մէկ ու պոռնիկ հոտող սինէմաներուն մէջ: Սպառած, մաշած, սակայն միշտ աճող այդ տձեւ ու չարչարուող ձիթենին մնաց միշտ, յետին յիշատակ բոլորը ծածկող եւ այլեւս իբրեւ անուն տեւող ձիթաստաններէն, հերոս՝ ժամանակէ մը երբ այդ հողին մարդիկը գիտէին, մըշտական քայքայումին ընդդէմ, զայն մշակել:

Մերձ լեառնն որ կոչի Ձիթենեաց...

Եւ այն ճիւղը կայ տակաւին, չորցած, կարծրացած, փոշոտ, բայց պահպանուած հետեւողականօրէն, կապուած Բեթղեհէմէն բերուած հազուագիւտ լուսանկարի մը շրջանակին. հոն կը բարձրանայ հիմաք ու չճանչցած մեծ մօրդ դէմքը, սեւ ամրագրուագ մազերով, նայուածքը բռնուած այն պահուն երբ կը թուի օրհնուած՝ հեռաւոր տաճարին մէջ: Հաճին: Երկու աղջնակները կրեց երկրէն մինչեւ ծովափի որբանոցները, յետոյ միայն ժամանակ գտաւ մեռնելու: Քու ծագումդ: Որքան փորես զայն, այնքան կը ջնջուի, կը մնայ չքացման խիստ:

Ծառ աքսորի:

Ձիթենիին միակ անվնաս մնացած մասը երկար ու չեղ ճիւղ մըն էր, անսասանի քամակի նմանող, որ կ'աւարտէր սանձարձակ վրնջիւնով մը նորաբոյս ոստերու: Արտասովոր եւ ուրախ խրխինջ մը կանաչ: Կը հեծնէիր անոր փորին իբրեւ ձիու մը: Ձիդ էր, որ հովոտ օրերուն կ'արձակուէր միջոցին մէջ, կը մարտնչէր ամպերուն, հրէշներուն դէմ: Բեղաս մը չէր, հրեղէն, այլ պարզապէս ձի մը որ կ'ուզէիր ունենալ, որուն հետ արտաչափէիր դիմացի դաշտերը, նարընջաստաններուն մօտ վարակի նման աճող գիւղաքաղաքը ճախճախուտ, լեռները, ասոնց մանիշակագոյն խորհուրդները դացող մինչեւ հեռաւոր Ամերիկաներ: Անդոհանք մը, խուլ անձկութիւն մը կար տեղ մը, երբ ձեզմէ շատեր կը մեկնէին, կարծես կը ջնջուէին մէկէն եւ պարապներ կը յայտնուէին պատկերներուն մէջ, որ կը լքէին քեզի իրենցմէ: Ո՞ւր են, ո՞ր աշխարհամասին վրայ սփռուած, մեռեալները որոնց կրնաս հանդիպիլ օր մը, սպասման սրահի մը մէջ, այն պահուն երբ օդանաւդ կը պատրաստուի մեկնելու: Եւ դուն տակաւին կը պահես անոնց հետքերը, անոնց խորհուրդը, կարծես ըլլայիր պատսպարա՛նը անոնց չքացումին: Հոն ես, ձիթենիին վրայ, նոյն հովն է վերստին ցրուումէն առաջ:

Արծաթագոյնէն մինչեւ մուգ մոխրագոյնը ձիթենին իր գոյները կը սփռէ, կը տարբերակէ ըստ լոյսի ու ստուերի: Աշխարհ մըն է թափանցիկ, նրբերանգներու, որոնք քչոցներու պէս կը պտուտքուին, եւ կը դառնան, կը ճռուողեն, կը ճառագայթեն, ճպուռներու օրը մաշեցնող մեներգին: Կառուցուածք մը՝ որքան այլազան այնքան միակտուր: Իր ձեւն ալ կը մնայ աճումին մէջ անփոփոխ, եւ չի հետեւիր ընդհանուր որոշելի կաղապարի մը, ինչպէս եղեւինները կամ բրգաձնաց ու վերացական նոճիները: Իր ոճը հանդիսաւորումն է զուսպին, կարգաւորեալ բայց պոռթկումի մօտիկ յորդութեան:

Ծաղկազարդին ձիթենիները կը փետտուէին դրեթէ իրենց մարդկային հասակին մատչելի ճիւղերէն: Պահապանները անկարող էին դիմադրելու հրացաններով իսկ՝ տարեկան այս կազմակերպուած, օրհնուած վայրագութեան: Տղացիները մեծ մոմերով պիտի ճկեղեցի երթային եւ այդ մոյերը պիտի պճնուած ըլլային ձիթենիի ոստերով, ծաղիկներով, ժապաւէնով: Նոյն օրը, պատարագի աւարտին, ժամկոչ եւ թաղական ոստեր կը բաշխէին հաւատացեալներուն, տալով իբր թէ հոգիներուն եւ աշխարհի խաղաղութիւն, աւետելով մուտքը սրբազան շաբաթին եւ աւարտը պատմութեան:

Պտուղներուն մանր ու պինդ կանաչը դանդաղօրէն կը փոխուէր մուգ մանիշակագոյնի կամ ծորուն սեւի, որ կը պատռուէր բերնիդ մէջ, անոր բերքը արդիւնք է անհուն համբերութեան, տեւական ու տոկուն կիրքի մը, որ կը լուծէ իր մէջ ամէն յանկարծական բխում ու յեղաստեղծ ներշնչում:

Իր դանդաղ, շատ դանդաղ աճումը ձիթենին կ'ընէ դրեթէ անշարժ, անփոփոխելի:

Ծառերուն է'ն յուշարձանայինը:

Մանուկներ, պատանիներ, ծերունիներ մեծաչուի, այլուրային նայուածքով կը ժայթքեն դուրս մանրանկար, կարմիր ու կապոյտ պատուհաններէն, աշտարակներէն, պատշգամներէն (այս բոլորը առանց հեռաւորացման կանոնի քանի որ ամէն նայուածք, մօտ կամ հեռու տեսարանէն, ներկայութիւն է ինքնին ու կեդրոն եւ պատկերի տիեզերական կոչումին մէջ՝ բոլոր հոգիները հաւասար են) դէպի աւանակին վրայ նստած ու յառաջացող մարդը, յետ միաւորութեանն բարձման երկուութիւնք բաժանմանցն: Բնութիւնները եղան անքակտելի եւ անշփոթելի: Բայց մեր արխիւները չեն յիշատակեր նմանութիւնը այս մարդուն խենդ ու կենսախինդ Դիոնիսոսին:

Դելփիի ձորին մէջ, ճզմուած մոխիրի, փոշիի, լոյսի փայլատակումներ ցրուած, աւերումի արշիպեղագոսումներ կամ համաստեղութիւն գալիք աշխարհներու:

Ձիթենիին վրայ չէիր գիտեր լքումը լերանն որ կոչի Ձիթենեաց: Կար այնտեղ մթութիւն մը անթափանց, սկիզբը անձկութեան ժամանակին, այն անորոշ սարսափին նման, որ մէջդ կը խտանար, երբ Մեծ Պահքի կիրակիները դուն քեզ կը գտնէիր երկար ու սեւ վարագոյրին հետ, պարածածկող բեմն ու պատարագի սեղանը: Կրկնուող սուգը միակ դէպքին, որ խորացուց եւ արտաքսեց մեզ դէպի անապատ ու աքսոր: Առասպելը կ'ըսէ, թէ անոնք լքեցին սօսիները, ասոնց խարշափող փափուքն ու սօսափիւնները: Դարձը պատմութիւնն է ձէթին:

Օր մը դիրերը շրջապատեցին ձեզ, հագուեցան ձեզ մէջէն — զուրսէն, շատ պզտիկ ձիթենիի տերեւներ, չորցած:

Մանր օձեր, որ ամրան տաքին կը ոլորուէին, կը սողոսկէին երբեմն մէկ ոստէն միւսը, կը լզէին լոյսը, կը ձուլուէին անոր անշարժ: Օձն ու ձիթենին, Եզոպոսեան առակի մը խորագիրը: Օձեր օրինավիճակը: Բայց զգաստ ձիթենին երբեք պիտի չխօսի ու չմտնէ կենդանաբանական պարտէզ: Բուսային սրբութիւն մըն է ան, ա՛յլ, հեթանոսական:

Ո'վ — ո'վ — ովսան — ովսաննա կ'աղաղակէին երամ երամ. եւ ահա մենք, որ չունինք ոստեր հաւատքի ու կը թոթովենք միայն բառերուն մէջ, մեր ճիչերը բիրտ են ու հատու, տարաբեկբեկ, նոյնիսկ երբ կը մշտանան մէկ ցաւի վրայ. մեր աստուածը չի գար, հաստատուէին մեր երկերն ու երկիրը, մեր երէկը: Մեր հերկերը առանձին են, եւ ո՞վ, բայց ո՞վ պիտի կրնար գոչել դեռ, ըլլար ուժ ու տենդ ու խռովք եւ յուզում ու լռութիւն, որ աղաղակէր ո'վ — ովսաննա:

Ամէն ճիգ կը միտի դէպի փայտը այս ծառին մէջ, նոյնիսկ պըտուղին կորիզը: Նման մեր բոլոր երկերուն:

Ապայժմէ, ապայժմէ ծառ, եթէ է:

Ծովամերձ ձիթաստաններուն մէջ յաճախ այս ծառերը կը գաճաճին, ճիւղերը հազիւ կը բարձրանան գետնէն, կը լայնեն, կը դառնան տխեղծ էակներ. յանկարծակի մրրիկները կը բանին անոնց բուները մինչեւ այրեն իրենց աղով, հրդեհ անտեսանելի, եւ կը մնան անոնք, այլանդակ, հովէն քանդակուած, բոլոր թթուներէն եւ ապականութենէն թափանցուած, քարացած աղէտի սաստկութեամբ: Կ'երթաս սակայն այդ ծովափը լողալու, անոնց ահարկու ընտանութեան մօտիկ, կարծես քրքրէիր անոնց չունեցած յիշողութիւնը. կը հսկեն վրադ իրենց անօգուտ հայրութեամբ:

Թափուիլը, թաթխուիլը աղի, ջուրի մէջ, բեկուիլն ու ճզմուիլը երբեմն պտուղները կը նետեն մկանի, չարժումի, գործողութեան արձակութեան մէջ, հողէ մեծ կարասներու ապահովութեան, ուր կը փոխակերպուի, կը լուծուի անոնց դառնութիւնը: Նախաքերթուած՝ որ կը մոռցուի օծման, օրհնութեան վսեմ ծէսին մէջ: Սոխը, լոլիկը, վարունգը կը ջարդես, կը համեմես ռեհանով, ազատքեղով, եւայլն, կ'օծես ամբողջը ձիթաիւղով: Բայց այս հրաշալիքը երբեք պիտի չդառնայ բանաստեղծական ծաղկաքաղ:

Ծառ՝ որ չուզեր ըլլալ քերթուած:

Բիւզանդիոն կը դատապարտէր Հայերը, որ միւռոնը չեն պատրաստեր ձիթաիւղով. «դարձեալ՝ գրեալ էր ի գիրս, ի բուսաբեր ձիթոյ՝ զոր չուշմայ անուանեն, լինել միւռոնի մերոյ եւ ոչ ի ծառոյ ձիթենեաց: Եւ այս յիրաւի, եւ պատճառ ոչ այլ ինչ, այլ զի ի Հայաստանեայց աշխարհն ոչ են ձիթենիք վասն ցրտութեան օդոյն, հարկ եղեւ զայն ինչ ձէթ՝ որ գիւտ է յաշխարհն, ի նիւթ առնուլ միւռոնի, եւ ոչ ինչ վնաս հոգեւոր տեսանի յայսոսիկ», կը գրէ Շնորհալի: Ձիթենին կ'անդրադառնայ Յոյներու Քրիստոնէութեան ձեւական տիեզերականութիւնը, ինչպէս Հայոց Քրիստոնէութեան բիրտ ազգայնականութիւնը:

Ո'չ տձեւ, ո'չ անձեւ:

Շար.ը Դ. Էջ

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՔԱԼԷԻՏՈՍՔՈՓ

արուեստագէտի մը օրագրէն

Լոքառնօ, Օգոստոս 10, 1989

177.- Անփոյթ գնացք

Ընտրուած գիւղաքաղաքը ինը տարիէ ի վեր՝ Լակօ Մաճիորէի խոր անկիւնը կը գտնուի:

Լիճին ծովածաւալ դիմագիծը հո՛դ փոքր ծոցով մը կը կորսուի: Խաղաղութիւն, հանդարտութիւն թուրող մեղմ հով մը կ'ալեկոծէ լիճը:

Փնտռածս հանդարտութիւն է, երկու շաբաթով, տարին անգամ մը: Իրաւ է թէ օդը քանի մը անգամ կրնայ փոխուիլ օրուան մէջ:

Փողոցի աղմուկները թեթեւ երաժշտութեամբ համեմուած չեն սանձահարեր որեւէ կիրք:

Արձակուրդի ըմբռնումս:

Ընտանիքս չէ սիրած Լոքառնոն: Մենաւորի անկիւն է:

Հոգեկան բարդոյթներ հեռացուցած ըլլան զուցէ միտքս գեղատեսիլ ծննդավայրէս:

Չէ պատահած որ փնտռեմ մէկ անգամ իսկ Սկիւտարը աւելի քան երեսուն տարիներէ ի վեր:

Կան սակայն հաւանաբար ներքին անգիտակից մղումներ զայն կենակից դարձնող ամէնուրեք՝ քանի անկասելի կը հետեւիմ այն զոյնզգոյն մակոյկներուն որոնք օրն ի բուն ծամածռել կուտան լիճին կապարագոյն երեսը: Խայտաբղէտ կը ճեմեն լիճին բոլորտիքը առանց որոշ ուղղութեան:

Չկա՞յ հոգեհաճ աղերս մը այն տղուն որ կը գրօսնէր ինքնեկ կղզիի մը ծովափը ժամեր ամբողջ ու այսօրուան դիտողին միջեւ:

Լայնատարած ջրակոյտն է որ կը հրապուրէ՝ փոխադրելու զիս հոն, ուր լողալ էր առտուան բաժինը նախակրթարանի օրերու արձակուրդիս:

Երբ քաղաքէն հասնէր մէկուկէսի շոգենաւը կղզի, պէտք է տուն վերադառնայինք, թէ ոչ կասկածոտ մեծ-մայրիկներ մեզ փնտռելու կուգային ծովեզր:

Ո՞ւր մնացիք: Անուններ իրարու կը յաջորդէին:

Կային՝ Վահէն, Հայկը, Մագսուտը, Խաչիկը, Վահանը, Զարեհը:

Շէնցուցին՝ Մոնրէալը, Ցիւրիխը, Պուէնոս-Այրէսը, Մայամին, Նիւ-Եորքը:

Մնաց միայն Զարեհը կղզիին հաւատարիմ: Մեր Գլենալըն:

Դարձաւ Զահրատ: «Մութ ճամբաներով լապտէր գտաւ» ուրախացաւ: Եւ ի՜նչ մեծ բարեբախտութիւն երբ կ'իմանամ թէ բանաստեղծութիւններու նոր շարք մը լոյս պիտի տեսնէ օրերս: Զահրատը մեր սրամիտ հոգեպարար դերիրապաշտն է: Խօսքը ամէնուրեք լսելի ու ընդունելի: Նոյն ուժով: Նոյն զօրեղ յաղթահարիչ քայլերով կուգայ կանգնիլ դէմդ եւ ծիծաղը դէմքին իր սիրած թեմաները կ'երգէ: Մաքուր օդ է փնտռածը: Հինէն ի վեր: Երբ չէր խօսուէր տակաւին ապականումի մասին: Ան գուշակած էր կարծես գալիքը: Տեսնենք ի՞նչքան ամբարած է այս հատորին մէջ: Ինչ նոր միտքեր սրսկել ուզած մեր հոգիներուն՝ իր ինքնուրոյն ոճով: Աննահանջ իր ժըպիտով:

Բանաստեղծը իր տեղը ունի վերելքի ու վայրէջքի շրջաններուն: Ջերբադատիլ՝ տալու համար իր հայեացքը: Զահրատ ունի յատկութիւնը «ի՞նչպէսը» բնորոշելու մեր վայրէջքի շրջանին: Այդ տարբերութեամբ ալ մեծ է:

Այս առաւօտ ալ լողացի: Որոշ վախով: Փորձեցի նոյնքան հեռանալ լճափէն, հասնելու համար այն ճերմակ եռակայմին որուն վրայ խոխոմած սարեակներ կը հեռանան խոլոյն երբ մօտենամ նաւուն:

Հակառակ թաղուկներուս պակսած ուժին կարելի եղաւ այս տարի ալ հոյլին թռիչքը ապահովել:

Լոքառնօ լեցուն է զբօսաշրջիկներով այս շաբաթ: Շարժանկարի մրցանք կայ: Մեր պանդոկին վարչական կազմը բոլորովին փոխուէր է: Անանկութեան ակիզբ մը կ'ուզէ տեսնել: Նատրինը: Որովհետեւ չի սիրեր Լոքառնոն:

Ցերեկէ ետք երբ Ճիօրճիօ Մորանտիի ցուցահանդէսը տեսնենք տրամադրութիւնները կրնան փոխուիլ:

178.- Մորանտի

Ամառնային շրջանի ցուցահանդէսները կրկնապատկուած ուժգնութեամբ կը շարունակուին արձակուրդի կայաններուն մէջ: Լուկանոյի հոյակապ Վիլլա Ֆավօրիթայի կողքին, որ այս տարի արտայայտչական դպրոցը ընտրած է, Լոքառնօ կը ջանայ որակաւոր իր ցուցահանդէսը կազմակերպել: Օգոստոսի ընթացքին, Մշակոյթի Տան մէջ յաջողած է մէկտեղել Ճիօրճիօ Մորանտիի գործերը: Անոր ծնընդեան հարիւրամեակի նախօրեակին:

Ի՜նչ վերին հասկացողութիւն գոյներու համակեցութեան Մորանտիի արուեստին մէջ: Ու չնչող գնացքը գիծերուն իր փորագրութիւններուն ու գծագրութիւններուն մէջ: Ամէն ինչ կարծէք իր մօտ տարիճանաւոր գործածութեան է ենթարկուած: Ոչ մէկ չափազանցութիւն, ոչ մէկ անկարգութիւն: Ըլլակէտէն սկսեալ, պաստառը հակակշռուած կը թուի ըլլալ: Անշուշտ թէ պատրանք է այդ: Բայց ի՞նչ վարպետութեամբ քօղարկուած է ճիգը: Նրբութի՜ւն:

Ինչ ճարտարութեամբ կ'անցնի ճերմակէն-փղոսկրը, կապարագոյնէն կապտորակին: Չկայ գոյնի սաստկութեան նշան մը այս արուեստին մէջ:

Մորանտի արտաշնչել կուտայ իր նայուածքով նիւթին բուն էութիւնը: Իր խորունկ զգայնութեամբ:

Այնպիսի խորունկ, որ անբացատրելի պիտի մնար իրեն համար իսկ բառերով արտայայտել զայն:

Նկարչական վարպետութենէն անդին կ'անցնի իրագործուածը: Իրաւի մը ըմբռնումն է փոխանցուածը մեզի ամենագեղեցիկ ձեւով: Եւ մեծը չի կրնար գիտնալ թէ ինչու մեծ է:

Իր փնտռտուքի փորձերուն ընթացքին, գրեթէ միշտ դժգոհ, կրնայ երբեմն հասնիլ այն տեսիլքին, որմէ չի կրնար բաժնուիլ այլեւս՝ երջանկացնելով մեզ ալ իր հետ այդ յուզթի ստեղծագործ պահուն:

Մորանտիի նկարները զիս կ'երջանկացնեն:

179.- Մշակելու հաճոյքը

Անու ըլլար մշակածը: Հերկել, մաքրել, տնկել, ջրել: Բախտաւոր է ան որ ամէնօրեայ մոլութիւնը ունի գրելու: Չի փնտռեր գրիչը: Միտքը փոխանցելու յուզումը առօրեայ կ'աղուորցնէ, կը սրէ ոճը:

Բացառութիւն՝ բանաստեղծին հեւքը: Փշուր փշուր կը շնչէ:

Բախտաւոր է ան որ ունի իր մօտ հպատակող բառերու զօրք մը ճշդապահ, մըտածումը տալու պատրաստ:

Գրաւիչ չէ՞ կարդալ հին էջ մը որ քեզ նոյնքան չի գոհացներ: Առեւանգումի հաճոյքը կայ վերամշակման մէջ:

Չունիմ յատկութիւնը ամէն օր գրելու: Երբեմնի վարանոտ տատանումներ կուգան Քալէիտոսքոփին փոշին առնել:

Այս առաւօտ, գիրքի մը կողքէն դուրս սպրդեցան երկու էջեր: Ռոստրոփովիչի մասին՝ թուղթի մը մաքուր «աղտոտը»: Հայաստանի ի նպաստ տրուած համերգի մը առթիւ:

Կարդալէ ետք վերամշակելու հաճոյքը արթնցաւ: Քանի մը կէտեր տեղափոխուեցան, ուժ-տուող նախադասութիւններ սրբուեցան, հարիւրէ աւելի բառեր թռան գացին: Կարծես աւելի յստակ դուրս եկաւ միտքը:

«Տիտանին առաջին յատկութիւնն է, երաժշտականին տալ՝ բնական խօսակցութեան մը համեմատմանքը: Նօթերով: Հոգիին խորքը իջնել եւ հասկնալի դարձնել երաժշտական նախադասութեամբ, հոն տիրող ելեւէջներուն բնոյթը:

Ուժի վերածել՝ կուտակուած թէժական զօրութիւնը: Սէրը, տառապանքը, կըսկիծը, երազը, ուրախութիւնը յայտնել: Երբ տիտանը նուագէ, չես իսկ փնտռեր իրաւին դրօշմը: Զայն կը գտնես նոյն վայրկեանին:

Անաչառօրէն՝ ոչ մէկ յատկութիւն, ըլլա՛յ զուտ երաժշտական գետնի, ըլլա՛յ կատարողական, ըլլա՛յ մարդկային հաղորդակցութեան՝ կը պակսի Մստիսլաւ Ռոստրոփովիչի, հրապուրելու համար մեզ հանդիսաւոր կերպով:

Ծնունդով հարուստ, կեանքի ծանր պայքարն ալ միանալով իր ընդոծին արտակարգ ձիրքերուն, շատ քիչերու շնորհուած եզակի բարձրութեան մը հասցուցած են զինքը: Ան կը գտնուի այսօր մեկնաբանական արուեստի ամենաբարձր աստիճաններուն վրայ: Ուրկէ կը բանայ ձեր առջեւ անտեսանելիին վրայ բացուող լայն պատուհաններ:

Երբ կ'անցնինք Հայտընի զուսպ թէ նուրբ Տօ մաժէօր քոնչէրթօյէն, թերլուքական ճկուն խաղերով զարդարուած Լուիճի Պոքէրինիի երկրորդ քոնչէրթոյին, խաղն ու ոճը բոլորովին տարբեր դուրս կուգան: Իսկ Չայքովսքիէ Պառոք տարբերակները դրսեւորուելու առիթը կ'ընծայեն այդ տաք ճպոտին վիպական ընչեղ շեշտերը:

Կեանքին խիստ ամուր կապուած ու տիրական ոճով մըն է որ կ'անցնին այդ երեք գործերը Ռոստրոփովիչի երփներանգ պրիսմակէն, ուր ոչ մէկ բոպէ վարանումի ամպեր պիտի գան մթագնել իր աշխարհը:

Հզօր ու երջանիկ մեկնաբանի մը խաղն է այս: Ռոստրոփովիչ գիտականօրէն կը հիւսէ սքանչելագօր երազ մը: Երազ որ ձերը կ'ըլլայ ու կը ծաւալի հեզհեզէ՝ մինչեւ որ ուրիշ մը գայ անհետացնել հինը հոգեկան նոր խլրտումներու անձնատուր:

Ի՞նչու փնտռել Ռոստրոփովիչի մեծութիւնը միայն երաժշտութեան ճամբով:

Մարդն է նոյնքան հետաքրքրականը:

Թաւջութակի պատմութիւնը պիտի չմոռնայ զինքը:

Մենք Հայերս եւս, որ ներկայ էինք հոս այս գիշեր»:

180.- Բարե՛ւ ձեզ

Ահաւասիկ գրողը,

Մե՛ծ գրողը: Քաշող տանող հոսանքին ենթարկող ուժը: Ոճը: Չեխովեան շունչ մը կայ Վասիլի Կրոսմանի ճամբորդութեան նօթերուն մէջ:

Ամէն Հայ որ Ֆրանսերէն գիտէ կրնայ հաճոյքով մօտենալ այս գիրքին:

Ուրախանալ, զարմանալ, զայրանալ, տխրիլ մերթ ընդ մերթ: Ճամբորդութիւն մըն է դէպի Հայաստան պատրուակը գիրքին, բայց բուն աղուորութիւնը կը ծնի հոգեպարար անձնական սրամիտ ոճէն ու կեանքի փիլիսոփայութենէն: Պարզօրէն տրուած:

Ժողովուրդն է հերոսը գիրքին: Ժողովուրդ որուն զաւակները ունին «անոյշ եւ հպարտ աչքեր» եւ ի՜նչ ճակատագիր: Ժողովուրդ որ տեսած ըլլալով մահն ու տառապանքը պիտի կարենար գիտակցօրէն ըսել բոլորին «Բարե՛ւ Ձեզ՝ խաղաղութիւնը ձեզ հետ»:

Կը կարծուի թէ իր վերջին տողերը ըլլան այս գիրքին մէջ ամփոփուածը:

Ամբողջական ու ճշգրիտ վերհրատարակութիւնն է այս գիրքի մը որ ունեցեր է առասպելային դժնդակ բախտ, նկատելով անոր ազատական ստեղծագործ շունչը որ չէր կրնար ընդունելի ըլլալ այդ տարիներուն:

Մահացած է աւա՜ղ քան տարիներ առաջ:

Վասիլի Կրոսման իմ մարդս է: Փընտռել, գտնել ու կարդալ այն միւս երեք գիրքերը որոնց անունները գրուած կը տեսնեմ հոս, այս կողքին վրայ:

«Կեանք ու ճակատագիր», «Ճամբան», «Ամէն ինչ կ'անցնի»: Ոչ: Այս գիրքերը կրնան մնալ մեր մօտ: Կրկին կարդալ:

181.- Տարօրինակը իբրեւ չափ

Երաժշտութեան տնօրէնը, Միշէլ Շընայտէր, հետաքրքրական գիրք մը հըրատարակեց վերջերս Կալիմարի «Մին եւ Միւսը» շարքին, դաշնակահար Կլէն Կուլտի մասին: Տարբերակներով կը մօտենայ արուեստագէտին իբր հոգեբան:

Կլէն Կուլտի արուեստին շուրջ շատ խոր ուսումնասիրութիւններ եղան մահուանէ իր մահէն ետք:

Յիսունի տեմին կորսուող այս տաղանդաւոր դաշնակահարը ունէր իր երկրպագուները, բայց նաեւ խիստ հակառակորդներու խմբակ մը:

Միշէլ Շնայտէր յարմար մերձեցումը գտած է պատճառաբանելու համար խոր հիացման ու հիասթափման ակերը արուեստագէտին մօտ:

Լաւ հարցումները կրնան ունենալ միայն ճշգրիտ պատասխաններ: Բայց երբ հարցը մեկնաբանութեան շուրջ է տարօրինակը կրնայ ըմբռնելի ըլլալ, առանց սակայն իրաւի աստիճանաչափին վերածուելու: Ու այս էր որ պատահեցաւ Կլէն Կուլտի վաղահաս մահէն ետք: Երգապնակներու ահաւոր վազքը, հեռատեսիլին մեղսակցութիւնը, գիրքերու բազմապատկութիւնը, մինչեւ որ թատերական խաղի նիւթ դառնայ ան՝ որբացած կուռքի վերածեցին զինքը:

Յաճախ մոռցուեցան իր բուն արժանիքները:

Տարօրինակը մնալով աստիճանաչափ: Երբեմն ծիծաղելի: Ոչ մէկ մեկնաբան ունի բոլոր ձիրքերը: Կլէն Կուլտ ալ գիտակից էր իրականութեան անշուշտ, քանի շատ կանուխ հեռացաւ բեմէն: Գիտէր ուրեմն թէ իր շրջանակն ալ շատ աւելի լայնատարած չէր սովորականէն:

Բայց ո՞վ կրնա՞յ մոռնալ յիսնական թուականներուն տուած Պախի իր գլուխգործոցները: Ո՛չ ոք:

182.- Հերպերթ ֆօն Գարայեան

Առասպել մըն է որ կ'անհետի: Դաշնակահարը որ կը փոխակերպուէր հանճարեղ ճպոտին, կը միանայ դարուս երեք մեծերուն: Տիտղոս որ շնորհուած էր Թոսքանինի, Ֆուրթվէնկլէրի տաղանդներուն: Ֆօն Գարայեան կը ձգէ նաեւ գանձ մը՝ ինը հարիւր երգապնակ: Որովհետեւ գիտցած է երկար տարիներ ճշգրիտ ժամացոյցի մը տէրը մնալ. Պէրլինի Ֆիլհարմոնիք: Իր համբաւը անքակտելիօրէն կապուած կը մնայ այդ հռչակաւոր նուագախումբին որուն տիրապետեց առանց այլեւայլի:

Ունէր հմայելու, կախարդելու բնածին կարողութիւնը: Բայց ունէր նաեւ նախադասելու անհամար կերպ մը, որ դիւրահասկնալի կը դարձնէր ամենադժուարինը՝ թէ՛ նուագախումբի անդամներուն, թէ՛ մենակատարներուն եւ թէ մեզի: Մինչեւ վերջին բոպէն աշխատած է:

Ի՜նչ երջանկութիւն:

183.- Արուեստագէտներու Պարիզը

Տարիներու անխոնջ ջանքերով դուրս եկաւ նոր օփերայի սրահ մը: Կարիքը զգացուած էր Փարիզի մէջ կառուցանելու ժողովրդական մեծ սրահ մը: Բառը զանազան ձեւերով էր ըմբռնելի: Ժողովրդականը ոմանց համար որակաւոր կրնար չըլլալ: Ոմանք ուզեցին սեփականացնել՝ դարձնելով զայն բարձր կեդրոնը աշխարհահռչակ տիվաներուն:

Արուեստագէտ մը եւ պատասխանատու տնօրէն մը զիրար ամբաստանեցին հատու բառերով:

Չուզեցին զիջողութեան դիմել: Չունէին նոյն տեսութիւնը: Մին կ'ուզէր իր կեդրոնը ունենալ՝ մինչ միւսը շրջապատուիլ իր բարեկամներու սանձով՝ նիւթական հարցեր ալ կային դժուար լուծելի: Մէկ քանին գրեթէ անլուծելի, քանի ոչ մէկ օփերա կրնայ իր ծախքը հոգալ ու ամէն որակաւոր մշակութային ձեռնարկի նման կարօտ է յատկացումի: Ոչ մէկ կառավարութիւն յաջողած է ցարդ դարման գտնել այդ դրամահոսութեան, հակառակ անոր որ ամէն ներկայացման լեցուն է սրահը:

Լաւագոյն պարագային ծախքին հարիւրին քառասունը միայն կարելի կ'ըլլար ապահովել:

Կացութիւնը նոյնն է անշուշտ ամէնուրեք ու Փարիզի յատուկ երեւոյթ մը չէ:

Բայց անհաւատալին սա՛ է:

Ի՞նչպէս Փարիզի նման քաղաքի մը օփերային պատասխանատու արուեստագէտը, հակառակ նիւթական բարձր վարձատրութեան, չի հանդուրժեր մնալ անոր գլուխը գէթ տարուան ամենակարեւոր շրջանը ու կը ձգէ ինքնագլուխ նորածին Օփերան առօրեայ իր հոգածութեանը կարօտ:

Կան ուրեմն արուեստագէտներ որ ա-

ռանց զոհողութիւն ընելու իրենց աշխատանքին մէջ կը վազեն ու կը վազեն միայն ու միայն աւելին շահելու համար: Ողողիչ փաղաքշանքի երկրպագուներ՝ կ'անտեսեն աշխատանքին սէրը:

Արուեստագէտներու Պասթիյին ծնունդը փորձէփսի դրութեամբ եղաւ. մաղթելի է որ նորածինը առողջ բնութեամբ օժտուած ըլլայ: Փարիզ արժանի է այդ բախտին:

184.- Բուրգը

Նախագահին բուրգը պիտի անմահացնէ զինքը: Զբօսաշրջիկներն ալ արդէն իսկ ապահոված են անոր ժողովրդականութիւնը: Հարցը հոդ չէ:

Աւաղ չունի ան խոստացուած ապակեայ թափանցկութիւնը քանի մետաղը տախտակեան դարձած է կառուցմանը ընթացքին: Քովընտի բուրգիկներն ալ վերածուած են այդ հոյակապ հրապարակը, որ դիւրաւ կրնար բնականօրէն հրապուրել, տեսակ մը կայարանի ուր մարդիկ կը սպասեն: Երկարօրէն: Հոս ալ չէ բուն հարցը:

Երբ մեծ Լուվրի գաղափարը ծնաւ, միտքերու փոխանակութիւնը բոլորեցաւ սա կէտին շուրջ. — հարկ կա՞ր կեդրոնական կէտէ մը մուտք գործել Թանգարանը:

Բացումը բուրգին անվիճելի ապացոյցը բերաւ թէ մուտքի գետնայարկը պիտի կազմէ Թանգարանին ողնաշարը, ինքնին մագնիսական ուժի վիթխարի կեդրոն մը իր բազմաթիւ ձեռնարկներով:

Ուր մնացեալ վերի յարկերուն արուեստի գործերը կրնան երկրորդական իսկ թուիլ ոմանց:

Վաճառականութիւնը մուտք գործած պիտի ըլլայ հո՛ն իր խանութներով, ճաշարաններով, զբօսանքի այլազան ճիւղաւորումներով: Կաճէթի քաղաքակրթութեան մը նշանները տեսանելի են, որը կարելի չէ բոլորովին հաշտեցնել զուտ արուեստի ըմբռնողութեան մը հետ:

Երբ մօտաւորապէս տասը տարի ետք աւարտին Մեծն Լուվրի ներքին ամբողջական կազմաւորութիւնները, պիտի ունենանք հինգ միլիառ Ֆրանքի փոխարէն ճեծկակ աշխատանոց մը:

Այս իրողութիւնն էր վէճի նիւթ:

Եթէ աշխարհի լաւագոյն Թանգարաններէն մին չյաջողի մեզ քիչ մ'ալ վերի յարկերը փոխադրել, մինչեւ իսկ էսքալաթորներով, ըսել է թէ մշակոյթ — ըմբռնանք անպայմանօրէն զիրար պիտի բաժնեն երրորդ հազարամեակի սեմին: Ո՞վ է տուժողը:

185.- Ալֆրէտ Պրէնտել

Ցիտունական տարիներուն, սովահար արուեստին, գրեթէ ամէն գիշեր համերգի մը ներկայ կ'ըլլայի: Երկրորդական կը մնար որակը: Մթնոլորտն իսկ սրահին զիս կը հարստացնէր: Այդ շրջանի յանդուգն ախորժակս ամէն ինչ կուլ կուտար:

Հիմա կ'ընտրեմ: Յաճախ չեմ իսկ յաջողիր եղանակի սկիզբի ընտրութիւնե — րուս բոլորը յարգել: Ծիգ մը սակայն Մայիս Յունիսի ընթացքին, գէթ կարեւորները լսելու:

Ռիխարտ Շթրաուսի ծննդեան հարիւրքսանըհինգամեակին նուիրուած ու Լուսիա Փոփի մասնակցութեամբ Ռատիօ - Ֆրանս Ֆիլհարմոնիքին սարքած մեծ համերգը յիշատակելիներուն կարգին կրնայ դասուիլ:

Ինչպէս նաեւ Ջիլինկիրեան Քառեակին Շուպէրթի յատկացուցած մէկ գիշերը:

Սոյն գիշերուան յայտագիրը ճոխացած ձեւով պիտի կրկնուի Քաթրայի յաջորդ եղանակի Ապրիլ ամսուան համերգին: Ու, եթէ Տիգրան Մանսուրեան աւարտած ըլլայ իր նոր լարաւոր հնգեակը, Կարինէ Գէորգեանի մասնակցութեամբ կարելի կ'ըլլայ տալ գործին առաջին ունկնդրութիւնը:

Կային նաեւ յաջող գիշերներու կարգին՝ Վլատօ Բերլըմիւթէր, Նիքիթա Մակալօֆ, Մարիա Թիփօ ու Ալֆրէտ Պրէնտէլի ռէսիթալները:

Առաջին երկուքը՝ երիտասարդ ծերունիներ՝ մին ֆրանսական, միւսը ռուս ըստեղնաշարի դպրոցներուն ներկայացուցիչները, ոչինչ կորսնցուցած են իրենց պայծառ նուագէն: Կը մնան հին սերունդին լաւագոյն մեկնաբաններու կարգին: Զգալի կը դարձնեն բոլոր ելեւէջները երաժշտական խորհուրդին:

Ապացոյց այն իրողութեան թէ առանց բառերու ալ կարելի է միտքը արտայայտել: Նոթերով:

Մարիա Թիփոյի պարագան տարբեր դուրս եկաւ: Ըլլալով հանդերձ տէրը անթերի մասնագիտութեան մը այդ գիշերուան Պախն ու Շուպէրթը դասական ոճով տրուած գեղեցիկ երկու գործեր մնացին:

Զկար վերելք: Զկային բացուող պատուհաններ:

Դադարէն ետք սակայն մթնոլորտը ամբողջովին փոխուեցաւ իր զմայլելի Տէպիւսիի նախերգանքներով:

Մեծերու յատուկ շնորհով մը, հովն ու ջուրը, հուրն ու սէրը զգացուց մեզի Մարիա Թիփօ:

Տարուան լաւագոյնը սակայն պիտի մնայ ինծի համար Ալֆրէտ Պրէնտէլի ռէսիթալը: Ուր ամէն մէկ գործ տրուեցաւ իւրայատուկ յարմար ոճով:

Հայտընի գրեթէ անծանօթ մէկ սոնաթով սկսած յայտագիրը, երկու ժամ ետք վերջացաւ Պէթհովէնի Ափասիոնաթա գըլուխ գործոցով: Ու այդ երկու ժամուան ընթացքին մենք ըմբոշխնեցինք մարդկային հոգիին խորերը թափանցող մանրախոյզ արուեստագէտի մը բարձր արուեստը:

Արուեստ որ գիտէ անցնիլ բոլոր արահետներէն հոգեկան, լաւագոյնս երգելու համար բնագրին մէջ պահուըտած կիրքն ու սէրը:

Այդ սահմանին՝ չկայ այլեւս մասնագիտութիւն: Հալած է այլեւս ան մարդուն հոգեկան հրաբխային բարձունքին վրայ:

Պէթհովէնի կողքին, Պրէնտէլ սիրցնել կուտայ մեզի այդ գիշեր Վէպէրն ու Մէնտէլսոնը նոյնքան: Որովհետեւ իր այդ հայեացքը մեզ ալ կը վերացնէ: Ունի գրեթէ ամէն ինչ. միտք, ձեռք, խոր համոզում, ոճ, հաղորդիչ բնական կարողութիւն, ոգեկան զօրութիւն:

Երբ մեկնաբանին նուագը հոդ հասնի, խօսքը անդուլթօրէն անբաւար կը մնայ:

186.- Իրաւայաջող եղանակներ

Զանք չես խնայեր. կը կարծես բոլոր մանրամասնութիւնները նկատի առած ըլլալ: Յայտագիրները պատրաստ են: Գոհունակութիւնը ունիս, որակ, զանազանութիւն, ճոխութիւն, նոր գործեր, նոր ուժեր, գտած ըլլալու: Թուականներն ալ վերջնականօրէն ճշդուած են: Ու առած ըլլալ կը կարծես պատշաճ նախըզգուշութիւնները:

Երկրաշարժը չես նախատեսած:

Ան կուգայ մէկ հարուածով տապալել ամէն ինչ. կորով, տրամադրութիւն, կազմակերպութիւն, գոյավիճակ:

Զօպանակը կոտրած է:

Սրտաբեկ, պէտք է տակաւ առ տակաւ համոզես վհատ միտքդ թէ մանաւանդ Սփիւռքի տարածքին, երբ հայ՝ տախպուած ես բազմակողմանի ուղղութեամբ աշխատիլ: Վերաշինել. հո՛ն ուր քանդուած է:

Հո՛ս նաեւ՝ ուր պէտք է տարածել սերմը:

Քաթրայի գիշերը հանդիպած էր աղէտի օրերուն: Ան տուաւ ունեցածը: Ամբողջութիւնը:

Հիմա՛, նոր եղանակի սեմին ապացոյցը պիտի ուզէր բերել իր սերմանելու կարողութեան:

Ութ արուեստի ելոյթներով:

Ուր կան այս տարի եւս կերպընկալ արուեստներու յատկացուած օր, բանաստեղծական թատրոն ու երաժշտական լայն բաժին: Առաջին ունկնդրութիւններ, նոր ուժեր: Ուրախառիթ համերգներ:

Բայց աւելորդ է ուրախանալ յայտագիրներու ճոխութեամբ: Ակնթարթին կ'անհետի ան:

Դժգոհութեան զգացումովն է որ պիտի բարելաւուի շարժումը: Գիտեմ միայն թէ առաւելագոյն չափով հոգածութեան կը կարօտի:

Եւ թէ յուսահատանքի ժամանակ չկայ:

Խրախուսիչ աշխատանքն է առօրեայ մղիչ ուժը: Եթէ ունիս շարունակելու կորովը:

187.- Շարժանկարի մրցանք

Արդար իսկ ձեւանայ դատաստանը, անարդարութեան որոշ բաժին կայ մըրցանքի խորհուրդին մէջ, երբ ան արուեստի գործերուն է յատուկ: Վերին ընտրութեան ընթացքին անպայմանօրէն կը մնայ անբացատրելի կէտը որ քեզ կը մղէ անձնական նախընտրութեան: Զկայ սատրճանաչափի արուեստի ազուոր երկու գործերու միջեւ:

Զուտ մասնագիտական կեցուածքն ալ չըլլալով լաւագոյնը: Լոյս, խաղարկութիւն, ոգի, միտք, գեղեցիկ նկարներու հոլովոյթը, երաժշտութիւն, պատմելու ոճը, կշռոյթը՝ նկարին ամբողջութիւնը հետաքրքրական պարտին դարձնել: Ու այդ ամբողջութեան պատասխանատուն է բեմադիրը:

Լոքառնոյի շարժանկարի մրցանքը մեծերուն կարգին փոքրագոյնն է. կը հանդիսանայ սակայն առաջինը՝ նորօրինակ գործեր եւ երիտասարդ բեմադիրներու աշխատանքը վարձատրող:

Առաւելապէս կարեւորութիւն տրուած էր այս տարի ափրիկեան շարք մը ֆիլմերու, նաեւ արեւելեան երկիրներու գործերուն: Նշանակալից նորութիւն չկար:

Սիրեցի հունգար, լեհ, ամերիկացի եւ ռուս բեմադիրներուն ժապաւէնները. ոչ անշուշտ բոլորը. նեղացուցիչ քարոզչութիւնները չեն ամբողջովին անհետացած:

Նախընտրած ժապաւէններէս մին էր երեսունեւեօթամեայ Կարէն Շահնազարոֆի «Զէրօ Քաղաքը»: Սրամիտ, հետաքրքրական: Հազիւ քանի մը յոգնեցուցիչ երկարութիւններ. Իմաստալից կատակերգութիւն մըն է, Վարագինի արկածախնդրութիւնը: Ոճը՝ մարդուն է: պատմութիւնը հոս ալ պատրուակ է միայն: Պատկերը խօսուն է:

Շահնազարոֆ յատկութիւնն ունի միպական շեշտերով պատկերացնել վերացական մտածումներ: Փորձած ու յաջողած է ցոյց տալ ինքն իր վրայ գոցուած քաղաքական դրութեան մը անհեթութիւնը:

Ժապաւէնը 1988-ի գործ է ու Պիւնուէլեան հովեր ունի: Ֆէլլինի ալ հեռուները չէ: Հրաշալիօրէն ղեկավարուած է:

Հետաքրքրութիւնը վառ կը մնայ ֆիլմին վերջին տեսարաններուն մէջ իսկ. կան այնպիսի պատկերներ որոնց նշանակութիւնը ակներեւ է բոլորիս:

Անկարելի է չտեսնել հսկայ կաղնիէն փրցուած ճիւղին վրայ յարձակող քաղաքի երեւելիներուն անամէջ ախորժակը, տիրանալու համար գէթ ճիւղիկի մը. Վարագինի փախուստը նաւակով այդ քաղաքէն, ուր եկած էր իբր մեքենագէտ, լիճի մը խորերը որուն տարածութեան մասին ոչ մէկ տեղեկութիւն ունի: Ու նաւակն ալ թիէր չունի:

Զես գիտեր ի՞նչպէս եւ ո՞ւր պիտի աւարտի գնացքը: Վարագին պիտի կարենա՞յ ազատիլ այս տիղմոտ ջուրէն: Իր վերջին նայուածքը դէպի հորիզոն, անպատասխանի կը թողու հարցումը: Ամպոտ է օդը: Քիչ ետք երկինքը կրնայ գոռալ:

Իսկ մենք կը բաժնուինք, հո՛ս այս գիշեր, Լոքառնոյի մեծ հրապարակէն համարումով մը յուսալից:

Լոքառնօ,
Օգոստոս 16, 1989

à propos de Ararat de PeA Holmquist

Le lieu de la mémoire

Au commencement, le mont majestueux est enserré dans un cadre, tandis que les victimes du génocide soudain remplacent les chants tranditionnels. Le sentiment naissant que cette passion de vivre qui croît au sein des grands malheurs en vain, ici, pourra-t-on la chercher. L'evidence, alors: c'est bien de misère qu'il s'agit.

Car malgré son titre réducteur, «Back to Ararat» relève d'une ambition démesurée : conter le temps d'un film l'histoire des Arméniens. Le premier peuple chrétien de l'histoire de l'humanité fût aussi, le premier, victime d'un génocide, et pour approcher la vérité sans tomber dans l'emphase ou l'indignation. P. Holmquist choisit l'absence: les distances qu'il prend dès le début avec son sujet semblent s'allonger d'elles-mêmes, comme influencées par la démesure de ce sujet, et aboutissent finalement à un quasi effacement de l'instance filmique. Certaines failles, cependant, nous rappellent sa présence, lorsque dans un petit village d'Anatolie une vieille survivante veut convaincre le réalisateur d'abandonner son projet, car il court des risques, l'obligeant ainsi à lui répondre (en voix off), ou lorsque dans une famille de militants new-yorkais, les réactions sont trop feintes et les regards caméra trop insistants.

Voilà l'une des caractéristiques les plus intéressantes de «Ararat»: que son auteur filme la milice à Beyrouth ou le désert de Der Zor, une école en Syrie ou le Catholicos à Erevan, son assentiment n'est jamais total, l'adhésion qu'il exprime semble simplement lui servir de prétexte pour montrer ce qui le touche: le mont Ararat. La montagne sur laquelle Noé posait son arche revient sans cesse, scande le film comme une mémoire, appuyée tantôt par des chants arméniens (Komitas, Ganatchian), tantôt par un commentaire historique, cœur éternel qui irrigue tout un peuple. La structure du film en découle, montage parallèle complexe entre les témoignages et les lieux ou systèmes filmés (villages, écoles, églises...) — montage réminiscent pourrait-on dire puisque régulièrement des plans oubliés reviennent— ponctué par le mont Ararat. Au sein de cette structure, les rapports entre les corps et l'espace sont dominés par une logique d'enfermement: soit un personnage parle chez lui, dans un coin, le cadre souvent fixe ne lui laissant aucun espace (en ce sens, lorsque P. Holmquist donne la parole à des représentants du gouvernement turc, qui nient le génocide, le cadre est celui, rigide et conventionnel, du reportage télévisuel); soit un groupe est enfermé dans un lieu: une cour d'école, une église ou même un village entier entouré de murs auquel on n'accède que par une porte. A cet enfermement des corps hors de tout espace répond l'espace privé de corps (est-ce bien un espace?) du mont Ararat. Toute la diaspora arménienne est enfermée dans des lieux d'où son âme est absente, tandis que seule, ici, elle a droit de cité (et P. Holmquist se plaît à dire qu'il filme la face cachée de la montagne, celle qu'aucun Arménien ne peut voir). Le postulat universel selon lequel, au cinéma, chaque visage filmé est le reflet de l'âme qui le porte, ce postulat est pris à contre-pied, à côté de la lettre: les visages n'ont plus d'âme, simplement une mémoire. En ce sens, plutôt que des visages, P. Holmquist filme des types, qui tous ont en commun la mémoire de leur misère, c'est-à-dire leur passé.

Il est frappant que cette question du passé et de son emprise sur la diaspora soit posée par le fils du poète Kevork Emine, près de la tombe de Mesrob Machtotz, inventeur au 5ème siècle de l'alphabet arménien —l'art arménien n'a-t-il pas produit principalement des icônes et des églises? P. Holmquist exhalte là avec pudeur sa non croyance dans les systèmes et affirme qu'en dehors d'eux peuvent survivre un peuple et sa culture. Voilà pourquoi il axe son film sur le retour, montre des dirigeants turcs de mauvaise foi notoire —qui donnent au film un aspect didactique légèrement réducteur— et des militants traditionalistes. L'essence du malentendu se trouve dans ce positionnement permanent par rapport à des valeurs politiques et non morales (vers la fin du film, le Parlement européen reconnait le génocide et le vieux retraité de Décines s'exclame; «Si c'est pas vrai, pourquoi on est là?»).

PeA Holmquist mène ainsi jusqu'au bout son désir de répondre aux questions qu'il ne pose pas, et de laisser filer celles qu'il appelle. Cela, on aurait pu s'en douter dès le début, dans un plan magnifique coincé entre des manifestants (à New-York, à Erevan, à Paris) et les premiers témoignages, un raccord dans l'axe pris avec une très longue focale sur le mont Ararat, qui nous montre des paysans de Millet écrasés sur un champ de Van Gogh —il n'y a plus de perspective ni de profondeur de champ. On ne sait d'où ils viennent mais ils quittent doucement le champ et le laissent vide. Ce cœur abstrait, hors du temps et de l'espace —libéré de son histoire— est le lieu de la mémoire.

FRANÇOIS MESTOUDJIAN
Juillet 89

Շար. Ա. էջէն

Տարիները յաճախ անոր բունը կը բանին, կը ճեղքեն, կը բեկանեն, կը պայթեցնեն, կը փորեն եւ կը ստեղծեն դատարկ միջոց մը, անոր երբեմնի կեդրոնին՝ սեւ մը պարապի: Սակայն բունի մասեր, կոճղեր, ցրուած բեկորներ հողն ի վեր, կարծես առանձին կեանքով եւ ուժով օժտուած, կը շարունակեն պահպանել տարասփռուած բունին ձեւը, ներառնելէ վերջ այն աղէտը չքացման, որ իր միութեան կը սպառնայ: Եւ այն ատեն ձիթենիին կատարը կը դառնայ մերթ տարամէտ ցայտք մը, ոստերու օփերա մը, հրաբուխ մը:

Չար, գրեթէ անջրդի հող, մանր խիճերով խառնուած, որուն մէջ ձիթենին կը խրէ, կը պրկէ իր արմատներուն ամրութիւնը եւ որուն վրայ կը տարածէ իր ոճերուն բազմամարդ ստուերը: Բոլոր բարկութիւնները զսպուած ու մետաղներուն դառնութիւնները հաւաքուած կը պնդանան անոր պտուղներուն մէջ: Եւ կը խնամենք, կ'ընտելացնենք զանոնք գրեթէ, իբրեւ անհրաժեշտ ու տարբերակիչ համ, ախորժելի: Որքան ամրանայ այնքան քաղցրութիւնը կը դառնայ չնորհազեղ ու դժուար նուաճուող կենսաձեւ:

Դառնութիւնը կը դառնայ ճաշակ քաղցրութեան:

Կը դիմանայ բոլոր հողատարումներուն եւ այն տարմատարմող ուժերուն, որոնք կը դղրդացնեն զանգուածները ցամաքամասներուն: Ծառ աքսորի: Այնքան կը կառչի հողին, որ կրնայ մոռնալ զայն, երազի պէս որ կը լքէ ինքզինք մեր մէջ:

Բիրտ հողերու բնակիչ, բնակիչ ցամաքութեան, կ'ատէ մշուշին ու անձրեւին բանաստեղծականութիւնը: Խիստ, խստապահանջ, ներքնօրէն չռայլ: Հեռուներէն կը համբուրէ ծովուն բացերը: Համբերութիւն ու չորութիւնը կը վերածէ բերքի:

Միշտ բանավէճի մէջ է լոյսին, հողին, աղին ու մարդուն հետ: Կը ձգտի աճիլ ամէնէն անկարելի տեղերու մէջ, մանաւանդ տողերուն, նուաճել մեր ուշադրութիւնը: Եւ կը թուի խաղաղ, բացակայ, երբ իր ներկայութիւնը ինք կը գրաւէ դանդաղօրէն, փուլի մը պէս որմէ հարկ է անցնի, հասնելու համար իր ջնջումին:

Ո՛չ միտք, ո՛չ վերացնող:

Պզտիկ, մանրիկ ճերմակ ծաղիկներ (անեղնագործութիւն՝ նման անոր որ միայն երկրի կիները գիտէին յօրինել իրենց մատներուն չարքաշ ճկունութեամբ) կը զարդարեն զինք Մայիսին, բայց այնքան ճերմակ՝ որ կը մնան աննշմար, ինչպէս կտորի մը խակական գրուածքը կը պահուըտի էջի մը դարձուածքին, հիւթեղ բայց անկարեւոր տողերու տակ: Զենք իսկ գիտեր երբեմն, որ անիկա վայր մըն է փոխակերպումի, հրդեհումի, ցանկութեան ու սերմի:

Ձիթենին չունի վերջ: Հոն ուր կ'աւարտին իր տերեւները, այնտեղ կը սկսի անոր հմայքը, առասպելը, բացութիւնը դէպի բոլոր բանադարձումները: Կը բանի զանոնք տեւական տենդով, հերակլէսեան աշխատանք: Ձիթենին կը դառնայ դից, շրջուած:

Առաւօտուն անոր ոստերը կը վիճին պատին հետ, կ'ուզեն լոյսին դիմաց ըլլալ վճիտ, թօրել զայն. կայծկլտումներ կը փողփողին, կը ջնջուին, մրմունջներ: Ամբողջ ձիթենին կը ձգտի ըլլալ արձագանգ խօսքի մը, որ երկարաձգէ աքսորը, օրհնէ զայն:

Որքա՜ն ատենէ ի վեր մենք, օ դուն, կը մերժենք, կը հերքենք ձիթենիին քերթուածը եւ այլեւս չենք ցանկար, չենք ուզեր զայն: Անոր վայրն է միայն, անկման, իջման, խորտակման սլացք, որ մեզ, օ դուք, կը հմայէ, կը վառէ մեր դէմքը:

Նշանապատկերն ըլլար անհունին, որ կը խոնարհի հողին վրայ: Երկուք եւ մէկ:

Բառերն ու բոյսերը, իրերն ու աշխարհը բնական կապեր չունին իրարու հետ, միայն այն որ այդ բոլորը կուգան ձայներու ընդմէջէն: Եւ ասոնք ո՛չ միայն կը կարգաւորեն, կը ներդաշնակեն տեսաշխարհը, ըսել կ'ուզեմ ձայնաշխարհը, այլեւ կը նախայօրինեն իմ առընչումը գոյութեան: Ձիթենին անկարելի է անջատել իր բազաձայններէն եւ իր ձայնաւորէն իլաձեւ, որ զայն կ'ինկէացնէ իրերու աշխարհին մէջ:

Ոտքը դրած ձիթենիի բունին,
ձեռքը ոստին,
եւ ականջը որ կը փնտռէ ամէնէն ճշգրիտ բառը անվրէպ:

«Ձիթենիներ մոխիր», ահա մնացորդը կորսուած, այն առաջին ոտնաւորին, որ երբեք գրած ըլլաս: Աւերման, փլուզման, հրկիզման սկզբնական պատկեր: Արդեօք ա՞ն է, որ կը մղէ զիս դէպի ծառը, դէպի անոր կայուն ու տեսանելի առեղծուածը, կը խօսի տակաւին տարիներու անտառէն իբրեւ խոստումի մը կամ դաշինքի մը անհաւանական ու գաղտնի վայրը: Եւ կամ կորուստ մը, ձախողութիւն մը, մահ մը բառնալու ձգտում մը:

Գիշերը ամրան
անիկա ճշմարտապէս է
«նիւթ ջահաւորական մշտաբորբոք անաղօտելի»:

Դարեր՝ սուրբերը օծման իւղին մէջ աստուածային ողորմութիւն ու շնորհ են խտացուցեր, յունարէն բառախաղով: Իսկ հիմա՞: Ապայժմէ առաքինութիւն մըն է ողորմութիւնը որուն իմաստն անգամ կը վրիպի մեր մտքէն: Մեր արտերը, երբ կան, սահմաններ ունին եւ ցանկեր, ցանկագրուած են ինչպէս մեր ցանկութիւնները: Ոչ ոքի ողորմութիւն կ'ընենք, ոչ ոքէ ողորմութիւն կը հայցենք: Վարկաբեկիչ է անգամ մտածել այդ մասին: Ինչ որ ընծայ էր եւ հաղորդութիւն եղաւ շահ ու հաղորդագրութիւն: Ոչ մէկ կարօտ: Կը նախընտրեմ վայելել երջանկութիւնը ձիթենիի շուքին, որ տրուած է ինծի հիմա, այստեղ եւ որ կը փորձեմ փոխանցել:

Կ'ուզեմ երբեմն անլուրջ հով մը գայ, կամ բերեմ՝ խառնշտկէ ծառին ճիւղերը, ոստոստէ, տարտղնէ տողերը, փոթին պէս որ ջուրի մակերեսին կուտայ յանկարծական երեւում ի լոյս, կամ նման խօսքի առկախումին, որ մտածման կուտայ բուն ու սլացք:

Ձիթենիները՝ խճճում մը ճպուռներու:

Ո՛չ թէ մէ՛ր այլ ի՛ր ոճով, իր գիծերուն յստակութեամբ, ձեւով, ձայնով, քնարազերծ կարծրութեամբ, անտեսանելի ճոխութեամբ ու պրկումով:

Մեր ձգտումը դէպի այս ծառերը կրնայ նմանիլ այն սիրոյ, որ բանաստեղծները կը տածեն առ հասարակ դէպի բնութիւնը, եւ որուն շնորհիւ կը ցանկագրուին բնութենապա՛շտ: Բնութեան բացակայութիւնը երբեմն բացակայութիւնն է բանաստեղծութեան, կ'ըսեն: Բանաստեղծական բնապահպանում: Իսկ մենք որ կը խոնարհինք այս ծառի բունին առջեւ (ինչպէս ան որ խոնարհեցաւ առ մեզ) կորսուած քերթուածի մը աւերակումն է որ կը հետաղօտենք: Ո՛չ մէկ վերադարձ: Մանկութեան յիշատակները ճիւղեր են, չորցած: Մենք կ'ուզենք փրկել ձիթենին մեր կորուստէն:

Ձիթենին տեւողութեան ու տոկունութեան պեղում մըն է:

Քերթուած մը որ գայ մեր ապրումներէն, ի՞նչ յափրանք, կարծես փորձէինք ծամել ու ճաշակել տհաս դառնութիւնը ձիթենիի պտուղներուն:

Յաճախ սղոցուած ճիւղին շուրջ մորճերու ամբոխ մը կը բողբոջի, խճողում մը կենսունակ բայց գաճաճ ոստերու, որոնք կը խըռնուին, կը ծածկեն հատումի սպին, ինչպէս շարիքի մը շուրջ զեռող, ամփոփուող, մակաբոյծ ոճերը քերթողութեան:

Ձիթենիներու բանարուեստ մը. կը դիմենք երբեմն տեղիքներուն ուր կ'աճին կամ կրնան աճիլ անոնք, մոխրագոյն անխուսափելիօրէն – մինչ քեզի համար կրնան ըլլալ մանիշակագոյն կամ կարմիր եւ կամ բոլորովին անգոյն – եւ համապատասխանող մեր հոգեվիճակներուն, կը սկրթուինք անոնց առթած պատկերներուն, որպէս զի ամէն ինչ դառնայ համոզիչ ու գրաւիչ եւ կը բերենք այդ բոլորը այս կողմ: Ամբողջ բնութիւնը պաստառ մըն է մեր բաղդատութիւններուն համար, մեր բանադարձումներուն, ազգայնական, որոնք կ'արտաչափեն զայն. գարնան՝ մորճեր կան, ազնիւ ու գռեհիկ, որ կ'արձակուին, իրարու մէջ մտնող, ներսուզուող բառեր, որոնցմէ անդին կը փնտռենք ճշմարտութիւնը ծառին: Իսկ ճշմարտութիւնը բունին մէջ ճնշուած ճիչ մը կը թուի երբեմն, աղաղակ մը ընդլայնող բնութիւնը, պարասփռող անոր ոլորտը մինչեւ մեծ ղօղանջը զանգին՝ երկինք ու երկիր մկայակոչող իր շուրջ: Արուեստ մը խորամանկ որ կը ճշմարտէ:

Որքան նայիս անոր, այնքան կը պայծառանաս, կը խաղաղիս, եւ քաղաքի ալեկոծ առօրեային, կիրքերուն, ոճիրներու արեան եւ տեւական ջլատումին վրայ, ձիթենիին շուքը գլխուդ ոստն է ծփացող ջուրերուն, լերան կատարին՝ աղէտէն վերջ, երբ կը գտնես բացութիւն չնչելու, մոռնալով ամօթը չքացման սարսափին: Որքան նայիս, այնքան նայուածքդ կը պղտորի, կը սեւնի նոյն կէտին. բեւեռուած էք նոյն ու միեւնոյն կէտին, ձեզ չարչարող նոյն գամով, (այդ անելը ուր էք, այդ հողային փակուղին, այդ արտաւազդային ճնշումը ձեզ բանտարկող) եւ կարծես չորութեան, ապականութեան, ամլացման ու սովի աւազէ, մոխիրէ ալիքները կը բարձրանան մինչեւ ձեր կողերը, կոկորդները, երբ կը փորձէք կառչիլ նաւուն, հասնիլ հեռաւոր ու տակաւին չկամարուող ծիածանիդ, Նո՛յ: Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ: Որքան նայիս ձիթենիին, այնքան անոր բունը կը դառնայ լաստ քեզի եւ կը գտնես անոր պարզ, ամրակազմ հաստատակամութիւնը: Եւ մոխիրէ հորիզոնէն անդին, կը գտնես վերստին ծովը, մոխրագոյն, յետոյ կանաչ, միայն կանաչ:

Ըսել մեր դանդաղօրէն խորացող, բարդացող ու պարզուող յարաբերութիւնը ձիթենիին հետ: Կարծես աճէր մեզի ընծայած զգայութիւններով, պատկերներով, շշուկներով ու ձեւերով, բունն ի վեր մասնակցէինք անոր հասունացման աշխատանքին – բնազդային, ուղովի, բայց միշտ ազդիչ, մթերէինք անոր հիւթը մթար, անոր մէջէն ընդգրծելով բուն կորուստը:

Բնութիւնը՝ ինչ որ կ'ընդլայնի բունէն մինչեւ հոն թառելու եկող ու կկչող բուն:

Օրագրութիւն ըլլայ, ուր փոխն ի փոխ
մերթ ձիթենին մերթ ես արձանագրենք
վէճերը մեր՝ զմեզ յարաբերող
նոյն վիճակին էջի, որ դառնայ հէնք
այս հնչեակին որուն քառատող
ը մնաց հոս կիսատ, ինչ ալ կրենք
իբրեւ ատաղձ, յուզում կամ բուսահող
որ . . . . օրէնք:

Քերթուածը մեր արցախն է, գիտնաս:

Եթէ ձեր ցաւը մեզի արգիլէ պտղելու, օ ձիթենիներ, այն ատեն ձեր դառնութիւնը կը մնայ մեր մէջ, կը սպաննէ մեզ:

Անոր բեկորումը, անոր փայտը. կտոր – կտոր, հատուած – հատուած, դէզ առ դէզ, արեւուն տակ, մինչեւ ատաղձին պատրաստութիւնը. պնդութիւն, տոկունութիւն, դիմադրականութիւն կը կրեն անոր ապագայ եւ անտեսանելի փայլը, կը հանդիսաւորեն արուեստը: Կառուցանող, ճարտարապետող միտքը մեր Ձիթենեաց աղօթքն է: Տրամութիւն, չգրուած քերթուածներու բանաստեղծականութիւն, զգացումներ եւ գաղափար առատօրէն ու ձրի կը բաշխենք դրականութեան հաւատացեալներուն: Մեր մատները կը նախընտրեն շօշափել, շոյել, ճանչնալ որակները ատաղձին, որուն վրայ կը բանին: Իսկ ատաղձին մէջ կայ տաղը, արդէն:

«Ձիթենիներ, մոխիր տաղեր, ի՞նչ ոճիր
ձեզ աքսորեց մեր ոճերու արձակին...»
կարելի էր այսպէս ոճաւորել,
իսկ դուն կ'ուզես գրել
Եղծը բանաստեղծ աղանդոց:

Անոր հիւթը, մերթ ալ շուքը համով՝ բայց երբեմն ալ կը նախընտրենք անոր փայտը:

Իր մոխիրը գրուած է:

Ծառ մը՝ որ չանցնիր վիճակներ:

Գ. ՊԸԼՏԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
MARDI
3 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.113
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.113

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՊԱՏԻ՛Ւ ՔԱՋԱՐԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆԻՆ

Սախարով, անկասկած Պղատոնը կը սիրէ: Բայց, Պղատոնէն աւելի՝ կը սիրէ ճշմարտութիւնը:

Ահաւասիկ մարդ մը, հաւանաբար ան՝ զոր կը փնտռէր Դիոգինէս, որ ողջմտութեամբ, պայծառատեսութեամբ, այլ մանաւանդ համարձակութեամբ եւ քաջութեամբ կը վերլուծէ իր երկրին քաղաքական կացութիւնը եւ չի վարանիր մատը դնելու ամէնէն արիւնոտ վէրքին վրայ՝ Արցախի:

Արդարեւ, ո՞վ է որ այսօր յանդգնութիւնն ունի այսքան յստակ եւ առարկայական մօտեցումով անդրադառնալու ղարաբաղեան հարցին, ան ալ խորհրդային մտաւորականութեան մէջ: Իրեն պարտադրուած տարիներու աքսորէն ետք, Սախարով կրնար այլեւս հանգիստ կեանք մը վարել, հեռու ժխորէն, քաղաքական թոհուբոհէն եւ իր կեանքի վերջալոյսին տարիները անցընել շրջապատուած պատիւներով: Ոչ ոք պիտի մեղադրէր զինքը: Բայց, մարդը, ան, զոր Դիոգինէս կը փնտռէր, կորովի նկարագրի տէր, վճռած է չլռել, չարունակել «խանգարել», վասնզի անկեղծօրէն կ'ուզէ որ իսկապէ՛ս բան մը փոխուի Խորհ. Միութեան մէջ, երբ դեռ ուշ չէ:

Վերլուծումը, զոր կ'ընէ ղարաբաղեան հարցին, այլապէս կարեւոր է, երբ նկատի առնենք թէ ո՛վ է ընողը եւ ո՛ւր կ'ընէ:

Պարզ է, որ Արցախի հարցը կարելի էր կարգադրել սկիզբի օրերուն իսկ: Երկար, մաշեցնող ամիսներու երկայնքին, օրէ օր կացութիւնը վատթարացաւ, կիրքերը լարուեցան: Ո՞վ ի՞նչ շահեցաւ վարանոտ քաղաքականութենէ մը, սպառիչ ձգձգումներէ, յատուկ կոմիտէներու, յատուկ յանձնախումբերու նշանակումներէ: Ո՛չ իսկ Մոսկուա, որու այս valse - hésitation ռազմավարութիւնը ծառայեց միայն հարցը կնճռոտելու, ծնունդ ալ տալով հակառակ անդարձալի զգացումներու: Ո՞ւր տարաւ այս գործելակերպը, մինչեւ շրջափակում, այսինքն՝ անընդունելին: Ու Խորհ. Միութիւնը փաստ կուտայ համայն աշխարհի թէ անկարող է կարգի դնել «իր տունը», ինք որ այնքան փութկոտ եղած է ուրիշներու տունը կարգի դնելու:

Ոչ ոք թող մեզի «բացատրէ» թէ Մոսկուա չէր կրնար ղարաբաղեան հարցին լուծում մը տալ, դեռ 1988 Փետրուարի վերջին օրերուն, առնուազն անմիջական անջատումով Ադրբեջանէն, որ կատարուած իրողութեան մը առջեւ պիտի գտնուէր եւ պիտի չկարենար «կազմակերպել»: Ոչ ոք թող ջանայ արդարացնել, պատճառաբանելով թէ եթէ ընթացք տրուէր Ղարաբաղի ժողովուրդին ինքնորոշման արդար իրաւունքին, այլ հարցեր պիտի ծագէին, ախորժակներ պիտի բացուէին: Չբացուեցա՞ն:

Սախարով չի վարանիր հին էջեր ալ քրքրելէ պարզելու համար Խորհ. Միութեան մահմետականամէտ քաղաքականութիւնը, Աթաթիւրքի օրերէն: Մինչեւ իսկ «ադրբեջանամէտ» կ'որակէ Կորբաչովը:

Բայց, ի վերջոյ, քաղաքականութիւն մը չի բացատրուիր «սէր»երով: Մենք ալ միշտ այդ անհեթեթ որակումին կ'ապաւինինք, բացատրելու համար մեր ձախողութիւնները: «Հայերը չի սիրեր», «Հայասէր չէ»: Ի՞նչ ըսել է Հայ սիրել կամ չսիրել: Հայանպաստ քաղաքականութիւն մը կախում ունի միայն ու միայն շահէ: Կարեւորն այն է, որ մեր շահը զուգադիպի ուրիշին ալ շահուն:

Բայց եւ այնպէս, կարելի է մխիթարուիլ ի տես Սախարովներու եւ մաղթել որ անոնք չխօսին միայն դուրսը, այլ գործեն՝ ներսը:

Այն առեն, աւելի քան երբեք, կ'ըսենք՝ պատիւ քաջարի մտաւորականին:

«ՅԱՌԱՋ»

ՍԱԽԱՐՈՎ ԿԸ ՇԵՇՏԷ.-

— ԱՄԷՆԷՆ ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՂԱՐԱԲԱՂ Է
— ՄՈՍԿՈՒԱ ԶՕՐԱՎԻԳ ԵՂԱՒ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՎԱՐՉԱԿԱՐԳԻՆ
— ԿՈՐԲԱՉՈՎՆ ԱԼ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱՄԻՏ Է

Սախարով բառերը չի ծամծմեր: Եւ կը խորհինք որ, ցարդ, Հայաստանի եւ Ղարաբաղի մասին, խորհրդային ոչ մէկ հեղինակաւոր անձնաւորութիւն համարձակած էր կարգ մը ճշմարտութիւններ ըսել, որոնք լոյս տեսնեն արեւմտեան կարեւորագոյն օրաթերթերէն մէկուն մէջ: Արդարեւ, ինչ որ ակադեմականը կ'ըսէ «Մոնտ»ի տուած իր հարցազրոյցին ընթացքին (Սեպտեմբեր 30), առարկայական եւ իրատես վերլուծումն է խորհրդային քաղաքականութեան: Բայց, լաւ է որ իրեն տանք խօսքը: Առաջին հարցումին, որ կը վերաբերի ազգամիջեան կռիւներուն, Սախարով կ'ըսէ. –

«Համաձայն եմ Պալթերուն հետ, պէտք է դաշնակցային նոր ուխտ մը պատրաստել, որ փոխարինէ 1922–ի ուխտը: Պէտք է նաեւ հրաժարինք քանի մը տեսակ կազմաւորումներ ունենալէ. – Դաշնակցային Հանրապետութիւններ, ինքնավար Հանրապետութիւններ, ինքնավար մարզեր եւայլն, եւայլն: Պէտք է հողամասային կառոյց մը գտնել որ արգիլէ շահագործումը եւ անհաւասարութիւնները:

«Բայց ամէնէն եղերական կացութիւնը Լեռնային Ղարաբաղի կացութիւնն է: Հարցը ծայր տուաւ, երբ այդ շրջանը Ադրբեջանի տրուեցաւ, համաձայն չնական կարգադրութեան մը, որ կը ձգտէր դրուատելու մահմետականներու քաղաքական կիրը, Իրան ու Թուրքիա ունենալով որպէս դրացի: Յեղափոխութեան վաղորդայնին իսկ, Մոսկուա շեշտը դրաւ մահմետականներուն վրայ, նկատուած որպէս բաց դուռ մը դէպի արեւելք յեղափոխութեան ծաւալման համար: Զօրավիգ եղան Թուրքիոյ Աթաթիւրքի վարչակարգին եւ երկրին մէջ մահմետականները կը նպաստաւորուէին: «Քրիստոնեայ»ի անունը չարտասանուեցաւ տասնեակ տարիներու ընթացքին: Կորբաչով, ինքն ալ ադրբեջանամիտ է: Սկիզբը, հարցը կրնար կարգադրուիլ վարչական եւ սահմանադրական շրջագիծին մէջ, ինքնորոշման իրաւունքի հիման վրայ: Ըսուեցաւ որ Հայաստանի փոխանցումը դէմ է Սահմանադրութեան, որ կը նախատեսէ սահմանագլուխներու անբռնաբարելիութիւնը: Բայց, այս սկզբունքը, Սահմանադրութեան մէջ, գործնապէս երկրորդական է ինքնորոշման սկզբունքին դիմաց: Սկիզբէն, հարկ էր Ներքին նախարարութեան ուժեր տեղաւորել, ինչ որ թոյլ պիտի տար հանդարտութեան մէջ որոշել: Բայց, առիթը փախցուցին: Նոյնպէս Մոսկուայի վարչական յատուկ դրութիւնը Ղարաբաղի համար – իմաստուն միջոց – հաստատուեցաւ 1989–ի սկիզբը, մինչ հարկ էր զայն հաստատել 1988–ի ամրան իսկ: Պոկրոմներ եղան, Հայերու դէմ դրդութիւններ: Եւ կիրքերը բորբոքեցան Բաքուի հսկայ միթինկներով: «Ժողովրդական ճակատ»ը, որ ստեղծուեցաւ Ադրբեջան ծայրայեղապաշտ է:

«Խիստ ուժի համաչափութիւն մը կայ, բայց ինծի համար, երկու Հանրապետութեանց միջեւ հարց մը չէ, Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան ինքնորոշման հարցն է: Մնացեալը քաղաքական խաղեր եւ գրգռութիւններ են: Այսօր, առճակատումը շատ վտանգաւոր է: Երբ այդ շրջանը գացի Հայաստանի երկրաշարժէն ետք, լսեցի Ազերիներ, որոնք կ'ըսէին՝ «Ալլահ զիրենք պատժեց»: Այսօր, Հայաստանի շրջափակումը կայ, փոխադրութեանց միջոցներու դադրեցումը, նոյնիսկ Ղարաբաղի Հայերուն ջուրը կը կտրեն: Մասնաւոր սպառնալիք մը կայ, Ադրբեջանի հայկական երկու ներքնաշրջաններու վրայ՝ Խամլախի եւ Շահումեանի: Եւ Բաքուի մէջ, մնացած քանի մը Հայերը ականատես եղան իրենց տուներու հրկիզման, նոյնիսկ, հիւանդանոցներու մէջ կը մերժեն զիրենք խնամել:

***

Հարցազրոյցի շարունակութիւնը, նոյնքան շահեկան, կը վերաբերի ընդհ. քաղաքականութեան: Սախարով կը մեղադրէ Կորբաչովը իր վարանումին համար, կը նկատէ որ իր ժողովրդականութիւնը նուազած է զգալի կերպով, շատեր իրեն դէմ են, բայց ոչ ոք իր տեղը դնելիք մէկը կը տեսնէ: Ինչպէս ըսած է Աֆանասիեւ, պէտք է ընտրէ՝ պերեստրոյկայի պարագլուխն ըլլալ կամ՝ Նոմենկլատուրայի: Ապա, Սախարով կը պարզէ երկրին ողբերգական պատկերը: 40 միլիոն են անոնք որոնք աղքատութեան մակարդակէն վար կ'ապրին, ամսական հազիւ 70 ռուբլիով (շուրջ 700 ֆրանք), գիւղական հիւանդանոցներու կէսէն աւելին ջուր չունի, խօսքը տաք ջուրի մասին չէ, եւայլն, եւայլն:

Անդրադառնալով արեւելեան Եւրոպայի իրադարձութեանց, Սախարով շատ դրական կը գտնէ, ինչ որ կը պատահի Լեհաստան, Հունգարիա, Պալթեան Հանրապետութեանց մէջ: Լաւ օրինակ է: Հունկ, մեծ կարեւորութիւն կուտայ տեղական ընտրութեանց, որոնք նախատեսուած են գալիք ամիսներուն համար: Պէտք է վերջ տալ կուսակցութեան հովանաւորութեան՝ տեղական Խորհուրդներուն վրայ: Պէտք է ջնջել «ընտրաշրջաններու ժողովի» դրութիւնը, որ մաղէ կ'անցընէ թեկնածութիւնները եւ ամէն տեսակ խաղ թոյլ կուտայ:

Այս հարցազրոյցը կատարած են խորհրդային հարցերու, «Մոնտ»ի երկու մասնագէտներ՝ Ժաք Ամալրիք եւ Միշել Թաթիւ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ ԲՈԼՈՐՈՎԻՆ ԴԱԴՐԱԾ Է

Երկուշաբթի առտու մեր առած լուրերը (հեռաձայնով) կը հաստատէին թէ կացութիւնը ոչ մէկ փոփոխութիւն կրած է: Շաբաթ եւ Կիրակի ոչ մէկ կառախումբ հասած է Հայաստան, Սեպտեմբեր 28–ին հասած էր երկու կառախումբ, մէկը 76 վակոնով, միւսը՝ 72, Նախիջեւանի եւ Իջեւանի ճամբով, միշտ անգործածելի ապրանքներով, թաց կրաքիլս, փտած ուտեստեղէն:

Հոկտեմբեր 2–ի «Իզվեստիա»ն կ'արձագանգէր Ուրբաթ օրուան մամուլի ասուլիսին, զոր հայ երեսփոխանները կուտային Մոսկուա («Յառաջ», Սեպտ. 30): Այդ ասուլիսը տուած են Ս. Համբարձումեան, Հ. Իգիթեան, Սօս Սարգսեան եւ Լ. Յարութիւնեան ու շատ վճռական կերպով պարզած են պատկերը եւ շրջափակման հետեւանքները: Շեշտած են, որ Յուլիս 21–էն ի վեր, փաստօրէն ճամբաները փակ են, վառելանիւթ չկայ եւ աղէտի շրջագօտիին մէջ բոլոր աշխատանքները դադրած են: «Իզվեստիա»յի լրատուութեան խորագիրն է. – «Ճամբան պէտք է բացուի»: Հայաստան չեն հասած 110 միլիոն ռուբլի արժէքով ապրանք: Հայաստան ինք ալ արտածում չի կրնար ընել (խաղող եւայլն): 20 հազար խորհրդային բանուոր տուն վերադարձած են, որովհետեւ վերաշինութեան աշխատանք չկայ այլեւս:

Բաքու ժամանած էր միջ–շրջանային երեսփոխանական խմբակին մէկ անդամը (Սախարովի խմբակն է, որու մասին կը խօսի իր հարցազրոյցին ընթացքին) եւ հեռաձայնած Երեւան – ուր պիտի ժամանէր Երկուշաբթի – յայտնելու համար թէ Կիրակի օրուան միթինկին, ժողովրդական ճակատը յայտարարած էր թէ կը դադրեցնէ Հայաստանի շրջափակումը 2 շաբթուան համար եւ կ'ուզէ բանակցիլ: Ի՞նչ բանակցութիւն: Ղարաբաղ Կոմիտէի դիրքը յստակ է (արդէն այս 2 – 3 օրուան ընթացքին յայտարարութիւն մը պիտի հրապարակուի, ինչպէս ըսաւ Բաբգէն Արարքցեան): Հայաստանի շրջափակումը չէ բուն հարցը, այլ՝ Ղարաբաղի եւ Շահումեանի եւ այդ հարցն ալ կը վերաբերի Ադրբեջանի կառավարութեան եւ Կորբաչովի (ի դէպ, ի՞նչ եղաւ այս վերջնոյն տուած պայմանաժամը, որ 48 ժամ էր եւ 10 օր անցաւ...): Ղարաբաղ Կոմիտէն կը նկատէ որ Սումգայիթը չազդեց, ուրեմն շրջափակումով, տնտեսական ընչահեղձութեամբ, այլ ձեւ մը կը փորձուի: Բայց այդ ալ չազդեր Հայաստանի ժողովուրդին վրայ, որ աւելի քան երբեք վճռական է եւ խուճապի ընթացք չի տար: Նոյնիսկ, հոն ուր տագնապալի է կացութիւնը: Այսպէս, Դիլիջան գումարուած համագումարի մը ընթացքին, Շահումեանի ներկայացուցիչն իսկ ըսած է՝ «կացութիւնը ծանր է, այո՛, թող ծանր էլ մնայ»:

Ներկայ յուսախաբութիւնը այն է, Երեւանի մէջ, որ հայ երեսփոխանները չեն կրցած արծարծել տալ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի շրջափակման հարցը Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի նիստին մէջ, ուրեմն պէտք է վերադառնան եւ գումարուի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նիստ:

***

Ֆրանսական մամուլի տուած լուրերուն համաձայն, Երկուշաբթի առտու, Բաքուի միթինկին շրջափակումը վերցնելու հարց

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱԿԱՆԱՒՈՐ ՀԱՅԵՐ ՄԱՍ ԿԸ ԿԱԶՄԵՆ ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԱԾ ԽՈՐՀ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Ֆրանս – Իւռսի նախաձեռնութեամբ, խորհրդային պատուիրակութիւն մը Փարիզ ժամանեց, գլխաւորութեամբ Վադիմ Զակլադինի, որ նամակ մըն ալ պիտի յանձնէ Կորբաչովէն՝ Միթերանի:

Պատուիրակութեան 335 անդամներուն մաս կը կազմեն. – Ա. Աղատամզեան, պատմագէտ, Ռ. Յարութիւնեան, համալսարանի փրոֆէսէօր, Ա. Բաբլէլիզեան, Բրուսով մանկավարժական հիմնարկի փոխ – տեսուչ, Ս. Պաղրամեան, Կիրովականի փոխ – քաղաքապետ, Պ. Վարդապետեան, բնագիտութեան հիմնարկի փոխ – տնօրէն, Ռ. Մելիքսեթեան, փիլիսոփայութեան դասախօս, Օ. Օհաննէսեան, Էջմիածնի քաղաքապետ, Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչ Գարեգին Եպիսկ. Ներսէսեան, քաղաքական տնտեսութեան լսարանի տեսուչ՝ Օ. Խաչատրեան, սենտիքաներու կեդր. խորհուրդի քարտուղար՝ Զ. Մինասեան:

ՆԱՄԱԿ Ի ՍԱՍՈՒՆ

Բարեւ, Սասնոյ աշխարհ: Սա առաջին նամակը չէ որ գրում եմ քեզ: Քո մասին ես խորհել եմ իմ ողջ կեանքում, քեզանից առել եմ կորով ու եռանդ, տրտմել եմ մահու չափ մեր բաժանման համար: Քո մասին հարցափորձ եմ անում քամուց, արեւից, Թռչնաց երամներից: Պատասխան չեմ առնում, պատասխանը ես եմ տալիս, ես ինքս՝ ինձ: Այդպէս է տարաբախտութեան կարգը երկրիս վրայ: Այդպէս են ծնւում կարօտի ու Թախծի երգերը, այդպէս է գոյանում կորստեան պատմութիւնը, որոնք յաճախ հասկանալի չեն լինում օտարին: Եւ ստացւում է այնպէս, որ պիտի ապացուցես սա քո ձեռքն է, սա՝ քո ոտքը, սա՝ քո գլուխը: Իսկ ապացուցելու համար յաճախ փաստարկներ էլ չես ունենում, որովհետեւ որոշ գիտունների համար պարզւում է՝ պատմութիւնը փաստարկ չէ: Այդ մարդիկ չունեն մորմոք ու ցաւ եւ որեւէ ազգի չեն պատկանում: Նրանք ցանկացած երկրում կարող են լինել օրինաւոր բնակիչ եւ կարող են ծառայել ցանկացած վարդապետութեան ... Այդպիսիք կան եւ այլոց մէջ եւ մեր մէջ, աւաղ...

Սասնոյ աշխարհ, ես քեզ ասում եմ հերիկ ու մերիկ: Քիչ է: Ես քեզ ասում եմ քուր ու ախպէր, էլի քիչ է, ասում եմ ցաւ ու արիւն, սէր ու երազ, ասում եմ լոյս ու մրմունջ, քիչ է, քիչ է, ասում եմ հողի, արեւ ու Աստուած, ասում եմ բաղձանք, ասում եմ երկինք, էլի, էլի քիչ է: Քեզ պիտի ասեմ Հայրենիք: Մէն մի հատիկ բառ՝ Հայրենիք:

Սասնոյ աշխարհ, ես քեզ գրում եմ գաղթից, աքսորից, գոյութեան կռուից, գաղափարական պատերազմների թնճուկի միջից: Ես քեզ գրում եմ անհեթեթ վազվզոցի, հերթերի, անիրաւութեան, ցաւագին լռութեան, ճայթած յօնքերի միջից, մեռած ճշմարտութեան կողքին կանգնած: Ես քեզ գրում եմ ամեհի երկրաշարժի աւերի ու փլատակների միջից ... Ունէինք Եղեռնի գարուն, ունեցանք նաեւ Սգոյ ձմեռ:

Հարստացանք կորստեան մի սեւ գանձով եւս:

Տեսնո՞ւմ ես, ես կամ, ես՝ որդիդ, որի արմատները յածում են քո խորքերում, եւ դու ես ողջ, եւ պէտք է այս նամակը՝ միմիանց չկորցնելու համար: Ես նզովք չեմ ասում մարդկութեանը, որ անարգար եղաւ մեր հանդէպ եւ ոչ իսկ պիտի վառարերեմ քրիստոնեայ հօտին, որ հաւատ Տիրոջ պատուիրանի՝ մերձաւորին սիրեց Կայէն եղբօր նման...

Հիմա ինձ չեն այրեցնում Պետութիւնների դաւերն ու խարդաւանքները. ես այլեւս գիտեմ՝ ամէն ինչ խաղ է իրենց գործերը առաջ տանելու, ժամանակ շահելու, օգուտ քաղելու համար: Եւ մենք չպիտի ուրիշից ակնկալենք հաց, զէնք, օժեւան ու գութ: Մենք պիտի յուսանք մեզ եւ մեր աստծուն, ինչպէս որ անտառում ամէն բոյս ու ծառ ապրում է իր ճակատագրով, իր ուժով ու կամքով՝ բնաւ ուրիշից չակնկալելով կենաց շնորհ: Նամակի կարգն է՝ հարցնել որպիսութիւնը: Ես ի՞նչ հարցնեմ: Գիտեմ՝ սարերդ էլի շողշողում են Վանայ կողմից ելնող արեգակից, էլի կապոյտ մշուշ է նստած Մարաթուկի զոյգ գլուխներին, էլի Անդոք սարից ծիածան ջրվէժներ են կախուած անդունդներն ի վար, էլի խաւրծիլը ելնում, լոզփին շողում է արեւի տակ ... Սարերին ի՞նչ, ծառ ու թըփին ի՞նչ, կան, կը լինեն...

Ասա, ի՞նչպէս է մեր գիւղը, լեռնալանջի անտառների մէջ, ծուարած մեր պստլիկ գիւղը՝ Ծմանը, Ցրտուտ գետի ափին որտեղից երեւում է Մարաթուկի վանքը: Պապերիս սրբքած ժանեկազարդ պատշգամբներով տները կա՞ն: Մեր ջրաղացը ո՞ւր աղունն է աղում: Ասա, Հրորուց վանքի բակում ննջող իմ նախնիների շիրմաքարերը հօ չե՞ն հողմահարուել: Քո սրտից ծաղիկներ աճեցրու նրանց հողաթմբին, որովհետեւ ես գալ չեմ կարող, որովհետեւ ես կանգնել եմ ու գալ չեմ կարող...:

Արդէն քիչ, շատ քիչ են մնացել նրանք, որոնք աշխարհ են եկել քո գրկի մէջ: Այն բոլոր մարդիկ ինչպէս որ կարաւան – կարաւան, խումբ – խումբ եւ հատիկ – հատիկ գաղթեցին եկան քո լեռներից, այնպէս էլ մի օր նրանց հոգիները դարձան ի քեզ՝ Սիպիրեան տաժանքից, Մեծ Հայրենականի դաշտերից ու ծերունական անհաշտ եւ սրտամշուկ մահիճներից ... Այդ հալածական հոգիները եկան ու իջան իրենց հայրենական աղբիւրներին, մտան տները, լուծուեցին արտ ու կածանին ... ո՞վ պիտի վայելի այդ ջուրը հանգիստ սրտով, ո՞վ պիտի անդորր առնի այդ տներում եւ կիսի այդ դաշտերի հացը, որ սիրտը լիանայ:

Հոգին հոգի է՝ կ'ասեն, մարմին չէ, նիւթ չէ, որից երկնչես, մի կողմ քաշւես: Այո, բայց չէ՞ որ ապրում են նրանց զաւակները աշխարհի բոլոր ծագերում, որոնց հայեացքը ամէն տեսակ դայթակղութեան, լիութեան ոսկէ սրահներից թափանցում գնում է իրենց Աւետեաց երկիրը:

Հին եւ Նոր իմաստութիւնները հաւաստում են, որ կեանքում, բնութեան մէջ ամէն ինչ շարժւում է եւ պտըտւում: Պըտտւում է արիւնը երակների մէջ՝ պարգեւելով մարդուն կեանք, պտըտւում են աստղերը, արեգակը, ստեղծելով ժամանակի պատրանքը, պտըտւում է եւ բախտն ու յաջողութիւնը, եւ ցաւն է երբեւէ շարժւում իր դարաւոր որջից: Ոչինչ քարացած չէ տիեզերքի մէջ: Զնայած որ Ուժեղներն ու Քանակաւորները պնդում են, թէ ինչը իրենց յարմար է՝ անվերապահօրէն ճիշդ է: Ինչը իրենց սրտով է՝ նաեւ Աստծոյ սրտով է: Այդպէս պնդել են Պիղատոսի ժամանակներից ու անցել պատմութեան խորխորքերը:

Ճշմարտութիւնը մէկն է՝ պտոյտ, պըտոյտ, պտոյտ...

Սիրելիդ իմ Սասնոյ աշխարհ, մենք կոյր մեծացանք, կոյր՝ մտօք: Դպրոցում մեզ ոչ ոք չասաց, որ մենք կորցրել ենք քեզ պէս մայր, քո մասին միայն երգերն էին լալիս մեծերի բերանում, եւ փոթորկոտ ու նազելի պարերն էին ոգում քո հեռաւոր գոյութիւնը: Մէկ էլ՝ արիւնը, արիւնը մեր երակների, որ չմեռաւ բռնութեան ու երեսպաշտութեան գաղջ տարիների մէջ, չտարաւ մեզ դէպի ապահովութեան տաք եւ կորուսեալ անկիւնները ... Մեզ ոչ ոք ճշմարիտ խօսք չասաց քու կռուի ու անձնուրաց սրտոց մասին, որոնք պատուախնդրութեան բարձր գիտակցութեամբ եւ սեփական հողը սիրել – պաշտելու օրինական ու խնկելի բնազդով կռուեցին, նահատակուեցին կամ հողմացրիւ եղան աշխարհով մէկ: Մենք նրանցից ժառանգեցինք քո ընդհատուած, կիսատ մնացած Պատմութիւնն ու կռիւը եւ որպէս օրինաւոր ժառանգորդներ պիտի ըստ ամենայնի տէր կանգնենք մեր ժառանգութեանը: Աստծոյ կամքով մեր բաժինն էլ այդպէս եղաւ:

Ճշմարտութիւնը մէկ է՝ պտոյտ, պըտոյտ, պտոյտ...

Ըստ Նամակագրութեան օրէնքի՝ պիտի գրեմ իմ մասին: Ի՞նչ գրեմ ... Ապրում եմ, երազում, տառապում: Ունեմ զաւակներ, որոնց թէ հարցնես որ տեղացի էք, կ'ասեն՝ սասունցի ... Ապրում եմ իմ ու քո մայրաքաղաքում՝ Երեւանում: Քո մասին կարդում եմ գրքեր, մօտիկ գիտեմ քո ողջ տարածքը, ներքնատեսութեամբ անցել եմ քո բոլոր վայրերով, դիպել խոտերին, ծառերին, թփերին:

Ունեմ ընկերներ, որոնց սիրում եմ կուրօրէն ու անվերապահութեամբ: Ունեմ բարեկամներ, որոնց հանդէպ ըստ քո ուսուցանած կարգի՝ պարտական եմ մինչ ի մահ: Ոմանց համար նաեւ հաճելի պատառ չեմ: Ի՞նչ արած, այդպէս էլ է լինում:

Քանիցս եղել եմ աշխարհի մեծ – մեծ քաղաքներում, հարուստ ու շքեղ երկըրներում, բայց երբեք մտահան չեմ արել իմ տունը, այգին, գործերս, որոնց պահապան եմ կարգուած ճակատագրով եւ պարտ եմ նրանց տէրն ու մշակը լինելու...

Գիտեմ, այս նամակի պատասխանը ես չեմ ստանալու: Քո մասին դարձեալ կը սկսեմ հարցափորձ անել քամուց, թռչնոց երամներից ... Կը հարցնեմ, կը սպասեմ, կը հարցնեմ, կը սպասեմ այնքան ժամանակ, մինչեւ որ քո գրկից զաւակներիցս մէկը պատասխան գրի ինձ կամ յիշատակիս: Այսքանը:

Քո որդի՝ ՂՈՒԿԱՍ ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ
Ք. Երեւան

ՅՈՒՇԵՐ ՏԱՐԱԳՐՈՒԹԵՆԷՆ

1915 Յունիսին երկրորդ կարաւանով տեղահանուեցանք Այնթապէն: Առաջին կարաւանով ձիակառքերով Երուսաղէմ երթալու նման ապահով մեկնեցան: Մենք հազիւ 30 քիլոմեթր հեռացանք Այնթապէն, կանգ առինք բացօթեայ ամայի վայր մը: Մութը կոխելուն հրացանի ձայներ սկսան, տեսակ մը կողոպուտի նշան էր: Մեր երկու զորդի հակերը քաշեցին տարին վախնալով մեր վրայ խուզարկութենէն հայրս մեր ունեցած ոսկիները եւ ոսկեղէնները չորէպան Թուրքին տուաւ, մարդը գիշերով կրնար փախչիլ, հետեւեալ օրը վերադարձուց:

Երկրորդ օրը հազարումէկ դժուարութիւններով, տառապելով տաքէն, փոշիին ծառաւէն, ուշ ատեն հասանք Աղճա Գոյուն շոգեկառքի կայանը, երկու դրահ տալով: Երրորդ օրը հակառակ մեզմէ առաջ այնտեղ գտնուողներուն շոգեկառքով մեկնեցանք Հալէպ, երեք օր ազգականի մը տան բակը պառկեցանք մժեղներով լեցուն. հայրս խոհեմ էր, իմանալով ուրիշ աքսորեալներուն տխուր լուրերը, ոսկիներուն մէկ մասը մեր չապիկներուն վրայ կարել տուաւ. ի հարկին եթէ իրարմէ զատուինք, մնացածը ծանօթ քրիստոնեայ արաբի մը քով ձգեց, ողջ ընտանիքին տէր պիտի ըլլար: Բարեբախտաբար Հալէպ չմնացինք, քանի մը ամիսներ յետոյ բոլորը հաւաքեցին եւ Տէր Զօր ղրկեցին, բացի տեղացիներէն:

Հալէպէն կրկին շոգեկառքով առանց մեր վրայ հսկողի, մեկնեցանք Համա. Համան Սուրիոյ երրորդ քաղաքն է, շոգեկառքի կայարանին բոլորտիքը հարիւրներով ծեր – երախայ վրաններու տակ բացօթեայ, ի տես այս սրտաճմլիկ տեսարանին պատուելի մը, որու անունը չեմ յիշեր, ըսաւ՝ ես այս ազգէս յոյս կտրեցի: Ազգական ընտանիքի մը հետ քաղաքը տուն մը վարձեցինք, ինը հոգի մէկ սենեակի մէջ նոյնպէս ազգականներն ալ ինը հոգի էին. չեմ յիշեր, քանի օր մնացինք, երկու օրը մէկ ժանտարմաները կուգային (ըթլա պարրա) դուրս ելէք, մէճիտիէն առնող կ'երթար. հետեւեալ օրը ուրիշ մը կուգար, նոյն յանկերգը շարունակուեցաւ բաւական, ճարահատ, Համայէն 30 քիլոմեթր հեռու Սէլիմիյէ գիւղաքաղաքը մեկնեցանք. սենեակ մը վարձեցինք, տակը հող, մէկերկու շարաթ յետոյ մէկ պատուհանով ուրիշ սենեակ փոխադրուեցանք: Մեզմէ առաջ զանազան վայրերէն եկողներ կային, կողոպտուած, ուժասպառ, ապրուստը սուղ էր, անօթութիւնը, հիւանդութիւնը տարածուած օրական 20–էն աւելի մեռնողներ կը թաղէին փոս մը մէջ. Օմար Խայեամի մէկ քառեակը կ'ըսէ. – «Իմ ու քու բաժինն է տասը կանգուն ճերմակ պատանք, երկու կանգուն հող դաշտին», բիւրաւոր մահացածներ այն ալ չունեցան:

Մէկ սենեակի մէջ ինը հոգի ենք: Հայր, մայր, հինգ եղբայր. մեծ եղբայրս ամուսնացած ըլլալով կինը եւ երկու տարեկան մանչը, մայրս, եւ մեծ եղբայրս Թիֆիւսով պառկեցան: Ոչ դեղ, ոչ բժիշկ, դեղագործի մը աշկերտը խորհուրդ տուաւ գաղջ ջուրով լոգանք, չվարակուեցանք, հիւանդներն ալ առողջացան: Քիչ մը ապահով զգալով հայրս Հալէպ գնաց որպէսզի պահ տրուած ոսկեղէնները եւ ոսկիները բերէ: Կը վերադառնայ Համա Սէլիմիյէ գալու համար, ուշ ճամբայ կ'ելլէ չորեպանին հետ, մարդապուրծ կ'ազատին. քանի որ իրենցմէ երկու հարիւր ետ եկողները կը կողոպտեն եւ չորին ալ միասին:

1916 Թուականին բանակին պղինձէ կաթսաներ եւ զանազան ամաններ պատրաստելու համար վերադարձանք Համա. դժբախտաբար հում նիւթի պակասը վեց ամիս տեւեց, իսկ մենք մնացինք Համա:

Զօրահաւաք եղաւ, մեծ եղբայրս փըրկագին տուած էր, օգուտ չըրաւ, զօլէժական Յարութիւն եղբայրս երկուքն ալ, նոյնպէս նոյն տարիքը ունեցողները հաւաքեցին խիստ հսկողութեան տակ, կարծես մարդասպաններ ըլլային, ուրախ եղէք մինչեւ հիմա ողջ մնալնուդ: Հրաման կայ եղեր մեռցնելու, իբր թէ ճակատի փերմանացի հրամանատարը արգիլեր է:

Մնացողներուս ալ հրահանգ տուին իսլամանալու եթէ կ'ուզէք ապրիլ: Հրամանը թոյլ էր ամէն ընտանիքին, մէկ հոգի ներկայացաւ անունները փոխելով, առանց հարց ու փորձի, ոչ մզկիթ, ոչ հետապնդող: Նոյն ժամանակ հաւաքեցին կրօնականները, ստիպելով դաւանափոխ ըլլալ. նորոգ վախճանեալ Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսոյեանին հօրը դըլխաւորութեամբ հինգ քահանաները բացարձակ կը մերժեն, ինչպէս վերը յիշեցի հրամանը խստութեամբ հետապնդող չեղաւ. ոմանք Երուսաղէմ ապաստանեցան, իսկ հինգը աքսորեցին անմարդաբնակ վայրերը, երկու տարի դարշ տալով, չոր հաց ուտելով բոլորն ալ ազատեցան: Տէր – Ներսէս Թավուքճեան արմաշական էր քարոզները Թուրքերէն կուտար քանի որ Այնթապցիք Թրքախօս էին: Այնթապի 1920 Թուականի ինքնապաշտպանութեան Թուրքերու հետ բանակցութիւնները ինքն էր որ կը վարէր: Այս հմուտ անփոխարինելի հոգեւորականը զոհ գնաց Հալէպ մը դնդակին, Հալէպ:

Իբր զինուորցու հաւաքուած երկու եղբայրներս հետիոտն տարին Դամասկոս. մեծ եղբայրս իբր արհեստաւոր, շնորհիւ ծանօթ Գալէմքեարեան բարեկամներուն հոն մնաց: Յարութիւն եղբայրս հազարումէկ դժուարութեամբ Պոլիս կուգայ, սպայ կ'ըլլայ, երբ Անգլիացիները կը գրաւեն Պոլիսը Թարգման կ'ըլլայ անոնց, բանակին հետ մինչեւ Հայաստան կ'երթայ, 1918–ի վերջերը կը վերադառնանք Այնթապ, եղբայրս ալ ազատելով Թարգմանի պաշտօնէն եկաւ, այլեւս այս երկիրը չեմ կենար ըսաւ հակառակ հօրս պնդումներուն, անպայման Անգլիացիներուն նենգ քաղաքականութիւնն էր պատճառը որ չուզեց կենալ, եւ պատճառ եղաւ որպէսզի մենք ալ հեռանանք այդ անիծեալ երկրէն 1923–ին:

Յակոբ եղբայրս դերձակի մը քով, ինծմէ մեծ Յովհաննէսը կօշկակարի մօտ իբր աշկերտ, ես ալ հայրիկիս հետ չլայագործութիւն, պէտք էր ապրիլ. ապրուստը սուղ, տեղացի ժողովուրդն ալ դժբախտ էր եւ կը տառապէր, կատր մը հացի համար եւ ուրիշ անգամ մըն ալ վրաս յարձակեցան, տեսակ մը չորցած մածունը յափշտակելու հարիւրաւոր ոչխարներու տէր պաշտօնական տեղացի արաբ մը իր պղնձէ ամանները մեզի կուտար ղլայելու պայմաններուն. ափսէի մը մէջ միսով պատրաստուած փիլաւ կը ղրկեր, իմանալով երկու եղբայրներուս զինուորագրութիւնը 5 օսմանեան ոսկի տուր հօրս, ըսելով երբ կ'ունենաս կը վերադարձնես, մեր Այնթապ վերադառնալէն քանի մը ամիս յետոյ հայրս վերադարձուց տանելով նուէր մը եւս:

Իսկ ուրիշ մը հազիւ կը ճանչնայինք, քանի որ երկու զաւակ ունիս զինուոր, իրաւունք ունիս Թղթադրամով ալիւր, ցորեն ստանալու. մեր ընտանիքի մէկ տարուան պաշարը ապահովեցինք: 1895–ի Մեծ Կոտորածին կարգ մը հայկական թաղեր Թուրքերուն կողմէ պաշտպանուեցան թոյլ չտալով խուժանին կողոպտելու թալանելու: Բոլէնիներ իթթիհատականները ցեղասպանութիւնը գործադրեցին ժողովուրդին. աչքէն հեռու ամայի անծանօթ վայրերուն մէջ նախապատրաստուած դահիճներու ձեռամբ: Նոյնը կարելի է ըսել նացիներուն համար, գերմանացի ժողովուրդին մեծ մասը անտեղեակ էր Հրեաներու դէմ կատարուած ոճիրներէն: Մէկը պատիժը գտաւ, դժբախտաբար Թուրքը շնորհիւ քրիստոնեայ ազգերուն անպատիժ մնաց:

Այս տարի Ապրիլին Հալէպ գացի բարեկամներս գիս տարին Սէլիմիյէ, ոչ մէկ յիշատակ անցեալէն. ոչ մէկ կոթող, ոչ մէկ տապանաքար հարիւրաւոր մեռնողներուն յիշատակին, իբր նմոյշ մէկ ընտանիք հայ: Համա 2 տարեկան մանչը կորսնցուցինք, 10 օր յետոյ ուրիշ մանչ մը ծնաւ, 9 հոգի տարագրուեցանք, 9 հոգի վերապրեցանք, հազիւ քանի ամիս Այնթապ մնացինք. Ֆրանսացիներու կիլիկիան պարպելու հետեւանքով կրկին տեղահանուեցանք, 1923–ին վերջնականապէս հաստատուեցանք Ֆրանսա:

ԳԷՈՐԳ ՊԱԳՐՃԵԱՆ

ՄԵՂՐԻԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ԱՌԵՂԾՈՒԱԾԸ

Արցախեան շարժման սկզբնաւորումէն դեռ շատ առաջ, Խորհրդային Հայաստանի կառավարութիւնը երբեմն ուղղակի անել վիճակի մէջ կը յայտնուէր երբ հարցը կը վերաբերէր Ազրբէջանի հետ սահմանային խնդիրներու:

Այժմ արդէն բոլորին յայտնի է որ 1986-ին ճշգրտուեցան այդ սահմանները, եւ պարզուեցաւ որ 14,5 հազար հեկտար հողատարածութիւն օգտագործուեր է Ազրբէջանցիներու կողմէ: Անշուշտ, այդ տարածութիւնները ետ վերադարձուեցան, սակայն ոչ ոք փորձեց պարզել, թէ ինչպէս պատահեր էր այդ բանը: Ճշմարտութիւնը այն է որ եօթանասուն տարիներու երկայնքին, բարեկամութիւն եւ եղբայրութիւն խաղալու ընթացքին հողերու մէկ մասը վաճառուած էր Ազրբէջանցիներուն պատասխանատու անձերու միջոցով, իսկ մեծ մասն ալ աստիճանաբար զաւթուած էր խաբէութեան, ահաբեկման միջոցով:

Բայց սոյն հրապարակման նպատակը մէկ այլ երեւոյթի՝ Մեղրիի ճամբուն առեղծուածին մեկնաբանումն է:

Ութսունական թուականներու սկիզբը Հէյտար Ալիեւ համոզուած ըլլալով, որ ինք շուտով Քաղբիւրոյի անդամ կը դառնայ, փութաջանօրէն մշակել սկսաւ իր հայակործան ծրագրին հերթական քայլերէն մին: Իր հրամանով նախագծուեցաւ Բաքուէն Նախիջեւան ճամբայ մը: Բնականաբար ան պէտք է անցնէր Մեղրիի շրջանի տարածքով: Այդ նախագիծին նպատակն էր երկաթուղիին զուգահեռ լայնահուն ճամբայ մը անցընել, ատով իսկ կտրելով Հայաստանի հարաւային զարկերակը: Այդ պարագային, քանի որ երկաթուղին ալ իրենցն է, ուրեմն Հայաստանը կը կտրուէր Իրանի իր սահմանէն: Յիշենք որ քսանական թուականներուն Թուրքիան Իրանէն գնեց սահմանամերձ տարածութիւն մը Երասխ կայարանի դիմաց, որպէսզի Նախիջեւանի հետ անմիջական սահման ունենայ:

Մեր ձեռքն են Հայաստանի կառավարութեան կողմէ կեդրոնական մարմիններուն յղուած գրութիւններու, նամակներու, հեռագրերու, վերլուծութիւններու, ինչպէս նաեւ տարբեր պատասխաններու կրկնօրինակները, հայկական կողմը կը փորձէր փաստել որ այդ ճամբան Նախիջեւանի Ինքնավար Հանրապետութեան համար, իրօք, տնտեսական որեւէ նշանակութիւն չունի, քանի որ այդ հատուածէն կ'անցնի տակաւին ցարական ժամանակին կառուցուած երկաթուղին: Ի հարկէ, այն ատեն ընդունուած կարգը թոյլ չէր տար ուղղակի ըսելու, որ այդ ճամբան աւելի շատ քաղաքական նշանակութիւն ունի:

Դժուար կացութենէն փրկուելու համար ի վերջոյ հայկական «դիւանագիտութիւնը» որոշեց փոխադարձ զիջումի դիմել: Հայաստանի կառավարութիւնը նախագիծի այլ տարբերակով մը կ'առաջարկէր. ճամբան պէտք էր անցնէր ոչ թէ երկաթուղիին զուգահեռ (վարի տարբերակ), այլ Մեղրիի շրջանի հիւսիսային կողմէն (վերի տարբերակ): Վերջին տարբերակը կը հիմնաւորուէր այն հանգամանքներով որ ազրբէջանական տարբերակը կը խանգարէ Մեղրիի ջրամբարի կառուցումը, այդ շրջանի արժէքաւոր եւ գունաւոր մետաղներու արդիւնահանման հեռանկարները եւայլն:

«Վարի տարբերակ»ը մերժուեցաւ բազմաթիւ խորհրդային նախարարութիւններու, հիմնարկներու, ինչպէս նաեւ Պետպլանի կողմէ: Հայկական նախագիծը հիմնաւորող՝ վարչապետ Ֆ. Սարգսեանի Սեպտեմբեր 14, 1984 թուագրուած նամակին վրայ Խորհրդային Պետպլանի նախագահ Ն. Բայբակով երեք օր յետոյ մակագրեր էր՝ «Համաձայնիլ»: Բայց ինչպէս պատահեր էր որ Բաքու ծնած խեղճ Բայբակով Հէյտար Ալիեւի զօրեղ ձեռքը չէր նկատած: Ըստ երեւոյթին ան պահ մը ինքզինք Պետպլանի անաչառ նախագահ զգացեր էր..., իսկ յետոյ Ալիեւի շանթաժէն վախցած, թխեր էր նոր փաստաթուղթ մը, ուր «կը հիմնաւորուէր վերի տարբերակին տնտեսապէս ձեռնտու չըլլալը»:

Բաքուի թխած փաստաթուղթերով Հ. Ալիեւ կրցեր էր համոզել խորհրդային վարչապետ Ն. Տիխոնովը, որ հարցը քննարկուի: Այս պայմաններուն մէջ բոլորը (նախարարներ, նախագահներ, պետեր) սկսեր էին կարծիք փոխել: Չէ՞ որ կրնային Ալիեւի ատելութեան զոհ երթալ, իսկ ատիկա առնուազն կը նշանակէր ակնթարթօրէն կորսնցնել պաշտօնը:

Այնուամենայնիւ 1985 Փետրուարին Հայաստանի կառավարութիւնը կը փորձէ մեղմել Հ. Ալիեւի զայրոյթը «վերի տարբերակ»ին մէջ քանի մը փոփոխութիւններ մտցնելով: Ըստ որում, մանրակրկիտ կերպով կատարուած հաշւարկը դարձեալ ցոյց կու տայ որ ազրբէջանական տարբերակը ձեռնտու չէ:

Այսքանէն յետոյ եկէք պահ մը հրաժարինք այս հաշիւներէն ու պարզ հարցում մը ընենք բանավիճող կողմին: Ինչո՞ւ կը կառուցանէք ձեզի այդքան «անհրաժեշտ» ճամբան, երբ Նախիջեւանի հետ կապող ճամբայ դուք ունիք՝ կառուցուած մօտ մէկ դար առաջ: Խօսքը կը վերաբերի Լաչին – Գորիս – Անգեղակոթ – Շահբուզ ճամբուն, որուն 80 քիլոմեթրը Հայաստանի վրայէն կ'անցնի: Այդ ճամբուն Նախիջեւանի մասը արդէն քսան տարի է չի նորոգուիր, ընդհակառակն՝ կը քանդուի ու կ'ոչնչացուի: Ուրեմն ինչու վերջ չտալ տնտեսական ու կեղծ մարդասիրական բանաձեւերու հռչակման, մի՞թէ այդքան միամիտ ենք ու խաբուող:

Հաւանաբար ընթերցողը եզրակացութեան կը սպասէ, ուստի չուշացնենք զայն: Վերակառուցման մեր ժամանակները կը թոյլատրեն ճշմարտութիւնը ըսել: Մեղրիի ճամբուն կառուցումը նպատակ ունէր Հայաստանի տարածքին վրայ ստեղծել Ազրբէջանի կողմէն վերահսկուող ռազմավարական կէտ մը եւս: Չէ որ Հայաստան մտնող երկաթուղային բեռներուն 77%-ը Մեղրիէն կ'անցնի, Արաքս գետին զուգահեռ:

Այդ հատուածը այսօր փակուած է: Եւ եթէ այդպէս շարունակուի Հայաստանը ընչահեղձ կ'ըլլայ: Այնուամենայնիւ մենք դիմացեր ենք ու կը դիմանանք: Եւ քանի դեռ կայ Արցախի հարցը, քանի դեռ ան մայր հայրենիքին հետ ճանապարհային կապ չունի, Մեղրիէն Նախիջեւան ճամբայ չի կրնար անցնիլ, ի՛նչ «վերի» ի՛նչ ալ «վարի» տարբերակներով:

ՇՂՈՐՍ ԴԱՒԹԵԱՆ

(ամփոփուած)

(*) Տե՛ս հեռատիպ, «Յառաջ», Սեպտեմբեր 27 :

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄԻՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան, Որբերու Օգնութեան Մարմինը, հետեւեալ յատկացումները ըրած է, 1989 տարեշրջանին, ազգանուէր հաստատութիւններու.–

Մխիթարեան հայրերու Սեւրի, Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանին 45.000 (քառասունըհինգ հազար) Ֆրանք:

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին՝ 40.000 (քառասուն հազար) Ֆրանք:

S.O.S. ARMENIE 10.000 (տասը հազար) Ֆրանք:

Ընդհանուր գումար՝ 95.000 (իննըսունհինգ հազար) Ֆրանք:

Այս առթիւ, միութիւնս հրապարակաւ, իր ազգակից բարերարներուն, իր սրտագին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ եւ թարգման կը հանդիսանայ իր անդամուհիներուն երախտագիտական ըզգացումներուն:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄՆԻ ԴԻՒԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

Հայագիտական ուսումնաթերթ

թիւ 1 – 12, 1988

Հրատարակութիւն՝
Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան

ԵԴՈՒԱՐԴ ԶՈՐԻԿԵԱՆ

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՆՈՐ ԱՆՈՒՆ ՄԸ

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 22, Փարիզի Ա. Մանուկեան մշակութային կեդրոնը լեցուած էր կոկիկ բազմութիւն մը լսելու համար հայրենի նորայայտ յօրինող – երգիչ մը, մասնագիտութեամբ երկրաբան՝ Եդուարդ Զորիկեանի խօսքը:

«Նուիրում եմ երգեր, անցեալին ներկային,
Յօրինում եմ երգեր, ապրածիս, չապրածիս»: Իր այս տողերը լաւ պատկերացում մը կու տան երիտասարդ արուեստագէտին յուզումներուն մասին: Ե. Զորիկեանի երգերը հումորով լի, զգացական շունչով գրուած յուզիչ կտորներ են: Ասոնցմէ իւրաքանչիւրը կը ծաղրէ վարչաձեւի մը սնանկութիւնը, կը ձաղկէ անոր յոռի բարքերը ու կը դատապարտէ ղեկավարներն ու անոնց հետեւող շահամոլ հօյլը:

Այդ երեկոյեան մէկ ու կէս ժամուան յայտագիրը կարծես վերածուեցաւ աւելի քան եօթանասուն տարուան բռնատիրութեան մը մեծ դատին:

Ֆրանսահայ գաղութը արդէն ծանօթ էր Ռուբէն Երեւանցիին երգերուն ուր կը մատնանշուէին խորհրդային եւ ի մասնաւորի Հայաստանի առօրեայ կեանքին բացասական քանի մը կետերը: Եդուարդ Զորիկեան ալ նոյն ճամբէն կ'երթայ: Անոր բոլոր երգերը ազատութեան եւ արդարութեան ձօնուած կանչեր են. անոնք հայ ժողովուրդի մղած ազատագրական պայքարին անբաժանելի մէկ մասը կը կազմեն. եւ անպայման յոյս եւ հաւատք պէտք է ներշնչեն դէպի ապագայ, դէպի աւելի պայծառ օրեր:

Հաւանաբար որովհետեւ ժողովուրդին եւ մանաւանդ երիտասարդութեան այդքան մօտիկ խօսելուն համար է որ Եդուարդ Զորիկեան մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ Հայաստանի մէջ, դառնալով նոր ժամանակներու աշուղ մը:

Եդուարդ Զորիկեանի երգացանկը չի սահմանափակուիր միայն քաղաքական բնոյթի երգերով: Ան ունի նաեւ սիրոյ, կեանքին ու բնութեան նուիրուած շատ յօրինումներ. բայց ինչպէս յայտարարեց այդ գիշեր, անոնք կը վերապահէ ուրիշ պատեհ առիթի մը...

Ամէն պայքարող ժողովուրդ, իր քաղաքական դէմքերուն կողքին ունի նաեւ իր արուեստագէտները, որոնք մեծ համբաւ կը վայելեն եւ կը հանդիսանան այդ պայքարին ուրիշ ձեւի մը մղիչ ուժը: Ե. Զորիկեանն ալ կրնայ դասուիլ մարտնչող արուեստագէտներուն այդ շարքին եւ հանդիսանալ մարդկանց իրաւունքներուն համար պայքարող հայ ժողովուրդին հարազատ մէկ ներկայացուցիչը:

Հ. Հ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՇԵՐԱՄ

ՎԱԶԳԷՆ ՏԱԼԵԱՆ

... Նստած եմ հօրս մահճի մօտ, որին գամուել է նա: Հնաձեւ մահճակալը համր է, անտրտունջ, որովհետեւ հիւանդը հանդչում է անշարժ: Սենեակը կիսամութ է: Ահա սարսուռ անդորրը խլացնում է իր լռութեամբ: Փողոցից երբեմն մեքենաների հնդիւն է լսւում, ձիերի դոփիւն: Սենեակ են թափանցում հատուկենտ անցորդների ձայները: Պատից կախուած է նուագարանը, որի վրայ փոշի է նստել:

Հայրս Շերամը, բաց է անում աչքերը եւ նայում դրանը, շարժում շրթունքները եւ ի խորոց սրտի հառաչում: Եւ կեանքի պատկերներն անցնում են անվերջանալի քարաւանի պէս, հնչում են տաղերն իր.

Հաւքեր կուգան երամ – երամ
Անուն ունիմ՝ աշուղ Շերամ
Ինքան նարիս պիտի կանչեմ,
Տէրմոր վառիմ, որպէս Քեարամ:

Երգչի դէմքին դառը ժպիտ է խաղում:

⁂

1938 թուական. հիւանդանոց, հիւանդասենեակ: – Ներս մտայ զգուշաւոր քայլերով: Նա հայեացքը կտրեց առաստաղից, ոնդային երգն իր ընդհատեց ու սեւեռուն նայեց ինձ: Աստուա՛ծ իմ, մի՞թէ շարունակում է իր կեանքի մեղեդին...

– Եկա՞ր, Վազգէն ջան, – խուլ ձայնով խօսեց նա:

Ես հազիւ զսպեցի յուզմունքս, զգացի, որ լեզուն ուռել է, իսկ այն կոկորդը, որն իր գեղգեղանքով բազում տարիներ կախարդել է հազարաւոր հոգիների, օրըստօրէ փակւում է: Թեթեւակի հուզմար աչքերը կորցրել են իրենց փայլը, բայց մերթ ընդ մերթ լուսաւորւում են անբացատրելի յոյսով:

Ես մի պահ արձանացայ:

Ահա նա, հռչակաւոր տաղերգուն, սիրոյ տառապեալը, առասպելօրէն կենսասէր ու անձնազոհ ասպետը սիրոյ: Ծունկի եկայ նրա մահճի մօտ ու համբուրեցի ձեռքը: Նա զգաց աչքերիս թացութիւնը:

– Մի՛ լայ, բալա ջան, մի՛ լայ ... – խօսեց նուաղած ձայնով, եւ ով զարմանք, ժպտաց:

Հեգնանքի ապտակ էր դա մահուան դէմքին: Փորձեցի վերմակն ուղղել, չթողեց. իր մատներով վեր քաշեց ու խնդրեց.

– Մէ քիչ ... շփէ ոտքերս ... ի՛նչը որ կրակի մէջ էղնին...

Ա՛խ, հայր իմ, հա՛յր իմ ... Ինչքա՛ն էին այտուցուել ոտքերդ, յոգնած ու հիւանդ ոտքերդ ... Ախր, դրանք քեզ տարել էին երկրէ երկիր, ման տուել հազարաւոր մղոններ ու չէին յոգնել. իսկ դու կրակուած եռանդով զարկել էիր նուագարանիդ լարերին ու հնչեցրել քո հոգեզմայլ տաղերը ...

Ես, աղի արցունքն աչքերիս, շփում էի նրա ոտքերը, շոյում քնքշօրէն ու սրտիս կսկծալի ցաւով ողբում անմահութեան ուղեւորի մահը...

Նրա ձեռքերը հանդչում էին վերմակի վրայ: Ուստա Գոքորի ձեռքերն էին դրանք, աշխատանքի ոգեշունչ արարման ձեռքերը, որ կամօքն իրենց տիրոջ ըստեղծել էին նուագարաններ ու շունչ տուել դրանց. նրա ձեռքերը, հայրական վաստակած ձեռքերը, իմ հարազատի ձեռքերը...:

Դրան մօտ դարձայ եւ կարօտով նայեցի նրան: Նա լալիս էր: Նա, որ հազարաւոր մարդկանց էր ուրախացրել եւ ցնծութեան արցունք քամել նրանց աչքերից...

Շերամի մահուանից երկու տարի անց Լենինական էր ժամանել Աւետիք Իսահակեանը: Հանդիպման երեկոյ էր քաղաքի աշխատաւորութեան հետ: Վարպետը նստել էր առաջին կարգում եւ զրուցում էր իր շուրջը խմբուած հայրենակիցների հետ: Հանդէսին ներկայ էին նաեւ երիտասարդ ինժեներ Աշոտ Իսահակեանը եւ նրա բարեկամ նկարիչ Գուրգէն Կարապետեանը: Ինժեները Գուրգէնին յայտնել էր իր ցանկութիւնը՝ մօտիկից ծանօթանալու ազգականին. Եւ ահա առիթն ստեղծուել էր:

Սակայն մարդկանց բազմութիւնն այնքան հոծ էր, որ հնարաւոր չէր հեշտութեամբ մօտենալ բանաստեղծին: Երիտասարդ ինժեներն ու նկարիչն այնուամենայնիւ բազմութեան խիտ շարքերը ճեղքելով, մօտեցան նրան: Նկարիչն ասաց.

– Վարպե՛տ, իմ ընկերը ձեր հեռաւոր ազգականն է եւ սրտանց ուզում է ծանօթանալ ձեզ հետ:

Ինժեները մօտեցաւ բանաստեղծին: Ա. Իսահակեանը հետաքրքրուեց, թէ երիտասարդն Իսահակեաններից ո՞ւմ է ճանաչում, ու նկատելով, որ նա չգիտէ շատերին, ինքը տուեց նրանց անունները եւ աւելացրեց.

– Էդ ինչպէ՞ս է, որ գիւմրեցի բարեկամներիդ էլ չես ճանաչում:

– Ես Գիւմրին լաւ գիտեմ, վարպե՛տ. բայց ... – ամօթով չմնալու համար վրայ բերեց ինժեները:

– Որ Գիւմրին լաւ գիտես, կարո՞ղ ես ինձ տանել եւ ցոյց տալ Շերամի տունը, Տալոյենց Գոգորի տունը:

Աշոտ Իսահակեանը շփոթուած նայեց ընկերոջը՝ Գուրգէնին:

– Էլ ի՞նչ գիւմրեցի ես, որ Շերամի տան տեղն էլ չգիտես, երիտասարդ, – կշտամբեց Վարպետն ու քթի տակ ծիծաղեց:

(Շար. 1)

(Շար. Ա. էջէն)

չէ եղած, ընդհակառակն՝ Լէյլա Եունուսովա (ամբարտաւան յայտարարութեան հեղինակը) յայտնած է թէ պիտի շարունակուի եւ պահանջած որ Գերագոյն Խորհուրդը քննէ Ազրպէյճանի Գ. Խ.ի քուէարկութիւնը եւ ջնջէ նշանակած կառավարման յատուկ Կոմիտէն:

Ֆրանս – էնթէրէն, Երկուշաբթի առտու խօսեցաւ նաեւ Լիոնի էքիփյար կազմակերպութեան նախագահը՝ Ալէն Միշէլ, որ նոր կը վերադառնար Հայաստանէն եւ ողբերգական պատկեր մը պարզեց: Ցայտնեց թէ ինչ որ արտասահմանը կը ղրկէ Ազրպէյճան կը փճացուի եւ Հայաստան կը հասնի անպործածելի: Աղէտալի կացութիւն մը կը սպառնայ, ըսաւ, երկրաշարժի գօտիին մէջ, ուր կը մնան վիրաւորները թէ կանխաշէն տուներու մէջ, առանց ջերմութեան: Հայաստան շնչա – հեղձ է շեշտեց որպէս եզրակացութիւն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ օրհնութեամբ եւ երթեւեկի դիւրութիւններով է որ Փրակայի եւ Վարշաւայի գերմանական դեսպանատուները ապաստանած արեւելեան Գերմանացիները (7000) կրցան արեւմտեան Գերմանիա անցնիլ: Արտաքին նախարար՝ Կէնշէր անձամբ լուրը հաղորդեց Փրակա ժամանելով: Պարզ է որ արեւելեան Գերմանիոյ հետ բանակցելէ ետք է, որ այս կարգադրութիւնը եղած է եւ նոյնիսկ կառախումբեր տրամադրուած են, որպէսզի արեւելեան Գերմանիոյ ճամբով խել անցնին 6809 Գերմանացիներ, որոնք կ'երթան ապաստանիլ Գերմանիա...: Իր տեսակին մէջ, աննախընթաց երեւոյթ մը: 400 գաղթական կը մնան Փրակա, փախցուցած ըլլալով կառախումբը: (

ՓԱՍՏԱԲԱՆԱԿԱՆ ֆրանսական կաճառի մեծ դէմքերէն մէկը, խսկական թենոռ մը, բայց մանաւանդ մեծ փաստաբան մը՝ Ժան – Լուի Թիքսիէ – Վինեանքուռ մեռաւ 81 տարեկանին: Ան, եղած էր նաեւ նախագահական թեկնածու (1965) եւ ձայներու 5%-ը ապահոված: Խորապէս հակակօլիստ, ՕԱՍ-ի զօրավարներուն փաստաբանը եղաւ եւ իր մեծ դատավարութիւններէն մէկն էր՝ Սալանի պաշտպանութիւնը, փրկելով նաեւ անոր «գլուխը»: Չէ յաջողած քաղաքական կեանքի մէջ, բայց, ոչ ոք, նոյնիսկ իր հակառակորդները կ'ուրանան իր արտակարգ տաղանդը որպէս փաստաբան, բացառապէս հմուտ իրաւագիտութեան մէջ. Կը յիշուի իր մէկ «վարպետութիւնը», երբ կը յաջողի ազատ արձակումը ձեռք ձրգել Սելինի: Կ'երթայ կը գտնէ Փարիզի զինուորական դատարանի որոշումները ստորագրող ատենակալը ու կ'ըսէ թէ իր մէկ թժիշկ բարեկամը, քանի մը օրէն պիտի ամուսնանայ, բայց փոքր սխալներ գործած ըլլալով Գրաւման շրջանին, բանտն է: Մարդը մտիկ կ'ընէ, անունը կը հարցնէ, Թիքսիէ կը պատասխանէ՝ Տէթուշ ու ատենակալը կը ստորագրէ ազատ արձակման թուղթը: Նոյն իրիկունը գայթակղութիւնը մէջտեղ կ'ելլէ, Սելին ազատ է, բայց ոչ ոք ձայն կրնայ հանել եւ խնդրոյ առարկայ ընել դատաւորի մը որոշումը, դայն մեղադրելով իր գրական ազնուութեան համար (Սելինի բուն անունը՝ Տէթուշ էր):

**

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Հոկ. 1-ի խաղերու արդիւնքներն են.–

ԱՐԱՐԱՏ – Ժալգիրիս	0 – 0
Զէնիթ – Դինամօ Մ.	1 – 0
Մետալիստ – Դնեպր	0 – 4
Սպարտակ – Լոկոմոտիւ	1 – 1
Շախտեոր – Դինամօ Կ.	3 – 3
Դինամօ Թ. – Դինամօ Մն.	1 – 2

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը հետեւեալն է.–

Սպարտակ 40 կէտով գլուխն է, իրեն կը հետեւին.– Դնեպր՝ 37, Դինամօ Կ. 35, Ժալգիրիս 32, Մետալիստ եւ Տորպեդօ՝ 29, Չերնոմորեց եւ Դինամօ Մն.՝ 27, Դինամօ Մ. 25, ԱՐԱՐԱՏ 24, Ռոստով 22, Շախտեոր, Պամիր, Դինամօ Թ. 21, Զէնիթ 19, Լոկոմոտիւ 17:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Արմենակ Գույումճեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

**

Իր սիրելի ընկերոջ՝ Պօղոս Գորգիկեանի մահուան 7-րդ տարելիցին ի յիշատակ Հայրապետ Աւետիսեան (Մէյրէօլ) 300 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

– ՃԱՇ –

Կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի կողմէ տարեցներուն համար, Պիէվրի դղեակը:

Մեկնում Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 12·30-ին Մշակոյթի Տան առջեւէն, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս:

Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հայերէնի դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 4-ին:

Դասընթացքները կը կատարուին Չորեքշաբթի ամբողջ օր եւ շաբթուան բոլոր իրիկունները:

Պաքալօրէայի քննութեան դասերը՝ Ուրբաթ իրիկունները, ժամը 18-ին:

Հասցէ.–

4 bis, rue Komitas, Alfortville

Մանրամասնութիւններու համար դիմել՝

Հեռաձայն.–

43 – 76 – 65 – 37

43 – 75 – 26 – 98

**

ՎԱԼԱՆՍ

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան կրթական մարմինը Դաւիթեան դպրոցի աշակերտներու ծնողաց ուշադրութեան կը յանձնէ՝ Դաւիթեան դպրոցի Նախակրթարանի եւ մանկապարտէզի ժամերը դասաւանդութեան համար, ամէն Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 8·30-էն 11·30, 6 տարեկանէն մինչեւ 14 տարեկաններու համար է միայն:

Իսկ ամէն Չորեքշաբթի, կէսօրէ ետք ժամը 13·45 – 16, 4 տարեկանէն 6 տարեկան տղոց եւ աղջիկներուն համար:

Ծնողքներէն կը խնդրուի ժամանակացոյցը յարգել:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Սուրբ Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Միօրեայ վարժարանը կը վերաբացուի Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7:

Դասերը կը տրուին ժամը 14-էն – 16·30, 4-էն 14 տարեկան մանուկներու համար:

Կ'աւանդուի՝ հայերէն տեսական եւ գործնական ուսուցում, Հայոց պատմութիւն, հայերէն երգ եւ քրիստոնէական դաստիարակութիւն: Յատուկ պատրաստութիւն՝ Առաջին Հաղորդութեան:

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել՝ 42 – 78 – 31 – 93 թիւին:

**

Հայերէնի դասընթացքներ՝ չափահասներու համար, ամէն Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 9-էն սկսեալ:

Ժամը 19·30-ին սկսնակներու համար:

Ժամը 20·30-ին յառաջացածներու համար:

Recherche Secrétaire (H/F)

Bilingue français - arménien

connaissance parfaite du français arménien écrit souhaité maitrisant T. de Texte WORD4 environnement informatique compatible IBM

lieu de travail : Paris

Contrat à durée déterminée trois mois renouvelable

Envoyer CV au journal qui transmettra.

Après l'Ensemble BAREGAMOUTIOUN voilà

HAY KENAR

d'EREVAN

chants et musique traditionnels de très haut niveau dans un programme inédit (6 chanteurs et 9 musiciens)

Le Vendredi 6 Octobre à 20 h 30 dans la Salle des Fêtes du Collège 26, rue Troyon, 92310 Sèvres

Métro: Pont de Sèvres

Réservation: tél. 45 34 68 28

Solidarité FRANCO - ARMENIENNE

Lyon

RENCONTRE AVEC

LEVON TER PETROSSIAN

en présence de six interlocuteurs représentant la communauté arménienne de Lyon et de sa région

LE VENDREDI 6 OCTOBRE à 20 heures

A L'AMPHITHEATRE JEAN-PAUL II

Faculté Catholique

25, rue du Plat, 69002 Lyon

Վ Ի Է Ն

60 ԱՄԵԱԿ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի ՍԵՒԱՆ մասնաճիւղը կը տօնէ իր դպրոցին 60-ամեակը, Հոկտեմբեր 15, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3-ին:

Théatre Municipal

Հովանաւորութեամբ՝ ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Կը խօսի՝ ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Մասնակցութեամբ Փարիզէն՝ ENSEMBLE INSTRUMENTAL TRADITIONNEL ARMENIEN

Գաւառական տարազներու տողանցք:

Տոմսերը կարելի է ապահովել Մշակոյթի Տուն:

Հեռ. – 74 – 53 – 43 – 80

La Pullerie, Salon Michel rue Marchande

եւ խաչուհիներէն:

Տոմսի գին, չափահաս՝ 50 Ֆր.:

12 տարեկանէն վար՝ 30 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris

Commission Paritaire : No 55935

ՎԱԼԱՆՍ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Հոկտեմբեր 8, Կիրակի օր, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Samedi 7 Octobre à 21 h précises

TEBROTZASSERE

présente

HAY KENAR

ensemble musical traditionnel de EREVAN

composé de 14 artistes

sous la direction de GAGUIG MOURADIAN

1, bd. du Nord, 93340 Le Raincy

Tél : 43 81 01 72

(Accès par la gare de l'Est, direction Gargan, gare de Pavillons sous Bois)

PELERINAGE DE TALLARD

Messe épiscopale célébrée à la mémoire de Saint Grégoire, évêque arménien, mort à Tallard en l'an de grace 402.

le Dimanche 8 Octobre à 10 h 30 par Mgr. Hagop VARTANIAN participation de la chorale Sahak-Mesrob dirigée par Khatchig YILMAZIAN

A 13heures un repas fraternel réunira les pèlerins dans la Salle Polyvalente de Tallard. Animation par l'Ensemble Instrumental KERAM (15 exécutants).

Pour tous renseignements et réservations, s'adresser :

pour Marseille et sa région

Eglise du Prado tél. 91 77 84 70

pour toutes autres régions

TAKVORIAN, 52 av. Jean-Jaurès 05000 Gap tél. 92 51 07 56

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

RENTRÉE 89/90

MERCREDI 4 OCTOBRE

— ACTIVITES PROPOSEES —

EVEIL AU LANGAGE

EVEIL A L'IDENTITE ET A LA CULTURE

COURS D'ARMENIEN

CONVERSATION

PREPARATION ARMENIEN AU BREVET

PREPARATION ARMENIEN AU BAC

PIANO

VIOLON

GUITARE

DEHOL

KANON

DANSE TRADITIONNELLE

DANSE FOLKLORIQUE

DANSE CONTEMPORAINE ARMENIENNE

GYMNASTIQUE DOUCE

BIBLIOTHEQUE

DIFFUSION LIVRES

ANTENNE SOCIALE

FOYER

BRIDGE

— NOUVELLES ACTIVITES —

ATELIER THEATRE BILINGUE

VIOLONCELLE

INSCRIPTIONS

du 25 au 30 septembre de 14 à 18h30

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE

Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4

MERCREDI
4 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.114 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.114

ԱՐՑԱԽԷՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ Է

ԸՍՏ ՍԻԴՈՐՈՎԻ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԿՐՆԱՑ ՎԵՐԱԾՈՒԻԼ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԲԱՆԻ ՍՓԻՒՌՔԸ

կացութիւնը չատ ծանր է Հայաստան այլ մանաւա՛նդ՝ Արցախ եւ օտար մամուլի թղթակիցներէն առաջ իսկ եւ Վոլսկիէն ետք Վալերի Սիդորովն է որ ահազանգը կը հնչեցնէ (Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի համար այս ողբերգականացումը եւ քաղաքացիական պատերազմի անմիջական վտանգի սպառնալիքը, Մոսկուայի քաղաքական չատ յատուկ հետանկարներուն մաս կը կազմէ, որոնք ոչ մէկ կապ ունին Ազրպէյճանի հետ, այլ կը ձգտին ճնչում բանեցնել Հայաստանի վրայ, ինչպէս յայտարարած է «Լիպերասիոն»ի) : Բայց եւ այնպէս, կացութիւնը տագնապալի է : Սիդորով մաս կը կազմէ Ղարաբաղի կառավարման յատուկ Կոմիտէին, եւ այս եւ այլ յայտարարութիւններ ըրած է Մոսկուա լոյս տեսնող Համայնավար կուսակցութեան շաբաթաթերթ՝ Առկումենթի ի Ֆաքթիի : Սեդորով կ'ըսէ թէ հարիւրաւոր մարդիկ մեռած են 18 ամիսներու ընթացքին : «Օր չանցնիր որ պայթումներ, հրդեհներ կամ պոկրոմներ չպատահին : Կառքերը կը կեցնեն, պատանդ կը առնեն, ճամբաները, երկաթուղիի գիծերը կը փակեն» կ'ըսէ Սիդորով, որ «Կովկասի լիբանանականացում մը» կը տեսնէ, եթէ բռնութեանց առաջքը չառնուի : Ինթըրնէշընըլ Հերըլտ Թրիպիւնն ալ կը գրէ այս առթիւ, թէ կեդրոնական մամուլի մէջ, ցարդ լոյս տեսած ամէնէն յատուկ յօդուածն է, ուր Սիդորով քննադատելով հանդերձ երկու կողմերն ալ, աւելի կը դատապարտէ Ազրպէյճանի կառավարութիւնը : Աւելին՝ Սիդորով որոշ համակրութիւն ցոյց կու տայ Ղարաբաղ Կոմիտէի նկատմամբ : Սիդորովի համար՝ պայմարը Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի միջեւ մէկ վայրկեանէն միւսը կրնայ քաղաքացիական պատերազմի վերածուիլ :

Առայժմ կայ ու կը մնայ շրջափակումը : Երեքշաբթի առտու, կը հաղորդուէր որ «պատերազմական օրէնք»ի կ'ենթարկուի Ազրպէյճանի եւ Հայաստանի երկաթուղին : Այսինքն՝ բանակը պիտի հսկէ այլեւս, ապահովելու համար երթեւեկը : Այս էր արդէն ինչ որ նախատեսել կուտար փոխվարչապետ՝ Լեւ Վորոնին, Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին առջեւ : Այս նոյն ելոյթին ընթացքին է որ կ'առաջարկէր օրինագիծ մը արգիլելու համար գործադուլի իրաւունքը որոշ շրջանի մը համար – մինչեւ 1990-ի վերջ – եւ օրինագիծը կը քուէարկուէր : Ինքնատիպ երեւոյթն այն է որ նոյն նստաշրջանը պիտի քուէարկէր գործադուլի իրաւունքի օրինագիծը, քանի դեռ արտօնուած չէ պաշտօնապէս : Ուրեմն արգիլուեցաւ ինչ որ... արտօնուած չէր, կամ՝ գործադուլը առաջին անգամ ըլլալով օրինականացաւ իր արգիլումով :

Ինչ կը վերաբերի շրջափակման, ուրեմն ընթացք կը տրուի Վորոնինի առաջարկին եւ կառախումբերը այլեւս պէտք է բանին : Կը մնայ յուսալ որ չշարունակեն փոխադրել անգործածելի ապրանքները :

Ի դէպ, օր չանցնիր որ [illegible] Հայեր մեզի չհարցնեն թէ ի՞նչ կ'ընեն Ֆրանսայի, կամ արտասահմանի կազմակերպութիւնները : Կարճ՝ ի՞նչ կը բանի Սփիւռքը : Որքան գիտենք, Ֆրանսայի մէջ երեք կուսակցութիւնները կոչ մը ըրած են (Սեպտեմբեր 23) Կորպաչովի, պահանջելով որ անմիջապէս վերջ դրուի շրջափակման : Ֆրանսական Մշակութային Միութիւնը զեկոյցով մը (Սեպտեմբեր 25) իր մտահոգութիւնը կը յայտնէ եւ կոչ կ'ընէ Խորհրդային Միութեան իշխանութեանց, որպէսզի վերջ դրուի գործելակերպի մը, զոր մարդկային խիղճը չի կրնար ընդունիլ : Հայ Դատի Յանձնախումբը նամակի արշաւի ձեռնարկած է Ուաշինկթընի, ուղղուած Նախագահ Պուշի : Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Ամերիկայի եւ Գանատայի Շրջանային վարչութիւնը հեռագրեր ղրկել տուած է ՄԱԿ-ի քարտուղար Տէ Քուէյարի կուսակցութեան բոլոր ակումբներուն կողմէ եւ իր «Հայ իրաւանց խորհուրդն» ալ մամլոյ հաղորդագրութիւն ղրկած է ամերիկեան կարեւորագոյն թերթերուն : Ապա, ՌԱԿ-ը դիմած է ՄԱԿ-ի խորհրդային եւ ամերիկացի պատուիրակներուն, եւայլն, եւայլն : Այսինքն անգամ մը եւս կը տարուի աշխատանք մը որ գործնական գետնի վրայ որեւէ հետեւանք չի կրնար ունենալ : Դեռ Երկուշաբթի օր, Ալէն Միչէլ տագնապալի պատկեր մը կը պարզէր Հայաստանի համար, որ չնչահեղձ կ'ըլլայ կ'ըսէր, Երեւանի մեր խօսակիցը (Ղարաբաղ Կոմիտէ) իր մտահոգութիւնը կը յայտնէր Հայաստանէն աւելի՝ Ղարաբաղի եւ Շահումեանի համար : Արդ, Սփիւռքի այն կազմակերպութիւնները, նորաստեղծ կամ հին, որոնք երկրաշարժի վաղորդայնին յաջողեցան օգնութիւններ ղրկել տալ անմիջական օժանդակութեամբ, չե՞ն կրնար գոնէ փորձել օդանաւային կամուրջի մը առժամեայ տեղծում մը նախատեսել տալ մարդասիրական նախարարութեանց միջոցաւ (օրինակ՝ Քուշնէր, Ֆրանսայի համար) : Այլ խօսքով, կուչտ Սփիւռքը չի կրնա՞ր գործնական քայլերու դիմել Արցախի եւ Հայաստանի համար : Նամակ գրելը ամէնէն դիւրին գործն է եւ երբեւի կը բաւէ խիղճերը հանդարտեցնելու եւ անոյշ – անոյշ քնանալու համար : Թող ոչ ոք խիստ գտնէ մեր խօսքերը : Եթէ նոյնիսկ այլ համայնքներու (յոգնակին, անչուշտ, աւելորդ է) կարողութիւնները չունինք, ձեւ մը պէտք է գտնենք արդարացնելու համար մեր գոյութիւնը, առանց երկրաշարժերու սպասելու :

***

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆԻ ՄՕՏ

ՀԱՅ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ ՄԸ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՅԱՅՏՆԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

Ինչպէս գրած էինք երէկ, Փարիզ ժամանած է խորհրդային պատուիրակութիւն մը գլխաւորութեամբ Վադիմ Զակլադինի եւ որու մաս կը կազմեն տասը Հայ անձնաւորութիւններ : Երկուշաբթի օր, Նախագահ Միթերան կ'ընդունէր պատուիրակութիւնը : «Իւմանիթէ»ի թղթակիցը, կ'ըսէ թէ «լեզուական խումբեր» կազմուած էին եւ եթէ ռուսերէնը կը տիրապետէր, կարելի էր նաեւ լիտուաներէն կամ հայերէն լսել : Զակլադին, Կորպաչովի խորհրդատու, չեշտած է ֆրանքօ-խորհրդային համագործակցութեան ամրապնդումի անհրաժեշտութիւնը եւ բացատրած պերեսթրոյկայի յաջողութեան համար տարուած պայքարը :

Նախագահ Միթերան անդրադարձած է Բ. աշխարհամարտին եւ խորհրդային ժողովուրդին քաջութեան, որ սատարած է յաղթանակին : Ինչ կը վերաբերի Եւրոպայի ապագային, Նախագահը դիտել տուած է որ «սահմանները, նոյնիսկ զինուած, ոչ մարդիկ, ոչ ալ գաղափարները կրնան կեցնել» : Հարցումներ եղած են եւ Երեւանէն համալսարանական մը առիթէն օգտուած է շնորհակալութիւն յայտնելու համար Ֆրանսայի, անոր բերած արագընթաց օգնութեան համար, երկրաշարժին վաղորդայնին :

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 27 / 29)

ԱՐՑԱԽ ԱՆՆԱԽԱՏԵՍԵԼԻ ԻՐԱՎԻՃԱԿ

Ստեփանակերտի Քաղաքային Կոմիտէի Բ. քարտուղար Հրանդ Մելքումեան «Արմէնփրէս»ի թղթակցին համառօտ կերպով պարզած է քաղաքին մէջ ստեղծուած կացութիւնը :

– Լեռնային Ղարաբաղի չարունակուող շրջափակումը Ստեփանակերտի տնտեսութիւնը ճգնաժամային վիճակի մէջ դրած է : Այսօր աշխատող արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններուն ապագան խիստ անորոշ է : Օրինակ, եթէ «Էլեկտրոթեքնիք» գործարանը օրերս նեղի չըստանայ, բանուորները քանի մը օրէն անգործութեան կը մատնուին :

Անհրաժեշտ նիւթերու բացակայութեան պատճառով գրեթէ դադրած է շինարարութիւնը : Իսկ աւելորդ է ըսել թէ տնտեսութեան ինչպիսի վնասներ հասցուցած է վառելանիւթի չգոյութիւնը :

Երկաթուղային մեր կայարանը, երկար ատենէ ի վեր որեւէ բեռ չի ստանար : Քաղաքին մատակարարումը կը կատարուի միայն օդային ճամբով, զինուորականներու անմիջական մասնակցութեամբ : Բայց ձմեռը մեր առջեւն է, իսկ օդային փոխադրամիջոցներու կարելիութիւնները այդ ժամանակաշրջանին չատ սահմանափակ են ։ Ահա թէ ինչու միայն ճամբաներու լիակատար բացումով կարելի է ապահովել քաղաքին բնականոն կեանքը, առողջացնել շրջանին կացութիւնը :

Սակայն Ազրպէյճանը իր նպատակին հասնելու համար մտադիր է չարունակել շրջափակումը : Աւելին ըսեմ Լեռնային Ղարաբաղի եւ Հայաստանի նկատմամբ Ազրպէյճանի ներկայիս թշնամական գործողութիւնները ուղղուած են բացառապէս հայ ժողովուրդին դէմ : Հակառակ պարագային ինչպէ՞ս բացատրել, որ այս օրերուն Լեռնային Ղարաբաղի ազրպէյճանական բնակավայրերը շինանիւթերով եւ սննդեղէնով մեծ օժանդակութիւն կը

ՄԵԾԱՐԱՆՔ ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 29-ին վերամուտի առաջին նիստն էր Académie des Inscriptions et Belles Lettresի, որու թղթակից անդամ էր Սիրարփի Տէր – Ներսէսեան : Այս նիստին բացումը կատարուեցաւ ոգեկոչումովը մեծ բիւզանդագէտին, որու դրուատիքը եղաւ, յիշեցու – մովը իր կենսագրականին եւ վաստակին :

ստանան : Արդեօք սա չապացուցե՞ր որ Ազրպէյճանը կ'ուզէ ԼՂԻՄ-ը տեսնել առանց Հայերու :

Տարօրինակ է նաեւ իշխանութեան կեդրոնական մարմիններուն դիրքորոշումը, որոնք Ազրպէյճանի յարձակողական գործողութիւններուն դէմ միջոցներ ձեռք չեն առներ եւ պանոնք չեն դատապարտեր : Պէտք է գիտակցիլ որ աննախատեսելի հետեւանքներու կը յանգի նման վարուելակերպ :

***

ՍՆՆԴԵՂԷՆԻ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԿԱՂԱՅ

Միայն Սեպտեմբեր ամսուն Հայաստանի գիւղատնտեսական ձեռնարկութիւնները իրենց պատուիրատուներուն չեն կրցած հասցնել 23 միլիոն ռուբլիի արժողութեամբ ապրանք : Հայաստանի «Պետագրօարդ»ի (գիւղատնտեսական արդիւնաբերութիւն) նախագահը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կու տայ .

– Այժմ մենք անկարող ենք պատրաստել օրական 300 հազար տուփ պահածոյ, մանկական սննդեղէն, որոնց երկար կը սպասեն Խորհրդային Միութեան հեռաւոր Հիւսիսի ու Արեւելքի հարիւր հազարաւոր սպառողները : Պատճառն այն է որ չենք ստացած աւելի քան 30 միլիոն հատ ապակի աման, որոնք Ազրպէյճան մնացած վակոններուն մէջն են : Մենք հանրապետութենէն դուրս չենք կրնար ղրկել նաեւ այլ ապրանքներ : Աւանի աղի գործարանը կուտակուած է երեսուն վակոն կերակուրի աղ : Աղը չենք կրնար նոյնիսկ Հայաստանի բնակչութեան հասցնել, որովհետեւ վառելանիւթ չկայ : Ծանր է հանքային ջուրերու առաքման վիճակը : Ձեռնարկութիւնները չեն գործեր շիշերու պակասի (30 միլիոն) պատճառով :

Խանութներուն մէջ արդէն չեն երեւար մաքարոն ու ձաւարեղէն, որովհետեւ օրական 50 թոնի փոխարէն կ'արտադրուի 15 – 20 թոն ցորենի ալիւր : Շրջափակման պատճառով չեն կատարուիր նաեւ կոնեակի առաքումները՝ դէպի միջազգային շուկայ : Այդ պատճառով փաստօրէն կորսնցուցած ենք երկու միլիոն ռուբլիի արժողութեամբ տարադրամ :

Վերջերս կեդրոնական «Ժամանակ» յայտագիրը իրական, արժանահաւատ հաղորդում տուաւ, տաբկա ծխախոտի պակասի մասին էր : Մինչդեռ մեր «Հայծխախոտ» միաւորման բակը կուտակուած է 400 միլիոն ՓԻԼԹՐ, որոնց կը սպասեն խորհրդային 36 ծխախոտի գործատուներ : Մեզի չհասնող վակոններուն եւ ապրանքներուն «կալանում»ը երբեք կեդրոնական մամուլին ու հեռատեսիլին ուշադրութեան չարժանանար, իսկ կար ժամանակ, երբ առաւօտուն մեր գործադուլին մասին կը յայտարարէին, իրիկունը հազարաւոր քիլոմեթր հեռաւորութեան ձեռնարկութիւններու բանուորներ հեռատեսիլէն իրենց բողոքը կը յայտնէին ... Իսկ հիմա հազարաւոր հայ բանուորներ պարապ կեցած, մատակարարումի կը սպասեն, իրենց բողոքին փոխարէն բարեկամութեան մասին «յուզիչ» ելոյթներ կը տեսնեն, զորս կարելի է թարգմանել՝ բան մը չէ՛ք ստանար :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԷՆ ՓՈՀԷՐ ութերորդ անգամ ըլլալով վերընտրուեցաւ Ծերակոյտի Նախագահ ։ Բայց, այս «յաղթանակը» աւելի ԷՌ – ՓԷ – ԷՌ-ի եւ մանաւանդ՝ Փասքուայի յաղթանակն է քան՝ իրը : Արդարեւ, իմաստութեան համբաւ վայելող այս ժողովը, երբեք այսքան պառակտուած պատկեր չէր պարզած եւ եթէ Երեքշաբ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՐՄԱՒԻՐ 150

ԿԱՄ
ԴԱԺԱՆ ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՈՂ ԳԱՂԹՕՃԱԽԻՆ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻՆ ՀԱՆԴԷՊ

Այս տարի լրացաւ Արմաւիրի հիմնադրման 150-ամեակը: Պէտք է ենթադրել որ այս յոբելենական տարեթիւով պայմանաւորուած է «Սովետսկի Արմաւիր» թերթին այս տարուան Փետրուար 18-ի հաղորդագրութիւնը, ուր փորձ կ'ըլլայ ստուգաբանել «Արմաւիր» տեղանունը: Հաղորդագրութեան հեղինակ Վ. Գուսեւ կ'ընդգծէ. – «...անպայման անհրաժեշտ է պատմել այն մասին որ Հայերը Չերքեզիա եկած են ԺԷ. դարու կէսերուն Ղրիմէն, ցեղասպանութենէն փրկուելով: Ցաւօք, մոռցուած է այն սկզբնաղբիւրը որ մօտ 25 տարի առաջ հաղորդեց այս տեղեկութիւնը»: Դժուար է ըսել թէ «25 տարի առաջ» հանդիպած եւ մոռցուած սկզբնաղբիւրը որքանով կ'օգնէ Վ. Գուսեւի ստուգաբանելու Արմաւիրի եւ «Չերքեզիա եկած» Հայերու պատմութեան կապուող տեղանունները, սակայն առաջին հայեացքէն նիւթին հետ կապ չունեցող այս պարբերութիւնը պատահաբար յայտնուած չէ հաղորդագրութեան մէջ, քանզի Արմաւիրի բոլոր բնակիչները այսօր գիտեն որ քաղաքը առենին հիմնադրեցին Չերքեզահայերը: Կուբան գետի ձախ ափին 1839-ին հիմնուած այս բնակավայրին պատմութեան ծանօթանալու համար հարկ է գոնէ հպանցիկ կերպով անդրադառնալ զայն հիմնադրած մարդոց անցեալին, որոնք անցեալ դարուն մամուլին ու գրականութեան մէջ ստացեր են «Չերքեզահայեր» անունը:

«Չերքեզ» անունը սկսաւ գործածուիլ ԺԸ. – ԺԹ. դարերուն՝ որպէս հիւսիս – արեւմտեան Կովկաս բնակող ժողովուրդները ներկայացնող հաւաքական անուն: Անոնք բուն Չերքեզներն էին, Ադըղները, Կաբարդինները, Ուբըխները: Գիտական գրականութեան մէջ անոնք աւելի յայտնի էին «ադըղեգու ժողովուրդներ» անունով: Այդ ժողովուրդներուն մէջ Հայերը սկսած են ապրիլ, ամենայն հաւանականութեամբ, ԺԱ. – ԺԲ. դարերէն սկսեալ: Դարերու ընթացքին հիւսիս – արեւմտեան Կովկասի Հայերուն թիւը շարունակ լրացաւ, ինչպէս Ղրիմէն, այնպէս ալ հայրենիքէն եկող խումբերով: Ուշագրաւ է որ հոս ապաստան գտան նաեւ Կիլիկեան Հայաստանէն եկած Հայեր, որոնք վաղուց անտի առեւտական կապեր ունէին Սեւ ծովի ափին հիմնուած Ղրիմահայերուն հետ :

Այդ ժամանակ տնտեսական եւ հանրային անհամեմատ աւելի զարգացած յարաբերութիւններ ունեցող Հայերու հոս յայտնուիլը, անշուշտ, դրական ազդեցութիւն ունեցաւ անոնց զարգացման ընթացքին վրայ: Մասնաւորապէս աշխուժացաւ ապրանքներու փոխանակութիւնը, ներքին ու արտաքին առեւտուրը:

Ուսումնասիրութիւնները աներկմիտ կերպով ցոյց կուտան, որ ադըղեգու ցեղախումբերու միջավայրին մէջ Հայերը բաւական թոյլատու դիրք կը գրաւէին: Անոնք ոչ միայն նիւթական հնարաւորութիւն, այլեւ իրաւունք ունէին ստրուկներ ունենալու. իրաւունք մը, որ միայն ազնուականներուն տրուած էր:

Դարերու ընթացքին Հայերու կենցաղա – մշակութային առանձնայատկութիւնները մերձեցած էին զանոնք բարեկամաբար ընդունած ցեղախումբերուն մշակոյթին: Սակայն, Հայերը յատկօրէն կը գիտակցէին իրենց ազգային պատկանելիութեան ունէին համայնքի ինքնավարութիւն, խորապէս հաւատարիմ էին Հայ Առաքելական Եկեղեցիին: Աւելին ուշ, երբ այդ ժողովուրդներուն մէջ մահմետականութիւնը տարածուեցաւ, Հայերուն համար գլխաւոր ազգապահպանման դեր խաղաց քրիստոնեայ ըլլալու հանգամանքը:

ԺԸ. դարու կէսերէն կտրուկ կերպով կը փոխուի քաղաքական կացութիւնը: Հիւսիս – Արեւմտեան Կովկասը կը դառնայ պայքարի թատերաբեմ Ղրիմի խաներու թիկունքը կանգնած Թուրքիոյ եւ Ռուսաստանի միջեւ: 1783 Դեկտեմբեր 29-ին Կուբան գետը պաշտօնապէս ռուսական սահման կը ճանչցուի:

Այս պայմաններուն մէջ Հայերու վիճակը կը խախտի: Գաղութային քաղաքականութեան դէմ պայքարող Չերքեզները Հայերուն կը սկսին նայիլ որպէս քրիստոնեայ Ռուսաստանի հնարաւոր բարեկամներ: Չերքեզներու մէջ ցրուած Հայերը ինքնապաշտպանութեան նպատակով կը սկսին միաւորուիլ. կը ստեղծուին նոր հայկական բնակավայրեր: Հալածանքներու ենթարկուող Հայեր կը սկսին պաշտպանութիւն գտնել Կուբանի ռուսական կողմը: ԺԸ. դարուն վերջերը Չերքեզահայերը լեռներէն կը հեռանան:

Չերքեզներու հակահայկական գործողութիւնները ալ աւելի կը սրուին 1829-ի Ադրիանապոլսոյ հաշտութեան պայմանագրէն յետոյ, երբ Ռուսաստանի կ'անցնին հիւսիսային Կովկասի գրեթէ բոլոր թրքական տարածքները, խուլ թշնամանքը կը վերածուի բացայայտ բռնութեան:

Չերքեզահայերու զանգուածային գաղթը կը սկսի ԺԹ. դարու 30-ական թուականներուն: Ցրուած ըլլալով զանազան ցեղերու մէջ, Հայերը Կուբանի ռուսական կողմը կ'անցնին առանձին խումբերով, ուստի եւ տեղափոխութիւնը կը տեւէ քանի մը տարի: Գաղթականներուն օգնող ռուսական բանակի զօրավար Զասի խորհուրդով ներկայիս Արմաւիր քաղաքին տեղը կ'ընտրուի որպէս Չերքեզահայերու ապագայ բնակավայր, եւ 1839-էն յետոյ անոնք կը սկսին հոս կեդրոնանալ:

Սկզբնական շրջանին բնակավայրը կը կրէ «Էրմէլխաբլ» (չերքեզերէն՝ «Հայկական բնակավայր»): Շուտով սակայն Ստաւրոպոլի հայկական եկեղեցիին քահանային առաջարկութեամբ եւ Կաթողիկոս Ներսէս Աշտարակեցիի հաւանութեամբ նորաստեղծ բնակավայրը Արմաւիր անունը կը ստանայ՝ ի պատիւ Հայոց Արմաւիր մայրաքաղաքին: 1852-ին Արմաւիրի բնակչութեան թիւը արդէն հինգ հազարի հասած էր:

1875-ին Արմաւիր կը հասնի երկաթուղին, որ քաղաքը կը կապէ երկրին արդիւնաբերական կեդրոններուն: Տնտեսական կեանքը ալ աւելի կը զարգանայ. կը ստեղծուին գործարաններ, կը բացուին դրամատուներ, խանութներ: Ասոր զուգահեռ աշխոյժ մշակութային կեանք կը ծաւալի: Արմաւիրի հայկական երկու եկեղեցիները՝ Ս. Աստուածածին (պահպանուած է եւ ցայսօր կը գործէ) ու Ս. Գէորգ, քիչ դեր չխաղացին Չերքեզահայերը հայկական միջավայրին կապելու մէջ:

1889-ին Արմաւիրի մէջ կը բացուի Հայկական Բարեգործական Ընկերութեան բաժանմունքը, որու ջանքերով կը բացուին նոր դպրոցներ, կը կազմակերպուին մշակութային ձեռնարկներ:

1915-էն յետոյ հիւսիսային Կովկաս եկած Հայերուն կարեւոր մէկ մասը ապաստան գտաւ Արմաւիր: 1920-ական թուականներուն Չերքեզահայերէն բացի հոս կ'ապրէին 18 հազար փախստական Հայեր: 1917-ին լոյս կը տեսնէ առաջին հայերէն պարբերականը՝ «Կարիք» վերտառութեամբ: Ան յատկապէս ուշադրութիւն կը դարձնէր կրթօճախներու գաղթական Հայերուն օգնութեան գործին: 1920-ին կը սկսի լոյս տեսնել հայատառ միւս պարբերականը՝ «Բանուորի Ձայն», ինչպէս նաեւ՝ «Բանուորի Կարիք» շաբաթաթերթը: 1934-ին ասոնց վրայ կ'աւելնայ «Աշխատանքի Ճանապարհ» հայերէն օրաթերթը:

Ժ. դարուն Արմաւիրի գերակշիռ մասը ռուս վերաբնակներն էին: Արդէն 1911-ին քաղաքին բնակչութեան 74%-ը (33 հազար) Ռուսեր էին: Դարուն երկրորդ տասնամեակին Չերքեզահայերը այլեւս կարեւոր դեր չունէին Արմաւիրի մէջ: Անոնց տնտեսական արտօնութիւնները եւ հանրային գերիշխանութիւնը կտրուկ կերպով կը նուազին: Այսուհանդերձ, մինչեւ խորհրդային կարգերու հաստատումը, անոնք կը պահպանեն իրենց գոյութիւնը: Կը շարունակէ գոյատեւել բացառապէս Չերքեզահայերէ կազմուած գիւղական վարչութիւնը, անոնց սեփականութիւնը կը մնայ քաղաքին արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններուն մեծ մասը:

Խորհրդային կարգերու հաստատումէն ետք չերքեզահայ հարուստ վաճառականներուն մեծ մասը երկրէն հեռացաւ՝ հաստատուելով Արեւմտեան – Եւրոպայի տարբեր երկիրները, իսկ մնացածները, տեղի տալով իրենց դէմ բացառաբար արշաւողապէս ուղղուած ռուս վերաբնակներու դըժգոհութեան, ստիպուած էին քաղաքէն հեռանալ: Քաղաքը այլեւս նոր տէրեր ունէր: Յետագայ տարիներուն աստիճանաբար փակուեցան հայկական դպրոցները, պարբերականները: 60-ական թուականներուն քանի մը դպրոցներու որոշ դասարանները դեռ հայերէն կը դասաւանդուէր: Ժամանակի ընթացքին այդ ալ վերջ գտաւ:

Այսօր Արմաւիր ապրող Հայերը ազգ. որեւէ կեդրոն չունին, բացի թերեւս Ս. Աստուածածին Եկեղեցիէն: Պէտք է ըսել որ Հայերէն զատ ոչ ոք այս Եկեղեցին հայկ. կը համարի: Ան կ'ակնկալուի որպէս քրիստոնէական եկեղեցի, ուր իրենց հոգեւոր պահանջներուն բաւարարութիւնը կը գտնեն բոլոր քրիստոնեաները՝ Ռուսերը, Ուկրանացիները, Յոյները... Հայ Առաքելական Եկեղեցին հոգեւոր հովիւը միաբնակ եկեղեցիի ծէսերով Ռուսերն ու Հայերը կը պսակէ, կը մկրտէ, թաղման ծէս կը կատարէ իրեն դիմող բոլոր քրիստոնեաներուն համար: Եթէ դարասկիզբին քարոզը հայերէն կը կատարուէր ու չերքեզերէնի կը թարգմանուէր, ապա այսօր հայերէն կատարուող քարոզը յաճախ ռուսերէնի կը թարգմանուի, եւ այդ ոչ միայն եկեղեցին յաճախող այլազգի համար, այլ նաեւ հայերէնը մոռցած եւ աստիճանաբար մոռցող արմաւիրցի Հայերուն համար:

ՀՐԱՆՈՅՇ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ
Պատմ. Գիտ. Թեկնածու

(ամփոփուած)

ՄԱՐԿՐԻԹ ԹԱՉԵՐ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՐՊԸ

Երկաթեայ կամքով այս կինը որ տասը տարիէ ի վեր Անգլիոյ իշխանութեան ղըլուխը կը գտնուի, կարգի դնողն եղաւ երկրի տնտեսութիւնը:

Փօլ Ճանսըն յօդուածով մը նախ կը ներկայացնէ տիկինը եւ իր գործելակերպը, ապա չահեկան հարցազրոյցով մը աւելի կը պարզաբանէ Թաչերի նկարագիրը:

Թաչերի ազդեցութեան հմայքը կ'ըսէ, միայն ազգային երեւոյթ չէ, այլ միջազգային: Չըրչիլէն ետք անգլիացի ոչ մէկ ղեկավար ասոր չափ հիացումի առարկայ եղաւ քաղաքական թէ տնտեսական դետնի վրայ:

Երբ պաշտօնի գլուխ անցաւ առաջին օրէն որոշեց պակսեցնել Պետութեան շըռայլութիւնը, առեւտրական մասնաւոր ձեռնարկներու յանձնել հանրային ոչ մըրցակցական ճիւղերը, ինչպէս կապը, հեռաձայնը, օդանաւային ընկերութիւնները, պողպատը, կը մտածէ նաեւ ջուրը, ելեկտրականութիւնը, ածուխը եւ երկաթուղին: Այսպէս ընելով տուրք վճարողները որեւէ վնաս չկրեցին: Բրիտանական պողպատը երբեւ ազգայնացած ընկերութիւն կրած էր ամէնէն մեծ անկումը, իսկ ներկայիս ամէնէն մեծ շահերը կ'ապահովէ, բաղդատմամբ մրցակիցներուն: Առանձին ընկերութիւններու փոքր բաժնետէրերու թիւը 1979-ին երեք միլիոնէն անցած է այսօր 9 միլիոնի: Հսկայական քայլ մըն է այս աճը ինչ որ Տիկին Թաչեր կը կոչէ «Ժողովրդավար տրամադրութիւն»: Օտար մասնագէտներ Անգլիա կուգան հասկնալու գաղտնիքը. նոյնիսկ Կորպաչովը արտօնեց թօշակաւորներու որ գնեն Պետութեան ձեռնարկած շահաբաժիններ, ուսումնասիրելէ ետք անգլիական մեթոտները:

Թաչեր քաղաքական դետնի վրայ ալ դեր կատարեց: Երբ 1979-ին գործի գլուխ անցաւ, սէնտիքաները պարտադրած էին առեւտրականներուն յաւելեալ աշխատաւորներ, ինչ որ ստեղծած էր դրամահոսութիւն: Իր տրակոնեան վերակազմութիւնը չօշափելի արդիւնք տուաւ 1980-ի կէսերուն: Բայց միւս կողմէ աւելցաւ գործազրկութիւնը իր նախատեսածէն աւելի: Զվախցաւ եւ շարունակեց գործադրել տնտեսական իր ծրագիրը: Որով յաջնորէն շահեցաւ 1983-ի ընտրութիւնը, նաեւ 1987-ինը. ներկայիս շատ ցած է գործազուրկներու թիւը:

Պետական մարդիկ կը հաստատեն որ շնորհիւ իր յարատեւութեան յաջողեցաւ թէ ընտրութեանց, թէ տնտեսութեան մէջ:

Լինքընշայրի մէկ փոքր առեւտրականի աղջիկն է, որուն ծնողքը կը սորվեցնէր իր զաւակներուն, շատ աշխատիլ, վախնալ Աստուծմէ եւ օգտակար դառնալ ընկերութեան: Թոշակ ստացաւ քիմիաբանութիւն ուսանելու Օքսֆորտի համալսարանը: Եղաւ դատաւոր, մասնագիտացաւ տուրքերու: 1959-ին երեսփոխան է, իսկ 1970-ին Նախարար Գիտութեան եւ դաստիարակութեան:

Իր նկարագիրի գլխաւոր գիծերն են անըմկճելի կամքը, կատարեալ չիտակութիւնը եւ քաջութիւնը: Իսկ աշխատելու կարողութիւնը թերեւս իր ամէնէն շօշափելի գործօնն է: Կը բաւարարուի միայն հինգ ժամ քունով գիշերը, բոլոր ժամանակը կ'անցընէ աշխատելով: Կարգ – կանոնի կին է, եթէ չաշխատի կարգի կը դնէ դարակները: Ուշադրութեամբ կը հետեւի գործերու ընթացքին: Արձակուրդ չառներ, ըսելով թէ կը ձանձրանայ:

Մալուին կզղիներու տագնապին մեծ էր իր պատասխանատուութիւնը, սակայն կրցաւ տանիլ փորձութիւնը:

Իր քաղաքական միտքերուն բարոյական հիմքերն են. – օգնութեան հանիլ կարիքաւորներուն, ինչ որ աւելի արժէք ունի իրեն համար, քան՝ ընկերվարական դրութիւնը, որ հիմնուած է տուրքերու յաւելումի վրայ: Իսկ գթասրտութիւնը օրինաւոր պարտականութիւն է:

Ան կրցաւ վերադարձնել պարտքերը եւ դարձնել Անգլիան աշխարհի երրորդ քըրէտիտօր երկիր Ճափոնէն եւ Գերմանիայէն ետք: Կարեւոր դրամական պահեստով մը:

1974-ին գլուխն անցաւ Պահպանողական կուսակցութեան: Ընտրութեան ատեն բոլորը իր դէմն էին, սակայն երիտասարդ երեսփոխանները Թաչերին տըւին իրենց քուէն:

1983 – 1984-ի ածխագործներու գործադուլի ատեն, երբ քիչ մնաց որ կառավարութիւնը իյնար, ինք ձեռք առաւ պայքարը եւ յաղթեց: Նաեւ մեծ յանդգնութիւն ցոյց տուաւ երբ Պահպանողականներու ժողովին 1984-ին – ԻՐԱ – (Իրլանտական Հանրապետական Բանակը) օդը հանեց պանդոկը, ուր կը գտնուէր: Հագիւ թէ ազատեցաւ մահէն, ցաւելով հանդերձ իր բարեկամներու կորուստին վրայ, այսուհանդերձ որոշեց որ ժողովը տեղի ունենայ յաջորդ առաւօտ, երբ իր ամէնէն ուժեղ ճառը խօսեցաւ:

Թաչեր տղայ մը եւ աղջիկ մը ունի: Ինքը երկրորդ կինն է գործի մարդու մը, որ հպարտ է իր կնոջմով եւ ներկայ կ'ըլլայ անոր մամուլի ասուլիսներուն: Թաչեր կը գնահատէ անոր խորհուրդները եւ քաջալերանքները (նոյնիսկ եթէ նկատի չառնէ):

Կը հետեւի վանացի նորաձեւութեանց, ուշադիր է մաքուր եւ կոկիկ հագուելու: Ֆեմինիստ չըլլալով հանդերձ, կը մտածէ որ կիները կարող են իշխել: Ես դիրքս կը պարտիմ միմիայն ինքզինքիս, կ'ըսէ:

Օր մը երբ հաւաքոյթի մը մէջ միմիայն

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ, 1989

Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքը, կազմակերպուած՝ Վենետիկի Համալսարանի Եւրասիական Ուսումնեբու Դասընթացի եւ Պօ – Արաքս Մշակութային Ընկերակցութեան համագործակցութեամբ, սկսաւ Օգոստոս 3–ին եւ վերջ գտաւ 24–ին: Քննութիւնները տեղի ունեցան Օգոստոս 25–ին: Դասընթացքին մասնակցեցան 57 հոգի՝ Միացեալ – Նահանգներէն, Գանատայէն, Ֆրանսայէն, Արեւմտեան Գերմանիայէն, Իրլանտայէն, Զուիցերիայէն, Լեհաստանէն, Սուրիա – յէն: Ուսուցչական կազմը բաղկացած էր հետեւեալ անձերէն՝ Մեսրոպ Ադամեան (Փարիզ), Անահիտ Աբրահամեան (Վենետիկ), Ռոզի Ալեքսեան (Փարիզ), Յարութիւն – Ռէմոն Գէորգեան (Փարիզ), Ալիս Գույումճեան (Հալէպ), Պարէտ Մանուք (Փարիզ), Նորա Պարութճեան (Փարիզ), Կարապետ Տաքեսեան (Փարիզ), Ռուբէն Նահապետեան (Փարիզ), Ստեփան Թոփչեան (Երեւան), Մարօ Քիւրքճեան (Աթէնք), Արամ Քերովբեան (Փարիզ), Հ. Լեւոն Զէքիեան (Վենետիկ), որ նաեւ վարիչն էր: Քարտուղարութիւնը ստանձնած էր Անահիտ Աբրահամեան, որ կը կատարէր նաեւ դասերու ամէնօրեայ կրկնիչի պաշտօնը: Քարտուղարութեան օժանդակեցին Արա Աբրահամեան եւ Աննա Շիրինեան:

Դասընթացքը տեղի ունեցաւ չորս մակարդակներու վրայ. առաջին եւ երրորդ մակարդակներն ալ, իրենց կարգին, ունէին երկու ենթախմբեր: Մակարդակներն էին՝ Ա.– բացարձակ սկսնակ, Բ.– կէսծ սկսնակ, Գ.– միջակ, Դ.– միջակ զարգացած:

Պաշտօնական դասաւանդութիւններէն դատ տեղի ունեցան կլոր սեղաններ, ազգային ընկերային նիւթերու շուրջ, որոնցմէ մին երկրաշարժի մասին. վերջարկումը կը վարէր Յ. Գէորգեան: Տեղի ունեցան նաեւ դասախօսութիւններ հայ երաժշտութեան, արուեստի եւ գրականութեան մասին. բանախօսներն էին՝ Արամ Քերովբեան, Ռուբէն Նահապետեան, Ստեփան Թոփչեան եւ Սեդա Յարութիւնեան (Փարիզ):

Խումբը տեղաւորուած էր Վենետիկի Համալսարանի «Սարիտաիկ» հանրակացարանին մէջ, որու վերանորոգ հանգամանքը ստեղծեց կեցութեան նպաստաւոր պայմաններ:

Դասընթացքի արձանագրութիւններու ընդհանուր եկամուտը եղաւ շուրջ 28 միլիոն 600 հազար լիրէթ, մինչ ընթացքին ծախքերը հասան շուրջ 22 միլիոն 100 հազար լիրէթի:

Վենետիկի Համալսարանի Լեզուներու Ուսուցման Կեդրոնին հետ գործակցաբար, քանի մը խումբերու բաժնուած եւ հինգ ժամ տեւողութեամբ հայերէն լեզուի տեսալսողական դասերիցի մը պատրաստութեան նախնական աշխատանքները շարունակուեցան, թէեւ որոշ դանդաղութեամբ, տնտեսական միջոցներու առ այժմ անբաւարարութեան պատճառով: Կը յուսանք որ այս դժուարութիւնները հարթուին նաեւ հայ լեզուի պահպանման հետամուտ անձերու եւ հաստատութիւններու վեհանձն օժանդակութեամբ:

Արդէն բացուած են 1990–ին ամառնային խտացեալ դասընթացքի արձանագրութիւնները:

Կը խնդրուի բոլոր հետաքրքրուողներէն որ հաճին կատարել իրենց դիմումը՝ գրելով հետեւեալ հասցէին. –

CORSO INTENSIVO
di LINGUA ARMENA
Dipartimento Studi Eurasiatici
S. Polo 2035 30125 Venezia (Italia)

Դասընթացքի պայմանները կը մնան մօտաւորապէս միեւնոյնները: Յաջորդ հաղորդագրութիւնը կը տրուի մինչեւ Կաղանդ:

Կ՚օգտուինք առիթէն խնդրելու համար հայ գրականութեան եւ հայագիտական գիրքերու հեղինակներէն եւ հրատարակիչներէն որ հաճին մէկական օրինակ ուղարկել ամպիոնի գրադարանին, ինչ որ մեծապէս պիտի նպաստէ դասընթացքի մասնակցողներուն:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՊԻՈՆ

...այրերը խօսեցան, իսկ ինք ամէնէն ետք մնալով ելաւ, ու ըսաւ թէ թէեւ աքաղաղները կ՚երգեն, սակայն հաւերն են որ հաւկիթ կ՚ածեն:

Առողջութիւնը տեղն է, հակառակ իր 63 տարիներուն: Կը կարծէ որ Անգլիան տակաւին մեծ ճամբայ ունի կտրելիք, իր տնտեսական մեծ ուժը վերագտնելու համար: Միայն Լորտ Լիվըրփուլն է որ կրցած է վարել տասնըհինգ տարի երկրին վարչապետութիւնը քանիերորդ դարու սկիզբը: Տասը տարի է որ Թաչեր իշխանութեան գլուխն է, կոտրելով ամէն տեսակի չափանիշ, պատճառ չկայ որ չհասարի Լորտ Լիվըրփուլի:

Իշխանութիւն մը կը նեխի բարոյապէս, մինչեւ իսկ ժողովրդավար կառավարութեան մը մէջ, բոլոր այն կառավարութիւնները որ երկար կը տեւեն, գէշ վախճան կ՚ունենան, իբրեւ հետեւանք, պաշտօնի բերումով իրենց մեկուսացած վիճակին, կորսնցուցած ըլլալով շփումը ժողովուրդին հետ: Սակայն ուրիշ է Տիկին Թաչեր, ան այսօր նոյնքան գործունեայ է, որքան իր ասպարէզին սկիզբը, իբրեւ վարչապետ շփումի մէջ կը մնայ բազմաթիւ մարդոց հետ:

Մ. ՄԱՆՆԻԿ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԱՐԻ ՆՈՒՊԱՐ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մարի Նուպար Հայ Ուսանողներու Տան ընդունման Յանձնախումբը (Commission d'admission), որուն կազմին մէջ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը երկու ներկայացուցիչ ունի, իր տարեկան նիստը գումարեց Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 26–ին:

Քննուեցան նախ վերընդունման խնդրագիրները:

Տարի մը եւս Հայկական Տան մէջ բնակելու իրաւունք ստացան՝

10 Հայ ուսանող – ուսանողուհիներ, որոնք իրենց յաջողութեան եւ արձանագրութեան փաստաթուղթերը կցած էին իրենց խնդրագրին:

6 Հայ ուսանող – ուսանողուհիներ, պայմանաւ որ վերոյիշեալ փաստաթուղթերը ներկայացնեն Տան տնօրէնութեան մինչեւ Հոկտեմբեր 31 :

3 Հայ ստաժիէններ:

2 Հայ ուսանողներ, որոնք արդէն երեք տարի բնակած էին Հայկական Տան մէջ, բացառութեան կարգով չորրորդ տարի մը եւս բնակելու արտօնութիւն ստացան:

Ապա քննուեցան 1989 – 1990 ուսումնական տարեշրջանի դիմումնագրերը:

9 Հայ ուսանող – ուսանողուհիներու դիմումնագրերը անմիջապէս ընդունուեցան:

4 Հայ ուսանող – ուսանողուհիներու համար, որոնք Համալսարանական Ոստան բնակութեան պայմանները չէին լրացներ, բացառիկ արտօնութիւն (dérogation) խնդրուեցաւ:

5 Հայ ուսանող – ուսանողուհիներու դիմումները եւս ընդունուեցան, պայմանաւ որ մինչեւ Հոկտեմբեր 31, Տան տնօրէնութեան ներկայացնեն իրենց համալսարան արձանագրութեան փաստաթուղթերը:

Ոչ մէկ հայ ուսանողի դիմումնագիր զանց առնուեցաւ:

Հ. Բ. Ը. Մ.
ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Փարիզ
Սեպտեմբեր 27, 1989

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցին «Բ. Պետրոսեան» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 14–ին, Հայաստանի «Նորք» ամսագրի փոխ – խմբագիր՝ Ալվարդ Պետրոսեան բանախօսած է «Ղարաբաղը 1988 – 1989–ին» թեմայով: Հ. Յ. Դ. «Ահարոնեան» Կոմիտէին եւ Հայ Դատի Յանձնախումբին կազմակերպած երեկոյթը բացած է «Ահարոնեան» Կոմիտէի ներկայացուցիչ Վանական Յարութիւնեան: Ապա խօսք առած է «Ասպարէզ»ի խմբագիր Արօ Պողիկեան, որ պարզած է Հայ Դատի Յանձնախումբին ձեռնարկած աշխատանքներու ծրագիրը՝ Արցախի հարցին առընչութեամբ: Ալվարդ Պետրոսեան ամփոփ ձեւով տալով արցախեան շարժման ընդհանուր պատկերը, փոխանցած է օգտակար տեղեկութիւններ ներկաները յուզող հարցերու մասին:

**

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ «Վ. եւ Ա. Շամլեան» ազգային վարժարանին վերամուտը կատարուած է նորակառոյց շէնքի բացման արարողութեամբ: Յաջորդաբար խօսք առած են տնօրէն Վարդգէս Ղազարեան, Ուսումնական Խորհուրդի ատենապետ՝ Արսէն Դանիէլեան, Հոգաբարձութեան ատենապետ՝ Ստեփան Գասպարեան: Այս վերջինը յայտնած է թէ «Շամլեան»ը միակ վարժարանն է, ուր հայերէնը կը դասաւանդէ իր երկու գրական ճիւղերով: Ան խոստացած է նաեւ որ յառաջիկայ տարեշրջանին կը բացուին Ժ. դասարանի դասերը: Արեւմտեան – Ամերիկայի Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ՝ Տաթեւ Արք. Սարգիսեանի խօսքէն եւ աղ ու հացի օրհնութենէն ետք հիւրերն ու ծնողքները այցելած են նորակառոյց շէնքին դասարանները: Ուսումնական այս ԺԴ. շրջանը սկսած է 735 աշակերտով:

**

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Մեսրոպեան» ազգային վարժարանին վերամուտի պաշտօնական հանդիսութիւնը կատարուած է, Սեպտեմբեր 11–ին, դպրոցին բակին մէջ: Տնօրէն Վ. Պալեանի, աշակերտական մարմնի նախագահ Զ. Տուզմանեանի, Արեւմտեան – Ամերիկայի Թեմի (Կիլիկեան) ուսումնական խորհուրդին կողմէ Յ. Մսըրեանի ելոյթներէն վերջ, աշակերտութիւնը գործադրած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Այնուհետեւ, դպրոցի սրահին մէջ հանդիսութեան երկրորդ բաժնին մէջ, խօսք առած են Սուրբ Խաչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգեւոր տեսուչ՝ Սմբատ Արք. Լափաճեան եւ այլ անձնաւորութիւններ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՇԵՐԱՄ

ՎԱԶԳԷՆ ՏԱԼԵԱՆ

Լոյս էր տեսել Շերամի «Երգեր» հատորը (1969): Ու հէնց որ ձեռքս առայ, աչքիս առաջ ծառացաւ Արամ Քոչարեանի նկարչուն կերպարանքը:

«Մոռացել ես ինձ, Վազգէն, մոռացե՛լ», – կշտամբեց նա եւ գլուխը ճօճեց: Ես վեր թռայ տեղիցս.

– Ինչպէ՞ս, – գոչեցի, – մոռանալ այն բարերարին, որն անմնացորդ նուիրումով անմահացրեց մեծն երգչի բազմաթիւ երգե՞րը ... երբե՛ք:

Մտապրեցի հատորը եւ յանկարծ յիշեցի, որ Շերամի սրտամօտ բարեկամների, Գէորգ եւ Շամունէ Արամեանների աւագ որդին՝ Վալտերը, նոյնպէս ցանկութիւն էր յայտնել այցելել հայրենակցին: Հեռախօսեցի: Հանդիպեցինք ու քայլեցինք դէպի կոմպոզիտորների տուն: Վալտերը թեւատակիցս խլեց երգարանն ու թերթելով հետեւեց ինձ: Արամենց շէնքի մօտ ընկերս ձայն տուեց.

– Ա՛յ տղայ, էս երգը ես գիտեմ, է՛... մայրս էր երգում՝ Շամունէն՝, Տես, է:

Եւ նա քթի տակ դնդնաց: Ես ակամայ ունկնդրում էի:

Ինձ թուաց, թէ վերելակը մեզ մի տեսակ ալարելով հասցրեց ցանկալի մարդու դուռը: Զանգի տզզոցը դեռ չլսած՝ դուռը բացուեց: Կարծես թէ Արամը նախօրօք էր տարածել թեւերը, որ մեզ գրկաբաց ընդունի: Նրա խանդավառ կանչի վրայ միջանցք նետուեց կինը:

Մի քանի րոպէ անց մենք շրջապատել էինք ճաշասեղանը: Արամը թերթում էր Շերամի հատորն ու մերթ ընդ մերթ ուրնգային երգում ծանօթ տաղերի սկիզբը: Մինչ տանտիկինը խոհանոց էր գնացել, Վալտերն ինձ ծածուկ աչքով արեց ու մատը դրեց շրթունքներին. գդուշացնում էր՝ Արամին չասեմ, թէ այդ երգը յիշում է: Ես հասկացրի, թէ չեմ ասի: Սակայն մեր այդ մնջախաղը տանտիրոջ աչքից չվրիպեց:

– Էդ ի՞նչ դաւադրութիւն էք նիւթում ինձ դէմ, հը՞, – կատակեց նա:

– Ո՛չ մի բան, Արամ, – չքմեղացաւ Վալտերը:

– Հա՛ ... հը՛մ ... – կմկմացի ես:

– Չէ, չէ՛, ինչ – որ բան գիտէք ու չէք ասում ինձ:

Ես ներում հայցող հայեացքով նայեցի ընկերոջս ու մատնեցի նրան.

– Արա՛մ, Վալտերը մի մոռացուած երգ գիտի էդ գրքից...

Ընկերս թաքուն բռունցքով սպառնաց ինձ, իսկ երաժշտի հարցին, թէ ո՞ր երգն է, կարճեց.

– Հէ՛չ, ջանըմ, սիրային չէ:

– Այնուամենայնիւ, երգիր, լսեմ, ո՞նց տեր:

– Ա՛յ Արամ, իմ արջի ձայնով ո՞նց դայլայլեմ, ախր:

Բոլորս ծիծաղեցինք, իսկ Արամը խրախուսեց.

– Ոչի՛նչ ... բայց սպասիր, թուղթ ու մատիտ բերեմ, – եւ շտապեց իր սենեակը: Վերադարձաւ ու հրամայեց, – դէ՛, սկսիր: – Եւ բաց անելով հատորի 43–րդ էջը, կարդաց. – «Բնակալին», 1904 թիւ ... Օհո՛, հետաքրքիր է հապա, հապա՛:

Եւ ընկերս երգեց.

... Սուրը արիւնոտ, ճակատը քրտնած՝ քաջը որոտում է.

... Մինչեւ երբ այսպէս,
Անմեղ արիւնով սար ու ձոր ներկես...

Եւ սպառնում է, ու բազուկները կը պարզեն Տիրանի ոսկէ գահին ու կը խորտակեն: Երգն աւարտում է այսպէս.

Թող չքանայ սուրբ երկրից
Քո զզուելի չար հոգին,
Եւ ազատուէն թշուառներ,
Փայլի արեւ մեզ անգին:

Արամն արագ – արագ նոթագրեց ու եղբայրական մակագրութեամբ տուեց ինձ, իսկ ընկերոջս ասաց.

– Վալտեր, ձայնդ այնքան էլ վատը չէ ... ի զուր էլ չես մշակել:

Բոլորս բարձրաձայն քրքջացինք, իսկ ընկերոջս աչքերը լցուեցին ծիծաղի արցունքով: Ափսոս, որ այդ անոյշ երեկոն շուտ աւարտուեց:

**

Ես խորին ակնածանքով ոտք դրեցի ծերունազարդ կոմպոզիտորի՝ իննսունեբեքամեայ Երուանդ Սարգարեանի տան շեմին: Լսել էի, որ վաստակաշատ երաժիշտը հիւանդ է եւ անկողնուց վեր չի կենում. ուրեմն, ինչ խղճով պիտի դիմեմ, որ գոնէ մի քանի խօսք ասի Շերամի մասին: Ինչ էլ լինի, նրա մէկ բառն անգամ ոսկուց թանկ է երգչի յիշատակի համար:

Եւ ես երկիւղած ու տագնապով բաց արեցի անուանի խմբավարի դուռը: Ինձ դիմաւորեց նրա կինը՝ Քրիստինէ Սիմոնեանը:

– Ամուսինս շատ հիւանդ է, գիտէ՞ք, – գրեթէ շշուկով հաղորդեց նա:

(Շար. 2)

(Շար. Ա. էջէն)

թի առտու ժամը 4-ին, Փոհէր կ'ընտրուէր երրորդ քուէարկութեամբ, 127 ձայնով (111 Թեթէնժէյի եւ 79 Խաթիէի), միակ պատճառը կեդրոնի անհամաձայնութիւնն էր»: Արդարեւ, կարելի չեղաւ մէկ թեկնածուի մը շուրջ մեծամասնութիւն ապահովել եւ այդ կացութենէն օգտուեցաւ ութսունամեայ Փոհէր, որ երկու անգամ ալ նախագահական փոխանցման շրջանը ապահոված է, ինչպէս կը նախատեսէ Սահմանադրութիւնը (Տը Կօլի քաշուելէն ետք եւ Փոմփիտուի մահէն):

ԲԱՆՏԱՊԱՀՆԵՐՈՒ գործադուլը միշտ կը շարունակուի եւ Արդարադատութեան նախարարին պաշտօնագրկման նամակները ակնկալուած դերը չխաղացին: Հոն 12 ժամ պայմանաժամ կը տրուէր պաշտօնին գլուխը վերադառնալու համար. հազիւ քանի մը բանտապահ ընթացք տուին, մնացեալը աւելի սուր բնոյթ տուաւ շարժումին: Ծանօթ է որ բանտապահներուն արգիլուած է գործադուլի դիմել, բայց, բանտապահներն ալ կ'առարկեն թէ ոչ ոք գիրենք կը լսէ տարիներէ ի վեր եւ իշխանութիւնները աւելի կարեւորութիւն կուտան բանտարկեալներուն քան՝ բանտապահներուն, որոնց աշխատավարձքերն ու աշխատանքի պայմանները օրէ օր անտանելի դարձած են:

ՓԷՕԺՈՅԻ անգլիջող տնօրէն - նախագահը քիչ մը ջուր խառնած էր իր գինիին Երկուշաբթի օր, հաւանաբար իբրեւ հետեւանք ընդհանուր դատապարտումին իր գիրքին նկատմամբ, բայց այդ ջուրը քիչ եկաւ: Արդարեւ, իր պահանջն էր որ բանթողները նախ պարպեն Միւլհուզի գործատեղը, զոր կը գրաւեն, բանակցելու համար: Բանուորները կը մերժեն պարպել, յորչափ չեն վերջացած բանակցութիւնները:

ՍԱԼՄԱՆ ՌԸՇՏԻԻ «Սատանայական համարներ»ներու գիրքին հրատարակութիւնն ու ցրումը արգիլուեցաւ Թուրքիոյ մէջ:

ՄԻՍԻՈՆԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ այլեւս կրնան ամուսնանալ Հոկտեմբեր 1-էն ի վեր Դանիոյ մէջ, որ առաջին երկիրն է այդ արտօնութիւնը տուող: Օրինագիծը, զոր առաջարկած էին ժողովրդական ընկեր - վարավաները քուէարկուեցաւ Խորհրդարանին կողմէ:

- ՃԱՇ -

Կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի Իսի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի կողմէ տարեցներուն համար, Պիէվրի ղեկավար:

Մեկնում Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 12.30-ին Մշակոյթի Տան առջեւէն, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս:

Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ հետեւեալ նուիրատուներուն, Պելֆոնթէնի Կայանին մէջ, Յուլիս 14-ի եւ Օգոստոս 13-ի հանդէսին:

Հանգանակուած նուէրները պիտի յատկացուին Կայանի երկրորդ շէնքի վերանորոգման:

Տէյիրմէնճեան 700, Ալֆորվիլի երիտասարդներ 4700, Զոլոյեան 500, Իւթիւճեան 250, Գ. Խաչատուրեան 500, Սեդա Ցորլանի 300, Ժ. Թօփալեան 500, Պալտիկեան 1000, Տէսինի երիտասարդութիւն 750, Կապրիէլեան 1000, Քեփենեկեան 500, Կատայեան 300, Փուշուճեան 200, Ատայեան 500, MA. TCO ընկերութիւն 3000, Թորոսեան 500, Պէյէքլեան 500, Մի Ոմն 100, Մարաքեան 500, Փեքմեզեան 1000, Գ. եւ Վ. Փեքմեզեան 100, Հագիմեան 500, Քիւլջեան 500, SOCOFRAM 5000, Երիտասարդներ 175, Զաքըրեան 1000, Թոմաս Ցորլանի 500, Նարեկ Մերսեան 500, Նոր սերունդէն խումբ մը 700, Նուպար Սերոբեան 500, Ղուկասեան 3000, Տարօն 5000, Վիգէն ընկերութիւն 2000, SEVIG PRESS 2000, Արիս Ադամեան 2500, Մելքոնեան 500, Մի Ոմն 500, Անդօ Խաչատուրեան 1000, Գառնիկ Տէրոյեան 500, Արմադանեան 300, Մութավէլեան 500, Յակոբեան 1000, Աճէմեան 300, Մուսայեան 1000, Լիոնի Կապոյտ Խաչ 3000, Ժամկոչեան 2000, Խաչիկեան 500, Սարաճեան 500, Քեփենէկեան 1000 ֆրանք:

(Շար.)

Տէր եւ Տիկին Կարպիս Քոսայեան,
Պր. Մկրտիչ Քոսայեան,
Պր. Յարութիւն Քոսայեան
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՈՎՍԱՆՆԱ ՔՈՍԱՅԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ճամքէսեան)

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ. 30-ին, 86 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 5, ժամը 16-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պերափի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

5, rue des Fleurs, 91200 Athis - Mons

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ
ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱԼԷԶՕ. - Տէր եւ Տիկին Ն. Մանուկեան 500 Ֆր.:

*

ՊՈՒԱ - ՔՈԼՈՄԲ. - Տիկին Արմենուհի Սինանեան 500 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Գէորգ Փափազեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ «Յառաջ»ի կը նուիրեն Տիկին Գէորգ Փափազեան եւ զաւակները 1000 Ֆր., Տիկին Արփինէ Աւետիսեան 1000 Ֆր.:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԼԻՈՆ. - Համակիր մը 1500 Ֆր.:

*

ՊՐԻԱՆՍՈՆ. - Պր. Անդրանիկ Սէյրանեան 500 Ֆր.:

*

ՏԷՍԻՆ. - Թորգոմ Փելթէկեան 100 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 8-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ այցելութեամբ Փարիզ գտնուող

Պրազիլիոյ Հայոց Առաջնորդ՝
ՏԱԹԵՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՂԱՐԻՊԵԱՆ

Solidarité
FRANCO - ARMENIENNE

Lyon

RENCONTRE AVEC

LEVON TER PETROSSIAN

en présence de six interlocuteurs
représentant la communauté arménienne de Lyon et de sa région
LE VENDREDI 6 OCTOBRE à 20 heures
A L'AMPHITHEATRE JEAN-PAUL II
Faculté Catholique
25, rue du Plat, 69002 Lyon

SAISON 89/90
DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 22 octobre à 17 h.	**CYCLE MUSIQUE FRANÇAISE** CHARLES RENEAU - ANNIE JODRY - ANI et RAFFI PETROSSIAN Saint-Saëns - César Franck - Ernest Chausson - Francis Poulenc L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Zarko PRINCIC
Dimanche 10 décembre à 17 h.	**NUIT DE LA QUATRA** **Trois manifestations exceptionnelles non stop** **«MUSIQUE ET THEATRE»** ELENA VASSILIEVA - GERARD GASPARIAN **«SEJOUR A ARARAT»** NORA ARMANI - GERALD PAPASIAN
à 19 h.	**VERNISSAGE EXPOSITION «FONDS QUATRA»** Hall Gaveau - Cocktail
à 20 h. 30	**GRAND CONCERT DE GALA** **FESTIVAL ARAM KHATCHATURIAN - Ballets et Concertos** JEAN TER-MERGUERIAN - ARUTIUN PAPAZIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction J.-J. WERNER
Dimanche 28 janvier à 17 h.	**CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES** CAFAXE - DALBELLO - HIRZEL - MOINARD - OLLE - PETROSSIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Stephan WERNER
Vendredi 6 avril à 20 h. 30	**CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE** QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE
Vendredi 4 mai à 20 h. 30	**CYCLE PREMIERES AUDITIONS** **ALEXANDRE AROUTIUNIAN** Concerto de Violon (1989) ROUBEN AHARONIAN - LOUSSINE ZAKARIAN Orchestre de Chambre d'Arménie Direction Rouben AHARONIAN
Vendredi 8 juin à 20 h. 30	**SOIREE MAURICE RAVEL** DEVY ERLIH - ANNIE JODRY - AÏDA MOURADIAN ANI et RAFFI PETROSSIAN - SETA TANYEL - ELENA VASSILIEVA
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris

Commission Paritaire: N° 55935

Recherche Secrétaire (H/F)

Bilingue français - arménien
connaissance parfaite du français
arménien écrit souhaité
maitrisant T. de Texte WORD4
environnement informatique
compatible IBM
lieu de travail : Paris
Contrat à durée déterminée
trois mois renouvelable

Envoyer CV au journal qui transmettra.

ՎԱՆԱՆՍ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Հոկտեմբեր 8, Կիրակի օր, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Après
l'Ensemble BAREGAMOUTIOUN
voilà

HAY KENAR
d'EREVAN

chants et musique traditionnels
de très haut niveau
dans un programme inédit
(6 chanteurs et 9 musiciens)

Le Vendredi 6 Octobre à 20 h 30
dans la Salle des Fêtes du Collège
26, rue Troyon, 92310 Sèvres
Métro: Pont de Sèvres

Réservation: tél. 45 34 68 28

Samedi 7 Octobre à 21 h précises
TEBROTZASSERE
présente

HAY KENAR

ensemble musical traditionnel
de EREVAN
composé de 14 artistes
sous la direction de
GAGUIG MOURADIAN

1, bd. du Nord, 93340 Le Raincy
Tél : 43 81 01 72
(Accès par la gare de l'Est, direction Gargan, gare de Pavillons sous Bois)

COOPERATION ARMENIE
et
FRANCE - LIBERTES
FONDATION DANIELLE MITTERAND
organisent
du 28 septembre au 13 octobre

LA PREMIERE EXPOSITION D'ART CONTEMPORAIN

DE JEUNES ARTISTES
PEINTRES ET SCULPTEURS
AVANT-GARDISTES
D'ARMENIE
du groupe «3ème Etage»
Chapelle Saint-Louis
de la Salpêtrière
47, bd. de l'Hôpital, Paris 13ème
Tous les jours de 8 h 30 à 18 h 30

Bénéfice de la vente aux réfugiés, sinistrés arméniens.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 5

JEUDI
5 OCTOBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.115 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.115

ՀՀՇ-Ի «Վրաստակաս Թերթիկ»Ի ԼՈՒՐԵՐԷՆ

Յարդ, պաշտօնական արտօնութիւնը ստացած չըլլալով, Հայոց Համազգային Շարժումը չունի իր մամուլը եւ կը գոհանայ – Օգոստոսէն ի վեր – «Լրատուական Թերթիկ»է մը:

Լոյս տեսած են արդէն 3 թիւեր եւ թիւ 2-էն եւ 3-էն է որ կը քաղենք կարգ մը լուրեր, զորս չենք գտներ այլ թերթերու մէջ: Նախընտրելի պիտի ըլլար, անշուշտ, ու մէկ տեղ գտնել նման լուրեր:

***

Խօսելով շրջանի մէջ տիրող լարուածութեան մասին, Հ.Հ.Շ.-ը կ'ըսէ թէ «Իրադրութիւնը սրելու բոլոր փորձերն առայժմ ձախողւում են հայ ժողովրդի զգաստութեան եւ կարգապահութեան շնորհիւ: Թէ ինչ չափով մեզ կը յաջողուի պահպանել խաղաղութիւնը յառաջիկայ օրերին ու ամիսներին, դժուար է ասել: Մի բան պարզ է, որ Ադրբեջանի ղեկավարութիւնը խորհրդային իշխանութիւնների լռելեայն համաձայնութեամբ ժամանակ առ ժամանակ ձգտելու է արհեստականօրէն շիկացնել իրադրութիւնը, Արցախի հարցի լուծումը անհնար դարձնելու «Ադրբեջանական գործօն»ը հակադրելու արդարութեան գործօնին»:

Օգոստոս 31

ԲԱՔՈՒ

Օգոստոս 22ին հոս սպաննուած Արթիւր Ենգիպարեանի դիակը Հրազդան բերուած ու հողին յանձնուած է:

Բաքուի նախկին բնակիչ, ներկայիս Նոյեմբերեանի շրջանի Պտղաւան գիւղը ապրող Գաբրիէլ Գրիգորեան, որ վերջերս մեկնած էր Բաքու իր ծեր մայրը եւ բեռները տեղափոխելու համար, Հայաստան վերադարձի ճամբուն թալանուած ու խոշտանգուած է: Ադրբեջանցիները ծեծած են նաեւ անոր 80-ամեայ մայրը: Մայր ու զաւակ տեղափոխուած են Նոյեմբերեանի հիւանդանոց:

Սեպտեմբեր 3

ԲԱՔՈՒ

Վեց հոգիէ բաղկացած Ադրբեջանցիներու խումբ մը Օգոստոս 30-ի գիշերը ներխուժած է Ադրբեջանի Ներքին Նախարարութեան աշխատակից, Թոշակառու զինուորական Սուրէն Յակոբեանի բնակարանը եւ սպաննած է զայն ու կինը՝ Թամարա Պոլեակովան: Ս. Յակոբեան սպաննուած է հրազէնով ու դանակի հինգ հարուածով: Անոր ռուս կինը խեղդամահ ըրած են: Ս. Յակոբեանի տղան դիպուածով փրկուած է: Թաղումը կատարուած է այսօր Ստեփանակերտի մէջ:

Սեպտեմբեր 5

ԲԱՔՈՒ

500 հոգիէ բաղկացած ադրբեջանցի ամբոխ մը միթինկ կատարած ու պահանջած է անյապաղ փակել հայերէն «Կոմունիստ» թերթը: Բացի այդ, 50 – 60 հոգինոց խումբ մը Կենտկոմի անդամ Նուբիեւի առաջնորդութեամբ ներխուժած է թերթի խմբագրութիւն եւ դաժանաբար ծեծած խմբագիր՝ Լեւոն Գրիգորեանը եւ միւս աշխատակիցները:

ԳԵՏԱՇԷՆ

Հոսկէ եկած ինքնաշարժ մը սխալմամբ յայտնուած է Սէյդլի գիւղին մօտ գտնըւող պահակակէտին առջեւ: Վարորդը եւ ճամբորդը (Ե· Զարգարեան, 49 տարեկան, Կ· Մնացականեան 25 տարեկան) շրջապատուած ու ծեծ կերած են: Այնուհետեւ զանոնք դրած են ինքնաշարժին մէջ եւ տարած գլորած են վտանգաւոր բարձրութենէն, ցոյց տալու համար որ իբր թէ անոնք արկածի զոհ գացած են: Եւ այնուամենայնիւ, անոնք ողջ մնացած են ու կրցած են հասնիլ Մարտակերտի շրջան (ԼՂԻՄ), ուր անոնց օգնած են եւ ի վերջոյ փոխադրած են Գետաշէնի հիւանդանոց (Ադրբեջանին պատկանող հայաբնակ շրջան):

Սեպտեմբեր 6

ՍԻՍԻԱՆ

Նախիջեւանի Շահբուլախ գիւղին բնակիչները Ազիզբէկովի շրջանի Սարաւան գիւղէն գողցած են 209 ոչխար: Անոնք հրազէնով ոտքէն վիրաւորած են հովիւ մը, որ փոխադրուած է հիւանդանոց:

Սեպտեմբեր 10

ԲԱՔՈՒ

Ֆիոլետովկա փողոցին շէնքերէն մէկուն մուտքին Ադրբեջանցիներ կախած են 26-ամեայ հայ երիտասարդ մը: Ցարդ չենք կրցած անունը պարզել:

Ահմէդլի թաղամասը Ադրբեջանցիները յարձակած են Հայերու տուներու վրայ, կոտրած են դուռներն ու պատուհանները:

Ադրբեջանէն վերջերս Հայաստան կը հասնին հայ զինուորական ծառայողներ, յատկապէս սպաներ, որոնք սպառնալիքով զօրամասերէն դուրս հանած են: Ադրբեջանցիները ծեծած են անոնցմէ ոմանք, որոնք պաշտպանութիւն չեն գտած զօրամասերու հրամանատարութեան կողմէն:

Ադրբեջանի Կուտկաշէնի Նիջ հայաբնակ գիւղը հաւաքուած են շրջանի եւ հարեւան Վարդաշէնի Հայերը՝ մօտ հինգ – վեց հազար հոգի: Ադրբեջանցիները Նիջը շրջապատած են եւ թոյլ չեն տար Հայերուն գիւղէն դուրս ելլել:

Սեպտեմբեր 14

ԼԵՆՔՈՐԱՆ

Այստեղ տեղակայուած հրասայլային եւ հրաձգային գունդերուն մէջ կը ծառայեն հարիւրէն աւելի հայ զինուորներ եւ սպաներ: Մեզի հասած լուրերուն համաձայն անոնց վտանգ կը սպառնայ: Արդէն տեղի ունեցած են ընդհարման դէպքեր: Յատկանշական է որ հայ զինուորներէն եւ սպաներէն զէնքերը ետ առնուած են:

Այն ժամանակ, երբ կեդրոնական հեռատեսիլէն (Սեպտեմբեր 24) կը յայտարարուի որ Գաբրիէլեան մականունով Հայ մը կը ստորացնէ եւ կը ծեծէ ոմն Խալիլով, այդ նոյն առեն Հայաստան կը բերուին հայ զինուորներու նորանոր դիակներ: Վերջին զոհերէն են 20-ամեայ Ռ· Գաբրիէլեան եւ Կ· Ջօհրապեան, Մոսկուայի հիւանդանոցներէն մէկը կը գտնուի եօթը տեղէ դաշունահարուած եւ մահամերձ վիճակի մէջ եղող Ս· Գէորգեան:

Հայ զինուորները եւ սպաները պէտք է ծառայեն Հայաստանի մէջ: Սա մեր կարեւորագոյն խնդիրներէն է, որ անյապաղ լուծում կը պահանջէ:

Սեպտեմբեր 16

ԵԻԼԱԽ

Հոս դաժանաբար սպաննուած է 59-ամեայ Անդրանիկ Աւետիսեան, որ Բաքու կը մեկնէր իրերը Հայաստան փոխադրելու համար:

Այս վերջին լուրին մանրամասնութիւնները զանց կ'առնենք, առեղին արդէն առնոր արձագանգած ըլլալով («Յառաջ», Սեպտեմբեր 23 / 24):

ՎԵՐՋՆԱԳԻՐ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ

ԿԱՐԳՈՒԿԱՆՈՆԸ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏԵԼ ՄԻՆՉԵՒ ՀՈԿ. 9

Գործադուլը արգիլուեցաւ 15 ամսուան համար, եւ Լեւ Վորոնին, փոխ – վարչապետը առաջարկեց նաեւ բացառիկ միջոցներ Կովկասի համար, բայց պայմանաժամ մը տուաւ մինչեւ Հոկտեմբեր 9, գործադրութեան դնելու համար, չահագրգիռ կողմերուն – Ադրբեջան եւ Հայաստան – ձգելով հարցը կարգադրելու վերջին կարելիութիւն մը: Ուրեմն, երկու Հանրապետութիւնները պէտք է լեզու գտնեն: Ի՞նչպէս, չըսուիր: Գերագոյն Խորհուրդի նիստին առջեւ, թէ Վորոնին եւ թէ Կորբաչով Երկուշաբթի օր ալ չէին ծածկած որ կացութիւնը վտանգաւոր դարձած էր: Վառելանիւթի չգոյութիւնը կը սպառնայ Ջեռուցումին, գործատուները կենսանիւթ չունին եւ ահաբեկչական արարքները կը շարունակուին Ադրբեջանի երկաթուղիին վրայ: Թիւեր ալ տուաւ կառավարութիւնը արդարացնելու համար գործադուլի արգիլման օրինագիծը: Հայաստան երկու ամիս է զրկուած է 30 հազար վակոնէ: Նոյն շրջանին 11 միլիառ ռուբլի (110 միլիառ Ֆրանք պաշտօնական սակով) կորսուած է: Երկու միլիոն թոն ներածուած ապրանք, յորեն մանաւանդ նաւահանգիստը կը մնայ, 130 կառախումբ կը սպասեն Ռումանիա եւ Չեխոսլովաքիա որ Խորհրդային Միութիւն մտնեն:

Բայց եւ այնպէս Ադրբեջանի Ժողովրդական Ճակատը կը պահանջէ ի գին շրջափակման վերացման, որ Հայերը հրաժարին Լեռնային Ղարաբաղէն (Excusez du peu! պիտի ըսէր Ֆրանսացին):

«Բոթիտիէն տը Փարի» կը գրէր «Տխուր իրողութիւններ» խորագրին տակ, որ ըստ խորհրդային հեռատեսիլի մէկ հաղորդումին, Երկուշաբթի իրիկուն, Ղարաբաղի պատկերը սա է· – Մշտական քննութիւններ նախարարութեան զօրքերուն կողմէ, գործադրկութեան մատնուած բնակչութիւն մը, զէներու բարձրացում, ծաղկուն սեւ շուկայ, Ղարաբաղի առօրեայ իրականութիւններն են:

«Ինթէրնէշընըլ Հերըլտ»ն ալ բաւական լայն տեղ տալով Գերագոյն Խորհուրդի այդ նիստին կ'արձագանգէ փոքր միջադէպի մը· – «Տեղ մը, Հայ երեսփոխան մը ինքզինքէն ելաւ Ադրբեջանցիի մը ելոյթին առեն, ու պոռաց· – «Կը բաւէ՛, վաղը կառախումբերը պիտի բանի՞ն թէ ոչ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՆԱՄԱՅԻ մէջ պետական հարուած մը ձախողեցաւ եւ 200 սպաները յանձնուեցան ամբողջ օրը – Երեքշաբթի – բախումներէ ետք: Շարժումը սկսած էր ժամը 8-ին եւ վերջ կը գտնէր իրիկուան 6-ին: Միացեալ – Նահանգները անմիջապէս ուրացան որեւէ մեղսակցութիւն, թէեւ ծանօթ է որ Ուաշինկթընի մեծ թըշնամին էր այլեւս Մանուէլ Նորիէկան, հակառակ անցեալի իր ծառայութեանց (Սի – Ի – Ա· եւայլն): Զանազան փորձեր եղած են իրեն դէմ, բայց միշտ ձախողած: Ամերիկա նոյնիսկ փորձած է թմրեցուցիչի շահատակութեան մեղադրանքով (Մայամի) ամբաստանել, թէեւ Պաշտպանութեան նախարարութիւնը եւ ՍԻԱ-ն դէմ էին: Մարդը, սակայն հակառակ իր բոլոր «Թերութիւններուն» հակաշխարհակալ պայքարի հերոս մը կը նկատուի: Ինք, բացէ ի բաց, ամբաստանեց Միացեալ – Նահանգները, որպէս դրդիչը այս պետական հարուածին:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ Փրակայի դեսպանատունը ապաստանած վերջին մօտ 6000 արեւելեան Գերմանացիները պիտի կարենան արեւմտեան Գերմանիա անցնիլ: Այլեւս Չեխոսլովաքիոյ մուտքը արգիլուեցաւ արեւելեան Գերմանացիներուն եւ Պետութեան ղեկավարն ալ՝ Հոնէքէր ամբաստանեց արեւմտեան Գերմանիան, որ կ'ուզէ խախտել արեւելեան

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆ

«ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿ» ՓՈՂՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 24-ին մարդաշատ եղած է Երեւանի հարաւ – արեւմտեան զանգուածը տանող «Հայաստան» շարժանկարի սրահին մերձակայ հրապարակը: Հազարաւոր մարդիկ մասնակցած են թաղամասին կեդրոնական փողոցներէն մէկը զօրավար Անդրանիկի անունով մկրտուելու հանդիսաւոր արարողութեան:

Ժամը 11-ին, Շահումեանի Շրջանային Կոմիտէի Ա· քարտուղար Ե· Անանովա խօսք առնելով ըսած է, թէ «այս փողոցը զօրավարին անունով կոչելը անոր յիշատակը ըստ արժանւոյն յաւերժացնելու առաջին փորձն է միայն: Շուտով ամբողջ թաղամասը կը կրէ անոր անունը, իսկ այս հրապարակին վրայ վեր կը խոյանայ զօրավարին յուշարձանը»:

Ելոյթներ ունեցած են «Անդրանիկ» ընկերութեան նախագահ՝ Ս· Աղաջանեան, զօրավարին անունը կրող դպրոցի տնօրէն՝ Ա· Խաչատրեան: Հնչած են երգը ու երաժշտութիւնը, հրապարակ մտած ֆէտայիները պատկերող հեծեալները: Յետոյ մէկը միւսին ետեւէն բեմահարթակ ելած են «Կակաչ» պարի մանկական, «Բեսապ – վերածնունդ» ազգագրական երգի ու պարի, «Հայք» ժողովրդական գործիքներու, «Կռունկ» եւ «Գանձասար» պարի համոյթները: Ժողովրդական եւ ֆէտայական երգերով հանդէս կուգան ծանօթ երգիչներ:

Փողոցին անուանակոչման արարողութիւնը շարունակուած է մինչեւ իրիկուն:

***

«ՍՈՒՐ ՓՈՒՇԵՐՈՒ ՕՐ» ՍՊԻՏԱԿԻ ՄԷՋ

«Ոգնի» հանդէսին նախաձեռնութեամբ Սպիտակի մէջ տեղի ունեցած է աղէտի շրջանին հոգերուն եւ խնդիրներուն նուիրուած «Սուր փուշերու օր»:

Բնակչութեան հետ զրոյց ունեցած են պաշտօնատար անձեր: Հինգ ժամ տեւած երկխօսութեան ընթացքին քննարկուած են աւերեալ քաղաքին վերականգնման դժուարութիւնները, վարչարարական քաշքշուկներուն, տնակներու պակասին, անոնց անհաւասար բաշխումին, դասագիրքերու պակասին եւ այլ երեւոյթներուն առընչուող հրատապ խնդիրներ:

Միջոցառումը կազմակերպած եւ բընակչութեան բազմաթիւ հարցումներուն պատասխանած է «Ոգնի»ի գլխաւոր խըմբագիր՝ Արամայիս Սահակեան:

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՋՈՒՐԸ ՋԱՂԱՑՔԸ ՉՏԱՐԱԾ

Գրեց՝ ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԷԼԵԱՆ

Ուշագրաւ կենսունակութիւն մը կը տիրէ գաղութներու մօտ, ուր շարք մը գըրական – գեղարուեստական – հասարակական գործունէութիւններու կողքին, նկատելի տենդոտ գործունէութիւն մըն ալ՝ հրատարակչական գծով: Արդարեւ, գրեթէ ամէն գաղութ ունի այսօր իր թերթը, կազմակերպութիւնները՝ իրենց օրկանները եւ նոյնիսկ ոմանք այդ հրատարակութիւնները կ'իրականացնեն անբաւարար միջոցներուն վրայ աւելցնելով կողմնակի կարգ մը թէքնիք կարելիութիւններ, որոնք խիկապէս գնահատելի են:

Միւս կողմէ, սակայն, դէթ վերջին մի քանի տասնամեակներու պայմանները նըկատի առած, ուշագրաւ պարագայ մըն ալ այն է, որ երբ մէկ կողմէ նորանոր հրատարակութիւններ կու գան լոյս աշխարհ, միւս կողմէ ալ հետզհետէ իրենց ծաւալը կը փոքրացնեն կարգ մը հիներ, ոմանք ալ միջոցները կը հեռացնեն, նոյնիսկ հրատարակութիւնը դադրեցնողներ կան, հակառակ անոր որ անոնցմէ ոմանք կուսակցական օրկաններ ալ են կամ գոնէ որոշ գանգուած մը պէտք է ունենան ընթերցողներու, հետեւաբար՝ կերպով մը հաղորդակցութեան միջոց, առնուազն իրրեւ լրատու կամ տեղեկաբեր:

Տարիներ առաջ, երբ «Հայաստանի Կոչնակ»ը աւելի քան յիսնամեայ հրատարակութեան շրջանէ մը վերջ՝ Վերապատուելի Ա. Պետիկեան կը ծանուցանէր թէ հարկադրուած էր այլեւս դադրեցնել հանդէսը, կարգ մը շրջանակներ մտահոգուած էին ատկէ եւ տեսակ մը արժանապատուութեան հարց դարձուցած էին ատիկա՝ Ամերիկահայութեան համար: Հետեւաբար ոմանք շարժման անցան եւ եթէ չենք սխալիր՝ միջոց մը եւս կարելի դարձաւ այդպէսով «Հայաստանի Կոչնակ»ի հրատարակութիւնը, բայց ի վերջոյ պատահեցաւ անխուսափելին, հանդէսը վերջնականապէս դադրեցուց իր հրատարակութիւնը:

Նման օրհասական շրջաններ ապրած էր նաեւ Վահէ – Վահեանի նշանաւոր «Անի»ն, տեսակ մը աւանդութիւն դարձած սփիւռքահայ գրական – գեղարուեստական հըրատարակութեան՝ Մերձաւոր – Արեւելքի մէջ, ինչպէսին էր Հրանդ Բալուեանի «Զուարթնոց»ը Ֆրանսահայութեան համար: Աւելի վերջ՝ «Շիրակ»ը կամ «Նայիրի»ն, անոնցմէ ալ վերջ՝ «Բագին»ը տեսակ մը ցոլարաններ եղան մասնաւորաբար Լիբանանահայ գրականութեան, ուրկէ սերունդներ հասան: Ասոնցմէ ամէն մէկուն երեւումը, կաղացումը կամ ընդհատումը բան մը կը նշանակէր հայ գրականութեան համար, երբ Ամերիկայի մէջ ալ «Նոր Գիր»ը կար Բենիամին Նուրիկեանի, նաեւ անշուշտ՝ «Հայրենիք» ամսագիրը ու նման շարք մը հրատարակութիւններ: Ասոնցմէ շատերը, գերմարդկային ճիգերով եւ անձնական զոհողութիւններով լոյս կը տեսնէին, նիւթաթական կամ բարոյական իմաստով: Այսօր հազիւ մի քանին կան, մէկը կամ երկուքը, պարբերաբար լոյս տեսնող, մասնաւորաբար Լիբանանի մէջ տիրող պայմաններու բերումով: Անդրանիկ Ծառուկեան, վերջին տարիներուն երբ Ֆրանսա հաստատուած էր, դադրեցաւ նաեւ «Նայիրի»ն, իսկ հիմա չենք գիտեր թէ ինչ պիտի ըլլայ, ով ինչ պիտի ընէ: Թէքէեան, աշխարհի փոթորկոտ տարիներուն, յաջողեցաւ իր Տարեգիրքը հրատարակել աստանդական կեանքին մէջ ալ, բայց պարագան տարբեր էր, ի՛նքը կար, կարելիութիւնները կրնար գտնել եւ ստեղծել, հիմա փոխողին տեղը բաց կը մնայ, հինին տեղը նորը չի գար:

Միայն թէ, ինչպէս կարելի՞ է այդպէս ըսել առանց խղճահարութեան, նայելով Սփիւռքահայ այն խանդավառ երիտասարդութեան, որ գրեթէ ամէն գաղութի մէջ բաներ մը ընելու հետամուտ է եւ մենք վստահ ենք, որ վաղը աւելի գեղեցիկները մէջտեղ պիտի բերէ, աւելի կատարեալն ու որակաւորը պիտի ստեղծէ: Տարօրինակը այն է մեզի համար, որ «Լրաբեր»ի մը կամ «Երիտասարդ Հայաստան»ի մը նման թերթեր նախ իրենց ծաւալը կը փոքրացնեն ու յետոյ՝ նաեւ պարբերական կը դառնան եւ վերջապէս կը փակուին, ինչո՞վ կը փոխարինուին իբրեւ գաղափարական թերթ: Նոյնը կարելի է խորհիլ ապահովաբար, «Պայքար»ի կամ «Հայրենիք»ի մասին, երբ կուսակցական կամ գաղափարաբանական պատկանելիութիւնները կը գոյատեւեն: Աշխատակիցի պակա՞ս է, ընթերցողի անտարբերութի՞ւնը, թէքնիք դժուարութիւննե՞րը: Ատենօք, երբ թերթերը ձեռքով կը շարուէին, ահագին պատմութիւններ տեղի կ'ունենային՝ գըրաշարներէն մինչեւ մեքենաներու թիւը դարձնող բեռնակիրները: Այսօր, գրասենեկային պարապմունքի վերածուած են հրատարակչական աշխատանքները՝ անհամար դիւրութիւններով ու կարելիութիւններով: Նայած հանրային ձեռնարկներու եւ սփիւռքահայ գրական – գեղարուեստական գործունէութիւններու, կը տեսնենք թէ հաւաքականութեան մէջ աւելի սերտ գործակցութիւն մը կայ եւ աւելի եռուն կեանք մը՝ գոյատեւման պայքարի գծով: Ուրախալի է տեսնել, որ այդ կենսունակութիւնը կու գայ ինքնագիտակցութեան տիրացող երիտասարդութենէ մը, որուն խանդավառութիւնը երբեք ալ յարդի վաղանցուկ բոց մը պիտի չըլլայ եւ ընդհակառակն՝ օրէ օր ա՛լ աւելի պիտի արծարծի: Ուրեմն՝ ինչո՞ւ այս փրթածութիւնը երկու սերունդներու միջեւ, երբ անոնք ամէն ատենէ աւելի պէտք ունին իրարու, քանի՝ իմաստունը կ'ըսէ, «եթէ ծերութիւնը կարենար, եթէ երիտասարդութիւնը գիտնար»:

Մենք այնպէս կը խորհինք, թէ երկու սերունդին ալ պարտականութիւն կ'իյնայ կապը պահել եւ իրերօգնութեամբ աւելի կատարեալը մէջտեղ բերել: Որովհետեւ, երբ նոր հրատարակութիւնները կ'ըլլան խիկապէս հրապուրիչ ու գեղեցիկ, հոն հետզհետէ կը տկարանայ տոհմիկը, լեզուականը, երբեմն՝ ուղղագրականն ու քերականականը, հակառակ անոր որ ոչ մէկ նշան կողմերու իրերամերժութեան կամ ամբաստանութեան:

Տարիներ առաջ, մօտաւորապէս քսան – քսանըհինգ տարի, Ամերիկայէն խումբ մը երիտասարդներ ու երիտասարդուհիներ կ'անցնէին Պոլսէն, Արեւելեան Անատոլուի վրայով Հայաստան այցելելու համար: Անոնցմէ ոմանց անուններն ալ, մականուններն ալ տարբեր էին: Մէկուն անունը ամերիկեան, միւսին մականունը, հայերէնն ալ դժուար կը խօսէին: Բայց հեռաւոր Ամերիկաներէն կու գային իրենց ծնողներուն մեծամասնութեան ծննդավայրէն անցնելով Հայաստան երթալու համար, ոմանք ալ պատմական Հայաստանի յուշարձանները այցելելու, իրենց ծրագրումով հպարտանալու համար: Ատոնք՝ գտնուած թանկագին հայու բեկորներ էին՝ Նոր Աշխարհ եկող, ինչպէս կը պատահէր ատոր հակառակն ալ՝ գեղեցիկ եւ նախախնամական հաւասարակշռութեամբ մը, Անատոլուի խորերէն Պոլիս գալով տոհմիկ ինքնագիտակցութիւնը գտնողներով: Տարիներ վերջ, երբ պատահաբար ձեռքս կ'անցնէր «Նշանաւոր Ամերիկահայեր» անուն ստուարածաւալ գիրքը, հոն մեծ հետաքրքրութեամբ – բայց ոչ զարմանքով – կը հանդիպէի անուններուն այն երիտասարդներուն, որոնք Պոլսէն անցնելով Հայաստան այցելած էին, բայց մե՛ղք որ իրենցմէ շատերուն հետ կարելի չէր եղած կանոնաւոր թղթակցութիւն մը պահել՝ կամ կարգ մը աննպաստ պայմաններու բերումով եւ կամ ալ պարզապէս անոր համար, որ անոնց հայերէնը տկար էր եւ իմ ալ՝ անգլերէնս:

Պատերազմի տարիներուն, երբ զինուորական ծառայութեան մէջ կը գտնուէինք, գաւառի բազմաթիւ շրջաններէն տարբեր ու տարօրինակ անուններով ընկերներ ունեցանք, որոնք քրտերէնին մէկ տեսակը կը խօսէին, – արդէն շատերը միայն քրտերէն գիտէին, – իրենց անուններն ալ քըրտական, բայց ապահովաբար զիրենք Պոլսահայերու գտնուած տեղերը ղրկողները գիտէին թէ ի՛նչ էին, հակառակ անոր որ էնթակաները իրենք չէին գիտեր: Ասոնցմէ մէկն էր Մուաքիցի Պիչարի որդի Ահմէտ Տաշը, յաղթանդամ ու գեղադէմ հովիւ մը՝ կարմիր – կարմիր այտերով, ուրկէ ծննդավայրին բնութեան ներծծըուած արեւն էր որ կը շողշողար կարծէք: Ահմէտ յաճախ հանդիպում կ'ունենար ուրիշ քանի մը «Քիւրտերու» հետ, որոնց հետ կը խօսէր ... հայերէն, առանց գիտնալու թէ խօսածը ինչերէն էր, որովհետեւ հայ ազգի մասին գաղափար իսկ չունէր, այդ լեզուն ալ կը խօսէր իբրեւ «տարբեր քրտերէն մը, զոր ամէն Քիւրտ չէր գիտեր»: Մենք իրմէ սորվեցանք բազմաթիւ միջատներու հայերէն անունները, քառսունտանկուկ, սանտրօճ, հազարոտնայ ու նման քանի մը բառեր, նաեւ նշանաւոր երգը իր, զոր կը սիրէր երգելը՝ երբ քար կը կոտրէինք կամ բահ ու բրիչ կը շարժէինք լեռները, – «Հօ՛յ Նուպար, Նուպար, Նուպար / Սարի շքեր կոտրտան / Ջորի շքեր կոտրտան / Եկան իջան առ առուն:

Ահմէտոյին դժուար եղաւ հասկցնել, թէ Աշխարհի վրայ հայ կոչուած ազգ մըն ալ կայ, կամ ալ՝ ինքը չուզեց հասկնալ, չհասկնալ ձեւացուց: Բայց ատոր փոխարէն՝ մեծ թիւով ընկերներ բերաւ մեր մօտ ու մեզ ծանօթացուց անոնց, իբրեւ «Պոլսեցիներ, որոնք տարօրինակ կերպով կը խօսէին այնպիսի լեզու մը, – տեսակ մը քրտերէն, – զոր ամէն Քիւրտ անգամ չէր գիտեր»:

Հոս, տեղացին շատ պատկերալից բացատրութիւն մը ունի, – «Հեղեղին առջեւէն ծառ ու կոճղ փրկել»: Հեղեղը ուշ կամ կանուխ պիտի տանի զանոնք՝ եթէ հոն մնան: Ամէն տեղ հեղեղ մը կայ՝ Հայուն գոյութեան սպառնացող: Տոհմիկ ինքնագիտակցութիւնը որ պայմանաւորուած է հայ գրով ու մշակոյթով, պիտի փրկէ կորուստէ, – գիր սիրէ, գիրք սիրէ, Հա՛յ սիրէ...:

ՄԱՐԿՐԻԹ ԹԱՇՃԵՐ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՐՊԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Փօլ ծանրն հարց կուտայ Թաշճերի թէ դուք մեծ երկիր մը կը կառավարէք, սակայն նոյնքան ազդեցիկ էք համաշխարհային գետնի վրայ: Ձեր կարծիքով ո՞րն է միջազգային ամէնէն կարեւոր հարցը:

Թաշճեր. – Ամէնէն մեծ հարցը այն է թէ Կորբաչովի ձեռնարկած նորոգումի յանդուգն դրութիւնը պիտի կրնա՞յ իր վախճանին հասնիլ: Մեզի համար Խորհ. Միութիւնը պէտք է ունենայ աւելի ազատ ընկերութիւն մը, օրէնքները ուղիղ կերպով գործադրող. յարգել նաեւ մարդու իրաւունքները, նման փոփոխութիւն մը մեծ ազդեցութիւն պիտի գործէ ուրիշ երկիրներու վրայ, մանաւանդ ընկերութեան մասին անոնց ունեցած գաղափարին: Վարդապետութիւն մը որ ոչինչով կը շահագրգռէ մարդկային արարածները: Հիմնուած՝ տնտեսական ծրագիրներու վրայ, որուն պէտք է մարդիկ համակերպին եւ հոգ չընեն մտածելով թէ կառավարութիւն մը պարտականութիւն ունի ծառայել անհատին արժանաւորութեան և ազատութեան համար: Դէպի յառաջ մեծ քայլ մըն է Խորհ. Միութեան այս փոփոխութեան կարելիութիւնը:

Ծ. – Որո՞նք են Կորբաչովի յաջողելու պայմանները:

Թ. – Վստահ եմ որ պիտի յարատեւէ: Կը հաւատայ իր ըրածին, ներշնչուած է, գիտէ թէ ի՛նչ կ'ուզէ եւ որոշած է երթալ մինչեւ ծայրը: Առաջին մէկ – երկու տարիները դժուար պիտի ըլլայ: Վստահ եմ որ Խորհրդայինները չափազանց կը գնահատեն իրենց նոր արտայայտութեան ազատութիւնը, ուրկէ մենք երբեք զրկուած չենք:

Ծ.– Ի՞նչ չափով ձեր կառավարութիւնը յաջողեցաւ Անգլիան հրաժարիլ տալ ընկերվարութենէն:

Թ. – Ժողովուրդն է որ հեռացաւ, սակայն տակաւին ոչ վերջնականապէս: Մըտաւորականներու վարդապետութիւն մըն է, որովհետեւ տակաւին ոմանք շահեր ունին: Ընկերվարութիւնը չեկաւ ժողովուրդէն, այլ Անգլիոյ ձախերէն եւ որոշ համալսարանականներէ: Անոնք կը կարծեն թէ կարելի է ամէնուն կեանքը ծրագրի տակ առնել: Մարքսականութիւնը մակերեսային հաւատք մըն է, մինչդեռ մերինը խորապէս խարսխուած է կրօնքին, մարդկային բնաւորութեան եւ հաւատքին մէջ:

Ծ. – Անգլիական ի՛նչ դաս կրնայ գործադրուիլ ուրիշ երկիրներու կողմէ:

Թ. – Կը կարծենք թէ կառավարութեան մը պարտականութիւնն է մարդոց տալ առիթ եւ ոչ թէ ողորմութիւն ընել: Ընկերային պաշտպանութիւնը արդի կեանքի կարեւոր մէկ տարրն է: Շատ լաւ, մենք կ'ըսենք եթէ անգործ ես, պէտք է գործ փնտռես, ոչ մէկ օգնութիւն պիտի ըստանաս եթէ կը նախընտրես գործազուրկ ըլլալ:

Ծ. – Ե՞րբ եղած է ձեր կառավարութեան ամէնէն դժուար շրջանը:

Թ. – Երկար ատենի համար իրերը կարգի դնելն էր: Պէտք է ազատագրուէինք դրամահոսութենէն, առաջին երկու տարիները խստօրէն քննադատուեցանք: Կան տակաւին մարդիկ որոնք կը մտածեն թէ պետական մարդու մը գործն է իրենց տալ աւելի դիւրին կեանք մը. Դժուար եղաւ անոնց ըսել թէ, դուն քու վրադ հաշուէ, տալով քու կեանքիդ չափանիշը բարելաւելու միջոց, եթէ գործատէրդ չի կրնար քու պահանջներուդ գոհացում տալ, ձգէ գործդ:

Գործատէրերն ալ պէտք է պատասխանատուութիւն ստանձնեն: Երբ մեծ ընկերութիւն մը դժուարութեան հանդիպի կառավարութիւնը օգնութեան կը հասնի, երբ այլեւս չի կրնար ձեռք տալ, կ'ըսէ՝ գիներդ սո՞ւղ են, չե՞ս կրնար վճարել գոցէ գործդ: Այս դրութիւնը աւելցուց գործազրկութիւնը. որով մենք է որ սկսանք շատ ծախել ի խնդիր արդարադատութեան: Որպէսզի աւելի լաւ աշխատին պակսեցուցինք Պետութեան ստանալիք նախավճարները իրենց տալիքներէն կամ թոշակներէն: Դժուար շրջան եղաւ, երբ մեր եկամուտները պակսեցան:

Ծ. – Կրնա՞ք ըսել թէ իրլանտական յարձակման ատեն ի՞նչ անդրադարձ ունեցաք:

Թ. – Առաջին անդրադարձս եղաւ պահել պաղարիւնը եւ տեսնել թէ ամէն մարդ ողջ – առո՞ղջ է: Հրշէջները եկան: Մըտածեցի թէ ուրկէ դուրս պիտի ելլենք, քանի որ կրնային փակած ըլլալ բոլոր ելքերը: Վերջապէս դուրս հանեցին գլխաւոր մուտքէն: Մենք յաջորդ օրը շարունակեցինք մեր գործը որպէսզի ահաբեկիչները չկարծեն թէ կորսնցուցինք մեր բարոյական քաջութիւնը, յարձակումի գիշերը ժամը 2.45-ը անց էր, երբ յաջորդ օրուան ճառիս պատրաստութիւնը կը վերջացնէի, քարտուղարս ներս մտաւ դէզ մը թուղթով, եւ ճիշդ առանց կարդացած միջոցիս տեղի ունեցաւ պայթումը: Եթէ քիչ մը շուշանայի կարդալուս հետեւանքով, թաղուիք մնացած պիտի ըլլայի եւ հոն պիտի գտնուէի պայ -

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐՄԵՆՈՒՇ
ԵՒ
ԳՐԻԳՈՐ
2 հատոր
Հեղինակ՝ ԹԱԳՒՈՐ ԹԱԳՒՈՐԵԱՆ
Թարգմանութիւն՝ Ա. Եափուճեան
Ed. Takvorian, GAP, 1989.

թամի առեն, բարեբախտաբար ազատեցայ:

Ծ. – Յարձակումը որեւէ ազդեցութիւն ունեցա՞ւ Իրլանտայի հարցին մէջ, ձեր մտածումներուն վրայ:

Թ. – Ո՛չ: Իմ համոզումս աւելի հաստատուեցաւ թէ ահաբեկիչները պէտք չէ յաջողին: Իրլանտայի հարցը չի նմանիր ո՛չ ՊԱԿ-ի եւ ոչ ալ Ափրիկէի: Իրլանտայի ամէն մէկ քաղաքացի ընտրութեան եւ քաղաքական ամէն իրաւունք կը վայելէ: Անոնք որ ահաբեկչութեան կը դիմեն, անոնք չեն սիրեր ժողովրդավար դրութիւնները: Եթէ Իրլանտան Անգլիոյ կը պատկանի, պատճառն այն է որ ժողովուրդին մեծամասնութիւնն է որ կը փափաքի:

Ծ. – Հակառակ վտանգներուն, յայտնի է որ կը սիրէք իշխանութիւնը, կրնա՞ք ըսել թէ ինչո՞ւ կառավարելը այդքան գեղեցկութիւն կուտայ:

Թ. – Պաշտօնէն աւելի հսկայ գործն է: Փոքր տարիքէս ծնողքս սորվեցուց որ բրիտանացի քաղաքացիի մը առաջին պարտականութիւնն է ստանձնել իր պատասխանատուութիւնը եւ նախաձեռնարկ ըլլալ: Կրօնքն ալ մեծ դեր կատարեց նկարագրիս կազմութեան մէջ, Այս բոլորը նկատի չեն առնուած ընկերվարականներու կողմէ, անոնք կ՚ըսեն թէ Պետութիւնը քեզի հոգ պիտի տանի: Սակայն չեն ըսեր թէ ասիկա ընելով Պետութիւնը մէկ ուրիշէ մը աւելի պիտի առնէ: Գիտէի թէ ընկերվարութիւնը լաւ չէր Անգլիոյ համար, որովհետեւ միայն ազատութիւնը եւ պատասխանատուութեան զգացումը կրնան մէկուն արժանաւորութիւն տալ:

Մարդիկ աւելի հանգիստ կը զգան իրենք զիրենք երբ ուժն ունին դէմ դնելու կառավարութեան, այսինքն սեփական տուն ունենալու, եւ ազատութիւն իրենց դրամը իրենց ուզածին պէս գործածելու: Մենք կ՚աշխատինք աւելցնել այս՝ ազատութիւնը Խորհրդարանին մէջ: Տուրքերը կը պակսեցնենք, կը ձգենք որ քաղաքացիները աւելի հսկողութիւն ունենան դպրոցներու, յետոյ կարգը պիտի գայ հիւանդանոցներուն:

Կառավարութիւնները չեն գիտեր առեւտուրը քալեցնել սակայն անհատները գիտեն: Ես Եւրոպացիներուն կ՚ըսեմ մի խօսիք աշխատաւորներու մասնակցութեան մասին ձեռնարկներու մէջ, մարքսականութեան կ՚երթաք. խակական մասնակցութիւնը անոնց կարելիութիւն տալն է իրենց գործին տէր դառնալ:

Ծ. – Ամերիկեան մամուլը գրեց թէ դուք հակառակ էք քանդելու զինուորական միջամտութեամբ Լիբիոյ թունաւոր կազի գործատունը:

Թ. – Ո՛չ, իմ խօսքերս բոլորովին փոխուած են: Երբ Փան – Ամ-ը փճացուցին ահաբեկիչները, ինծի հարցուցին, կողմնակի՞ց ես, ակն ընդ ական:

– Անշուշտ ո՛չ, պատասխանեցի: Բոլորովին անընդունելի է այդ ձեւով վրէժխնդիր ըլլալ: Օրինաւոր պաշտպանութի՞ւն է: Բայց մենք թոյլ տուինք Միացեալ – Նահանգներուն օգտագործել մեր խարիսխները յարձակելու համար Լիբիոյ վրայ 1986-ին:

Ծ. – Կը կարծէ՞ք որ արեւմտեան կառավարութիւնները, նաեւ ձերը, պէտք եղած քաղաքականութիւնը կը վարեն, Միջին – Արեւելքի պատանդներուն ազատագրութեան համար:

Թ. – Վստահ եմ որ իրաւունք ունինք, փրկագին պէտք չէ վճարել ինչ ձեւով որ ըլլայ: Ահաբեկիչները կ՚աշխատին բարբարոս միջոցներով եւ պէտք չէ այնպէս մը ընենք որ աւելի պատանդ բռնեն: Օրէնքը մեզի թոյլ կուտայ պայքարիլ ահաբեկչութեան դէմ: Միշտ չենք կրնար դիմակազերծ ընել ահաբեկիչները, բայց երբ կարենանք կրնանք դատել զանոնք: Արդէն ոչ մէկ միջազգային օրէնք թոյլ կուտայ: Այսուհանդերձ մեր պարտականութիւնն է պայքարիլ, որովհետեւ ոչ օրէնք, ոչ իրաւունք կը ճանչնան մարդկային իրենց եղբայրներուն հանդէպ: Միջազգային գետնի վրայ, պէտք է ամրացնենք երկիրները որ ահաբեկիչները կը պատրաստեն:

Ծ. – Կարգ մը Եւրոպացիներ Եւրոպայի միաւորման խնդրին մէջ ձեզ արգելք կը ներկայացնեն, ի՞նչ կը մտածէք:

Թ. – Պէտք է զանազանել իրականութիւնը հեռատեսութենէն, բազմաթիւ Եւրոպացիներ հիացումով կը խօսին միացեալ – Եւրոպայի մը մասին: Եւ սակայն եւրոպական Խորհուրդի իմ պաշտօնակից երեսփոխաններէն ոչ մէկը նպատակ ունի լքել իշխանութիւնը Պրիւսէլ հաստատուած կառավարութեան մը: Կարծեմ մեծամասնութիւնը ինծի պէս կը խորհի, Եւրոպա մը որ հիմնուած է կամաւոր համագործակցութեան մը վրայ գերիշխան Պետութեան միջեւ:

Հեռու արդելք ըլլալէ, Մեծն Բրիտանիա յառաջընթաց է շատ մը կալուածներու մէջ, ան առողջացուց տուրքի դրութիւնը, երկրագործութիւնը:

Ծ. – Անգլիան ընդունեցաւ Հոնք – Քոնկը Չինաստանի յանձնել 1997-ին: Չէ՞ք կարծեր որ Հոնք – Քոնկ այլեւս ազատ պիտի չըլլայ:

Թ. – Այդպէս ալ պէտք է ընէինք, որովհետեւ հողին 95%-ը վարձուած է եւ ժամանակաշրջանը կը լրանայ 1997-ին: Դիտած եմ որ համայնավար երկիրները կը յարգեն դաշնագիրները, միջազգային բանակցութեանց մէջ:

Ամէն պարագայի մէջ շատ ընելիք ունիմ: Սկզբունքս է ընել ինչ որ պէտք է ընել: Ձեմ կառչիր պաշտօնիս, իր ատենին պիտի գիտնամ առնելիք քայլս: Կան բաներ որոնց ուժգնօրէն կը հաւատամ, կ՚ուզեմ վստահ ըլլալ թէ ուրիշներ ալ պիտի հաւատա՞ն եւ շարունակեն գործը:

Մ. ՄԱՆՆԻԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ՀՌՉԱԿԱԳԻՐԸ

Ինչպէս գրած էինք օրին, Երեւանի Սունդուկեան թատրոնին մէջ, Սեպտեմբեր 9-ին համաժողով մը գումարած էր Հայաստանի մտաւորականութիւնը եւ հրապարակած «հռչակագիր» մը: Յաջորդական թիւերով կուտանք անոր բնագիրը.–

***

Հազարամեակների պատմութիւն ունեցող ու բազում արհաւիրքների բովով անցած հայ ժողովուրդը փոթորկաշատ 20րդ դարում առնուազն երկու անգամ, դարասկզբին եւ դարավերջին կանգնած է եղել իր համար ճակատագրական երկընտրանքի առջեւ, որը պահանջել է ու պահանջում է նրա բոլոր առողջ եւ կենսունակ ուժերի, ամէնից առաջ մտաւորականութեան համախմբում ու միասնութիւն՝ ազգի գոյութեան ու ապագայի համար բախտորոշ վճիռներ կայացնելու եւ մտածուած ու արդիւնաւէտ գործելակերպ մշակելու նպատակով:

Դարասկզբին անկախ իր կամքից ու ցանկութիւնից ներքաշուած լինելով 1-ին համաշխարհային պատերազմին մէջ, չունենալով պետականութիւն եւ, հետեւաբար, պատերազմին պաշտօնապէս մասնակցողի իրավիճակ, հայ ժողովուրդն, այնուհանդերձ, մեծապէս տուժեց պատերազմից՝ տալով իր թուաքանակի համեմատութեամբ ամենամեծ թւով զոհերը: Օգտուելով պատերազմական իրադրութիւնից եւ Հայկական Հարցին մէկընդմիշտ վերջ տալու մտադրութեամբ երիտթուրքերը, ապա քեմալականները եւ մուսաւաթականները Հայերի նկատմամբ իրականացրին ցեղասպանութիւն (գենոցիդ), որը, միջազգային իրաւունքով ճանաչուած է իբրեւ մարդկութեան դէմ ուղղուած ծայրագոյն ոճիր:

Սակայն ոչ ցեղասպանութիւնը եւ Հայերի զանգուածային վտարումն իրենց հազարամեակների հայրենիքից՝ Արեւմտեան Հայաստանից, ոչ Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնց եւ Կովկասեան ռազմաճակատից ռուսական զօրքեր յետ քաշուելուց յետոյ Հայերի համար Անդրկովկասում ստեղծուած անբարենպաստ ծանր պայմանները չընկճեցին մեր ժողովրդի ազատատենչ ոգին եւ նա ձեռնամուխ եղաւ իր կորցրած Պետականութիւնը վերականգնելուն: Կարճատեւ եւ ծայրատիճանի դրամատիկ եղաւ 1918 թ. Մայիսի 28-ին հռչակուած Հայաստանի Հանրապետութեան գոյութիւնը, բայց նա խոր հետք թողեց հայ ժողովրդի կեանքում:

Հայաստանի Հանրապետութեան վարչակարգի փոփոխութիւնը եւ խորհրդային իրաւակարգի հաստատումը 1920 թ. Նոյեմբերի 29-ին չվերացրեց Հայաստանի շուրջ ստեղծուած դրամատիկ իրավիճակը: Աւելին, մուսուլմանական Արեւելքը քրիստոնեայ Արեւմուտքի դէմ հանելով համաշխարհային յեղափոխութիւնն առաջ մղելու միտումը յանդեցրին քեմալական շարժումն Անտանտի դէմ օգտագործելու Մոսկուայի քաղաքական ուղղութեան: Սա իր հերթին յանգեցրեց Հայաստանի տարածքների եւ հայ ժողովրդի պատմական իրաւունքների հաշուին Թուրքիայի հետ յանցաւոր գործարքների: 1921 թ. Մարտի 16-ին, Մոսկուայում, առանց Խորհրդային Հայաստանի ինքնիշխան հանրապետութեան ներկայացուցիչների մասնակցութեան, հայ ժողովրդի մէջքի ետեւում, անտեսելով նրա կամքը, ստորագրուեց ռուս – թուրքական «բարեկամութեան եւ եղբայրութեան մասին» պայմանագիրը, որով Ռուսաստանը փաստօրէն հրաժարուեց «Թուրքահայաստանի» մասին դեկրետից, միաբանեց քեմալական Թուրքիայի հետ Սեւրի պայմանագիրը մերժելու հարցում եւ Թուրքիային զիջեց Կարսի ու Արտահանի օկրուգները, իսկ Նախիջեւանը Թուրքիայի պահանջով իբրեւ ինքնավար տարածք յանձնուեց Ադրբեջանին: Դա ունեցաւ ճակատագրական հետեւանքներ խակական հայկական այդ տարածքի համար, քանզի Ադրբեջանցիները աստիճանաբար դատարկեցին Նախիջեւանը Հայերից: 1921 թ. Մարտի 16-ին ռուս – թուրքական պայմանագիրը խախտեց միջազգային իրաւունքի առաւել տարրական եւ հիմնաքարային սկզբունքը՝ Պետութեան ինքնիշխանութեան սկզբունքը, աճուրդի առարկայ դարձնելով Հայաստանի Խորհրդային Հանրապետութեան՝ ինքնիշխան Պետութեան տարածքի մի մասը: Այդ պայմանագիրը պէտք է վերանայուի եւ իբրեւ ապօրինի՝ համարուի իր ուժը կորցրած: Պէտք է չեղեալ յայտարարուեն նաեւ 1921 թ. Հոկտեմբերի 13-ի Կարսի պայմանագիրը եւ Նախիջեւանի ԻԽՀ Մինիստրների Խորհրդի որոշումները Նախիջեւանցի Հայերի իրենց օճախները վերադառնալն արգելելու մասին (մասնաւորապէս, 1926 թ. որոշումը): Ինքնիշխանութեան սկզբունքը խախտուեց նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի պարագայում, երբ հայաբնակ Արցախը, պատմական Հայաստանի մասը Ռուսաստանի կոմկուսի Կովկասեան Բիւրոյի 1921 թ. Յուլիսի 5-ի որոշմամբ անօրինաբար մտցուեց ադրբեջանական Խորհրդային Միութեան կազմին մէջ՝ առանց բնակչութեան կամքը եւ ցանկութիւնը հարցնելու, այսինքն՝ առանց հանրաքուէի:

(Շար. 1)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՇԵՐԱՄ

ՎԱԶԳԷՆ ՏԱԼԵԱՆ

– Այդ ո՞վ է, Քրիստինէ, – նուաղած ձայն տուեց ներսից կոմպոզիտորը:

Մինչ ես զամուել էի դրանը, կինը դարձաւ սենեակի կողմն ու տեղեկացրեց.

– Շերամի որդին է, Երուանդ:

– Ներս հրաւիրիր, Քրիստինէ, նե՛րս հրաւիրիր, – կանչեց հիւանդը:

Մի վայրկեան անց մենք լսեցինք հողաթափերի քստքստոցը: Եւ ննջասենեակի դրան մէջ ծառացաւ բարձրահասակ երաժշտի կերպարանքը:

Մենք տեղաւորուեցինք դաշնամուրի մօտի աթոռներին, եւ Սարգսարեանը կըռահելով իմ խնդրանքը, թախիծով խօսեց.

– Յիշողութիւնս անչափ վատացել է, սիրելի՛ս: Ես շատ առիթներ եմ ունեցել շփուելու Շերամի հետ. բայց, աւա՜ղ, յուշերի անիծեալ այս տուփը, – ցուցամատով մի քանի անգամ թեթեւակի հարուածեց ճակատին, – գրեթէ ոչինչ չի պահպանել ձեզ համար: Շերամն աննկարագրելի ստեղծագործող էր...:

Սարգսարեանը խոր շունչ քաշեց ու լռեց:

– Երուա՛նդ հանգստացիր, – խնդրեց կինը, – քեզ այդքան խօսել չի կարելի:

– Սպասիր, Քրիստինէ. ես արդէն շունչ քաշեցի, – եւ նայեց կնոջն, ինչպէս որ հրաշագործ բժշկին կը նայէր: – Ո՞նց կարող եմ չպատմել Շերամի որդուն գոնէ այն տարուայ մասին, երբ... – դարձաւ կնոջը, – Քրիստինէ, նոտայի մի թերթիկ տուր:

Կինն իսկոյն բերեց ու նրան տուեց ուզածը: Եւ կոմպոզիտորը թերթիկը դնելով նոտայակալին, պատմեց...

... 1923 – 24 թուականներին Երուանդ Սարգսարեանին հրաւիրել էին Իրան՝ Թեհրանի հանրակրթական Հայկազեան միջնակարգ դպրոցում երաժշտութիւն դասաւանդելու: Այստեղ նա բարձր դասարանների աշակերտներից ստեղծեց 70 հոգուց բաղկացած մի երգչախումբ:

– Քրիստինէ՛, բեր այն լուսանկարը, – խնդրեց ամուսինը: Կինն անմիջապէս բերեց եւ նրան տուեց լուսանկարը: – Ահա՛, – ուրախ ասաց Երուանդը եւ նկարը պարզեց ինձ: Մինչ ես զննում էի մասունքը, տկար երաժիշտը շարունակեց պատմել...:

...Սարգսարեանը կազմել էր նաեւ մի այլ երգչախումբ, որի անդամները մասնագէտ երգիչներ չէին: Այլեւայլ երգերի թւում խումբը յաջողութեամբ կատարում էր Գրիգոր Տալեանի վաղուցուայ տաղերից մէկը՝ «Անջիգեար, անջիգեար»ը:

Եւ ձայնից գրեթէ զրկուած խմբավարը երգեց.

Զմեռն եկաւ, ձիւն չի գայ,
Ճամբէն կաշեմ՝ տուն չի գայ...

Կինը սիրատոչոր աչքերով նայում էր զառամեալ ամուսնուն եւ ուր որ է թեւքից հանելու էր թաշկինակը, երբ ամուսինը հարցրեց.

– Ո՞ւր է մատիտը, Քրիստինէ:

– Այդտեղ է, Երուանդ, հէնց ձեռքիդ տակ, պատասխանեց կինն ու ինձ նայելով՝ ներողամտօրէն ժպտաց: Արդէն ոգեշնչուած կոմպոզիտորը գտաւ մատիտն ու, ինքն իրենից դժգոհ գլուխը տարուբերեց ու մրմնջաց.

– Իսկապէ՛ս...

Ես փորձեցի մեղմացնել նրա յուզմունքը.

– Երգչախումբը հայերէ՞ն էր կատարում երգը, մաէ՛սթրօ:

– Ոչ միայն հայերէն, նաեւ պարսկերէն, ա՛յո... – հպարտութեամբ պատասխանեց երաժիշտը եւ մատիտը մօտեցրեց նոտայի մաքուր թերթիկին. ապա դարձաւ իմ կողմը, – պարսկերէն թարգմանել էր Քրիստինէի հօրեղբայրը՝ Ստեփան Սիմոնեանը:

Յետոյ երաժիշտը մատիտով սկսեց չափ տալ ինքն իրեն եւ գրի առնել մեղեդին, իսկ կինը մեղմօրէն երգեց պարսկերէնը: Մեզ յուզեցին մանաւանդ այն տողերը, որոնք պայծառ տխրութեամբ են համակում լողին.

Գիշերն անուշ է, հով է.
Իմ սիրտը արտն ծով է.
Աշնան գիշեր է նախշուն,
Դարդոտ մարդուն՝ համով է:

Քրիստինէն չկարողացաւ շարունակել պարսկերէնը, փղձկաց ու թաշկինակը մօտեցնելով աչքերին՝ դուրս գնաց: Շեմքից դիմեց ինձ.

– Գնամ... սուրճ պատրաստեմ... ձեզ համար...

Երուանդն աւարտեց նոտագրումը եւ թերթիկի անկիւնում մակագրելով յանձնեց ինձ: Նա գրել էր. «Յիշատակ Շերամի որդուն»:

– Այս երգը հսկայական յաջողութիւն ունեցաւ Իրանում, – իր խօսքը շարունակեց Սարգսարեանը, – ժողովուրդն անմիջապէս իւրացնում էր ու մենք դեռ չէնքից դուրս չեկած՝ երգում էր. ամէն տեղ այդպէս էր, ամէ՛ն տեղ:

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

Գերմանիոյ կայսրութիւնը։ Միւս կողմէ, Լայփցիկի մէջ, նոր եւ աւելի ծաւալուն ցոյց մը տեղի ունեցաւ Կորբաչովի ժամանումի նախօրեակին։ Մեծ յոյսեր կը տածեն արեւելեան Գերմանացիք խորհրդային ղեկավարին նկատմամբ, ազատութիւն, հաւասարութիւն եւ եղբայրութիւն կ'ակնկալեն։ Կորբաչով կը հասնի Հոկտեմբեր 6-ին տօնելու համար երկրին 40-ամեակը։

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԿՐՓԱՄԱՐՏ

● ԻՍՐԱՅԷԼ ՅԱԿՈԲԿՈԽԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Մոսկուայի մէջ, յաղթելէ վերջ, աւարտականին, կէտերու առաւելութեամբ, գերմանացի Շմիցի, Իսրայէլ Յակոբկոխեան (Երեւան) տիրացած է աշխարհի ախոյեանի տիտղոսին սուփէր վէլթէր (71 քիլօկրամ) դասակարգին մէջ։ Անցեալ Յունիսին շահած էր նաեւ, Աթէնքի մէջ, Եւրոպայի ախոյենութիւնը։ Է նաեւ, բնականաբար, Խորհրդային Միութեան ախոյեան։ Ճշդենք «սիրողներու» միջեւ (ամաթէօր)։

Թէեւ, յաճախ յաղթական զանազան մրցաշարքերու մէջ, առաջին անգամն է որ Իսրայէլ Յակոբկոխեան կը մնայ անպարտելի համաշխարհային առաջնութեան մը մէջ։ Փորձառու կռփամարտիկ մըն է. սկսած է մարզուիլ, երբ 14 տարեկան էր։ Ներկայիս՝ 29 տարեկան։ Թերեւս, փորձէ իր բախտը արհեստավարժ կռփամարտի մէջ, իր ասպարէզին վերջ տալէ առաջ, երթալով Միացեալ-Նահանգները։

Նոյն առաջնութեանց ընթացքին, Գրիգոր Գրիգորով (Պուլկարիա), Փետուր դասակարգի աւարտականին, պարտուած է Քամկովէ (Խորհրդային Միութիւն)։

***

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՆԱՅ

Վալանսի Հ.Մ.-ը յուսախաբ չէ ըրած իր համակիրները։ Յաղթած է, 2 – 1-ով, իր դաշտին վրայ, Պասթիայի արհեստավարժ ախումբին պահեստի կազմին։

Այս իր չորրորդ յաղթանակն է, առանց ընդմիջումի, ի հաշիւ Ֆրանսայի ախոյենութեան, երրորդ բաժանում։

Դասաւորումին վրայ, հայանուն ախումբը կարեւոր ոստում մը կ'ընէ. ութերորդէն կ'անցնի վեցերորդ տեղը. ունի միայն երկու կէտերու տարբերութիւն առաջատարին հետ՝ որ ներկայիս Մոնաքոն է։ Յառաջիկայ մրցում՝ Այաչիոյի մէջ, ուր այցելու խումբերը յաճախ դժուարութիւններ կ'ունենան։

***

● ԲԱԺԱԿԱԽԱՂԵՐ

Փարիզի եւ Ռոն – Ալփ շրջաններուն մէջ բաժակախաղերու օր էր անցեալ Կիրակի։

Ֆրանսայի բաժակին համար, երկրորդ շրջան, Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսին, իր դաշտին վրայ, դիւրաւ յաղթած է (6 – 0) Սէն – Ռոմէնի եւ՝ Ալֆորվիլի Հ.Մ.-ը Պուասիի մէջ (5 – 0). Իսիի Հ.Մ.-ը պարտուած է (2 – 1) Մորըփայէ. երկու ժամ տեւած է խաղը։

Ութ հայանուն ախումբներէն հինգը միայն կը մնան որակուած շարունակելու Ֆրանսայի բաժակը մրցաշարքը՝ որուն, այս տարի, իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին 5672 խումբեր։ Որակուած են՝ Վալանսի Հ.Մ.-ը, Սէն – Թ'Անթուանի Հ.Մ.-ը, Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւը, Ալֆորվիլ եւ Լիոն–Տէսին։ Առաջին շրջանին պարտուած էին՝ Վիէն եւ Հ.Մ.Ը.Մ. Վալանս։

Ռոնի բաժակին համար, Վիլէօրպանի «Արաքս»ը կազմուած Պոլսահայերէ, պարտուած է Լիոնի Էլան անուն խումբէն (2 – 1), հաւասար խաղէ մը վերջ։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պոլսոյ Կեդրոնական Վարժարանի Փարիզի Սանուց Միութիւնը հոգեհանգիստ կատարել կուտայ բազմավաստակ կրթական մշակ եւ խաւեանի նախկին տնօրէնուհի՝

ՀԵՐՄԻՆԷ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առիթով։

Նոյնպէս կեդրոնականի նախկին տնօրէնուհի՝

ԷԼԻԶ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ – ԱՅՎԱԶԵԱՆԻ

մահուան 8-րդ տարելիցին առիթով, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Նուպար Նիկողոսեանի մահուան առթիւ, Տոքթ. Տէր – Յակոբեան 1000 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (տեղանալ «Յառաջ»էն)։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 8-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ այցելութեամբ Փարիզ գտնուող

Պրազիլիոյ Հայոց Առաջնորդ՝

ՏԱԹԵՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՂԱՐԻՊԵԱՆ

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue Saint Bazile
13001 MARSEILLE

Soirée Arménie

Exposition, Vidéo, Projection Informations, Débat.

Participent :

— Marie Christine FERIR *Coordinatrice de Médecins sans Frontières en Arménie;*
— Roger JOB *Journaliste reporter en Arménie avec MSF;*
— Philippe DELCOURT, *Médecin;*
— Jean - Pierre DIBART, *Médecin;*
— Raffi DELANIAN, *Médecin.*

VENDREDI 6 OCTOBRE
à 21 heures

— ENTREE LIBRE —

– ՃԱՇ –

Կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի կողմէ տարեցներուն համար, Պիէվրի դղեակը։

Մեկնում Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 12.30-ին Մշակոյթի Տան առջեւէն, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս։

Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ։

Solidarité
FRANCO - ARMENIENNE

Lyon

RENCONTRE AVEC

LEVON TER PETROSSIAN

en présence de six interlocuteurs
représentant la communauté arménienne de Lyon et de sa région

LE VENDREDI 6 OCTOBRE à 20 heures
A L'AMPHITHEATRE JEAN-PAUL II
Faculté Catholique
25, rue du Plat, 69002 Lyon

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

Տէր եւ Տիկին Պօղոս Մելքոնեան 300 ֆրանք։

Ս. ՄԵՍՐՈՊ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Սուրբ Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Միօրեայ վարժարանը կը վերաբացուի Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7։

Դասերը կը տրուին ժամը 14-էն – 16.30, 4-էն 14 տարեկան մանուկներու համար։

Կ'աւանդուի՝ հայերէն տեսական եւ գործնական ուսուցում, Հայոց պատմութիւն, հայերէն երգ եւ քրիստոնէական դաստիարակութիւն։ Յատուկ պատրաստութիւն՝ Առաջին Հաղորդութեան։

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել՝ 42 – 78 – 31 – 93 թիւին։

***

Հայերէնի դասընթացքներ՝ չափահասներու համար, ամէն Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 9-էն սկսեալ։

Ժամը 19.30-ին սկսնակներու համար։

Ժամը 20.30-ին յառաջացածներու համար։

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԵԾ ՓԱՌԱՏՕՆ

Բացառիկ ներկայացում
Հայաստանի «ՀԱՅ ՔՆԱՐ»
աւանդական երաժշտական համոյթին կողմէ։

Ղեկավարութեամբ՝
Գագիկ Մուրատեանի

Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը՝ 16-ին
Լիոնի Վիքթոռ Հիւկօ սրահին մէջ։

Կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղի։

Մուտք՝ 80 ֆրանք։
Երախաներու՝ 50 ֆրանք։

Տոմսակները ապահովել. –
Լիոն – Սեւան ճամբորդութեան գրասենեակէն, Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ գրասենեակէն։
Տէսին.– Տէսինի Մշակութային Տան գրասենեակէն։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ԱԶՆԻՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

1988 Փետրուար 1-էն ի վեր, «Յառաջ»ի վարչութիւնը ջանք չխնայեց անփոփոխ պահելու համար իր բաժանորդագրութեան սակը, հակառակ իր կրած տեւական յաւելումներուն։

Այլեւս բացարձակ անկարելիութեան մէջ ենք շարունակելու նոյն ձեւով։

Հոկտեմբեր 1-էն թղթատարը նոր յաւելում մը որոշած է, այս անգամ 17,6%-ի (մինչեւ 70 կրամ կշռող օրաթերթերու) ինչ որ 60,6%-ի կը բերէ այս վերջին 3 տարիներու յաւելումները։ Ասոր կողքին, բոլոր մարզերու մէջ կրած ենք զգալի յաւելումներ. – Թուղթ (15%), առաքման ընկերութիւն (10%), աշխատավարձ, ընկերային տուրք, եւայլն, եւայլն։

Դեռ չենք ուզեր ծանրանալ առեւտրական ծանուցումներու չգոյութեան, հայերէն ընթերցողներու – այլեւս անխուսափելի – նուազումին եւ այն իրողութեան վրայ նաեւ որ, ինչպէս մեր ընթերցողները քաջ գիտեն «Յառաջ»ի միակ եկամուտը կ'ապահովեն բաժնեգիններն ու ծանուցումները (նաեւ, անշուշտ, բարգաւաճման եղած նուէրներուն նուէրները)։

Ուրեմն «Յառաջ»ի բաժանորդագրութիւնը յաւելում պիտի կրէ ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ։ Կարենալ կանոնաւոր շարունակելու «Յառաջ»ի հրատարակութիւնը, անհրաժեշտ է նաեւ որ բաժանորդագրութիւնները վճարուին կանխիկ եւ առկախ հաշիւներն ալ անյապաղ փակուին։

Շնորհակալութիւն

Վարչութիւն

«ՅԱՌԱՋ»ի

ՎԱԼԱՆՍ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Հոկտեմբեր 8, Կիրակի օր, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Après
l'Ensemble BAREGAMOUTIOUN
voilà

HAY KENAR
d'EREVAN

chants et musique traditionnels
de très haut niveau
dans un programme inédit
(6 chanteurs et 9 musiciens)

Le Vendredi 6 Octobre à 20 h 30
dans la Salle des Fêtes du Collège
26, rue Troyon, 92310 Sèvres
Métro: Pont de Sèvres

Réservation: tél. 45 34 68 28

Samedi 7 Octobre à 21 h précises
TEBROTZASSERE
présente

HAY KENAR

ensemble musical traditionnel
de EREVAN
composé de 14 artistes
sous la direction de
GAGUIG MOURADIAN

1, bd. du Nord, 93340 Le Raincy
Tél : 43 81 01 72

(Accès par la gare de l'Est, direction Gargan, gare de Pavillons sous Bois)

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6

VENDREDI
6 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.116 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.116

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԱՆՏԱՊԱՀՆԵՐՈՒ գործադուլը վերջ գտաւ «Բանուորական ուժ»ի (ԷՖ – Օ) առած որոշումին հետեւանքով։ Մեծամասնութիւն կազմող այս սենտիքան աշխատանքի վերսկսումը հրահանգեց, պաշտօնագրկումներու իբրեւ հետեւանք։ Հինգշաբթի ընդհանուր դադարութիւն կը տիրէր։

ՓԼՕԺՈՅԻ համար ոչ թէ միջնորդ մը այլ՝ հաշտարար մը նշանակուեցաւ, մինչ Միլհուզի դատարանը վճռեց որ գործարանը պարպուի, բայց Հինգշաբթի առտու վճռագործ պաշտօնատարը (հիւիսիէ) հասատեց գրաւումը ու գնաց։ Առաջին խօսակցութիւններուն համար, տնօրէնութեան տրամադրած երկու օդանաւերը, բանակցողները Փարիզ բերելու համար էր եւ դրական տպաւորութիւն գործած էր, մանաւանդ ԷՖ – Օ–ի վրայ, որ կ'ուզէր աշխատիլ այլեւս, բայց թոյլ չի տըրւիր միւս բանթողներուն կողմէ։ Ըստ ոմանց, Սէ – Ժէ – Թէ–ի պարտադրած գործադուլը քաղաքական նպատակներ ալ կը հետապնդէ։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐԸ, որոնք փրակա էին կը շարունակեն «ազատութեան կառախումբերը» նստիլ ու արեւմտեան Գերմանիա հասնիլ։ Ճամբան, սակայն, երբ արեւելեան Գերմանիայէն կանցնին տեղացիները կայարանները խռնուած ուղղակի կը յարձակին կառախումբերուն վրայ, ջանալով մտնել։ Արեւելեան Եւրոպայի մայրաքաղաքներու արեւմտեան դեսպանատուները յարձակման ենթակայ են դաղթի թեկնածուներուն կողմէ։

ՊՐԻՒՍԷԼԻ մէջ սպաննուեցաւ Պելժիոյ հրեայ կազմակերպութեանց համադրումի կոմիտէի նախագահը։ Մահափորձը դեռ ո՛չ ոքստանձնած էր Հինգշաբթի առտու, բայց, կը կարծուէր որ կապ ունի Սուրիոյ հարցին հետ, որովհետեւ տոքթ. Վիպրան միջամտած էր ծերանոցի Կարտինալի մօտ այդ առնչութեամբ։

ԹԱՅՖԻ մէջ (Սաուտի Արաբիա) կը շարունակուի լիբանանցի երեսփոխաններու ժողովը (62 երեսփոխան ներկայ է)։ Կարգ մը հարցերու շուրջ որոշ համաձայնութիւն կայ։ Օրինակ՝ հաւասարութիւն մահմետականներու եւ քրիստոնեաներու միջեւ Խորհրդարանին մէջ, մահմետականներու ի նպաստ իշխանութեանց վերահաւասարակշռութիւն մը։ Հարցը կը կնճռոտի թէեւ, երբ խօսքը կը վերաբերի սուրիական ներկայութեան։ Պէյրութի մէջ, սակայն, սպառնալիքներ եւ ազդարարութիւնները իրարու կը յաջորդեն։ Մահմետական կողմը (Հեզպոլլահ) զեկոյցով մը դատաճան կ'որակէ այն երեսփոխանները, որոնք Թայէֆի մէջ, կրնան հաւանիլ բանաձեւումի մը, որ կը նուիրագործէ յարանուանական դրութիւնը։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

- ԶՕՐԱՒՈՐ ՄՐՑԱԿԻՑ ՄԸ ՍԷՆ Թ'ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 8–ին, Սէն Թ'Անթուանի Հ. Մ.-ը կը հիւրընկալէ Լա Քրոյի խումբը՝ որ առաջատարներու շարքին մէջն է. դժուար մրցում մը ուրեմն։

Անցեալ Կիրակի, Սէն Սիրի մէջ, հայանուն խումբը չէ յաջողած եօ՛ մղել

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երեքշաբթի իրիկուն, հեռատեսիլի Բ. կայանը (Անթէն 2) սփռեց Ա. Քայաթի լաւագոյն ֆիլմերէն մէկը՝ Le passage du Rhin, ուր Ազնաւուր կը յայտնուէր իբրեւ խիկապէս մեծ դերասան մը։ Այս ֆիլմը կը տրուէր Տօսիէ տը լ'Էգրանի յայտագրին մէջ, որ առենէ մը ի վեր այլ ձեւ մըն ալ կը կիրարկէ, միայն մէկ հրաւիրեալով եւ այս անգամ, անշուշտ, հրաւիրեալն էր՝ Շառլ Ազնաւուր։ Փօլ Ամառի թէ հեռադիտողներու հարցումներուն առաջին մասը առաւելաբար կը վերաբերէր Հայութեան եւ Հայաստանի։ Այս առնչութեամբ ներկայացաւ նաեւ շատ կարճ ժապաւէն մը, զոր պատրաստած էր վերջերս Էքիլիպրի խումբը, որ Հայաստան եղած էր։ Սպիտակի նկարները չէին կրնար ծանր տպաւորութիւն չընել։ Դեռ ոչ իսկ մաքրուած, ո՛ւր մնաց վերաշինուած գիւղ մը, որ այդ վիճակին մէջ, ձմեռը պիտի դիմաւորէ։

Կարճ յայտարարութիւն մըն ալ հաղորդուեցաւ Սախարովէն, որ, հո՛ս, ինչպէս «Մոնտ»ի մէջ, չեշտեց այն անտանելի, անընդունելի վիճակը, որ կ'ապրին Հայաստան եւ Ղարաբաղ Ազերիներու շրջափակման հետեւանքով։ Ազնաւուր չէր կրնար չարտայայտել իր ալ ընդվզումը։ Ըսաւ թէ խորհրդային հրասայլերը պէտք է հո՛ն (Ազրբէջան) ըլլան փոխանակ Երեւանի, քանի որ Հայաստանի մէջ ոչ մէկ Ազերիի քիթը արիւնած է, մինչ անդին՝ կը ջարդեն։ Շեշտեց թէ Հայաստան պերեստրոյկայի ցուցափեղկն է, ան է որ ցոյց պիտի տայ անոր ջերմաստիճանը։ Ինչ կը վերաբերի իր ստեղծած «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութեան, ըսաւ թէ սանթիմ մը չի զրկեր, քանի որ չի կրնար գիտնալ թէ ո՛ւր կ'երթայ, ղրկուած շատ բան իր տեղը չէ հասած։ Ցայտնեց թէ տեսնուած է Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամի մը հետ (Լեւոն Տէր – Պետրոսեան) եւ խօսած են միասին մարմին մը ոտքի դնելու մասին Երեւան, կազմակերպելու համար օժանդակութիւնը վստահելի հիմունքներու վրայ։ Ինք պատասխանատու է ժողված դրամին ու հաշուետու, ուրեմն, կ'ըսէ, զգոյշ է։ Հարցում եղաւ (ուրկէ՞ ուր) ԱՍԱԼԱ–ի մասին։ Պատասխանեց թէ ան այլեւս չկայ, ինք կողմնակից չէ բիրտ ուժի եւ չի հաւատար, որ ան լուծումի տանի, բայց, երբ տասնամեակներ ցեղասպանութիւնը – կամ՝ ողբերգական դէպքերը ինչպէս կ'ըսուի – չի ճանչցուիր, նման հակազդեցութիւններ կ'ըլլան։ Ճիշդ է որ կը մերժէ Թուրքիա երթալ, բայց ոչինչ ունի Թուրք ժողովուրդին դէմ, որ պատասխանատու չէ անցեալի ջարդերուն։ Չի հասկնար, այդ իսկ պատճառով, որ ինչո՛ւ այսօրուան Թուրքիան չի ճանչնար ցեղասպանութիւնը։ Պէտք է հայ ու թուրք խօսին իրարու հետ։

Տրամադիր չէ նախագահ ըլլալու տեսակ մը «Սփիւռքեան կառավարութեան» կամ համասփիւռքեան մարմինի մը, որովհետեւ կ'ուզէ միշտ ազատ ըլլալ եւ կախում չունենալ կազմակերպութենէ մը։ Քանի որ մեծերը իրեն հետ են (ի դէպ, սկիզբը շնորհակալութիւն յայտնեց անոնց բերած աննախընթաց օժանդակութեան, երբ դիմեց երկրաշարժի օրերուն) եւ կարելիութիւնը ունի զանոնք օգտագործելու, կը նախընտրէ բաներէ դերը։ Ցայտնեց նաեւ թէ շրջափակման դէմ բողոքելու համար, միասնական ցոյց մը պիտի ըլլայ գալ շաբթու, բայց իրեն չէր ըսուած թէ ե՞րբ եւ ո՞ւր։ Ինք ալ, բացառաբար, պիտի մասնակցի եթէ այդ օրը ազատ ըլլայ։

Աւելցնենք, թէ այս յայտագրին առթիւ, նախորդող օրերուն, բազմաթիւ յօդուածներ լոյս տեսան տեղական մամուլին մէջ։ Յիշենք ի մէջ այլոց Ֆիկառօ – Մակազինը, ուր իր մէկ շատ յաջող նկարին վրայ փռուած խորագիրն էր՝ «Aznavour plus que jamais pour l'Arménie»։ Այդ գրութենէն կ'իմանանք թէ ցարդ կազմակերպութիւնը ստացած է 27.250 չէք եւ մուտքը – ցայսօր – 20 միլիոն ֆրանքի հասած է, դրամատունը դրուած (Սիֆաւ)։ Անցեալ շաբթու ղրկուած է մէկ թոն նէյլէ կաթ, 1000 երախայի։ Պիտի ղրկուին 13.000 ճին եւ Երեւանի սինեմայի սթիւտիոյին կազմած, Անրի Վէրնէօյի հովանաւորութեան տակ (800.000 Ֆր.ի արժողութեամբ)։

**

«ԱԶԵՐԻՆԵՐԸ ՎԱՅՐԵՆԻՆԵՐ ԵՆ» Կ'ԸՍԷ ՌՈՒՍ ԶԻՆՈՒՈՐ ՄԸ

Առաջին կայանին վրայ, Զորեքշաբթի իրիկուն, ժամը 20–ի լրատուութեան ընթացքին, կարճ սփռում մը եղաւ Ստեփանակերտ կատարուած հարցազրոյցի մը խորհրդային զինուորի մը հետ։ Ան յայտարարեց, թէ պատժուելու գինով պիտի ըսէ ճշմարտութիւնը։ Ինք Ռուս է, Վոլգոգրադէն։ Օգոստոս 15–ին եկած զիրենք տարած են զօրանոցէն։ Չի գիտեր ինչո՞ւ հոս է։ Հայերը, կ'ըսէ լաւ մարդիկ են, հիւրասէր են, մինչ Ազերիները վայրենիներ են, զինուորներու վրայ կը յարձակին, կը ծեծեն, եւայլն, եւայլն։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Կարելի չըլլար պաշտօնական մեկնութիւն մը բանաձեւել։ Դէպքերը, բախումները իրարու կը յաջորդեն։ Մամուլը ամէն օր կ'արձանագրէ, բայց նորահաս տեղեկութիւններ ոչինչ կը յստակացնեն։ Քիւրտերու զինեալ պայքարին վերաբերող լուրերուն մէջ «պաշտօնական նուազագոյն»ով բաւարարուող մամուլը, վերջին տասը օրերուն, գրեթէ ամէն օր կը խօսի Սիլոբիի դէպքերուն մասին։

Տասը օր առաջ ապահովութեան ուժերուն կողմէ իրենց գիւղերէն տարուած ինը հովիւներու սպանութիւնը մեծ ընդվզում յառաջացուցած է բնակչութեան մօտ։ Գիւղացիներու վկայութեամբ՝ ըսպաննուողները ոչ մէկ կապ ունէին Քիւրտիստանի Աշխատաւորական կուսակցութեան հետ, որ 1984 Օգոստոսէն ի վեր զինեալ պայքար կը մղէ հարաւ – արեւելեան Անատոլուի մէջ։ Մամուլի ամենայնեառդիմական ճակատն իսկ չի յաջողիր բացէ ի բաց պաշտպանել բանակը։ Բանակին համաձայն սպաննուողները ահաբեկիչներն էին պարզապէս։ Այս շրջանի 11 քաղաքներու մէջ հռչակուած պաշարման վիճակի ստորկան – նահանգապետը խուսափող պատասխաններով կը ջանայ ժամանակ շահիլ։ Զինուորական բժիշկներու կողմէ պատրաստուած տեղեկագիրը ոչինչ կ'ըսէ սպանութեան պայմաններուն եւ ժամանակին մասին։ Ընդդիմադիր կուսակցութիւններ լուսաբանութեան համար Խորհրդարանի մէջ յատուկ նիստ կը պահանջեն։ Վարչապետ Էօզալի կուսակցութեան քիւրտ ծագումով երեսփոխանները կը սպառնան հրաժարիլ, կը պահանջեն անկողմնակալ հարցաքննութիւն։

Հանրութեան հասնող այս փրարանցումը յատկանշական է եւ աննախընթաց։ Քրտական զինեալ պայքարի սաստկացման դէմ Անգարա կը տեսնէ միջոցառումներու անբաւարարութիւնը։ Ակընկալուած արդիւնքի ուշացումը կը ստեղծէ ձգտեալ մթնոլորտ, ապահովութեան ուժերը կը մղէ սխալ քայլերու, վնասակար բռնութիւններու։ Պայքարը ընկճելու համար յատկապէս պատրաստուած ջոկատներ բնակչութեան եւ Պետութեան միջեւ գոյութիւն ունեցող վէհը կը խորացնեն իրենց վայրագութեամբ։ Կը բռնեղծեն սարսափ, կ'անարգեն գիւղացիները, դաւաճան կը նկատեն լռեսութիւնը մերժողները։ Նախքան այս ջոկատներու պաշտօնավարումը՝ բանակը մեծ յոյս կապած էր իր կողմէ զինուած անտառապահներու գործակցութեան։ Քրդական աշխատաւորական կուսակցութեան (ՓՔՔ) հարուածներուն դէմ անտառապահները նահանջեցին, զէնքերը վար առին եւ հեռացան շրջանէն վրէժի վախով։

Քրտական ազատագրական պայքարը ճնշելու ուղղութեամբ աւելի խոհեմ վերաբերում առաջարկողներու պարագլուխն է Պ. Էճէվիթ։ Ան կ'ուզէ քրտերէնի նկատմամբ աւելի «հասկցող» վերաբերում, շրջանի մէջ հողային բարեկարգումներ եւայլն։ Այս բոլորը, անշուշտ, խզելու համար քիւրտ բնակչութեան գործակցութիւնը՝ պայքարող մարտիկներուն։

Կառավարութեան քաղաքականութիւնը քննադատողներ կը քննադատեն ճախողութիւնը։ Ոչ ոք կրնայ համարձակիլ Թուրքիոյ բնակչութեան 10%–ը կազմող ժողովուրդի մը ազգային իրաւունքներուն մասին խօսիլ։ «Ընկերվարական» նկատուող այս շրջանակներուն համաձայն ալ (ինչպէս հայկականի պարագային) քրտական խնդիր գոյութիւն չունի եւ չէ ունեցած։ Տեղի ունեցած են պարզապէս՝ «արտաքին գրգռութիւններ»։

Ներշնչուած հայկական կոտորածներու փորձառութենէն՝ Անգարա հիմա կը ջանայ գործակցիլ քիւրտ ցեղապետներու հետ։ Կը խոստանայ զէնք, տնտեսական առանձնաշնորհում։ Տասնեակ մը ցեղապետներէն անսակարկ գործակցութիւն պահանջած է Վանի շրջանի զինուորական հրամանատարը, անցեալ շաբաթ։ Հետաքրքրականը այն է, որ այդ ցեղապետներէն մին՝ Իսքենտէր Երդօչ կը պնդէ որ սուրիական սահմանէն ներս մտնող զինեալ խմբակներուն մէջ կան նաեւ Հայեր։

Հակառակ այս վերայայտնուած միջոցառումներուն՝ քրտական պայքարը կը շարունակուի։ Վերջին տասը օրերու բախումները կը տարածուին լայն մակերեսոյթի վրայ։ Պինկէօլ, Սղերդ, Հաքքեարի, Վան։ Բանակի կորուստները կը հաւասարին մարտիկներու կորուստներուն։ Թրքական բանակի գլխաւոր մտահոգութիւնն է հարաւային սահմանները փակել։ Հազար զինուորներ հսկողութեան տակ առած են Ճուտի լեռը, որ կը գտնուի Սղերդի, Հաքքեարիի եւ Մարտինի միջեւ։ Սահմանամերձ այս լեռը մեծ հընարաւորութիւն կուտար մարտիկներուն՝ որպէս թաքստոց։

1984–էն ի վեր Իրաքի հետ Քիւրտերու դէմ գործակցող եւ նոյն նպատակին համար Իրաքի սահմանային գօտիին վրայ զինեալ գործողութիւններ կատարող Թուրքիան հիմա բացէ ի բաց կ'ամբաստանէ Սուրիան։ Անգարա կ'ուզէ, որ Սուրիան դադրեցնէ իր բերած օժանդակութիւնը քիւրտ աշխատաւորական կուսակցութեան։

ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԸ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՄԷՋ 1870 - 1880 ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Ա.

1870–ական թուականներուն Վասպուրականի մէջ սկսան աւելի աշխուժանալ ազատագրական շարժումները, որոնց պատճառը Թուրքիոյ հայաբնակ վայրերու մէջ եւ Արեւմտեան Հայաստան սաստկացած հարստահարութիւնները եւ հայ բնակչութեան նկատմամբ թուրք պաշտօնեաներու եւ քիւրտ բէկերու եւ աղաներու բարբարոս վերաբերումն էր: Հարստահարումներու մասին դիւաններու մէջ կան բազմաթիւ փաստաթուղթեր: Անոնցմէ մին է Գաւաշէն 1869 Հոկտեմբերին բազմաթիւ ստորագրութիւններով եւ կնիքներով Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքին ուղղուած նամակը, ուր ըսուած է, թէ այդ գաւառին մէջ կայ «Հարստահարութիւնք, պղծութիւն, սպանութիւն, կեղեքում եւ բռնաբարութիւն»:

Նոյն թուականին Պատրիարքին եւ ազգային վարչութեան ուղղուած նամակին մէջ խօսուած է այն ապատակութիւններու մասին, որոնք կատարուած էին Վասպուրականի մէջ եւ յատկապէս Շատախ. «Եղեռնագործներէն խումբ մը, – կը կարդանք հոն, – Շատախու գիւղօրէից վրայ յարձակելով, հինգ հարիւր, չորս հարիւր եւ երեք հարիւրական խուռուշ բռնութեամբ տուգանք առնելէն ետքը Խաչանց հօտերն ալ կը յափշտակեն կը փախցնեն...»:

1872 Ապրիլին Վասպուրականէն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին գրուած նամակի մը մէջ խօսուած է այն ծանր «Նիւթական ու բարոյական» վիճակի մասին, որուն մէջ կը գտնուէր Վասպուրականի հայ բնակչութիւնը: Նամակին մէջ նշուած է, որ քրտական վերնախաւի կողմէ կը թալանուին հայկական գիւղերը, վանքերը, ապա կ'ըսուի թէ կան սպանութիւններ, բռնի մահմեդականացման դէպքեր:

1872–ին ստեղծուած անտանելի վիճակը եւ անլուր տառապանքները չկարենալով կրել, Վան քաղաքի բնակիչները որոշեցին կազմել գաղտնի կազմակերպութիւն մը, զոր կոչեցին «Միութիւն ի փրկութիւն»: Այդ ժամանակ քաղաքին մէջ կ'ապրէին 16 հազար Հայեր, որոնցմէ 1200–ը կը գտնուէին պանդխտութեան մէջ:

Միութեան կազմակերպիչները ստեղծեցին փաստաթուղթ մը, որուն տակ իրենց ստորագրութիւնները դրին Վանի 46 երեւելիներ: Միութիւնը նոյն ատեն կոչուած է «Ազատութեան Միութիւն»: Փաստաթուղթին մէջ Վասպուրականի ժողովուրդին կրած տառապանքներուն մասին կը կարդանք. – «Վասնզի գնաց մեր պատիւը, պղծեցան մեր եկեղեցիք, առեւանգուեցան մեր հարսունքն ու երիտասարդունք – յայտնապէս կը խլեն մեր իրաւունքը մեր ձեռքէն եւ ի սպառ – սպառոյ մեր ազգութեան սերունդը ջնջելու կը ճգնին: Վասն որոյ կամ պէտք է մեռնիլ ու չտեսնել այս սարսափելի վիճակը, եւ կամ վերակենդանութիւն տալ ի ծոց հայրենեաց»:

1872 Մարտ 3–ին Միութեան հիմնադիր փաստաթուղթը ստորագրելէ ետք անոր ղեկավարները Ապրիլ 26–ին կը ստանան Անդղ գիւղի բնակիչներու դիմումը իրենց յուսահատ վիճակի եւ Միութեան միանալու մասին: 1872 Ապրիլ 26–ին Միութիւնը կը ստանայ Հորտենց, Խեքքեղ, Հնդստան, Հառեղ գիւղերու բնակիչներու դիմումները Միութեան միանալու մասին: Այսպէսով, Միութիւնը Վանէն ետք տնեցաւ իր ճիւղերը նաեւ կարգ մը գիւղերու մէջ: Միութեան ղեկավարները եւ Վանի փոխ – առաջնորդը Մայիս 9–ին գրեցին իրենց դիմումները Կովկասի փոխարքային. զանոնք Թիֆլիս տարին Միութեան ներկայացուցիչներ՝ Նշան Տիրվանեան եւ Յակոբ Կալոյեան: Անոնց տրուած հաւատարմագիրը պահպանուած է Գ. Սրուանձտեանցի դիւանին մէջ: Այդ փաստաթուղթերուն մէջ անոնք կը նշեն իրենց թշուառ վիճակին մասին, ապա կը գրեն, թէ որոշած են այդ վիճակէն ազատելու նպատակով «Նորին մեծազօր Ռուսաց առատագութ կայսեր հպատակներու դիմել»:

Վանի այդ երկու բնակիչները ժամանակի կրթուած անձնաւորութիւններէն էին: Նշան Տիրվանեան նախակրթութիւնը Վանի մէջ ստանալէ ետք, ուսանած էր Վարագի ժառանգաւորաց վարժարանը, ապա 8 տարի Կ. Պոլիս: Կը տիրապետէր անգլերէն, ֆրանսերէն, արաբերէն, թրքերէն, պարսկերէն լեզուներուն: Ճամբորդած էր Եւրոպա, Ամերիկա եւ, ժամանակակիցներու վկայութեամբ, գրած է նաեւ բանաստեղծութիւններ:

Կովկասի փոխարքային գրած դիմումին մէջ Վանի բնակիչները, նշելով իրենց ծանր վիճակի մասին, կը գտնէին, որ իրենք իրենց «միանգամայն բարի եւ արի դրացիէն օգնութիւն կը հայցեն...», ապա կը խնդրէին Վանի մէջ ռուս հիւպատոս ունենալ: Վանի հասարակութեան բաղձանքը իրենց քաղաքին մէջ ռուս հիւպատոս ունենալու մասին նոր չէր: Ըստ Ե. Տեւկանցի մէկ աշխատութեան, 1859–ին Վանէն Թիֆլիս ղրկուեցաւ պատուիրակութիւն մը, որ ռուսական իշխանութիւններէն խնդրեց իրենց քաղաքին մէջ հիւպատոս ունենալ եւ նոյնիսկ խոստացնել վճարել անոր աշխատավարձքը, սակայն անոնք «Բազում աշխատեցան ի դրունս փոխարքային, խոստացան վճարել զծախս հիւպատոսի միոյ եւ բազում գումարս դրամոց եւս վատնեցին այլ չկարացին զհիւպատոս մի բերել ի Վան»: Այդ հարցը լուծուեցաւ 1877 – 1878 թուականներու ռուս – թրքական պատերազմէն ետք: Ապա կը նշէին, որ իրենց դիմումը դրած են արտասուքի կաթիլներով, իսկ դիմումին տակ դրած էին «Հպատակք Ռուսաց ի Վան» արտայայտութիւնը: Բացի այդ դիմումէն, գրուեցան նաեւ դիմումներ Երեւանի նահանգապետին եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին: Այդ գրութիւններէն կ'երեւայ, որ մինչեւ սահմանը անցնիլը անոնք՝ հանդիպած են Վանի մէջ ռուս հիւպատոսին եւ անոր պատմած ամէն բան:

1872 Մայիս 26–ին Վասպուրական ղրկուեցաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի մխիթարական նամակը, որուն մէջ ան կը յորդորէր Վանեցիներուն համբերել եւ կրթել իրենց մանուկները «ուսմամբ եւ գիտութեամբ, դաստիարակեցէք զնոսա բարոյական առաքինութեամբ, եթէ միաբան լինիք գի առ ամենայն օգուտ եւ հասարակութեան ազգիս, վնաս ուստիք եւ ոչ մի ինչ լիցին ձեզ: Ցայս մասին, որ ինչ անել էր խօսեցաք բանիւ բերանոյ ընդ այնոցիկ, որ եկեալ էին ի կողմանէ ձերմէ»: Այս կը նշանակէ, որ Վանի ներկայացուցիչներուն ըսուած են գաղտնի բաներ, զորս Կաթողիկոսը չէ գրած իր նամակին մէջ:

1876 Դեկտեմբերին Կ. Պոլսոյ մէջ ընդունուեցաւ օսմանեան սահմանադրութիւնը, որուն համաձայն Թուրքիա անբաժանելի երկիր մը պէտք է ըլլար, իսկ անոր հպատակները, ինչ դաւանանքի ալ պատկանելու ըլլային, իրենք զիրենք պիտի անուանէին Օսմանցիներ: Սահմանադրութեան հանդէս գալը սկզբնական շրջանին ոգեւորեց շատեր, որոնց մէջ նաեւ՝ Խրիմեան Հայրիկ, որ գրեց իր «Ժամանակ եւ խորհուրդ իւր» գործը, ողջունեց սահմանադրութիւնը եւ կոչ ըրաւ պաշտպանել այդ մանուկը թշնամիներէ: Մ. Խրիմեան միամտաբար կը կարծէր, որ սահմանադրութեան հրապարակ ելլելէ ետք հարստահարողները կը զսպուին, որպէսզի անոնք «հողագործի եզները լծերէն չարձակեն եւ մաճկալ՝ սրահար անելով՝ արին եւ արցունք վազեն իր վարած ակօսներուն մէջ»: Ապա ան Հայաստանի ժողովուրդին ծանր վիճակը նկարագրելէ ետք կը գտնէր, որ սահմանադրութեան հրապարակ գալէն ետք պիտի բառնան ժողովուրդներու միջեւ եղած խտրականութիւնները, պիտի հանուի «ժողովրդոց սրտէն թշնամութեան, ատելութեան եւ խտրութեան վէս ոգին» եւ երկրին մէջ «Տաճիկը, Յոյնը, Հայը, Հրեան զիրար կ'ողջունեն իբրեւ համաքաղաքացի ժողովուրդ»: Իր Հայրենիքը անհուն սիրող Խրիմեան Հայրիկ կը պահանջէր. «Այո՛, հաւասարութիւն իրաւանց եւ պարտուց մէջ, հաւասարութիւն երկրին օրինաց առաջ, հաւասարութիւն հայրենեաց ժառանգութեան մէջ, հաւասարութիւն փառաց եւ պատուոյ մէջ, հաւասարութիւն զինակրութեան եւ զինուորութեան մէջ, հաւասարութիւն քաղաքացիութեան եւ ազնուականութեան մէջ, հաւասարութիւն ուսման եւ առաջադիմութեան մէջ, հաւասարութիւն արեան եւ անձնանուիրութեան մէջ, հաւասարութիւն արժանաւոր վարձաց մրցանակին մէջ»:

Օսմանեան Խորհրդարանը ընտրուեցաւ երկու անգամ եւ ցանկալի չէր Աբտիւլ Համիտի համար, քանի որ տարբեր ազգերու երեսփոխաններէն ոմանք կը պահանջէին վերահսկողութիւն սահմանել երկրի տնտեսութեան վրայ, միջոցներ ձեռք առնել զեղծարարներու, կաշառակեր պաշտօնեաներու եւ դատաւորներու դէմ:

Ռուս–թրքական պատերազմի ժամանակ, երբ քրտական վերնախաւի զինեալ ուժերը խաղաղ հայ բնակիչներու նկատմամբ բարբարոսութիւններ կը կատարէին, յոյն երեսփոխան Սուլիկէս ըսաւ. – ««Բայց միթէ՞ արդարութիւն է, որ Հայը՝ տէրութեան ամէնէն հնազանդ եւ հպատակ ազգը՝ այսպէս չարչարուի եւ կեղեքուի»: Այս ելոյթին կը յաջորդէ Կարինէն ընտրուած Յ. Պալլարեանի խօսքը այն մասին, որ թուրք պաշտօնեաները կը պաշտպանեն քրտական վերնախաւը եւ անոնցմէ շատերը «Քրտաց գործակից եւ համախոհ դառնուած են»: Ապա կը շարունակէ՝ ըսելով. – «Շատ աղէկ գիտեմ, որ այդ Քիւրտերուն տրուած թողնուին ամէն անգամ 10 հազար ոսկի կ'ըլլայ իրենց»: Առանց վախնալու այդ երեսփոխանը կը շարունակէ. – «Թուրք կառավարութիւնը՝ տեղական թէ կեդրոնական, անոր համար Քիւրտեր այդ վիճակին մէջ կը պահէ, որ Հայերու կողմէ, Հայաստանի մէջ ծագելիք որեւէ ապստամբութիւն անոնց միջոցով զսպէ: Երկրորդ, ռուս – թաճկական պատերազմի մը ժամանակ, Քիւրտերը որպէս կամաւորական գունդեր օգտագործուին Թուրք բանակի կողքին»: Հետաքրքրական է, որ այս ելոյթին կը յաջորդէ յոյն Վասիլաքիի խօսքը, որ, հաստատելով իր նախորդներու ըսածները, կը գտնէ, որ պէտք է վիճակը բարելաւելու համար միջոցներու դիմել, իսկ անկէ ետք «բոլոր խմամ երեսփոխանք ալ համամիտ եւ ձայնակից եղան սոյն առաջարկութեան ... հետեւաբար, որոշուեցաւ գրել Բարձրագոյն Դրան՝ որպէսզի անմիջապէս ազդու միջոցներ ձեռք առնուին»:

Թրքական երկրորդ Խորհրդարանի երեսփոխան Ենիշեհիրլի Ահմէտ նշեց, որ Գաւառական իշխանութիւնները լաւ չեն աշխատիր, որ պետական բոլոր պաշտօնեաները «Գող են ու կաշառակեր»: Կարգ մը մահմետական երեսփոխաններ նշեցին, որ քիչ աշխատավարձքով «ուղիղ եւ անկաշառ պաշտօնեաներ չեն կրնար գտնուիլ»: Այս նոյն մտքերը կ'արտայայտէ նաեւ Հալէպի երեսփոխան Մանուկ Խարաճեան, իսկ ուրիշ մը կ'ըսէ. – «Կ'ուզէք որ ճշմարտութիւնը պրուցեմ. իմ գաւառիս մէջ կառավարութեան պաշտօնեաները խոշտանգանք ի գործ դնեն. դատարանաց մէջ յանձնուած աւանդները պաշտօնեայք կը գողնան. ոստիկանութեան զինուորք ժողովուրդը կը կողոպտեն»:

1878–ին, երբ ռուսական յաղթական բանակը կը շարժէր դէպի Կ. Պոլիս, սուլթանը օգտագործեց այդ առիթը եւ ցրուեց իրեն համար ոչ հաճելի խորհրդարանը եւ երկրին մէջ հաստատուեցաւ զուլումի վարչաձեւը:

Յ. ՓՈՂՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՐԱՐԱՏ, ՆՈՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

ԱԽ ԱՍ ՏԱՊԱՆԸ...

Անգամ մը եւս օրակարգի նիւթ է Նոյեան տապանը, շնորհիւ Ամերիկացիներուն, որոնք գործ բան ձգած, ատեն ատեն Արարատ կը բարձրանան տապան փնտռելու: Ահաւասիկ թուրք մամուլի վերջին արձագանգները. –

Երկու հետազօտիչները մամլոյ ասու– Փօլ Կարպ (52 տարեկան) եւ Ջաք Արօն (44 տարեկան) Աղրը (Արարատ) լերան վրայ իրենց հետազօտութիւնները վերջացուցին եւ մամուլի ասուլիս մը սարքելով հաղորդեցին թէ գտած են Նոյեան տապանը: Ամերիկացիները աւելցուցին թէ ներկայիս գոհացած են տապանին վիտէօ – ժապաւէնը քաշելով, եւ 1990–ին գիտնականներէ բաղկացեալ խումբ մը դարձեալ պիտի գայ տեղւոյն վրայ քննութիւններ կատարելու համար:

Երկու հետազօտիչները մամլոյ ասուլիսի ընթացքին ցուցադրեցին վիտէօ – ժապաւէնը եւ ըսին որ այս լուսաբանութիւնը առաջին անգամ Թուրքիոյ մէջ ընել որոշած են անոր համար որ տապանը Թուրքիոյ կը պատկանի: Անոնք պնդեցին թէ համաշխարհային Բ. պատերազմի օրերուն գերմանացի, ամերիկացի եւ ռուս օդաչուներ տապանը տեսած են Արարատի վրայ, նոյնիսկ լուսանկարած են զայն, բայց այդ լուսանկարները յետագային անհետացած են:

«Մենք կրօնական հաստատութեան մը չենք պատկանիր, ըսին երկու հետազօտիչները: Մեր նպատակն է պատմական այս հանելուկը լուծել: Այժմ վստահ ենք որ Նոյեան տապանը գտած ենք: Այս հաւատքով պիտի շարունակենք աշխատիլ: Եթէ փաստուի թէ, իսկապէս գտած ենք տապանը, մեր երջանկութիւնը պիտի մոռցնէ մեր յոգնութիւնը: Այժմ, այդ շրջանին պաշտպանութիւնը շատ կարեւոր է եւ կը հաւատանք որ Թուրքիա պիտի հասկնայ ատոր կարեւորութիւնը եւ լաւ պիտի պաշտպանէ շրջանը» ըսին Ամերիկացիները:

ՆՈՅԵԱՆ ՏԱՊԱՆԸ ՀԱՍԱՆ ՏԱՅԼԻՆ ԿԸ ՊԱՏԿԱՆԻ ԵՂԵՐ

Միւս կողմէ Սեպ. 22ի Հիւրրիյէթի մէջ Անատոլուի նուիրուած յօդուածաշարքի մը վեցերորդ բաժնին մէջ կը խօսուի Հասան Տայլի մը մասին, որ Աղրը լերան վրայ Նոյեան տապանին գլուխը պահակ կը սպասէ: Յօդուածագիրը՝ Տէնիզ Սոմ, Նոյեան տապանին մասին արտագրումներ կ'ընէ Հրէից Սուրբ Գիրքէն եւ Իսլամներու Գուրանէն: Հրէից Թէվրաթը կը գրէ որ տապանը 7–րդ ամսուան 17–րդ օրը նստաւ Արարատ լերան վրայ: Մինչեւ տասներորդ ամիս ջուրերը նուազեցան: Տասներորդ ամսուան մէկին, լեռներու կատարները երեւցան»:

Իսկ Գուրանի մէջ սապէս գրուած է. «Ջուրը քաշուեցաւ, գործն ալ վերջացաւ, լեռը նստաւ Ճուտիի վրայ»:

Իսկ այժմ Հասան Տայը կը պնդէ թէ Նոյեան տապանը իր հսկողութեան տակ է: Հասան Տայը Աղրը լերան կողերուն վրայ Իւզէնկիլի գիւղէն է, ամիսը 80.000 լիրա կը ստանայ Նոյեան տապանի շրջանը պաշտպանելու համար: Ոչ զէնք ունի, ոչ ալ ուրիշ պաշտպանութեան միջոց, բացի շունէ մը: Գիշերները շատ կը վախնայ: Բայց օտար լեզուներով մանրամասն բացատրութիւն տալ սորված է: Ինչ որ ուզէք, պատրաստ է պատմելու: Թրքերէն ալ սորված է: Ատենօք այդ հողերուն վրայ անասունները կ'արածէին, կուսակալը հրահանգեց որ վերջ տրուի ատոր: Բայց որովհետեւ թելով անջատուած չէ, ոմանք կը շարունակեն իրենց անասունները այդտեղ արածել:

Յօդուածագիրը սա տողերուն տեղ կու տայ.–

«Եթէ ոմանք Աղրը լերան վրայ տակաւին հետազօտութիւն կը կատարեն, պատճառը այն է, որ Թէվրաթի մէջ այդ լեռը Արարատ կոչուած է: Եթէ նկատի առնենք 5165 մեթր բարձրութեամբ Աղրըի լայն համայնապատկերը, Իւզէնկիլի գիւղն ալ այդ լերան մաս կը կազմէ: Իսկ Ճուտի լեռը, որուն մասին կը խօսուի Գուրանի մէջ, մաս կը կազմէ Աղրըի լեռնաշղթային: Ճուտի կը նշանակէ ափի ներքնամաս կամ փոս: Իսկ երբ Արարատ կ'ըսուի... Աղրըի մէջ Արարատ բառը կարծես արգիլուած է: Այս անունով պանդոկի մը անունն անգամ փոխել տուեր են: Ի՞նչ է եղեր պատճառը: Հայերը Արարատ կը կոչեն եղեր: Մինչդեռ Հայերը Մասիս կը կոչեն զայն: Օսմանցիներն են որ Արարատ կը կոչեն այս լեռը: Թէեւ կ'ըսուի որ Աղրը բառը կու գայ Էղրի–էն, բայց քրտերէնի մէջ ալ Ակըրի կը նշանակէ կրակոտ: Աղրըն հին հրաբուխ մըն է: Զարմանալին այն է, որ այդ շրջանին մէջ Աղրըի մասին շատ չի խօսուիր»:

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ

Սեպտեմբեր 2-ին, Փարիզի մէջ, իր մահկանացուն կնքեց Նուպար Նիկողոսեան։

Բնիկ Տրապիզոնցի՝ Կոտորածի սերունդէն էր։ Տեղահանութեան թափառումներէն ետք, մանուկ հասակին, իր մօր հետ կուգայ Փարիզ, ուր կը ստանայ իր ուսումը Մխիթարեանց Սամուէլ–Մուրատեան Վարժարանը, ուրկէ շրջանաւարտ կ'ըլլայ 1934-ին։ Ապա աւարտած է Փարիզի Համալսարանը։

Երիտասարդ տարիքէն թունդ հայրենասէր՝ մաս է Դաշնակցութեան շարքերը ու Ֆրանսայի Հ. Յ. Դ. կազմին մէջ վարած է պատասխանատու պաշտօններ։

Եօթը տասնամեակ բոլորող կեանքի մը վերջին տարիքներուն՝ քաշուած էր ազգային կեանքէ։

Ազնիւ ընկեր էր ... խելամուտ, դիւրահաղորդ, յամառամիտ, անձնուրաց, անխարդախ, առատաձիր, զոհաբերող, մաքրագործ եւ, ամէն բանէ վեր, ազգասէր։

Ես չեմ մոռացել քեզ բարեկամ,
Եւ յիշում եմ կրկին կրկին,
Ինչպէս անցորդը թափառական
Յիշում է միշտ անցած ուղին։–»

(ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑ)

«Հայրենիք»
Սեպտեմբեր 13

Ե. Լ.

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԿԻՆՏՍԷՅԼԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցին մէջ, Սեպտեմբեր 15-ին, յատուկ արարողութեամբ, եկեղեցիին բարերարներէն՝ Հիլտա Տէր-Մինասեան, որդին Արա Տէր-Մինասեան, Յարութիւն Նազարեթեան, Սարօ Մարտիրոսեան, Գագիկ Գալստեան, Տիգրան Սարաճեան եւ Յոլէս Գալստեան ստացած են Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի պարգեւած Կիլիկեան Իշխանի եւ Կիլիկեան Ասպետի շքանշաններու կոնդակները։ Տաթեւ Արք. Սարգիսեանի ու Եփրեմ Եպիսկոպոս Թապագեանի կատարած արարողութենէն յետոյ տեղի ունեցած է մեծարանքի ընթրիք։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ՀՌՉԱԿԱԳԻՐԸ

Այսպէս, Հայաստանի խորհրդայնացումը ոչ միայն չստեղծեց նախադրեալներ հայ ժողովրդի դարաւոր համազգային պրոբլեմի՝ Հայկական Հարցի լուծման համար, այլեւ աւելի սրեց ու խորացրեց Հայկական Հարցը, քանզի Թուրքերի կողմից բռնագրաւուած Արեւմտեան Հայաստանի հողերին աւելացրեց հայ ժողովրդից խլուած նոր տարածքներ 19-րդ դարի սկզբին Ռուսաստանին միացուած Արեւելեան Հայաստանից։

Հայ մտաւորականութիւնը գտնում է, որ Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի հարցերը, որոնք ծնունդ են առել 20-ական թուականների սկզբին խորհրդային կենտրոնական իշխանութիւնների հակահայկական քաղաքականութեան հետեւանքով, Հայկական Հարցի անբաժան մասն են, լուծման համար պայքարը եղել է եւ մնում է ազգային–ազատագրական, ուստի եւ դրանց նկատմամբ պէտք է կիրառուեն բոլոր այն իրաւական, քաղաքական, դիւանագիտական պահանջներն ու նորմերը, որոնք վերաբերում են Հայկական հարցին ամբողջութեամբ վերցրած՝ իբրեւ դեռեւս անցեալ դարի 70-ական թուականների վերջին միջազգայնացուած հարցի։ Հետեւաբար, Լեռնային Ղարաբաղի հարցի լուծման համար ելակէտ պէտք է ծառայի ազգի ինքնորոշման իրաւունքը, որը ԽՄԿԿ ազգային ծրագրի գլխաւոր սկզբունքն է, իսկ միջազգային հանրութեան կողմից ճանաչուած է իբրեւ համամարդկային արժէք եւ դրանցուած է ՄԱԿ-ի կանոնադրութեան 1-ին յօդուածի 2-րդ կէտում, ինչպէս նաեւ ցեղասպանութեամբ ու բռնագրաւմամբ ուրիշի տարածքին տիրանալու երեւոյթի դատապարտումը, քանզի միջազգային իրաւունքը նման տարածքային ձեռքբերումները ճանաչում է ապօրինի եւ պահանջում բռնագրաւուած տարածքները վերադարձնել օրինական տիրոջը։

Միաժամանակ խորհրդային իշխանութեան առաջին տարում Հայաստանում տեղի ունեցած եղբայրասպան քաղաքացիական կռիւները, դասակարգային պայքարի մտայնութեան տիրապետութեան պայմաններում համազգային շահերի կանխամտածուած քամահրումը եւ ստալինեան ահաբեկչութիւնն ու լճացման շրջանի արգելափակոցները ոչ միայն թոյլ չեն տուել ճիշդ գնահատելու Հայաստանի Հանրապետութեան կազմաւորման փաստն իբրեւ հայ ժողովրդի եւ Հայոց պետականութեան վերածնունդի վկայութիւն, այլեւ մեծապէս խանգարել են ազգի ուժերի համախմբմանը հայրենիքում եւ սփիւռքում, ինչպէս ընթացիկ, այնպէս էլ հեռանկարային համազգային խնդիրների լուծման նպատակով, մասնաւորապէս Հայ Դատը հետապնդելիս։ Այդ իսկ տեսանկիւնից համաժողովը գտնում է, որ Հայկական Հանրապետութեան վերաբերեալ պատմական ճշմարտութեան վերականգնումը եւ Եռագոյն դրօշի իբրեւ ազգային խորհրդանշանի պաշտօնապէս ճանաչելը ստեղծում են հնարաւորութիւններ հայ ժողովրդի բոլոր ուժերի համախմբման համար՝ յանուն առաջադիմութեան եւ համազգային նպատակների։

Այդ նպատակներից առաւել հրատապը, հայ ժողովրդի առջեւ ծառացած գերխնդիրը ներկայումս Լեռնային Ղարաբաղի Հայաստանին վերամիաւորուելն է, քանզի հայ ժողովուրդը չէր կարող հաշտուել եւ երբեք չի հաշտուել Լեռնային Ղարաբաղը Ազրբեջանին բռնակցելու որոշման հետ եւ մինչեւ իսկ ստալինականութեան եւ բրեժնեւեան դըժնդակ պայմաններում, թէեւ ոչ ներկայիս զանգուածային շարժման ձեւով, բայց առանձին ելոյթներով պարբերաբար յիշեցրել է իր պատմական հողերի նկատմամբ իր իրաւունքի մասին։ Ընդ որում, խօսքը վերաբերում է ոչ միայն ինքնորոշման իրաւունքի ոտնահարմանը, այլեւ Հայաստանը անեքսիայի միջոցով եւ ցեղասպանական գործողութիւններով մասնատելուն։

Վերակառուցման, դեմոկրատացման եւ հրապարակայնութեան ընձեռած մինչեւ իսկ կիսատ–պռատ հասարակական ազատութիւնները խթանեցին Ղարաբաղցիների ազատատենչ ոգին եւ նրանք վճռաբար ու աներկբայելիօրէն բարձրացրին ԼՂԻՄ-ը մայր հայրենիքին վերամիաւորելու հարցը, որն իր սահմանադրական ձեւակերպումը ստացաւ մարզային խորհրդի 1988 թ. Փետրուարի 20-ի պատմական որոշման մէջ։ Այն ժամանակից անցել է աւելի քան մէկուկէս տարի։ Կեդրոնական իշխանութիւնների ի սկզբանէ բացասական վերաբերմունքը ԼՂԻՄ-ի հայութեան պահանջի նկատմամբ, այն իբրեւ մարզի հայ բնակչութեան փոքրաթիւ մասի ազգայնական ու ծայրայեղական տրամադրութիւնների արտայայտութիւնը որակելը, այլ կերպ ասած ստալինեան զինանոցից փոխառնուած քաղաքական պիտակաւորման եղանակով այդ պահանջը լռեցնելու ապարդիւն փորձը ոչ միայն խափանեց հարցի արդարացի, սահմանադրական լուծումը, այլեւ խրախուսեց Հայերի ցեղասպանութիւնը Սումգայիթում, որը պէտք է դատապարտուի ՄԱԿ-ի 1948 թ. Դեկտեմբերի 9-ի «Ցեղասպանութեան ոճիրը կանխարգելելու եւ դրա համար պատժելու վերաբերեալ» միջազգային կոնվենցիայով, քանզի Հայերի դէմ ցեղասպանների կատարած եղեռնագործութիւնները լրիւին համապատասխանում են յիշեալ միջազգային կոնվենցիայի 2-րդ յօդուածի առաջին երեք կէտերում թուարկուած գործողութիւններին։ Սակայն պաշտօնական իշխանութիւնների թելադրանքով սումգայիթեան ցեղասպանութիւնը սկզբից եւեթ որակուեց իբրեւ «խուլիգանական դրդապատճառներով կատարուած սպանութիւններ», ընդ որում այս յանցակազմը որոշուեց մինչեւ յետաքննութիւնն սկսելը եւ դարձաւ հիմք թէ՛ դատավարութեան կազմակերպման թէ՛ բուն դատավարութիւնների ընթացքի, թէ՛ մեղադրական եզրակացութիւնների եւ թէ՛ դատավճիռների համար։ Այսպէս կատարուեց արդարադատութեան համաշխարհային պրակտիկայում եզակի երեւոյթներից մէկը՝ ինկվիզիցիայի վերացումից յետոյ։

Սումգայիթի ցեղասպանութեան ճիշդ գնահատական չտալը ոգեշնչեց ու խրախուսեց յետագայում հակահայկական խժդժութիւնների Խոջալուում, Կիրովաբադում, Շամխորում, Մինգեչաուրում, Նախիջեւանում եւ այլուր։ Աւելին, Սումգայիթը ծնունդ տուեց Ֆերգանայի եւ Նոր Ուզէնի դէպքերին։ Սումգայիթին ճիշդ քաղաքական գնահատական չտալու եւ խորհրդային հասարակայնութեան ապակողմնորոշելու հետեւանքով յանիրաւի փոխուել է վերաբերմունքը մեր ժողովրդի նկատմամբ Միութեան շատ մասերում, որն իր արտայայտութիւնն է գտել բանակում, որտեղ շատ յաճախակի են դարձել հայ զինուորներին ծեծելու, մարմնական վնասուածքներ հասցնելու նոյնիսկ սպանելու դէպքերը։

Անցեալ տարուայ Նոյեմբերին սկսուեց Հայերի զանգուածային տեղահանում Ազրբեջանի քաղաքներից ու գիւղերից, որը ուղեկցւում էր սպանութիւնների, բռնաբարութիւնների, թալանի գործողութիւններով։ Դա չէր կարող առաջ չբերել պատասխան գործողութիւններ Հայաստանում՝ Ազրբեջանցիների տեղահանութիւններ, սակայն աւելի սահմանափակ չափերով եւ առանց բռնաբարութիւնների ու թալանի։ Սումգայիթի ցեղասպանութիւնը եւ դրան հետեւած բռնութեան գործողութիւնները Ազրբեջանի այլ մասերում մեր երկրի ժողովուրդների մօտ առաջ բերեցին անվստահութիւն վաղուայ օրուայ նկատմամբ եւ, հետեւաբար, կենտրոնախոյս միտումներ, որովհետեւ ոչ մի ժողովուրդ չի կարող իրեն հանգիստ ու ապահով զգալ մի երկրում, որտեղ ցեղասպանութեան գործողութիւնները (եւ դա հաստատուեց Ֆերգանայի ու Նոր Ուզէնի օրինակով) ունի ազգամիջեան խնդիրների լուծման գլխաւոր միջոց դառնալու հեռանկար։

(Շար. 2)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՇԵՐԱՄ

ՎԱԶԳԷՆ ՏԱԼԵԱՆ

– Խումբն այս երգը կատարեց Թեհրանում, Ղազուինում, Համադանում, Սպահանում, Էնզէլիում, Ռեշտում եւ շատ ուրիշ վայրերում, – ամուսնու խօսքը եզրափակեց Քրիստինէն եւ աւելացրեց սիրահարի պարծանքով, – քառաձայն խմբի համար մշակել էր Երուանդը։

Ես ե՛ւ ոգեւորուած, ե՛ւ տխուր դուրս եկայ Երուանդ Սարդարեանի տնից։

***

1958 Թուականի աշնանը, Գրողների Միութիւնից ինձ զանգահարեցին.

– Նամակ ունէք արտասահմանից։

Անսպասելի էր։ Այնտեղ ես նոյնիսկ ծանօթ չունեմ։

– Ո՞ր երկրից է։

– Ճափոնիայից։

Ապշեցի. ամէն տեղից կարող էի սպասել, բայց Ճափոնիայից՝ երբեք։

Ես շտապեցի միութիւն։

– Այս նամակը, – ասաց գործերի կառավարիչը, – Ճափոնիայից ուղարկել են Մոսկուա, այնտեղից էլ մեր կոմպոզիտորների միութիւն, սրանք էլ՝ մեզ, որպէսզի յանձնենք Շերամի որդուն... ա՛ռ։

Առանձնայատուկ, մի քանի տեղ շտամբած ու կնքած ծրարով այդ նամակն, իրօք, Ճափոնիայից էր։ Բաց արեցի եւ անգլերէնի խղճուկ իմացութիւնս գործի դնելով՝ կարդացի։

«Միստր Շերամ...»։

Ահա թէ ի՛նչ ... նշանակում է, ծագող արեւի երկրում գիտեն հայ երգչին, գուցէ եւ լսե՞լ են նրա տաղերը։ Եւ կարծելով, թէ նա դեռ ողջ է, դիմել են անմիջապէս իրեն եւ ինչ – որ բա՞ն խնդրել. բայց ի՞նչ։

Նամակը թարգմանել տուեցի եւ ամէն ինչ պարզուեց։ Ֆուջիյան (հրատարակչատուն Ճափոնիայում) Շերամից խնդրել էր երգերի ցուցակը, կենսագրական տուեալներ, լուսանկարը։ Տեղեկագիր էին հրատարակելու այնտեղ, թէ անթոլոգիա, չիմացայ։

Հէնց յաջորդ օրը բազմացնել տուեցի նրա լուսանկարը, կազմեցի երգերի ցուցակը, գրեցի կենսագրութիւնը, անգլերէն շարադրել տուեցի պատասխանը եւ պատրաստուեցի ուղարկելու, երբ Արտասահմանեան երկիրներու հետ Մշակութային կապի ընկերութիւնը յայտնեց, որ նոյն «Ֆուջիյա»ն իրենցից էլ է խնդրել այդ ամէնը։ Եւ ինձ ասացին, թէ ընկերութիւնն ամէն ինչ կ'ուղարկի ու պէտք չէ, որ ես անհանգստանամ։

Այսպէս ահա, ես զարմանում էի, որ Իրանում ճանաչում են տաղերգուին եւ Երուանդ Սարդարեանի շնորհիւ երգում նրա տաղը, այնինչ նրա երգերի ձայնը հասել է անգամ Խաղաղ ովկէանոսի ափերը։

***

Շերամի մահուանից շատ յետոյ, երբ սկսեցինք զբաղուել նրա ժամանակակիցների յուշերը գրի առնելով եւ իր կենսագրութիւնն ուսումնասիրելով, իմացուեցին գողացուած թառի իրողութեան մանրամասները, եւ ես գրեցի մի թղթակցութիւն «Մի թառի պատմութիւն» խորագրով («Երեկոյեան Երեւան»)։ Յոյս ունէի, թէ ընտիր նուագարանը կը գտնուի։ Սակայն այդ բանը տեղի չունեցաւ։ Դրա փոխարէն գտնուեց մի գործիք, որ Գրիգոր Տալեանի աշխատանքի արգասիքն էր։ –

Մի օր ինձ հանդիպեց ԳԱ արուեստի ինստիտուտի աշխատակից Ալենա Փահլեւանեանը եւ ասաց.

– Գիտէ՞ք, որ Շերամի չինած թառը մերոնց տանն է։

Ես յանկարծակիի եկայ.

– Ի՞նչպէս թէ, նրա չինած լաւագոյն թառը գողացել են Բաքուի ճանապարհին։

Զարմանքս փարատելու համար Ալենան պարզաբանեց.

– Հէնց նրա ձեռքով չինած թառը մօրաքրոջս տանն է։

Յաջորդ օրը ես եւ Ալենան այցելեցինք բժշկութեան փրոֆէսօր Մկրտիչ Այվազեանի կնոջը։ Փրոֆէսօրը վաղուց մահացել էր. թառն էլ չկար։ Միայն գրապահարանի կողքին խփուած էր մի մեխ, որից կախելիս էին եղել այդ գործիքը։ Հարցուփորձից պարզուեց, որ տանտիրոջ կինը թառը վաճառել է մէկին, սա էլ ժամանակին չի վերադարձրել։

Առանց երկարացնելու ասեմ, որ գնացինք, գտանք այդ մարդուն եւ վերցրինք թառը։ Այժմ դա Ե. Չարենցի անուան գրականութեան եւ արուեստի թանգարանի Շերամի ֆոնդում է։ Իսկ ինչպէս էր հասել Մկ. Այվազեանին, ամէն ինչ պարզեց Գրետա Արեզեանը՝ Մանուկ Արեզեանի կրտսեր որդու՝ Սուրէնի կինը։ Գրետան Մկրտիչի քրոջ դուստրն է։ Նա ասաց, թէ Պետրոս Այվազեանը որ Գրիգոր Տալեանի մօտ ընկերն է եղել, վաղուց գնացել է Ամերիկա եւ երգչի նուիրած թառը թողել է եղբօրը։

(Շար. 4)

(Շար. Ա. էջէն)

հակառակորդին բոլոր յարձակումները, պարտուած է՝ 2 – 0: Կը մնայ միշտ դասաւորումին վարի աստիճանին վրայ:

***

Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւի անկումը կը թուի թէ վերջ գտած է այլեւս: Կը տեւէր երեք տարիներէ ի վեր: Անցեալ Կիրակի Արծիւ յաղթած է Միրամասի 5 – 2: Երեք խաղերէ վերջ 6–րդ է: Յառաջիկայ Կիրակի կը մրցի Վիվոյի հետ:

Պահեստի կազմերուն արդիւնքները՝ Սէն Թ'Անթուան – Քասիս 3 – 3, Արծիւ – Սէն Լու 0 – 2. նշենք որ, այս մրցաշրջանին ալ, Մարսէյլի հայ երկու ակումբները զանազան ախոյենութիւններու մէջ, ունին տասնեակ մը պատանեկան խումբեր:

***

Կիրակի, Հոկ. 8–ին, Լիոն – Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.ը կը հիւրընկալէ Սավուայէն խումբ մը՝ Մուքսի: Վալանսի Հ. Մ.(2)ը կը խաղայ Փոն – տը – Շէրիի մէջ ուր կարելի՛ է յուսալ թէ պիտի ունենայ հայ համակիրներ:

***

Ֆրանսայի Բաժակի 3–րդ շրջանին մէջ, Լիոն – Տէսինի մրցակիցը որոշուած է արդէն. Հոկ. 15–ին պիտի խաղայ Թասէնի մէջ, տեղւոյն խումբին դէմ. առաջին ակնարկով դիւրին խաղ մը Հ. Մ. Ը. Մ.ի համար:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

• ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ԲԱԺԱԿԱԿԻՐ

Աղասի Մանուկեան (Լենինական), դասական ոճով, յաջող մրցաշարք մը կատարած է Մուրժանսքի մէջ: Շահած է Խորհ. Միութեան բաժակը 62 քկ. դասակարգին մէջ:

Մանուկեան իր մարզական ասպարէզին գրեթէ սկիզբն է: Եղած է աշխարհի ժիւնիոր ախոյեան 1987–ին, Քանատայի մէջ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԽՍՔՃԵԱՆ

ՆՈՒԷՐՆԵՐ ՍԻՐԱՀԱԿԱՆՆԵՐ

Սէն –Ժերոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները:

Ռոպէր Սէֆէրեանի մահուան առթիւ.– Մարսէլ Նազարեան 200 Ֆր., Ժորժ Գասպարեան, Մինաս Աճէմեան, Ռուբէն Աստըլըղեան 100–ական Ֆր.:

Սարգիս Զէյթունցեանի մահուան առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տէր – Մինասեան 200, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Դաւիթեան, Թուլումեան ընտանիք 100–ական Ֆր., Հայրենիք Մկրտիչեան, Հախիսիմէ Ժիրայրեան 100–ական Ֆր. դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Սամուէլեան 200 Ֆր. Կ. Խաչին.

Հայկուհի Ճանիկեանի հոգեհանգստեան առթիւ.– Ճանիկեան եւ Շալճեան ընտանիքները հետեւեալ նուիրատուութիւնները բրած են. – «Յառաջ» Թերթին բարգաւաճման 250, Մշակոյթի Տան 250, Սէն – Ժերոմի Կ. Խաչին 250 Ֆր., «Ամարաս»ին 250 Ֆ., Այրի Տիկին Մխքիրեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Ճանիկեան Եկեղեցւոյ 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ահարոնեան Կ. Խաչին 200, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան Կ. Խաչին 100, Արա Թայիկեան 50, Տէր եւ Տիկին Անդրէ Մասիսեան Եկեղեցւոյ 100 եւ Մշակոյթի Տան 100, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Տէրտէրեան Մշակոյթի Տան 150, Յովսէփեան եւ Գույումճեան ընտանիքներ 100 Եկեղեցւոյ եւ 100 Կ. Խաչին, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Պօղոսեան Մշակոյթի Տան 200, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Զօլաքեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան Մշակոյթի Տան 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին տոքթ. Ջաւէն Գաբրիէլեան Համազգային դպրոցին 250 Ֆր.:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ՓԱՐԻԶ.– Տէր եւ Տիկին Ժագ Քիաթիպեան 2000 Ֆր.:

***

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. – Պր. Կորիւն Բարխեան 300 Ֆր.:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԸ ԿՈՒԱՏԸԼՈՒՓԻ Կ'ՕԳՆԷ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը իր քսան մասնաճիւղերով, իր օժանդակութիւնը կը բերէ Կուատըլուփի աղէտեալ եւ արկածահար ժողովուրդին, որ զոհ գնաց տարերային անողոք աղէտին եւ իբրեւ անմիջական օգնութիւն կը նուիրէ 15.000 ֆրանքի գումար մը S.O.S Հիւգօ Միութեան:

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի անդամական ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 16–ին սովորական հաւաքատեղիին մէջ:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Սուրբ Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Միօրեայ վարժարանը կը վերաբացուի Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7:

Դասերը կը տրուին ժամը 14–էն – 16.30, 4–էն 14 տարեկան մանուկներու համար:

Կ'աւանդուի՝ հայերէն տեսական եւ գործնական ուսուցում, Հայոց պատմութիւն, հայերէն երգ եւ քրիստոնէական դաստիարակութիւն: Յատուկ պատրաստութիւն՝ Առաջին Հաղորդութեան:

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել՝ 42 – 78 – 31 – 93 թիւին:

***

Հայերէնի դասընթացքներ՝ չափահասներու համար, ամէն Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 9–էն սկսեալ:

Ժամը 19.30–ին սկսնակներու համար:

Ժամը 20.30–ին յառաջացածներու համար:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ հետեւեալ նուիրատուներուն, Պելֆոնթէնի կայանին մէջ, Յուլիս 14–ի եւ Օգոստոս 13–ի հանդէսին:

Հանգանակուած նուէրները պիտի յատկացուին Կայանի երկրորդ շէնքի վերանորոգման:

Սաւաճեան 200, Լիւլեքեան 1000, Sté GIEP 2000, Քարաօղլանեան 1500, Վարդանեան 300, Ֆիրէնկիւլեան 500, Մութավէլեան 500, Ոմն 600, Մխիթարեան 500, Սարգիս 1000, Ոմն 200, Sté SARLEC 1000, Սիմոնեան 500, Ժ. Պալեան 1000, Ժ. Սարգիսեան 100, Ղազարեան 200, Թերզեան 1000, Գարաօղլանեան 1000, Լէյլէքեան 500, Տէրտէրեան 500, Sté CASSAR 1000, Ֆագրիկեան 200, Տէլօղլանեան 500, Կայանի խոհարարը Միշէլ 300, Գորգիկեան 200, Ղազարեան 200, Croq. Burger – Papazian 1000, Քիւրտօղլեան 500, Փուշուճեան 500, Փարթամեան 100, Իւզարեան 1000, Պօյաճեան 200, Քէշիշեան 1000 Ֆր.:

(Շար.)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պոլսոյ Կեդրոնական Վարժարանի Փարիզի Սանուց Միութիւնը հոգեհանգիստ կատարել կուտայ բազմավաստակ կրթական մշակ եւ խասեանի Նախկին տնօրէնուհի՝

ՀԵՐՄԻՆԷ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Նոյնպէս Կեդրոնականի Նախկին տնօրէնուհի՝

ԷԼԻԶ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ – ԱՅՎԱԶԵԱՆԻ

մահուան 8–րդ տարելիցին առիթով, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Նուպար Դաւիթեան 2000 ֆրանք կը նուիրեն Շէնաւանի վերաշինութեան ի յիշատակ իրենց սիրելի բարեկամուհի՝ Սիրարփի Տէր – Ներսէսեանի (ստանալ «Յառաջ»էն):

Samedi 7 Octobre à 21 h précises

TEBROTZASSERE

présente

HAY KENAR

ensemble musical traditionnel
de EREVAN
composé de 14 artistes

sous la direction de
GAGUIG MOURADIAN

1, bd. du Nord, 93340 Le Raincy
Tél : 43 81 01 72

(Accès par la gare de l'Est, direction Gargan, gare de Pavillons sous Bois)

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue Saint Bazile
13001 MARSEILLE

Soirée Arménie

Exposition, Vidéo, Projection Informations, Débat.

Participent :
— Marie Christine FERIR
Coordinatrice de Médecins sans Frontières en Arménie;
— Roger JOB
Journaliste reporter en Arménie avec MSF;
— Philippe DELCOURT, *Médecin;*
— Jean - Pierre DIBART, *Médecin;*
— Raffi DELANIAN, *Médecin.*

VENDREDI 6 OCTOBRE
à 21 heures

— ENTREE LIBRE —

PELERINAGE DE TALLARD

Messe épiscopale célébrée à la mémoire de Saint Grégoire, évêque arménien, mort à Tallard en l'an de grace 402.
le Dimanche 8 Octobre à 10 h 30
par Mgr. Hagop VARTANIAN
participation de la chorale Sahak-Mesrob
dirigée par Khatchig YILMAZIAN

A 13heures un repas fraternel réunira les pèlerins dans la Salle Polyvalente de Tallard. Animation par l'Ensemble Instrumental KERAM (15 exécutants).

Pour tous renseignements et réservations, s'adresser :
pour Marseille et sa région
Eglise du Prado tél. 91 77 84 70
pour toutes autres régions
TAKVORIAN, 52 av. Jean-Jaurès
05000 Gap tél. 92 51 07 56

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ղազարեան Նուպար Նիկողոսեանի յիշատակին կը նուիրեն 300 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման եւ 300 Ֆր. ալ Կիրակոս Ղազարեանի յիշատակին:

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԵԾ ՓԱՌԱՏՕՆ

Բացառիկ ներկայացում
Հայաստանի «ՀԱՅ ՔՆԱՐ»
աւանդական երաժշտական համոյթին կողմէ:

Ղեկավարութեամբ՝
Գագիկ Մուրատեանի

Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը՝ 16–ին
Լիոնի Վիքթոռ Հիւկօ սրահին մէջ:

Կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղի:

Մուտք՝ 80 Ֆրանք:
Երախաներու՝ 50 Ֆրանք:

Տոմսակները ապահովել. –
Լիոն – Սեւան ճամբորդութեան գրասենեակէն, Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյ գրասենեակէն:
Տէսին.– Տէսինի Մշակութային Տան գրասենեակէն:

Վ Ի Է Ն

60 ԱՄԵԱԿ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի ՍԵՒԱՆ մասնաճիւղը կը տօնէ իր դպրոցին 60–ամեակը, Հոկտեմբեր 15, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3–ին:

Théatre Municipal

Հովանաւորութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Կը խօսի՝
ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Մասնակցութեամբ Փարիզէն՝
ENSEMBLE INSTRUMENTAL TRADITIONNEL ARMENIEN

Գաւառական տարազներու տողանցք:

Տոմսերը կարելի է ապահովել Մշակոյթի Տուն:
Հեռ. – 74 – 53 – 43 – 80
La Pullerie, Salon Michel rue Marchande
եւ խաչուհիներէն:
Տոմսի գին, չափահաս՝ 50 Ֆր.:
12 տարեկանէն վար՝ 30 Ֆր.:

COOPERATION ARMENIE
et
FRANCE - LIBERTES
FONDATION DANIELLE MITTERAND
organisent
du 28 septembre au 13 octobre

LA PREMIERE EXPOSITION D'ART CONTEMPORAIN

DE JEUNES ARTISTES
PEINTRES ET SCULPTEURS
AVANT-GARDISTES
D'ARMENIE
du groupe «3ème Etage»

Chapelle Saint-Louis
de la Salpêtrière
47, bd. de l'Hôpital, Paris 13ème
Tous les jours de 8 h 30 à 18 h 30

Bénéfice de la vente aux réfugiés, sinistrés arméniens.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 7-8

SAMEDI-DIMANCHE
7-8 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.117 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.117

ԱՐՑԱԽ – ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ

ԿԱՌԱԽՈՒՄԲԵՐ ՍԿՍԱԾ ԵՆ ԲԱՆԻԼ

Ատրպէյճանի ազգայնամոլ ղեկավարները սպառնացած են ընդհանուր գործադուլի կոչ ընել եւ իրենց հանրապետութիւնը «անջատել», եթէ Մոսկուա փորձէ բռնի ուժով վերցնել երկաթուղային շրջափակումը, որ ամիսէն աւելի է կը գործադրուի: Հոկտեմբեր 3-ին հեռագիր մըն ալ ղրկուեր է Կորպաչովի, զգուշացնելով բանակի դիմելու որեւէ փորձի դէմ որ՝ «պիտի նկատուի որպէս բացէ ի բաց յարձակում մը Ատրպէյճանի ժողովուրդին դէմ եւ պիտի ստիպէ ժողովրդական ճակատը՝ ընդհանուր գործադուլի կոչ ընել եւ միջազգային կազմակերպութեանց առջեւ տանիլ Ատրպէյճանի Խորհ. Միութենէն դուրս ելլելու հարցը»:

Սպառնալիքը թեթեւօրէն չառնուիր Մոսկուա, քանի քաղաքական հարց կայ եւ Բաքուի մէջ արդէն, բաւական տեղ գտած է այն միտքը թէ Ատրպէյճան կրնայ առաւելին օգտագործել իր հարստութիւնը: Թերթը («Լը Մոնտ») ընդունելով հանդերձ թէ Մոսկուայի այս ռազմավարութիւնը – երկարաձգել տալ շրջափակումը – կը խաղար ակնկալուած դերը, այսինքն Հայերը բարձի թողի ընեն Ղարաբաղեան իրենց պահանջը. կ'աւելցնէ թէ ընդհակառակն՝ ոչ միայն Հայերը, մանաւանդ՝ Ղարաբաղը, չեն ազդուած, այլեւ հետեւանքը այն եղաւ որ ամբողջ Խորհ. Միութեան երկաթուղիի կազմալուծումը: Տագնապը շատ ծանր է: Գերագոյն Խորհուրդի առջեւ, Ատրպէյճանի Ա. քարտուղարը՝ Վէզիրով յայտարարած էր որ երկաթուղիները շրջափակուած էին ժողովուրդին կողմէ՝ «կիները եւ բնակչութիւնը գիծերու վրայ կը պառկին որպէսզի կառախումբերը չանցնին»:

X Մոսկուա հրատարակուող «Նուվէլ տը Մոսկու»ն առնելով որպէս աղբիւր, օտար թերթերը, ֆրանսական բայց մանաւանդ «Հերըլտ Թրիպիւն»ը կ'արձանագրեն մարզումի կայաններու գոյութեան Լեռնային Ղարաբաղ, առանց ճշդելու թէ հոն մարզուողները Ազերի՞ են թէ՞ Հայ: Այս կայանները տեսնուեր են օդանաւերէն, որոնք ալ կը տանին Ղարաբաղ:

Նոյն շաբաթաթերթին Փարիզ հրատարակուող վերջին թիւը (Հոկտեմբեր 6/12) թղթակցութիւն մը լոյս ընծայած է Արցախի մասին, ուր բաւական մանրամասնութիւններ կան ամէնօրեայ միջադէպերու շուրջ: Թղթակիցը առարկայօրէն կը նկարագրէ Ազերիներու հալածանքը եւ կատաղի շարշրկումը, զոր կը գործադրեն Հայերու դէմ: Գնդ. Վորոնին (շրջանի զինուորական հրամանատարութեան ծառայող) կը պատմէ՝ «Վերջերս բեռնակառքերու շարասիւն մը Լաչինէն Լեռնային Ղարաբաղ կ'երթար, ինչպէս միշտ զօրախումբի պաշտպանութեամբ: Բայց, Լաչինի (Հայաստանի եւ Ղարաբաղի միջեւ հինգ քիլոմեթրնոց ազերպէյճանեան հողակտոր մըն է) կիները, ծերունիները եւ երախաները առանց առջեւ կեցան, որպէսզի չանցնին: Իրենց քով կեցած էին Խորհուրդներու ներկայացուցիչներ: Լաչինի կարգ մը բնակիչներ նոյնիսկ բեռնակառքերուն անիւներուն տակ պառկեցան: Շարասիւնը ետ դարձաւ: Ազդամի մէջ, բեռնակառքերը ճամբան կտրեցին երկաթուղին, ալ աւելի բարդացնելով կացութիւնը»:

Նման բազմաթիւ դէպքերու նկարագրութիւնը կայ Վանքի (Մարդակերտի

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՊՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՔԱՐՈԶԸ

ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ
34-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

– Էջմիածին, Հոկտեմբեր 1 –

Սիրեցեալ ժողովուրդ մեր որ ի Հայաստան եւ որ ի Սփիւռս աշխարհի:

Անցան երեսունչորս տարիներ այն օրից, երբ Աստուծոյ ողորմութեամբ եւ մեր Սուրբ Եկեղեցու ու ժողովրդի կամքով, կոչուեցինք ստանձնելու Հայոց Առաքելական Եկեղեցու Առաջին Սպասաւորի պարտականութիւնը:

Մեր գահակալութեան նախորդ տարեդարձները եղել էին ուրախ առիթներ, անդրադառնալու մեր գործունէութեան արդիւնքներին եւ յետագայ եկեղեցաշէն ծրագրերին: Այս տարի այդ պարագան չէ: Մենք բոլորս այս օրերին հեռու ենք ուրախ լինելուց: Մեր ցաւատանջ սպասումները Արցախեան դատի արդար լուծման, մեր հայրենի աշխարհի դառնօրէն վիրաւոր վիճակը, իբրեւ հետեւանք անցեալ Դեկտեմբերի 7-ի ահարկու երկրաշարժի, մթագնել են մեր կեանքի մթնոլորտը ծանր մտահոգութիւններով:

Այս պահին, այս աղօթքի եւ ուխտի պահին, մեր սրբազան պարտքն ենք նկատում մեր սրտի խօսքը ուղղել մեր ողջ ժողովրդին, որ ամուր պահի պահպանի՝ ապրելու, գոյատեւելու իր կամեցողութիւնը, իր վէրքերը բուժելու, տոկալու եւ դժուարութիւնները յաղթահարելու քաջութիւնը, որ վառ պահի յոյսի կանթեղը եւ երազանքը նոր վերածննդի:

Թող որ՝ «Որք վարէին արտասուօք՝ ցնծութեամբ՝ հնձեսցեն»(Սաղմոս ՃԻԵ. 50):

Եւ, ո՞վ գիտէ, գուցէ այս աղէտները նոր փորձութիւններ են մեր բազմադարեան պատմութեան ճանապարհի վրայ, որպէսզի դրանք յաղթահարելով, մեր ազգը հասնի ոգեկան նոր բարձունքների, զի տառապանքով միայն կարելի է հասնել աստղերին:

Թէեւ տխուր ենք ու մտահոգ, սակայն ոչ յուսահատ: Յուսահատութիւնը քրիստոնեայի համար մեղաւոր վիճակ է: Յոյսը հաւատ է եւ զէնք պայքարի եւ ճանապարհ յաղթանակի:

«Յոյս ոչ երբեք ամաչեցուցանէ» (Հռոմ Ե. 50):

Աւելին, նոյնիսկ մխիթարութեան պահեր ենք ապրում այս իսկ օրերին:

Այո, մխիթարական է տեսնել, թէ ինչպէս աղէտեալ շրջանները հետզհետէ վերաշինւում են, օժտւում բազմահազար բնակարաններով, դպրոցական շէնքերով, հիւանդանոցներով եւ գործարաններով, շարքաշ աշխատանքով մեր ժողովրդի եւ օգնութեամբը Խորհ. Միութեան տարբեր Հանրապետութիւնների ու արտասահմանի մարդասէր կազմակերպութիւնների:

Մխիթարական է, որ աղէտից յետոյ Խորհ. Միութեան տարբեր շրջաններում ապաստան գտած տասնեակ հազարաւոր ընտանիքներ, իրենց երեխաներով, արդէն վերադառնում են իրենց ծննդավայրերը, եւ նրանցից շատերն իրենց ձեռքերով նոր համեստ բնակարաններ են կառուցում:

Ով այցելում է այս օրերին աղէտեալ շրջանները, ամէնուրեք տեսնում է լարուած աշխատանք եւ գոհացուցիչ իրագործումներ, ազնիւ մարդկանց ձեռքով կատարուած Հայրենի Պետութեան լայն միջոցառումներով: Մեծապէս յուսադրիչ է այս իրողութիւնը եւ ստոյգ դրական, որ յառաջիկայ մի քանի տարիների ընթացքում երկրաշարժից աւերուած քաղաքներն ու շէները պիտի վերագտնեն իրենց երբեմնի բնականոն կեանքը: Հայրենի կտուրի տակ նորից կը լինի հարսանիք եւ մկրտութիւն:

Մենք մխիթարուած ենք ոչ միայն նիւթական շինարարութեան իրագործումներով, այլեւ ազգային ինքնագիտակցութեան ու արժանապատուութեան զարմանալի զարթօնքով ու նաեւ կրօնական, հոգեւոր ապրումների ճառագայթումով:

Այո, յստակ իրողութիւն է, որ Հայաստանի ու Արցախի մեր ժողովուրդը, իր ազգային ինքնութեան արմատները որոնելու ճանապարհին, հասնում է նաեւ իր կրօնական աւանդների ակունքներին, իր ազգային Մայր Եկեղեցու, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու ոգեկանութեան ակունքներին:

Զարմանահրաշ երեւոյթ է, որ մեր ժողովուրդը, մանաւանդ աղէտեալ շրջաններում, դեռեւս անհամար զրկանքների մէջ, դիմում է մեզ, դիմում է իր հոգեւորականներին ու աղերսում, որ նոր եկեղեցիներ բացուեն, որ սուրբ գրքեր եւ խաչիկներ բաժանուեն:

Մենք յուզումով ենք յիշում, երբ անցեալ Դեկտեմբերի 11-ին, երկրաշարժից չորս օր յետոյ, աւերակ Լենինականի հրապարակում գտնուած ժամանակ, Ամենափրկիչ փլուած եկեղեցու աւերակների առաջ, մեր շուրջը հաւաքուած բազմահարիւր ժողովուրդը, իր ահաւոր վիշտը, իր մեռելները կարծէք մի պահ մոռացած, դիմում էր մեզ, թէ «Վեհափառ, ե՞րբ էք վերականգնելու մեր սուրբ տաճարը»: Եւ այս վերջին ամիսներին, ամէն կողմից դիմումներ են հասնում Մայր Աթոռ՝ նոր եկեղեցիներ բացելու եւ հները վերանորոգելու: Սպիտակի ժողովրդի աղերսը այս օրերին աղաղակի է վերածուել, նոր եկեղեցի կառուցելու այնտեղ, ի յիշատակ ամբողջ աղէտեալ շրջանի զոհերի: Առայժմ մի վարդապետ ենք ուղարկել այնտեղ հաւաքովի մի տընակում եկեղեցական արարողութիւններ կատարելու:

Աւելին, մի քանի օր առաջ, նոր թախանձագին դիմումներ կատարուեցին մեզ՝ Ստեփանաւանի եւ Կիրովականի աղէտեալ ժողովրդի կողմից, որոնք պահանջում են աւելի ընդարձակ եկեղեցական նոր շէնքեր ունենալ, քանի որ իրենց եկեղեցիները թէեւ չեն քանդուած, սակայն փոքր լինելով չեն բաւարարում բազմահազար հաւատացեալների հոգեւոր կարիքներին:

Բայց ոչ միայն աղէտեալ գօտում, հոգեւոր զարթօնքը ճառագայթում է նաեւ Արցախում ու Հայաստանի միւս շրջաններում, ուր բազմահարիւր մկրտութիւններ են տեղի ունենում ամէն Շաբաթ եւ Կիրակի օրերին:

Մենք եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Տ. Տ. Գարեգին Բ.ը բուռն, ցնցող ապրումներ ունեցանք մեր ուղեւորութեան ընթացքին՝ Եղեգնաձորում, Սիսիանում, Գորիսում եւ Տաթեւում՝ տասնեակ հազարաւոր ժողովրդի սրտի տրոփիւնը զգալով ու նրա վերընձիւղած հաւատքը դէպի Հայաստանեայց Մայր Եկեղեցի, իբրեւ յոյսի եւ մխիթարութեան ու հոգեւոր փրկութեան աղբիւր: Հեռու երկրներում բնակուող մեր զաւակներից շատերը գուցէ դժուար հաւատան այս սքանչելի երեւոյթը:

Ստոյգ իրողութիւն է, որ այսօր Հայաստանցին, Հայոց դաստիարակ Մայր Եկեղեցու կամարների ներքոյ, գտնում է հոգեկան նեցուկ, ապաւէն ու ազգային ինքնութեան ստուգութիւն: Եւ մենք գոհ ենք յոյժ, որ այս հոգեկան ապրումների մթնոլորտի մէջ մեր Եկեղեցու սպասաւորները՝ եպիսկոպոսներ, վարդապետներ ու քահանաներ, բոլորը երիտասարդներ, փորձում են իրենց պարտքը կատարել հաւատքով ու նուիրումով, մանաւանդ աղէտեալ շրջաններում եւ նորաբաց վանքերում ու եկեղեցիներում Սիւնեաց աշխարհում եւ Արցախում: Մեր առջեւ դրուած է մեծ ու պատասխանատու խնդիր՝ աճեցնելու թիւը մեր երիտասարդ հոգեւոր մշակների: Այդ իսկ նպատակաւ այս տարի մեր հոգեւոր ճեմարանի ուսանողների թիւը բարձրացրինք եօթանասունի:

Զարմանալի երեւոյթ է նաեւ մեր ժողովրդի եւ մտաւորականութեան՝ հոգեւոր ու ազգային հպարտութեան հասնող զգացողութիւնը, Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակին նուիրուած՝ Երեւանում մի յուշարձան եկեղեցի կառուցելու աւետիսին ի լուր, ծրագիր, որ մենք յոյսով ենք, թէ այժմեան ծանր օրերը անցնելուց յետոյ, կեանքի կը կոչուի 2001 թուականին:

Ահաւասիկ մեր մխիթարութիւնը այսօր, մեր յոյսերը, մեր սպասումները եւ մանաւանդ մեր աներեր հաւատքը յաղթահարելու ամէն դժուարութիւն, բեկանելու չար ուժերը: Եւ ինչպէս նահատակ մեծ բանաստեղծը, կանգնած մեր ճակատագրի ճանապարհին, ուխտենք՝ «Մենք, զաւակներդ օդաստասփառ, պիտի կերտենք նոր արշալոյս»:

Սիրեցեալ հաւատացեալներ մեր, արթուն եւ ինքնավստահ, փոխադարձ սիրով ու միաբանակամ՝ ընացէք դէպի կեանք, դէպի հայրենանուէր աշխատանք, դէպի յաղթանակ:

«Հոգով եռացէք, տեառն ծառայեցէք, յուսով խնդացէք, նեղութեան համբերեցէք, աղօթից ստէպ կացէք... եթէ հնար ինչ իցէ ձեզ, ընդ ամենայն մարդկան խաղաղութիւն կալջիք» (Հռոմ. 12-13-180): Ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Երեւան, Հոկ. 3

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ԹԱՄԱՐԱ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

Երեւանի «Գրական Թերթ»ի Սեպտեմբեր 22-ի թիւէն կ'իմանանք որ իր մահկանացուն կնքած է Թամարա Թումանեան կամ, ինչպէս Է. Ջրբաշեան կը խորագրէ իր գրութիւնը՝ «Տասներկուսից Վերջինը»: Արդարեւ Թամարա Թումանեան վերջին ողջ զաւակն էր՝ Յովհաննէս Թումանեանի, որ դեռ անցեալ Նոյեմբերին, երբ իրեն կ'այցելէինք Շահէն Խաչատրեանի հետ, կը շարունակէր գուրգուրանքով հսկել Թումանեան տուն-թանգարանի վրայ:

Է. Ջրբաշեան կը վկայէ որ այս վերջինին գլխաւոր աշխատանքը եղած է իր հօրը թանգարանի շինարարութիւնն ու զարգացումը, եւ որու տնօրէնն եղաւ աւելի քան երկու տասնամեակ: Իր ջանքերով է որ 1969-ին, բանաստեղծին ծննդեան 100-ամեակին առթիւ, բացուեցան թանգարանի նոր սրահները:

Թումանեանի զաւակներուն առաջինը՝ Արտաւազդը դաւադրութեան զոհ գացած է 1918-ին, Վանէն նահանջի ճամբուն վրայ, իր խումբին հետ:

Ապա իր մահկանացուն կը կնքէր ինքը՝ Թումանեան եւ քիչ ետք իր աղջիկներէն մէկը՝ Անոյշ, զոհ անբուժելի հիւանդութեան մը:

Երեսունական թուականներուն Թումանեանի ընտանիքը կէս առ կէս խորտակուած է ստալինեան բռնատիրութիւնը: Ձերբակալուած ու անհետացած են երեք զաւակները՝ Մուշեղը, Համլիկը եւ Արեգը: Ապա, յաջորդաբար մեռած են իր աղջիկները՝ Աշխէնը, Նուարդը, Արփենիկն ու Սեդան: Վերջինն էր՝ Թամարը, որ ահա իր կարգին կը մեռնի:

ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՁԳՏՈՒՄՆԵՐԸ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՄԷՋ 1870 - 1880 ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ռուս – Թրքական պատերազմէն անմիջապէս ետք Վանի մէջ հրապարակ եկաւ «Սեւ խաչ» անունով կազմակերպութիւն մը, որուն նպատակն էր «Ժողովուրդին մէջ ինքնապաշտպանութեան ոգին տարածել, իր իրաւունց տէր ըլլալ եւ իբրեւ մարդ ապրիլ»: «Սեւ Խաչ» դրուած էր այդ կազմակերպութեան անունը անոր համար, որ անոր դաւաճանողներուն վրայ պէտք է «սեւ խաչ քաշելով իսկոյն եւեթ մահուան դատապարտել»: Վանի հասարակութիւնը շատ լաւ գիտէր, որ պատերազմի նախօրեակին եւ անոր ընթացքին Վասպուրականի գաւառները տեղի ունեցած թալանը եւ ապատակութիւնները կատարուած էին Թուրք կառավարութեան գիտութեամբ, ուստի այդ կազմակերպութիւնը ստեղծուեցաւ հարկ եղած պարագային ժողովուրդին ինքնապաշտպանութիւնը կազմակերպելու համար: Այդ կազմակերպութեան գոյութիւնը աւելի կ'ամրապնդէր ժողովուրդին այն համոզումը, որ թշնամիի յարձակման պարագային անհրաժեշտ է պաշտպանուիլ: Այդ տարիներուն Վանի մտաւորականներէն եւ արհեստաւորներէն ոմանց մտորումներու առարկան էր սեփական միջոցներով արհեստանոցներ հիմնելու եւ զէնք արտադրելու հարցը: Վանի մէջ 1880-ական թուականներուն ուստա Փանոսի ջանքերով եւ հնարամտութեամբ կարելի դարձաւ Պերթան տեսակի հրացան արտադրել: Այդ վարպետը «իր գաղտնի արհեստանոցին մէջ կը նորոգէր փամփուշտաւոր հրացաններ եւ կը շինէր Պեռթան կամ Սուրմալի հրացաններ»: Ինքնապաշտպանութեան բնազդը, իր հարազատ ժողովուրդի պաշտպանութեան հարցը այդ շնորհալի վարպետը ստիպած էր արհեստանոցային պայմաններու մէջ նոյնիսկ ամերիկեան Մարթին տեսակի հրացան պատրաստել: Իմանալով այդ մասին, Վանի փաշան իր մօտ կը կանչէ վարպետը ու կ'ըսէ. – «Դուն կրնաս որսի հրացաններ շինել վստահելի մարդոց համար, բայց անգամ մը լսեցի, որ դուն պետական հրացան շիներ ես, այն ալ միւզիր (կասկածելի) մարդոց համար, գլուխդ թռցնել կուտամ»:

«Սեւ Խաչ» կազմակերպութեան կառուցուածքի մասին, դժբախտաբար, քիչ տեղեկութիւններ պահպանուած են: Ժամանակակիցներու հրատարակուած յուշերէն կ'երեւայ, որ այդ կազմակերպութեան մէջ ընդունուողները երդմնագիր ունէին եւ կազմակերպութեան անդամներու ներկայութեամբ կ'երդուէին հաւատարիմ ծառայել իրենց ժողովուրդին: Կազմակերպութիւնը ունեցեր է իր ակումբը, ուր կազմակերպուած են հաւաքոյթներ, դասախօսութիւններ եւ երգըւած են հայկական ազգային եւ ժողովրդական երգեր: Համբարձում Երամեանի վկայութեամբ, կազմակերպութիւնը հիմնուած էր Մ. Փորթուգալեանի ջանքերով, իսկ ակումբին մուտքը ազատ էր ամէնուն, եւ ժամանցի համար հոն կ'երթային նոյնիսկ Թուրք պաշտօնեաներ: Հարկ է նշել, որ կազմակերպութեան առջեւ դրուած հարցերը քննուած են գաղտնի ժողովներու ատեն, իսկ ակումբը հասարակական միջոցառումներ կազմակերպելու վայր մը եղած է: Ակումբին մէջ դասախօսութիւններ տուած են Մ. Փորթուգալեան, Տ. Պէյլէրեան եւ Կովկասէն Վան ժամանած Գալուստ: Մ. Փորթուգալեանի դասախօսութիւններէն մէկուն նիւթը եղած է՝ «Ժամանակը հասեր է, Հայե՛ր, ի՞նչ ընենք»: Այդ մասին իմանալով, Վանի դատախազը եւ ոստիկանապետը կ'արգիլեն անոր այդ նիւթին շուրջ դասախօսել: Սակայն Մ. Փորթուգալեան այդ դասախօսութիւնը տուած է եւ իսկական գոյներով նկարագրած Թուրքիա եւ Արեւմտեան Հայաստան ապրող Հայերու կրած տառապանքները, որմէ ետք զինք մէկ օր բանտարկած են եւ ան ստիպուած ձգած է Վանն ու Թուրքիան եւ հաստատուելով Մարսէյլ, հրատարակած է «Արմենիա» թերթը:

Մ. Փորթուգալեանէ ետք Վանը ձգեց նաեւ Խրիմեան Հայրիկ, իսկ Վանի ռուսական փոխ – հիւպատոս Կ. Կամսարականը փոխադրուեցաւ այլ վայր մը: Սկըսան հալածանքները Վանի յառաջադէմ մտաւորականներու եւ բնակիչներու նըկատմամբ: Անոնցմէ շատեր ձգեցին Վանը, անցան Պարսկաստան, իսկ մէկ մասը աքսորուեցաւ Կ. Պոլիս եւ Դամասկոս:

Ինչպէս Արեւմտեան Հայաստան, այնպէս ալ Վասպուրականի մէջ անիշխանութիւն կը տիրէր: Կառավարական պաշտօնեաներ կապուած էին աւազակային տարրերու հետ եւ անոնց կողոպուտներէն իրենց բաժինը կը ստանային: Զինուորականներէն շատեր այդ տարիներուն ըսկըսան վաճառել պետական զէնքերը: Ժամանակակիցներու վկայութեամբ, երբ պատերազմը վերջացաւ, Վան վերադարձած Թրքական բանակի զինուորները կը գտնուէին ծայրայեղ թշուառ վիճակի մէջ եւ սկսան գողնալ հրացաններ ու փամփուշտներ եւ աժան գինով վաճառել: Սկիզբը այդ զէնքերը կը գնէին Թուրքերը, Քիւրտերը եւ Պարսիկները: Կարճ ժամանակ ետք վաճառքի հանուեցան նաեւ զինուորական ձիերը եւ ջորիները: Իմանալով զէնքի զանգուածային վաճառքի մասին, Հայերը նոյնպէս ինքնապաշտպանութեան նպատակով սկսան գնել զայն: Այդ օրերուն «Սեւ խաչ» կազմակերպութիւնը պահանջեց զէնք վաճառել կազմակերպութեան, այլապէս սպառնաց խլել գնողներէն: Զէնքերու վաճառքի մասին ժամանակակիցը կը գրէ. – «Հրացանները, որ առհասարակ գիշերները կը փոխադրէին, կազմակերպութիւնը շատ հեշտութեամբ կ'իմանար, թէ ո՛ր գիշեր պիտի փոխադրեն. իսկոյն ճիշդ վայրկեանին հրացաններն ու փամփուշտները ձեռքներուն կ'առնէին»:

1880-ական թուականներու սկիզբը, վախնալով ժողովուրդի մէջ եղած խմորումներէն, Թուրք կառավարութիւնը ամբողջ երկրին մէջ սկսաւ կասկածելի մարդոց բանտարկութիւնները: Բանտ նետուեցան Կարինի «Պաշտպան Հայրենեաց» 56 անդամները: Ժամանակակիցներու յուշերէն, ինչպէս նաեւ մամուլի մէջ տպագրուած յօդուածներէն կը պարզուի, որ այդ կազմակերպութիւնը մեծ էր եւ ճիւղաւորուած, ունէր գաղտնի իր տպարանը եւ հազարաւոր անդամներ: Այդ կազմակերպութեան անդամներու բանտարկութենէն ետք հեռագրուեցաւ Վանի Փաշային՝ ստուգել Վանի մէջ տուները այն մարդոց, որոնք կասկածելի էին: Սկսան յատկապէս այն մարդոց բանտարկութիւնները, որոնք կապեր ունէին Կարինի հետ: Ժամանակի այդ դէպքերու ուսումնասիրութենէն կ'երեւայ, որ սուլթանը հայ ժողովուրդի ջարդերը կազմակերպելէ առաջ նպատակադրած էր հրապարակէն հանել ազգային հովերով տրամադրուած հայ մտաւորականները:

Հարց մը կը ծագի՝ Կարինի այդ կազմակերպութիւնը արդեօք կապեր ունէ՞ր իրմէ առաջ հրապարակ եկած Վանի «Սեւ Խաչ»ի հետ: Ժամանակակիցներու յուշերէն կ'երեւայ, թէ անոնք գործած են իրարմէ անկախ, միայն ետքը սկսան «թղթակցիլ, բայց ափսոս, որ շատ երկար չտեւեց եւ մատնութեան գոյժը Վան հասաւ...»: Թէ ինչ թղթակցութիւններ եղած են այդ կազմակերպութիւններու միջեւ, դժուար է ըսել, սակայն ունինք տեղեկութիւններ այն մասին, որ Վանի «Սեւ Խաչ»ի ժողովներէն մէկուն ընթացքին որոշուած է Վանէն դուրս գտնել կազմակերպութիւն մը եւ կապ հաստատել անոր հետ: Այդ կապը ունեցա՞ն թէ ոչ, ցարդ յայտնի չէ:

1885-ին սուլթանը եւ զինք շրջապատողները զբաղեցան Վանի կազմակերպութեան հարուած տալու հարցով: Կառավարութեան պաշտօնեաները սկսան բանտարկութիւնները: Թուրք իշխանութիւնները ոստիկանութեան կողքին բացեցին «Փոլիս մէճլիսի» անունով յանձնախումբ մը, որ կը ստուգէր Վան եկած բոլոր նամակները եւ անոնց մէջ կը փնտռէր հայկական ազատագրական շարժումներու մասնակիցներու մասին փաստեր: Ասիկա քաղաքացիներու տարրական իրաւունքի ոտնահարում համարելով՝ «Արմենիա» 1885-ի թիւերէն մէկուն մէջ կը գրէր. – «Կա՞յ արդեօք քաղաքակիրթ աշխարհի վրայ ուրիշ տեղ մըն ալ, ուր մարդիկ այս աստիճանի ճնշման ենթարկուէին իրենց հանդարտ վիճակին մէջ»:

1889-ին Վանի կարեւոր դէպքերէն մին էր Սալմաստէն դէպի Վան շարժող երեք երիտասարդներու կռիւը Թուրք ոստիկանական ուժերու հետ Զուխ Կետիկ կոչուած կիրճին մէջ: Այդ երեք երիտասարդները՝ Կարապետ Գուլաքսըզեան (Ակընջաւեան), Յովհաննէս Ագրիպասեան (Տապաղեան) եւ Վարդան Գոլոշեան կռուի բռնուելէ ետք ստիպուած կ'այրեն իրենց մօտ եղած գիրքերը եւ թերթերը: Օրհասական այդ կռուին կը սպաննուին Յովհաննէս Ագրիպասեան եւ Վարդան Գոլոշեան: Անոնց մօտ գտնուած թուղթի մը մէջ կ'ըսուէր. – «ԺԹ. դարուս մէջ ապրող մարդուն համար ազատութենէ զատ չկայ ուրիշ մխիթարութիւն մը յորում կարենայ շնչել» կամ «Ուրախութեամբ կ'երթամ մեռնելու, իսկ դու, քաղցրիկ հայրենիք, սրբէ արտասուքդ եւ ինծի համար սուգ մի բռներ»: Այս տողերը ցոյց կուտան, թէ հայրենիքի նկատմամբ որքան գեղեցիկ, մաքուր զգացումներ ունեցած են այդ երիտասարդները եւ համոզուած դէպի մահ գացած են:

Վարդան Գոլոշեան Թիֆլիսի ծնունդ էր, ուսանած Ներսիսեան դպրոցը եւ քաղաքի գիմնազիոններէն մէկուն մէջ, ապա Մոսկուայի Լազարեան Ճեմարան: Ուսումը կիսատ թողլով, 16-ամեայ պատանին կ'երթայ Զուղա եւ կը զբաղի ուսուցչութեամբ: Շատ չանցած զինք կը տեսնենք Սալմաստի Հաֆթուան գիւղը. ապա կ'անցնի Վարագ, Վան, Մուշ, Շատախ, յետոյ կրկին կը դառնայ Հաֆթուան ու կը նուիրուի ուսուցչութեան: Իր ջանքերով գիւղի դպրոցին մէջ կը փոխուի ուսուցման տէրթողիկեան եղանակները եւ կը բացուին գրասիրաց ընկերութիւն եւ գրադարան – ընթերցարան: 1887-ին կը վերադառնայ Թիֆլիս, ուր իր ընկերներուն կը պատմէ Պարսկաստանի ու Արեւմտեան Հայաստանի Հայերու վիճակին մասին: Յաջորդ տարին իր երկու ընկերներուն հետ կը մեկնի Վան, ուրկէ կ'անցնի Սալմաստ: Հաֆթուանէն իր հօրը ուղղուած նամակի մը մէջ Վարդան Գոլոշեան գրած է. – «Ես չգիտեմ, թէ որքան կը յաջողուի մեր նպատակը: Գուցէ մենք ընկնենք շուտով եւ շատ շուտով: Բայց մեր անկումը պիտի ուրիշներին յուզէ եւ մենք շատերին օրինակ կը լինենք մեր գործունէութեամբ: Համոզուած եղիր, Հայր, Թուրքիան պիտի ընկնի եւ տառապեալ Հայութիւնը պիտի ոտքի կանգնէ: Դա մի անխուսափելի անցք է, որի իրականացումը մօտիկ ապագայում տեսնելու է Հայութիւնը»:

Յովհաննէս Ագրիպասեան Վանի ծնունդ էր: Փոքր տարիքէն տեսնելով հօր անարդար սպանութիւնը եւ իր ժողովուրդին կրած անլուր տառապանքները, վրէժով կը լեցուի իր ժողովուրդը հարստահարողներուն նկատմամբ: Նախակրթութիւնը ստացած է ծննդավայրին մէջ, ապա ուսանած Վարագի եւ Մուշի վարժարաններուն մէջ: Այնուհետեւ շրջած է Վասպուրականի գաւառները, եղած է Բաղէշ, Մուշ, Սասուն: Նիւթական միջոցներէ զուրկ երիտասարդը չէր ուզեր ուրիշներու վրայ բեռ դառնալ եւ կը զբաղէր հնակարկատութեամբ: Յովհաննէս Ագրիպասեանի մասին իր հայրենակիցներուն մէջ մնացին շատ լաւ յուշեր եւ իրեն նուիրուած «ժողովրդական երգը երկար տարիներ կը թրթռար Վանեցիի շրթունքին վրայ՝ մեծ ոգեւորութիւն առաջ բերելով հաւաքոյթներուն մէջ»:

Կարապետ Գուլաքսըզեան ծնած է Վան. նախակրթութիւնը ստացած է տեղւոյն բողոքականներու վարժարանին մէջ, ապա՝ 1881 – 1886 թուականներուն, յաճախած է Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարան:

Այս երեք երիտասարդները Հաֆթուանի մէջ իրարու հանդիպելէ ետք որոշեցին անցնիլ Արեւմտեան Հայաստան, կազմել հայդուկային խումբ մը եւ Հայութիւնը պաշտպանել հարստահարողներէ, սակայն ճամբան կռիւի բռնուելով Թուրք ոստիկաններու հետ, երկուքը զոհուեցան: Վանի Փաշան, այս դէպքին մասին Կ. Պոլիս սխալ տեղեկութիւններ փոխանցելով, շքանշան ստացած է: Անկէ ետք Վանի մէջ սկսաւ աւելի խստացնել կասկածելի մարդոց նկատմամբ իր վայրագութիւնները: Բանտ նետուեցան Ա. Թոխմախեան, Գ. Բաղչեցեան, զորս շատ տանջանքներու ենթարկեցին արմենականներու մասին փաստեր կորզելու նպատակով, սակայն բանտարկեալները ոչինչ ըսին կազմակերպութեան մասին:

1889-ին Թուրք իշխանութիւնները Ալիւր գիւղին մէջ բանտարկեցին 6 հոգի, որոնք կը մեղադրուէին այն ակումբը հիմնելու յանցանքով, ուր յաճախակի դասախօսութիւններ եւ երեկոյթներ կը կազմակերպուէին: Այդ գիւղը Վարդանանց տօնի օրերուն եկեղեցւոյ մէջ կազմակերպած էին ներկայացում մը Աւարայրի ճակատամարտի մասին, ուր դերասանները հանդէս եկած էին փայտէ նիզակներով, իսկ դպրոցին ուսուցիչը՝ Մ. Շիտանեան, իր բազկաթոռի վերի մասը, պատին վրայ գրած էր՝ «Կեցցէ՛ ազէր եւ Մխիթարին, կրենք մի սիրտ, մի արիւն»: Վասպուրականի մէջ բանտարկութիւններն ու ճնշումները աւելի սաստկացան յատկապէս 1890-ական թուականներու սկիզբները:

Վասպուրականի մտաւորականները եւ ժողովուրդը իրենց առջեւ կը տեսնէին ուրուագծուող կոտորածներու ահաւոր ուրուականը եւ ստիպուած կը բռնէին գաղտնի ճամբով զինուելու ուղին: Վանի հոգեւոր առաջնորդ Դ. Թօսունեան, այդ պարագան նկատի ունենալով, ստիպուած էր բեմէն յայտարարել. «Սթափուէ՛, հայ շինական: Եթէ երկու եզ ունիս, մէկը ծախէ, զէնք մը գնէ, որպէսզի միւսը պաշտպանես: Եթէ ոչ՝ երկուքն ալ ձեռքէդ կը խլեն եւ կեանքդ ալ վրան կուտաս»:

Պատերազմէն ետք Վանի մէջ աշխատանք կը տանէին ծանօթ գործիչներ՝ Կ. Փիլիպոսեան, Ա. Թաւաքալեան (Չէքի), Մ. Փիրումեան, Ա. Թոխմախեան, որոնց եւ արմենական կուսակցութեան ջանքերուն շնորհիւ Վան քաղաքի բնակիչները 1896-ին կազմակերպեցին Վանի հերոսական ինքնապաշտպանութիւնը:

Յ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 29-ին, Մարսէյլի Հայ Մըշակոյթի Տան մէջ, դահլիճը բացառիկ պատեհութիւնն ունեցաւ ընդունելու, ողջունելու Ղարաբաղ Կոմիտէի հիմնադիր անդամներէն՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանը:

Դէպքը լայնօրէն արձագանգ գտաւ տեղական մամուլին մէջ: «Լը Փրովանսալ», Սեպտեմբեր 29-ի թիւով, առաջին էջին եւ թերթի քաղաքական բաժնին մէջ, երկու նկարներով եւ չորս սիւնակի վրայ յօդուածով մը, կը հաղորդէ ժամանումը Լեւոն Տէր – Պետրոսեանին եւ անոր այցելութիւնը թերթին: Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կ'ընդգծէ Հայաստանի ողբերգական կացութիւնը, Ատրպէյճանի ճնշումները որ շրջափակումէն յետոյ կ'անցնին խափանարարութեան, եւ այս ամբողջը Մոսկուայի կեդրոնական իշխանութիւններու բարեացակամութեամբ: Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կ'աւելցնէ՝ «Եթէ Մոսկուան ուզէ, անմիջապէս կրնայ վերահաստատել կացութիւնը եւ կարգի հրաւիրել Ադրբեջանը»: Ապա, կը բացատրէ ղարաբաղեան Շարժումին նպատակները, պահանջքները: «Լը Մերիտիոնալ» օրաթերթը, Սեպտեմբեր 30-ի թիւով, կը հրատարակէ հարցազրոյց մը, որուն մէջ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կ'ըսէ թէ կացութիւնը այնքան լարուած է Հայաստան, որ ծանր սպառնալիքներ կան ժողովըրդավարութեան վրայ: Յետոյ, խօսելով ինքնավարութեան մը մասին խորհըրդային դաշնակցութեան մէջ կ'աւելցնէ՝ «Դաշնակցութիւնը հետաքրքրական կարելիութիւններ կ'ընծայէ մեր երկրի տնտեսական եւ մշակութային զարգացման: Միայն, լուսանցքի վրայ գտնուող մի քանի խումբեր են որ ճնշում կ'ընեն անկախութեան մը համար: Մեր ժողովուրդի քաղաքական գիտակցութիւնը բարձր է: Կը հետեւի միակ կարելի ուղիին մեր ա-

պագային համար: Ոչ ոք կ'օրօրուի վերացական եւ անիրապաշտ գաղափարներով»:

Վասպուրական սրահը լեցուն էր ծայրէ ի ծայր, եւ մինչեւ սանդուխներուն վրայ ժողովուրդը խռնուած էր: Ուշադիր եւ խանդավառ բազմութիւն մը, որուն մէջ մեծ թիւով երիտասարդներ, կախուած Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամին շրթներուն հետեւեցաւ անոր ելոյթին: Տիկին Էլիզ Ցակոբեան կը ներկայացնէր Մարսէյլի ծերակուտական – քաղաքապետը՝ Ռոպէր Վիկուռու, Նշան Ծ. Վարդապետ Գաբրէհէեան, Վաչէ Ծ. Վարդապետ Իգնատիոսեան, Նշան Խչկր. Քահանայ Գույումճեան, Մակար Խչկր. Քահանայ Նաճառեան, Րաֆֆի Նազարեան՝ քաղաքապետարանի խորհրդատու կը գրաւէին առաջին կարգերը:

Կարօ Յովսէփեան հակիրճ ներածականով մը, (հայերէն եւ ֆրանսերէն), ներկայացուց Լեւոն Տէր – Պետրոսեանը՝ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամ եւ բանասէր: Այաս Գասպիկեան յանուն Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ Արմէնիէն»ի վերյիշում մը ըրաւ Ղարաբաղ Կոմիտէի ձերբակալութեան, բանտարկութեան եւ ազատ արձակման պարագաներուն, ապա յայտարարեց թէ ԷՍ – ԷՖ – Ա.–ի պատուիրակութիւն մը Հայաստան գացած է յարաբերութիւնները խորացնելու շարժումին պատասխանատուներուն հետ: Ընդգծեց երկու էական կէտեր՝ Հայաստանի ողբերգական կացութիւնը եւ Հայ Ազգային Շարժումին ուժը որ արտայայտիչն է այսօր ժողովուրդին տենչերուն: Այս հարցերու կարեւորութեան դիմաց ԷՍ – ԷՖ – Ա.–ի երկու գլխաւոր նպատակներն են՝ տալ շարժումին միջազգային ունկնդրութիւն եւ գործել Սփիւռքի ուժերու համախմբման Ազգային Շարժումին մէջ:

Լեւոն Տէր – Պետրոսեան նախ դիտել տուաւ որ Հայաստանը կարեւոր իրադարձութիւններով մէկուկէս տարիէ, ի վեր ողջ աշխարհի ուշադրութիւնը կը գրաւէ: Հայ ժողովուրդի հիմնական արժանիքը նկատեց պատրաստ գտնուելու, նախապէս 70 տարիներու սարկական վիճակի մը, եւ առաջինը ըլլալու օգտուելու Գորպաչովի հռչակած ժողովրդավարացման, վերակառուցման քաղաքականութեան ընծայած առաջին իսկ հնարաւորութիւններէն եւ աւելցուց՝ օհայ ժողովուրդը հանդէս բերաւ այնպիսի գիտակցութիւն, պատրաստութիւն որ համախմբուեցաւ անն անդար գաղափարի մը շուրջ որ Արցախի միաւորումն է Հայաստանին»: Լեւոն Տէր – Պետրոսեան ըսաւ թէ Արցախի խնդիրը նոր չէ: Անգլիացիներու Թափանցումովը Անդրկովկաս, 1918–ին, ան դարձաւ կռուախնձոր Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ, մինչեւ 1921, երբ Ստալին, իր ազդեցութիւնը տարածելու համար Արեւելք, վճռեց Արցախի խնդիրը յօգուտ Ադրբեջանի: Ցիշեց Ալեքսանդր Մխատիկեանը, Ազասի Խանջեանը եւ Ցակոբ Զարոբեանը որպէս համայնավար իշխանութեան զոհերը մեր ազգային իղձերու իրականացման ճամբուն վրայ, եւ շեշտեց որ Արցախի խնդիրը պատահական չէ այլ միշտ արծարծուած է: Լեւոն Տէր – Պետրոսեան վերլուծեց Մոսկուայի վերաբերմունքը շարժումին նկատմամբ զոր կոչեց ծայրայեղներու, ազգայնապաշտներու շարժում եւ դատապարտեց ու մերժեց հայ ժողովուրդի պահանջը: Ապա, տեղի ունեցան, ըսաւ, շարք մը միջոցառումներ՝ Սումգայիթ, բռնի ճնշում գործերու երեւումով, Զուարթնոց օդակայանի գրգռութիւնը, Ղարաբաղ Կոմիտէի ձերբակալում, Ղարաբաղի եւ Հայաստանի շրջափակում, ու յայտարարեց՝ «ինծի կը թուի որ այս շրջափակումը Մոսկուային վերջին փամփուշտն է: Ան, որոշած է հայ ժողովուրդին յոգնեցնել եւ մաշեցնել: Սակայն հայ ժողովուրդը պատրաստ է մինչեւ վերջը պայքարելու, լի է վճռականութեամբ»: Անդրադառնալով Խորհրդային Միութենէն ներս ազգութիւններու հարցին որոնք վաղ թէ ուշ լուծումներ պէտք է գտնեն, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան յայտարարեց. – «Առաջին խնդիրը որ պէտք է դրուի Խորհրդային Միութեան սեղանին Արցախի խնդիրն է որ ամէնէն հասունցածն է: Խորհրդային Միութեան ղեկավարութիւնը Արցախի խնդիրը մերժելու աստիճանէն անցած է խնդրի լուծման աստիճանին: Ես կը կարծեմ որ մօտ ապագային, հնարաւոր է Ղարաբաղի լուծման ճանապարհին նոր առաջընթաց մը»: Ցետոյ, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան անցաւ շարժումի ծրագրին այլ խնդիրներուն՝ ընկերային յեղափոխութիւն եւ ընկերային արդարութեան հաստատում, ազգային գիտակցութեան ամրապնդում, ժողովրդավարութեան յաղթանակ, բնապահպան խնդիրներ, պատմութեան վերահաստատում, մշակութային հարցեր եւ իր խօսքը աւարտեց ըսելով.– «Հայաստանը պէտք է ղեկավարէ ոչ թէ համայնավար փոքր մեքենայ մը այլ ողջ հայ ժողովուրդը. այս է մեր ապագայ բոլոր յոյսերու գրաւականը»:

Լեւոն Տէր – Պետրոսեան իր ելոյթին մէջ եղաւ միշտ չափաւոր, հանդարտ: Խօսեցաւ առանց կիրքի բայց խոր համոզումով եւ լաւատեսութեամբ: Ակնյայտ էր իր մէջ հաւատքի եւ կամքի զօրութիւնը, պայքարի ոգին, խանդավառութիւնը, եւ հայ ժողովուրդը իր ճակատագրին տէրը դարձնելու վճռակամութիւնը:

Լեւոն Տէր – Պետրոսեան պատասխանեց հարցումներու տրուած հրաւիրեալ անձնաւորութիւններու կողմէ՝ Նինա Բէհէեան, փրոֆէսէօր Ժեռար Տէտէեան, փրոֆէսէօր Ռոպէր Տէր – Մերկերեան, բժիշկ՝ Րաֆֆի Տըլանեան, Ժան – Շառլ Պապայեան, Մեսրոպ Էքմէքճեան, եւ Ժիրայր Շալճեան, հարցումներ քաղաքական, պատմական, Սփիւռք – Հայրենիք յարաբերութիւններու նոր տուեալներ եւայլն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ՀՌՉԱԿԱԳԻՐԸ

Սումգայիթը եւ նրան հետեւած հակահայկական վայրագութիւններն Ադրբեջանում, բնականաբար, աւելի ու աւելի խորթացրեցին երկու հարեւան ժողովուրդներին, սեղծելով նրանց զինուած առճակատման պայթունավտանգ իրավիճակ, որն իր արտայայտութիւնն է գտնում Ադրբեջանի կողմից ԼՂԻՄ եւ նրան սահմանակից Գետաշէն գիւղի եւ Շահումեանի շրջանի շրջափակման փաստի մէջ, Ադրբեջանի տարածքով Հայաստան ուղեւորներ եւ բեռներ, այդ թւում նաեւ աղէտի գօտու վերականգնման աշխատանքների համար բեռնել տեղափոխող գնացքների վրայ կատարուող յարձակումների, բեռները ոչնչացնելու կամ թալանելու փաստերի մէջ: Համաժողովը վճռաբար դատապարտում է Բաքուի մտաւորականութեան ժողովի դիմումը, ադրբեջանցի ժողովրդին, որ ազգամիջեան պատերազմի անքօղ մարտակոչ է, քանզի առաջարկւում մոբիլիզացնել նրա «բոլոր բարոյական, քաղաքական եւ ֆիզիքական ուժերը» Լեռնային Ղարաբաղի հարցին վերջ տալու եւ ԼՂԻՄ–է Ադրբեջանի «իրաւաբանական իրաւունքները վերականգնելու համար: Այդ մարտակոչի ուղղակի պատասխանն է Ադրբեջանի այսպէս կոչուած «ժողովրդական ճակատի» կոչը կազմակերպելու երկու միլիոն Ադրբեջանցիների «խաղաղ երթ» դէպի Լեռնային Ղարաբաղ: Դժուար չէ կռահել, որ երկու միլիոն հայատեաց մոլեռանդների ներխուժումը ԼՂԻՄ–ի տարածքը կը նշանակի Հայերի նոր ցեղասպանութիւն, նոր Սումգայիթ շատ աւելի ահաւոր չափերով ու վայրագութեամբ: Համաժողովը Կեդրոնական իշխանութիւններից պահանջում է բոլոր հնարաւոր միջոցներով կասեցնել կխավայրենի քոչուոր հորդաների ասպատակութիւնները յիշեցնող այդ դիւային ծրագրի իրականացումը եւ խստագոյնս պատժել հրահրիչներին ու կազմակերպիչներին իբրեւ ցեղասպանութիւն սատարողների: Միաժամանակ համաժողովը նշում է, որ Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատը չահարկում է Ղարաբաղի հարցը, որպէսզի իրականցնի Ադրբեջանը Խորհրդային Միութեան կազմից դուրս բերելու անջատողական, պանթուրքիստական պլանը՝ Թուրքիայի հետ միաւորուելու յետագայ նկատառումով, միաժամանակ յուսալով, որ Խորհրդային Միութիւնից դուրս գալու բապատնալիքը կեդրոնական իշխանութիւններին կը ստիպի անպայման մերժել ԼՂԻՄ–ի հայութեան արդարացի պահանջը:

ԼՂԻՄ–ի շուրջ ծաւալուած իրադարձութիւններում ադրբեջանական կողմը խախտում է ոչ միայն Խորհրդային Միութեան ներքին օրէնսդրութիւնը, այլեւ միջազգային իրաւունքի տարրական նորմերը: Մասնաւորապէս, ԼՂԻՄ–ի եւ Հայաստանի նկատմամբ ադրբեջանական կողմի կիրառած շրջափակումը արգիլուած է դեռեւս 1928 թ. Օգոստոսի 27–ին Փարիզում ստորագրուած Բրիան – Քելոգի պակտով, որով պատմութեան մէջ առաջին անգամ պատերազմը մերժուեց իբրեւ քաղաքականութեան միջոց, 1970 թուականի Հոկտեմբերի 24–ին, ՄԱԿ–ի գլխաւոր ասամբլեայի ընդունած «Պետութիւնների միջեւ ՄԱԿ–ի կանոնադրութեան համապատասխան բարեկամական յարաբերութիւնների եւ համագործակցութեան վերաբերեալ միջազգային իրաւունքի սկզբունքների մասին դեկլարացիայով» եւ 1974 թ. Դեկտեմբերի 14–ին ՄԱԿ–ի գլխաւոր ասամբլեայի ընդունած «Ագրեսիայի» բնորոշմամբ, որտեղ ի դէպ, շրջափակումը համարւում է «ագրեսիայի գործողութիւն»:

Հայ մտաւորականների համաժողովը գտնում է, որ կեդրոնական իշխանութիւնները ի կատարումն վերոյիշեալ պայմանագրերով, ինչպէս նաեւ ՄԱԿ–ի 1948 թ. Դեկտեմբերի 10–ի «Մարդու իրաւունքների համընդհանուր դեկլարացիայով», 1975 թ. Օգոստոսի 1–ին Հելսինքիում ստորագրուած «Եւրոպայում անվտանգութեան եւ համագործակցութեան վերաբերեալ եզրափակիչ ակտով» եւ 1989 թ. Ցունուարի 19–ին Վիէննայում ստորագրուած «Ամփոփիչ փաստաթղթով» ստանձնած միջազգային պարտաւորութիւնները՝ պէտք է բոլոր միջոցները ձեռնարկեն ԼՂԻՄ–ի, Բաքու – Նախիջեւան – Երեւան երկաթուղու եւ Հայաստանը ԼՂԻՄ–ի հետ կապող աւտոճանապարհի շրջափակումը անյապաղ վերացնելու, ԼՂԻՄ–ում եւ Ադրբեջանում Հայերի կեանքի եւ գոյքի անվտանգութիւնն ապահովելու համար:

(Շար. 3)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՇԵՐԱՄ

ՎԱԶԳԷՆ ՏԱԼԵԱՆ

– Պետրոս քեռուս, – պատմում է նա, – ես չեմ տեսել: Մենք ու Մկրտիչ քեռուս ընտանիքը ապրում էինք Թիֆլիսում, միեւնոյն բնակարանում: Փոքր ժամանակ մայրիկիս հարցնում էի՝ էս ո՞ւմ թառն է: «Պետրոս քեռուդ թառն է», – պատասխանում էր մայրիկս: Մի անգամ էլ Մկօ քեռիս թառն առաւ ու նուագեց: Ես ու մօրքուրիս աղջիկն էլ սկսեցինք պարել: Մայրս բարկանալով. «Հէ՜յ գիտի, ուստի Գոքոր, թառիդ ձէնն ի՞նչզ անուշ կուգայ»:

Մեծացանք: Մի անգամ նորից հարցրի.

– Մա՛մա, ո՞ւմ թառն է սա, ո՞վ է տուել:

– Պետրոս քեռուդ թառն է, թողել է յիշատակ: Մկօ քեռիդ էլ աչքի լոյսի պէս կը պահէ:

Ցետագայում քեռիս նուագում էր, իսկ մայրս միշտ ասում էր.

– Մկօ՛ ջան, ուստա Գոքորի թառի ձէնը մէ հանէ՛ս:

Ցետոյ Գրետան իր դստերը հարցրել է.

– Ցամի՛կ, թառի մասին խկի բան չե՞ս լսել Մկօ քեռուց:

Աղջիկը պատասխանել է.

– Մկօ քեռին ասում էր, թէ Պետրոս քեռին է տուել, իսկ նրան էլ նուիրել է ուստա Գոքորը՝ Շերամը: Տուել է եւ ասել. «Պետրոս ջան, էս թառը քեզի յիշատակ»:

Եւ փրոֆէսէօր Մկրտիչ Այվազեանն, իրօք, աչքի լոյսի պէս պահեց նուագարանն այնքան ժամանակ, մինչեւ որ նրա կնոջ միջոցով անցաւ իմ ձեռքը, ես էլ յանձնեցի թանգարան:

**

Երեւա՜ն տարի...: Երեք հարիւր տարի էլ որ անցնէր, այդ տունը, Գիւմրի քաղաքի հին եւ կիսամութ տունը, որը, ինչպէս մեծ գիւղում, քիլար ունէր, գոմ ունէր, աղաւնատուն եւ խոտանոց, երկարուկ բակ ունէր ու սրա ներքեւի պատի մէջ՝ խուլ մի դուռ ... Այդ հողածածկ տունը, որի պատերի վերեւում փոքրիկ թեք պատուհաններ կային, առիքի հեծանների տակ էլ գերանէ յենակներ էին դրուած ... Այդ տունը ուխտատեղի կը դառնար, քանի որ դրա հարկի տակ ծնուել էր ու մեծացել, բազում տարեր երկնել ինքը՝ հռչակաւոր բանաստեղծն ու երգասեղծը՝ Տալոյենց Գրիգորը, համբաւ յարածագ օրճարանի տնօրէն եւ առանց երգի կեանքը տառապանք համարող Կարապետի որդին, կարսեցի Պաղտասարի աշուղ Քեամիլիի թոռը, Գիւմրեցիների պաշտելի ուստա Գոքորը, աշուղ Շերամը...:

Անցել էր երեք տասնամեակ տարեր – դուրի վերջին ակնթարթից, երբ գիւմրեցի նկարիչ Գուրգէն Կարապետեանը տաք դրեց այդ երգատան դաւիթը, որպէսզի պատկերի դա սերունդների համար...:

... Բաց ու քլունգ դրած ուսներին՝ տանը մօտեցան երեք բանուոր: Նրանց ետեւից քայլում էր մի երիտասարդ: Նա բանուորներին ցոյց տուեց այդ շինութիւնն ու խնդրեց քանդել: Բանուորները դժկամ ու դանդաղ իջեցրին գործիքները, տան պատերը վախվխելով անտղեցին ու յապաղեցին: Երիտասարդը ուշադիր նայեց տարեցներից մէկին, որը քանդեց համբութեան կապանքը.

– Էս ո՞ւր բերիր մեզի, երիտասարդ, գիտե՞ս թէ ում տունն է էսիկ:

– Գիտեմ, քեռի ջան, – հոգոց հանեց երիտասարդը: – Լաւ գիտեմ:

– Որ գիտես, ընչի՞ կը ստիպես:

– Ի՞նչ անեմ, քեռի, որոշել են քանդել:

– Ծօ՛, լեզուդ ինչզ կը պտտի, որ կ'ըսես էդ խօսքը: – Չէ՛, վայ թէ չիտես՝ ում տունն է:

– Շա՛տ լաւ գիտեմ ... Շերամի տունն է:

– Իա ... հը՞ր Շերամի տունն էլ քանդե՞լ եղնի, ա՛յ օղուլ, – գայրացաւ տարեցը: – Հըլը տեսէք, մարդի՛կ, եկել ենք, որ մեր ձեռքով մեր սրբութիւնը քանդենք:

– Ինչզ որ էրթաս ու ... Եօթվէրքը քանդես, – մէջ գցեց միւսն ու երեսը խաչակնքեց. – մեղա՛ Աստծու, մեղա՛ Աստծու...

– Սա Եօթվէրքը չէ, քեռի ջան: – Ի՞նչ կ'եղնի, հոգիս տակնուվրայ մի՛ էնէք...

Ու երիտասարդը դաղրած մարդու ծանրութեամբ փլուեց պատից պոկուած քարի վրայ:

– Ախր, ձեռքերս կը չորնայ, օղո՛ւլ:

Տեխնիկը գլուխն առաւ ափերի մէջ ու մոլտաց.

– Դուք գիտէք, թէ ես կ'ուզե՞մ քանդել...: Էստեղ մեծ շէնքեր պիտի շինեն:

– Կ'ուզէ պալատ շինեն, ի՞նչ նշանակութիւն ունի, – նորից բռնկուեց տարեց բանուորը, – էս հասարակ տունը թագաւորի ոսկեղէն պալատից թանկ է մեզի համար, կը հասկնա՞ս:

– Ախր ... որոշում կայ... – կմկմաց աշխղեկը:

Տարեց բանուորը համբերութիւնից ելաւ.

– Վա՛յ մեզի, վա՛յ մեզի, – մռնչաց: Ծօ՛, քեզի որ ըսեն՝ գնա փրկչի ժամը քանդէ, կը քանդե՞ս, ըսա, կը քանդե՞ս...

– Ա՛յ հերըս, ախր...

– Չէ, ախպեր, մեր ձեռքը չի էրթայ, որ մեր պաշտելի երգչի բունը քանդենք, վերջ:

Եւ նա քլունգն ամբողջ ուժով խրեց հողի կուրծքը, ցատքեց անցաւ խրամուղին ու փռչեց.

– Քէշէք, տղերք, քէշէ՛ք:

Եւ բոլորը գլխահակ ու տխուր հեռացան այդ տեղից:

(Շար. 5 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

գիւղ մը) մէջ, օրինակ, դպրոցի նախկին ուսուցիչ մը անհետացած է: Թերթը կ'ըսէ թէ հակառակ անտանելի այս կացութեան, յանկարծ ուրախութիւն կը ծագի: Վանքի մէջ, Պարգեւ Եպիսկոպոսի պատարագի մատուցումով (Թերթը կ'ըսէ՝ առաջինը 60 տարի է: Արցախի Թեմին մասին, տես՝ «Յառաջ», Օգոստոս 24, Գ. էջ):

***

Ուրբաթ առաւօտ, «Ինթէրնէցընըլ Հէրըլտ»ը կը գրէր թէ Մոսկուայէն խոշիէ-թըտ Փրէսը հեռաձայնով խօսած է «Արմէնփրէս»ի պատասխանատու Ա. Պօղոսեանի հետ, որ հաստատած է թէ խոր-հրդային բանակը միջամտած ըլլալով կառախումբերը սկսած են բանիլ, այս լուրը, սակայն, կարելի չեղաւ ստուգել Ուրբաթ առաւօտ, Երեւանէն:

***

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԻՐ ԳԵՐԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՀՌՉԱԿԷ

Ուրբաթ առաւօտ, հեռաձայնով հետեւեալ լուրերը տրուեցան մեզի Երեւանէն.–

– Ազրբեջանի կառավարութիւնը պաշտօնապէս յայտարարած է թէ գերիշխան Պետութիւն է, իր ամբողջ հողամասով, ներառեալ՝ Ղարաբաղ: Իր յաջորդ քայլը կրնայ ըլլալ անջատումը՝ Խորհրդային Միութենէն:

– Ոչ մէկ խուճապ կայ Հայաստանի ժողովուրդին մօտ: Ուտելիքի նեղութիւն կայ անշուշտ, բայց սով չկայ: Կացութիւնը աւելի ծանր է Ղարաբաղ, ուր սակայն Երեւանէն 6 – 7 օդանաւ կ'երթան անոնք տանելով: Կացութիւնը լուրջ է:

– Օրինակ մը՝ ցոյց տալու համար ժողովուրդին կորովը: Էջմիածին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ներկայացած է Հինգշաբթի օր (Հոկտեմբեր 5) պատուիրակութիւն մը Սպիտակի Մուսայէլեան գիւղէն, յայտնելով թէ Շաբաթ օր, Հոկտեմբեր 7, ժամը 14ին բացումը պիտի ընեն խաչքարի մը, զոհերու յիշատակին: Ի պատասխան Կաթողիկոսին հարցումներուն, պատուիրակը ըսած է որ իր այդ գիւղը ուզբէկ աշխատաւորները 196 տուն շինած են եւ բնակչութեան 80%-ը բնակութիւն ունի: Առանց բնակարանի կան միայն 60 ընտանիք, բայց ի մօտոյ անոնք ալ ապաստան կ'ունենան:

– Էջմիածնի մէջ (Քաղաքը) ողեկոչուած է Կոմիտասի ծննդեան 120-ամեակը, մեծ հանդիսութեամբ, մասնակցութեամբ Էջմիածնի հոգեւոր ներկայացուցիչներուն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ Նոպէլ մրցանակը շնորհուեցաւ Տալայի – Լամայի, Թիպեթցիներու հոգեւոր պետին, ապտակ մը տալով Չինաստանի վարչակարգին եւ Նորվեկիոյ չին դեսպանն ալ անմիջապէս չեշտեց այդ կէտը՝ «Նախատինք չին ժողովուրդին» որակելով Նորվեկիոյ դատական կազմին որոշումը: Ախոյեան խաղաղ գործելակերպի, Թէնզին Ժիացօ, 54 տարեկան ողջ մարմնացումն է 6 միլիոն Թիպէթցիներու, որոնք 30 տարի է կը պայքարին ճնշման դէմ, Չինաստանի ծոցը: Տալայի – Լաման աքսոր կ'ապրի Հնդկաստան: Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնն ալ գոհ չէ, իր թեկնածուն էր՝ Մանտելան: Ուրիշ շատ թեկնածուներ ալ կային (Կորպաչով, Ռեկըն եւայլն) եւ կը թուի որ ոչ մէկը խորհած էր Տալայի – Լամային:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ երկու զուիցերացի պաշտօնատարները առեւանգուած են, Ուրբաթ առտու, Հարաւային – Լիբանան:

ՊԵԼԺԻՈՅ հրեայ համայնքին պարագլուխին սպանութեան տէր եղաւ՝ «Իրաւունքի զինուորներու կազմակերպութիւնը», Պէյրութի մէջ, պատճառ ալ կը տրուի տոքթ. Վիպրանի «Մոսատ»ի պատկանիլը: Այս նոյն կազմակերպութիւնը, առաջին անգամ, իր մասին խօսեցնել տուած էր սպաննելով Պրիւսէլի իմամին սպանութիւնը: Երկու զոհերն ալ ծանօթ են որպէս չափաւոր անձեր:

ՆՈԷԼ – ՆՈՅԷԼ, Ֆրանսական շարժանկարի հին եւ ընտանի դէմքերէն մէկը,

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հայ Ազգատոհմամ Ընկերակցութիւնը կը տեղեկացնէ թէ վաստակաւոր ուսուցչուհի՝

ՕՐ. ՀԵՐՄԻՆԷ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, յառաջիկայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 8, ժամը 11-ին հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Կը հրաւիրուին ողբացեալին յիշատակը յարգող բարեկամներն ու աշակերտները:

Վ Ի Է Ն

60 ԱՄԵԱԿ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի ՍԵՒԱՆ մասնաճիւղը կը տօնէ իր դպրոցին 60-ամեակը, Հոկտեմբեր 15, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3-ին:

Théatre Municipal

Հովանաւորութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
Կը խօսի՝
ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Մասնակցութեամբ Փարիզէն՝
ENSEMBLE INSTRUMENTAL TRADITIONNEL ARMENIEN

Գաւառական տարազներու տողանցք:

Տոմսերը կարելի է ապահովել Մշակոյթի Տուն:

Հեռ. – 74 – 53 – 43 – 80

La Pullerie, Salon Michel rue Marchande.

եւ խաչուհիներէն:

Տոմսի գին, չափահաս՝ 50 Ֆր.:
12 տարեկանէն վար՝ 30 Ֆր.:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Սուրբ Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Միօրեայ վարժարանը կը վերաբացուի Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7:

Դասերը կը տրուին ժամը 14-էն – 16.30, 4-էն 14 տարեկան մանուկներու համար:

Կ'աւանդուի՝ հայերէն տեսական եւ գործնական ուսուցում, Հայոց պատմութիւն, հայերէն երգ եւ քրիստոնէական դաստիարակութիւն: Ցատուկ պատրաստութիւն՝ Առաջին Հաղորդութեան:

Ցաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել՝ 42 – 78 – 31 – 93 թիւին:

***

Հայերէնի դասընթացքներ՝ չափահասներու համար, ամէն Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 9-էն սկսեալ:

Ժամը 19.30-ին սկսնակներու համար:

Ժամը 20.30-ին յառաջացածներու համար:

ՑՈՒՑԱՏԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի անդամական ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 16-ին սովորական հաւաքատեղիին մէջ:

մեռաւ 92 տարեկանին: Խորքին մէջ, իր մահուան լուրը, ձեւով մը նաեւ իր ողջ ըլլալուն լուրն էր, քանի տարիներէ ի վեր չէր խօսուեր իր մասին եւ ոչ ոք կը խորհէր թէ մեռած չէր արդէն: «Le Père tranquille», «Les Casse - pieds» իր ծանօթ ֆիլմերն են:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ Հաճնոյ ինքնամսուան հերոսամարտի 69-րդ տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Հոկտեմբեր 15, Կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, 7000 դիւցազներու հոգւոյն յիշատակին:

Իսկ կէսօրէ վերջ, ժամը 1-ին, մատաղի ճաշ եւ յուշահանդէս Հայ Մշակոյթի եւ Արուեստի կեդրոնը:

6, Cité du Wauxhall, 75010 Paris
(M° REPUBLIQUE)

Ճաշագին 100 Ֆրանք:

AIDE A L'ARMENIE

— COMMUNIQUE —

Les Conseils d'administration de MARSEILLE ARMENIE et de S.O.S. ARMENIE MARSEILLE P.A.C.A., informent que, dans le cadre de leurs opérations d'aide à l'Arménie, les semi-remorques de la société EQUILIBRE «AMITIE ARMENIE», transportant les 40 maisons individuelles préfabriquées, parties de Marseille le 12 Septembre, sont arrivées en Arménie, à EREVAN, le 25 Septembre, puis à CHIRAG, sa destination, situé au Nord de LENINAKAN, le 26 Septembre.

Malgré quelques difficultés de ravitaillement en gazoil, le convoi n'a subi aucun dommage notable.

Le déchargement s'est effectué aussitôt et s'est achevé le 30 Septembre.

Les travaux de montage des maisons ont commencé le 2 Octobre.

Au préalable, les fondations, la viabilité, les écoulements des eaux usagées et autres travaux ont été réalisés sous la conduite des techniciens de la Société PRISME et des représentants de MARSEILLE ARMENIE et S.O.S. ARMENIE MARSEILLE P.A.C.A., Garbis ARTIN et Mourad TIRIKIAN, avec le concours de la main d'œuvre locale.

Si les intempéries et autres impondérables ne viennent pas perturber le rythme de travail prévu, les 40 maisons pourront recevoir leurs premiers habitants avant la fin du mois d'Octobre.

Pendant ce temps, les semi-remorques de la société EQUILIBRE «AMITIE ARMENIE» vont rentrer en France, pour effectuer le deuxième chargement et acheminer les 40 autres maisons sur les lieux.

MARSEILLE ARMENIE et S.O.S. ARMENIE MARSEILLE P.A.C.A. tiendront informés les Marseillais et la Communauté arménienne de l'évolution et de la réalisation de cette importante opération.

ASSOCIATION MARSEILLE ARMENIE	ASSOCIATION S.O.S. ARMENIE MARSEILLE P.A.C.A.

ՁԵՐ ԲՈԼՈՐ ՀԱՇՈՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՑԷ՛Ք ՄԱՍՆԱԳԷՏԻ ՄԸ՝ «Շ Ա Ն Թ» ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ՝

POUR TOUS VOS TRAVAUX DE SAISIE ET DE TRAITEMENT COMPTABLE

ADRESSEZ-VOUS A UN SPECIALISTE

Ets. SCHANTH
B.P. N° 40
92290 Châtenay-Malabry
tél. 48-45-74-02
48-43-22-52
45-37-15-26

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ հետեւեալ նուիրատուներուն, Պելֆոնթէնի Կայանին մէջ, Յուլիս 14-ի եւ Օգոստոս 13-ի հանդէսին:

Հանգանակուած նուէրները պիտի յատկացուին Կայանի երկրորդ շէնքի վերանորոգման:

Գասպարճեան 1000, Ճելոյեան 300, Ժանին Յակոբեան 500, Գարկուզլի 200, Միշէլ Իսկելեան 200, Ազնաւուրեան 100, Մանուկեան 100, Քէնճեան 100, Մանուկեան 200, Գէորգ Խաչատուրեան 200, Sté Pole Position 50.000, Ժորժ Ժամկոչեան 1000, Քէշիշէֆ 1000, Արզումանեան 1000, Յարեթնազովեան 1000, Մուրատեան 700, Պէտէյ 500, Օհանեան 500, Տուտաքեան 500, Վերոնիկ Աւետիսեան 500, Շամոյեան 500, Ժամկոչեան 500, Պաղտասարեան 500, Գալուստեան 500, Աւտոյեան 300, Երանոսեան 300, Ալպէր Քերեշեան 300, Փուշուճեան 300, Ձերչեան 250, Քիպիրեան 200, Աջամեան 200, Ղազարեան 200, Մօրիս Մոսաքի 500, եւ Մարտիրոսեան նուիրած է պատկեր մը՝ 3500 Ֆր. արժէքով:

Իսկ Պելֆոնթէն գտնուող Լենինականէն եկած երախաներու ի նպաստ երկու նուիրատուութիւն Պազերկեան 500, Աճէմեան 2000 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél.: 42. 89. 27. 47

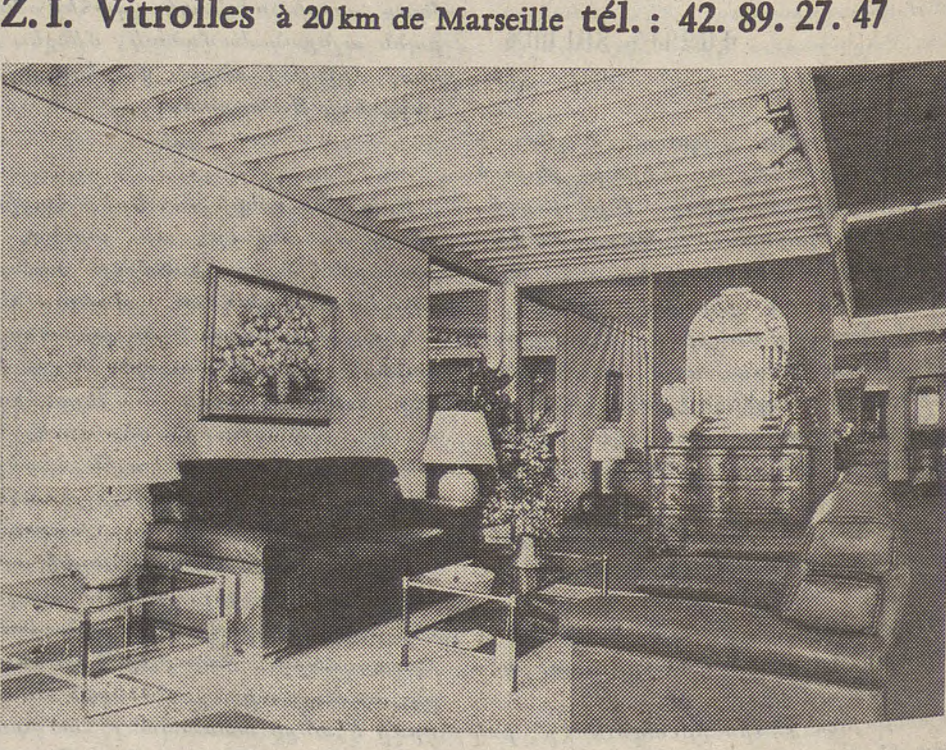

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10

MARDI
10 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.118 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.118

ԱՐՑԱԽ

ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ, ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ ԵՒ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Օտար մամուլէն թէ Երեւանէն (Կիրակի ուշ գիշերին) մեր առած լուրերը կը հաստատեն թէ խիստ ծանրակշիռ կացութիւն կը տիրէ Ղարաբաղ։ Երկուշաբթի առտու, թէ Իւլիս Կոստ (Մոսկուայէն՝ «Ֆրանս – Էնթէր»ի միջոցաւ) եւ թէ «Քոթիտիէն տը Փարի» եւ «Լիպերասիոն» գլխաւորաբար («Ֆիկարօ», «Իւմանիթէ» եւ «Ինթէրնէշընըլ Հերըլտ Թրիպիւն» քանի մը տողնոց ակնարկ մը ունէին միայն) կը նկարագրէին վերջին դէպքերը։ Նախապէս, Ուրբաթ օր, Ազրպէջանի «Ժողովրդական Ճակատը» իբրեւ հետեւանք իր պաշտօնական ճանաչման տեղական իշխանութեանց կողմէ, յայտարարած էր թէ իր ղեկավարները կը փութան սահմանային շրջանները երթալ համոզելու համար ուղեւորները որ պէտք է վերջ տան շրջափակման դէպի Հայաստան։ Այս որոշումն է որ գրել կուտար կարգ մը թերթերու թէ կառախումբեր ճամբայ ելած են դէպի Հայաստան։ ԹԱՍ կը գրէ ...ռնակի օժանդակութեամբ ապրանքի 21 կառախումբեր 603 վակոններով, որոնց 301-ը՝ վառելանիւթով Հայաստան հասած են։ Այս լուրը բոլորովին սուտ է, քանի, մեր խօսակիցը կը հաստատէր թէ այդպիսի կառախումբեր չէին հասած։ Հայաստան եկած էր մէկ կառախումբ Նախիջեւանէն եւ 5՝ Իջեւանէն, բայց ոչ մէկ ...թիլ քարիւղ կար մէջը, ըստ անցեալին ...այն՝ անգործածելի նիւթեր։

Օտար մամուլը կը գրէ թէ Մոսկուայի իշխանութիւնները իսկական կեռիլլայի դէմ առ դէմ կը գտնուին։ Նոր միջադէպ մը պատահած է Հադրութ, ուր Գորիսէն եկած թրէնի մը մէջ զէնք գտնուած է Ներքին Նախարարութեան ուժերուն կողմէ։ Պայթուցիկ, ձեռնառումբ, պատերազմական զէնքեր եւայլն բռնուած են։ Ասիկա, սակայն իբրեւ հետեւանք ունեցած է որ Հայաստանի Նախարարապետ՝ Վլատիմիր Մարգարեանց արգիլած է թրէններու երթեւեկը դէպի Արցախ, ինչ որ վրդոված է Հայաստանի ժողովուրդը։

Շաբաթէն Կիրակի, Ստեփանակերտէն Շուշի ճամբուն վրայ օդը հանուած է կամուրջ մը։

Շուշիի մէջ ձերբակալուած են երիտասարդ զինուած Ազերիներ, որոնք հայկական գիւղի մը վրայ յարձակած էին։ Շաբաթ, ուշ գիշերին Հայեր յարձակած են Լաչինի ազերի գիւղին վրայ «ստիպելով Ներքին Նախարարութեան ուժերը որ զէնքի դիմեն»։

ԹԱՍ հատուկենտ լուրեր կուտար Երեւանի մասին, բայց պարտաւորուած է խոստովանիլ թէ շրջափակումը միշտ ի զօրու է։

Պահեստը սպառած է այլեւս կը գրեն, մանաւանդ քարիւղի եւ դեղօրայքի։ Թրէններու երթեւեկին արգելքը, ըստ մեր խօսակիցը պատճառ է որ քանի մը հայ վիրաւորներ կարելի չըլլայ փոխադրել։ ԹԱՍ նաեւ կ'ըսէ թէ ժահրային լերդատապի (հեփաթիթ վիռալ) համաճարակ մը սկսած է Ղարաբաղ։ Հոկտեմբեր 1-էն ի վեր ԹԱՍ-ի եւ «Պրաւդա»ի տուած բոլոր տեղեկատուութիւնը այն տպաւորութիւնը կը թողու որ կացութիւնը շատ վատթարացած է կամ մթնոլորտ կը պատրաստուի արմատական միջոցներու դիմելու։ Նոր զօրք ղրկուած է։ Զոհեր կան ամէն օր, օր չանցնիր որ բուռն բախումներ տեղի չունենան։ Իւլիս Կոստ ալ կ'ըսէ թէ Ղարաբաղի ամէն կողմերը «պզտիկ Պէյրութներու» կը վերածուին։

Սախարով կոչ մը ըրած է ամբողջ աշխարհի որպէսզի օդանաւային կամուրջ մը ստեղծուի Հայաստանի հետ։ Անհրաժեշտ է կ'ըսէ, որ միջազգային հասարակութիւնը անմիջական օգնութիւն բերէ մարդոց, որոնք երկու ամիս է շրջափակումի ենթարկուած են։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ, Թաղեց Համայնավար կուսակցութիւնը, ինչ որ պատմական անկիւնադարձ մըն է, ոչ միայն Հունգարիոյ այլեւ ամբողջ արեւելեան Եւրոպայի համար։ Արդարեւ, ցարդ գոյութիւն ունեցող «Ընկերվարական բանուորական հունգար կուսակցութիւնը» իր 14-րդ համագումարին, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, որոշեց խզել մարքս – լենինիզմի հետ եւ վերածուեցաւ՝ «Ընկերվարական հունգար կուսակցութեան»։ Կիրակի օր արդէն, կուսակցութեան պաշտօնաթերթը ջնջած էր խորագրին տակի՝ «Պրոլետարներ բոլոր երկիրներու, միացէ՛ք»ը։ Նոր կուսակցութիւնը արեւմտեան ձեւի ընկերվարական կուսակցութենէ մըն ալ աւելի հեռու կ'ուզէ երթալ եւ ընկերվարական ժողովրդավարութեան ճամբան բռնել։ Կը մնայ գիտնալ թէ ի՞նչ պիտի ըլլան պահպանողականները։ Անհաւանական չէ որ Մարքսի կարօտէն տառապողները, թէեւ փոքրամասնութիւն, հիմնեն Համայնավար հունգար կուսակցութիւն մը։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ, բոլորովին տարբեր է եւ Հոնէքէր միտք չունի «ժամացոյցը ժամուն դնելու»։ 40-ամեակին տօնակատարութիւնները, զորս իր ներկայութեամբ կը պատուէր Կորպաչով, բաւական ցոյցերու առիթ տուին։ Քաղաքէ քաղաք, երիտասարդներ եւ ապահովութեան ուժեր ծանր բախումներ ունեցան։ Ոստիկանութեան միջամտութիւնը շատ բիրտ եղած է, մանաւանդ Կորպաչովի մեկնումէն ետք։ Ձերբակալուած են 700 հոգի, կը թուի սակայն թէ ցուցարարները չէին վախնար այլեւս, ինչպէս անցեալին, ուր եկեղեցի կ'ապաստանէին։ Արեւելեան – Պերլինի ցոյցն ալ աննախընթաց կը նկատուի։ Արեւմտեան – Գերմանիոյ կառավարութիւնը «իր խոր մտահոգութիւնը» յայտնեց այս կոպիտ զսպումներուն ի տես։

ՊԷԹ ՏԷՅՎԻՍ, ամերիկեան շարժանկարի մեծ դերասանուհին, մեռաւ Փարիզ 81 տարեկանին, յետ անողոք հիւանդութեան։

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԱՇԽԱՐՀ ԱԼ - ՍԱՈՒԱԹ»Ի ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

Սաուտի Արաբիոյ վերոյիշեալ թերթը («Միջին – Արեւելք») հետեւեալը կը գրէ Հոկտեմբեր 4-ի իր թիւին մէջ. –

***

Գործադուլներու արգելման օրէնքին շուրջ քննարկութեան ընթացքին բուռն վէճեր տեղի ունեցան հայ եւ ազերի երեսփոխաններու միջեւ։ Մ. Կորպաչով որ նիստին կը նախագահէր հանդարտեցուց կողմերը։ Մինչ այդ ակադեմական Եւգինէ Պրիմայոֆ հանդարտեցուց Հայերը ըսելով որ ժողովը որոշումներ պիտի տայ վերջ տալու համար շրջափակումին։

Պալթ երեսփոխանուհի՝ Լորոնթցին առաջարկեց օրէնքի մը քննարկութիւնը ըստ որուն տնտեսական շրջափակումը կը նկատուի ահաբեկչութեան ձեւ մը, առաջարկ մը որ լաւ արձագանգ գտաւ շատերուն մօտ։

Սուրէն Յարութիւնեան Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղարը հետեւեալը յայտարարեց «Միջին – Արեւելք» թերթին. «Կը սպասենք որ որոշում մը տրուի եւ այդ կ'ըլլայ յստակ եւ վճռական։ Բոլորը գիտեն որ համագումարի առաջին շրջանին յանձնառութիւն մը առնուեցաւ որ հարցը քննուի կառավարութեան հետ երկու օրուան ընթացքին, սակայն ոչինչ պատահեցաւ, եւ հանրապետութեան վիճակը օրըստօրէ կը վատթարանայ։ Կը սպասենք հատու եւ գործնական որոշումներու, որոնք վերջ տան շրջափակումին, եւ թէ այս զէնքը ապագային այլեւս չգործածուի ազգերու միջեւ եղած վէճերուն։ Վերջին օրերուն կացութիւնը ալ աւելի կը ծանրանայ, հետեւաբար անհրաժեշտ է օրէնքը եւ կանոնը պարտադրել փոխադրական միջոցներու վերաբերեալ։

Կացութիւնը շատ ծանր է Հայաստանի մէջ, շուրջ 2 ամիս է ոչ մէկ մատակարարում վառելանիւթի եւ աննդեղէնի։ Ինչ կը վերաբերի երկու կողմերու երեսփոխաններու մէկ սեղանի շուրջ նստելու, ատիկա այլեւս ժամանակավրէպ է։ Ջանացանք մակարդակներու վրայ հանդիպեցանք, առանց նուազագոյն արդիւնքի, այլ ընդհակառակն կացութիւնը աւելի ծանրացաւ, հակառակ տրուած սկզբունքի որոշումներու։

Ըստ մեզի հարցին լուծումը կը կայանայ, նախ փոխադրական միջոցները ենթարկել (բացառիկ) յատուկ օրէնսդրութեան, ապա դատապարտել շրջափակումը եւ արգիլել որ նման միջոցառումները կրկնուին։

Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղին, Ա. քարտուղարը աւելցուց թէ հոն վիճակը աւելի ծանր է, քան՝ Հայաստան, քանի հոն շրջափակումը կը տեւէ շուրջ մէկ տարիէ եւ ապրանքները կը հասնին միայն օդային ճամբով։

Ապա Սուրէն Յարութիւնեան հաստատեց թէ հայ ժողովուրդը հողային պահանջ չունի Ղարաբաղի վրայ, մենք չենք ուզեր այս շրջանը մեզի կցել, մենք կը պահանջենք միայն որ ուրիշները յարգեն Ղարաբաղի բնակչութեան ձգտումները, եւ մենք կ'աշխատինք, բոլոր միջոցներով առաջքը առնել քաղաքացիական պատերազմին»։

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

Ուրբաթ իրիկուն սփիւռքահայութեան հետ կապի Կոմիտէէն ստացանք հետեւեալ հեռատիպը (թելեքս), որու գլխաւոր լուրերուն արծագանգած էինք, նոյն առաւօտը լոյս տեսած «Յառաջ»ի մէջ.–

ԻՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԼԱՐՈՒԱԾ Է

Կեդրոնական հեռատեսիլը երէկ հաղորդեց որ Ազրպէջանի Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանը օրէնք ընդունած է Խորհրդային Միութեան կազմի մէջ Ազրպէջանի ինքնիշխանութեան (սուվրընէթէ) մասին։ Ազրպէջանի ինքնիշխանութիւնը, ըստ այդ օրէնքի կը տարածուի նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի վրայ։ Ազրպէջան ինքնիրեն իրաւունք կը վերապահէ հանրաքուէի միջոցով լուծել խորհրդային կազմի մէջ իր մնալ – չմնալու հարցը։

Երէկ մամուլի մէջ հրատարակուած է Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի որոշումը երկաթուղային փոխադրութեանց եւ ժողովրդական տնտեսական պագային տուժողներու անխափան գործունէութեան ապահովման անյետաձգելի միջոցառումներու մասին։

Որոշումով մասնաւորապէս նախատեսուած է յատուկ ուշադրութիւն դարձնել Անդրկովկասի երկաթուղիներուն ստեղծուած անհանդուրժելի վիճակի վրայ եւ պետական կառավարման բոլոր մարմիններուն կը պարտադրուի անխափան վերականգնել կառախումբերու բնականոն երթեւեկը։ Անհրաժեշտութեան պարագային, երկաթուղիի գործունէութեան ապահովութիւնը կը դրուի երկրի ներքին գործերու, պաշտպանութեան նախարարութեան եւ խորհրդային հաղորդակցութեան ճամբաներու նախարարութեան վրայ։

Առ այսօր իրադրութիւնը կը մնայ անփոփոխ։ Ցաճախակի են դարձած ազգամիջեան ընդհարումները։

Կ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

Հոկտեմբեր 6, (ժամը 16)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4)

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՈՒ ԻՐ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒՆ

Հրազդանի շրջանի Աղւերան գեղատեսիլ վայրը հիմնուած է աղբիւր-յուշարձան ի յիշատակ Անդրանիկի եւ իր քաջերուն։ Երկար տարիներ լեռնային աղբիւրէն բխող մաքուր, սառնորակ ջուրը կը յագեցնէր զբօսաշրջիկներու, հանգստացողներու ծարաւը։ Բայց ջուր խմելը քիչ չէր պահանջեր, մանաւանդ տարեցներուն, քարերը կը խանգարէին։ Եւ ահա այստեղ գտնուող «Մասիս» հանգստեան տան տնօրէն Վրէժ Խաչատրեանի նախաձեռնութեամբ, որ նաեւ նախագիծի հեղինակն է, բարձրացած է այս յուշարձանը։

– Աշխատեցանք քսան օր առանց մեր ձեռքերը ծալելու, ըսած է Վրէժ Խաչատրեան «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին։ Մեզի օգնեցին ամրան ամիսներուն հոս հանգստացող պիոներներն ու դպրոցականները։ Ամէն ինչ ըրինք մեր ձեռքերով։

Մարմարեայ մեծ քարին վրայ փորագրուած է Անդրանիկի անունը, անոր դիմաց պերճ Արարատն է, ուրկէ բխող ջուրը կը հոսի երեք ոչ մեծ աւազաններ եւ կը խորհրդանշէ Նայիրի հնադարեան երկրի յաւերժութիւնը։

Հոսկէ ոչ հեռու շուտով կը ստեղծուի Անդրանիկի փոքրիկ թանգարան, որու ցուցանմոյշներուն՝ լուսանկարներու, այլ նիւթերու ժողվումով զբաղած է «Մասիս»ի անձնակազմը։

ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ ԵՒ ՌՈՒՄԷՆ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

ԽՄԲ. – Այս յօդուածին հեղինակին մասին խօսած էր մեզի Սիլվիա Անէմեան, երբ իրեն հետ կ'ոգեկոչէինք Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանը («Յառաջ Միտք և արուեստ» Սեպտեմբեր): Ռումանացի փրոֆէսէօրը մեծ մասնագէտ մըն է, որու հետ աշխատած է Սիլվիա Անէմեան:

***

Սուչեվիցա վանքին (հարաւային Ռումանիա) գանձերուն մէջ կը գտնուին երկու ձեռագիրներ, զորս վաղուց եւ փայլունօրէն հետազօտած են բիւզանդական ուսումնասիրութեանց ռումէն եւ օտար մասնագէտները: Ասոնք Փարիզի Ազգային Գրադարանը պահուած ԺԱ. դարու յունարէն Աւետարանի մը ԺԶ. դարու թարգմանուած օրինակներն են: Ձեռագիրները, որոնք սքանչելի մանրանկարներով զարդարուած են, 1925-ին ցուցադրուեցան Փարիզի ռումէն արուեստի ցուցահանդէսին: Հիացող արուեստագէտներու կարգին կար նաեւ երիտասարդ հետազօտուհի մը (29 տարեկան էր), որ նոր հաստատուած էր Ֆրանսա, Սորպոնի մէջ շարունակելու համար Ժընեւ սկըսած բարձրագոյն ուսումը: Ան Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանն էր, որ մինչեւ իր մահը (1989, Յուլիս 5) պիտի ճոխացնէր բիւզանդագիտութեան ու հայագիտութեան համաշխարհային ուսումնասիրութիւնները:

Փարիզ ցուցադրուած երկու ռումանական աշխատութիւններուն գիտական արժէքաւորման համար, հայ հետազօտուհին ընկերացուց հեղինակաւոր գիտնականները եւ հաստատութիւններ. Կապրիէլ Միլէ, Ժ. Նանտրի, Յ. Տ. Շթեփանեսքու, Վ. Տրըկիչանու, Ալ. Ցիկարա-Սամուրքաշ, Նիւ-Եորքի Ֆրիք Արթ Ռեֆերընս Լայպրըրի, *Փարիզի* Էքոլ Փրաթիք տէ Օ՛թ Էթիւտ: *Հազիւ երկու տարի անցած, Նիւ-Եորքի «The Art Bulletin»-ի մէջ (IX հատոր, թիւ 3/1927) պիտի հրատարակուէր Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի «Two Slavonic Parallels of the Greek Tetraevangelia: Paris 74» ուսումնասիրութիւնը, ուր արտատպուած էին 36 ռումանական մանրանկարներ եւ որմանկարներ:*

Այսպիսի իրադարձութիւն մը չէր կըրնար վրիպիլ աշխարհի մէջ ռումէն արուեստի արձագանգները հետապնդող մը, ինչպէս էր նշանաւոր պատմաբան Նիքոլաէ Եորկան: Երբ, Փարիզ կատարած այցելութեան մը ընթացքին իրեն ներկայացուցին Շարլ Տիլի եւ Կապրիէլ Միլէի աշակերտուհին, որ այնքան գեղեցիկ մեծարանք մը բերած էր ռումէն միջնադարեան արուեստին, Եորկան զայն Ռումանիա հրաւիրեց, Պատմական յուշարձաններու յանձնաժողովին կողմէ, որպէսզի մօտէն ծանօթանայ ռումանական արուեստին գանձերուն հետ: Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանը առիթն ունեցաւ ոչ միայն այցելելու Պուքովինայի (հիւսիսային Մոլտաւիա) վանքերը եւ անոնց հաւաքածոները, բայց նաեւ շարունակելու իր ուսումնասիրութիւնը, նոր աշխատութիւն մը՝ «Une nouvelle réplique slavonne du Paris gr. 74 et les manuscrits d'Anastase Crimcovici», հրատարակելով «Mélanges offerts à Nicolas Iorga par ses amis de France et des pays de langue française» հատորին մէջ (Փարիզ, 1933, էջեր 695 – 725): Այս անգամ, հետազօտուհին ուսումնասիրեց Սուչավայի մօտ Տրակոմիրնա վանքը գտնուող Աւետարան մը, զոր մեթրոպոլիտ Անաստասիէ Քրիմքայի պատուէրով 1615-ին Վորոնեցի վանական Թէոֆիլը գրած էր, իսկ երկու տարի յետոյ սուչավացի Շթեֆանը մանրանկարներով զարդարած էր:

Գիտական գետնի վրայ, ասոնք են Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանին բերած նըպաստները ռումէն հին մշակոյթի պատմութեան: Յետագային, իր մտադրագումները պիտի մարմնաւորուէին բիւզանդական եւ հայկական ուսումնասիրութիւններով. Բարեղամ եւ Յովասափ *վէպին նըկարազարդումներու քննութիւնը (1937), որ եղաւ գիտունին առաջին մենագրութիւնը (իր առաջին յօդուածը լոյս տեսած էր 1924-ին), Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան գրադարանի ԺԲ. – ԺԴ. դդ. հայկական նկարազարդ ձեռագրերու մասին մենագրութիւնը (1937), «Հայաստանը եւ բիւզանդական Կայսրութիւնը» (1945), որ շահեցաւ* ժեներալ Պրեմոն *մրցանակը: Իսկ «Հայերը» (1968, Լոնտոն), «Բիւզանդական եւ հայկական ուսումնասիրութիւնները» (1973,* Գալուստ Կիւլպէնկեան *Հիմնարկութեան հովանաւորութեամբ), «Հայ արուեստը ակունքներէն մինչեւ ԺԷ. դարը» (1977), «Սպահանի հայկական մանրանկարները» (1986, Պրիւսէլ), որ եղաւ վերջին հրատարակուած հատորը, այս բոլոր գիրքերը պսակեցին ստեղծագործութիւն մը, որուն հայ գիտուհին նուիրեց իր ամբողջ կեանքը: Բայց, իրենց գիտական արժէքէն անդին, ռումանական հին ձեռագիրներու մասին Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանին հետազօտութիւնները գերագանց արդիւնք մը ունեցան, ներառնուելով բիւզանդական եւ արեւելեան եւրոպական արուեստի աւանդութիւններուն մէջ, շնորհիւ հեղինակուհիին կիրառած անվրիպելի համեմատական եղանակին եւ մանաւանդ ԺԶ. – ԺԷ. դդ. ռումանական գործերուն տեղադրումով համաշխարհային մշակոյթին ոլորտին մէջ:*

1982-ին, երբ բաւականութիւնն ունեցայ ծանօթանալու Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանին հետ, ան կեանքին մայրամուտը մտած էր, բայց դեռ եռանդուն մտածողութիւն մը ունէր եւ պահած էր ամբողջ իր հմտութիւնը եւ յիշողութիւնը: Վերստին մտագրաւ Ռումանիոյ մէջ գտնուող հայկական ձեռագիրներով, 1977-ին նկատած էր Պէյրութի Սուրսոք *թանգարանի փոխ-տնօրէնուհի, արուեստագիտուհի Սիլվիա Աճէմեանին տոքթորայի աշխատութիւնը, զոր ան պաշտպանած էր Պուքրէշի համալսարանի շըրջանակին մէջ (տես՝ «Նոր Կեանք»ի 26, 27/1979 թիւերը): Յետագային, աշխատութեան մէկ ամփոփումը ալպոմի մը ուսումնասիրութեան ձեւով հրատարակուեցաւ թէ՛ ռումաներէն եւ թէ ֆրանսերէն (տես՝ «Նոր Կեանք»ի 1/1983 թիւը): Ֆրանսահայ գիտուհին անմիջապէս եւ ճշգրտութեամբ գնահատեց երիտասարդ լիբանահայ հետազօտուհիին յատկութիւնները եւ այսպիսով, Սիլվիա Աճէմեանը քանի մը տարի դարձաւ Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանին վերջին աշխատակիցը: Անոր քաջալերանքով, ինք նոր աշխատութիւնով մը՝ «Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի ԺԳ. – ԺԷ. դդ. մանրանկարուած ձեռագիրները» պաշտպանեց իր տոքթորան, այս անգամ Սորպոնի մէջ, 1986, Մայիս 22-ին, երբ Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանը իր հանրային վերջին ներկայութիւնը ունեցաւ: Կեանքին մնացած երեք տարիներուն, ֆրանսահայ գիտուհին ջանաց վերջացնել հայկական ձեռագիրներու մասին իր կոթողային համադրութիւնը, որ կը պսակուէր եօթը տասնամեակներու ժրաջան ուսումնասիրութիւնը եւրոպական եւ ամերիկեան հաստատութիւններու մէջ (Հարվարտի Տամպըրթըն Օքս ինստիտուտը, Ուելեսլիի արուեստի բաժինը եւ Ֆարմսուըրթ թանգարանը): Յետ մահու իր գլխաւոր աշխատութիւնը յաջողութեամբ վերջ կը գտնէ շնորհիւ Սիլվիա Աճէմեանին, որ նոյնպէս հմուտ է, ճանչնալով հայ, արաբական, բիւզանդական, եւրոպական մշակոյթները եւ արուեստները, եւ կը ցանկանայ իր ազգին մեծ գրիչներու եւ ծաղկողներու գործերը ծանօթացնել աշխարհին:*

1982-էն յետոյ, երբ առաջին անգամ հանդիպած էի Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանին, Փարիզի ԻՒՆԵՍՔՕ-ի պալատին մէջ կազմակերպուած «Գիրքը եւ Լիբանանը» մեծ ցուցահանդէսին, ուր ես ցուցադրած էի ռումանական նպաստը արաբական աշխարհին մէջ ապագրութեան մուտք գործելուն, իսկ ան պատուոյ հըրաւիրեալ էր, բազմիցս ուրախութիւնն ունեցայ զինք այցելելու, ավընիւ տը Վերսայ թիւ 120-ի իր բնակարանը, մանաւանդ որ նոյն պողոտային վրայ, գըրեթէ դիմացն էր փարիզեան իմ օճախը: Այդ առիթներով, հայ գիտուհին կը վերակոչէր Նիքոլաէ Եորկային հետ ծանօթութիւնը, երբ ռումէն գիտնականը, Քոլէժ տը Ֆրանսի մէջ դասախօսութեան մը ընթացքին զինք ճանչնալէն յետոյ, Ռումանիա հրաւիրած էր երիտասարդ հետազօտուհին, բացառիկ հիւրասիրութեամբ, ինքնաշարժ մը յատկացնելով գրադարանները, հաւաքածոները, վանքերը եւ այլն այցելելու համար: Եւ այդ օրերը խոր տպաւորութիւն մը ձգած էին Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանին վրայ, որ, դժբախտաբար, չկարողացաւ անգամ մը եւս գալ ուսումնասիրելու ռումանական թէ հայկական ձեռագիրները:

ՓՐՈՖ. ՎԻՐԺԻԼ ՔԸՆՏԷԱ

«Նոր Կեանք», *Սեպ.* 89

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Այս «Փարիզի մէջ»ը կը վերաբերի անշուշտ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հանդիպման երեկոյթին, որ տեղի ունեցաւ, Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 3-ին, քանի որ Ղարաբաղեան Շարժումին Հայաստանի Կոմիտէի անդամը, նորընտիր երեսփոխան Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի, արդէն Փարիզ է աւելի քան 3 ամիսէ ի վեր, առողջական ծանօթ պատճառներով:

*Առ ո՛չ Մեթիէի սրահը ծայրէ ի ծայր լեցուն էր, Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ-Արմէնիէնի կազմակերպած այս երեկոյթին, կային նաեւ օտար մամուլի ներկայացուցիչներ (*Էվէնըման տիւ Ժէօտի, ԷՖ-ԷՖ-Ի, Էքսփրէս, Անթէն 2, *եւայլն):*

Բեմին վրայ, Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը կը շրջապատէին փրոֆէսէօր Ժան-Փիէռ Մահէ, Ժերար Մալխասեան, Քրիսթիան Տէր-Ստեփանեան եւ Միշէլ Մարեան: Օրուան թեման կը կեդրոնանար երեք կէտերու վրայ. – Ա) Ներկայ կացութիւնը, Բ) Ազգութեանց հարցը, Գ) Հայաստանի ապագան:

Վերամուտի այս շարքին առաջին հանդիպումը տեղի ունեցած էր Մարսէյլ, Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 29-ին եւ յաջորդը՝ Լիոն Հոկտեմբեր 6-ին: Այդ իսկ պատճառով եւ խուսափելու համար կրկնութիւններէ, հակիրճ արձագանգ մը կուտանք երեկոյթին, քանի որ արդէն լոյս տեսաւ Մարսէյլի թղթակցութիւնը:

Ժերար Մալխասեան, խօսք առնելով, բացատրեց Ղարաբաղ Կոմիտէի կարեւորութիւնը եւ այդ առընչութեամբ Սոլիտարիթէի բռնած դիրքը, սկիզբէն իսկ, զօրավիգ կենալով անոր տարած գործունէութեան եւ մանաւանդ այդ համակամութիւնը արդիւնաւորելով արեւմուտքի մէջ: Ծանօթ են տարուած աշխատանքները, Կոմիտէի անդամներու բանտարկութեան ընթացքին ալ, հովանաւորող քաղաքներ գտնելով (Փարիզ՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի համար, Կրընոպլը՝ Վազգէն Մանուկեանի, Մոնփըլիէ՝ Բարգէն Արարքցեանի եւայլն, եւայլն):

Սոլիտարիթէի պատուիրակութիւն մըն ալ Հայաստան գացած էր այս ամառ, աւելի սերտ կապ հաստատելու եւ վերադարձին արդիւնաւոր աշխատանք տանելու: Ներկայ կացութիւնը տագնապալի է, շրջափակումով եւ աւելի քան երբեք Սփիւռքը պէտք է զօրավիգ կենայ:

Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, ապա, հայերէն, հակիրճ պատմականը ըրաւ Կորպաչովի մէջտեղ դրած վերակառուցման քաղաքականութեան, ասկէ չորսուկէս տարի առաջ, որպէս հետեւանք տնտեսական ծանր կացութեան: Հոս, փակագիծի մէջ, ըսենք թէ մաս առ մաս թարգմանութիւնը կը կատարէր փրոֆէսէօր՝ Ժան-Փիէռ Մահէ, որ ըստ երեւոյթին շատ վարժ չէր նման աշխատանքի մը, ինչ որ որոշ չափով խանգարեց ունկնդրութիւնը, յաճախակի ընդհատումները արգելք հանդիսանալով որ կարելի ըլլայ անմիջական եւ ամբողջական գաղափար մը կազմել, մանաւանդ անոնց համար, որոնք չեն հետեւիր հայ մամուլին եւ լաւատեղեակ չեն: Թերեւս, անկարելի չէր, որ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի ներածականը, նախապէս թարգմանուած ըլլար եւ կարդացուէր իր խօսքի աւարտին, միաժամանակ թարգմանութիւնը վերապահելով հարց-պատասխանի բաժնին:

Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, ինչպէս միշտ, յստակ եւ առարկայական մօտեցումով ներկայացուց թէ Խորհրդային Միութեան եւ թէ ղարաբաղեան հարցի ծագման շարժառիթները: Իշխանութիւնը, այսօր, ժողովուրդին ձեռքն է, կան երկու իշխանութիւններ՝ պաշտօնական եւ ժողովրդական:

Ինչ որ պատահեցաւ Հայաստան, իսկական յեղափոխութիւն մըն էր ժողովուրդի կեանքին մէջ: Եւ պէտք է ըսել որ այս քաղաքականութիւնը մեծ խանդավառութեամբ ընդունուեցաւ, 70 տարիներու բռնատիրութենէն յոգնած, մաշած, բարոյալքուած խորհրդային ժողովուրդներու կողմէ: Սակայն այդ խանդավառութեան հետ, պէտք է ըսել, որ կար նաեւ որոշ թերահաւատութիւն հըռչակուած ծրագրի նկատմամբ:

Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կը բացատրէ նաեւ թէ այլ Հանրապետութեանց (պալթեան) մէջ ծագած նոյնանման շարժումներ, նոյն պատճառը չունէին: Ղարաբաղի հարցը՝ ժողովուրդի ինքնորոշման իրաւունքի հարցն է: Եւ Ղարաբաղը Խորհրդային Միութեան վերակառուցման քննութիւնն է: Ինք չի բացառեր խըստացում մը, բայց ան կրնայ պատահիլ ամբողջ Խորհրդային Միութեան համար, ոչ՝ մէկ կամ երկու Հանրապետութեանց: Անկարելի չէ բնաւ որ նման խստացում տեղի ունենայ, նոյնիսկ տեւէ երկու-երեք տարի, բայց ի վերջոյ ժողովրդավարութիւնը կը յաղթէ, այլ ելք չկայ: Մէկ կողմէ ժողովուրդը համբերութիւն պէտք է ցոյց տայ, միւս կողմէ՝ իշխանութիւնը՝ հանդուրժողութիւն: Եթէ մենք կորսնցնենք մեր համբերութիւնը, կը կորսնցնենք նաեւ մեր դատը: Փորձ կայ մեզ մեր համբերութենէն հանելու, ցարդ չէ յաջողած:

Ազգամիջեան թշնամանքը հիմնական չէ իրեն համար, թշնամանքը վտանգաւոր է, երբ Պետութեան քաղաքականութեան կը վերածուի: Ու, իր ներածականէն ետք, Միշէլ Մարեանի վարած հարց-պատասխաններու առթիւ ալ, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կրցաւ աւելի մանրամասնել իր տեսակէտները, վերլուծել ինչ որ կը կիրարկուի այսօր շըրջափակումով, ճնշում բանեցնելու համար հայ ժողովուրդին վրայ: Ի դէպ, պարզ է, որ Ազերիները այդ շրջափակումը կրնան գործադրել Մոսկուայի հովանաւորութեամբ, քանի որ եթէ Մոսկուա ուզէ, առանց բռնութեան իսկ, մէկ ժամէն կրնայ վերջ տալ այդ շրջափակման:

Ազրբէջանի ժողովրդական ճակատը չի նմանիր այլ Դեմոկրատ շարժումներու, քանի որ ան իր ներքին, հաւանաբար արդար պահանջներուն, միացուցած է Ղարաբաղի Ազրբէջանի պատկանելու յամառ պահանջը եւ Հայերու հետ հանդիպումներու ընթացքին ալ կառչած կը մնայ այդ պահանջին: Այդ տեսակէտով Ազրբէջանի ճակատը ծայրայեղապաշտ է: Ժողովրդավար շարժում մը չի կրնար երկու ամիս շրջափակման հետեւանքով գրկել աղէտեալ շրջանները վերաշինութենէ:

Թէ ի՞նչ կը հասկնայ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ժողովրդավարութեամբ, պարզ է՝ արտայայտութեան, մամուլի, խօսքի ազատութիւն, մօտաւորապէս նոյնն է ինչ որ կը հասկնայ արեւմուտքը:

Մոսկուայի դիրքը Հայերու նկատմամբ, հետեւանք չէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի համար թրքանպաստ կամ ազրբէջանանըպաստ քաղաքականութեան մը: Երբ յանկարծ, Խորհ. Միութեան ժողովուրդներէն ամէնէն իրաւազրկուածը գլուխ կը բարձրացնէ, Մոսկուա չի կըրնար մերժողական դիրք չբռնել: Խորհրդային ղեկավարութեան համար մինչեւ հիմա անընդունելի է որ որոշումներ տայ ժողովուրդի թելադրանքով: Այսպիսի բան չէ եղած իր մտածողութեան մէջ 70 տարի շարունակ: Եւ այդ էր պատճառը որ մեր հարցը բախեցաւ այդպիսի կատաղի ընդդիմութեան կեդրոնական իշխանութեան կողմէ: Ուրեմն ժամանակ կը պահանջէ, որպէսզի խորհրդային իշխանութիւնները հաշտուին կամաց-կամաց այդ գաղափարին հետ: Ինք վստահ է որ այդ պիտի կատարուի անպայման, ոչ շատ ուշ եւ պիտի կատարուի ժողովուրդի կամքը:

Կարեւորը, անկասկա՛ծ, Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի այս լաւատեսութիւնն է, որ կը տպաւորէ նաեւ թերահաւատները, մանաւանդ, երբ նկատի առնենք որ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամը միշտ հանդարտ, ծանրախոհ, ողջմտութեամբ եւ շատ յըստակ ու համոզիչ վերլուծումներ կ'ընէ, չքօղարկելով բացասական երեւոյթներն ալ, չանտեսելով լուծումներու յապաղումը կամ կացութեանց ժամանակաւոր վատթարացումը: Վերջը, սակայն, լաւ կը տեսնէ եւ անհրաժեշտ է, առողջական է, կենսական է, որ՝ իրաւունք ունենայ:

Ա. Մ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ՀՌՉԱԿԱԳԻՐԸ

Միաժամանակ իբրեւ ինքնիշխան Պետութիւն Խորհրդային Հայաստանն իր կառավարութեան միջոցով պէտք է հասնի այն բանին, որ կարողանայ յարաբերութիւնների մէջ մտնել Հարեւան Իրանի հետ՝ առեւտրական հիմունքներով նրանից կազ եւ նաւթամթերքներ ներմուծելու համար, որպէսզի շրջափակման դէպքում չյայտնուի անելանելի վիճակի առջեւ: Ժողովը պահանջում է նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի հարցը լուծելիս առաջնորդուել նաեւ միջազգային իրաւունքի համապատասխան սկզբունքներով, ընդհուպ մինչեւ մարզում հանրաքուէ անցկացնելը:

Հայ մտաւորականութեան համաժողովը ողջունում է ԼՂԻՄ ի բնակչութեան լիազօր ներկայացուցիչների համագումարի որոշումները եւ Ազգային Խորհրդի ստեղծումը՝ իբրեւ այդ բնակչութեան յեղափոխական ժողովրդաիշխանութեան ըստեղծագործութեան արդասիք եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհրդից պահանջում է առաջիկայ արտակարգ նստաշրջանում ճանաչել ԼՂԻՄ-ի Ազգային Խորհուրդը իբրեւ միակ լի իշխան մարմինը մարզի տարածքում մինչեւ մարզային իշխանութիւնների վերականգնումը: Գտնելով, որ Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութեան շարժումը ազգային – ազատագրական շարժում է, իսկ Ազգային Խորհուրդը դրա լի իրաւ մարմինը, հաւանութիւն տալ վերջինիս դիմումներին ՄԱԿ-ին եւ նրա մարմիններին: Այդ դիմումները համարել իրաւազօր, միջազգային իրաւունքի սուբյեկտից՝ ազգային – ազատագրական շարժման ղեկավար մարմնից ելող: Պահանջել Հայաստանի կուսակցական – պետական բարձրագոյն մարմիններից բոլոր միջոցներով սատար լինել ԼՂԻՄ-ի Ազգային Խորհրդին եւ նրա քայլերին ու դիմումներին երկրի ներսում եւ միջազգային ասպարէզում:

ԼՂԻՄ-ի խնդրի լուծման միջոցները պէտք է փնտռել քաղաքական պիտակաւորման, բռնութիւնների եւ «մարդկանց կեանքի համար հաւանական հետեւանքներով» եւ նոր Սումգայիթներով ահաբեկելու ուղիներում, ինչպէս սովորաբար լսում ենք ադրբեջանական կողմից եւ նրան կրկներգող Կենտրոնական իշխանութիւններից: Անհրաժեշտ է երկխօսութիւն երկու ժողովուրդների ներկայացուցիչների միջեւ բոլոր մակարդակներով, ընդհուպ մինչեւ հոգեւորականութեան ամենաբարձրաստիճան ղեկավարները եւ ոչ թէ առճակատում: Մենք խորապէս համոզուած ենք, որ Լեռնային Ղարաբաղի խնդիրը հնարաւոր է եւ պէտք է լուծուի խաղաղ սահմանադրական ճանապարհով՝ ապաւինելով ինքնորոշման համամարդկային եւ ամենադեմոկրատական սկզբունքին, որը ոչ թէ կը խաթարի, այլ միմիայն կ'ամրապնդի բարեդրացիական յարաբերութիւնները երկու հարեւան ժողովուրդների միջեւ, բացելով լայն մայրուղի նրանց իսկական բարեկամութեան ու համագործակցութեան համար:

Միաժամանակ համաժողովը դատապարտում է անցած մէկուկէս տարում Հայաստանում կիրառուած ռեպրեսիաները եւ մարդու իրաւունքների խախտումները քաղաքացիական ու զինուորական իշխանութիւնների կողմից՝ կապուած Զուարթնոց օդակայանի միջադէպի ու բռնութեան այլ գործողութիւնների հետ եւ իր վճռական բողոքն է յայտնում զանգուածային լրատուութեան կեդրոնական միջոցների վարքագծի դէմ, որոնք, մեր խորին համոզմամբ, վերեւից կատարուած ցուցումով եւ խախտելով մամուլի անչառութեան սկզբունքը, դարձել էին եւ շարունակում են մնալ (ինչին բացառութիւններով) հակահայկական քարոզչութեան խօսափողը եւ աղաւաղելով փաստերն ու միտումնաւոր մեկնաբանութիւններով այսօր էլ ապակողմնորոշում են խորհրդային հասարակայնութեանը ԼՂԻՄ-ի եւ նրա շուրջ ծաւալուող իրադարձութիւնների հարցում: Նա խստագոյնս դատապարտում է հանրապետական ռուսալեզու «Կոմունիստ» թերթի վարքագիծը եւ պահանջում անյապաղ վերանայել նրա խմբագրական կազմը, խմբագիր Բ. Մկրտչեանին ազատել աշխատանքից: Համաժողովը պահանջում է ստեղծել յատուկ յանձնաժողով զինուորական իշխանութիւնների կողմից Հայաստանում մարդու իրաւունքների խախտման դէպքերը քննելու համար, քանզի հանրապետութիւնում ռազմական դրութիւն մտցնելը համարում է ապօրինի, անհրաժեշտութիւնից չդրդուած եւ հանրապետութեան օկուպացիա՝ ղարաբաղեան Շարժումը բռնութեամբ ճնշելու նպատակադրութեամբ: Մենք դատապարտում ենք նաեւ Գերագոյն Խորհրդի նախագահութեան հրամանագրերը զանգուածային միթինգներն արգելելու վերաբերեալ իբրեւ հակադեմոկրատական եւ հակասող իրաւական Պետութեան սկզբունքներին:

Լեռնային Ղարաբաղի հարցը դարեւ վերջին հայ ժողովրդի առջեւ ծառացած միակ բախտորոշ խնդիրը չէ: Խորհրդային Միութեան մէջ սկսուած ազգերի ու ազգութիւնների ինքնագիտակցութեան ընդհանուր զարթօնքի, իրաւահաւասարութեան եւ ինքնիշխանութեան համատարած ձգտման, ողջ տնտեսական համակարգի (սեփականութեան ձեւերից մինչեւ տնտեսավարութեան մեխանիզմը) եւ քաղաքական վերնաշէնքի յեղափոխական վերափոխման ու իրաւական Պետութիւն ստեղծելու հրամայական պահանջը ստեղծել են բարենպաստ պայմաններ հասնելու հանրապետութեան տնտեսական ու քաղաքական լիարժէք ինքնուրոյնութեան ու ինքնիշխանութեան, որոնք միայն կարող են թոյլ տալ դարձնել Խորհրդային Հայաստանը ժամանակի բոլոր չափանիշներով բարձր զարգացած քաղաքակիրթ Պետութիւն: Հայ մտաւորականութեան համաժողովը գտնում է, որ այս խնդիրը, որն ինքնին բարդ է եւ դժուարին, անհամեմատ աւելի է բարդանում եւ դժուարանում 1988 թուականի Դեկտեմբերի 7-ի բնական աղէտի՝ աննախընթաց աւերիչ ուժի երկրաշարժի հետեւանքով. երկրաշարժ, որը խլեց տասնեակ հազարաւոր մարդկային կեանքեր եւ աւերակների կոյտի վերածեց բազմաթիւ քաղաքներ ու գիւղեր, աւելի քան կէս միլիոն մարդ մնաց անօթեւան: Աւելորդ է ասել, որ դա անասելի չափով ծանրացրեց հանրապետութեան առանց այն էլ ծանր բնակարանային կացութիւնը, մանաւանդ որ անօթեւաններին աւելացան նաեւ մահուան վտանգից մազապուրծ 200 հազարից աւելի փախստականներ, որոնք եկել են Ադրբեջանից:

Հայ մտաւորականութիւնը եւ ողջ հայ ժողովուրդը խորապէս երախտապարտ են Խորհրդային Միութեան բոլոր ազգերին ու ազգութիւններին եւ արտասահմանեան բոլոր այն երկրներին ու կազմակերպութիւններին, որոնք օգնութեան ձեռք մեկնեցին աղէտից տուժած Հայաստանին, օգնեցին ու շարունակում են օգնել մեզ՝ վերացնելու երկրաշարժի ծանր հետեւանքները, վերաշինելու եւ վերածնելու աղէտեալ շրջանները: Համամոլորակային օգնութիւնը աղէտեալ Հայաստանին գթասրտութեան եւ կարեկցանքի ժեստ չէ սոսկ, այլ նաեւ քաղաքակիրթ մարդկութեան համակիր վերաբերմունքը մեր ժողովրդի, նրա բարի համբաւի, նրա ազգային իղձերի ու խնդիրների նկատմամբ, կապուած նաեւ ղարաբաղեան հարցի հետ: Դա մարդկութեան կողմից մեր ժողովրդի՝ համաշխարհային քաղաքակրթութեանը բերած անվիճելի նպաստի ճանաչման վկայութիւնն է:

Միաժամանակ համաժողովը նշում է, որ վերականգնման աշխատանքների թափը, կազմակերպուածութեան աստիճանը, հանրապետութեան բնակչութեան, մասնաւորապէս աղէտեալ շրջանների բնակչութեան մասնակցութիւնը վերականգնման աշխատանքներին միանգամայն անբաւարար են: Անհրաժեշտ ենք գտնում հանրապետութեան ամբողջ տարածքում դադարեցնել մեծ քանակութեամբ շինանիւթ կլանող ամարանոցների շինարարութիւնը եւ շինանիւթի ֆոնդը ուղղել դէպի աղէտեալ գօտի, առաջին հերթին, տուժածների անհատական բնակարանային շինարարութիւնն ապահովելու նպատակով: Հանրապետութիւնն առ այսօր չունի վերականգնման ամբողջական ծրագիր: Հիմա արդէն աւելի քան պարզ է, որ վերականգնման համար նախատեսուած երկու տարին իրապաշտական չէ եւ կառուցուած է սխալ հաշիւների վրայ: Այնուամենայնիւ համաժողովը գտնում է, որ անհրաժեշտ են արտակարգ միջոցառումներ աղէտեալներին գոնէ ժամանակաւոր բնակարաններով ապահովելու համար: Շինարարական աշխատանքներն արագացնելու, դրանք անհրաժեշտ միջոցներով ժամանակին ապահովելու համար անհրաժեշտ է ստեղծել երկրաշարժի հետեւանքների վերացման հարցերով զբաղուող յատուկ մասնագիտական կոմիտէի: Առանձնայատուկ կարեւորութիւն ունի արտասահմանեան երկրներում հանգանակուած եւ պետական օգնութեան ու նուիրատուութիւնների միջոցով գումարուած վերածելի վալիւտան նպատակայարմար ձեւով ծախսելու հարցը: Համաժողովն առաջարկում է ստեղծել յատուկ յանձնախումբ Հայաստանի եւ Սփիւռքի իրազեկ եւ գործին առաւել մօտ կանգնած ներկայացուցիչներից, որոնք մշակէին վալիւտային գումարները առաւել արդիւնաւէտ եւ նպատակայաց ձեւով ծախսելու ամբողջական ծրագիր:

Հանրապետութիւնում ծայրաստիճանի անհանդուրժելի է գիտութեան եւ տեխնիկայի ահաւոր ծանր վիճակը, որը հետեւանք է տնտեսութեան ու կառավարման ընդհանուր համակարգի:

(Շար. 4)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉԻ ՏՕՆԸ ՇԱՐՎԻԷՕՅԻ Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 1-ին, Կիրակի առաւօտ, Վարագայ Ս. Խաչի տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կատարուեցաւ Սուրբ Նշան Եկեղեցւոյ մէջ: Կը պատարագէր Վրթանէս Ա. քահանայ Տէրտէրեան եւ երգեցողութիւնները կը կատարէր Շնորհալի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի: Եկեղեցին ծայրէ ի ծայր լեցուն էր:

«Հայր Մեր»ի ժամանակ, Վրթանէս աւագ քահանայ բացատրեց Վարագայ Խաչի տօնին պերճիմաստ նկարագիրը, յիշելով թէ այսօր կը տօնուի Վարագայ Սուրբ Խաչը: Վարագայ Խաչը տեսիլքի մը եւ Աստուածային յայտնութեան մը իրագործումն է: Երկու շաբաթ առաջ ալ տօնուած է Խաչվերացը: Ապա, անդրադարձաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Օծման 34-րդ տարեդարձին, չէշտելով թէ ան, հակառակ յառաջացած տարիքին եւ առողջական տկար վիճակին, միշտ նոյն կորովով կը մնար մեր եկեղեցւոյ գլուխը, որպէս 130-րդ գահակալը Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Աթոռին: Մաղթեց որ Վազգէն Ա. շարունակէ իր սրբազան առաքելութիւնը իր ժողովուրդին գլուխը, ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի:

Յետ պատարագի, բատ կոչի հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ, ինչպէս ամէն տարի Վարագայ Խաչի տօնին առթիւ, եկեղեցւոյ բարերար Տէր եւ Տիկին Ճեպրայէլ Պահատուրեանի ծնողաց եւ Պահատուրեան, Պաթմազեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան եւ Յարութիւնեան ընտանիքներու հոգիներուն խաղաղութեան համար ու մաղթանք՝ բարեբար ամոլին:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԵԱՆ

– Սողոմոն, – հարցնում է վերադասը վարչութեան պետին, – վարիչներդ պնդում են, որ նրանցից կաշառք ես վերցնում, ճի՞շդ է:

– Էն, որ տալիս եմ քեզ, կարծում ես մօրս թոշա՞կն է, – պատասխանում է վարչութեան պետը:

***

– Մուքէլ պապ, դու աշխարհ տեսած մարդ ես, կարո՞ղ ես ասել, կանայք ինչո՞ւ ինֆարկտով (էնֆարքթիւս) չեն հիւանդանում, – կատակում է հարեւանի տղան:

– Է՛հ որդի, էդ նրանից է, որ կինը կին չունի, – պատասխանում է պապը:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՎԵՐՋԻՆ ԱՄԻՍՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒ Ի ՆՊԱՍՏ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը իր մարդասիրական գործունէութեան ծիրին մէջ՝ Օգոստոս ամսուն, Լենինականէն եւ աղէտեալ շրջաններէն 40 որբեր ընդունած է Պելֆոնթէնի կայանին մէջ, ուր ամէն մէկուն պայուսակ մը տրուեցաւ՝ առօրեայ պիտոյքներով եւ ձերմակեղէնով (un trousseau complet):

Երախաները ունեցան մասնագէտ – բժիշկներու այցելութիւն, եւ ընդհանուր առմամբ բժշկական հսկողութիւն մը եւ անոնք, որոնք բուժման ու խնամքի, ըլլայ ակռայի կամ այլնի, պէտք ունէին առ որ անկ էր դրկուեցան եւ խնամք տարուեցաւ:

Ի միջի այլոց, հոգեբոյժ մը երկու այցելութիւն տուաւ եւ մեծ գոհունակութեամբ, հոգեկան զգալի բարելաւում մը նշմարեց երախաներուն քով, անոնց կեցութեան վերջին օրերուն:

Կայանէն յետոյ, երախաները ընդունուեցան Փարիզի շրջանի հայ ընտանիքներուն մէջ եւ առիթ ունեցան շրջագայելու Փարիզ, մեծ գոհունակութեամբ: Վերոյիշեալ մանուկներուն միացան նաեւ 11 երախաներ, Լենինականէն եւ Սպիտակէն, բերուած Ֆրանսա, Յուլիս ամսուն, «Ժողովրդական օգնութեան» (secours populaire) կողմէ, որոնք Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի միջամտութեամբ կրցան կեցութեան երկարաձգման իրաւունք ձեռք բերել:

ՆԵՐԴՐՈՒՄ

Սեպտեմբեր ամսուն վերջին, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչէն պատուիրակութիւն մը Հայաստան գնաց, տեղւոյն վրայ համաձայնութիւն մը կնքելու՝ Կրթական նախարարութեան եւ Խորհրդային Հայաստանի agro – industriel-ի խորհուրդի շինարարութեան կեդրոնական գրասենեակին հետ:

Համաձայնութիւնը հետեւեալ ձեւով կնքուեցաւ. – Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը պիտի հայթայթէ գիտարհեստական դպրոցի մը, որ կը գտնուի Ախուրեանի շրջանի գիւղի մը մէջ, բոլոր կրթական սարքաւորումները, որպէսզի բոլոր աշակերտները, աղջիկ թէ տղայ, կարենան օգտագործել եւ ծանօթանալ արդիւնաբերութեան եւ մատակարարման արդիական միջոցներուն:

S.O.S. ARMENIE-ի հետ միասնաբար pouvoirs publics-ի եւ շրջաններու իշխանութեան օգնութեամբ, երեսուն տնակներ ղրկած էինք Ծաղկահովիտ, այս տնակները, որոնց մասին նախապէս՝ յայտարարած էինք մամուլի մէջ, ներկայիս ունին իր բնակիչները:

Ծրագրի մէջ կայ նաեւ 80 քառակուսի մեթրով 50 տնակի կառուցման նախագիծ մը, որ պիտի զետեղուի Ախուրեանի շրջանին մէջ:

Այս ծրագիրը ներառուած է Հայ Օգնութեան Միութեան ընդհանուր ծրագրին մէջ, ըստ որուն պիտի կառուցուի 200 տնակ:

Գիւղը եւ վայրը, ուր պիտի կառուցուին Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի 50 տնակները կ'որոշուի օրերս:

Կը յուսանք այս 50 տնակները եւ վերոյիշեալ դպրոցը ըլլան միեւնոյն վայրը, որը միութեան գործունէութեան ընդհանուր պատկերը պիտի ներկայացնէ:

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Հրայր Հրաչեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն Ամարասի, իրենց հօր՝ Գարեգին Հրաչեանի յիշատակին (ստանալ «Յառաջ»էն):

RECHERCHE

Nous recherchons, pour une succession, les descendants d'une famille VORPERIAN ainsi que toute personne ayant un lien de parenté avec Ohannes et Parisse VORPERIAN.

S'adresser à

ETUDE COUTOT - ROEHRIG

21, Boulevard St. Germain, Paris 5e
Tél. : (33 - 1) 43. 29. 16. 16

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Տ Օ Ն
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ ՄԵՐՈՑ
Մատաղօրհնութիւն եւ Սիրոյ Սեղան
Մայր Եկեղեցւոյ Օծման
58-րդ Տարեդարձին Առթիւ
Յառաջիկայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 15

Կիրակի, Հոկտեմբեր 15, Սրբոց Թարգմանչաց տօնի առթիւ կրօնական հանդիսութիւններ տեղի պիտի ունենան Ս. Եկեղեցւոյս մէջ եւ կը կատարուի Մատաղօրհնութիւն Եկեղեցւոյ օծման 58-րդ տարեդարձին առթիւ:

Հանդիսութեանց կը նախագահէ, պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Ըլմազեանի:

Յաւարտ պատարագի գոհաբանական աղօթք եւ արեւշատութեան մաղթանք կը կատարուի եկեղեցւոյ Սահակ - Մեսրոպ մշակութային կեդրոնի հետեւեալ բարերարներուն.—

Վարուժան Պօզաճեան, Սարգիս Պետոյեան, Մատլէն Ճէլալեան, Գէորգ Պագըրճեան, Փիէր Ղազարեան, Ճիպրաիլ Պահատուրեան, Դաւիթ Պանտիկեան, Ռոժէ Ջրբաշեան, Ս. եւ Գ. Գործունեան, Զորիկեան Եղբարք, Կարպիս Ճընկըրըրեան, Լեւի Սարգիսեան, Նուրհան Ֆրէնկեան, Աթոյեան Եղբայրներ, Սուրէն Ֆէսճեան, Ս. եւ Ա. Բարութեան, Մուշեղ Ճիէրճեան, Շարլ Կուրտիկեան, Արմենուհի Ալթունեան, Ժագ Սամուէլեան, Մկրտիչեան Եղբարք, Ազաւնի Արսլանեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Խազինէճեան, Գ. Ստեփանեան:

Իսկ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի եկեղեցւոյ ծառայող հոգեւորականաց դասուն, սարկաւագաց, ինչպէս նաեւ եկեղեցւոյ եւ մշակութային կեդրոնի բարերարներուն.—

Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեան, Մեսրոպ քահանայ Աւետեան, Գիւտ քահանայ Միքայէլեան, Գալուստ քահանայ Տէր-Մովսէսեան, Շահէ քահանայ Աբէլեան, Շաւարշ քահանայ Թէրզեան, Խորէն քահանայ Ասատուրեան, Եղիշէ քահանայ Մխիթարեան, Բարգէն քահանայ Արսլանեան, Ներսէս քահանայ Կատարինեան, Հայկազուն քահանայ Բանտիկեան, Յակոբ քահանայ Մխճեան, Սահակ քահանայ Շամլեան, Պսակ քահանայ Հայրապետեան, Կարապետ քահանայ Երեւանեան, Հմայեակ քահանայ Համբարձումեան, Պր. Վահան Խորասանճեան, Յակոբ Մալաքեան, Օննիկ Հայկազեան, Գալուստ Կիւլպէնկեան, Արծրուն Ջրբաշեան, Արշամ Պապայեան, Լորան Էօքսիւզեան, Յարութիւն Քէչեան, Առաքել Առաքելեան, Գէորգ Բալամուտեան, Հայկանոյշ Տէր-Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Միսաք Աբրիկեան, Տիկին Սիրանոյշ Էլմասեան, Ժիրայր Մ. Ն. Հացագործեան, Գ. Սիրանոյշ Ահարոնեան, Աստուր եւ Օլկա Մեսճեան, Մկրտիչ Աթոյեան, Մուշեղ Յակոբեան, Յակոբ Փափազեան, Միքայէլ Եավէր, Աստուր Հոլոբիկեան, Վարդանոյշ Թադէոսեան, Եղիշէ Փափազեան, Մարտիրոս Մինասեան, Վարդանոյշ Թուզլաճեան, Ռուբէն Տէր-Խաչատուրեան, Սահակ-Վարուժն Մանուկեան, Նուարդ Հացագործեան, Գաբրիէլ Լուսարարեան, Յուսիկ Գարակէօզեան, Գէորգ Գալայճեան, Միհրան Հացագործեան, Յ. եւ Նուարդ Վարժապետեան, Ստեփան Ժ. Զ. Վարդարեսեան:

Եկեղեցւոյ արարողութիւններէն ետք Սահակ-Մեսրոպ Մշակութային Տան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ սիրոյ սեղան, որուն հրաւիրուած է մերագն ժողովուրդը:

Իսկ պատարագի ընթացքին եկեղեցւոյ հովիւը՝ Տ. Գարեգին Վարդապետ Պեքճեան իր հետ ունենալով վարչութեան անդամներէն պիտի արցելէ Սէն-Փիէրի գերեզմանը, ուր ծաղկեպսակ պիտի զետեղէ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի եւ հոգեւորականաց շիրիմին վրայ պիտի կատարէ հոգեհանգստեան պաշտօն:

Սկիզբ Ժամերգութեանց ժամը 8.30:
Պատարագ ժամը 10:
Գերեզմանի այցելութիւն ժամը 11:
Սիրոյ ճաշ ժամը 13:

Week - End à VENISE

DU 12 AU 15 OCTOBRE

PRIX : 1650 Frs.

Organisé par : Jacques CHELELEKIAN
Présence de : Aram CHEGHIGUIAN

Renseignements et Inscriptions

ABRIS'S CLUB — Union des Arméniens du Var
La Djanik — Chemin de Terre Rouge
83200 TOULON
Tél. : 94. 27. 10. 51 ou 91. 03. 16. 28

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 14, կէսօրէ ետք ժամը 14.30-ին սովորական հաւաքատեղին, Կարեւոր օրակարգ:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Մատաղօրհնութիւնը կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 15-ին:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Եւրոպայի Հայրապետական պատուիրակ
եւ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղօրհնութիւն:

Սկիզբ Ժամերգութեանց ժամը 9-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:

Կը հրաւիրուի Ալֆորվիլի եւ շրջանի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իր ուխտը կատարելու:

Վ Ի Է Ն

60 ԱՄԵԱԿ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի ՍԵՒԱՆ մասնաճիւղը կը տօնէ իր դպրոցին 60-ամեակը, Հոկտեմբեր 15, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3-ին:

Théatre Municipal

Հովանաւորութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Կը խօսի՝
ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Մասնակցութեամբ Փարիզէն՝
ENSEMBLE INSTRUMENTAL
TRADITIONNEL ARMENIEN

Գաւառական տարազներու տողանցք:

Տոմսերը կարելի է ապահովել Մշակոյթի Տուն:

Հեռ. - 74 - 53 - 43 - 80
La Pullerie, Salon Michel rue Marchande
եւ խաչուհիներէն:

Տոմսի գին, չափահաս՝ 50 Ֆր.:
12 տարեկանէն վար՝ 30 Ֆր.:

Recherche Secrétaire (H/F)

Bilingue français - arménien
connaissance parfaite du français
arménien écrit souhaité
maîtrisant T. de Texte WORD4
environnement informatique
compatible IBM
lieu de travail : Paris
Contrat à durée déterminée
trois mois renouvelable

Envoyer CV au journal qui transmettra.

COOPERATION ARMENIE
et
FRANCE - LIBERTES
FONDATION DANIELLE MITTERAND
organisent
du 28 septembre au 13 octobre

LA PREMIERE EXPOSITION D'ART CONTEMPORAIN

DE JEUNES ARTISTES
PEINTRES ET SCULPTEURS
AVANT- GARDISTES
D'ARMENIE

du groupe «3ème Etage»
Chapelle Saint-Louis
de la Salpêtrière
47, bd. de l'Hôpital, Paris 13ème
Tous les jours de 8 h 30 à 18 h 30

Bénéfice de la vente aux réfugiés, sinistrés arméniens.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ - Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26-ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը, Նոյեմբեր 11-ին, Շաբաթ իրիկուն: Մանրամասնութիւնները յետագային:

***

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Միսաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2-ին:

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

SAISON 89/90 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 22 octobre à 17 h.	**CYCLE MUSIQUE FRANÇAISE** CHARLES RENEAU - ANNIE JODRY - ANI et RAFFI PETROSSIAN Saint-Saëns - César Franck - Ernest Chausson - Francis Poulenc L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Zarko PRINCIC
Dimanche 10 décembre à 17 h.	**NUIT DE LA QUATRA** **Trois manifestations exceptionnelles non stop** **«MUSIQUE ET THEATRE»** ELENA VASSILIEVA - GERARD GASPARIAN **«SEJOUR A ARARAT»** NORA ARMANI - GERALD PAPASIAN
à 19 h.	**VERNISSAGE EXPOSITION «FONDS QUATRA»** Hall Gaveau - Cocktail
à 20 h. 30	**GRAND CONCERT DE GALA** **FESTIVAL ARAM KHATCHATURIAN - Ballets et Concertos** JEAN TER-MERGUERIAN - ARUTIUN PAPAZIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction J.-J. WERNER
Dimanche 28 janvier à 17 h.	**CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES** CAFAXE - DALBELLO - HIRZEL - MOINARD - OLLE - PETROSSIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Stephan WERNER
Vendredi 6 avril à 20 h. 30	**CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE** QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE
Vendredi 4 mai à 20 h. 30	**CYCLE PREMIERES AUDITIONS** **ALEXANDRE AROUTIUNIAN** Concerto de Violon (1989) ROUBEN AHARONIAN - LOUSSINE ZAKARIAN Orchestre de Chambre d'Arménie Direction Rouben AHARONIAN
Vendredi 8 juin à 20 h. 30	**SOIREE MAURICE RAVEL** DEVY ERLIH - ANNIE JODRY - AÏDA MOURADIAN ANI et RAFFI PETROSSIAN - SETA TANYEL - ELENA VASSILIEVA
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 11

MERCREDI
11 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.119 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.119

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4 / 5)

ՏԱԳՆԱՊԻ ԵՒ ՅՈՅՍԻ ՕՐԵՐ

«Արմէնփրէս» մասնաւոր թղթակիցներ՝ Լ. Ազրոյեան եւ Ջ. Բալակեօզեան, կը հաղորդեն. –

Սեպտեմբեր 28-ին, «Մոսկուա» պանդոկի նախասրահը լեցուեցան հարիւրաւոր մարդիկ՝ Ազրպէյճանէն փախած գաղթականներ, որոնցմէ շատերը երախաներ ունէին իրենց հետ: Անոնք պահանջեցին, որ Հայաստանի երեսփոխանները գան իրենց մօտ: Անոնք կը պահանջէին անմիջապէս կերպով լուծել Ղարաբաղի խնդիրը, որ երկու դրացի ժողովուրդներու ազգամիջեան յարաբերութիւններու պիրկ հանգոյցի է վերածուած, ժողովուրդներ, որոնք կը գտնուին չյայտարարուած պատերազմի պայմաններու մէջ: Ազրպէյճանի մայրաքաղաքի նախկին բնակիչները յատկապէս կը շեշտէին, որ զիրենք վռնտած են իրենց աշխատանքէն, բնակարաններէն, տուներէն, ուր ապրած են տասնեակ տարիներ:

- Արդեօ՞ք կարելի է ամիսներ շարունակ թափառիլ եւ ծուարիլ ազգականներու ու ծանօթներու մօտ, մնալ առանց աշխատանքի, առանց ապրելու միջոցներու, կը հարցնէին անոնք.

Հայաստանէն եւ Լեռնային Ղարաբաղէն, ինչպէս նաեւ երկրի տարբեր շրջաններէն ընտրուած երեսփոխանները կը ջանային հանգստացնել, բայց, որոշակի ոչինչ կրնային ըսել: Իսկ այդ ժամանակ վրդոված մարդոց քովէն անտարբեր անցան իրենց նախկին համերկրակիցներ, Ազրպէյճանի երեսփոխանական կազմի անդամները՝ «մարդկային հոգիներու ինժեներ» Ա. Անարը, պատմաբան Փ. Ազիզբէկովա, պատգամաւորութեան միւս անդամները: Այդ տեսնելով, ակամայ կը խորհիս, թէ մամուլի մէջ եւ կեդրոնական հեռատեսիլով հաղորդուող պատասխանատու ելոյթներուն մէջ որքան փարիսեցիական կը հնչեն եղբայր ժողովուրդներու սրտցաւ փոխյարաբերութիւններու, բազմահազարանոց մարդկային ողբերգութեան էութեան մէջ խորամուխ ըլլալու անոնց պատրաստակամութեան մասին:

Երեսփոխաններուն համար դժուար օրեր են: Իրենց առջեւ կան կարեւորագոյն հարցեր, որոնք անյետաձգելի լուծում կը պահանջեն: Երկիրն ականատես է այս կացութեան:

Արդէն սկսած է կառավարութեան կողմէ մշակուած ընկերատնտեսական բարեփոխումներու լայն ծրագրի քննարկումը: Այդ մասին բաւականաչափ արձագանգ եղաւ մամուլի մէջ: Սակայն ասոր կողքին կայ նաեւ այլ ընտրական ծրագիր, որ մշակեր է այսպէս կոչուած միջռեճիոնալ երեսփոխաններու խումբը: Այդ մասին իրեն եղած հարցումին երեսփոխան Գալինա Ստարովոյտովան պատասխանեց. –

– Այն գոյացաւ երկրի մէջ իրականացող բարենորոգումներու կշռոյթներէն ու մեր ընդհանուր անբաւարարութեան խորութիւնէն, տնտեսութեան բնագաւառի եւ յատկապէս ազգային հարցի մէջ առաջանցիկ քաղաքականութեան բացակայութեան հիման վրայ: Այսպէս, եթէ մենք երեսփոխաններս սկսինք լռութեան մատնել, ապա դա ամենեւին չի նշանակեր, որ խնդիրը գոյութիւն չունի կամ թէ կը կարգաւորուի ինքնըստինքեան:

Պատասխանելով այլ հարցումի մը, Գ. Ստարովոյտովա կը խօսի արդելափակման մէջ գտնուող Արկադի Մանուչարովի երեսփոխանական լիազօրագիր յանձնելու առաքելութեան մասին, զոր ստանձնած

ԱՐՁԱԳԱՆԳ

DERIVE EN ARMENIE ET DANS LE CAUCASE

Այս խորագրին տակ յօդուած մը լոյս տեսաւ Հոկտեմբեր 2-ի «Լիպերասիոն»ի մէջ, որուն հեղինակն է Արման Սարեան (տնօրէն Փարիզի հայկական սփիւռքեան հետազօտութեանց կեդրոնին):

Յօդուածագիրը ամփոփ կերպով կացութիւնը կը պարզէ լուսաւոր բացատրելով նաև դէպքերու ընթացքը: Կը ձաղկէ մեթոտները, որոնք այնքան ադմուկ հանեցին երկրաշարժին առեն, բայց, ներկայիս հագիւ կ'անդրադառնան շրջափակումով ստեղծուած ողբերգական կացութեան:

Բարենիշ մըն ալ «Լիպերասիոն»ի որ տեղ տուած է յօդուածին:

էին ինք ու ակադեմիկոս Ա. Սախարով:

– Յանձնումը տեղի չունեցաւ: Մոսկուայի բանտին պետը հիւրընկալօրէն ընդունեցաւ մեզ, բայց պատասխանատուութիւն չստանձնեց ինքնուրոյն կերպով լուծելու այդ խնդիրը: Սակայն ան մեզ առաջնորդեց դէպի այն խուցը, ուր ներկայիս կը գտնուի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան Ա. Մանուչարով: Մենք դիտանցքէն նայեցանք եւ մեր խոստումին համաձայն չխօսեցանք անոր հետ: Ան առողջ է, տեսքը դէշ չէ: Խուցին մէջ երեք հոգի են. երկուքը ճատրակ կը խաղային, իսկ Մանուչարով հանդիստ խաղին կը հետեւէր ու կը ծխէր:

Այժմ մենք կը սպասենք անոր ազատման վերջնական որոշումին: Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին բացման օրը խորհրդային երեսփոխան Սամուէլ Գալստեան Մ. Կորբաչովի յանձնեց Ա. Մանուչարովը կալանքէն ազատ արձակելու դիմում մը, զոր ստորագրած են 156 երեսփոխաններ:

**

ԱՂԷՏԵԱԼ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ ԳԱՆԱՏԱ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱ

Մոնրէալ ժամանած են 11 – 15 տարեկան խումբ մը հայ երախաներ: Երկրաշարժէն վնասուած եւ անդամահատման ենթարկուած մանուկները կը խնամուին «Շրայնըր» բուժարանին մէջ, որ համանուն բարեսիրական կազմակերպութեան Ամերիկա եւ Գանատա գործող ցանցին մաս կը կազմէ:

Սան – Ֆրանսիսքոյի Հայաստանի Օգնութեան Ընկերութեան անդամները եւ «Շրայնըր» հիւանդանոցին բժիշկները օգնութիւն ցոյց կուտան աղէտեալ հայ մանուկներուն: Անոնց հրաւէրով հոս ժամանած են 3 – 15 տարեկան 16 հայ երախաներ:

**

ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԱԾ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ

Հայաստանի կառավարութիւնը ընդառաջած է Հայաստանի կարգ մը շրջաններու հաւատացեալներուն խնդրանքին: Էջմիածնի կաթողիկոսարանին վերադարձուած են Ժ. դարու Հաղպատի վանքը, Սեւանի շրջանի Դդմաշէն գիւղի ԺԹ. դարու Ս. Թադէոս, Նայիրի շրջանի Եղվարդ աւանի ԺԳ. դարու Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ Ղափանի շրջանի Գեղանոյշ գիւղի ԺԹ. դարու Ս. Հռիփսիմէ Եկեղեցիները: Ինչպէս հաղորդած է Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդին առընթեր Հայ Եկեղեցւոյ գործերու խորհուրդի ներկայացուցիչը, բոլոր եկեղեցիները վերանորոգուած են Հայաստանի Պատմութեան եւ Մշակոյթի յուշարձաններու պահպանման եւ օգտագործման գլխաւոր վարչութեան կողմէ:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Ըստ ԹԱՍ-ի «լուրջ միջոցներ» ձեռք առնուած են ապահովելու համար անդրկովկասեան երկաթուղիի երթեւեկը, բայց, Ազրպէյճանի Ժողովրդական Ճակատը յայտարարած է որ պիտի շարունակէ շրջափակումը, իբրեւ հետեւանք «հայ ծայրայեղականներու յարձակումներուն»: Ասոնք, ըստ Ազերիներուն, «շահագրգռուած են շրջափակման շարունակուելով»: Յարձակումը եղեր է կառախումբերու վրայ Մեղրիի շրջանը: Շուրջ 60 հազար կառախումբ անշարժութեան մատնուած են ազերի ծայրայեղականներու կողմէ, կ'աւելցնէր «Քոթիտիէն տը Փարի» (Հոկտեմբեր 10) այս անգամ չակերտ չդնելով ծայրայեղականներուն: ԹԱՍ կը պնդէ, որ 37 կառախումբեր Հայաստան հասած են, բայց եւ այնպէս անմիջական կը նըկատուի խորհրդային բանակի միջամտութիւնը երթեւեկը վերահաստատելու համար: Օդանաւերու եւ Թռաններու բաւական երթեւեկ ալ կայ Երեւանի օդակայանը եւ Ղարաբաղ Կոմիտէի մէկ անդամին յայտարարութեան համաձայն –որուն կ'արձագանգէր «Լը Մոնտ» Հոկտեմբեր 10-ի իր թիւով – «Այս գործունէութիւնը կրնայ նշանակել որ զօրքեր կը ղրկուին Նախիջեւանի ազրպէյճանական ինքնավար Հանրապետութիւնը»:

Միւս կողմէ Հայ – Ազերի ազգամիջեան կռիւները կը շարունակուին: Տուներ կըրակի կը տրուին, կառքերը քարուքանդ կ'ըլլան, եւայլն, եւայլն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԱՏՎԻԱ, յետագայ անջատման մը կարելիութեան ճամբան բացած է: Կիրակի օր: «Ժողովրդական Ճակատ»ը, որ 200 հազար անդամ ունի, ծրագիր մը խրացուցած է, որուն վերջին նպատակն է՝ անջատուիլ Խորհրդային Միութենէն: Ճակատը կը ձաղկէ «տնտեսական անհեթեթ դրութիւնը», որ պարտադրուած է Լատվիոյ 1940-էն ի վեր, մարդկային իրաւանց չգոյութիւնը եւ վարչական կամայականութիւնը, որ երկիրը տնտեսական եւ բնապահական աղէտի տարաւ»:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Գերագոյն Խորհուրդը քուէարկեց օրինագիծը, որ գործադուլի իրաւունք կուտայ ոչ կենսական մարզերու մէջ: Արգիլուած կը մնայ՝ փոխադրութեան, հաղորդակցութեանց, ուժանիւթի նախարարութեանց եւ ազգամիջեան կռիւներու առեն:

ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼ մրցանակը, որ շնորհուեցաւ ամերիկացի երկու հետազօտողներու՝ Մայքըլ Պիշոփ եւ Հարոլտ Վարմըս բաւական աղմուկ կը հանէ: Ֆրանսացի փրոֆէսէօր՝ Շթեհելէն շատ յուսախաբ է որ իր անունն ալ չէ կցուած, որովհետեւ, խորքին մէջ ինք է որ խլիրդի այս ժէներուն գիւտը ըրած է 1976-ին Պիշոփի եւ Վարմըսի տարրալուծարանին մէջ եւ տարօրինակ կը գտնէ որ պարգեւատրուին տարրալուծարանին տնօրէնները եւ ոչ գիւտին բուն հեղինակը: Շվարցընպերկի համար դայթակղութիւն մըն է:

ՓԱՐԻԶԻ Քրտական հիմնարկն ու Տիկին Միթերանի գլխաւորած «Ֆրանս – Լիպերթէ» կազմակերպութիւնը միասնաբար միջազգային հանդիպում մը պատրաստած են. հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 14 – 15-ին, «Քիւրտերը, Մարդկային իրաւունքներն ու մշակութային ինքնութիւն» խորագիրով: Կազմակերպիչները մասնակցելու հրաւէր ուղղած են զանազան կուսակցութիւններու պատկանող Թուրք քաղաքական դէմքերու: Է. Ինէօնիւի ՍՀՓ կուսակցութեան երեսփոխանները արդէն դրական պատասխան տուած են ուղղուած հրաւէրին, ինչ որ լուրջ բախումներու պատճառ դարձած է շարքերէն ներս: Կուսակցապետը հակառակ որ արգիլած է իր երեսփոխաններուն մասնակցութիւնը, անոնք կը մնան իրենց առաջին որոշումին վրայ:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ, ցոյցերը կը շարունակուին: Լայփցիկի մէջ, տասնեակ հազարաւոր Գերմաններ փողոց իջած են կրկին, Երկուշաբթի իրիկուն եւ այս անգամ ապահովութեան ուժերը չեն միջամտած:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ թեթեւ անհանգստութիւն մը ունեցաւ Գարագաս հասնելէն կէս ժամ ետք, օդակայանի ընդունելութեան առեն: Կը թուի որ հետեւանք էր նախորդ հանգրուանին, ուր մէկուկէս ժամ կեցած էր Կուատըլուփի կիզիչ արեւին տակ ընդունելութեան առեն, ապա՝ Վենեցուելայի մայրաքաղաքը: Անհանգստութիւնը կարճ տեւած է եւ Ֆրանսայի Նախագահը քիչ ետք շարունակած է իր այցելութիւնը եւ տեսակցութիւնները:

ՔԼԱՈՒՏԻՕ ԱՊՊԱՏՕ, իտալացի խմբավարը նշանակուեցաւ յաջորդելու համար Հէրպէրթ Ֆոն Գարայեանի Պեռլինի Ֆիլհարմոնիք նուագախումբին գլուխը: 56 տարեկան, Ապպատօ ցարդ Վիէննայի «Երաժշտութեան ընդհանուր տնօրէն»ն էր եւ տեղւոյն օփերային:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ ԿԸ ԶԻՋԻ

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի առաջնութեան մէջ, Վալանսի Հ. Մ.ը երկու աստիճան վար կ'իջնէ. 8-րդ է: Դըժուար է յաղթել Քորսիքայի հողին վրայ. պարտուած է, Այաչիոյի մէջ, 2 – 0-ով: Մէկական կոլ իւրաքանչիւր կիսախաղին: 35-րդ վայրկեանին, Մխիթարեան առիթ ունեցած է հաւասարեցնելու հաշիւը, բայց ձախողած է:

Այս շարթու վերջը, հայանուն ակումբը կը հիւրընկալէ Փէրփինեանը՝ որ խմբակին թերեւս ամենազօրաւոր կազմն է: Յաղթանակ մը այդ խումբին վրայ կրնայ նոր թափ մը տալ Վալանսցիներուն՝ դէպի դասաւորումին գլուխը:

**

● Հ.Մ.Ը.Մ. ԱՌԱՋԱՏԱՐ

Լիկի առաջնութեան մէջ, երկու կարեւոր յաջողութիւններ. Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին, իր դաշտին վրայ, վերջին վայրկեանին յաջողած է կոլ մը Մուքսիի դէմ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԽՈՐՀ. ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ ՍԻՈ՞Ն ԹԷ ՆԻՒ-ԵՈՐՔ

Վերջերս «Նիւ Եորք Թայմզ» օրաթերթը կը յայտնէր թէ Միացեալ – Նահանգներու կառավարութիւնը ծրագիր մը մշակած է խորհրդային ապաստանեալներու հոսքը սահմանափակելու նպատակով: Շուտով Պուշի կառավարութեան պաշտօնատարները կը հերքէին այդ, բացատրելով որ Խորհրդային Միութենէն Միացեալ – Նահանգներ արտագաղթող Հրեաներուն թիւը չէ որ պիտի նուազէր:

Արդարեւ այդ թիւը (50 հազար) նոյնիսկ որոշ չափով պիտի աւելնայ ու պիտի հասնի մինչեւ 80 հազարի:

Հարցը այն է որ խորհրդային քաղաքականութեան ազատականացման պատճառով Ամերիկա գաղթելու թեկնածուներուն թիւը մեծ ծաւալներու հասած է. կ՚ակնկալուի որ յառաջիկայ տարի 300 հազար խորհրդային քաղաքացիներ արտագաղթելու արտօնութիւն ստանան:

Գոյութիւն ունի ամերիկեան պետական օժանդակութիւնը մեծապէս կրճատելու տրամադրութիւն: Միացեալ – Նահանգներ պիտի ընդունուին միայն այն դիմողները, որոնք անմիջական ազգականներ ունին կամ ալ հալածանքի ենթարկուած են: Արդէն տարի մըն է որ ամերիկեան իշխանութիւնները սկսած են մերժել ապաստանեալի կարգավիճակը չըրացնող գաղթի բազմաթիւ թեկնածուներու: Այդ հիման վրայ հրեայ դիմողներու միայն 20%–ն է որ մերժուած է, մինչդեռ մերժուած Հայերու համեմատութիւնը 75%–ի կը հասնի: Այս տարբերութիւնը, ըստ «Մոնտ»ի (Հոկտեմբեր 4, 1989), կը բացատրուի Միացեալ – Նահանգներու հրէական հզօր կազմակերպութեանց ճնշումով եւ ամերիկահայ խմբաւորումներու անշահագրգռութեամբ:

Ուրեմն, թէ՛ տնտեսական (իւրաքանչիւր ապաստանեալ եօթը հազար տոլարի ծախք մը կը ներկայացնէ) եւ թէ՛ քաղաքական (Իսրայէլը չվշտացնելու մտահոգութիւն) պատճառներով, ամերիկեան կառավարութիւնը որոշած է գաղթող Հրեաներու թիւը սահմանափակել 50 հազարի, որուն 20%–ն ալ պետական նպաստ պիտի չստանայ: Որոշումը Ամերիկայի հրէական եւ Քոնկրէսի շրջանակներուն մէջ դժգոհութիւն կը ստեղծէ քանի որ Ամերիկա գաղթել փափաքող Հրեաներու թիւը յառաջիկային շատ աւելի պիտի ըլլայ. միայն վերջին երկու ամիսներուն (Օգոստոս, Սեպտեմբեր) աւելի քան 15 հազար հրեայ հեռացած է Խորհրդային Միութենէն:

Տասնամեակներէ ի վեր Խորհրդային Միութեան սահմաններուն բացուելուն սպասող Իսրայէլեան իշխանութիւնները մտահոգ են որ Հրեաներու միայն 10%–ը հայրենիք կը վերադառնայ: Պարզ է, որ Միացեալ – Նահանգներու այս քայլը սիրով կը դիմաւորուի անոնց կողմէ: Հիմնական փոփոխութեանց շարքին աստիճանաբար պիտի դադրեցուի Հռոմի եւ Վիէննայի օգտագործումը իբրեւ կայան Խորհրդային Միութենէն գաղթողներու: – Արդարեւ, Իսրայէլեան վիզայով այս քաղաքները հասնողները յաճախ ամերիկեան դեսպանատուն կը դիմեն ու կը մեկնին Միացեալ – Նահանգներ: Այս պայմաններուն մէջ հաւանական է նաեւ որ շուտով Մոսկուայէն Իսրայէլ ուղղակի թռիչքներ ստեղծուին այն Հրեաներուն համար, որոնք Միացեալ – Նահանգներ չեն կրնար մեկնիլ:

Հազարաւոր Հրեաներու հայրենադարձութիւնը անպայման պիտի զօրացնէ Իսրայէլը: Կիրարկուելիք սահմանափակումներուն շնորհիւ կ՚ակնկալուի որ գալիք 3 տարիներուն 100 հազար հրեայ հաստատուի Իսրայէլ: Կը գնահատուի նաեւ որ նորեկներուն բնակարանով, աշխատանքով, կրթութեամբ, եւ այլ ծառայութիւններով ապահովելու համար երեք միլիոն տոլարի կարիք պիտի ըլլայ: Ուրկէ՞ այդ դրամը: Սեպտեմբերի վերջ Միացեալ – Նահանգներ գտնուող Ելեւմուտի նախարար Շիմոն Փէրէս այդ նպատակով օժանդակութիւն խնդրեց: Միայն բնակարանային շինարարութեան համար Իսրայէլը դիմեց Ուաշինկթընի՝ 400 հազար տոլարի փոխառութեան մը համար:

Բայց ի՞նչ է կացութիւնը Իսրայէլի մէջ:

Ամերիկեան «Թայմզ» շաբաթաթերթի Օգոստոսի մէկ թիւին մէջ գանգատներու շարանի մը կը հանդիպինք: «Կ՚ենթադրէինք որ տունդարձի նման պիտի ըլլար», կ՚ըսէ 62–ամեայ Ատէլման, որ աւելի ջերմ ընդունելութեան կը սպասէր: Երկու ամիսէ հոս գտնուող հայրենադարձը մըռայլ պանդոկի մը մէջ առժամեայ սենեակ մը եւ 110 տոլար ստացած է, անգործ է եւ եբրայերէն չի գիտեր. «Ընկերներուս նամակ անգամ չեմ գրած, ինչ գրելիքս չեմ գիտեր»:

Լաւ կ՚ըլլար որ ան որեւէ բան չգրէր, քանզի Իսրայէլի կառավարութիւնը ամէն ճիգ կ՚ընէ խորհրդային Հրեաներու պատկառելի մէկ մասը իրեն քաշելու համար: Աւելի շատ օլիմ (եբրայերէն՝ հայրենադարձ) ներգրաւելու Իսրայէլի եռանդուն արշաւը նորեկներուն բաւական հեղնական կը թուի: Սիոնը Նիւ – Եորքին գերադասող Հրեաները թէեւ հերոսի տեղ կը դրուին, բայց իրենք աւելի շատ խաբուած ըլլալու զգացումը ունին:

Օլիմի այս խղճալի վիճակը տագնապալի է երկրի մը համար որ կը պարծենայ ներգաղթողները կատարեալ քաղաքացիի վերածելու իր ընդունակութեամբ: Ճիշդ է որ 1948–էն 1951 Իսրայէլի բնակչութիւնը կրկնապատկուեցաւ, 1960–ականներու վերջը ու 1970–ական թուականներուն երկրին արդիւնաւէտութեան աճը խթանեց որ օլիմը կառավարութեան ուշադրութեան արժանանայ:

Սակայն, այլ է այսօր պատկերը: Կարիքաւոր մարդոցմով լեցուն են երկրին ընդունման 38 կեդրոնները, որոնք նախատեսուած են գաղթականներուն ժամանակաւոր (մինչեւ վեց ամիս) ապաստան տալու համար: Հարիւրաւոր ընտանիքներ, արդէն քանի՛ տարի է հոն կը մնան՝ առանց աշխատանքի:

Բարի նպատակները ու խոստումները չեն պակսիր, բայց արդէն շատեր չեն հաւատար անոնց: «Շատ դժբախտ կը զգամ», կ՚ըսէ 60–ամեայ Ս. Կարտաշեւ, որ երկու ամիս է Խորհրդային Միութենէն եկած է, իր երկու զաւակներով ու մէկ թոռնիկով: «Դրամ չունինք, ընկեր ալ չունինք» կը գանգատի ան: Հոն ձգած մէկ զաւակը մտադիր է շուտով իրեն միանալու. «Իսրայէլի մասին լաւ բաներ կը գրեմ իրեն, որովհետեւ չեմ ուզեր զինք կորսնցնել», կ՚ըսէ ան, – «կ՚ուզեմ որ հաւատայ թէ մեզ այստեղ Իսրայէլ զաւակներու նման կը նային»:

Խ. Տ.

ՅԵՏ ՄԱՀՈՒ ՆԱՄԱԿ

ԸՆԿԵՐՈՋ ՄԸ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

«Հայրենիք» օրաթերթի մէջ կարդացի մահուանդ լուրը: Անակնկալ չէր. դուն ալ մահկանացու էիր՝ ինչպէս բոլորս: Ծանօթ էի առաքինութիւններուդ, հոգիիդ ազնուութեան, անձնուիրութեան ու մանաւա՛նդ ընկերասիրութեանդ: Մասնակցած էիր քու պատկանած կուսակցութեան ընդհանուր՝ ժողովներուն: Եռանդով ու անսակարկ կ՚աշխատէիր, ստանձնած պարտականութիւններդ յաջողութեամբ աւարտելու համար: Օր ու գիշեր կը վազէիր ... հայութեան ու կուսակցութեան համար:

Կը յիշես ընկեր, «Յառաջ»ի խմբագրատունն էինք: Խմբագիրը՝ Շաւարշ Միսաքեանը տարի մըն է որ մեռած էր ... Արփիկը՝ որուն համար Շաւարշ կը գանգատէր ըսելով որ մանչ ծնած պէտք էր ըլլար, թերթը շարունակելու համար, արդէն խմբագրի աթոռին վրայ նստած՝ օրաթերթը կը շարունակէր նո՛յն թափով ու եռանդով...: Փափաք յայտնեցի Փէր-Լաշէզ երթալ Շաւարշի եւ այլոց դամբարանները տեսնելու: Արփիկը շատ կապուած էր հօրը. կը պաշտէր զայն՝ բուրբիս պէս: Երթա՛նք ըսիր: Արփիկին աչքերուն մէջ ժպիտներ բացուեցան...:

Սեւ «Փէժօ»դ կարճ ճամբաներ կ՚ոռնէր...: Իմ անվերջ հարցումներուս կը ջանայիր ուղիղ պատասխաններ տալ: Երիտասարդ էի եւ կ՚ուզէի երէց ընկերոջմէ մը գիս հետաքրքրող ու երբեմն ալ չարչրկող հարցերուն՝ մտային ու հոգեկան բաւարարութիւն ստանալ: Յաճախ կը յաջողէիր:

Հասած էինք արդէն. մուտքի ծաղկավաճառուհիէն փունջեր գնեցիր: Թախծոտ ծաղիկներ: Յառաջացանք դամբաններու մէջէն. Երբ շուրջս դիտեցի՝ թանգարանի մը տպաւորութիւնը թողուց վրաս:

Հասանք մեծ Շ.–ին: Սեւ ու պատկառազդու մարմար: Նոյնքան պատկառազդու խմբագիր – մտաւորականի մը աճիւնին վրայ: Չեմ յիշեր թէ աղօթեցինք կամ ո՛չ. կարիքը չէինք զգար կարծես...: Ծաղիկներուն մէկ մասը, հոն՝ սեւ քարին վրայ թողուցինք: Լուռ էինք երկուքս ալ: Ցնցուղով ջուր բերիր ու սրսկեցիր դամբանաքարին վրայ...: Չհասկցայ թէ ինչու ըրիր ատիկա: Պահը ճնշիչ էր եւ չուզեցի հասկնալ արարքիդ դրդապատճառը: «Աւետիս Ահարոնեանն ալ հոս կը հանգչի», ըսիր. «Կը հանգչի»դ լաւ չհնչեց ականջիս...:

Այո՛ ընկեր, Անդրանիկ Զօրավարն ալ հոն էր, իր խեղճ ու կրակ ձիուն հեծած: Անյաջող արձան: Ապա Ռուբէն Փաշան. տուփի մը մէջ ամփոփուած: Եւ ուրիշ շատեր ... Հայու ծանօթ ու անծանօթ անուններ: Շատերէն մէկը, հիմա նաե՛ւ դուն: Փէռ – Լաշէզ. իմ առաջին այցելութիւնս, տարիներ շատ տարիներ առաջ, ցարդ դրոշմուած կը մնայ մտքիս մէջ ու կը վերապրիմ վայրկեաններուն այդ՝ քո՛ւ պատճառաւ:

Փարիզ, 1989, Օգոստոս: Չեմ գիտեր քանի – քանի անգամներ փորձեցի գտնել քեզ: Չյաջողեցայ: Գիտէի թէ առանձնութեան մէջ կ՚ապրիս: Ինծի ըսին թէ բարեկամ ընկերոջ մը մօտ կ՚աշխատիս. տո՛ւնդ ալ հոն էր. հոն էր նաեւ կեանքդ...: Քանի մը նախադասութիւն եւս, դառնութիւններուդ մասին, լքումիդ եւ անտեսումիդ, անմարդկային՝ բայց մարդոց կողմէ եկած ու անձնուէր անձիդ պատճառած վշտերուդ մասին ... ու հեռացում: Մահազդութիւնդ գրածներս՝ հեղնանքով մը կը փաստէին: Ցաւագին եւ ծիծաղելի հեղնանքով մը:

Օգոստոս, 1989, Փարիզ: Մահէդ ամիս մը առաջ. չկարողացա՞յ թէ չուզեցի տեսնել քեզ ... չեմ գիտեր: Թերեւս վերջինը: Չուզեցի ա՛յդպէս տեսնել քեզ:

Ընկեր, ներէ՛ այս յիմար եւ անտեղի փափկանկատութեանս համար:

Ներէ՛, սիրելի՛ «ընկեր»:

ՄԷՆ – ՇՍ.

Թորոնթօ

«ՆՈՐ ԴԱՐ» ԿԱՄ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻ ԱՇԽՈՒԺԱՑՈՒՄ

Հայաստանի Մշակոյթի նախարարութեան առընթեր «Նոր Դար» մշակութային – համերգային կեդրոնը սկսած է իր գործունէութիւնը: «Խորհրդային Արուեստ» ամսագրին մէջ, «Նոր Դար»ի նախագահ՝ Ռոպէր Յակոբեան կը խօսի այսպէս անհրաժեշտ այս կեդրոնին ու անոր ծրագրերուն մասին:

Վերջին տարիներուն Երեւանի երաժշտական – համերգային կեանքը տեսակ մը անհետաքրքրական դարձած է, կարծես թմբիրի մէջ է:

Ինչո՞ւ մեր քով պակսած են հանրայայտ արուեստագէտներու ելոյթները, ինչո՞ւ սէնֆոնիք – սենեկային երաժշտութիւնը այսօր առանձնապէս հետաքրքրութիւն չի ստեղծեր ունկնդիրներուն մէջ, – ասոնք մտահոգութիւններ են զորս այլեւս կարելի չէ անտեսել: Պատճառը թերեւս ոչ երաժշտասէրներու պակասն է, ոչ ալ ատաղձ եւս երաժիշտներու: Հիմնական խնդիրը կազմակերպչականն է:

Խորհրդային Միութեան մէջ արդէն կարգ մը քօօփերատիւներ կը գործեն, եւ անոնց օրինակն ալ աչքի առջեւ ունենալով, փորձեցինք հոս եւս մշակութային – համերգային կեդրոն ստեղծել: Մեր գործունէութիւնը պէտք չէ սահմանափակուի միայն անուանի արուեստագէտներ հրաւիրելով, այլեւ պէտք է նպաստէ երաժշտական կեանքի ընդհանուր մակարդակին բարձրացման. Կեդրոնին գեղարուեստական ղեկավարն է Հայաստանի վաստակաւոր արուեստագէտ՝ Բարսեղ Թումանեան: Ի հարկին մենք կրնանք գործակցիլ ամենատարբեր մասնագէտներու հետ: Ինչ կը վերաբերի մեր ծրագրերուն, ապա անոնք շատ բազմազան են. երախաներու գեղագիտական դաստիարակութեան խնդիրներէն մինչեւ լաւագոյն արուեստագէտներու ելոյթներ, փոխադարձ ցուցահանդէսներ, թատերական միջոցառումներ եւայլն: Քանի որ մեր գործունէութեան նպատակը գեղարուեստական կեանքին աշխուժացումն է ընդհանրապէս, մենք գիտենք՝ մեր բոլոր ձեռնարկները չէ որ կրնան եկամուտ բերել: Իսկ նիւթական կողմը ապահովելու համար մենք տնտեսական յատուկ ծրագրեր ունինք: Անցեալ Ապրիլէն ի վեր խորհրդային բոլոր կազմակերպութիւններուն իրաւունք տրուած է ազատ կապեր հաստատել արտասահմանեան համապատասխան հիմնարկութիւններու հետ: Մենք արդէն համաձայնագրեր կնքած ենք Միացեալ – Նահանգներ գտնուող «Էրեբունի» հրատարակչութեան տնօրէն Վարդերես Գարակէօզեանի հետ: Ան ըստանձնած է հայ արուեստին նուիրուած գրքոյկներու, գիրքերու հրատարակութիւն մը, նաեւ փոխադարձ միջոցառումներ կազմակերպելու ընդարձակ ծրագիր ունինք: «Էրեբունի»ի այդ հրատարակութիւնները կը վաճառենք ինչպէս Միացեալ – Նահանգներ, այնպէս ալ հոս, Մտադիր ենք նաեւ արտասահմանեան լուսանկարչական ժապաւէններու երեւակման եւ տպագրման փոքրիկ արտադրութիւն մը հիմնել: Անկէ ստացուած եկամուտները կ՚օգտագործենք մեր ձեռնարկներուն համար:

Ճիշդ է, արտասահմանեան մեր կապերը դեռ ընդարձակ չեն, բայց հեռանկարը ոգեւորող է: Մենք համագործակցութեան պայմանագրեր ունինք անգլիական եւ ֆրանսական համապատասխան ընկերութիւններու հետ: Օրինակ, անգլիական «Իպս ընտ Թիլէթ» ընկերութեան նախագահ՝ Մարք Հիլտրու անձամբ եկաւ Հայաստան, որպէսզի ծանօթանայ մեր մշակոյթին եւ նպաստէ անո՛ր զարգացումին ու տարածումին: Ան լսեց մեր Օփերայի երգիչները եւ հիացմունքով նշեց որ այդքան լաւ ձայներ միաժամանակ հազուադէպ կ՚ըլլան մէկ թատրոնի մէջ: «Իպս ընտ Թիլէթ» ընկերութիւնը մտադիր է նաեւ հայ կերպարուեստը ներկայացնող ցուցահանդէսներ եւ ցուցահանդէս – վաճառքներ կազմակերպել:

Ինչ կը վերաբերի «տեղական» ծրագրերուն, ապա պէտք է ըսել որ ատոնք տարբեր բնոյթի են. «Հանդիպումներ անուանի մարդոց հետ», – այսպիսի շարք մը կ՚ուզենք կազմակերպել «Ա. Խաչատուրեան» համերգային դահլիճին մէջ: Այդ կրնայ ըլլալ աշխարհի ախոյեան Կ. Գասպարովը, ակադեմիկոս՝ Ա. Ագանբեկեանը, «Օգոնեոկ»ի խմբագիր Կորոտիչը, գրող՝ Ռիբակովը եւայլն, եւայլն: Մտադիր ենք այդ շարքին նուիրուած Զարեանի, Իսահակեանի, Սեւակի, Շիրազի, Կապուտիկեանի եւ այլոց նուիրուած գրական – երաժշտական երեկոյթներ կազմակերպել:

Լաւ համագործակցութիւն սկսած է «Ա. Սպենդիարեան» օփերայի ղեկավարութեան եւ մեր միջեւ: Մեր անդրանիկ միջոցառումը՝ «Թրուպատուր» օփերան խորհրդային ժողովրդական արուեստագիտուհի Ե. Օբրազցովայի մասնակցութեամբ, հոն տեղի ունեցաւ:

«Հայհամերգ»ին հետ կը մրցինք՝ համագործակցելով: Ի վերջոյ, մեր նպատակը նոյնն է: Քանի որ համերգները, ձեռնարկները տեղի կ՚ունենան «Հայհամերգ»ի դահլիճները, անպայման մեր ծրագրերը անոնց կը համաձայնեցնենք: Մենք ոչ միայն գիրար պէտք չէ խանգարենք, այլեւ պէտք է օգնենք, երբեմն համատեղ աշխատինք: Կարեւորը արդիւնքն է, որմէ ունկնդիրը միայն կը շահի...

Նորաստեղծ կեդրոնին համար այսօր ամենակենսական նշանակութիւն ունեցող հարցը տեղն է: Մենք պէտք է ունենանք հասցէ մը, որու միջոցով կ՚իրագործենք մեր կապերը: Յոյսով ենք որ քաղաքային իշխանութիւնները մեր պահանջին կ՚ընդառաջեն:

Գաղտնիք չէ որ մեր կատարողական արուեստին մէջ շատ միջակութիւններ կան: Այսօրուան նոր մտածելակերպը, աշխատանքի կազմակերպման նոր ձեւերը, այս շարժումը ի վերջոյ կը յանգեցնեն այն բանին որ միջակութիւնները ատաղձաբար իրենց տեղը կը զիջին լուրջ, արհեստավարժական բարձր մակարդակ ունեցող կատարողներու, որոնք համապատասխան վարձատրութիւն կը ստանան: Արուեստագէտը պէտք է վարձատրուի իր տուածին, իր բերածին համեմատ: Այս սկզբունքով կ՚ուզենք առաջնորդուիլ մեր գործունէութեան մէջ: Եւ ատիկա անպայման պիտի անդրադառնայ մեր կատարողական արուեստի ընդհանուր մակարդակին վրայ:

Լ Ի Ո Ն

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂ ՅՈՎՀ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հատ մը եւս մանկութիւն չունեցած տղամերէն՝ Յովհաննէս Տէր – Պետրոսեան։ Կ'անհետանայ 83 տարեկանին։

Երեք եղբայրներ էին եւ քոյր մը – Ներքալիս Միացեալ – Նահանգները – ազատած ջարդէն, շնորհիւ մօր մը սրտաճըմլիկ, ողբերգական զոհողութեան, իր ամուսինին սպանութենէն վերջ։

«Յովհաննէս Տէր – Պետրոսեանի մահով Լիոնի հայութիւնը կը կորսնցնէ իր ամէնէն ազգանուէր անդամներէն մէկը» ըսաւ Նորվան Եպիսկոպոս, դագաղին առջեւ, յուղարկաւորութեան աւարտին։ Թոռն էր քահանայի մը եւ զաւակը ուսուցիչի մը՝ որ Արաբկիրի մօտ, իր գիւղին սարկաւագն էր նաեւ։ Ընտանեկան ոգիները կապած էին, անքակտելիօրէն, Յովհաննէսը Հայ Առաքելական Եկեղեցիին։

Արդարեւ, շուրջ կէս դար, թերեւս աւելի Յովհ. Տէր – Պետրոսեան ծառայած է եկեղեցիին, Լիոն, նախ՝ Դպրաց դասուն մէջ, յետոյ՝ իբրեւ հաւատարիմ մէկ անդամը «Կոմիտաս» երգչախումբին, միշտ մասնակից ժամերգութեանց։

«Իր ծառայութիւնը տեւական էր» աւելցուց Եպիսկոպոսը։

Կ'անհետանայ խոնարհ եւ իր ծանօթներէն սիրուած Հայ մը։ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը շնորհած էր իրեն երախտագիտութեան կոնդակ մը։ Վերջին ամիսները անցուց անկողնոյ մէջ, միշտ ապրելով իր կնոջ եւ երկու աղջիկներուն գորովալից խնամքներուն։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԱՐՑԱԽ – ԱՄԱՐԱՍ – ԱՐՑԱԽ

«ԱՐԵՒՈՐԸ ՇՈՒՏ ԼԻՆԻ»

Այս է Արցախի ուղածը Ստեփանակերտի դեղատան համար։ Ամարասի այս ծրագիրը, պատրաստ իրագործման, այսօր կը սպասէ որ հարկ եղած դրամը գոյանայ։

Դեղատունը պիտի տրամադրէ կառոյց մը, որ ներկայիս գոյութիւն չունի բաւարարելու համար Ստեփանակերտի 70 հազար Հայերուն կարիքները, բնակչութիւն մը, որ կ'ընդգրկէ Բաքուի, Սումգայիթի, Կիրովապատի, Շուշիի եւ երկրաշարժի աղէտեալները։ Դեղատունը, բացի հանրային մասէն եւ պահեստի սենեակներէն, դասական ըմբռնումով պատրաստութեան տարրալուծարան մը պիտի ունենայ եւ հատ մըն ալ աւելի բարդ ձեւերու (formes stériles)։ Բացի հանրային առողջապահութեան գետնի վրայ իր կարեւորութենէն, թոյլ պիտի տայ խնամքները բախումներու ընթացքին մեր վիրաւոր եղբայրներուն։ Կարծր նախաշինութեամբ տան արժէքը ներքին հաստատումով 700.000 ֆրանքի կը հասնի եւ դեղագործական կազմածին նիւթականը կը հոգայ Médecins Sans Frontières Belgique։ Ծրագրին բացայայտ օգտակարութիւնը իր միակ առաւելութիւնը չէ, հիմնականը՝ անոր կարելի իրագործումն է մինչեւ 1989 վերջ։

Կենսական է Արցախի ժողովուրդին համար, որ ժամ առաջ իրականացած տեսնէ օգնութեան մեր փափաքը։ 260 քառակուսի մեթր այս դեղատունը, պիտի ըլլայ մշտական այցելուներուն որպէս խորհրդանիշը այդ փափաքին եւ չօշափելի նշանը մեր ներկայութեան դէպի յառաջ իրենց երթին մէջ։

Ցայսօր, Ամարաս ստացաւ 33.000 Ֆր. 44 նուիրատուներէ։ Ընդհանուր առմամբ, գիտութիւններն եւ անհատները համոզուած են ծրագրին կարեւորութենէն եւ արդիւնաւորութենէն. բայց եւ այնպէս, եթէ անդրադառնանք գոյացած գումարին, ամբողջական հակասութեան մէջ ենք։

Ղարաբաղի ժողովուրդը չի կրնար սպասել։

Այս դեղատունը իրենց ուզածն է։

Մեր հարցերն ու մեր ժողովները այլեւս ժամկավրէպ են. – ՊԷՏՔ Է ԳՈՐԾԵՆՔ։

ՎԵՐՈՆԻՔ ԱԿՈՒՃԵԱՆ

«AMARASS»
14, rue Micolon, 94140 ALFORTVILLE

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան անցեալ Յունիսին տեղի ունեցող ընդհանուր ժողովի որոշումին համաձայն ստորեւ կը ներկայացուի Ընկերակցութեան 1988 տարուայ ընթացքին կատարած գործունէութեան ելմտական հաշուեկշիռը։

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը, ինչպէս կը տեսնուի, առաջին անգամ ըլլալով պիւտճէի բացով մը տարին կը լրացնէ։ Այս անակնկալ բացը կը ներկայացնէ Հայաստանի աննախատեսելի մեծ աղէտին պատճառաւ Ընկերակցութեան կատարած բացառիկ օժանդակութիւնը։

Արդարեւ, Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան վարչութեան անդամները որոնք երկրաշարժի յաջորդ օրն իսկ արդէն գործի լծուելով թէ հաւաքարար եւ թէ առանձին առանձին Հայաստանի աղէտեալներու օգնութեան համար իրենց մասնակցութիւնը բերին եւ դեռ ալ կը շարունակեն, որոշեցին որ Աղքատախնամը եւս արտակարգ նիւթական օգնութիւնով մը ազգային աղէտը դիմագրաւելու ջանքերուն մասնակցի։

Ընկերակցութեան այժմու վարչութեան դիւանը հետեւեալ կազմով կը ներկայանայ։ ՊՊ. Ժագ Գալճեան՝ նախագահ, Տոքթ. Սարգիս Սիմոնեան եւ Ռաուլ Գազանճեան՝ փոխ-նախագահներ, Ռոժէ Քազեան՝ գանձապահ, Անտրէ Եէտիգարտաշեան՝ փոխ-գանձապահ, Եդուարդ Վարդանեան՝ ընդհանուր-քարտուղար եւ Խաչիկ Խաչիկեան՝ ընդհանուր քարտուղարի փոխանորդ։ Վարչութեան միւս անդամներն են, ՊՊ. Կարապետ Աւետիսեան, Արման Շամլեան, Ալէն Պարսիկեան, Ժան Մատոյեան, Ժիրայր Մարկոսեան, Դանիէլ Սէֆէրեան, Էտկար Համալեան, Շարլ Եէկէնեան, Արթին Ոսկեան։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

***

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE

Compte des Résultats du 1er Janvier au 31 Décembre 1988

DEPENSES

Participation à caractère social	329.222,98
Secours réguliers	
Secours exceptionnel	
Bourses étudiants	
Bourses écoles	
Prix littéraire - Elise Aïvazian	3.000
Impôts, taxes, versements assimilés	10.638
Charges de personnel	30.093,10
Matières fournitures - Petit matériel	15.360,61
Autres charges externes	68.583,67
Autres charges de gestion courante	623,60
Dotation aux amortissements	74.980,11
Charges financières	31.494,65
TOTAL CHARGES D'EXPLOITATION	563.996,72

RECETTES

Cotisations	29.800
Dons manuels	92.500
Produits des manifestations	
Fêtes Champêtres	32.183,98
Quêtes et collectes	23.281,75
Participation frais de siège social	23.890
Produits de gestion courante	12.868,01
Produits financiers	195.098,99
Pertes	154.373,99
TOTAL PRODUITS D'EXPLOITATION	563.996,72

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ

ՀՌՉԱԿԱԳԻՐԸ

Մենք կարծում ենք, որ Հայաստանը նորագոյն տեխնիկայով ու տեխնոլոգիայով զինելու, գիտութիւնը խորապէս արտադրութեանը շաղկապելու, կառավարման եւ արտադրութեան մէջ գիտութեան բաժինը կտրականապէս բարձրացնելու համար անհրաժեշտ է տնտեսական կատարեալ ինքնուրոյնութիւն, վերակառուցողական գործընթացների սեփական տարբերակների գործարկում՝ ելնելով հանրապետութեան առանձնայատկութիւններից։ Դա վերաբերում է սեփականութեան ձեւերի ընտրութեանը, վարձակալութեան ձեւերին, սկզբունքներին, պայմաններին, հարկային քաղաքականութեանը՝ ելնելով Հայաստանի ուրոյն բնակլիմայական պայմաններից, ամէնից առաջ սակաւահողութիւնից, սակաւաջրութիւնից, տափարակ հողատարածութիւնների սակաւութիւնից, մըշակելու համար պիտանի հողակտորների մանրատուածութիւնից ու մասնատուածութիւնից, նրանց զգալի մասի մեծ թեքութիւններ ունեցող լեռնալանջերին տեղաւորուած լինելու փաստից։ Միաժամանակ պէտք է հաշուի առնել նախալեռնային ու լեռնային շրջանների կիսաքայքայուած վիճակը, համեմատաբար մեծ բարձրութիւնների վրայ գտնուող լքուած գիւղերի թիւն անցնում է 270-ից։ Իր գիւղատնտեսական արտադրութիւնը յետագայում կազմակերպելու հարցում Հայկական ԽՍՀ-ն պէտք է ստանայ լիակատար ինքնուրոյնութիւն՝ գերապատուութիւնը տալով Հայաստանի պայմաններին առաւելապէս համապատասխանող ընտանեկան ֆերմերային տնտեսութիւններին։ Հանրապետական տնտհաշուարկի, ինքնաֆինանսաւորման, ինքնածախսածածկման հարցերը լուծելիս հանրապետութիւնը նոյնպէս պէտք է լինի անկախ ու ինքնուրոյն։ Արտադրութեան ճիւղերը ու ձեռնարկութիւնները ընտրելիս հաշուի առնելով համապետական պահանջմունքների կատարման անհրաժեշտութիւնը պայմանագրային հիմունքներով, հանրապետութիւնը միայն կարող է ճշգրիտ հաշուի առնել իր իրական հնարաւորութիւնները, գոյապահպանակ չափերը, առաւել շահութաբերութեան հանգամանքը, որն այնքան անհրաժեշտ է տնտհաշուարկի եւ ինքնաֆինանսաւորման համար։ Տնտեսական յարաբերութիւնները միւս հանրապետութիւնների հետ կարող են կառուցուել միայն նոյն տընտհաշուարկային սկզբունքի եւ փոխշահաւէտութեան հիմքի վրայ։ Իրաւահաւասարութիւնը պահանջում է, որ ամէն մի ազգ եւ ազգութիւն լինի իր ազգային տարածքի, նրա ընդերքի եւ վերգետնայ հարստութիւնների, նաեւ ձեռնարկութիւնների, շինութիւնների եւ այլ միջոցների տէրը եւ տնօրինողը։ Ուստի Հայաստանի հողատարածութեան կամ բնական հարստութիւնների՝ Խորհրդային Հայաստանի կեդրոնական մարմինների կամ այլ հանրապետութիւնների կողմից որեւէ շահագործում պէտք է անվերապահօրէն լինի հանրապետութեան համաձայնութեամբ եւ կոմերցիոն հիմունքներով՝ համարժէք փոխհատուցմամբ, բացառութեամբ այն դէպքերի, երբ խօսքը գնում է ընդհանուր միութենական պաշտօնական նկատառումներին։ Սակայն, այս դէպքերում էլ հանրապետութիւնը պէտք է ունենայ վեթոյի իրաւունք, եթէ դա նրան հասցնում է գոյապահպանման կամ ազգային շահերին հարուածող այլ վնաս։

Քաղաքական յարաբերութիւնները հանրապետութիւնների միջեւ պէտք է լինեն իբրեւ սուվերէն պետութիւնների յարաբերութիւններ։ Հայաստան պէտք է ունենայ քաղաքական, տնտեսական ներկայացուցչութիւններ միւս միութենական հանրապետութիւններում, որոնք կը պաշտպանեն նրա համապատասխան շահերը եւ հիւպատոսական ծառայութիւն նոր հանրապետութիւններում, որտեղ կան ներքին Սփիւռքի գաղթօջախներ։ Ներքին Սփիւռքի կարիքները եւ կապերը Հայաստանի հետ պէտք է դառնան մշտական մտահոգութեան առարկայ, յատուկ հայ երախաների հայեցի դաստիարակութեան, ազգային մշակոյթի օջախների, դպրոցի, այն համապատասխան դասագրքերով ապահովելու, հայութեան կեանքի ու գոյքի ապահովութեան երաշխիքների համար։

Սուվերէնութեան սկզբունքով պէտք է կառուցուեն նաեւ հանրապետութիւնների եւ «կենտրոնի» յարաբերութիւնները, որոնք պէտք է կարգաւորուեն իրաւական ձեւակերպում ստացած ակտերով (նոտա, յուշագիր, յայտարարութիւն եւայլն)։ Մենք անհրաժեշտ ենք գտնում Հայաստանը յայտարարել ազատ տնտեսական գօտի։ Ինչպէս աղէտեալ գօտում ձեռնարկութիւնների վերականգնմանը, այնպէս էլ հանրապետութեան արդիւնաբերութեան տեխնիկ ու տեխնոլոգիական արմատական վերակառուցմանը լայնօրէն մասնակից դարձնել արտասահմանեան կապիտալը, յատկապէս արտասահմանեան հայութեան գործարար շրջաններին։

Պէտք է աւելի վճռաբար ընդառաջել Սփիւռքի հայութեան՝ իր հայրենիքին օգտակար դառնալու հայրենասիրական զգացմունքներին։ Սփիւռքահայութեան ներկայացուցիչներին պէտք է թոյլատրուի Հայաստանում ունենալ շարժական եւ անշարժ գոյք, վարձակալել հողակտորներ, շէնքեր՝ տնտեսական գործառութեան համար, հիմնել բանկեր եւ ունենալ շրջանառու դրամագլուխ, ստեղծել խառը եւ ոչ խառը ձեռնարկութիւններ՝ օգտուելով որոշակի արտօնութիւններից՝ ընդհուպ մինչեւ որոշակի ժամանակամիջոցում հարկեր վճարելուց լիովին ազատուելը, երբ նրանք զբաղուած են նորագոյն տեխնիկայի ու տեխնոլոգիայի միջոցների կամ հանրապետութեան համար առաջնային նշանակութիւն ունեցող այլ արտադրանքի թողարկմամբ։ Ելնելով վերոյիշեալ հարցերի լուծումը հեշտացնելու շահերից եւ նկատի առնելով հայ ժողովրդի մասնատուածութիւնը եւ աշխարհասփիւռ վիճակը ու իրապաշտօրէն հասկանալով, որ արտագաղթը Հայաստանից ունի նաեւ լուրջ սոցիալ – տնտեսական ու բարոյա – քաղաքական պատճառներ, եւ նկատի առնելով, որ Հայաստանը համայն Հայութեան հայրենիքն է եւ բոլոր այս միջոցառումները նոր խթանիչներ են հայապահպանման գործին Սփիւռքում։ Հայաստանում թոյլատրել կրկնակի քաղաքացիութիւն, յատուկ օրէնսդրութեամբ Սփիւռքի Հայերին հնարաւորութիւն ընձեռելով ընդունել Խորհրդային Հայաստանի քաղաքացիութիւն, ցանկութեան դէպքում միայն միաժամանակ նաեւ ԽՍՀՄ քաղաքացիութիւն, առանց կորցնելու այն երկրի քաղաքացիութիւնը, որտեղ ապրում են։ Պէտք է արմատապէս փոխել վերաբերմունքը Սփիւռքի նկատմամբ, նկատի առնելով, որ ամէն մի համազգային շարժում նաեւ Սփիւռքի շարժումն է եւ դա վերաբերում է նաեւ ՀՀՇ-ին։ Այս նկատառումով յոյժ կարեւոր է Սփիւռքում ստեղծել համազգային ճակատ, որը ազգային խնդիրների ու նպատակների շուրջ համախմբի բոլոր քաղաքական կուսակցութիւններին ու հասարակական կազմակերպութիւններին։ Ստեղծել նաեւ Հայրենիքի եւ Սփիւռքի մտաւորականութեանը միաւորող ազգային խորհուրդ։ Հայրենիք – Սփիւռք կապերում առանձնայատուկ տեղ յատկացնել տնտեսական կապերին։

Անհրաժեշտ է Սփիւռքում ծաւալել շարժում հայ ժողովրդի մշակութային արժէքները Հայաստան վերադարձնելու նպատակով եւ դրանք Հայաստանից (նաեւ արտագաղթողների միջոցով) դուրս տանելը դադարեցնելու համար։ Անհրաժեշտ է ընդունել պետական օրէնք Հայաստանից դուրս գնացող հնութիւնների եւ մշակութային արժէքների (նուիրատուութեամբ, աճուրդի միջոցով, եւայլն) հանրապետութեան գերիշխան իրաւունքի եւ վերահսկողութեան մենաշնորհի մասին։

(Շար. 5)

Տէր եւ Տիկին Ժաք Գալճեան,
Տէր եւ Տիկին Արթիւր Պօյաճեան,
Տէր եւ Տիկին Ժաք Պօյաճեան,
Օր. Մարի – Քլէր Պօյաճեան,
Պր. Օլիվիէ Պօյաճեան,

Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Փէշտըմալճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Գոգչեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Տոմինիք Գազազեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Զիլինկիրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Փօլ Զիլինկիրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արման Խանճեան եւ զաւակները,
Պր. Արամ Խարայէլեան,
Տէր եւ Տիկին Ժերար Խարայէլեան եւ զաւակները,
Պր. Արման Խարայէլեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ Սիմոնեան, Սիմէոնեան, Վարդանեան, Գաբրիէլեան, Փափազեան, Տէր – Մեսրոպեան, Մենգիլճեան, Մելքոնեան, Այթունեան, Գարագէօզեան, Ոսկանեան ընտանիքները,
Նաեւ Այթունեան, Պուրմայեան, Շէրոյեան, Առաքելեան, Գազանճեան, Եափուզտաշեան ընտանիքները
եւ բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, մօրաքրոջ, զարմուհիին եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՀՄԱՅԵԱԿ ԳԱԼՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Վիրժինի Յակոբեան)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 8–ին, 99 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 11, ժամը 16–ին Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցին, 31 – 33 ռիւ Սէն – Ժիւսթ։

Ցաւակցութիւն միայն տամարով։

Թաղումը կը կատարուի Առնուվիլի գերեզմանատունը, ընտանեկան դամբարանը։

***

Փոխան ծաղկեպսակի նուէրները ընել Ազգատախնամ ընկերակցութեան։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Գալճեանի։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՔԱՆՆ. – Ս. Վ. 1000 Ֆրանք։

***

ՄԻԼԱՆՕ. – Տիկին Սօնա Իպիշեան 1000 Ֆր.։

***

ՓԱՐԻԶ. – Հրանդ Մարգարեան 100 Ֆրանք։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 14, տօն է Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն Մերոց՝ Եղիշէի, Մովսէսի Քերթողին, Դաւթի Անյաղթ Փիլիսոփային, Գրիգորին Նարեկացւոյն եւ Ներսէսի Կլայեցւոյն։

Տօն ազգային եւ եկեղեցական, ի յիշատակ Գիւտի նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց։

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի։

Սկիզբ պատարագի ժամը 10–ին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Այրի Տիկին Արմենուշ Մաղաքեանի մահուան առթիւ եղած են հետեւեալ նուէրները.– Պոլսոյ Սուրբ Խաչ Դպրեվանքին.– Վահագն Մաղաքեան 500 Ֆրանք, Գարմէն Շնորհքեան 200, Պարգեւ Տէտէեան (Զավուշօղլու) 200, Յարութիւն Քէչէճեան 200, Գրիգոր Մուրատ 200, Թորոս Պատուականեան (Զէյլիք) 150, Թորգոմ Գալընեան 100, Սէնէքերիմ Մուրատեան 100, Սարգիս Զէյլիք 100 Ֆր., Սարգիս Մուրատեան 200 Ֆր., Ժիրայր Գարակէօզեան 100 Ֆր., Վահան Աճէմեան 200 Ֆրանք։

Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Տէրտէրեան 200 Ֆրանք «Ամարաս»ին (տանալ «Յառաջ»էն։

Ս. Մեսրոպ վարժարանին. – Վ. Մաղաքեան 500 Ֆր., Ճամուզեան ընտանիք 500 Ֆր., Գէորգ Էժտէհարեան 200 Ֆր., Ժիրայր Գարակէօզեան 100 Ֆր.։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ Հաճնոյ ինը ամսուան հերոսամարտի 69–րդ տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Հոկտեմբեր 15, Կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, 7000 դիւցազներու հոգւոյն յիշատակին։

Իսկ կէսօրէ վերջ, ժամը 1–ին, մատաղի ճաշ եւ յուշահանդէս Հայ Մշակոյթի եւ Արուեստի կեդրոնը։

6, Cité du Wauxhall, 75010 Paris
(M° REPUBLIQUE)

Ճաշագին 100 Ֆրանք։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՊՐՈՆ. – Տիկին Յովակիմեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Կարապետ Յովակիմեանի յիշատակին։

***

Գեղամ Գաւաֆեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր շատ սիրելի մեծ – մայրիկին՝ Մարիամ Սելթեկեանի յիշատակին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոն — Վիլէօրպանի մասնաճիւղը կը յայտնէ իր խորին ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Ազոյեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Ազոյեանի եւ զաւակնե – րուն եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն իրենց հօր, մեծ – հօր եւ ազգականին՝ Նշան Ազոյեանի մահուան առթիւ։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՏՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Տ Օ Ն
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ ՄԵՐՈՑ
Մատաղօրհնութիւն եւ Սիրոյ Սեղան
Մայր Եկեղեցւոյ Օծման
58–րդ Տարեդարձին Առթիւ
Յառաջիկայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 15

Կիրակի, Հոկտեմբեր 15, Սրբոց Թարգմանչաց տօնի առթիւ կրօնական հանդիսութիւններ տեղի պիտի ունենան Ս. Եկեղեցւոյս մէջ եւ կը կատարուի Մատաղ – օրհնութիւն Եկեղեցւոյ օծման 58–րդ տարեդարձին առթիւ։

Հանդիսութեանց կը նախագահէ, պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Երմազեանի։

Յաւարտ պատարագի ղօհաբանական աղօթք եւ արեւշատութեան մաղթանք կը կատարուի եկեղեցւոյ Սահակ – Մեսրոպ մշակութային կեդրոնի բարեբարներուն։

Իսկ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի եկեղեցւոյ ծառայող հոգեւորականաց դասուն, սարկաւագաց, ինչպէս նաեւ եկեղեցւոյ եւ մշակութային կեդրոնի բարերարներուն։

Եկեղեցւոյ արարողութիւններէն ետք Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Տան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ սիրոյ սեղան, որուն հրաւիրուած է մերազն ժողովուրդը։

Իսկ պատարագի ընթացքին եկե – ղեցւոյ հովիւը՝ Տ. Գարեգին Վարդապետ Պեքճեան իր հետ ունենալով վարչութեան անդամներէն պիտի արցելէ Սէն – Փիէրի գերեզմանը, ուր ծաղկեպսակ պիտի զետեղէ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի եւ հոգեւորականաց շիրիմին վրայ պիտի կատարէ հոգեհան – գստեան պաշտօն։

Սկիզբ ժամերգութեանց	ժամը 8.30։
Պատարագ	ժամը 10։
Գերեզմանի այցելութիւն	ժամը 11։
Սիրոյ ճաշ	ժամը 13։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Արմենակ Գույումճեան, Պր. Ֆիլիփ Գույումճեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք իրենց ներկայութեամբ քառասունքի հոգեհանգստեան պաշտօնին յարգեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

յիշատակը։

***

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան հետեւեալ նուէրները եղած են փոխան ծաղիկի. – Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Ջրբաշեան, Տէր եւ Տիկին Կալի Զաքմաքճեան 1000–ական Ֆր., Ժաք Գույումճեան, Շանթ Գույումճեան, Տիկին Սեդա Շատախյեան, Տիկին Նորա Քելլի, Պր. Կրեկորի Կիւլիզեան 600–ական Ֆր. Պր. Րաֆֆի Պադըրճեան 500 Ֆր., Տիկին Սոնա Ազամեան 250 Ֆր., Տոքթ. եւ Տիկին Է. Ազամեան 700 Ֆր. Հ.Բ.Ը.Մ.–ին, Տոքթ. Լուիզ Ֆօվ 1000 Ֆր. «Ազնաւուր Հայաստանի համար»։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՊՕՄՈՆ – ՄԱՐՍԷՅԼ. –
Պր. Պետրոս Մարգարեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Կիրակոս Փափազեանի մահուան առթիւ։

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Մատաղօրհնութիւնը կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 15–ին։

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Եւրոպայի Հայրապետական պատուիրակ
եւ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղօրհնութիւն։

Սկիզբ ժամերգութեանց	ժամը 9–ին։
Պատարագ	ժամը 10–ին։

Կը հրաւիրուի Ալֆորվիլի եւ շրջանի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իր ուխտը կատարելու։

Վ Ի Է Ն

60 ԱՄԵԱԿ
ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի ՍԵՒԱՆ մասնաճիւղը կը տօնէ իր դպրոցին 60–ամեակը, Հոկտեմբեր 15, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3–ին։

Théatre Municipal

Հովանաւորութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Կը խօսի՝
ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Մասնակցութեամբ Փարիզէն՝
ENSEMBLE INSTRUMENTAL
TRADITIONNEL ARMENIEN

Գաւառական տարազներու տողանցք։

Տոմսերը կարելի է ապահովել Մշակոյթի Տուն։

Հեռ. – 74 – 53 – 43 – 80
La Pullerie, Salon Michel rue Marchande
եւ խաչուհիներէն։

Տոմսի գին, չափահաս՝ 50 Ֆր.։
12 տարեկանէն վար՝ 30 Ֆր.։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉի Պուլվար Օսմոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 14, կէսօրէ ետք ժամը 14.30–ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Իսիի Սուրբ Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցւոյ Ուխտի Օրը. Մատաղօրհնութիւն՝ Կիրակի օր, Նոյեմբեր 19–ին։

(Շար. Ա. էջէն)

եւ յաղթած՝ 1 – 0. Վալանսի պահեստին Փոն – տը – Շէրիի մէջ, պարտութեան մատնած է տեղւոյն առաջին խումբը՝ 4 – 3։ Լիոն–Տէսին կը մնայ առաջատար, Վալանս 3–րդ է ութիչ խմբակի մը մէջ։

Հոկ. 15–ին, Կիրակի, բաժակախաղ. Հ.Մ.Ը.Մ. կը խաղայ Թասէնի մէջ։

***

• ՈՒՐԻՇ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

Փարիզեան շրջան՝ Իսի յաղթած է Մէթրոյի 3 – 1. հաւասարութիւն Ալֆորվիլի համար՝ որ կը խաղար Շարանթոնի դէմ՝ 0 – 0. պատանեկան խումբերու լիկի ախոյենութիւններուն ի հաշիւ, Վալանս Հ. Մ.ի ժիւնիոր խումբը յաղթած է Նորքափի՝ 3 – 1, մինչ հաւասար մնացած է Ֆիրմինիի դաշտին վրայ՝ 1–1։ Կ'արժէ երբեմն հետեւիլ այս խումբերուն որոնց մէջ յաճախ յայտնուած խանդավառութիւնը ակումբին կենսունակութիւնը ցոյց կու տայ։

ԹԷՆԻՍ

• ԱՂԱՍԻ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Շատոնց է որ Անտրէ Աղասի մրցաշարքէ մը յաղթական չէր ելած։ Յաճախ պարտուած էր աւարտականէն առաջ։ Ամերիկացի մարզիկը, զաւակը Պարսկահայու մը, յաջողած է այս անգամ շահիլ Օրլանտոյի բուրնուան, յաղթելով աւարտականին, Կիլպէրթի՝ (Ա. Մ. Ն.) 6 – 2, 6 – 1։

Համաշխարհային դասաւորումին վրայ, Աղասի կը մնայ միշտ առաջին տասնեակին մէջ։

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

• ՀԱՏԻՍ՝ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Արովեան քաղաքի Հատիս իգական ակումբը մտած է նոր մրցաշրջանի մը մէջ։ Հինգերորդ անգամ ըլլալով, առանց ընդմիջումի, կը պայքարի Խորհ. Միութեան բարձրագոյն դասակարգին մէջ։ Անցեալ մրցաշրջանին դասուած էր 5–րդ Միութեան 12 լաւագոյն խումբերուն միջեւ։

Խորհ. Միութեան 57–րդ ախոյենութիւնն է այս տարուանը։ Առաջին շրջանին, իւրաքանչիւր խումբ կը մրցի երկու անգամ իր հակառակորդին հետ, նոյն քաղաքին մէջ, երկու օրուան ընթացքին։

Հատիսի առաջին խաղերը, Նովոսիպիրսքի մէջ, վերջացած են Արովեանի խումբին փոքր պարտութիւններով՝ 80–78 եւ 74–70։

ԺԻՒՏՕ

• ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՄԻԱՅՆ

1987–ին, անակնկալօրէն, Հայ մը կ'ընտրուէր նախագահ Ժիւտոյի միջազգային Դաշնակցութեան։ Արժանթինահայ մը՝ Սարգիս Գալօղլեան։ Առաջին անգամն էր որ Հայ մը կ'ըլլար նախագահ միջազգային մարզական դաշնակցութեան մը։

Պ. Գալօղլեան ընտրուած էր չորս տարուան համար։ Դժբախտաբար, անցեալ շաբաթ, Պելկրատի մէջ տեղի ունեցած ընդհանուր ժողովին ընթացքին, ստիպուած եղած է լքել իր պաշտօնը, առողջական պատճառով եւ նաեւ իր դէմ եղած քննադատութիւններուն իբրեւ հետեւանք։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 12

JEUDI
12 OCTOBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.120
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.120

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄ ԵՒ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ

6 ՀԱՅ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ, ՄԷԿԸ՝ ԾԱՆՐ

Չորեքշաբթի առտու, «Հերըլտ Թրիպիւն»ն էր, որ մեծ նկարով մը առաջին էջին վրայ եւ քանի մը տողերով կ'անդրադառնար շրջափակման, յայտնելով թէ Ազրպէյճանցի ազգայնականները հրահանգած են վերջ տալ շրջափակման դէպի Հայաստան:

Այս լուրը չի համապատասխաներ բուն կացութեան: Չորեքշաբթի առտու, Երեւանէն առած մեր լուրերու համաձայն, ինչ կը վերաբերի շրջափակման, մինչեւ Երկուշաբթի հասած կառախումբեր ալ թրքափչուր եղած են, ոչ սննդեղէն, ոչ ալ վառելանիւթ կայ, միակ վակոնները, որոնք լաւ վիճակի մէջ կը հասնին քիմիական ալրանք փոխադրողներ են:

Միջադէպերը, սակայն, կը բազմանան: Այսպէս, Երեքշաբթի, (Հոկտեմբեր 10) ցերեկ զինուորականներու հետ Մեղրի մտած են չորս Ազերիներ ու կրակած: Վիրաւորուած են 4 հոգի, որոնց մէկը Ազրպէյճանցի երեսփոխան մը Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի (որ սակայն Ազրպէյճան փախած էր), բայց իրիկունը երեսփոխանը ազատ ձգուած է, անձեռնմխելիութեան պատճառով, քիչ ետք միւս երեք Ազրպէյճանցիներն ալ:

Նոյն իրիկուն, ժամը 10-ին շուրջ, այնքան մութին աւելի ծանր միջադէպ պատահած է Ստեփանակերտ: Շուշիէն Աղդամ կ'ուղղուէին 18 – 20 բեռնատար կառքեր, զինուորականներով եւ սկսած են կրակել Ստեփանակերտէն անցած ատեն, ինքնաշարժի օդին մէջ, բայց, վեց հոգի վիրաւորուած է, 5-ը՝ ոտքերէն, վեցերորդը, սակայն, Սպարտակ Յակոբեան, ծանրօրէն վիրաւորուած է կուրծքէն եւ ու գլխէն (Հոկտեմբեր 10-էն 11-ի գիշեր) վիրաբուժական գործողութեան ենթարկուած է:

Երեքշաբթի օր, նաեւ, Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի օրակարգի վրայ էր կոոպերատիւներու հարցը եւ այս առթիւ Վորոնին խօսք առնելով անդրադարձած է նաեւ երկաթուղիին, ապահովութիւն տալով որ կառախումբերը կրկին կը բանին: Այս առընչութեամբ, երբ հայ երեսփոխանները ուզած են միջամտել, չեն կրցած խօսք առնել եւ իբրեւ բողոքի նշան, դուրս ելած են: Քիչ ետք, երբ քննարկութեան կը դրուէր բանաձեւը, որ տեղական ինքնավարութեանց եւ կառավարութեան կը վերանորոգէր փոխադ – րութեանց հարցի կարգաւորումը, առարկութիւն եղած է, որ կարելի չէ քուէի դնել, քանի հայկական պատուիրակութիւնը ձգած գացած է: Նկատի առնուած է որ ամբողջ պատուիրակութիւնը չէ ձգած գացած, քանի որ Ռսկանեան եւ Զաքարութիւնեան հոն են:

**

Միջադէպերու եւ բախումներու կարգին, արձանագրենք նաեւ «Արմէնփրէս»ի տուած հետեւեալ պաշտօնական լուրերը:

Հոկտեմբեր 9-ին, «Արմէնփրէս» կը տեղեկացնէ թէ Արցախի մէջ կացութիւնը կը մնայ լարուած եւ գիւղերը հետզհետէ աւելի վտանգաւոր կը դառնան:

Այսպէս, Հոկտեմբեր 4-ին, առաւօտեան ժամը 1-ին անծանօթներ յարձակում գործած են Մէհմիչէն հայաբնակ գիւղին ագարակին վրայ. զէնքի կրակոցէն վիրաւորուած է ագարակի վարիչ՝ Հրանդ Խաչատրեան:

Հոկտեմբեր 5-ին, ժամը 1-էն 2, Հադրութի շրջանի մէջ Ազրպէյճանցիներ շըրջապատած են Սպիտակաշէն, Արփագետուկ եւ Պետրոսաշէն հեռաւոր լեռնային գիւղերը: Տեղի ունեցած է փոխհրաձըգութիւն, զոհ չկայ:

Պէտք է ըսել նաեւ որ օրուան մէջ անդորրը խաբուսիկ է: Հոկտեմբեր 4-ին, կէսօրուան մօտ, Ասկերան աւանի մէջ ինքնաշարժի «արկած» մը պատահած է: Ինքնութիւնը յայտնի վարորդը հեռաւոր Մարմար Գաբրիէլեանի վրան քշած է. վիրաւորը հիւանդանոցի ճամբուն մահացած է:

Նոյն օրուան երկրորդ կէսին Շուշիի շրջանին մէջ, Եղծահող գիւղին մօտ անծանօթ մը կրակոցով մահացու կերպով վիրաւորած է ինքնաշարժի մէջ գտնուող Բարդայի շրջանի բնակիչ Մախի Գուլիեւը:

**

Յիշենք նաեւ որ մօտ 2 ամիս է, շուրջ 20 – 30 երիտասարդներ նստացոյց մը կ'ընեն Թատերական հրապարակը պահանջելով որ հայ երիտասարդները իրենց զինուորական ծառայութիւնը կատարեն Հայաստանի աշխատեալ գօտիին մէջ:

**

Ըստ Թուրք մամուլին, Ազրպէյճանի Գերագոյն Խորհուրդը Հոկտեմբեր 5-ին որոշած է արտասահմանեան երկիրներու մէջ ոչ դիւանագիտական ներկայացուցչական գրասենեակներ ունենալ: Այս որոշումէն ետք երկրին ժողովրդական ճակատը գործի լծուած է ու կը նախատեսուի առաջին գրասենեակը բանալ Անգարայի մէջ: Հաւանական է որ երկրորդ մըն ալ պատրաստուի Թեհրան:

Որոշումին գործադրութիւնը կարելի պիտի ըլլայ խորհրդային Արտաքին Նախարարութեան ճամբով Անգարայի ներկայացուցիչ դիմումով մը: Ու գրեթէ որոշ է որ Թուրքիա դրական պատասխան պիտի տայ անոր:

Խորհրդային Միութեան կազմութեան շրջանին, 1920-ին, Ազրպէյճան ներկայացուցչական գրասենեակ մը բացած էր Անգարա: Ի. Ապիլով անուն ներկայացուցիչը մինչեւ 1923 պաշտօնավարած էր հոն ապա անոր մահով փակուած է գրասենեակն ալ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ Նոր – ընկերվարական – կուսակցութեան գլուխը ընտրուեցաւ Ռեժօ Նայէրս եւ անմիջապէս շնորհաւորական հեռագիր մը ստացաւ Կորպաչովէն:

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ նոր նախագահը՝ Ֆրետէրիք տը Քլերք յայտարարեց թէ ութ սեւ բանտարկեալներ, ի մօտոյ, ազատ պիտի արձակուին, առանց որեւէ նախապայմանի: Խումբին մէջ չկայ Նելսոն Մանտելա, բայց, այս որոշումն ալ որոշ լաւատեսութիւն կը ներշնչէ:

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՅԷՆ Թուրքիա գաղթած ցանգուածէն ետ դարձողներու թիւը հասած է 36 հազարի: Միւս կողմէ, մուտքի պարտադիր արտօնութիւն պահանջելու Թուրքիոյ որոշումէն ետք աւելի քան երեք հազար հոգի անցագիր ստանալով հասած է Թուրքիա:

ԱՆԻՍ ՆԱՑՑԱՇ, որ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած է Պախթիարի դէմ մահափորձին համար, Ֆռէնի հիւանդանոցը փոխադրուեցաւ: Սեպտեմբեր 8-էն ի վեր հացադուլ կ'ընէր եւ կը պահանջէր, որ նոյն մեղադրանքով բանտարկուած իր խումբին հինգ անդամները նոյն տեղը համախմբուին, որպէս առաջին հանգրուան իրենց ազատ արձակման, զոր խոստացած կ'ըլլան նախորդ երկու կառավարութիւնները:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ

Միացեալ – Նահանգներու հանրապետական կուսակցութեան ծերակուտականներէն Ռ. Տոլ բանաձեւի նախագիծ մը յղած է Ծերակոյտին: Անով անգամ մը եւս առաջարկ կ'ըլլայ Ապրիլ 24, 1990 թուականը Հայերու ցեղասպանութեան ոգեկոչումի օր նշանակելու: Այս քայլը պատճառ դարձած է որ Թուրք մամուլին մէջ լայն արձագանգ տրուի հարցին ու զանազան դիտանկիւններէ վերլուծական էջեր ստորագրուին:

Թուրքիա որ ցարդ ուրացած է իր պատմութեան այս մէկ էջը, արդեօք խնկալէ՞ս այնքան կը վրդովի անոր առընչուած պարբերական նման նկատառումներու առթիւ: Արդեօք լըջօրէ՞ն այդ երկրի ղեկավարներուն համար մամուլին մէջ բարձրացած աղմուկին համազօր է ոգեկոչումի օրուան մը պատճառած անհան – գստութիւնը: Ինչ որ ալ ըլլայ այս հարցականներուն պատասխանը, շաբաթավերջի Թուրք մամուլին կողմէ այս հարցին յատկացուած սիւնակները, մօտեցումի եւ վերլուծումի որոշ զանազանութեամբ հանդերձ, գրեթէ նոյն բանը կ'ըսեն. այն, որ Թուրքիա չի կրնար անտարբեր մնալ Միացեալ – Նահանգներու նման քայլերուն հանդէպ, ու այս մասին մամուլին արձագանգները բնաւ չեն շրջանցեր Խորհրդային Միութիւն կոչուած դրացին:

Ցեղասպանութեան ոգեկոչումին միտող նոր այս ջանքերը Թուրք մամուլին էջերուն մէջ այժմէականացուցած են հայկական հարցը: Անդրադարձներու այս անգամուան խճանկարին մէջ յայտնուած կարեւոր տարբերութիւն մը այն է որ ամերիկացի ծերակուտականին նոր փորձը կը նկատուի որոշ, ընտրուած դիրքորոշում մը ամերիկեան քաղաքական աշխարհին կողմէ: Ընդունելի ըլլալու ոչ մէկ հաւանականութիւն ունի այն վարկածը թէ Տոլի նախաձեռնութիւնը անդիտութեան, կամ քարոզչութեան եւայլն արգիւնք է: Ճիշդ է որ չանտեսուիր հայ թմբուկի մը հանդէպ անոր երախտագիտական զգացումներուն, պարագէն պարագան, սակայն վերլուծումները կը հիմնաւորուին դիտակցօրէն կատարուած ընտրութեան մը նկատումով: Ամերիկա զօրավիգ կը կանգնի, կամ գոնէ ընթացք կու տայ նման «հակաթուրք» արարքներու, որովհետեւ Թուրքիոյ տալիք դասեր ունի: Կ'ուզէ որ ան գիտնայ թէ յատկապէս տնտեսական ու զինուորական մարզերուն մէջ կարօտ է իրեն, ու օժանդակութեան պայմանները պէտք է յարգէն իր կամքը:

Ամերիկայի հաշիւներուն մէջ յստակ է այս կէտը. հակառակ անոր որ անգամ մը եւս անդրադառնալ այս բոլորին կը տանի հինցած եզրակացութեան մը, կարելի է – ու ներկայի տուեալներով նոյնիսկ անհրաժեշտ – մտածել մաշած կաղապարները կոտրելու կամ գոնէ ձեւափոխելու մասին: Այո, ճիշդ է որ դէպքերու ներկայ վիճակը անգամ մը եւս կու գայ ցոյց տալու թէ մեր հարցը խաղաքարտերու անսպառ աղբիւր մըն է միջազգա – յին քաղաքականութեան սա կամ նա հաշուեծին համար: Ի՞նչ ընել. դառնութեան նոյն հինցած արտայայտութիւնները կրկնել ու անգամ մը եւս մեր բախտը կամ ճակատագի՞րը անիծել միայն, թէ այլեւս մտածել նաեւ այլընտրանքներու մասին:

Այս վերջին կարելիութիւնը ընտրած ըլլալ կը թուի Թուրք մամուլը. հոն կատարուած մեկնաբանութիւնները կը յանգին այն կէտին, թէ միջազգային յարաբերութիւններու մէջ փոխանակ արդարութիւն փնտռելու, պէտք է մարդ խելքը գլուխը հաւաքէ ու որոշէ ընելիքը:

Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարութիւնը տեղեկագիր մը պատրաստած է, ուր կը պարզուին «կարելի աննպաստ հետեւանքներ»ը: Անոնց գլխաւորը այն է թէ Հայերը կրնան օգտուիլ Միացեալ – Նահանգներու դրական դիրքորոշումէն ու Խորհրդային Միութեան եւ արեւմուտքի մերձեցումէն, հողային իրենց պահանջը նորոգելու համար:

Յիշեալ տեղեկագիրը կը շեշտէ նաեւ թէ «Հայութիւնը վճռակամ է շարունակելու ջանքերը, մինչեւ որ իրագործուին իր վերջնական նպատակները»:

«Միլլիյէթ»ի Հոկտեմբեր 7 եւ 8-ի թիւերուն մէջ, անկախ՝ հայկական բանաձեւէն, միջազգային շարժումներու եւ ուժերու տեղաշարժին ազդեցութիւնը Թուրքիոյ եւ Թուրք բանակին վրայ, յատուկ ուշադրութեան առարկայ կ'ըլլայ: Արեւմուտքի եւ Արեւելքի մերձեցումը կարեւոր փոփոխութեան պիտի ենթարկէ Թուրքիոյ ռազմավարական վիճակը. երկիրը դժուար է որ վայելէ նոյն կարեւորութիւնը: Արդէն ուշադրութեան որոշ նուազում մը կը նշմարուի ներկայիս: Իսկ Թուրքիոյ համար ամէնէն կարեւորն է զինուորական մարզին կրելիք ազդեցութիւնը: Այս հաստատումը կ'առաջնորդէ հետեւեալ եզրակացութեան. – «պէտք է օրուան պահանջներուն համաձայն վերանայիլ զօրքին կազմութեան: Ներկայ վիճակով ան չի կրնար «բուրդ պատեբազմ մը մղել»: Ու հայանպաստ նման ձեռնարկներու շնորհիւ տեղին կ'ըլլայ արդիականացնել, զօրացնել զայն»:

Հետաքրքրական կէտ մըն այս բոլորին մէջ Հոկտեմբեր 7-ի «Թէրճիւման»ի խմբագրականին հետեւեալ նշումը, թէ Թուրքիոյ եւ Խորհրդային Միութեան միջեւ հետզհետէ կը սերտանան առեւտրական փոխադարձ կապերը: Այս ընդգծումը պէտք է թարգմանել հաւանօրէն որպէս Թուրքիոյ զգուշական նախաքայլերը, յետագայ զարգացումներու ենթախորքի մը նկատառումով: Հոն կ'ըսուի. – «Թուրքիոյ եւ Խորհրդային Միութեան միջեւ տնտեսական ու մշակութային յարաբերութիւններու սերտացումը թէ՛ մեզի նպաստաւոր է, եւ թէ լաւագոյն պատասխան մը կ'ըլլայ Արեւմուտքին»:

Հայկական յիշեալ բանաձեւին անդրադարձները կը զբաղեցնեն նաեւ «Միլլիյէթ»ի յօդուածագիր Մ. Թօքէրը: Թերթին Հոկտեմբեր 7-ի թիւին մէջ ան եւս կը խորհրդածէ Թուրքիոյ համար կարելի քայլերու մասին. անհնար է չափուիլ Միացեալ – Նահանգներու հայկական, յունական կամ հրէական լոպիներուն հետ. ուրեմն պէտք է սիրաշահիլ հրէականը ու միարանիլ անոնց հետ: Պէտք չէ նաեւ վհատիլ Ամերիկացիներուն բացատրելէ թէ Հայերու ցեղասպանութիւնը ճանչնալու ուղղութեամբ առնուած քայլեր որքան պիտի վնասեն Թուրքեւամերիկեան յարաբերութիւններուն:

Մ. Թիրանա օգտագործելի ազդակ կը նկատէ տակաւին Օսմանեան դիւանները. կ'ըսէ թէ անոնց ուսումնասիրութիւնը կրնայ լոյս սփռել հարցին վրայ: Անկէ զատ, Ամերիկայի մէջ կը գտնուին հայկական կազմակերպութիւններ որոնք կըրնան խօսակից ըլլալ Թուրքիոյ: Նման փորձ մը արդէն կատարած էր հայկական կողմը. երկխօսութեան առաջարկ ներկայացուած էր Հանրապետութեան Նախագահին, ինչ որ սխալ հասցէ մըն էր: Առաջարկը պէտք է ուղղուի Պատմագիտական հիմնարկին:

Մօտեցումի ընդհանուր գիծին մէջ նըշելի է այն կէտը որ հայեւթրքական ներկայ իրավիճակին մէջ առաւել նպաստաւոր դիրքի մը վրայ կը գտնուի Հայութիւնը: Մէկդի ձգած այս եզրակացութեան առաջնորդող հաւանական ազդակներու վերլուծումը, այս բոլորին մէջ ամէնէն ուշագրաւը կը մնայ երկխօսութեան մը տրամադրութիւնը:

Բանաձեւի մը ներկայացումը այս ենթանախադրանքը ընել կու տայ Թուրք մամուլին. իսկ արդեօք ի՞նչ կ'ընենք, ի՞նչ պէտք է ընենք մենք, մէկդի ձգած նման քայլերու հոգեշահ բնոյթը, որով այնքան դիւրութեամբ կը քօղարկենք մեր հարցին միջազգային բեմին վրայ խաղաքարտ մը ըլլալու պարագան:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԱՆՔՆԵՐԸ ԵՒ ԶԱՒԹՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ա.

Արաբական լուծէն ազատագրուած Հայաստանը Թ. դարուն ձեռք ձգեց անկախութիւն եւ երկրին մէջ հաստատուեցաւ Բագրատունիներու թագաւորութիւնը։ Հայաստան թեւակոխեց զարգացած աւատապետութեան ժամանակաշրջան մը, շուրջ երկու դար ապրեցաւ տնտեսական ու մշակութային վերելք եւ կրնար պատուար դառնալ արեւելքէն եկող բարբարոս նուաճողներու դէմ։ Բայց բիւզանդական կայսրութեան կառավարիչները խիստ կարճատես ու ապիկար գտնուեցան եւ ԺԱ. դարու 40-ական թուականներուն ոչ միայն նուաճեցին Հայաստանը ու ջնջեցին հայկական թագաւորութիւնը, այլեւ Հայութիւնը կոտորելու եւ ցրելու նենգ քաղաքականութեամբ ուժասպառ ըրին երկիրը, անով իսկ նպաստաւոր պայմաններ ստեղծելով սելճուք – Թուրքերու աւերիչ ասպատակութիւններու եւ զաւթողական արշաւանքներուն համար։ Ֆրանսացի պատմաբան Ժան Փիէռ Ալէմ իր «Հայաստան» աշխատութեան մէջ, դատապարտելով Բիւզանդական կայսրութեան այդ քաղաքականութիւնը, գրած է. «Հայկական պատնէշի կործանումով Թուրքերը սփռուեցան ամբողջ Փոքր Ասիոյ տարածքին՝ զրկելով յունական կայսրութիւնը իր ամենահարուստ նահանգէն եւ կործանելով զայն չորս դար յետոյ»։

Սելճուքները Թրքական Օղուզ ցեղի մէկ ճիւղն էին (քընըք) եւ այդպէս կը կոչուէին իրենց առաջնորդ Սելճուքի (Ժ. – ԺԱ. դարեր) անունով։ Անոնք կ'ապրէին Սիրտարիայի միջին հոսանքին մէջ եւ կը զբաղէին քոչուորական անասնապահութեամբ ու աւարառու պատերազմներով։ Սելճուք առաջնորդները կը ծառայէին Թիւրքեստանի թագաւորի պալատին մէջ, բայց շուտով կ'ընդհարուին անոր հետ, կը հեռանան իրենց բնակավայրէն եւ Ժ. դարու 60-ական թուականներուն կը հաստատուին Սամարղանդի ու Պուխարայի շրջանները։ Այդ ժամանակ Սելճուքները կ'ընդունին իսլամութիւնը, որ զիրենք աւելի կը մղէ արիւնալից պատերազմներու, յատկապէս «անհաւատներու», այսինքն՝ ոչ իսլամներու դէմ։ Կողոպտէ՛, սպաննէ՛, աւրէ՛. ահա քոչուոր Սելճուքներու եւ ընդհանրապէս վայրի Թուրքերու գործելակերպը։

Սելճուքները 1040 թուականներուն Տենտանականի ճակատամարտին պարտութեան կը մատնեն Ղազնեւները (Թրքական այլ ցեղ մը) եւ կը գրաւեն Խորասանը, որմէ ետք կը նուաճեն Խորեզմը, Իրանը, Իրաքը, ապա կ'արշաւեն դէպի Անդրկովկաս ու Փոքր Ասիա, կը ստեղծեն իրենց մեծ Պետութիւնը (սուլթանութիւնը)։

Հայաստանի տարածքին սկիզբը կը յայտնուէին Թուրք հրոսակախումբեր, կ'ասպատակէին, կը սպաննէին մարդիկը, կը կողոպտէին անոնց ունեցուածքը։ Անոնք այդպէս վարուեցան, օրինակ, 1016-ին, ներխուժելով Վասպուրականի Արծրունեաց թագաւորութիւն։ Անոնց մասին ժամանակի հայ պատմիչ Թովմա Արծրունի գրած է. – «Անոնք ունին արիւնարբու գազաններու բնութիւն։ Ահաւոր կերպարանք ունեցող ցեղեր են, քանի որ անոնց դէմքերու տեսքը կը զարհուրեցնէ ու կ'ահաբեկէ դիտողները։ Անոնք վայրի գազաններու նման կը բնակին լեռները, դաշտերը եւ անապատները եւ գիշակեր են գազաններու պէս։ Չեն պատուեր մեծամեծները, չեն խնայեր ծերունիներու սպիտակ մազերը եւ պատկառելիութիւնը, չեն խղճար երիտասարդներուն եւ մանուկներուն, ոչ ալ կը խնայեն մանկութիւնը։ Չար եւ ժանտ ժողովուրդ են...»։

1047-ին սելճուքեան 20 հազարնոց բանակը կրկին կը ներխուժէ Վասպուրական՝ մահ ու աւեր սփռելով չորս կողմ։ Դէպքերու ականատես Արիստակէս Լաստիվերտցի Սելճուքներու մասին գրած է. – «Սոված ու անյագուրդ գայլերու նման յարձակեցան քրիստոնեաներու վրայ եւ, հասնելով մինչեւ Բասէն գաւառն ու Վաղարշաւան կոչուած մեծ դաստակերտը, սրով, հուրով ու գերեվարութեամբ քանդելով աւերեցին 24 գաւառներ»։ Աւելի կատաղի էր 1048 – 1049 թուականներու արշաւանքը (100 հազարնոց զօրքով), որմէ տուժեցին յատկապէս Բասէնը, Կարինը, Տայքը, Սպերը, Տարօնը, իսկ Արծն վաճառաշատ ու հարուստ քաղաքը լիովին կողոպտուեցաւ ու կործանեցաւ։ Այդ մասին Մ. Ուռհայեցի գրած է։ – «Անհաւատներու զօրքը հասաւ Հայոց հռչակաւոր եւ մարդաշատ Արծն քաղաքը։ Անոնք քաղաքը գտան անպարիսպ, այրերու եւ կանանց անթիւ բազմութեամբ, հսկայական ոսկիով եւ արծաթով լեցուն։ Քաղաքացիները, տեսնելով այլազգիներու զօրքը, մէկ մարդու պէս դուրս ելան։ Քաղաքին սահմաններուն վրայ կատաղի ու ահարկու ճակատամարտ եղաւ ... Այլազգիները սուրով յարձակեցան քաղաքին վրայ եւ ամբողջ քաղաքը սուրի քաշեցին, կոտորեցին շուրջ 150 հազար հոգի։ Իսկ անոնց կողոպտած ոսկիի, արծաթի ու դիպակներու մասին պատմելը աւելորդ է, որովհետեւ կարելի չէ գիրով արտայայտել»։

Բիւզանդիոն անընդունակ գտնուեցաւ սելճուք – Թուրքերու դէմ կազմակերպելու անհրաժեշտ դիմադրութիւն ու հակահարուած, որովհետեւ հայրենասէր հայկական զօրքի (փաստօրէն բարձած էին զայն) փոխարէն կ'օգտագործէր օտար վարձկաններ, իսկ միւս կողմէ ալ կայսրութիւնը կը բզքտուէր ներքին հակասութիւններէն, պալատական կռիւներէ։

Այսպէսով, ինչպէս նշած են ժամանակակիցները, Հայաստան մնացած էր «անտէրունչ ու առանց պահապանի»։ Հակառակ ատոր, Հայերը՝ ուր որ կարելի է, կը կազմակերպեն դիմադրութիւն։ Երբ 1053-ին թիւրքմենական բանակ մը՝ Գիլմուչի գլխաւորութեամբ կը յարձակի Կարսի վրայ եւ չկարենալով գրաւել զայն, կը նահանջէ, Դուինի ճանապարհին, Սուրմարի քաղաքի հայ բնակիչները համախմբուելով, կը ջարդեն զանոնք։

Յաջորդ տարի նոր զօրքով, փիղերով ու կառքերով Հայաստանի վրայ յարձակեցաւ Տուղրիլ բէկ, որ կողոպտեց ու աւերեց Տարօն, Խորձեան, Անձիտ, Եկեղեաց, Տայք ու այլ գաւառներ, բայց հանդիպեցաւ Կարսի հայ ռազմիկներու եւ բնակչութեան զօրաւոր դիմադրութեան, որուն կազմակերպիչներէն էր իշխան Թաթուլ։ Ան կռուի ժամանակ մահացու վիրաւորած էր Տուղրիլի ազգական Արսուպան ամիրայի որդին, բայց ինք ալ գերի ինկած էր։ Տուղրիլ Թաթուլի կ'ըսէ. – «Եթէ ան ապրի, քեզ կ'ազատեմ, բայց եթէ մեռնի, կը հրամայեմ, որ քեզ անոր մատաղ ընեն»։ Թաթուլ կը պատասխանէ. – «Եթէ իմ զարկածս է, չապրիր»։ Վիրաւորը կը մեռնի, իսկ Թաթուլ կը սպաննուի. Տուղրիլ անոր աջ բազուկը կը ղրկէ Արսուպանի՝ «որպէս մխիթարութիւն», նշելով թէ «քու որդիդ վատ բազուկէն չէ մեռած»։

Տուղրիլ հակահարուած ստացաւ նաեւ Մանազկերտի մէջ, որուն բնակչութիւնը իշխան Վասիլի գլխաւորութեամբ ամիս մը հերոսաբար դիմադրեց։ Թշնամին հարկադրուած նահանջեց, ճամբուն վրայ աւերելով կարգ մը հայկական քաղաքներ ու գիւղեր։

Անյաջողութեամբ վերջացաւ նաեւ Սելճուքներու յարձակումը Մելիտէնի վրայ։ Նահանջի ճանապարհին՝ Տարօնի մէջ (Ս. Կարապետ վանքին մօտ), Սասունցիները Մամիկոնեան Թոռնիկ իշխանի գլխաւորութեամբ կեցուցին զանոնք ու ջարդեցին։

Սուլթան Ալփ – Արսլան (1063 – 1072) աւելի ընդարձակեց սելճուքեան տիրապետութիւնը, որուն ծանր լուծին տակ ինկաւ նաեւ Հայաստան։ Ան 1064-ին մեծ բանակով կ'անցնի Աղուանքէն ու Վրաստանէն եւ կը մտնէ Հայաստան, կը յարձակի Անիի վրայ ու կը պաշարէ զայն։ Հոն բիւզանդական զօրքերը քիչ էին, բնակչութեան դիմադրութիւնն ալ կազմակերպող չկար։ Օգտուելով այդ մեծահարուստ ու շքեղ քաղաքը կը գրաւեն սելճուք – Թուրքերը, կը կողոպտեն, կ'աւերեն, անողորմ կը կոտորեն մարդիկը։ Սատր էտտին էլ Հիւսէյնի կը վկայէ. – «Եւ կոտորեցին անթիւ քանակութեամբ բնակչութիւն, այնքան շատ, որ մահմետականներէն շատեր չկրցան ներս խուժել քաղաք՝ սպաննուածներու բազմութեան պատճառով»։ Ալփ – Արսլան կը գրաւէ Արարատեան աշխարհը, Լոռին, Սիւնիքը, Կարսը եւ ամէնուրեք կը սփռէ մահ ու աւեր։

Այնուհետեւ Ալփ – Արսլան պատրաստուեցաւ յարձակման Բիւզանդիոնի դէմ՝ գրաւելու անոր արեւելեան մարզերը եւ հարաւային Հայաստանը։ 1071-ին տեղի ունեցաւ Մանազկերտի ճակատամարտը, ուր բիւզանդական բանակը կրեց խայտառակ պարտութիւն մը, կայսրն ալ գերի ինկաւ Ալփ – Արսլանի ձեռքը։ Սելճուք – Թուրքերը գրաւեցին Փոքր Ասիոյ շատ մը շրջանները եւ իրենց իշխանութիւնը տարածեցին գրեթէ ամբողջ Հայաստանի վրայ։ Ծանօթ բիւզանդագէտ փրոֆէսօր Հ. Գելցեր գրած է. – «1071ին Մանազկերտի պարտութեան ճակատագրական սարսափելի օրը բիւզանդական մեծ պետութեան մահուան օրն էր։ Թէեւ անոր հետեւանքները իրենց բոլոր ահաւորութեամբ անմիջապէս զգալի չեղան, սակայն Փոքր Ասիոյ արեւելեան մասերը, Հայաստանը եւ Կապադովկիան, որոնք այնքան կայսրեր ու զօրապետներ տուած էին եւ կը կազմէին պետութեան իսկական ուժը, ընդմիշտ կորսուած էին կայսրութեան համար, եւ թափառական Թուրքը հին հռոմէական փառահեղութեան աւերակներու վրայ հաստատեց իր վրանը»։

Մեծ հարուած տրուեցաւ Հայաստանի ոչ միայն տնտեսութեան, այլեւ դարաւոր մշակոյթին, ոչնչացուեցան բազմաքանակ նիւթական ու իմացական արժէքներ։ Այդպէս պատահեցաւ նաեւ Սիւնիք 1170-ին, երբ սելճուք Աթաբէկ Էլտկուզի հրոսակները գրաւելով ամրակուռ Բաղաբերդը, ոչ միայն կազմակերպեցին մարդոց «սոսկալի կոտորած», այլեւ ոչնչացուցին ու կողոպտեցին ապահովութեան համար հոն հաւաքուած աւելի քան 10 հազար ձեռագիրներ ու բազմաթիւ այլ գանձեր։ Այդ մասին մեծանուն պատմագիր Ստեփանոս Օրբելեան իր «Սիւնիքի պատմութիւն» աշխատութեան մէջ գրած է. – «Բոլոր վանքերէն հոն կուտակուած էին սրբութիւններ, գիրքեր, եկեղեցական սպասք, առաւելապէս Տաթեւի փառաթամ ու հարուստ աթոռի անհամար սրբութիւններն ու եկեղեցական սպասքը, ոսկէ եւ արծաթէ խաչերը, յիշատակային իրերը՝ զարդարուած անգին ակնեղէնով, բազմաթիւ մարգարիտներով։ Հոն ամբարուած էին շատ մը կտակարաններ՝ աւելի քան տասը հազար։ Անոնք բոլորն ալ գերի տարուեցան եւ ցիր ու ցան եղան երկրի երեսին»։

Օտար զաւթիչներու յանցանքով հայկական գրչութիւնն ու դպրութիւնը շատ կորուստներ ունեցած են, բայց այս մէկը առաջին զանգուածային մեծ կորուստն էր, որուն, սակայն, ահաւոր չափով գերազանցեց 1915-ի կորուստը։

Սելճուք – Թուրքերու տիրապետութեան շրջանին խստօրէն ծանրացաւ Հայաստանի քաղաքական ու տնտեսական վիճակը։ Խաշնարած Սելճուքները բերրի դաշտավայրերը դարձուցին արօտավայրեր եւ ուժասպառ հայ գիւղացին հազիւ կը պահէր իր գոյութիւնը։ Հայաստան մտաւ սելճուքեան ռազմա – աւատապետական հողատիրութեան համակարգը, որով հողը իր բնակչութեամբ կը դառնար տիրակալի սեփականութիւնը։ Տիրակալներ էին սելճուք սուլթանը, անոր ընտանիքի անդամները, մելիքները, ամիրաներ եւ այլ պաշտօնեաներ։ Տարածուած էր իկթա, որով բաժնեկալուածքներ կը տրուէին զինուորականներուն։ Ասիկա կը կատարուէր նուաճուած հողերու հաշուին, որոնց նախկին տէրերը կամ ոչնչացուած էին, կամ ալ արտաքսուած։

Հայ գիւղացիները կը կոչուէին «ռայաթ» (հօտ, հպատակ)։ Անոնց մեծ մասը հողազուրկ էր եւ կը դառնար վարձակալ («մուզարիներ»), իսկ միւս մասը մանր հողատէրեր էին («դեհկաններ»)։ Անոնք խրուած էին աւատապետական պարհակութիւններու մէջ եւ կուտային հողային ռենտա (բնամթերքով ու դրամով), խարաճ կամ ճիզա (գլխահարկ), եկեղեցական եւ այլ հարկեր ու տուրքեր։

Քաղաքային բնակչութիւնը եւս կը տնքար ծանր հարկերու եւ տուրքերու տակ։ Բացի սահմանուած հարկերէ, հոս կը գանձէին տուրքեր նաեւ «հացուստ»ի, «գինի»ի, «պայտ»ի եւ այլ բաներու համար։

Այսպէսով, սելճուքեան արշաւանքներն ու տիրապետութիւնը Հայաստանի մէջ աւերիչ ու կործանարար եղան։ Քոչուոր Թուրքերը ետ մղեցին հայ ժողովուրդի տնտեսական ու մշակութային յառաջընթացը։

Մ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԼԱՏՎԻԱՀԱՅ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Լատվիոյ մէջ գործող Հայ Մշակութային Ընկերութիւնը «Խորհրդային Ղարաբաղ»ին «Պահպանել հարազատ մշակոյթը» խորագրեաւ թղթակցութիւն մը ղրկած է, որ լոյս տեսած է օրաթերթին Օգոստոս 11-ի թիւին մէջ։ Թղթակցութեան հեղինակներուն (Լատվիահայ ընկերութեան նախագահ՝ Ս. Գասպարեան, ընկերութեան մամուլի բաժանմունքին անդամ, Խորհրդային լրագրողներու միութեան անդամ՝ Ա. Հերոնեան) նպատակն է այլ վայրեր բնակող իրենց ազգակիցները հաղորդակից դարձնել Լատվիա ապրող այս փոքրիկ գաղութին։ Ստորեւ կուտանք այդ թղթակցութենէն հատուածներ։

***

Աշխարհին մէջ ապրող 6,5 միլիոն Հայերէն աւելի քան 3 հազարը ապաստան գտած է պալթեան ծովու ափերուն։ Փոքր չէ Լատվիոյ մէջ յարգանք վայելող Հայերու թիւը. գիտութեան՝ 6 դոքթորներ եւ 30-էն աւելի թեկնածուներ, գիտութեան ու մշակոյթի տասնեակ վաստակաւոր գործիչներ, արտադրական մեծ ձեռնարկութեանց 7 գլխաւոր տնօրէններ, բժիշկներ, լրագրողներ, մանկավարժներ, արուեստագէտներ։

Մեզմէ շատերը երկար ատենէ ի վեր Լատվիա կ'ապրին։ Բայց մեր միաւորուելուն օգնեց Սիլվա Կապուտիկեան։ Անցեալ տարուան Հոկտեմբերին ան եկած էր Լատվիոյ ժողովրդական ճակատին հիմնադիր համագումարին, որուն աւարտին Սիլվա Կապուտիկեան սիրով համաձայնեցաւ հանդիպիլ հայ համայնքին ներկայացուցիչներուն հետ։ Ահա այն ատեն է որ առաջին անգամ հարց տրուեցաւ հայկական մշակութային – լուսաւորչական կազմակերպութիւն մը ստեղծելու մասին։

1988 Նոյեմբեր 20-ին Ռիգայի մէջ տեղի ունեցաւ լատվիահայ ընկերութեան հիմնադիր համագումարը։ Ներկայ էին շուրջ 600 հոգի։ Հիւրեր կային Երեւանէն։ Ընդունեցան ծրագիր – կանոնագիր։ Ստեղծուեցաւ վարչութիւն։

Մեր հիմնական խնդիրները ձեւակերպեցինք այսպէս. –

1.– Հայ մշակոյթի տարածումը, Լատվիա ապրող ժողովուրդներու բարեկամութեան ամրապնդումը։

2.– Մայրենի լեզուի պահպանումը։

3.– Հայաստանի եւ ԼՂԻՄ-ի աշխատանքային ու մշակութային յաջողութիւններուն արձագանգել։

4.– Հայ արուեստի, գիտութեան, երաժշտութեան, գրականութեան եւ այլ բնագաւառներու ծանօթ գործիչներու յոբելեաններուն հետ կապուած մշակութային միջոցառումներու կազմակերպումը։

Հայաստան տեղի ունեցած երկրաշարժին պատճառով էական փոփոխութիւններ եղան ընկերութեան ծրագրին մէջ։ Ընկերութիւնը կազմակերպեց Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէ։ Աղէտի գօտի ղրկեցինք դրամ, հագուստ, սննդեղէն։ Ռիգա եւ Եուրմալա տեղաւորեցինք 75 աղէտեալներ։ Բարեսիրական համերգներ տեղի ունեցան ի նպաստ աղէտեալներու ֆոնտին։ Արթիկի շրջանէն երեք դպրոցներ ընդունեցանք մեր մօտ, իսկ Յունիս 12ին զանոնք ճամբու դրինք դէպի Հայաստան։

Մարտ ամսուն ընկերութիւնը բացաւ հայերէնի կիրակնօրեայ դպրոց։ Բացի այդ, մենք բացած ենք Հայոց լեզուի արագ ուսուցման դասընթացքներ։ Հոն երկու ամսուան մէջ կարելի է իւրացնել կենցաղային մակարդակով հաղորդակցման համար անհրաժեշտ ամբողջ բառամթերքը։

Ընկերութեան ստեղծումէն ի վեր նշած ենք Սիլվա Կապուտիկեանի 70-ամ-

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՅԱՌԱՋԱՊԱՀ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

«Քոօփերաթիւ Արմէնիա» եւ «Ֆրանս – Լիպերթէ» (Տանիէլ Միթերան հիմնարկութիւն) Սեպտեմբեր 28-էն Հոկտ. 13, Փարիզի մէջ կը ներկայացնեն Հայաստանի յառաջապահ նկարիչներու խումբ մը, Սալփէթրիէրի Սէն – Լուի մատրան մէջ: Այս նկարիչներն են. – Արա Յովսէփեան, Արմէն Գէորգեան, Կարապետ Թերզեան, Սահակ Պօղոսեան, Աշոտ – Աշոտ (Աշոտ Ղազարեան), Արման Գրիգորեան, Կարօ Մկրտչեան, Վահան Ռումելեան, Արմէն Հաճեան, Գիգի (Գրիգոր Միքայէլեան), Աշոտ Բայանտուր, Սեւ Հէնթօ (Հէնրիկ Խաչատրեան), որոնց զանազան գործերը կուգան վկայել յառաջապահ արուեստի մը հայաստանեան պատկերը:

Պաշտօնական բացումը կատարեց, Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 28-ին, Տիկին Միթերան, որ Հայաստան իր այցելութենէն ի վեր, աւելի մօտէն ծանօթ է ժողովուրդի մը ապրած ողբերգութեան եւ կը հաստատէ նաեւ թէ այդ տարաբախտ ժողովուրդը գիտէ չհամակերպիլ ճակատագրին, որքան ալ ան անողոք ըլլայ: Արուեստը, արտայայտութիւններէն մէկն է այդ մերժումին, թերեւս՝ լաւագոյնը: Այս երիտասարդ արուեստագէտները կուգան անգամ մը եւս այդ փաստը տալ, մինչեւ Փարիզ:

Գեղեցիկ քաթալոկ մը, քանի մը վերարտադրութիւններով, գունաւոր թէ սեւ – ճերմակ, կուտայ նաեւ իւրաքանչիւրին կենսագրականը:

Խումբը ծնունդ առած է 1987-ի գարնան: Եւ եթէ մկրտուած է «Երրորդ յարկ», հարկ չկայ որեւէ խորհրդանիշ փնտռելու, միակ պատճառն այն է որ ժամանակցած է ցուցահանդէսի մը Հայաստանի նկարիչներու տան մէջ եւ զիրենք տեղաւորած են ... երրորդ յարկը: Առաջին ցուցահանդէս մը կուտան 1988 Յուլիսին Լենինականի: Նաեւ՝ վերջինը այդ պատմական Գիւմրիի մէջ, այսօր՝ քարուքանդ:

Գործերուն մասին անդրադարձումը ձգելով աւելի մասնագէտ գրիչներու, այս քանի մը տողերը վերջացնենք Տիկին Տանիէլ Միթերանի խօսքերով, որոնք կը բանան քաթալոկը. –

«L'art dans la vie, l'art au service de l'espoir.

«Quelle plus belle rencontre pouvons-nous imaginer que celle de ces jeunes artistes arméniens meurtris par les souffrances de leur pays trouvant dans leur art le moyen et l'expression de leur solidarité ?

«En regardant ces œuvres violentes et belles, c'est l'âme d'un peuple qui se dévoile, c'est un chemin vers un possible renouveau qui nous est montré, un dialogue engagé avec tous les hommes de bonne volonté »

Ա. Մ.

...եակը, Յովհաննէս Շիրազի 75-ամեակը եւ Յովհաննէս Թումանեանի 120-ամեակը: Կազմակերպած ենք լատվիացի ու լատվիահայ գեղանկարիչներու եւ քանդակագործներու ստեղծագործութիւններու անուրդ՝ ի նպաստ աղէտեալներու:

Անցեալ Ապրիլ 24-ին Ռիգայի Ալ. Նեւսկի ուղղափառ եկեղեցւոյն մէջ հոգեհանգիստ կատարուեցաւ, որմէ յետոյ տեղի ունեցած ժողովին խօսուեցաւ Լեռնային Ղարաբաղի կացութեան շուրջ...

Վերջերս՝ ընկերութիւնը սերտ կապեր հաստատած է Հայաստանի Մշակոյթի Ֆոնտին, Մոսկուայի, Լենինգրադի, Վիլնիուսի, Լվովի, Տալինի, Ղրիմի, Դոնի, Կուբանի հայկական մշակութային ընկերութիւններուն հետ: Ցանկալի է նաեւ կապեր հաստատել ԼՂԻՄ-ի հանրային կազմակերպութիւններուն հետ:

Մեզմէ շատերը ծագումով Լեռնային – Ղարաբաղէն են, եւ հասկնալի է որ այդ երկրամասին ճակատագիրը մեզ շատ կը յուզէ: Լատվիահայ ընկերութիւնը իր անդամները ներգրաւած է «Ղարաբաղ» եւ «Կռունկ» կոմիտէներու անդամները ազատելու գործին մէջ: Մենք բազմիցս դիմած ենք Խորհրդային Միութեան կենտկոմին, Գերագոյն Խորհուրդին, զանգուածային լրատուական մարմիններուն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ՀՌՉԱԿԱԳԻՐԸ

Հայաստանում մինչեւ 1990 թուականի Յունուարի 1-ը ուժի մէջ մտցնել Խորհրդային Միութեան ստորագրուած Վիէննայի «Ամփոփիչ փաստաթղթի» պահանջը երկրի ներսում քաղաքացիների բնակավայրի ազատ ընտրութեան ու տեղաշարժի, ինչպէս նաեւ երկրից հեռանալու եւ երկիր վերադառնալու հեշտութիւնների վերաբերեալ: Ելնելով նոյն «Ամփոփիչ փաստաթղթի» պահանջներից, որոնք ենթադրում են անձնագրային կարգավիճակի եւ գրանցման վերացում, անյապաղ գրանցել բոլոր փախստականներին, որը բնակարան եւ աշխատանք ունենալու առաջին պայմանն է: Փախստականների բնակարանային հարցերը լուծելու նկատառումով եւ նկատի առնելով, որ դրանք առաւելապէս քաղաքներից եկած եւ քաղաքային մասնագիտութիւնների տիրապետող քաղաքացիներ են, կառուցել մի քանի քաղաքատիպ բնակավայր: Քաղաքաշինութիւնը զարգացնել հանրապետութեան ծայրամասային շրջաններում՝ հզօրացնել Մեղրին: Գորիսը դարձնել արդիւնաբերական ու մշակութային հզօր քաղաք, մեծացնել Ղուկասեանը հիւսիս – արեւմտեանը ուղղութեամբ: Մտաւորականութիւն իր վրայ է վերցնում դրանց անվճար նախագծման, նախահաշիւները կազմելու եւայլ աշխատանքներ, որոնք անհրաժեշտ կը համարուեն, եւ պարտաւորւում է ուսանողներից ու երիտասարդ գիտաշխատողներից ու դասախօսներից շինարարական ջոկատներ կազմել այդ քաղաքների կառուցապատման աշխատանքներին մասնակցելու համար:

Հայ մտաւորականութեան համաժողովը գտնում է, որ տնտեսական արմատական վերակառուցումը պահանջում է լայնօրէն կիրառել շուկայական տնտեսութիւն՝ արտադրութիւնը կեդրոնացուած վարչա – հրամայական կառավարման կապանքներից ազատելով վերադարձնել բնականոն զարգացման հունը: Սակայն նկատի ունենալով այս դէպքում գնագոյացման առանձնայատկութիւնները եւ ինֆլյացիայի աճի վտանգը, պետութեանը վերապահել հիմնական պարենային եւ սպառման ապրանքների գների սառեցման եւ աշխատավարձի հարցում ճկուն քաղաքականութիւն վարելու իրաւունք: Ամէն կերպ խրախուսելով կոոպերատիւ շարժումը արդիւնաւէտ պայքար տանել այն չարաշահելու նպատակով օգտագործելու դէմ: Մտաւորականութեան ֆորումը պաշտպանութեան տակ է առնում գիտահետազօտական եւ նախագծային կոոպերատիւները՝ պահանջելով վերանայել նրանց հարկադրման հաստատուած չափերը իբրեւ ոչ արդարացի, քանզի այս առաւել կարեւոր հարցում նրանք անարդարացիօրէն դրեթէ հաւասարեցուած են առեւտրական եւ սպասարկման ոլորտի կոոպերատիւներին:

Համաժողովը գտնում է, որ թոյլ է եւ անարդիւնաւէտ պայքարը կոռուպցիայի, դրամաշորթութեան, կաշառակերութեան դէմ եւ դրա գլխաւոր պատճառն, ինչպէս անցեալում, այնպէս էլ հիմա իրաւապահպան մարմինների աշխատողների մի մասի սերտաճելն է կազմակերպուած յանցագործութեան հետ եւ իրավիճակն առողջացնելու համար պահանջւում է արմատապէս վերանայել կադրերի հարցն այդ մարմիններում եւ հաստատել լայն հրապարակայնութիւն: Անողոք պայքարը կոռուպցիայի դէմ ծայրայեղ անհրաժեշտութիւն է հայ ազգային նկարագրի համար, քանզի նրա առջեւ ծառացած համազգային նպատակները եւ դրանց իրականացման համար ծաւալուած պայքարն անհամատեղելի են ազգը վարկաբեկող արատների հետ:

Մենք պահանջում ենք Հայաստանի լիակատար ինքնուրոյնութիւն սոցիալական արդարութեան ապահովման հարցում՝ թոշակաւորման նոր, արդարացի համակարգ, որը ապահովի նորմալ կենսապայմաններ ծերերի, հիւանդների, խնամազուրկ անչափահասների համար, մարդուն վայել գոյավիճակ: Ելնելով այն հակադիտական կանխադրոյթից, թէ իբր աշխատուժը սոցիալիզմի ժամանակ դադարում է ապրանք լինելուց եւ, հետեւաբար, նրա նկատմամբ չի գործում արժէքի օրէնքը, խորհրդային իրաւակարգում սկզբից եւեթ վարուել է կամայականութիւնների քաղաքականութիւն աշխատավարձի վճարման հարցում: Համաժողովը պահանջում է գիտականօրէն հիմնաւորուած եւ արժէքի օրէնքի վրայ հիմնուող աշխատավարձի քաղաքականութիւն:

Ելնելով այն փաստից, որ երկրաշարժի առաջին օրերին հանրապետութիւնից մեկնել են 160 – 170 հազար Հայեր, մեծ մասամբ երեխաներ եւ առայժմ մենք չունենք ճշգրիտ տեղեկութիւններ ոչ նրանց թուաքանակի, ոչ զոհերի ու անյայտ կորածների թուաքանակի վերաբերեալ, համաժողովն անհրաժեշտ է գտնում ներկայումս գործող որոնման կամաւոր ծառայութեան փոխարէն ստեղծել պետական ծառայութիւն՝ բոլոր անհրաժեշտ տեխնիկական ու ֆինանսական միջոցներով, որը կարողանար կարճ ժամանակամիջոցում ճշգրտել տուեալները եւ նպաստէր դրսում գտնուող աղէտեալների վերադարձին Հայրենիք:

Վերականգնման աշխատանքներին անհրաժեշտ է մասնակից դարձնել Ջաւախքի Հայութեանը, որի շատ ներկայացուցիչներ ամէն տարի արտագնայ աշխատանքի են մեկնում Միութեան տարբեր մասեր: Ազգային համախմբման եւ մինչեւ իսկ ֆինանս – տնտեսական տեսակէտից դա շատ աւելի նպատակայարմար է, քան դրսից աշխատուժ բերելը, որը արդէն հասնում է 120 հազարի եւ էլի կարող է աւելանալ: Արագօրէն վերաբնակեցնել Ադրբեջանցիներից դատարկուած գիւղերը Ադրբեջանից եկած փախստականներով՝ ստեղծելով նրանց համար բարենպաստ, արտօնեալ պայմաններ, նկատի առնելով նրանց քաղաքային բնակիչներ լինելու պարագան, հնարաւոր է կոոպերատիւների եւ մանր, արհեստաւորական արտադրութիւն ծաւալելու միջոցով:

Հայ մտաւորականների համաժողովը գտնում է, որ հայ ժողովրդի առջեւ ծառացել է իր հանրապետութեան ինքնիշխանութեան հարցը, որը կարելի է համապատասխան ձեւով լուծել սոսկ այն դէպքում, եթէ Հայաստանը խորհրդային ֆեդերացիայի շրջանակներում ստանայ լիակատար ինքնուրոյնութիւն ներքին կառավարման եւ դրա համար օրէնսդրութիւն մշակելու գործում: Խորհրդային արմատապէս վերակառուցուած ֆեդերալիզմի շրջանակներում մենք նրման ինքնիշխանութիւնն ամենաընդհանուր գծերով պատկերացնում ենք հետեւեալ կերպ:

1. – Հայաստանի պետական իշխանութեան գերագոյն մարմինը պէտք է իրաւունք ունենայ չեղեալ յայտարարելու միութենական պետական եւ կառավարման մարմինների այն հրամանագրերը, օրինագծերը, որոշումներն ու կարգադրութիւնները, որոնք համարում է հակասող հանրապետութեան տնտեսական, քաղաքական, գոյապահպանական եւ ժողովրդական շահերին:

2. – Պէտք է վերանայ արտասահմանադրական իշխանութիւնը, այն է՝ կուսակցական ապարատի մենաշնորհային իշխանութիւնը, որը առ այսօր վեր է կանգնած իշխանութեան միւս՝ սահմանադրական ձեւերից՝ օրէնսդիր, գործադիր եւ դատական իշխանութիւններից, թելադրում է նրանց, չկրելով իր գործողութիւնների համար ոչ բարոյական, ոչ նիւթական եւ ոչ էլ ֆինանսական պատասխանատուութիւն: «Ամբողջ իշխանութիւնը խորհուրդներին» կարգախօսը չի կարող դառնալ իրականութիւն այնքան ժամանակ, քանի դեռ պահպանւում է կուսակցական ապարատի արտասահմանադրական, վերահսկողութիւնից դուրս գտնուող գերիշխանութիւն:

Կոմունիստական կուսակցութիւնը հանրապետութեան իշխանութեան մարմիններում վերից վար պէտք է ներկայացուած լինի իբրեւ կուսակցական ֆրակցիա՝ անկուսակցականների եւ նրանց կազմակերպութիւնների հետ հաւասար իրաւունքներով: Կուսակցութիւնը, նրա ապարատը եւ ղեկավարները պէտք է դադարեն իշխող եւ կառավարող գործօն լինելուց հանրապետութեան կեանքում եւ դառնան քաղաքական – գաղափարախօսական աշխատանքի գործօն, որը պահանջում է վերացնել ԽՍՀՄ սահմանադրութեան 6-րդ յօդուածը:

3. – Ընտրական համակարգը պէտք է անպայմանօրէն պարունակի հետեւեալ, մեր տեսանկիւնից, անկապտելի սկզբունքները. –

Ա. – Միապալատ մշտական գործող պառլամենտ՝ Գերագոյն Խորհուրդ:

Բ. – Ժողովրդական դեպուտատների համագումարը եւ Գերագոյն Խորհուրդը ընտրւում են միաժամանակ՝ ուղղակի, հաւասար, փակ, գաղտնի քուէարկութեամբ, խստագոյնս պահպանելով դեմոկրատիայի գերագոյն կանոնը՝ մէկ ընտրող, մէկ ձայն սկզբունքը:

Գ. – Հանրապետութեան պրեզիդենտի ընտրութիւն՝ դարձեալ ուղղակի, հաւասար եւ փակ, գաղտնի քուէարկութեամբ: Պրեզիդենտի պատասխանատուութիւնը միայն իր ընտրողների, այսինքն՝ ժողովրդի առջեւ:

Դ. – Սահմանադրական վերահսկողութեան յանձնախմբի ընտրութիւն ժողովրդական դեպուտատների համագումարի կողմից, ցմահ անդամութեան իրաւունքով: Նրա վերահսկողական իրաւասութիւնների տարածում բոլոր իրաւաստեղծ մարմինների վրայ՝ նրանց ընդունած օրինագծերի ու որոշումների համապատասխանութիւնը Հայկական ԽՍՀ սահմանադրութեանը որոշելու համար:

Ե. – Ժողովրդական անսահմանափակ վերահսկողութեան ընտրութիւնների ամբողջ ընթացքի վրայ:

Զ. – Ընտրական յանձնաժողովների ընտրութիւն ձեռնարկութիւնների կոլեկտիւների ժողովներում կամ կոնֆերանսներում առաջադրուած թեկնածուներից:

Մեր խորին համոզմամբ ժողովրդապետութեան շահերը պահանջում են, որ բոլոր համազգային նշանակութիւն ունեցող հարցերը լուծուեն հանրաքուէների միջոցով:

Դաւանանքի լիակատար ազատութիւն եւ եկեղեցու դերի ընդլայնում հասարակական յարաբերութիւններում, յատկապէս նրա բարոյադաստիարակչական դերի աշխուժացում:

Մենք պահանջում ենք Հայաստանի լիարժէք ինքնուրոյնութիւն արտասահմանի հետ տնտեսական – քաղաքական, դիւանագիտական եւ մշակութային կապերի իրականացման հարցում: Այդ կապակցութեամբ նա պէտք է անյապաղ ձեռնամուխ լինի օտար երկրները պատուիրակութիւններ ուղարկելու, միջազգային կազմակերպութիւնների հետ կապեր հաստատելու իր սահմանադրական իրաւունքը իրականացնելուն՝ գերապատուութիւնը տալով այն երկրներին, որտեղ կան շատ թէ քիչ նշանակալից հայ գաղթօջախներ, նաեւ ելնելով առեւտրա – տնտեսական յարաբերութիւնների կարեւորութիւնից: Սփիւռքի այդ գաղթօջախներում Հայաստանի զանգուածային լրատուական միջոցները պէտք է ունենան իրենց յատուկ թղթակիցներին:

(Շար. 6)

ՏԻԿԻՆ ՄԻԹԵՐԱՆ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ՏԻՐ ՎԱՀԱԳՆ

Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 3-ին, երիտասարդ նկարիչ Տիր Վահագն հանդիպում մը ունեցաւ Տիկին Տանիէլ Միթերանի հետ, France Libertés Միութեան կեդրոնին մէջ:

Տասնեւհինգ վայրկեան տեւող այս տեսակցութեան աւարտին, որուն ընթացքին մանաւորաբար խօսուեցաւ Տիկին Միթերանի Լենինական եւ Սպիտակ այցելութեան մասին, Տիր Վահագն իր պաստառներէն 3 հատ նուիրեց Տիկին Միթերանին, որպէս երախտագիտական զգացումներու արտայայտութիւն հայ ժողովուրդի հանդէպ իր ունեցած կեցուածքին:

contre le blocus

PARIS

LA COMMUNAUTE ARMENIENNE DE FRANCE
AVEC TOUTES SES ORGANISATIONS
ET LA PARTICIPATION DE

CHARLES AZNAVOUR

appelle à une

GRANDE MANIFESTATION

LE SAMEDI 14 OCTOBRE A 16 HEURES

PLACE DU TROCADERO
suivie d'une marche vers l'Ambassade de l'U.R.S.S.

MARSEILLE

MANIFESTATION

VENDREDI 13 OCTOBRE A 16 H 30

Rassemblement Place de la Préfecture
pour se diriger vers le Consulat général de l'U.R.S.S.
Square Monticelli

organisée par la communauté arménienne
de Marseille et de sa région.

ԱՐԱՐԱՏ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ - ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ

ՎԱՐԴԳԷՍ ՀԱՄԱԶԱՍՊԵԱՆԻ

հետ

Երեսփոխան Գերագոյն Խորհուրդի

Նիւթ. –

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ԱՅԼ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ
ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԿԱՐԵԼԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
ՍՓԻՒՌՔԻ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԻՋԵՒ

Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 17, ժամը՝ 20·30-ին Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ սրահը

28, avenue Bourgain,
92130 Issy-les-Moulineaux

SEMAINE DES ASSOCIATIONS
DU 17 AU 22 OCTOBRE

EXPOSITION

LE PATRIMOINE
ARCHITECTURAL ARMENIEN
AVANT ET APRES
LE SEISME DU 7 DECEMBRE 88

Presentée par
l'Association Cultuelle
de l'Eglise Arménienne de Chaville

et

le Centre de Recherche
sur la Diaspora Arménienne

INAUGURATION
LE MARDI 17 OCTOBRE A 18 H 30
avec un exposé de
PATRICK DONABEDIAN
Historien d'Art

Projection de diapositives et Débat

L'EXPOSITION aura lieu à la
Médiathèque Municipale
2, rue de Stalingrad — 92370 Chaville
Tous les jours aux heures d'ouverture.

ԻՍԻԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Ընդառաջելով Կրթասէր հասարակութեան պահանջին, Իսի լէ Մուլինոյի Ամէնօրեայ Վարժարանի շինութեան յանձնախումբը կը հրաւիրէ հայութիւնը ներկայ ըլլալու ռիւ տը լ'էկալիթէի *հողին վրայ. այս Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 15-ին, ժամը 12·30-ին յաւարտ պատարագի, ականատես ըլլալու արդէն կատարուած աշխատանքներուն, ու միաժամանակ տեղեկանալու ծրագիրի մանրամասնութիւններուն:*

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՓՈՒՇԱՑԵՑՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 14, կէսօրէ ետք ժամը 14·30-ին սովորական հաւաքատեղին; Կարեւոր օրակարգ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Իսիի Սուրբ Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցւոյ Ուխտի Օրը. Մատաղօրհնութիւն՝ Կիրակի օր, Նոյեմբեր 19-ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ .– Վ. Քիւփէլեան առ ի գնահատութիւն «Նամակ ի Սասուն» գրութեան (Ղուկաս Սիրունեան) 100 Ֆր.:

***

ԻՍԻ. – Յարութիւն Պալեան 300 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 14, տօն է Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն Մերոց՝ Եղիշէի, Մովսէսի Քերթողին, Դաւթի Անյաղթ Փիլիսոփային, Գրիգորին Նարեկացւոյն եւ Ներսէսի Կլայեցւոյն:

Տօն ազգային եւ եկեղեցական, ՚ի յիշատակ Գիւտի նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի ժամը 10-ին:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Մատաղօրհնութիւնը կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 15-ին:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Եւրոպայի Հայրապետական պատուիրակ
եւ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղօրհնութիւն:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:

Կը հրաւիրուի Ալֆորվիլի եւ շրջանի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իր ուխտը կատարելու:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերմէի Զ. Շանթ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները ընկերուհիներուն հոգեհանգիստին առթիւ. –

Սէն – Ժերմէի Թաղականութիւն Սուրբ Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պանտիկեան, Այրի Տիկին Մելքոնեան 500-ական Ֆր., Այրի Տիկին Ս. Մարգարեան, Տէր եւ Տիկին Գամպէրեան 400-ական, Խորոէքեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Գրնաճեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան 300-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հոթօթեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Զօրպաճեան, Ժիրայր Շալճեան, Տիկին Շալճեան եւ զաւակները, ՌմՆ., Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւն, Տէր եւ Տիկին Զարուկեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Սվազլեան, Այրի Տիկին Մարի Ուզունեանց, Սիմոնեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Վարդան Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Իսկէնտէրեան, Տէր եւ Տիկին Թադէոս Թադէոսեան, Տէր եւ Տիկին Վռամ Սիմոնեան, Տէր եւ Տիկին Դաւիթեան, Այրի Տիկին Մարի Պապաեան, Տիկին Էլիզ Հօփճանեան, Տէր եւ Տիկին Կիլէսեան, Պր. Շէհրէեան 200-ական ֆրանք, Պր. Պաղտասար Տիրատուրեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էտմօն Գօզեան, Տէր եւ Տիկին Մելքոն Թօքաթլեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Էսկիճեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Աւտոեան, Պր. Միսաք Աւտոեան, Այրի Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեան, Տէր եւ Տիկին Անթուան Սվազլեան, Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Կատար Խաչատուրեան, Զիւչէքեան ընտանիք, Պր. Յակոբ Յովսէփեան, Կապ. Խաչի Պոմոնի մասնաճիւղ, Օր. Մարի Պէրպէրեան, Պր. Վարուժան Քիթապճեան, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Աւիկեան, Տէր եւ Տիկին Կիրակոսեան, Տէր եւ Տիկին Կուրկիկեան, Այրի Տիկին Փիրաք Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Արթօ Տէր – Մինասեան, Այրի Տիկին Հայկանոյշ Մէժան, Այրի Տիկին Էվա Զուգուրեան, Այրի Տիկին Վարսենիկ Մելքոնեան, Տէր եւ Տիկին Նիկողոսեան – Պօյաճեան 100-ական, Պր. Խորէն Ուլուսեան, Տէր եւ Տիկին Պարսամեան 50-ական Ֆր.:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Տ Օ Ն

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ ՄԵՐՈՑ

Մատաղօրհնութիւն եւ Սիրոյ Սեղան
Մայր Եկեղեցւոյ Օծման
58-րդ Տարեդարձին Առթիւ
Յառաջիկայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 15

Կիրակի, Հոկտեմբեր 15, Սրբոց Թարգմանչաց *տօնի առթիւ կրօնական հանդիսութիւններ տեղի պիտի ունենան Ս. Եկեղեցւոյս մէջ եւ կը կատարուի* Մատաղօրհնութիւն *Եկեղեցւոյ օծման 58-րդ տարեդարձին առթիւ:*

Հանդիսութեանց կը նախագահէ, պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Երմազեանի:

Յաւարտ պատարագի գոհաբանական աղօթք եւ արեւշատութեան մաղթանք կը կատարուի եկեղեցւոյ Սահակ – Մեսրոպ *մշակութային կեդրոնի բարերարներուն:*

Իսկ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի եկեղեցւոյ ծառայող հոգեւորականաց դասուն, սարկաւագաց, ինչպէս նաեւ եկեղեցւոյ եւ մշակութային կեդրոնի բարերարներուն:

Ցանկին մէջ հարկ էր աւելցնել նաեւ Վարդան Սարգսեանի անունը:

Եկեղեցւոյ արարողութիւններէն ետք Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Տան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ սիրոյ սեղան, որուն հրաւիրուած է մերազն ժողովուրդը:

Իսկ պատարագի ընթացքին եկեղեցւոյ հովիւը՝ Տ. Գարեգին Վարդապետ Պեքճեան իր հետ ունենալով վարչութեան անդամներէն պիտի այցելէ Սէն – Փիէրի գերեզմանը, ուր ծաղկեպսակ պիտի զետեղէ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի եւ հոգեւորականաց շիրիմին վրայ պիտի կատարէ հոգեհանգստեան պաշտօն:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·30:
Պատարագ ժամը 10:
Գերեզմանի այցելութիւն ժամը 11:
Սիրոյ ճաշ ժամը 13:

Վ Ի Է Ն

60 ԱՄԵԱԿ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի ՍԵՒԱՆ մասնաճիւղը կը տօնէ իր դպրոցին 60-ամեակը, Հոկտեմբեր 15, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3-ին:

Théatre Municipal

Հովանաւորութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Կը խօսի՝
ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Մասնակցութեամբ Փարիզէն՝
ENSEMBLE INSTRUMENTAL
TRADITIONNEL ARMENIEN

Գաւառական տարազներու տողանցք:

Տոմսերը կարելի է ապահովել Մշակոյթի Տուն:
Հեռ. – 74 – 53 – 43 – 80
La Pullerie, Salon Michel rue Marchande
եւ խաչուհիներէն:
Տոմսի գին, չափահաս՝ 50 *Ֆր.:*
12 *տարեկանէն վար՝* 30 *Ֆր.:*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Մարի Գորգիկեանէ 300 ֆրանք եւ Տիկին Զարուհի Էմիրեանէ 300 ֆրանք Արմենուհի Գույումճեանի *մահուան քառասունքին առթիւ:*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 13

VENDREDI
13 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.121 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNEE — No 17.121

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

ԲԱՆԱԿԻՆ ՎՐԴՈՎԵՑՈՒՑԻՉ ՀՐԱՅԱՆԱԶԳՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ

Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆ ՄԵՌԱԻ

«ՊՐԱՒԴԱ»Ի ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հինգշաբթի առաւօտ, մթնոլորտը շատ լարուած էր նաեւ Երեւան, իբրեւ հետեւանք Ստեփանակերտի դէպքին, որուն անդրադարձած էինք մեր նախորդ թիւով: Ուրեմն, աւելի մանրամասնելով, ըսենք թէ ինչ պատահած է:

Երեքշաբթի առաւօտ, — Հոկտ. 10 — ժամը 7.30–ին է որ զինուորական շարասիւն մը Աղդամէն Շուշի կ'երթայ: Նոյն այդ շարասիւնը որ կը փոխադրէր, ըստ «Պրաւդա»ի Սուերլովսկի հրդեհային եւ թեքնիք զինուորական վարժարանի աշակերտները, իրիկունը ժամը 9.30–ի շուրջ կը վերադառնար Աղդամ: Արդ, հարկ է Ստեփանակերտէն անցնիլ, բայց երկու կարելիութիւն կայ. քաղաքին դուրսէն անցնիլ կամ՝ մտնել: Արդ, այս երկրորդ ուղին ընտրած են եւ մտած քաղաքին կեդրոնը – Կիրով եւ Լենին փողոցները, ու առանց որեւէ պատճառի սկսած են կրակել: Հինգ հոգի վիրաւորուած էր, ինչպէս գրած էինք երէկ եւ 6–րդ մը յանկարծ: Այս վերջինը՝ Սպարտակ Յակոբեան մեռած է:

Այսքան բացայայտ գրգռութիւն մը, արձագանգ գտած է «Պրաւդա»ի մէջ (Հոկտեմբեր 12) բոլորովին այլ ձեւով: Արդարեւ, Հինգշաբթի օրուան խորհրդային ծմարտութիւնը» («Պրաւդա») կողք–կողքի երկու լուր կը հրատարակէ: Առաջինը նկարագրութիւնն է Ստեփանակերտ պատահածին, որ վերածուած է «միջադէպի» բնակչութեան եւ զինուորական վարժարանի աշակերտներուն միջեւ: Կ'աւելցուի թէ վնասուած են երկու կողմերն ալ:

Երկրորդ լուրը կը վերաբերի շրջափակման: Առաջին անգամն է որ «Պրաւդա» կը խոստովանի թէ 220 գնացք կը մնան անշարժ Ազրպէյճան, թոյլ չի տրուիր որ անցնին: Ժողովրդական ճակատը դիմած է Վրաստանի Ազգային ճակատին որպէսզի արգելք հանդիսանայ փոխադրամիջոցներու Թիֆլիսէն անցքին դէպի Հայաստան, բայց Վրացիները մերժած են: Ասոր հետեւանքն այն է, որ Ազրպէյճան որոշած է վառելանիւթ չտալ Վրաստանի, Հոկտեմբեր 10–էն 30, որպէսզի ան ալ չկարենայ պարենաւորել Հայաստանը:

Ի դէպ, ինչ կը վերաբերի պարենաւորման, Հոկտեմբեր 1–էն 6, 203 անդրդէղէնի վակոն հասած են Հայաստան (ընդհանրապէս օրական 500–ի շուրջ է):

Այս ամբողջը խիստ ծանրակշիռ բնոյթ առած է եւ մթնոլորտը լարուած է ոչ միայն Ստեփանակերտ, այլեւ՝ Երեւան: Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամ մեր խօսակիցը ըսաւ թէ ինչ որ պատահած է Ստեփանակերտ աւելի սարսափելի է քան Թիֆլիս պատահածը (Ապրիլ 9): Ուրեմն, պահանջուած է որ Հայաստանի երեսփոխանները Մոսկուայէն Երեւան վերադառնան եւ Շաբաթ օր, անպայման Գերագոյն Խորհուրդի նիստ գումարուի հարցը քննելու համար: Այս պահանջները գրուած են միթինկի ընթացքին, որ տեղի ունեցած է Զորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 11–ին, Երեւան:

Անհրաժեշտ է նաեւ, չեշտեց մեր խօսակիցը, որ Փարիզի եւ Մարսէյլի ցոյցերը չսահմանափակուին շրջափակումով, այլ անպայման անդրադառնան նաեւ Ստեփանակերտի այս դէպքին:

***

Հինգշաբթի առտուան փարիզեան մամուլն ալ կ'արձագանգէր: Ամէնէն տեղին եւ կացութեան համապատասխանող խորագիրը կը պատկանէր «Լիպերասիոն»ի.– «Բանակը կը կրակէ Ստեփանակերտ»: Յիշելով թէ 39–ամեայ Սպարտակ Յակոբեան մեռած է, կերած գնդակներէն, կուտայ նաեւ յատուկ կառավարման Կոմիտէի անդամ՝ Սերգէյ Գուպրէեւի յայտարարութիւնը, ըստ որուն բանակը կրակ բացած՝ «ի պատասխան յարձակումներու»: Թերթը կուտայ նաեւ Ղարաբաղ Կոմիտէի մեկնութիւնը, որ բոլորովին այլ է: Կ'ըսուի թէ զինուորականները լուսաւոր հրթիռներ ալ քաշած են ժողովուրդը համախմբելու նպատակաւ: Այս դէպքին կ'արձագանգէին նաեւ «Ֆիկարօ», աւելի ամփոփ, բայց, նոյն ձեւով, «Քոթիտիէն տը Փարի», «Ֆայնէնշիըլ Թայմզ», որուն համար՝ «Խորհրդային ուժերը կը պայքարին Լեռնային Ղարաբաղի հակակշիռը ձեռք առնելու համար:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ՂԱՐԱԲԱՂ, ԱԼԷՆ ՏԸՔՕ ԵՒ ՔՈՐԷԱ....

Զորեքշաբթի, կէսօրէ ետք, ինչպէս յայտնի է, Ազգային Ժողովի նիստը նուիրուած է բերանացի հարցումներու, որոնց պարտին պատասխանել կառավարութեան անդամները: Նիստը ուղղակի կը սփռուի հեռատեսիլի Գ. կայանէն:

Զորեքշաբթի օր, ուրեմն, Հոկտեմբեր 11–ին, բերանացի հարցումներու ընթացքին, տոլանտեան Ֆրէնճենեաններու Իւ–Փէ–Իւ երեսփոխան՝ Բազընաւ հետեւեալ հարցումը կ'ընէր.–

«Խորհրդային Հայաստանը, որ ողբերգական կացութիւն մը կ'ապրի, կրկին մոռացութեան մէջ կ'իյնայ. մինչ բռնութիւնները կը շարունակուին, նուազ ցայտուն ձեւով մը որ՝ շրջափակումն է: Ֆրանսան, որ ներկայիս կը նախագահէ եւրոպական Համարակայնութեան; կրնա՞յ միջամտել Պր. Կորպաչովի մօտ: (Ծափահարութիւն՝ Իւ–Փէ–Իւ, Իւ–Տէ–Էֆ, Էռ–Տէ–Էմ):

Ընդհանրապէս պէտք է պատասխանէ Արտաքին նախարարը: Բայց, Ռ. Տիւմա Միթերանի կ'ընկերանայ ճամբորդութեան ընթացքին, ուրեմն պատասխանելու պաշտօնը տրուեր է պատուիրակ նախարար, ֆրանսախօսութեան պատասխանատու՝ Ալէն Տըքոյի, որուն պատասխանը կուտանք նոյնութեամբ, առանց իսկ թարգմանելու, որեւէ թիւրիմացութիւն չստեղծելու համար:

«S'il est un peuple pour lequel nous ressentons une sympathie profonde, c'est bien le peuple arménien. La minorité arménienne en Azerbaïdjan est exposée aux atteintes inamicales des populations qui l'entourent.

L'aide apportée par la France aux victimes du tremblement de terre montre que l'on ne peut parler d'indifférence. L'Arménie est faiblement peuplée, c'est vrai, mais l'évolution favorable qui se dessine en U.R.S.S. donne quelque espoir, car les aspirations à l'autonomie ne s'y heurtent pas à un refus pur et simple. Les autorités centrales de l'U.R.S.S. sont intervenues pour mettre fin au blocus. La France s'en félicite, et restera vigilante».

Հարցը չէ փակուած սակայն, եւ այս անգամ ընկերվարական երեսփոխան մըն է (Փիրրէնի փոխանորդ) Տիկին Տաւիտ, որ հետեւեալ հարցումը կ'ընէ.–

«1988 Փետրուարէն ի վեր, միջազգային հասարակութիւնը ծանօթացաւ այն ծանրակշիռ կացութեան որուն ենթարկըւած Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութիւնը: Միջադէպերը բազմացած ըլլալով վերջերս, ի՞նչպէս Ֆրանսական կառավարութիւնը կը խորհի պաշտպանել մարդկային իրաւանց դատը:

Հոս ալ, նոյնութեամբ կուտանք Ալէն Տըքոյի պատասխանը, որ իսկապէս գիւտ է եւ ոչ մէկ խորհրդածութեան կը կարօտի: Երբ նախարարական մաշտաքի վրայ ձախաւերութիւնը հոս կը հասնի, մեզի կը մնայ ... լալ:

— Je viens de répondre à une question semblable, je ne me répèterai pas. Mais je voudrais rappeler combien les Arméniens, présents en France ont participé activement à la Résistance.

Ce que peut faire le gouvernement français, eh bien dialoguer avant tout, et répéter sans cesse les sentiments du peuple français —car il n'est évidemment pas question d'envoyer un bataillon comme naguère en Corée...

M. Brard. — Quelle référence...

M. le Ministre délégué chargé de la francophonie. — Grâce à Dieu...

APPEL
DE LA COMMUNAUTE ARMENIENNE DE FRANCE

Depuis plusieurs mois,, et à quelques semaines d'un hiver particulièrement rigoureux dans cette région du monde, un blocus total en denrées alimentaires, en matériaux et combustibles est imposé par l'Azerbaïdjan à l'Arménie et à la région du Haut-Karabagh.

Ce blocus vient frapper une population déjà durement éprouvée par le séisme du 7 décembre 1988.

Notre consience et la solidarité internationale nous interdisent de rester indifférents : Quelle que soit la situation politique, quels que soient les prétextes invoqués par les responsables azerbaïdjanais, il est intolérable que s'exercent contre toute une population civile des pressions inadmissibles qui ont pour but avoué d'instaurer la pénurie et la famine, de désorganiser l'économie de l'Arménie, d'empêcher les secours internationaux de parvenir dans les zones sinistrées.

Mais cette action, au delà de ceux qu'elle vise immédiatement, atteint aussi dans leur dignité les millions d'hommes et de femmes qui, en France et dans le monde entier, se sont spontanément mobilisés pour venir en aide aux rescapés du tremblement de terre, et ont manifesté leur solidarité avec les Arméniens devant l'épreuve.

Nous sommes en face d'une violation caractérisée des principes universels du droit humanitaire : ces actes nous renvoient à des précédents de triste mémoire. Désormais, tout attentisme conduirait à laisser se perpétuer insidieusement un crime contre l'humanité. Il est d'autant plus inacceptable, dans ces circonstances, qu'aucune mesure efficace n'ait été prise à ce jour par les autorités soviétiques pour mettre fin à cette situation intolérable.

On n'empêchera pas par le blocus la volonté d'autodétermination de la population du Haut-Karabagh de s'exercer.

HIER LES POGROMS ET LE SEISME, AUJOURD'HUI LE BLOCUS
IL FAUT REAGIR !
NON A L'ATTENTISME DE MOSCOU
HALTE AU BLOCUS DE LA HONTE

TOUS A LA MANIFESTATION ORGANISEE A PARIS, PLACE DU TROCADERO

(Parvis des Droits de l'Homme)

LE SAMEDI 14 OCTOBRE A 16 H 30

LA COMMUNAUTE ARMENIENNE
DE FRANCE

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6 / 9)

ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

Հոկտեմբեր 2 եւ 3–ին Խորհ. Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանը քննարկեց Հայաստանի շրջափակման հարցը: Ինչպէս յայտնի է նստաշրջանը այդ առթիւ վերջնական որոշում չտուաւ:

Կիրքերու բորբոքման սատիճանով նըշանը չունեցող ամսուն 3–ի նիստին երեսփոխանուհի Լիւդմիլա Ցարութիւնեան առաջարկեց առանձնացնել շրջափակման հարցը: Շրջափակումը եւ գործադուլը, իրարու հետ կապ չունին, ըսաւ ան: Եթէ գործադուլը աշխատաւորութեան միջոց է, ապա շրջափակումը ժողովրդավարութիւնը խեղդելու ձեւն է:

Հայաստանի տնտեսական շրջափակման հարցը հարկաւոր է առանձին քննարկել, Լ. Ցարութիւնեան առաջարկեց Խորհ. Գերագոյն Խորհուրդին՝ դատապարտել շրջափակումը: Խորհրդարանը պարտաւոր է յստակօրէն եւ պարզ կերպով ըսել, որ ինք չի հանդուրժեր վիճելի հարցերու լուծման այդպիսի յելուզակային մեթոտներու, որ ինք վերջապէս կրնայ պատժել շրջափակումը կազմակերպողները: Լ. Ցարութիւնեան անհամաձայնութիւն յայտնեց ներկայացուած որոշումին նախագիծին որոշ հատուածներուն: Անոր մէջ միայն կոչեր կան, ըսաւ ան, մինչդեռ անհրաժեշտ է ձեռնարկել ազդու եւ արտակարգ միջոցներու:

Հայ երեսփոխաններուն դիրքորոշումը պաշտպանած են նաեւ այլ երեսփոխաններ, ինչպէս օրինակ, երեսփոխան Սոբչակ եւ ակադեմիկոս Ա. Սախարով:

Ազրպէյճանի ներկայացուցիչներուն մօտեցումը գլխաւորապէս արտայայտուեցաւ Հանրապետութեան Ա. քարտուղար Ա. Վեզիրովի եւ Գրողներու Միութեան նախագահ Անարի ելոյթներուն մէջ:

– Երեսփոխան Վեզիրովի ելոյթը կը ստիպէ որ պարզաբանեմ որոշ հարցեր,– ըսաւ Զօրի Բալայեան: – Գրեթէ երկու տարի շարունակ կը խօսուի Ազրպէյճանի գաղթականներուն մասին, կը տրուին թիւեր: Ես կը փափաքէի որ Խորհ. Գերագոյն Խորհուրդի ազգային քաղաքակա–

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՐՔԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԱՆՔՆԵՐԸ ԵՒ ՋԱՐԴԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Սելճուք սուլթանութեան քայքայման ժամանակ անոր պէյլիքներէն մին, որ կը գտնուէր Փոքր Ասիոյ հիւսիս – արեւմըտեան մասը, դարձաւ Թուրք Պետութեան նոր կորիզը: Այդ պէյլիքի տիրակալը սկիզբը Էրթողրուլն էր, յետոյ անոր տըղան Օսմանը (1258 – 1324), որուն անունով ալ իշխող հարստութիւնը կոչուեցաւ օսմանեան: Յետոյ այդ անունը տարածուեցաւ Թրքական ամբողջ պետութեան վրայ: Այդ պետութեան անկախութեան սկիզբը պայմանականօրէն կը համարուի 1299 թուականը, երբ սելճուք սուլթանը ահաբեկուած իրեն դէմ եղած ապստամբութենէն, փախաւ մայրաքաղաքէն (Գոնիա), որմէ ետք Օսման փաստօրէն դարձաւ ինքնուրոյն: Ան ընդարձակեց իր տիրապետութիւնը բիւզանդական հողերու հաշւոյն, Աւելի ատա՛ջ անոր որդին Օրխան 1326–ին գրաւեց Պուրսան եւ դարձուց իր մայրաքաղաքը: Իսկ Մոհամմէտ Բ. սուլթան 1453 Մայիս 29–ին գրաւեց Կոստանդնուպոլիսը՝ երեք օր գայն յանձնելով իր հրոսակներու թալանին ու աւերածութեան: Գրոհի նախօրեակին, դիմելով իր զօրքին, ան ըսած է, թէ ինք աւար չուզեր, բացի քաղաքի շէնքերէն ու պատերէն, եղած գան – ձերն ու գերիները կը պատկանին զօրքին: Այս էր թուրք զաւթիչներու չարժէշ ուժը: Այդ ուժով ստեղծուած էր հսկայ բանակ մը (մինչեւ 400 հազար հոգի) իր զօրաւոր նաւատորմով: Եւ, սակայն այդ հսկայ բանակը հանդիպեցաւ Պոլսեցիներու ուժեղ դիմադրութեան: Թէեւ կռուողները ընդամէնը 10 հազար հոգի էին, սակայն մարտնչեցան հերոսաբար, շատերն ալ զոհուեցան: Անոնց մէջ էր բիւզանդական վերջին կայսրը՝ Կոստանդին ԺԱ. Պալէոլոգ, որուն գլուխը կտրեցին եւ սուլթանի հրամանով ցուցադրեցին ամէնուն, որպէս քրիստոնէութեան դէմ իսլամի յաղթանակի նշան:

Դաժան ու վաւաշոտ սուլթանը, որ ունէր «ապականած բարբարոսի բոլոր արատները», Թրքական տարեգրութեան մէջ կոչուեցաւ «Ֆաթիհ» (Նուաճող), իսկ Կ. Պոլիսը վերանուանուեցաւ Սթամպուլ եւ դարձաւ Օսմանեան կայսրութեան մայրաքաղաքը:

Սուլթան Պայազէտ Ա.ի օրօք (1389 – 1402) Թուրքերը մտան Փոքր Հայքի սահմանները եւ գրաւեցին Սեբաստիան, Եւդոկիան, Կեսարիան ու Մալաթիան, իսկ յետոյ հասան Մեծ Հայք եւ գրաւեցին Կամախն ու Երզնկան: Բայց հոս օսմանեան Թուրքերը հանդիպեցան Լէնկ – Թիմուրի զօրքերուն եւ հարկադրուած նահանջեցին, Անոնք դարձեալ արշաւի եկան 70 տարի ետք՝ սուլթան Մոհամմէտ Բ.ի ժամանակ: 1473 – 1475 թուականներուն անոր զօրքերը ջախջախիչ հարուածներ հասցուցին Աղկոյունլուներու առաջնորդ Ուզուն Հասանի (1453 – 1477) եւ գրաւեցին անոր ենթակայ հողերը Փոքր Ասիոյ մէջ, Արեւմտեան Հայաստանի մեծ մասը: Նուաճումները շարունակուեցան Մոհամմէտ Բ.ի որդի սուլթան Պայազէտ Բ.ի ժամանակ (1431 – 1512), որմէ ետք Հայաստան կռուախնձոր դարձաւ Թուրքիոյ եւ Իրանի միջեւ, դարձաւ արիւնալի պատերազմներու թատերաբեմ:

Այդ պատերազմները կը մղուէին Անդրկովկասն ու Միջագետքը գրաւելու, անոնց վրայով անցնող առեւտրական (յատկապէս մետաքսի) ճամբաներուն տիրանալու, ժողովուրդները՝ այդ կարգին Հայերը, կեղեքելու, տարկացնելու, դերեվարելու եւ վաճառելու համար: Աւելի յարձակողական էր օսմանեան Թուրքիա, որմէ եւ խստօրէն տուժեց հայ ժողովուրդը:

1555 Մայիս 29–ին Ամասիոյ մէջ հաշտութեան դաշինք մը կը կնքուի Թուրքիոյ եւ Իրանի միջեւ, որով Հայաստան կը բաժնուի երկու մասի. Արեւմտեան Հայաստանը (Վասպուրական, Պայազէտ, Ալաշկերտ, Բասէն եւայլն), որ աւելի մեծ էր, անցաւ Թուրքիոյ, իսկ Արեւելեան Հայաստանը (Երեւանի նահանգը եւայլն) մնաց Իրանի իշխանութեան տակ: Այդ երկու մասի միջեւ սահմանը կ'անցնէր Ախուրեան գետով (Արեւմտեան Արփաչայ), Հայկական պարով (Ազրի – տաղ) եւ Ղօթուր ու Զագրոշ լեռներով: Բնորոշ է նաեւ, որ դաշինքով Հայաստանի Թրքական ու պարսկական տիրապետութիւններու միջեւ գտնուող Կարսի մարզը կը համարուէր չէզոք, որ պէտք է բոլորովին ամայացուէր ու անմարդաբնակ դարձուէր: Ասիկա նոր հրէշային բարբարոսութիւն մըն էր, որուն հայ բնակչութիւնը հակադրեց իր դիմադրական ուժն ու հաստատակամութիւնը եւ ձախողեցուց Թուրք – պարսկական զաւթիչներու ծրագիրները: Միւս կողմէ՝ իրենք, զաւթիչները (յատկապէս Թուրքերը) շահադիտական նկատառումներով կ'օգտագործէին Կարսը եւ անոր բերդը՝ հակառակորդը հարուածելու համար: Այդ էր պատճառը, որ եթէ Պարսիկները կ'աւերէին զայն, ապա Թուրքերը կը վերականգնէին ու կ'ամրապնդէին:

Կնքուած դաշինքը աւելի շատ կը նըմանէր երկարատեւ զինադադարի, զոր խախտեց Թուրք սուլթան Մուրատ Գ. եւ 1578–ին պատերազմ սկսաւ Իրանի դէմ: Թրքական մեծ բանակ մը (200 հազար հոգի) Մուսթաֆա – Լալա փաշայի գըլխաւորութեամբ գրաւեց Կարսը եւ շարժեցաւ դէպի Անդրկովկասի խորքերը: Օգոստոսին Չլդըրի ահեղ ճակատամարտին Թուրքերը կը ջարդեն պարսկական բանակը եւ կը ներխուժեն Վրաստան ու Արեւելեան Հայաստան՝ ամէնուրեք սըփռելով մահ ու աւերածութիւն:

Թրքական զօրքերը խիստ դաժանութիւններ կատարեցին Արարատեան դաշտավայրի ու Երեւանի մէջ, որու մասին հրճուանքով կը գրէ Թուրք պատմիչ՝ Փեչեւի. «Անոնք սկսան կողոպտել ու թալանել Երեւան քաղաքն ու երկիրը: Հոն (Երեւան) բոլոր ոսկեզօծ ու գեղեցիկ պալատներն աւերեցին եւ գետնին հաւասարեցուցին, գեղազարդ ու ոսկեփայլ կամարներն ու ծածկերը խորտակեցին եւ քան հազարէ աւելի կիներ ու երախաներ գերի տարին: Յետոյ իսլամական բանակը մեծ աւարով, ուրախ տրամադրութեամբ կայսերական բանակատեղը հասաւ»: Շարունակելով, ան կը նշէ, թէ ոչ մէկ արշաւանքի մէջ բանակը այդքան հարստութիւն ձեռք ձգած է...

Յետագայ տարիներուն կը շարունակուին պատերազմները. Թուրքիա եւ Իրան կ'ունենան փոփոխակի յաջողութիւններ, Հայաստանի քաղաքներն ու գիւղերը յաճախ ձեռքէ ձեռք կ'անցնին, կը կողոպտուին ու կ'աւերուին:

Հայաստան եւ Հայ ժողովուրդը շատ տուժեցին նաեւ Ջալալիներէն կամ Ջելալիներէն (այնպէս կը կոչուէին իրենց առաջին ղեկավար Շէյխ Ջելալի անունով): Անոնք գլխաւորաբար տուժած աւատապետեր էին, քոչուոր գիւղացիներ, որոնք ԺԶ. – ԺԷ. դարերուն ապստամբեցան Օսմանեան կայսրութեան կարգ մը վայրերը՝ իրենց աւատական տէրութիւնները վերականգնելու եւ կացութիւնը բարելաւելու համար: Ճիշդ է, այդ շարժումին մէջ կար ընկերային, ազատագրական պայքարի երանգ, եւ ապստամբները քանի մը անգամ պարտութեան մատնեցին սուլթանական զօրքը, բայց շարժման մէջ ընդգրկուած գիւղացիները չունէին առաջնորդներ ու ծրագիր, իսկ աւատապետերը շարժումը կ'օգտագործէին միայն իրենց շահերու համար: Անոր կը նպաստէր այն՝ որ շարժումին կը յարէին բուականաչափ ապադասակարգուած տարրեր, որոնք կը դառնային կոյր գործիք աւատապետ ղեկավարներու համար: Շարժումին մասնակցողները յաճախ կը կազմակերպէին աւերիչ ու կողոպտիչ ասպատակութիւններ: Անոնց հրոսակախումբերը կը մոլեգնէին նաեւ Հայաստանի մէջ, արեւելեան շրջանները: Հայ պատմիչները զանոնք կ'անուանէին «աւազակներ», «արիւնարբու գազաններ», «չար փիչականներ» ու «կատղած շուներ»:

Այդպէսով, Հայաստան ու հայ ժողովուրդը ահաւոր զրկանքներ կրեցին թէ՛ Թուրք – պարսկական պատերազմներու եւ թէ՛ Ջալալիներու շարժման հետեւանքով: Հայ բնակչութիւնը անընդհատ կը նուազէր կոտորածներէ, սովէ, համաճարակային հիւանդութիւններէ, բռնագաղթերէ, գերեվարութենէ:

Վերջապէս, երկար պատերազմներէ ետք, 1639 Մայիսին Ղասր – Շիրինի մէջ կնքուեցաւ Թուրք – պարսկական դաշինքը, որով Հայաստան վերջնապէս բաժնուեցաւ երկու բռնակալութիւններու միջեւ: Արեւմտեան Հայաստանը անցաւ Թուրքիոյ, իսկ Արեւելեան Հայաստանը՝ Սեֆեւեան Իրանի:

Հայ ժողովուրդը ծանր պայմաններու մէջ էր, խիստ նուազած էր Հայոց թիւը, անոնց փոխարէն Հայաստան բերուած էին մահմետական ցեղեր, այդ կարգին նաեւ Քիւրտեր: Արմատախիլ եղած էր հայ աւագանին, գլխատուած կամ քըշուած էին հայ աւատապետերը, ԺԷ. – ԺԸ. դարերուն Հայաստանի մէջ կարելի էր գտնել միայն հայկական մանր իշխանութիւններու հետքեր (Սիւնիք, Արցախ, Լոռի, Զէյթուն, Սասուն, Մոկս եւ այլուր): Քիչ թէ շատ կանգուն կը մնար հայկական եկեղեցին,

Հայաստանի երկուքի բաժանումը տեւեց դարեր եւ խիստ բացասական անդրադարձ ունեցաւ հայ ժողովուրդի հաւաքականութեան պահպանման վրայ: Անդամահատուեցաւ հայ ժողովուրդի ազգային միասնականութիւնը եւ անոր հետ տկարացաւ անոր ազատագրական պայքարի միասնական ճակատը: Այսուհանդերձ, ան չդադրեցաւ պայքարելէ, դժոխային պայմաններու մէջ եւս մղեց հերոսական գոյամարտ, մղեց իր ազատութեան ու անկախութեան համար:

Մ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

SEPT MOIS EN ARMENIE

7 Décembre 1988, un cri me déchire. Je suis parti en Arménie le 3 Février avec le désir de donner de toute la force de mon être.

Ce que j'aillais faire important peu. L'essentiel était d'agir, d'aider mon peuple.

Ma première mission a été de participer à l'organisation et à la gestion des dépôts des matériels fournis par l'aide internationale. Au cours des deux premiers mois, la distribution de vivres et de vêtements a été mon action prioritaire. Trier les produits par type et donner l'essentiel aux plus démunis: les réfugiés arméniens d'Azerbaïdjan et les sinistrés du tremblement de terre.

Trier, préparer les colis, donner; ces mêmes gestes répétitifs ont rythmé le fil des jours d'une mission moralement éprouvante où j'avais souvent le sentiment de donner si peu à un peuple qui avait tant de besoins.

S.O.S. ARMENIE m'avait donné le moyen de venir jusqu'ici, mais on venait de m'annoncer que ma mission était à présent terminée et qu'il fallait rentrer en France.

La création d'un bureau de S.O.S. ARMENIE au sein de l'académie des Sciences de Erevan m'a permis de retarder ce départ.

J'avais la conviction de n'avoir pas encore donné le plus important. J'espérais secrètement trouver les conditions qui me permettraient de donner cent pour cent de moi-même. C'est alors que j'ai pu participer à une distribution de vêtements pour un groupe d'orphelins de Léninakan, invités par le Komsomol de Erevan avec la participation du célèbre acteur dramatique : Sos Sarkssian.

J'ai vécu trois jours entiers avec ces enfants. Nous avons partagé des instants privilégiés, nourris de dialogues simples et profonds.

C'était la première fois que je pouvais ainsi créer un lien de cœur à cœur avec des sinistrés d'Arménie. Ce furent des enfants.

La relation avec ces enfants avait une importance fondamentale. J'ai senti leur besoin vital de dialogue, leur soif de créer un échange avec des adultes capables de les aider à revenir à la vie. Ils avaient besoin de trouver la force de continuer, et cela, à travers des relations humaines différentes.

Ils n'étaient plus des enfants comme les autres.

J'ai senti fortement que le cœur de ma mission était là. C'était avec ces enfants d'Arménie qu'il fallait maintenant œuvrer.

Cette initiative du Komsomol était ponctuelle. Aucune autre action de ce genre n'était envisagée pour les enfants.

J'ai donc décidé de prendre le relais.

Avec l'aide de compagnons, je suis tout d'abord parti à la recherche de fonds pour financer le projet d'accueillir un groupe d'orphelins de Léninakan, pour un week - end à Erevan. Par l'intermédiaire du Komsomol de Léninakan, nous avons constitué une liste de 50 orphelins. Leur âge variait entre 8 et 13 ans.

Le soir de leur arrivée, nous leur avons offert une grande fête. Un orchestre moderne était là pour créer l'ambiance ainsi qu'un orchestre traditionnel du conservatoire de musique, mis à disposition par le grand compositeur, Khatchadour Avedissian.

Les enfants sont tour à tour venus offrir une danse, une chanson, une poésie. Quel sens artistique ont les enfants d'Arménie!

J'ai été boulversé par la magie de leur fête.

Ils sont la magie et ils sont la fête.

Le lendemain soir, ils ont assisté au spectacle du chanteur Marten Yorgantz. Ce spectacle leur était dédié. Ils ont passé aux premières loges, une soirée fabuleuse.

Ils étaient heureux ces petits Rois et Reines d'Arménie!

Puis j'ai réalisé d'autres projets dont un grâce au compositeur, Khatchadour Avédissian avec l'Union des compositeurs d'Arménie, sous la direction de Monsieur Edvart Mirzoyan.

Par trois fois, l'Union des compositeurs d'Arménie a accueilli pour quelques jours, un groupe d'orphelins à Dilidjan. dans ce paradis de nature qu'est la maison des compositeurs.

Les plus grands compositeurs venaient spécialement de Erevan pour offrir à ces enfants un spectacle musical.

C'est à l'occasion de l'un de ces séjours que le compositeur Constantin Bedrossian a créé une œuvre dont les bénéfices serviront à aider ces enfants dans leur évolution.

Puis, j'ai voulu organiser un nouveau séjour, mais cette fois-ci, pour les orphelins des villages arméniens. Je suis parti à la recherche d'un pensionnat autour du lac Sevan, où j'ai fini par trouver Gaboutak Sevan, un lieu magnifique!

J'ai trouvé les aides nécessaires et obtenu les accords pour organiser dans ce lieux des séjours de vacances pour les enfants sinistrés des villages arméniens.

Notre équipe de travail était composée de médecins pédiatres, de kinésithérapeutes, d'éducateurs de l'école de pédagogie de Erevan, de professeurs de danse, de peintres et de musiciens.

Notre organisation était solide.

En 5 mois, nous avons accueilli plus de 600 enfants dont 300 à Gaboutak Sevan.

Ces enfants venaient de Léninakan, Spitak, Kirovakan, Nalbant, Guérasar, Gogaran, Sarahart, Arévachogh, Gatnadjour, Louïsaghpur. Tous ces villages sont dans la périphérie de Spitak.

Au mois d'Août, nous avons accueilli 15 enfants invalides munis de prothèses four-

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻ ՀՌՉԱԿԱԳԻՐԸ

Այս խնդիրները յաջողութեամբ լուծելու համար անհրաժեշտ ենք համարում բարձրագոյն կրթութեան համակարգում, հատկապէս Երեւանի պետական համալսարանում հիմնել միջազգային յարաբերութիւնների ֆակուլտետ՝ դիւանագիտական, միջազգային իրաւունքի, լրագրողի, արտաքին – տնտեսական կապերի եւ մենեջերութեան մասնագիտութիւններով:

Հայ մտաւորականների համաժողովը գտնում է, որ Հայաստանում պետական եւ այլ գործառնութիւնների լեզուն պէտք է լինի հայերէնը, որը համապատասխանում է նրա սահմանադրական իրավիճակին: Հայոց լեզուին չտիրապետողները չեն կարող զբաղեցնել պետական կամ հասարակական պաշտօններ: Հայ երախաների հայկական կրթութիւնը պէտք է ապահովուած լինի պետական օրէնսդրութեամբ: Իսկ ազգային փոքրամասնութիւնները պէտք է հնարաւորութիւն ունենան դպրոցական կրթութիւն ստանալ իրենց մայրենի լեզուով: Ոչ հայկական դպրոցներում Հայոց լեզուի ուսուցումը պէտք է լինի պարտադիր: Պետութիւնը պէտք է ամէն կերպ ամրապնդի Հայոց լեզուի իրավիճակը, նպաստի նրա բուն ամենայնի զարգացմանը եւ հարստացմանը, տերմինաչինութեանը, որպէսզի այն ընթանայ ժամանակակից – գիտատեխնիկական եւ մշակութային զարգացման պահանջմունքներին համընթաց:

Արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի մերձեցման եւ Սփիւռքի հետ մշակութային կապերի բուռ ամենայնի աշխուժացման նպատակով մանրակրկիտ համաժողովրդական քննարկման ենթարկել հին ուղղագրութեան վերականգնման հարցը եւ վերջնական վճիռ կայացնելու համար անցկացնել հանրաքուէ՝ Հայաստանում եւ սփիւռքում:

Հայ մտաւորականութեան համաժողովը գտնում է, որ զօրակոչուած հայ երիտասարդներն իրենց ծառայութիւնը պէտք է անցկացնեն Հայկական ԽՍՀ-ի տարածքում՝ նախ, աղէտի գօտում վերականգնման աշխատանքներին մասնակցելու համար, այնուհետեւ, ընդեղծուած իրավիճակում ընդհանուր զօրատորաբաժանումներում նրանց կեանքի անվտանգութեան երաշխիքների բացակայութեան պատճառով եւ, վերջապէս, ռեգիոնում ստեղծուած բարդ իրավիճակում ինքնապաշտպանութեան կարիքից ելնելով:

Հայ մտաւորականութեան համաժողովը գտնում է, որ Հայաստանի տարածքում ապրող բոլոր ազգային փոքրամասնութիւնները լիիրաւ են ունենալու մշակութային – ազգային ինքնավարութիւն՝ ազգային դպրոց, մամուլ, մշակութային հիմնարկութիւններ, պաշտամունքային ազատութիւններ:

Հայ մտաւորականութեան առաջին համաժողովն իր համերաշխութիւնն է յայտնում Խորհրդային Միութիւնում գործող բոլոր համադեմոկրատական շարժում - ների հետ, ծրագրում է նրանց հետ միանել ներս համագործակցութեան մէջ եւ փոխօգնութեամբ սատար լինել մեծապէս յանուն ժողովրդապետութեան, ազգային ու սոցիալական արդարութեան պայքարում:

Իր հազարամեակների պատմութեան ընթացքում հայ ժողովուրդը եկել է այն համոզման, որ յոյսը պէտք է դնի իր վրայ, իր համախմբուածութեան վրայ: Սակայն, միաժամանակ բարձր է գնահատում ճնշուած ու ինքնորոշման ձգտող ժողովուրդների պայքարը եւ յանձին նրանց տեսնում է իր բնական դաշնակիցներին ու դիմում է նրանց հայ ժողովրդի արդարացի դատին սատար կանգնելու կոչով:

Նա դիմում է նաեւ Հայաստանում գործող բոլոր ոչ պաշտօնական կազմակերպութիւններին համազգային նպատակների շուրջ համախմբուելու եւ համագործակցելու կոչով, անկախ ծրագրերում եղած տարբերութիւններից, պահպանելով անկախութիւնը այն դէպքերում, երբ նրանք չեն ցանկանում միանալ ՀՀՇ-ին՝ նրա մէջ ինտեգրացուելու ձեւով:

Միութիւնն ուժ է – ահա մեր կարգախօսը:

Ելնելով վերոյիշեալից Հայոց համազգային շարժման շրջանակներում իբրեւ մշտական մարմին գործող հայ մտաւորականութեան համաժողովն իր խնդիրներն է համարում:

1. – Համախմբել Խորհրդային Հայաստանի, ԼՂԻՄ-ի, ներքին ու արտաքին սփիւռքի մտաւորականութեան ուժերը համազգային իդէալների իրականացման համար, որոնց առաւել ամբողջական եւ արմատական արտայայտիչն է ՀՀՇ-ն:

2. – Օգնել ՀՀՇ-ին իր առջեւ դրած նպատակների ու խնդիրների լուծման համակողմանիօրէն կշռադատուած եւ գիտականօրէն հիմնաւորուած ստրատեգիա ու տակտիկա մշակելու գործում, կազմակերպել մտաւորականութեան ուժերը այդ ստրատեգիայի ու տակտիկայի իրականացմանը նպատակադրելու համար:

3. – Օգնել ՀՀՇ-ին մշակելու գիտականօրէն հիմնաւորուած եւ իրաւագիտօրէն անխոցելի փաստաթղթեր հայ ժողովրդի ազգային խնդիրների ու պահանջների եւ դրանց միջազգային – քաղաքական առումների եւ միջազգային իրաւունքի տեսակէտից իրաւազօրութեան, երկրում տեղի ունեցող ազգային, սոցիալ – տնտեսական ու քաղաքական ուղղութիւնների եւ դրանց հետ կապուած Հայաստանի առանձնայատուկ հարցերի վերաբերեալ:

Իր ծանրակշիռ նպաստը մատուցել Հայաստանի տնտեսական ու քաղաքական ինքնիշխանութեան հաստատման հետ կապուած հարցերի տեսական ու գաղափարախօսական հիմնաւորմանը եւ գործնական քայլերին: Եռանդագին մաս - նակցել հանրապետութեան [illegible] տնտեսական, քաղաքական եւ ժողովրդապաշտպանական հարցերի մասնագիտական մշակմանը:

4. – Անողոքաբար մերկացնել Թուրք, ազրբէջանցի եւ այլ ազգերի պատկանող գիտնականների Հայոց պատմութիւնն ու մշակոյթը կեղծելու, կողոպտելու ու իւրացնելու փորձերին: Այդ նպատակով ստեղծել առաջատար պատմաբաններից, քաղաքագէտներից, իրաւագէտներից եւ արուեստաբաններից կազմուած յանձնաժողով:

5. – Զբաղուել հայ ժողովրդի պատմագիտական, քաղաքագիտական եւ իրաւագիտական կրթութեան հարցերով:

6. – Ստեղծել խմբագրական – հրատարակչական մարմին՝ հայերէն, ռուսերէն, անգլերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով ինֆորմացիոն բիւլետէն, ծրագրային, հրապարակախօսական նիւթեր տպագրելու համար: Այդ լեզուներով հրատարակել թերթ:

7. – Ստեղծել ինֆորմացիոն բանկ (կոմպիւտերացուած), որտեղ կը հաւաքուեն բոլոր տեղեկութիւնները ղարաբաղեան հարցի, շարժման եւ նրա բոլոր խնդիրների մասին:

8. – Ստեղծել մամուլի կենտրոն, որը մամուլին եւ զանգուածային լրատուութեան միւս միջոցներին կը հաղորդի ստուգուած եւ վաւերացուած տեղեկութիւններ հայ մտաւորականութեան գործունէութեան մասին համազգային խնդիրները կատարելու գործում:

9. – Ստեղծել գիտական կենտրոն Լենինականում:

10. – Կազմել եւ հրապարակել «Սպիտակ Գիրք» Հայկական Հարցի եւ նրան առընչուող բոլոր խնդիրների, փաստերի ու փաստաթղթերի վերաբերեալ, ներառեալ եւ այդ հարցի բաղկացուցիչ մասը հանդիսացող Արցախի եւ Նախիջեւանի խնդիրը:

Հայ մտաւորականութեան առաջին համաժողովը դիմում է հայ ժողովրդին ռեգիոնում ստեղծուած արտակարգ լարուած կացութեան, Լեռնային Ղարաբաղի շրջափակման եւ մարզի հայ բնակչութեան գլխին կախուած ցեղասպանութեան իրական վտանգի, Հայաստանը տնտեսապէս շրջափակելու կոչերի եւ Ադրբեջանի ու Հայաստանի միջեւ չյայտարարուած պատերազմի իրավիճակի պահին, երբ կենտրոնական իշխանութիւնները արդիւնաւէտ միջոցների չեն դիմում վճռաբար կասեցնելու ադրբեջանական կողմի հակաիրաւական, մարդատեաց գործողութիւններն ու սադրանքները, ազգի բոլոր առողջ ու կենսունակ ուժերը համախմբելու կոչով: Այս ճգնաժամային պահին իւրաքանչիւր Հայի պարտքն է լարել իր կամքը, խորապէս գիտակցել իրադրութեան լրջութիւնը, գիտակցել իր պատասխանատուութիւնը ազգի ճակատագրի համար եւ պատրաստ լինել ամէն տեսակ զոհողութիւնների յանուն մեր ժողովրդի գոյատեւման եւ նրա ւիրական խոէալների իրականացման:

Մենք հազարամեակների խորքից եկած ժողովուրդ ենք, որին չեն ընկճել ոչ արհաւիրքալի պատմական անցեալը, ոչ եղեռնները, ոչ էլ հարկադրուած պանդխտութիւնը:

Մենք եղել ենք ու կանք եւ մեր քաղաքակրթութեան կրողներն ենք ու քայլում ենք ժամանակակից աշխարհին համընթաց իբրեւ դինամիկ, կենսունակ եւ կենարար էթնիքական ամբողջութիւն: Օտարների համար մեր կենսունակութիւնը, յարատեւելու մեր կամքը մնում է իբրեւ չվերծանուած առեղծուած: Այսօր հայ եւ Հայաստան անունները հոլովում են աշխարհի բոլոր անկիւններում: Մեր արդարացի գործին զօրավիգ է համայն քաղաքակիրթ աշխարհը, որը մեր գլխաւոր կռուանի՝ մեր ազգային կորովի, համախմբուածութեան, հետեւողական ու աննահանջ պայքարի կամքի հետ միասին մեր յաղթանակի գրաւականն է:

Առաջ դէպի յաղթանակ:

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐԻ
ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

1989, Սեպտեմբեր 9,

Երեւան

(Շար. 7 եւ վերջ)

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ մէջ Ֆրանսայի նոր դեսպան Ռիշար Տըքան, Սեպտեմբեր 22-ին, ընդունած է Հ. Յ. Դ. Հարաւ – Ամերիկայի Հայ Դատի Յանձնախումբը: Մօտ կէս ժամ տեւած հանդիպումին ընթացքին Հայ Դատի պատուիրակութիւնը շնորհակալութիւն յայտնած է Ֆրանսային՝ երկրաշարժի աղէտեալներուն անոր բերած օժանդակութեան համար: Դեսպանը ջատագոված է ֆրանսահայ գաղութը, «որ ամբողջապէս միաձուլուած է մեր երկրին հետ, պահելով հանդերձ իր ինքնութիւնը»: Ան մօտէն հետաքրքրուած է նաեւ ցեղասպանութեան հարցով, ինչպէս նաեւ Հայաստանի ու Արցախի կացութեամբ: Դեսպանը խոստացած է իր կառավարութեան փոխանցել Արցախի նկատմամբ արծարծուած մտահոգութիւնը:

***

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ մէջ հանդիպումներ ունեցած է Հայաստանի Արտաքին նախարար Անատոլի Մկրտչեանի գլխաւորած խորհրդային պատուիրակութիւն մը, որ հոս կը գտնուէր փերոնական կուսակցութեան պաշտօնական հրաւէրով: Առիթէն օգտուելով, Պուէնոս – Այրէսի Հ. Բ. Ը. Միութիւնը Սեպտեմբեր 21-ին կազմակերպած է մամուլի ասուլիս մը, որուն ընթացքին նախարարը ներկայացուցած է Հայաստանի եւ Արցախի ներկայ կացութիւնը, ինչպէս նաեւ հարցին զարգացման հաւանական հոլովոյթը:

***

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Արուեստագէտներու Միութեան հրաւէրով Երեւանի Դրամատիկական Թատրոնը հոս հանդէս եկած է շարք մը ներկայացումներով: Երեւանցի դերասանները Սեպտեմբեր 19-ին, մայրաքաղաքին «Սոֆիա» Թատրոնը ներկայացուցած են «Անվերջ վերադարձ» բեմադրութիւնը, կազմուած Պարոյր Սեւակի ստեղծագործութեան հիման վրայ: Յաջորդ օրերը Թատրոնը հանդէս եկած է Ս. Սթաթիեւի «Աւտոբուս» ու Գ. Գորինի «Մոռնալ հերոստրատը» փիէսներով: Այս երեք բեմադրութիւնները ներկայացուած են նաեւ Փազարճիքի Թատրոնին բեմէն՝ Սեպտեմբեր 25-ին, 26-ին եւ 27-ին:

***

ԹԵՀՐԱՆԻ «Արարատ» մարզադաշտին մէջ, Սեպտեմբեր 22-ին, կատարուած է Իրանի 22-րդ համահայկական խաղերու փակման արարողութիւնը, շուրջ քսան հազար հանդիսականներու ներկայութեամբ: Աւարտական մրցումներէն ու մարմնամարզական վարժութիւններէ ետք կարդացուած են կազմակերպիչ յանձնախումբին ու մասնակցող միութիւններուն խօսքերը: Իրանա – Հնդկաստանի Հայոց Թեմի առաջնորդ Կորիւն Արքեպիսկոպոս Պապեանի խօսքին յաջորդած է շքանշաններու ու բաժակներու բաշխումը: Խաղերուն մէջ առաջին տեղը գրաւած է Նոր Ջուղայի Հ. Մ. «Արարատ» Միութիւնը, Բ. տեղը՝ Թեհրանի Հ. Մ. «Արարատ»ը, իսկ Գ. տեղը՝ Հ. Մ. «Սիփան» Միութիւնը:

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԵԱՆ

– Այ կնիկ, լուսամուտը բաց, քիչըմ մաքուր օդ գայ:
– Խարէ դը, մա, չըրանսս, մաքուր օդը դուրս կ՚երթայ...

***

– Ի՞նչ արժէ խնձորդ, հայրիկ:
– Երեք ռուբլի:
– Տնաշէն, հօրդ գինն ես դրել վրան, – զայրանում է երիտասարդը:
– Գառ ջան, մի զայրացիր, քո հօր գինը ասա, այդ գնով վաճառեմ, – պատասխանում է Մուքէլ պապը:

nies par les U.S.A. Grâce à notre persévé-rance, ces enfants ont pu en quelques jours partager leurs jeux et leur joie avec tous les autres enfants.

Les enfants choisissaient eux-mêmes leurs activités. Le choix était large: dessin, chant, natation, musique... Leurs soirées toujours baignées de fête étaient musicale, cinématographique, théâtrale, carnavalesque.

La fête à chaque instant, la fête d'être ensemble autour d'un bon khorovadz, la fête, malgré les moments où les sanglots devaient sortir, ces parenthèses où la mémoire lourde revenait. Nous savions, nous serrions leurs mains dans les nôtres, nous les embrassions, nous leur disions «Je suis là. Je vous aime».

Le plus important était l'affection et l'amour que nous leur donnions. L'essentiel passait souvent par un langage non verbal.

Leurs larmes, la peur qui les habite, nous l'avons comprise et admise.

Beaucoup d'entre eux ont après la catastrophe commencé à écrire des poèmes. L'art est pour eux un moyen d'expression vital.

Au cours de tous ces échanges, nous avons considéré ces enfants comme des personnes à part entière. Handicapés physiquement ou blessés aussi moralement,, ils avaient tout à nous donner et nous avions tout à leur donner.

Je suis allé en Arménie pour leur donner mais ce sont eux qui m'ont tout donné.

Antoine Agoudjian

(Շար. Ա. էջէն)

նութեան եւ ազգամիջեան յարաբերութիւններու յանձնախումբին նախագահը՝ Գ. Տարագեւիչ տեղեկութիւն տար, թէ քանի Հայ մեկնած է Ազրբէջանէն եւ քանի Ազրբէջանցի՝ Հայաստանէն, թէ անոնք ինչ փոխհատուցում ստացած են: Ես հաղորդեմ այդ մասին. Ազրբէջանցիներուն յատկացուած է 70 միլիոն ռուբլի, իսկ Ազրբէջանէն հեռացած Հայերուն՝ ոչ մէկ կոպէկ:

Ապա Զ. Բալայեան նշեց որ 1979-ի մարդահամարին տուեալներով, Ազրբէջանի մէջ 475 հազար Հայ կ'ապրէր: Իսկ այսօր Լ.Ղ.Ի.Մ.ի մէջ մնացած է 150 հազար Հայ եւ մօտ 30 հազար Հայ Շահումեանի շրջանը: Զարտախլու գիւղը, որ տուած է երկու մարեչալ, Խորհ- Միութեան երեք հերոս եւ ռազմաճակատ ղրկած է 250 զինուոր, ոչ մէկ Հայ մընացած է:

Արդէն քանի ամիս է շրջափակման մէջ գտնուող Լ.Ղ.Ի.Մ.ի միակ կենսական նշանակութիւն ունեցող ճամբան՝ Գորիս – Լաչին – Ստեփանակերտը, 1988 Մարտ 24-ի որոշումին հակառակ, որուն տակը գրուած են Մ. Կորբաչովի ու Ն. Ռիժկովի ստորագրութիւնները, չի վերանորոգուիր: Այդ ճամբուն մէկ մեթրն իսկ վերականգնուած չէ: Այսօր Ղարաբաղը կը գտնուի ոչ թէ շրջափակման, այլ պաշարման մէջ:

⁂

ՕԴԱՅԻՆ ԿԱՄՈՒՐՋ
ԱՐՑԱԽԻ ՀԵՏ

Սկսած է բանիլ Սեւանի աւազանը Արցախին կապող օդային նոր գիծը: Այն բացուած է շրջափակման մէջ գտնուող ինքնավար մարզին բնակչութեան աւելի կարճ օդային ճամբով սննդեղէն ու առաջին անհրաժեշտութեան ապրանքներ ղրկելու նպատակով:

Թռիչքները կը կատարուին Կամօ – Հադրութ – Գետաշէն – Մարտակերտ – Շահումեան եւ հակառակ ուղղութիւններով: Կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ փոխադրուած են շուրջ երկու հազար ճամբորդ եւ աւելի քան քառասուն թոն բեռ: Արցախ հասցուած են «Գթութիւն» բարեգործական ընկերութեան եւ այլ հիմնարկներու միջոցով գնուած ու հանգանակուած ապրանքներ՝ ալիւր, կարագ, շաքար, օճառ, դեղօրայք եւ այլն: Միայն «Գթութեան» պատուէրով յառաջիկային կը փոխադրուի մօտ 150 թոն ալիւր եւ ուրիշ սննդամթերքներ։

Մեզի յատկացուած է 22 տեղնոց թռան մը, – ըսած է Կամոյի օդակայանի պետ Ն. Կոնստեան: – Եթէ Երեւանէն օրուան ընթացքին խուրաքանչիւր թռան մէկ – երկու թռիչք կը կատարէ, ապա Կամոյէն կրկին անգամ աւելի, քանի որ օդային գիծը այստեղէն աւելի կարճ է: Օգնութիւնը աւելի շօշափելի կ'ըլլար, եթէ մեզի առնուազն երկու թռան յատկացուէր: Ներկայիս լարուած կացութեան մէջ թռանը աւելի ձեռնտու է, քանի որ ան խիստ շարժունակ է եւ Արցախի լեռնային պայմաններուն մէջ որեւէ տեղ կրնայ էջք կատարել:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՍԷՆ – Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ
ԿԸ ՑԱՂԹԷ ՎԵՐՋԱՊԷՍ

Առաջին յաջողութիւն մը Սէն – Թ'Անթուանի Հ.Մ.-ին համար. յաղթած է (2 – 0) Լա Քրոյի՝ որ, մինչեւ այն, առաջատարներու մօտիկ դիրք ունէր: Ուժեղ հով մը դժուարացուցած է խաղարկութիւնը: Հայանուն ակումբը նշանակած է մէկական կոլ խուրաքանչիւր կիսախաղին:

Յառաջիկայ Կիրակի, ախոյենական մրցում չկայ. Սէն – Թ'Անթուան կը մտնէ Ֆրանսայի բաժակի մրցաշարքին մէջ: Հ.Մ.Ը.Մ. ալ պիտի խաղայ ի հաշիւ բաժակի 3-րդ հանգրուանին: Անցեալ Կիրակի, ախոյենական գծով Հ.Մ.Ը.Մ. հաւասար արդիւնք ձեռք ձգած է Վիվոյի դէմ՝ 0 – 0. 5-րդ է դասաւորումին վրայ:

ՄԱԿԱՆԱՒԱՂ

● ՀԱՅԵՐ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ
ԴԱՍԱԿԱՐԳԻՆ ՄԷՋ

Ֆութպոլէն եւ իգական պասքէթպոլէն զատ, Հայեր կը պայքարին ուրիշ մարզաձեւի մը մէջ ալ, Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգին ի հաշիւ: Այդ մականախաղն է՝ հողէյ խոտի վրայ՝ ուր Հրազդան քաղաքի խումբը գնահատելի արդիւնքներ ձեռք կը բերէ, առանց յաւակնելու ախոյեան հանդիսանալ: Վերջերս յաղթած է սակայն (1 – 0) Ալմա Աթայի՝ որ, քանի մը տարիներէ ի վեր, Խորհրդային Միութեան ախոյեանն է այս մարզաձեւին մէջ։

Հրազդան ունի արուեստական ծածկով խաղադաշտ մը՝ որ կը ծառայէ նաեւ իբր մրցավայր Լենինականի «Գիւմրի» եւ Հրազդանի «Հացագործ» իգական խումբերուն:

Էջմիածին ալ ունի մականախաղի արական կազմ մը «Վաղարշապատ»՝ որ կը մրցի Խորհրդային Միութեան երկրորդ դասակարգի խումբերուն հետ:

ԿՌՓԱՄԱՐՏ

● ՇՈՒԵՏԱՑԻ ՀԱՅ ՄԸ

Մոսկուա, աշխարհի առաջնութեան մրցումներուն հետեւող հայ լրագրողները անակնկալը ունեցան հանդիպելու, Շըւետիոյ խումբին մէջ, Հայու մը: Անունը՝ Հմայեակ Շահպազեան, կը մրցի 91 քիլօկրամ դասակարգին մէջ: 24 տարեկան պարսկահայ մըն է. վեց տարիէ ի վեր Շուէտ է:

Մոսկուայի մրցաշարքին, չէ կրցած շատ հեռու երթալ. պարտուած է քուպացի Սավանէ. խրաւ է որ այս վերջինը աշխարհի ախոյեանն է:

Հմայեակ կը յուսայ երթալ Երեւան եւ մարզուիլ հայ մարզիչի մը ղեկավարութեան տակ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

⁂

ԹԷՆԻՍ

● Ա. ԽԱԼԱԹԵԱՆ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄՐՑԱՇԱՐՔԻ
ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ

Սոչի (Վրաստան) տեղի ունեցած թենիսի ամառնային մրցաշարքին մէջ յաջողութեամբ հանդէս եկած է երեւանցի մարզուհի Այտա Խալաթեան: Միայն քառորդ աւարտականին ան պարտուած է խորհրդային ուժեղագոյն մարզուհի Նատալիա Զվերեւայէ: Իվերջոյ, Այտա Խալաթեան 5-րդ տեղը գրաւելով իրաւունք ստացած է մասնակցելու Մոսկուայի Ովիմպիական մարզապալատը տեղի ունենալիք «Վիրճինիա Սլիմզ» միջազգային մրցաշարքին:

Այտա Խալաթեան Հայաստանի մարզիկներէն առաջինն է, որ նման արհեստավարժական մրցաշարքի մը մասնակցելու իրաւունքը ստացաւ։

Հոկտեմբեր 10-ին, Մոսկուայի այդ մրցաշարքին մէջ դարձեալ Ն. Զվերեւայի հանդիպելով, (6 – 3), (6 – 0) արդիւնքներով դուրս մղուած է: Գալ Կիրակի, (Հոկտեմբեր 15) տեղի ունենալիք աւարտականին մեծ հաւանականութեամբ դէմ դիմաց կ'ելլեն Ն. Զվերեւա եւ ամերիկուհի Փ. Շրայվըր:

Արհեստավարժական այս առաջին մըրցաշարքէն ետք, գալ ամիս երեւանի մէջ տեղի կ'ունենայ կափամարտի միջազգային առաջնութիւն մը:

ՋՆՋՈՒԱԾ Է

Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպ – Արժանթէօյլի Ակնունի մասնաճիւղի ճաշը – Հոկտեմբեր 21 – ջնջուած է:

Վ Ի Է Ն

60 ԱՄԵԱԿ
ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի ՍԵԻԱՆ մասնաճիւղը կը տօնէ իր դպրոցին 60-ամեակը, Հոկտեմբեր 15, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3-ին:

Théatre Municipal

Հովանաւորութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

Կը խօսի՝
ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Մասնակցութեամբ Փարիզէն՝
ENSEMBLE INSTRUMENTAL
TRADITIONNEL ARMENIEN

Գաւառական տարազներու տողանցք:

Տոմսերը կարելի է ապահովել Մշակոյթի Տուն:

Հեռ. – 74 – 53 – 43 – 80

La Pullerie, Salon Michel rue Marchande

եւ խաչուհիներէն:

Տոմսի գին, չափահաս՝ 50 Ֆր.:
12 տարեկանէն վար՝ 30 Ֆր.:

---

contre le blocus

PARIS

LA COMMUNAUTE ARMENIENNE DE FRANCE
AVEC TOUTES SES ORGANISATIONS
ET LA PARTICIPATION DE

CHARLES AZNAVOUR

appelle à une

GRANDE MANIFESTATION

LE SAMEDI 14 OCTOBRE A 16 H 30

PLACE DU TROCADERO
suivie d'une marche vers l'Ambassade de l'U.R.S.S.

MARSEILLE

MANIFESTATION

VENDREDI 13 OCTOBRE A 16 H 30

Rassemblement Place de la Préfecture
pour se diriger vers le Consulat général de l'U.R.S.S.
Square Monticelli

organisée par la communauté arménienne de Marseille et de sa région.

ԻՍԻԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Ընդառաջելով Կրթասէր հասարակութեան պահանջին, Իսի լէ Մուլինոյի Ամէնօրեայ Վարժարանի շինութեան յանձնախումբը կը հրաւիրէ հայութիւնը ներկայ ըլլալու ռիւ տը լ'Էկալիթէի հողին վրայ. այս Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 15-ին, ժամը 12.30-ին յաւարտ պատարագի, ականատես ըլլալու արդէն կատարուած աշխատանքներուն, ու միաժամանակ տեղեկանալու ծրագրի մանրամասնութիւններուն:

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Մատաղօրհնութիւնը կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 15-ին:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ
Եւրոպայի Հայրապետական պատուիրակ
եւ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղօրհնութիւն:

Սկիզբ ժամերգութեանց	ժամը 9-ին:
Պատարագ	ժամը 10-ին:

Կը հրաւիրուի Ալֆորվիլի եւ շրջանի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իր ուխտը կատարելու:

ACADEMIE INTERNATIONALE
DES SCIENCES
A R A R A T

CONFERENCE - DEBAT

avec
VARTKES HAMAZASBIAN
Député arménien
au Soviet Suprême

Sur les possibilités de développement des relations culturelles, scientifiques et autres entre le Spurk et l'Arménie soviétique.

le Mardi 17 Octobre à 20 h 30

dans la Salle de l'Eglise évangélique arménienne
d'Issy-les-Moulineaux
28, avenue Bourgain

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Տ Օ Ն
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ ՄԵՐՈՑ
Մատաղօրհնութիւն եւ Սիրոյ Սեղան
Մայր Եկեղեցւոյ Օծման
58-րդ Տարեդարձին Առթիւ
Յառաջիկայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 15

Կիրակի, Հոկտեմբեր 15, Սրբոց Թարգմանչաց տօնի առթիւ կրօնական հանդիսութիւններ տեղի պիտի ունենան Ս. Եկեղեցւոյս մէջ եւ կը կատարուի Մատաղօրհնութիւն Եկեղեցւոյ օծման 58-րդ տարեդարձին առթիւ:

Հանդիսութեանց կը նախագահէ, պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Երմագեանի:

Յաւարտ պատարագի դոհաբանական աղօթք եւ արեւշատութեան մաղթանք կը կատարուի եկեղեցւոյ Սահակ – Մեսրոպ մշակութային կեդրոնի բարերարներուն:

Իսկ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի եկեղեցւոյ ծառայող հոգեւորականաց դասուն, սարկաւագաց, ինչպէս նաեւ եկեղեցւոյ եւ մշակութային կեդրոնի բարերարներուն:

Եկեղեցւոյ արարողութիւններէն ետք Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Տան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ սիրոյ սեղան, որուն հրաւիրուած է մերազն ժողովուրդը:

Իսկ պատարագի ընթացքին եկեղեցւոյ հովիւը՝ Տ. Գարեգին Վարդապետ Պեքճեան իր հետ ունենալով վարչութեան անդամներէն պիտի այցելէ Սէն – Փիէրի գերեզմանը, ուր ծաղկեպսակ պիտի զետեղէ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի եւ հոգեւորականաց շիրիմին վրայ պիտի կատարէ հոգեհանգստեան պաշտօն:

Սկիզբ ժամերգութեանց	ժամը 8.30:
Պատարագ	ժամը 10:
Գերեզմանի այցելութիւն	ժամը 11:
Սիրոյ ճաշ	ժամը 13:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉի Պուլվար Օտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Հոկտեմբեր 14, կէսօրէ ետք ժամը 14.30-ին սովորական հաւաքատեղին, կարեւոր օրակարգ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14-15

SAMEDI-DIMANCHE
14-15 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.122 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.122

ԱՐՑԱԽԷՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՄՏԱՀՈԳԻՉ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

«ՀԱՍԿՆԱԼԻ Է ՈՐ ՀԱՅԵՐՈՒ ՀԱՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ՅՈՒՍԱՀԱՏՈՒԹԵՆԷՆ ԲԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԾՈՒԻ»

ԿԸ ԳՐԷ «ԼԸ ՄՈՆՏ», ՈՐ ՅՈՌԵՏԵՍ Է

«Լը Մոնտ» լայն տեղ տուած էր Հինգշաբթի իրիկուն (Հոկտեմբեր 13): Նախ առաջին էջի ֆրոնթը կը նուիրէր Ղարաբաղի եւ Հայաստանի վիճակին, մտահոգիչ, բայց իրատես խորագրի մը տակ. — «Veillée d'armes au Caucase».

Վերլուծումը, զոր կ'ընէ թերթը, խիստ հետաքրքրական է, թէեւ եզրակացութիւնը յոռետես: Պատերազմի ուրուականին սպառնալիքը կը տեսնէ, հասած բոլոր լուրերը ծանրակշիռ գտնելով: Կ'արձագանգէ Ստեփանակերտի դէպքին («Յառաջ», Հոկտեմբեր 12 եւ 13), չեշտելով թէ բանակը, որ պէտք է պաշտպանէ Ղարաբաղի Հայերը, կրակ բացած է անոնց վրայ: Կը յիշէ Չորեքշաբթի օրուան Երեւանի միթինկը, ուր 100.000 Հայեր կը բողոքէին Մոսկուայի լռութեան եւ կրաւորականութեան դէմ: Անհնազանդութեան կոչ ալ կ'ըլլար հայ զինուորներուն եւ զինուելու սահմանամերձ բնակչութեան: Թերթը բառերը չի ծամծմեր եւ բացէ ի բաց կը դատապարտէ Մոսկուան, գրելով. — «Որ Մոսկուա այսքան երկար ատեն հանդուրժած ըլլայ Հայաստանի շրջափակումը մասնաւորապէս վրդովեցուցիչ է: Հետեւանքները աղէտալի են. — վառելանիւթի պակասէն փոխադրութեանց միջոցներու անդամալուծութիւն, ձմրան նախօրեակին ջեռուցումի վտանգ, գործատուներ, որոնք չեն բանիր եւ ամէնէն ծանրակշիռը՝ վերաշինութեան բոլոր աշխատանքները դադրած են»: Ու կ'եզրակացնէ. — «Կարելի է հասկնալ, իրաց այս կացութեան մէջ, որ հայկական համակերպումը յուսահատութեան վերածուի, մինչեւ իսկ բարկութեան: Բայց, դեռ կարելի չէ հասկնալ սպասողապաշտ քաղաքականութիւնը Կրեմլինի, որ մինչ ինքզինքը պաշտպանը հռչակած է Հայերու (քրիստոնեայ) շրջապատուած, բացի Վրաստանէն, մահմետական ժողովուրդներով: Կամ թէ ոչ՝ Պր. Կորպաչով ուզելով ջարդուփշուր ընել եռուն ազգայնականութիւն մը, լրբօրէն կը շահագործէ բնական աղէտ եւ հնամենի ատելութիւնները»:

Նոյն թիւին մէջ, «Լը Մոնտ» կովկասեան լուրերուն կցած էր վկայութիւն մը՝ «Վերապրիլ Հայաստանի մէջ», զոր ստորագրած է Հերմին Սեւակ: Նկարագրութիւնն է Հայաստանի, աղէտեալ շրջաններու մանաւանդ առօրեան, որ հեռու է մխիթարական ըլլալէ, մանաւանդ շրջափակումէն ի վեր:

ՄՈՍԿՈՒԱ ԽՈՍՏՈ՞ՒՄ ԸՐԱԾ Է ՊԱՔՈՒԻ

Ուրբաթ առաւօտեան մեր տեսած օրաթերթերուն, ամէնէն «սեւ» լուրերը կուտար «Ինթէրնէշընըլ Հէրըլտ»ը (Հոկտեմբեր 13):

Ամերիկեան թերթին թղթակցին համաձայն - Պիլ Քելլէր - Ատրպէյճանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղարը՝ Վէզիրով հրապարակուած համաձայնագիր մը ստորագրած է Ժողովրդական Ճակատին հետ, «գնելու համար խաղաղութիւնը»:

Այս համաձայնագիրը գրեթէ բոլոր պահանջումները կ'ընէ Ժողովրդական Ճակատին, որու փոխարէն ձեռք ձգած կ'ըլլայ գործադուլի վերջաւորութիւնը: Այս զինակցութիւնը ալ աւելի կը նուազեցնէ որեւէ հաւանականութիւն որ խաղաղ միջին ճամբայ մը գտնուի Ղարաբաղի համար: Անգամ մը եւս, կը յիշուի որ Կորպաչով ապահովութիւն տուած է Վէզիրովի թէ հողային պահանջի որեւէ հարց չի կրնար ըլլալ: Աւելին, առանձին Կորպաչով ըսած կ'ըլլայ նոյնիսկ Վէզիրովի թէ այդ առաջին քայլ մըն է ջնջելու համար Լեռնային Ղարաբաղի կառավարական յատուկ Կոմիտէն: Այս ամբողջը հաստատուած չէ թէեւ, բայց հաւանական կը նկատուի որ ճիշդ է:

Ամերիկացի լրագրողը անդրադառնալով Ժողովրդական Ճակատին, կ'ըսէ թէ ան կազմուած է երիտասարդ գրողներէ, պատմաբաններէ եւ մտաւորականներէ եւ հազարաւորներ ալ քաշեցին, երբ գլխաւոր թեման այն եղաւ թէ Պաքուի կառավարութիւնը վաճառքի հանած է Ղարաբաղը:

Ցարդ, համաձայնագիրը տպուած է միայն Ճակատին ազերի լեզուով լոյս տեսնող անպաշտօն թերթին մէջ: Ճակատի մէկ անդամը՝ Նաճաֆ Նաճաֆով ըսած է թէ անպայման վճռած չեն քաշուիլ Խորհրդային Միութենէն. «Մեր դիրքը, կ'ըսէ, այն է որ եթէ պայմանները արդար են կրնանք ապրիլ Խորհրդային Միութեան մէջ: Բայց, եթէ պայմանները ճիշդ չըլլան, մեր վերջին քայլը կ'ըլլայ քաշուիլ»:

× Քոթիտիէն տը Փարի «Le S. O. S. de l'Arménie» խորագրին տակ կ'անդրադառնայ անցուդարձին, ու կը հրատարակէ «Ինքնորոշման Միութեան» մէկ կոչը:

«Լիպերասիոն» նաեւ կ'արձագանգէ վերջին իրադարձութեանց, աւելցնելով թէ շրջափակման վերնալուն մասին լուրերը հակասական են: Երկաթուղիի նախարարն իսկ՝ Կոնարեւ յայտարարած էր, որ երկաթուղիի շրջափակումը տարածուած է Վրաստանի, որպէսզի այդ ճամբով Հայաստան պարէնաւորում չստանայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ անակնկալ այցելութիւն մը տուաւ Քոլոմպիոյ, նախքան Ֆրանսա վերադառնալը, որպէսզի Եւրոպայի համակամութիւնը յայտնէ կառավարութեան տարած պայքարին, թմրեցուցիչներու շահատակութեան դէմ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԷՆ առեւտրականներու մարմին մը այցելած է Թուրքիա ու գործակցութեան առաջարկ ըրած թուրք գործատէրերու: Ազրպէյճանցիները ըսած են թէ Կորպաչովեան նորարարութիւնները առիթ պիտի տան արտասահմանեան երկիրներու հետ առեւտրական յարաբերութիւններ հաստատելու եւ իրենք առիթէն օգտուելով կ'ուզեն յատկապէս տեղ ունենալ Թրքական շուկային վրայ: Անոնք չեշտած են նաեւ թէ իրենց լեզուն, մշակոյթը ու ծագումը նոյնը ըլլալով Թուրք ժողովուրդին հետ, ամէնէն բնական բանն է որ ունենան առեւտրական ու գրօսաշրջական սերտ կապեր ալ:

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԷՆ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 23, 1989)

Դժուար չէ ենթադրել անշուշտ թէ քաղաքական ներկայ իրավիճակին մէջ ի՛նչ ոգիով եւ ինչ ոճով ելոյթներ կ'արձագանգեն Ատրպէյճանի Գերագոյն Խորհուրդի ամպիոնէն: Սակայն երբ մարդ աչք մը կը նետէ նստաշրջանի ատենագրութեան, կը զարմանայ ենթադրութիւններու եւ իրականութեան ա՛յս աստիճանի նմանութեան:

Ատրպէյճանցի երեսփոխանի մը ճառէն առնուած հետեւեալ մէջբերումը նախ օրինակ մըն է այս նմանութեան.— «մարզին մէջ տեղի ունեցող բոլոր յանցագործութիւնները, անօրինականութիւնները խումբ մը ծայրայեղականներու գործը չէ միայն, անոնց լայն մասնակցութիւն կը բերէ մարզի ամբողջ հայ բնակչութիւնը՝ կուսակցական, խորհրդային ղեկավարներ, համայնավարներ, անկուսակցականներ, կոմերիտականներ, ծերեր, երախաներ»: Սպասելի այս հաստատումին կը հետեւի ճառերու բազմութեան միակ ճշմարիտ ու անկեղծ արտայայտութիւնը. «պարզ է որ այդ երկու ժողովուրդները չեն կրնար համատեղ ապրիլ մարզին մէջ»: Իսկ կացութեան որպէս դարման առաջարկուած լուծումը անհեթեթութեան ու անլրջութեան հազուադէպ միաձուլում մըն է որուն կարելի ըլլայ հանդիպիլ քաղաքական կեանքի մէջ. ազերի երեսփոխանը կ'ըսէ. — «Կ'առաջարկեմ Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութիւնը տեղափոխել Հայաստանի այն վայրերը ուրկէ տեղահան ըրած են բնիկ Ատրպէյճանցիները»:

Ուրիշ երեսփոխան մը, Պապէն աւելի պապականի նախանձախնդրութեամբ իրացուցած ընկեր Կորպաչովի զեկուցման հիմնական դրոյթները, կը զարմանայ Ս. Յարութիւնեանի խօսքերուն: Անոնք «այն տպաւորութիւնը կը ստեղծեն որ միութենական հանրապետութիւններու միջեւ պատմականօրէն կազմաւորուած սահմանները փոփոխութեան ենթարկելու, միութենական հանրապետութեան գերիշխանութիւնը ամէն կերպով ամրապնդելու, այսինքն՝ անոնց գործերուն կոպիտ միջամտութիւն չկատարելու մասին Կորբաչովի զեկուցման հիմնական դրոյթները, ԼՂԻՄ-ի հարցը ազգայնական զգացումներ զարգացնելու համար օգտագործելու փորձերը արգիլելու Անդրկովկասի շրջանին մէջ ազգամիջեան յարաբերութիւնները կարգաւորելու մասին ընկեր Կորբաչովի կոչերը չեն հասած ընկեր Յարութիւնեանին: ... Տարակուսանք կը պատճառէ նաեւ որ Հայաստանի կուսակցական ղեկավարը հանդէս կուգայ Հայաստանէն դուրս գտնուող Ատրպէյճանի տարածքին մէկ մասին վրայ ապրող բնակիչներուն շահերուն պաշտպանութեամբ»:

Ատենագրութեան վերջին մասը յատկացուած է Ատրպէյճանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Վէզիրովի խօսքերուն. ատրպէյճանցի ղեկավարը ամբաստանելու մարմաջէն այնքան տարուած է որ չի լսեր իր իսկ ըսածը, տեսնելու համար թէ այդ մարմաջը երբ դուրս կ'ելլէ հակշիռէ, կը գործէ հեղինակներուն դէմ: Վէզիրով կը դանդատի շրջափակումէն, մոռցած թէ իր նպատակն է վարկաբեկել հայ ժողովուրդը. ան կ'ըսէ. — «Երկաթուղիներու վրայ, գիտէք թէ ինչ է կացութիւնը: Այն ժամանակէն ի վեր հանրապետութիւն չէ եկած 600 հազար թոն մեզի անհրաժեշտ ապրանք: Օրինակ, 3 հազար թոն միս, 2,5 հազար թոն իւղ, 48 հազար թոն հացահատիկ, 2,5 հազար թոն գետնախնձոր, այնքան, ինչքան որ ամիս մը անհրաժեշտ է Բաքուին»: Այսքանէն ետք, իրավիճակին անծանօթ մը կրնա՛յ ենթադրել թէ Հայերն են շրջափակումին հեղինակները. ենթադրութիւն, որուն կը կարծուի թէ կ'ուզէ առաջնորդել Վէզիրով, սակայն ոչ. ան անմիջապէս կը ճշդէ. — «Այնպէս որ եթէ կը փափաքիս ուրիշի մը վնաս հասցնել, կը կարծես որ քեզի վնաս չի՞ հասնիր: Երկիր մըն է ասիկա: 100 հազար թոն կրաշաղախ չենք ստացած: Կ'ըսէին՝ թերեւս անօթի մնանք: Ա՛յս գնով մենք յաղթանակի պիտի հասնինք»:

Անկեղծութեան ու միամտութեան բեւեռներէն ո՞ր մէկուն վրայ պէտք է զետեղել արդեօք Վէզիրովի այս «սրտցաւ» արտայայտութիւնը. բեւեռներ, որոնց գոյութիւնը հաւասարապէս անընդունելի, նոյնիսկ զարմանալի է քաղաքական մարզին մէջ, եթէ վերին լայնախոհութեան մը վահանը պատնէշ չկանգնի անոնց, խորտակելով արդարութիւն, հաւասարութիւն փնտռողին հաւատքն ալ, ջանքերն ալ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՆԱՁԵՒԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Հայերու ցեղասպանութեան ոգեկոչումին բանաձեւը կը շարունակէ զբաղեցնել Թուրք քաղաքական կեանքը: Երկրին արտ. գործոց նախարարը Մ. Եըլմազ Ազգ. մեծ ժողովին մէջ օրակարգէ դուրս խօսք առնելով արտայայտուած է այս մասին. ան անգամ մը եւս ծանրացած է այս քայլով Թուրքեւամերիկեան յարաբերութիւններուն հասնելիք վնասներուն մասին եւլն.: Մ. Եըլմազ ըսած է. «Թուրքիոյ պաշտպանութեան քաղաքականութեան մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւեն Միացեալ Նահանգներու հետ մեր համաձայնութիւնները: Սակայն, ինչպէս ժողովրդավար ամէն երկրի մէջ, հոս եւս, կառավարութիւնը չի կրնար ժողովուրդին արդար բողոքին ու զայրոյթին դէմ խուլ ձեւանալ: Այս պայմաններուն տակ, թուրք ժողովուրդը ցեղասպանութեան ամբաստանող օրէնք մը անխուսափելի կերպով հետեւանքներ պիտի ունենայ Միացեալ Նահանգներու հետ մեր փոխյարաբերութիւններուն յետագայ ընթացքին վրայ ու աննախատեսելի զարգացումներու դուռ բանայ»:

Արտաքին գործոց նախարարէն ետք կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներն ալ արտայայտուած են յիշեալ բանաձեւին մասին. անոնք միաձայնութեամբ յայտնած են այն կարծիքը, թէ բանաձեւը ընդունիլ, Միացեալ-Նահանգներու Քոնկրէսին համար պիտի նշանակէ ահաբեկչութեան զօրավիգ կանգնելու քայլ մը առնել: Անոնք չեշտած են նաեւ թէ անցեալի պատահարները կարելի չէ ցեղասպանութիւն որակել, այլ ինքնապաշտպանական արարքներ են. պատմութիւնը եւ դիւանները տրամադրելի են բոլորին ու ամէն բան բացայայտ է:

Ազգ. մեծ ժողովի նիստին աւարտին ծանուցագիր մը յանձնուած է Նախագահութեան որպէսզի զայն փոխանցէ ամերիկեան Քոնկրէսին: Գրութեան մէջ կը չեշտուի թէ խոր վրդովում կը պատճառէ քաղաքական նպատակներով հրահրումը ցեղասպանութեան վարկածի մը, որ ընդունելի ըլլալու պարագային լրջօրէն պիտի վնասէ Թուրքեւամերիկեան յարաբերութիւններուն:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՅՐԴ ՅԱՐԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Սեպտ. 29ին, Ուրբաթ իրիկուն մը, Սալթեփրիէրի մատուռ-եկեղեցիին մէջ (ուր տարի մը առաջ՝ Արբի Յովհաննիսեան Լեւոն Շանթի Շղթայուածները ներկայացուցած էր), տեղի ունեցաւ «3-րդ Յարկ» անուանումին տակ խմբաւորուած հայաստանցի նկարիչներու ցուցահանդէսին բացումը: Ցուցահանդէսը, տեւեց մինչեւ Հոկտեմբեր 14, կազմակերպուած էր «Coopération Arménie»ի եւ «France - Libertés» հիմնարկին համագործակցութեամբ: Այս վերջինին հիմնադիրը՝ Տանիէլ Միթերան, որ Ֆրանսայի Նախագահին կինն է, ներկայ էր բացման իրիկունը, ու առիթը ունեցաւ իր հիմնարկին նեցուկը ստացած ցուցահանդէսին նկարներն ու արձան - առարկաները գնահատելու: Զոյգ հիմնարկներուն նպատակն է անշուշտ՝ ցուցահանդէսին հասոյթը տրամադրել Հայաստանի ուղղուած մարդասիրական գործունէութիւններուն: Ներկայ յօդուածը կը վերաբերի սակայն ցուցադրուած գործերուն միայն, եւ ո՛չ թէ մարդասիրական համապիրին, որուն մէջ կը հրամցուին անոնք մեզի:

**

«Coopération Arménie»ի պատասխանատուներէն մէկը՝ Լիլեան Տարօնեան, ցուցահանդէսի քաթալոկին (1) տուած իր ներածական խօսքին մէջ, կ՚ըսէ հետեւեալը.– Nous n'étions pas allés à leur rencontre: Ի՞նչ պէտք է հասկնալ այս նախադասութենէն: Չէ՛ինք նախատեսեր այդպիսի հանդիպում մը, չգացինք հոն զիրենք գտնելո՛ւ նպատակով: Հանդիպում մը սակայն տեղի ունեցած է, պատահական թէ ճակատագրական: 1988-ի Դեկտեմբերին՝ աղէտէն յետոյ բնազդային մղումով Հայաստան խուժող եւ հոն ուղղութիւն փնտռող Ֆրանսահայեր կը հասնին աղէտեալներուն, կը փորձեն օգնութեան իւրայատուկ միջոցներ ստեղծել, կը դիմաւորեն իրենց ներկայութեամբ՝ տասնամեակներէ ի վեր իրենց մէջ յամեցող Աղէտին գաղափարը, ու ... կը հանդիպին արուեստին: Պատահմամբ, թերեւս: Բայց աղէտին վայրը հասած՝ իրե՛նք կրցան տեսնել Հայաստանի հողին վրայ ծլած նորագոյն արուեստը: Լ. Տարօնեան կը յիշեցնէ, նոյն բացման խօսքին մէջ, որ «3-րդ Յարկ» խմբակին վերջին ցուցահանդէսը տեղի ունեցած էր Յուլիս 1988-ին, Լենինականի մէջ: (Անկէ վերջը, նոր ցուցահանդէս մը կազմակերպըւած է Երեւանի Նկարչի Տան մէջ, 1989-ի սկիզբը: «3-րդ Յարկ» անուանումը կուգայ Երեւանի մէջ կայացած նախորդ ցուցահանդէսէն, երբ խմբակին շնորհուած էր Նկարչի Տան երրորդ յարկը գրաւելու «պատիւը»):

«Ցուցասրահ» (2) մտնելէ առաջ՝ ո՛չ մէկ գաղափար ունէի այս նկարիչներու գրեթէ բոլորին ինքնութեան ու ստեղծագործութիւններուն մասին: Առաջին տըպաւորութիւնս եղաւ ... բացարձակ զարմանքը: Ցուցադրուած արուեստը ո՛չ մէկ կապ ունէր մինչեւ այսօր Հայաստանէն եկած գեղանկարչութեան ու քանդակագործութեան հետ: Բացառիկ նորարարութեան մը տպաւորութիւնը կը ձգէր, ինչ որ կ՚ըսեմ առաջին հերթին ո՛չ իբրեւ գնահատանք, այլ իբրեւ բնութագրում: Ներկայացուածը շատ յստակ ձեւով, գըրեթէ կամայապաշտ որոշումով ու ամէն պարագայի՝ յամառ գիտակցութեամբ, նորարարութեան փնտռտուք մըն էր, «աւանգարդիզմ»ի ինքնահաստատում: Բայց նորարարութիւն ու «աւանգարդիզմ», որոնք շատ մօտէն կը յիշեցնէին արեւմտեան հոսանքները: Ա՛յս եղաւ իմ առաջին տպաւորութիւնս, կ՚ենթադրեմ որ եղաւ նաեւ շատերունը. անծանօթ ու օտար չէր երբեք ինչ որ մեր աչքը կը տեսնէր, մեր գիտցածն էր, ու այդ իսկ պատճառով՝ բացարձակապէս շփոթեցուցիչ: Ու կը լսէի շուրջս շփոթը որ շուտով կը թարգմանուէր մեղադրանքի: Շատ լսեցի այդ մեղադրանքը, մեղմ թէ ուժգին, հանդուրժողական թէ մերժողական: Հետեւաբար՝ անդրադարձ մը անհրաժեշտ էր առնուազն, վիճարկո՛ւմ մը զգացուած շըփոթին հետ, նորարարութեան փնտռտուքին ու եղանակներուն շուրջ:

Ըսի՝ առաջին տպաւորութիւն: Անկէ ետքը թերեւս՝ պէտք էր մօտենալ գործերուն, զանազանել, ամէն մէկ հեղինակ տարբեր հայեացքով դիտել: Առաջին տպաւորութիւնը վերլուծել: Սփիւռքի Հայուն նայուածքը ի հարկէ՝ մտահերձուած վիճակի մէջ է տեւաբար: Կը տեսնէ ու կ՚ընդունի արեւմտեան աշխարհի նորարար երեւոյթները, բայց երբ կը դառնայ Հայութեան հանդէպ իր մտապատկերներուն, պատրաստ չէ վայրկեան մը իսկ զիջելու իր կառուցած աշխարհի տուեալներէն: Թերեւս ալ կը սխալիմ ըսելով որ այս կեցուածքը յատուկ է ըՍփիւռքի Հայուն: Հայաստանի մէջ բուն իմաստով նորարար արուեստի մը չգոյութիւնը «3-րդ Յարկ» խմբակէն առաջ, ու այդ նոյն խմբակին ստացած մեղմ խօսքով՝ «պաղ» ընդունելութիւնը կը փաստեն հաւանաբար որ հոն՝ այնքան տարբեր ըլլալու չէ կացութիւնը: Պատճա՞ռը: Անհատակ արուեստ մը, ուր չկայ ո՛չ մէկ յղում, ո՛չ մէկ référence հայկական ըսուած արուեստի մը սովորական յատկանիշներուն:

Լա՞ւ են, գէ՞շ են այն ատեն այս գործերը: Ինքնատի՞պ են, հետեւողակա՞ն են: Ինքնաբո՞ւխ են, կապկո՞ւմ են: Համոզուած եմ որ ամբողջովին երկրորդական են այս նկատողութիւններն ու այս հարցումները: Շփոթէն անդին՝ մեղադրանքը կը փաստէր որ տակաւին «լաւ»ի ու «գէշ»ի, «ինքնատիպ»ի ու «հետեւողական»ի, «ինքնաբուխ»ի ու «կապկում»ի յղացքներու կիրարկումով է որ կը փորձենք ըմբռնել ու գնահատել մեր տեսածը: Մինչդեռ, ու այս եղաւ մտածումիս յաջորդ շարժումը, առաջին անգամն է որ անձամբ կը տեսնէի կերպարուեստի մարզին մէջ՝ աւանդական ու հայկական կարծուած յղումներէն բացարձակապէս ձերբազատ արտադրութիւն մը: Ձերբազատ՝ թեմաներու տեսանկիւնէն, ձերբազատ՝ թեքնիքի գետնին վրայ, ձերբազատ վերջապէս՝ գեղարուեստական ու նոյնիսկ արտանկարչական մտահոգութիւններու ճամբով:

Հայաստանի իրականութենէն ներս՝ արդիական ու արդիապաշտ նկարիչներ եղած են անկասկած: Քոչարը ամէնէն ծանօթն է ասոնցմէ: Դժբախտաբար՝ արտաքին թէ ներանձնականացած պարտադրանքներու հետեւանքով՝ մքած է իրենց մէջ այդ արդիականութիւնը, նոր ծիլեր չէ տուած, եւ ամէն պարագայի՝ երբե՛ք դպրոց չէ կազմած: Կը կրկնեմ՝ նկատի ունիմ միայն հայաստանեան արուեստագէտները: Սփիւռքը՝ ուրիշ հարց:

Պիտի հարցուի. արժանի՞ք մըն է անպայման աւանդական թեմաներէն, թեքնիքներէն ու գեղարուեստական մտահոգութիւններէն բացարձակ ձերբազատումը: Այո՛ արժանիք մըն է, անվարան, որովհետեւ ազատում եւ ապագայ չունի արուեստ մը, որ կարող չէ զարմացնելու, ազգային սահմանները քանդելու (սահմաններ որոնք անունով միայն, ենթականերու կարճատեսութեա՛մբ միայն ազգային են), գաղափարներու, նայուածքներու, ինքնահաստատման ձգտող ինքնահաճոյ կեցուածքներու դէմն ու պատնէշը վերիվայրելու: Այս՝ ընդհանուր իմաստով ըսուած: Բայց պատմականօրէն արժանիք մըն է նաեւ, երբ գիտենք որ նորարարութեան մշակոյթ մը գոյութիւն չէ ունեցած Հայաստանի մէջ գեղանկարչութեան ու քանդակագործութեան մարզերէն ներս, վաթսունական թուականներէն անդին, քանի որ այդպիսի մշակոյթի մը սաղմերը ճզմուեցան, յաճախ գիտակցաբար ու գիտակցութեամբ, ծլելէ առաջ, մղելով նորարարութեան ներկայացուցիչները կա՛մ դաժան ինքնուրացումի, իմա՝ իմացական անձնասպանութեան, կա՛մ ալ աւելի պարզ ու մեկին՝ արտագաղթի: Օրինակները, կը յուսամ, ծանօթ են, ու պէտք չունիմ անուններ թուելու: Վաթսունական թուականներէն՝ Մինաս Աւետիսեանի (նկարչութեան մարզին մէջ) ու Արթօ Չաքմաքճեանի (քանդակագործութեան) անունները խորհրդանիշներ են նորարարութեան մշակոյթի մը կարելիութեան եւ ճզմումին: Ի հարկէ՝ բուն իմաստով «աւանգարդ»ի մշակոյթ մը չէ որ կը հետապնդէին իրենք, եւ իրենց մօտ՝ ազգային ու աւանդական յղումները բացակայ չէին երբեք: Ամէն ոք գիտէ որ կերպարուեստի մարզէն եթէ անցնինք գրականութեան՝ նորարարութեան մշակոյթը ամբողջովին անցոյ է Հայաստանի մէջ, մօտաւորապէս 1925-էն ի վեր:

Ինչո՞ւ այդքան էական կը գտնեմ «նորարարութեան մշակոյթ» մը, եւ անոր շարունակականութիւնը: Որովհետեւ գեղանկարչութեան ինչպէս քանդակագործութեան մարզէն ներս, 20-րդ դարու բոլոր մեծ շարժումները ծնան այդ հողէն, այդ սկզբունքներէն, եւ ո՛չ թէ ընդունուած ձեւերու եւ ձեւաւորումներու մէջ՝ ապաժամ ներդրումէն: Եթէ լաւ կը հասկնամ զիրենք, «3-րդ Յարկ»ի նկարիչները կ՚ուզեն վերստեղծել տեղւոյն վրայ, երկրի պայմաններուն մէջ, նորարարութեան մշակոյթ մը, իր բոլոր տուեալներով, ու նաեւ՝ իր բոլոր արտաքին երեւոյթներով, որոնց ի հարկէ՝ վարժուած ենք: Ու կը վերադառնամ հիմա սկզբնական թեմային: Եթէ Աստծոյ ճամբաները անիմանալի են, արուեստի հաւաքական ճամբաները հաւանաբար անիմանալի չեն:

Քիչ առաջ որ շատ լսեցի «վարժուած ենք»ի նման մեղադրանք մը, այս ցուցահանդէսին շուրջ, ինչ որ խորհիլ տուաւ ինծ որ այստեղ նկատառման արժանի կէտ մը կայ: Տարբեր ձեւերով արտայայտուած ի հարկէ, բնական հակազդեցութենէն մինչեւ անպարկեշտ կեցուածքը (որուն յարացուցական նմոյշը կրնայ գըտնել հետաքրքրուած ընթերցողը գրաւոր անդրադարձի մը մէջ, «Սովետական Արուեստ» թերթին Յուլիսի համարին մէջ լոյս տեսած, «3-րդ Յարկ»ի վերջին ցուցահանդէսին նուիրուած յօդուածի մը ձեւով, որուն պիտի վերադառնամ քիչ ետքը): Վարժուած ենք «Հէփընենկ»ներուն (որոնք հայաստանեան Մարտի ցուցահանդէսի բացումին ընկերացած էին, ու տեղի չունեցան հոս): Վարժուած ենք «պոպ - արտ»ին: Վարժուած ենք քաղաքակրթութեան արտադրած աղբերը իրենց համապիրէն դուրս հանելու, ու արուեստի ճամբով նայուածքին տակ փոխադրելու արարքին, որուն ախոյեանը հանդիսացաւ նաեւ գրական մարզին մէջ, տեղն է հոս յիշեցնելու, Սփիւռքի մեծագոյն (եւ անշուշտ ամէնէն անծանօթ) դէմքերէն մէկը՝ Վահէ Օշականը (3): Վարժուած ենք «վերացական արտայայտչականութեան» դրսեւորումներուն, Ամերիկայէն եկած յիսունական տարիներու սկիզբը, որոնք դարուս ամէնէն հուժկու, ջղուտ եւ հեռահայեաց հոսանքներէն մէկը հանդիսացաւ գեղանկարչութեան մէջ: Վարժուած ենք, դարու սկիզբէն ի վեր՝ «քոլաժ»ի ներմուծումին նկարչութեան մէջ: Վարժուած ենք ամէնօրեայ առարկաներու «պատկերաքանդ» ցուցադրումին: Վարժուած ենք Մոնտրիանի հետեւողականութեամբ երկրաչափական ձեւերու եւ գոյներու գործածութեան: Վարժուած ենք «մինիմալիսթ» իմաստով գոյնի ու ձեւի նուազեցումին:

Ինչ որ թուեցի հոս՝ սա կամ նա ձեւով կա՛յ ներկայ ցուցահանդէսին մէջ, երբեմն հեռաւոր յիշատակներով, երբեմն ալ՝ անմիջական յիշատակութեամբ: Բայց իսկապէս վարժուա՞ծ ենք: Այս բոլորէն մէկն ու միւսը երբեւիցէ տեսա՞ծ էինք անկէ առաջ հայ որակուած արուեստին մէջ:

Ամէն մեծ արուեստ սկիզբ մըն է, կարծէք ամէն ինչ իրմով կը սկսի: Բայց ամէն մեծ արուեստ ունի նաեւ իր սկզբնաւորութիւնը, քաներորդ դարուն՝ միշտ իր արմատները նետող նորարական մշակոյթի մը մէջ: Հայաստանեան նկարիչներու այս խումբը կ՚աշխատի այդպիսի սկզբնաւորութեան մը ի խնդիր: Ու բնական է որ նորարարութեան արմատները փնտռէ հո՛ն ուր կան անոնք աշխարհի երեսին, հոն ուր եղած են: Հետեւաբար՝ բնական է որ «վարժուած» ըլլանք անոնց: Հայաստանի մէջ՝ նորարարութեան աւանդութիւնը (յարակարծիք թող չթուի այս բառակապակցութիւնը) սկիզբէն պիտի ստեղծուի: Միայն թէ մենք կ՚երեւի վարժուած չե՛նք նորարար արուեստի մը գաղափարին հայ իրականութենէն ներս, հոս՝ Սփիւռքի մէջ, ինչպէս հոն՝ Հայաստան: Բայց լսէ՛ք ինծի. ե՞րբ իսկապէս ուզած ենք, ե՞րբ իսկապէս փնտռած, պահանջած, յուսացած ենք նախ եւ առաջ՝ արուեստի մը սկզբնաւորութիւնը, մենք, դուք: Արուեստի մը սկզբնաւորութիւնը, այո՛, այսինքն բանի մը որ հոմանիշ է ազատութեան շունչին: Չեմ ուզեր մեծ ըղձացումներու դրօշը պարզել ու ծածանել, բայց այդ շունչն է որ զգացի առաջին անգամ ըլլալով Սալփեթրիէրի Եկեղեցւոյ մէջ, Հայաստանէն եկած գեղանըկարչական այս գործերուն առջեւ:

**

Ըսի սկիզբը որ գանգատուած մօտեցում պիտի չունենայի 3-րդ Յարկի նկարիչներուն հանդէպ: Զիս հետաքրքրողը նորարարութեան մշակոյթի մը հիմնաքարը դնելու արարքն էր, եւ ապա շունչի մը հոսքը, ուրեմն՝ ցուցահանդէսը իբրեւ հաւաքական երեւոյթ: Նոյն պատճառով ալ՝ այս տողերը ուզեցի գրել առանց ներշնչուելու նկարիչներու խօսքերէն, մտերմութեան մը բերած հասկացողութենէն, որ օգտակար կ՚ըլլայ երբեմն հեռաւորը մատչելի դարձնելու համար, բայց յաճախ՝ պատմական ընթացքին ու գեղարուեստական գործին նկատմամբ տրամադրելի նայուածքը կը խցէ մտերմական նկատողութիւններէն բխած միաձուլումով: 3-րդ Յարկի խումբին անդամներէն կը ճանչնայի միայն Աշոտ Բայանդուրի անունը, եւ հատ ու կենտ գործերը: Խումբին ամէնէն տարեցն է ան, թերեւս ամէնէն հասունը, ու «12»-ներու իր շարքը, զանգուածային տպաւորութիւն մը կը ձգէ, միախառնելով նըկարչութիւնը եւ տարածային էֆէկտները: Բայց դիտող մը միշտ իր նախասիրութիւններն ունի: Փոխանակ խումբին մաս կազմող անունները վերստին թուելու, կ՚ուզեմ հոս իմ անձնական նախասիրութիւնս ըսել ցուցահանդէսին մէջ կեդրոնական տեղ գրաւող այն հեղինակներուն (4), որոնք կ՚աշխատին «աղբ»ի գաղափարին շուրջ եւ անոր հիմնանիւթով (Արմէն Պետրոսեան եւ իր Ռնդեղջիւրը, Հէնրիկ Խաչիկեան եւ իր սեւապատ կաղապարները, բայց նաեւ Սահակ Պօղոսեանի «Կուտակում»ները, Արա Յովսէփեանի տարբաղադիր առարկաներու քոլաժները): Աղբ, սպառումի համար նախատեսուած առարկաներու եւ գործիքներու կտորուանքներ ու մնացորդներ կը գծեն ու կը կաղապարեն հոս կեանքի հակերեսը: Այսինքն՝ ինչ որ սահմանւած է անյայտութեան: Մեր քաղաքները շինուած ու զարգացած են զայն՝ այդ հակերեսը իրենց սահմաններուն, իրենց անբնակ արուարձաններուն մէջ շպրտելու արարքով, հիմնուած են նոյնիսկ «աղբ» հիմնանիւթը անհետացնելու, չքացնելու գործողութեան վրայ: Յիշեալ գործերուն մէջ՝ աղբը, արուարձանը, անբնակելին կեդրոն կը բերուին: Բիբը կը վիրաւորեն որպէսզի աչքը տեսնէ՛: Հոս այլեւս «աւանգարդիզմ»ի մը ձեւապաշտ հարցերուն հետ չէ որ գործ ունինք, այլ բուն արուեստին հետ, նոյնիսկ եթէ անթափանց թուին մեզի այդ արուեստին որոշումները:

**

Աւելի լաւ կը հասկցուի հիմա, կը յուսամ, թէ ինչո՛ւ այդքան անպարկեշտ կը գտնեմ «վարժուած ենք»ի տարբեր եղանակները: Չեն ընդունիր անոնք ըմբոստութիւնը իբրեւ սկզբնաւորութիւն: Չեն ընդունիր զայն արուեստին մէջ, ու գիտեմ հետեւաբար որ պիտի չընդունէին զայն ո՛չ մէկ մարզէ ներս:

Բուն անպարկեշտութիւնը կը սկսի սակայն, երբ մերժումը կը ծածկուի գիտութեան հովերով: «Սովետական Արուեստ»ի վերոյիշեալ համարին մէջ՝ Ինգա Կուրցենա, ներկայացնելէ յետոյ 3-րդ Յարկի երեւանեան ցուցահանդէսը, քիչ թէ շատ առարկայական կեցուածք մը պահելով, կը վերջացնէ իր յօդուածը այս հայ նկարիչներուն խորհուրդներ տալով: Եւրոպայի արուեստը 1982-էն առդին (նկատի ունի այդ թուականի Վենետիկի Պիէնալը) դարձեր է դէպի «ֆիգուրատիվ» գեղանկարչութիւն, եւ հռչակեր է «տրանսավանգարդ» մը, որուն լաւ պիտի ըլլար, ըստ իրեն, եթէ հետեւէին հայ նկարիչները: Տիպարային կեցուածք մըն է: Կը լսէք քննադատին շունչ քաշելը երբ պատմութիւնը ետ - քայլ կ՚ընէ, կը վերադառնայ իր՝ քննադատին հասկցած ու ընդունած արժէքներուն, ու առիթ կու-

ԽՕՍՔ ՅԻՇԱՏԱԿԻ

ՓԱՐԻԶՈՒՄ ԱՊՐՈՂ ՖԻԴԱՅԻՆ

Այսպէս եմ միշտ մտածել Զօհրապ Մուրատեանի մասին: Այո, իսկ եւ իսկ ֆիդայի՝ իր կամային ու վճռական հայեացքով, իր թափանցող ու վշտոտ աչքերով, կորովի ու անմշակ շարժուձեւով, զուսպ ու խիստ արտաքինով, այդ զուսպ ու խիստ արտաքինի տակ՝ բացառիկ քնքոյշ ու տառապող իր հոգով, որ լի էր պոէզիայով…

Ծնուել է Իզմիր, Մշոյ Խասգիւղացի ծնողէ, բայց ճակատագրի տնօրինութեամբ բնակւում էր Փարիզում՝ իր ծննդավայրի անդարմանելի կարօտը սրտում, որ նաեւ Հայաստանի կարօտն էր, իր հողի ու ժողովրդի կարօտը… Ապրում էր նաեւ մեղաւորութեան զգացումով, որ անմասն է հայրենիքի անցուդարձից ու մեղաւորութեան այդ զգացումը նրան մղում էր անել ամէն ինչ՝ իր ակամայ «մեղքը» քաւելու համար: Փարիզեան իր բնակարանում նա ստեղծել էր ի՛ր Հայաստանը, հայկական մթնոլորտը՝ իրեն շրջապատելով հայրենի բնապատկերներով, հայ վարպետների բազմազան աշխատանքներով, հայ գրողների ստեղծագործութիւնների բացառիկ հարուստ գրադարանով, այն ամէնով, ինչը կարող էր հայրենի մի յուշ արթնացնել, մի բեկոր յիշեցնել, մի պահ վերակենդանացնել: Բայց դա՛ էլ լիովին չէր մխիթարում նրա հայրենակարօտ հոգին, ու նա դառաւ Հայաստանի հետ, իր ժողովրդի մէջ ապրելու նոր ճանապարհ, որ հաւանաբար Սփիւռքահայի համար ճանապարհներից ամենափառահեղն է. հայրենի թանգարաններին, պատկերասրահներին ու գրադարաններին սկսեց պարբերաբար նուիրել սփիւռքահայ նկարիչների ստեղծագործութիւններ, տարբեր դարաշրջաններին պատկանող սեղնագործ ու կիրառական այլ իրեր: Վերջին տարիներին Զօհրապ Մուրատեանի համար սեւեռուն գաղափար էր դարձել Երեւանի պետական համալսարանին օգտակար լինելու գաղափարը, մի հաստատութեան, որտեղ կրթւում ու դաստիարակւում են հայ երիտասարդները: 1986-ին նա համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի գրադարանին նուիրեց Ֆրանսիական համընդհանուր հանրագիտարանի 23 հատորները, իսկ ընդամէնը մէկ տարի առաջ, ճիշդ ա՛յս օրերին, Զօհրապ Մուրատեանը դարձեալ Հայաստանում էր եւ դարձեալ ծանրաբեռ. այս անգամ նա հայրենի մայր բուհին նուիրեց ֆրանսիական բացատրական եւ այլ բառարանների 12 հատորներ: Ու հիմա երկրս յուզիչ է վերյիշել նրա խօսքերը, որ նա ասաց ի պատասխան իրեն ուղղուած երախտագիտութեան ու շնորհակալանքի արտայայտութիւններին. «… Կը գիտակցենք, որ մեր կեանքի այսօրուայ պահերն ալ կը դառնան քաղցրահունչ յիշողութիւններ, ու մեր կեանքի մայրամուտին կը մնան անանց ապրումներ ու ամոքիչ սպեղանիներ…»:

Այո, այն ամէնը, ինչ անում էր Զօհրապ Մուրատեանը, անում էր որպէս մըխիթարանք ու սպեղանի՝ կարօտախտով տառապող իր հոգու համար: Անգամ այդ՝ խսկապէս հիւանդ սրտով անընդհատ հիւրեր էր ընդունում Հայաստանից՝ կարծես ա՛յս կերպ էլ դարձնելով հայրենիքի հետ հաղորդակցուելու իւրօրինակ ձեւ… Հայեր, Հայեր, եւ ոչ միայն Հայաստանից: Փարիզի Մեզոն Ալֆոր կոչուող արուարձանում գտնուող նրա տանը ո՞վ ասես, որ չի հանդրուանել. նաեւ՝ Սողոմոն Թէհլիրեանը, Ուիլեըմ Սարոյեանը, Պարոյր Սեւակը, Մինաս Աւետիսեանը, մեր արուեստի ու գրականութեան գրեթէ բոլոր նշանաւոր դէմքերը, նաեւ պարզ, հասարակ հայեր, որոնք նրա համար մեծ էին այնքանով, որքանով ՀԱՅ էին:

Հայրենիքին վիճակուած դաժան աղէտը անբուժելի դարձրեց նրա սրտի տագնապները: Ճանապարհի հեռաւորութիւնը այլեւս անյաղթահարելի էր նրա համար ու վիրաւոր հայրենիքին օգտակար լինելու առաքելութիւնը յանձնարարեց կնոջը՝ Արաքսիին եւ եղբօրորդուն՝ Րաֆֆի Մուրատեանին, որոնք Հայաստան եկան վերաշինութեան աշխատանքներին մասնակից դառնալու իրենց ծրագրով ու պատրաստակամութեամբ: Այս օրերին դարձեալ պէտք է Հայաստանում լինէին, եթէ…

Զօհրապ Մուրատեանի մահուան լուրը այս ծանր օրերին աւելի սեղմեց մեր տըխուր հոգիները, որովհետեւ նրա մահով կեանքից հեռացաւ եւս մի ֆիդայի, որ թէեւ բնակւում էր Փարիզում, բայց մըշտապէս ապրում էր Մշոյ լեռներում, Հայաստանի հող ու ջրի հետ, հայ ժողովրդի երազների իրականացման ամէնօրեայ պայքարի մէջ…

ՍԷՅՐԱՆՈՒՀԻ ԳԵՂԱՄԵԱՆ

«Հայրենիքի Ձայն», Հոկտեմբեր 4

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

«Ֆրանս – Իւրս» ընկերակցութեան հըրաւէրով Հոկտեմբերի առաջին շաբաթը Ֆըրանսա գտնուող 320 հոգինոց խորհրդային պատուիրակութեան Հայաստանի վեց ներկայացուցիչները (10-ի վրայ), Հոկտեմբեր 6-ին, հանդիպում մը ունեցան Փարիզի հայ համայնքին անդամներու եւ ներկայացուցիչներու հետ:

Պատուիրակութեան անդամներուն պաշտօնէն յապաղումով ժամանումէն ու վիճարանական ցերեկոյթին բացումէն յետոյ, մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգուեցաւ երկրաշարժին զոհերու յիշատակը: Այնուհետեւ «Ֆրանս – Իւրս»ի ներկայացուցիչը հակիրճ կերպով խօսեցաւ Ֆրանսայի բերած օժանդակութեան, Հայաստանի մէջ հիւանդանոցի մը կառուցման համար ընկերակցութեան ձեռնարկած հանգանակութեան ու աղէտեալ մանուկներու Ֆրանսա ընդունման ծրագրին մասին (տե՛ս՝ «Յառաջ», Սեպտեմբեր 27): Հայաստանի վեց պատուիրակներուն բեմին վրայ միացաւ նաեւ «Ֆրանս – Իւրս»ի վարչութեան միակ հայ անդամը՝ Մ. Քաչքաչեան:

Հայաստանի եւ Արցախի ձգտեալ իրավիճակին առնչուող պատուիրակներուն տուած մանրամասնութիւնները, Հայաստանի իրադարձութեանց կամ առնուազն հայ մամուլին հետեւող մէկուն, մասնաւոր նորութիւն չէին բերէր: Մտքերու փոխանակութեան ընթացքին, որ տեղի ունեցաւ ֆրանսերէն ու հայերէն, շեշտըւեցաւ թէ Ղարաբաղի հարցը Ազրբէջանի ու Հայաստանի միջեւ չէ, այլ Արցախին ինքնորոշուելու իրաւունք տալն է (Համլէթ Վարդապետեան՝ Գիտութեանց Ակադեմիայի Ֆիզիքի հիմնարկի փոխ – տընօրէն), պարզուեցաւ աղէտեալ շրջանի խղճալի պատկերը. ցարդ Կիրովականի մէջ շահագործման յանձնուած է երկու բնակարանային շէնք, իսկ Լենինականի մէջ՝ մէկ շէնք ու մէկ դպրոց. տակաւին 120 հազար աղէտեալ կը գտնուի Խորհըրդային Միութեան տարբեր շրջաններուն մէջ (Արհմիութիւններու քարտուղարուհի Ջէմֆիրա Մինասեան):

Խորհրդային Գիտութեանց Ակադեմիայի անդամ՝ Նիկոլայի Ենիկոլոբեան, նախքան իր կարծիքը յայտնելը, ըսաւ որ ինք Ստեփանակերտ ծնած ու հոն դպրոց գացած է, ուսումը շարունակած է Երեւան, 1945-էն ի վեր Մոսկուա կ'ապրի ուր միեւնոյն ժամանակ Խաղաղութեան ֆոնտի փոխ-նախագահն է (նախագահ՝ Ա. Գարբով): Մոսկուաբնակ ակադեմիկոսը երկու նախադասութեամբ պարզեց իր միտքը. Խորհրդային Պետութիւնը որոշեց թէ Արցախը պիտի մնայ Ազրբէջանի կազմին մէջ, որուն ես եւ բոլոր Հայերը համաձայն չենք: Յառաջ կը քաշեն այն պատրուակը որ նման բազում խնդիրներ կան. սակայն Արցախի խնդիրը դիւրին է լուծել՝ միացնել Հայաստանին:

Պատուիրակութեան անդամներուն մէջ էին ու հարցումներուն պատասխանեցին նաեւ Արարատեան Թեմի առաջնորդ՝ Գարեգին Եպիսկոպոս Ներսիսեան, Երեւանի համալսարանի ֆրանսերէնի ամպիոնէն՝ Ռոզա Մելիքսէթեան եւ «Բրիստոլ» մանկավարժական հիմնարկի փոխ – տեսուչ Արամ Բարլէզիզեան:

Պատուիրակութեան անդամները առիթը չէին ունեցած տեսակցելու իրենց հետ Ֆրանսա ժամանած Ազրբէջանի ներկայացուցիչներուն հետ եւ անտեղեակ էին անոնց օրակարգէն: «Ֆրանս – Իւրս»ի ներկայացուցիչը յայտնեց թէ որեւէ պաշտօնական հանդիպում նախատեսուած չէր անոնց համար, սակայն կը հաղորդուէր թէ անոնք մեկնած էին Ստրազպուրկ, որ թրքագիտական կեդրոն կը համարուի (?):

Ցահեկան էր երկրաշարժէն յետոյ վերակառուցման աշխատանքներու համար Հայաստան մեկնած նախկին հրշէջ մը, որ վերջերս վերստին այցելած էր աղէտի շըրջանը: Ան եւս աղէտեալներուն ցաւալի մէկ պատկերը կը պարզէր, սակայն կը չեշտէր թէ Երեւան կամ Լենինական շուկաները լեցուն են պտուղ – բանջարեղէնով:

Սրահին մէջ ցուցադրուած էին Ռիշար Ժերանեանի երկրաշարժին նուիրուած երկու պաստառները:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԻՍԻԻ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԲԱՑՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Անցեալ Սեպտեմբերի 20-ին Չորեքշաբթի օր, ժամը 9·30-ին տեղի ունեցաւ Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Միօրեայ Վարժարանի բացման արարողութիւնը:

Ինչպէս սովորութիւն է վերջին քանի մը տարիներուն, այս տարի եւս աշնան գալով ու տերեւներու սաւառնումով, նոյնպէս եւ 4-էն 14 տարեկան հայ մանուկներ թռելով անուշիկ ու գոյնզգոյն տերեւներու նման լեցուեցան եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան Մշակութային սրահը, եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան, ծնողաց մարմնի, բազում ծնողներու եւ չորս ուսուցչուհիներու՝ Հերմինէի, Արմինէի, Հռիփսիմէի եւ Լեդայի ուրախ ու յուզումնալից նայուածքներուն ներքոյ:

Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Միւռոն վարդապետ ներկայ 100 աշակերտներու ընկերակցութեամբ արտասանեցին «Հայր Մեր»ն ու «Իմաստութիւն Հօր Յիսուս» հոգեզմայլ աղօթքները, ապա վարդապետը շեշտեց թէ հոս կուգան հայկական դաստիարակութիւն ստանալու եւ մանաւանդ պէտք է որ գնահատեն հոգաբարձութեան, ծնողաց մարմնի եւ ուսուցչուհիներու եւ իրենց ծնողներու նիւթական, բարոյական ու հոգեկան զոհողութիւնները:

Միւռոն Վարդապետ ի մասնաւորի շեշտեց որ այս տարի Միօրեայ Վարժարանի 10-րդ տարեդարձն է, երբ գեղեցիկ զուգադիպութեամբ մը սկսած են նաեւ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑի շինութեան աշխատանքները:

Հայերէնի դասընթացքներուն զուգընթաց Միւռոն Վարդապետ հրաւիրեց աշակերտութեան որպէսզի, իր մասնակցութիւնը բերէ Եկեղեցւոյ երգչախումբի մանկական բաժինին որ տեղի կ'ունենայ ամէն չարաթ օր ժամը 16ի եւ 17·30ի միջեւ. ղեկավարութեամբ՝ Ստեփան սարկաւագ Եօրկանճեանի: Ինչպէս նաեւ 15 օրը մէկ չարաթ օրերը մանկական պարախումբի փորձեր ժամը 14·30-ի եւ 17·30-ի միջեւ, ղեկավարութեամբ՝ Օր. Սիլվիա Մասարօ – Տուրիկեանի:

Յաջողութիւն մաղթելով բոլորին պատասխանատուներուն ու աշակերտութեան. դասերը վերսկսան հայ նոր սերունդին տալու համար հայերէն, գրել ու կարդալ, կրօնք, պատմութիւն, երգ ու երաժշտութիւն, պատրաստելու համար փաղուան Հայը:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ԱՐՁԱԳԱՆԳ

«Մոնտ» իր գրական յաւելուածին մէջ (Հոկտեմբեր 6) կ'անդրադառնար Փաթրիք Տոնապետեանի եւ Քլօտ Մութաֆեանի վերջին գրքոյկին՝ «Ղարաբաղը, հայկական հող մը Ազրբէջանի մէջ», գըրնահատական տողերով եւ զայն որակելով՝ ճշգրիտ եւ նկարազարդ մենագրութիւն մը Ղարաբաղի, շրջան մը որ ամիսներէ ի վեր կը գրաւէ լրատուութիւնը: Այս առընչութեամբ, կը յիշէ նաեւ Միլանօ լոյս տեսած չքեղ ալպոմը, իտալերէն եւ անգլերէն:

× «Վօքլիւզ – Մաթէն» օրաթերթը, Հոկտեմբեր 6-ի իր թիւին մէջ թղթակցութիւն մը հրատարակած է Ռոզա Մելիքսէթեանի եւ Գարեգին Եպիսկոպոսի Ավինեոն այցելութեան առթիւ:

տայ իրեն վերստին իր դատումներն ու դատողութիւնները պարզելու եւ բանեցնելու: Մինչդեռ 3-րդ Յարկի ցուցահանդէսին առջեւ՝ «վերանում են որակի չափանիշները, անհետանում է վարպետութեան խնդիրը» (5): Հոյակապ խոստովանութիւն մըն է այս մէկը քննադատի մը կողմէ, քանի որ երբ անհետանայ «վարպետութեան խնդիրը», երբ վերանան սահմանները արուեստին եւ ոչ-արուեստին միջեւ, ի հարկէ՝ ի՞նչ կը մնայ ընելիք իրեն՝ քննադատին: Հոյակապ խոստովանութիւն, ըսելու համար որ քննադատը սահմաններու պահապանն է, չըլլա՛յ որ մարդիկ յանկարծ՝ արուեստին իմաստը խոտորեն:

Բոլորս ալ այդ քննադատին կը նմանինք: Միայն թէ անպարկեշտութեան այդ աստիճանին չէինք հասած տակաւին, որովհետեւ չէինք գիտեր որ կայ «տրանսավանգարդ» մը, որ պիտի փրկէր մեր նայուածքին փթթութիւնը, ազատութեան յանչին հանդէպ մեր խլութիւնը, ընծայելով սակայն մեզի «ժամանակին հետ քալելու» հաճոյքը, ու արդարացնելով մեր տարերային անհանդուրժողութիւնը:

Հոս, ինչպէս հոն՝ արժանի չենք նորարարութեան մշակոյթի մը գոյութեան, եթէ անդիտանանք այդպիսի մշակոյթի մը, արուեստի մը, սկզբնաւորման ուժը: Հոս է ան, մեր աչքին առջեւ է, մեր ոտքը եկեր է, շնորհիւ փարիզահայ խումբ մը տղոց անհանդատութեան, որոնք երբ մեկնեցան դէպի Հայաստան՝ չէին գիտեր թէ ի՛նչ կը սպասէր իրենց: Արդեօք:

1.- Քաթալոկը խնամքով պատրաստուած, ճաշակաւոր արտաքինով հատոր մըն է, որ կը պարունակէ նկարիչներու կարճառօտ կենսագրութիւնները, արուեստի մասին իրենց կարծիքներուն ամփոփումը, եւ իրենց գործերուն սեւ ներմակ թէ գունաւոր վերարտադրութիւնը: Հատորին ընկիզբը կայ Լ. Տարօնեանի ներածական խօսքէն յետոյ Լուսինէ Սիմոնեանի գրիչէն՝ ֆրանսերէնի թարգմանուած կարճ յօդուած մը խմբակին մասին: Վերջաւորութեան կը յիշուին «Coopération Arménie»ի նպատակները: Ցուցադրութեան մասնակցող նկարիչներուն անունները են՝ Արման Գրիգորեան, Սահակ Պօղոսեան, Արմէն Պետրոսեան, Վահան Ռումէլեան, Կարապետ Թերզեան, Արմէն Հաճեան, Արմէն Գէորգեան, Աշոտ Բայանդուր, Աշոտ Աշոտ (Ղազարեան), Արա Յովսէփեան, Կարօ Մկրտիչեան, Սեւ Հենտօ (Հէնրիկ Խաչատրեան), Գիգի (Գրիգոր Միքայէլեան):

2.- Սալփեթրիէրի եկեղեցին լաւագոյն ձեւով օգտագործուած է, իր ամբողջ երկայնքին, պաստառներն ու առարկաները ցուցադրելու համար: Փարթամ ցուցասրահ հետեւաբար, որ կ'ընծայէ լայն տարածութեան մը եւ եկեղեցւոյ մը խորհրդաւորութեան կրկնակի առաւելութիւնները:

3. – Տե՛ս մանաւանդ բանաստեղծական իր վերջին հատորը՝ «Խունապը», Նիւ – Եորք, 1984:

4. – Բառը կը գործածեմ գիտնալով որ անյարմար է ներկայ համագիրին մէջ: Յատկանշական կեցուածք մըն էր օրինակ Հէնրիկ Խաչատրեանին ցուցաբերածը, երբ կ'ըսէր թէ իր գործերուն յաւերժութիւնը այնքան կարեւոր չէր իրեն համար, որքան ներկայ պահուն կատարած իր աշխատանքը: Հակա – հեղինակային կեցուածք, բնական ու համոզիչ:

5.- «Սովետական Արուեստ», Յուլիս 1989, էջ՝ 20:

Մ. Ն.

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ – ԼԻՈՆ – ՓԱՐԻԶ – ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍ

Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Փէքմէզեան եւ զաւակները,
Օր. Նարդուհի Փէքմէզեան,
Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Շիշիրլեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ալէն Ժիրու եւ զաւակները,
Պր. Գասպար Եսայեան,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ծերոնեան եւ զաւակը,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ – հօր եւ ազգականին՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԷՔՄԷԶԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 11ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 16, ժամը 9·30–ին Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վիլէօրպանի գերեզմանատունը (ժամը 10·45):

18, rue Flachet, 69100 Villeurbanne

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Փարիզի եւ Շրջակայից Կրօնական Ընկերակցութեան ժողովս, իր 1989, Սեպտեմբեր 21–ի նիստին, համաձայն Կրօնական Ընկերակցութեան կանոնագրի 13–րդ յօդուածի 2–րդ պարբերութեան, որոշեց՝ Ներկայացուցչական ժողովի՝ աշխարհական 35 նոր անդամներուն ընտրութիւնը կատարել յառաջիկայ 1990, Յունուար 14–ին, Կիրակի օր, եւ առ այդ՝ նշանակեց ընտրողական յանձնաժողով մը, կազմակերպելու համար այդ ընտրութիւնը:

ԴԻՒԱՆ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

***

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիւս կը հաղորդենք, թէ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Փարիզի եւ Շրջակայից Կրօնական Ընկերակցութեան ներկայացուցչական ժողովին 35 աշխարհական նոր անդամներու ընտրու – թիւնը պիտի կատարուի յառաջիկայ 1990, Յունուար 14–ին, Կիրակի օր:

Առ այդ, կոչ կ'ընենք կրօնական ընկերակցութեան անդամներուն, որպէսզի անոնք որոնք կը փափաքին թեկնածու ներկայանալ այս ընտրութեան, իրենց թեկնածութիւնը գրաւոր ներկայացնեն ու զայն յանձնեն կամ ապահովագրեալ փոստով ուղարկեն Ընտրողական Յանձնաժողովի անունին 15 ռիւ Ժան – Կուժոն, – 75008, Փարիզ, ամէնէն ուշ մինչեւ Կիրակի, 1989, Դեկտեմբեր 3–ը ներառեալ:

Այս առթիւ, կը յիշեցնենք, թէ համաձայն կրօնական ընկերակցութեան կանոնագրին, ընտրութեան մասնակցելու եւ ընտրուելու իրաւունք ունենալու համար, իւրաքանչիւր անդամ պարտի վճարած ըլլալ անցեալ տարիներու եւ ընթացիկ տարուան բոլոր անդամատուր – քերը:

Կոչ կ'ընենք անդամներէն անոնց, որոնք չարդ վճարած չեն իրենց անդամատուրքը, օր առաջ վճարել զայն:

ԸՆՏՐՈՂԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը կը կազմակերպէ յուշի երեկոյթ մը, որ տեղի պիտի ունենայ Դեկտեմբեր 7:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

contre le blocus

PARIS

LA COMMUNAUTE ARMENIENNE DE FRANCE
AVEC TOUTES SES ORGANISATIONS
ET LA PARTICIPATION DE

CHARLES AZNAVOUR

appelle à une

GRANDE MANIFESTATION

LE SAMEDI 14 OCTOBRE A 16 H 30

PLACE DU TROCADERO
suivie d'une marche vers l'Ambassade de l'U.R.S.S.

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

CONFERENCE

Le Centre Culturel Saint Mesrob présente
M. SERGE AFANASYAN
qui donnera une conférence sur

L'EVOLUTION DEMOGRAPHIQUE EN ARMENIE APRES LE SEISME

le jeudi 19 octobre à 20 h 45

au Centre Saint Mesrob

— MARSEILLE —

HAY KENAR

Les sections CBAF de MARSEILLE organisent

le Samedi 21 Octobre à partir de 20h30

une soirée exceptionnelle, avec la venue à Marseille de la troupe *«HAY KENAR»*, ensemble instrumental traditionnel venant d'Erevan; cette unique représentation aura lieu à la Maison arménienne de la Jeunesse et de la Culture, au 12-14, rue Saint Bazile - 13001 Marseille.

Prix des places : 100 Frs.
Billets en vente auprès des sections.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Ազգասախնամ Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տէր եւ Տիկին տոքթ. Սարգիս Սիմոնեան ողբացեալ Տիկին Վերժին Գալճեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի 1000 Ֆր., Տիկին Ժ. Տէր – Սարգիսեան ողբացեալ Արմենակ Գույումճեանի յիշատակին 500 Ֆրանք, Պր. Մարտիկ Տակաճեան ողբացեալ Օր. Հերմինէ Գալուստեանի մահուան քառասունքին առթիւ 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ստեփան Ստեփանեան ողբացեալ Հմայեակ Պէնլեանի յիշատակին 200 Ֆր., Տիկին Անահիտ Եարըմքէշիշ 200 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԼԻՈՆ — ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ
– Արաքս Մասնաճիւղ –

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ – ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ
հետ
(Պատմաբան)

1918- 1920 La Mémoire du Siècle.
La République d'Arménie

իր գրքին հրատարակութեան առթիւ:

Կիրակի, Հոկտեմբեր 22, ժամը 16–ին Լիոնի Ազգային Տան սրահին մէջ:

Գիլէր (Սեդա) Մուրատեան (պատմաբան) կը ներկայացնէ հեղինակը:

Դասախօսութեան աւարտին հեղինակը կը ստորագրէ իր հատորը եւ տեղի պիտի ունենայ ընդունելութիւն:

Մուտքը ազատ է:

Meubles **Ghazarian**
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

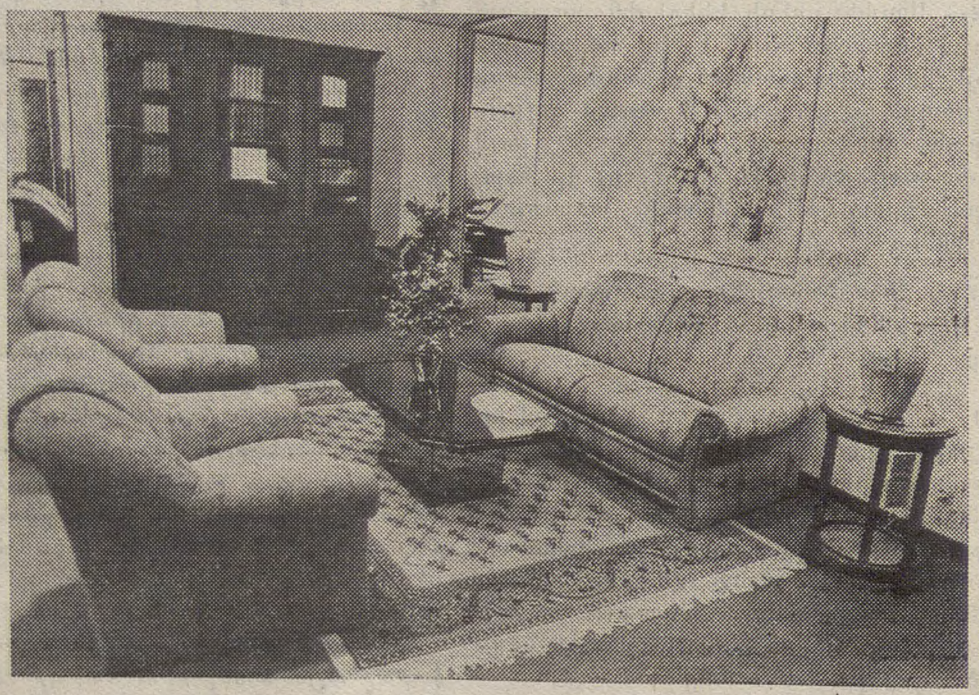

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ԱԶՆԻՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

1988 Փետրուար 1–էն ի վեր, «Յառաջ»ի վարչութիւնը ջանք չխնայեց անփոփոխ պահելու համար իր բաժանորդագրութեան սակը, հակառակ իր կրած տեւական յաւելումներուն:

Այլեւս բացարձակ անկարելիութեան մէջ ենք շարունակելու նոյն ձեւով:

Հոկտեմբեր 1–էն թղթատարը նոր յաւելում մը որոշած է, այս անգամ 17,6%–ի (մինչեւ 70 կրամ կշռող օրաթերթերու) ինչ որ 60,6%–ի կը բերէ այս վերջին 3 տարիներու յաւելումները: Ասոր կողքին, բոլոր մարզերու մէջ կրած ենք զգալի յաւելումներ. – Թուղթ (15%), առաքման ընկերութիւն (10%), աշխատավարձք, ընկերային տուրք, եւայլն, եւայլն:

Դեռ չենք ուզեր ծանրանալ առեւտրական ծանուցումներու չգոյութեան, հայերէն ընթերցողներու – այլեւս անխուսափելի – նուազումին եւ այն իրողութեան վրայ նաեւ որ, ինչպէս մեր ընթերցողները քաջ գիտեն «Յառաջ»ի միակ եկամուտը կ'ապահովեն բաժնեգիններն ու ծանուցումները (նաեւ, անշուշտ, բարգաւաճման եղած ինքնաբուխ նուէրները):

Ուրեմն «Յառաջ»ի բաժանորդագրութիւնը յաւելում պիտի կրէ *ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ*: Կարենալ կանոնաւոր շարունակելու «Յառաջ»ի հրատարակութիւնը, անհրաժեշտ է նաեւ որ բաժանորդագրութիւնները վճարուին կանխիկ եւ առկախ հաշիւներն ալ անյապաղ փակուին:

Շնորհակալութիւն
Վարչութիւն
«ՅԱՌԱՋ»ի

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիւս կը յայտնենք պաշտօնական առեղծումը Հայաստանի բարձրագոյն Ուսման Շրջանաւարտներու Միութեան:

Pour tout renseignement,
veuillez contacter :
Melle Nora BAROUDJIAN
160, rue Etienne Dolet
94140 ALFORTVILLE

ԱՐԱՐԱՏ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ - ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ

ՎԱՐԴԳԷՍ ՀԱՄԱԶԱՍՊԵԱՆԻ
հետ

Երեսփոխան Գերագոյն Խորհուրդի

Նիւթ. –
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ԱՅԼ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ
ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԿԱՐԵԼԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
ՍՓԻՒՌՔԻ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԻՋԵՒ

Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 17, ժամը՝ 20·30–ին Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ սրահը

28, avenue Bourgain,
92130 Issy-les-Moulineaux

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Իսիի Սուրբ Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցւոյ Ուխտի Օրը. Մատաղօրհնութիւն՝ Կիրակի օր, Նոյեմբեր 19–ին:

***

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը, Նոյեմբեր 11–ին, Շաբաթ երեկոյ: Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՉՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 17

MARDI
17 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.123
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.123

– ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ
– ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ԿԸ ՔԱՇՈՒԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿԷՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՄԱԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ՑՈՅՑԵՐԸ

Երկուշաբթի առտու, Հոկտեմբեր 16, հասնող մանրամասնութիւններն ածնք Երեւանէն, գլխաւորաբար Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նիստին կապակցութեամբ:

Ինչպէս գրած էինք (Հոկտեմբեր 13) Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 11-ին, Երեւանի միթինկին, որու կը մասնակցէին աւելի քան 100 հազար հոգի, պահանջուած էր որ Երեւան վերադառնան Հայաստանի երեսփոխանները, որոնք Մոսկուա են նստաշրջանին պատճառով եւ Շաբաթ օր, անպայման Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի բացառիկ նիստ գումարուի, յատկապէս զբաղելու համար Ստեփանակերտի ծանրակշիռ դէպքով:

Այս նիստը գումարուած է ի վերջոյ Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 15-ին, բայց, բաւական դժուարութեամբ, աւելի ճիշդ վիճարանութիւններէ ետք: Արդարեւ, Ուրբաթ օր, յայտարարուած է, որ նիստ կը գումարուի Հոկտեմբեր 21-ին միայն, ինչ որ բաւական խառնաշփոթ առեղծած է: Շաբաթ առտու, նիստ կը գումարէր Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը եւ շուրջ 100 երեսփոխաններ (բոլոր երեսփոխանները իրաւունք ունին մասնակցելու) մուտք կը գործէին պահանջելով որ նիստ գումարուի եւ ի վերջոյ նախագահութիւնը կը տեղի տայ:

Նիստը կը գումարուէր ուրեմն, Կիրակի օր եւ օրակարգի երկու հարցեր կը դնէր. – «Ա) Ստեփանակերտի դէպքը: Բ) Հայ երեսփոխաններու դիրքը Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին:

Ստեփանակերտի դէպքին առթիւ (որու մանրամասնօրէն անդրադարձած ենք նախորդ մեր երեք թիւերով) որոշում մը կը տրուէր, բաղկացած երեք կէտերէ, նախաբանէ մը ետք, որ կը նկարագրէ բուն անցուդարձը:

Ա. – Դատապարտում կատարուածին, այսինքն՝ կրակել բնակչութեան վրայ, առանց որեւէ պատճառի:

Բ. – Գերագոյն Խորհուրդը կը կազմէ յատուկ յանձնախումբ մը, որ պիտի քննէ հարցը եւ իր եզրակացութիւնը հրապարակէ:

Գ. – Դիմել Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդին, որ նոյնպէս յանձնախումբ մը կազմէ հարցը քննելու համար:

Օրակարգի երկրորդ հարցն էր հայ երեսփոխաններու դիրքը Մոսկուայի մէջ: Հոս, բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցած են: Հարց էր թէ՝ խմբով ունի՞ր հայ երեսփոխաններու ձգել երթալը: Սակայն, նկատուած է որ ընդհանրապէս պատուիրակութիւնը գործունեայ չէ: Այսինքն, իր ներկայութիւնը չի զգացներ, մասնակցելով նաեւ օրակարգի հարցերուն: Օրինակ, երբ գործադուլի հարցը կը ծեծուի, ոչ մէկ հայ երեսփոխան խօսք կ'առնէ, այն յոյժ տպաւորութիւնը թողլով թէ իրենք միայն Ղարաբաղի հարցին կապակցութեամբ հոն են եւ միայն անով կը զբաղին:

Սուրէն Յարութիւնեան խօսք առած է հերքելու համար թէ այդպէս չէ եւ թէ Հայ երեսփոխանները լաւ աշխատանք կը տանին:

***

Սուր բնոյթ կ'առնէ հայ զինուորներու ծառայութեան հարցը խորհրդային բանակին մէջ: Ծանօթ է, որ անոնք կ'ուզեն ծառայել Հայաստան, այլ տեղ չրջաններ: Բազմաթիւ դէպքեր ալ պատահած ըլլալով բանակին մէջ, իրենց դէմ:

Ներկայիս, Երեւանի Թատերական հրապարակը կը շարունակուի նստացոյցը, որ սկսած էր Օգոստոս 4-ին: Մասնակցողներու թիւը օրէ օր կ'աւելնայ: Հասած է 140-ի եւ տարածուած Հայաստանի 13 քաղաքներու մէջ:

× Շրջափակումը մասամբ միայն վերցուած է: Կարգ մը կառախումբեր հասած են, միշտ փճացած ապրանքներով:

***

ՑՈՅՑԵՐԸ

ՓԱՐԻԶ

Հայաստանի ու Արցախի շուրջ երկու ամիս տեւող շրջափակումին ու նաեւ Ստեփանակերտի վերջին դէպքերուն դէմ բողոքելու համար կազմակերպուած միասնական ցոյցը սկսաւ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 14-ին կէսօրէ ետք Թրոքատէրոյի հարթակին վրայ:

Ամպիոնին շուրջ խռնուած բազմութեան խօսք ուղղեցին նախ Ժ. Կավարենց եւ Շառլ Ազնաւուր, ապա Գեղամ Գեւոնեան: Առաջին երկուքը իրենց ու գաղութին զօրակցութիւնը յայտնեցին Հայաստանի ու Արցախի ժողովուրդին, իսկ Գեղամ Գեւոնեան աւելի մանրամասն ներկայացուց քաղաքական դրդապատճառներով կիրարկուած շրջափակումին հետեւանքները: Ըստ թէ Ազրպէյճանի իշխանութիւններուն կողմէ երկաթուղային երթեւեկին կասեցումը յատկապէս սննդամթերքի ու վառելանիւթի տագնապ առեղծած էր Հայաստանի ու Արցախի մէջ ուր կեանքը օրէ օր աւելի դժուարին կը դառնար. ան ըսաւ թէ՝ խորհրդային իշխանութիւնները պէտք է անմիջապէս միջամտեն ու վերջ տան այս տագնապալի կացութեան: Գեղամ Գեւոնեան աւելցուց թէ մօտալուտ ձմեռը ալ աւելի վրդովեցնող կը դարձնէր կացութիւնը:

Գաղութին միահամուռ զօրակցութիւնը կ'արտայայտուէր նաեւ պարզուած պաստառներով, որոնց վրայ կային հետեւեալ արձանագրութիւնները.

— Hier les pogroms et le séisme, aujourd'hui le blocus, demain?

— Le Karabagh a faim, le Karabagh a froid

Halte au blocus

— Moscou : Le blocus doit cesser

Երեք ճառախօսներէ ետք ցուցարարներու բազմութիւնը՝ շուրջ հինգ հազար հոգի ուղղուեցաւ դէպի խորհրդային դեսպանատունը. ապահովութեան ուժեր փակած ըլլալով շէնքը եզերող մայր պողոտան, թափօրը խռնուեցաւ հանդիպակաց փողոցին մէջ, ուր նաեւ տեղատարափ անձրեւին տակ խօսք առաւ Աշոտ Մալաքեան (Անրի Վերնէօյ): Հուսկ՝ բանաձեւ մը կարդացուեցաւ, որ յանձնուեցաւ դեսպանատունը, առանց որեւէ տեսակցութեան, ինչպէս նախապէս որոշուած էր, Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեանի եւ Ժ. Ք. Քէպապճեանի կողմէ:

× Հեռատեսիլ եւ ձայնասփիւռ հակիրճ արձագանգներ կուտային: Երկուշաբթի առտու «Ֆիկառօ» նկար մըն ալ կը հրատարակէր, ուր կ'երեւար Շառլ Ազնաւուր եւ շրջափակումը դատապարտող պաստառ մը: Շաբաթ օր «Քոթիտիէն տը Փարի» յաջող ծաղրանկար մը հրատարակած էր Հովիւէն:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 13, ժամը 16-ի շուրջ բազմութիւնը, շուրջ 1000 հոգի, հաւաքուած էր նահանգապետարանին առջեւ «Փլաս Ֆելիքս Պարէ» ապա ուղղուած, թափորով դէպի Խորհրդային Միութեան հիւպատոսարանը, «Սէնթ Մոնթիչէլլի» անցնելով ափ Փառօհէն գրեթէ 1200 մեթրի վրայ: Առաջին կարգերուն վրայ տեղ գրաւած էին եկեղեցականները, քաղաքական անձնաւորութիւնները եւ Միութիւններու ներկայացուցիչները:

Ցոյցի ընթացքին կը լսուէին՝ «Ազերի ոճրագործ», «Մոսկուա մեղսակից», «Ղարաբաղ Հայաստանին», «Միացում, միացում», «Վերջ շրջափակումին» եւ «Հայաստանը անօթի է», «Կորպաչով վերակառուցումը Հայաստանէն կ'անցնի» ... ու այլ լոզունգներ: Հիւպատոսարանը պաշտպանութեան տակ առնուած եւ շրջապատուած էր ոստիկանական կարեւոր ուժերով, սովորականէն շատ աւելի: Պաստառներ քաշուած էին շէնքին ճակատը եւ քովընթի երկու փողոցները:

Հիւպատոսարանին առջեւ, Կարօ Յովսէփեան կարդաց բանաձեւ մը յանձնուելիք Խորհրդային Միութեան Մարսէյլի Ասւդ հիւպատոսին: Այս վերջինին եւ անոր փոխանորդին բացակայութեամբ, բանաձեւը կը յանձնուէր Երկուշաբթի, յատուկ ժամադրութեամբ, Մարսէյլի եւ իր շրջանի հայութեան Միութիւններուն ներկայացուցիչներէ բաղկացած պատուիրակութեան մը կողմէ:

Մարսէյլի ծերակուտական քաղաքապետը ներկայացուցած է Տիկին Էլիզ Յակոբեան՝ կցորդ, ներկայ եղած են՝ Ռոլան Պլում երեսփոխան, Ժ. Ֆ. Մաթէի, Կի Թէսիէ եւ Ռ. Ասանթ՝ Պուշ – Տիւ – Ռոնի ընդհանուր խորհրդատուներ:

Երիտասարդներէ բաղկացած խումբեր հերթով, ամբողջ գիշերը շարունակեցին ցոյցը, առանց որեւէ միջադէպի:

«Փրովանսալ» եւ «Լը Մեռիտիոնալ» օրաթերթերը Շաբաթ օրուան իրենց թիւերուն մէջ, նկարներով եւ յօդուածներով լայն տեղ տուած էին Մարսէյլի եւ իր շրջանի հայ ժողովուրդի այս միակամ ցոյցին:

***

ԱԹԷՆՔ

Այսօր, Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 11-ին, Հ. Յ. Դ. Յունաստանի երիտասարդական Միութեան 14 անդամներ գրաւեցին Աթէնքի «Ինթուրիսթ»ի գրասենեակները: Անոնք խօսած են խորհրդային դեսպանատան հետ, պահանջելով որ պաշտօնատար մը հոն երթայ երիտասարդութեան պահանջները լսելու համար: Դեսպանատունը խոստացած է մէկը ղրկել:

Տեղւոյն վրայ կը գտնուի «Ինթուրիսթ»ի տնօրէնը, պաշտօնեաներու եւ թերթերու, ինչպէս նաեւ միջազգային գործակալութիւններու թղթակիցներ ու լուսանկարիչներ:

Դուրսը՝ պաստառ մը բացուած է ու անդամներ թռուցիկներ կը ցրուեն: Ոստիկանութիւնը տեղւոյն վրայ է, ժամը 11.30-ին չէր միջամտած:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՔՐՏԱԿԱՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ» շուրջ միջազգային առաջին ժողով մը տեղի ունեցաւ Փարիզ, շաբաթավերջին, նախաձեռնութեամբ Փարիզի քրտական Հիմնարկին, հովանաւորութեամբ՝ Տիկին Տ. Միթերանի: Բոլոր խօսք առնողները յաջորդաբար դատապարտեցին Թուրքիան, Իրաքն ու Իրանը, ուր բազմաձեւ հալածանքի ենթակայ է քիւրտ փոքրամասնութիւնը: Խնդրոյ առարկայ երեք երկիրները դէշ աչքով կը նայէին այս ժողովին, գլխաւորաբար երկու պատճառով.— Նախագահին կնոջ հովանաւորութիւնը եւ նախարարի մը – Պերնար Քուշնէր – մասնակցութիւնը: Իրաքի հետ է, գլխաւորաբար, որ գրեթէ դիւանագիտական միջադէպ մը կը պատահէր. ժողովը փափաք յայտնեց որ Քիւրտերը դէտի կանոնագիր մը վայելեն ՄԱԿ-ի ազգաժողովին եւ յանձնարարեց քիւրտ հաւաքականութեանց ամբողջութիւնը ներկայացնող կազմակերպութեան մը հաստատումը: Նախարարի թելադրութեամբ ալ, ժողովը բանաձեւ մը քուէարկած է, ուր դիմում կ'ըլլայ ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղարին որպէսզի յատուկ նստաշրջան մը հրաւիրէ քրտական հարցին նուիրուած: Ներկայ էր Տիկին Սախարով:

ԿԱՐԻԿ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆԻ մասին, նոր վարկած մը յայտնած է Մոնրէալի մէջ, Մոսկուայի ոստիկանութեան թիւ 2-ը՝ Եուրի Տոմաշեւ: Ան ըսած է.– «Վարկած մը կայ ըստ որուն, Կարիկ Պասմաճեան սպաննուած է եւ առեւանգողները հեռացած են քոնջը՝ փրկագին մը պահան-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ՄԱՍԱՄԲ ՎԵՐՑԱԾ

Խորհրդային Միութեան Հաղորդակցութեան ճամբաներու նախարար՝ Գոնարին Մոսկուա գումարուած մամուլի ասուլիսին տեղեկացուց եւ վնասարարութիւն անուանելով Ազրպէյճանի կազմակերպած շրջափակումը, որու հետեւանքով անդրկովկասեան երկաթուղիները կեցած կը մնան Հայաստանի համար նախատեսուած 222 վագոն, նշած է, որ հարցը հասած է հոն, ուր Ազրպէյճանի ծայրայեղականները գրաւած են Վրաստանի ժողովրդական ճակատին, պահանջելով թոյլ չտալ իրենց հանրապետութենէն անցքը Հայաստանի սահմանուած վագոններուն: Վրացի ժողովուրդը չէ ենթարկուած դրդումներու եւ չափազանց բարդ պայմաններու մէջ, ամէն ձեւով կ'օգնէ Հայաստանին: Ի պատասխան Ազրպէյճանցիները արգիլած են պարէնի եւ նաւթամթերքի հայթայթումը Վրաստանի:

Այսօր – Հոկտեմբեր 13 – Հանրապետական մամուլի մէջ, հրատարակուած է Հայաստանի Կոմկուսի Կեդրկոմի, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի եւ Նախարարաց Խորհուրդի դիմումը Վրաստանի համապատասխան մարմիններուն: Դիմումով հայ ժողովուրդի, Հանրապետութեան բոլոր աշխատաւորներու անունով խորին շնորհակալութիւն կը յայտնուի եղբայրական Վրաց ժողովուրդին:

Ինչպէս կը հաղորդէ Հանրապետական մամուլը Հոկտեմբեր 11-ին, վերջին երկու ամիսներուն առաջին անգամ Ազրպէյճանէն ստացուած է 17 սիբեռն վառելանիւթ եւ պարենամթերքներ: Երէկ Ազրպէյճանէն Հայաստան է հասած 60 սիբեռն նաւթամթերք եւ պարենամթերքով քանի մը վագոն:

Սփիւռքահայութեան հետ
Մշակութային Կապի
Կոմիտէի նախագահ
Կ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

Երեւան, Հոկտեմբեր 13

«ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆ»Ի

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ ԹԻՒԵՐԷՆ

Սփիւռքի Հայուն ընթերցումի սովորական անուններէն տարբե՞ր ըլլալուն համար է արդեօք որ «Երեկոյեան Երեւան»ի կամ «Աւանգարդ»ի նման թերթեր միշտ կարծէք աւելի հետաքրքրութիւն կ՚արթնցնեն: Արձակուրդի կողմնակի բարիքներէն պէտք է նկատել վերոյիշեալ թերթերու օրցակները որոնք կը հասնին Հայաստանէն, զանազան ճրդապատճառներով հոն այցելողներու միջոցով: «Երեկոյեան Երեւան»ի օգոստոսեան թիւերէն ետք, միշտ նոյնքան հետաքրքրական են սեպտեմբերինները: Պարտադրուած կաղապարներէ յոգնած ու հրապարակայնութեան առաջին քայլերով իսկ զանոնք ջախջախած գրիչներ կ՚այցելեն ընկերութիւն մը հետաքրքրող այլազան մարզեր: Անշուշտ, գլխաւոր նիւթը Արցախի հարցին առնչուած էջերով ներկայացուածն է. նաեւ անոր ազդեցութեան գօտին մէջ ինկածները. շրջափակում, մատակարարման նիւթերու, վառելանիւթի տագնապ, լարուած կացութիւն, ընդհարումի լուրեր եւայլն: Ոչ նուազ կարեւորութիւն կը վայելեն նաեւ երկրաշարժի հետեւանքներուն վերաբերող էջերը. ըլլան անոնք լրատու հանգամանքով, կամ անդրադարձներու ձեւով: Բնապահական մտահոգութիւններ ալ որոնք կը թուէր թէ մոռցուած կամ մէկդի դրուած էին աւելի ծանրակշիռ ծանօթ պատճառներով, կրկին կը յայտնուին մամուլի սիւնակներուն մէջ: Թերթին Սեպտեմբերի թիւերէն մէկ քանիին մէջ յօդուածներ հրատարակուած են, որոնք առաւելաբար կը շօշափեն անտառապահութեան վերաբերող հարցեր:

Ընդհանուրէն անցնելով մասնակիին, կ՚արժէ ծանրանալ վերոյիշեալ թիւերէն ուշագրաւ կարգ մը գրութիւններու վրայ: Ասոնցմէ մէկն է Սեպտ. 14-ի թերթին մէջ Արդարադատութեան փոխ-նախարար Զ. Դարբինեանի «Մեր վիճակը դարձնենք ուժ» խորագրուած յօդուածը: Իր նախարարութեան առնչուած հարցերու անդրադառնալէ ետք փոխ-նախարարը երկարօրէն կը խօսի Ղարաբաղի հարցին մասին. մեկնելով ներկայի քաղաքական տուեալներէն, Վ. Դարբինեան կը շեշտէ կարեւորութիւնը հայեւվրացական դաշինքի մը: Դաշինք մը որ պիտի կնքուի հաւասարութեան պայմաններով, առանց երկու երկիրներէն մէկը կամ միւսը ստորադասելու: Հարցին վերաբերող տողերուն մէջ հետաքրքրական են անոնք, ուր Վ. Դարդինեան անկեղծօրէն կը գրէ. – «Տողերիս հեղինակը հինգ տարի ղեկավարել է Ներքին գործերու մինիստրութիւնը: Այն ժամանակ էլ տխուր լուրեր էին ստացւում Լեռնային Ղարաբաղից, բայց մենք չէինք ուզում յարաբերութիւնները փճացնել կեդրոնի եւ հարեւանի հետ, չէինք ուզում վտանգել մեր քաղաքական կարիերան»:

Քաղաքական լարուած կացութիւնը, շրջափակումը, աղէտին հետեւանքները դարմանելու դժուարին ու ահաւոր աշխատանքը չեն մոռցներ մշակութային մեր հոգերը: «Երեկոյեան Երեւան»ի Սեպտեմբեր 15-ի եւ 18-ի թիւերուն մէջ լեզուական հարցին նուիրուած սիւնակներ կան: Առաջինին մէջ Մ. Սմբատեան որ հաղորդակցութեան ճարտարագէտ է ու ամսագրի մը թղթակից, իր խորագրով հարց կուտայ. – «Ինչո՞ւ չես գրում հայերէն»: Յօդուածը կը շօշափէ երկրին պետական լեզուին վերաբերող կարգ մը հարցեր, կնճիռներ, Հայաստանի մէկ շրջանէն ուրիշ մը ղրկուած պաշտօններու վրայ ինչո՞ւ հասցէները հայերէն չեն գրուիր. ինչո՞ւ յամառօրէն կը շարունակուին գործածուիլ կարգ մը ռուսերէն բառեր թէ՛ աշխատողներու եւ թէ յաճախորդներու կողմէ: Սպասարկութեան ներքին գրութիւնները մեծ մասով հայերէն չեն ըլլար: Մատնանշելէ ետք նման ցաւոտ պարագաներ, Մ. Սմբատեան կը հարցնէ. – «ժամանակը չէ՞ արդեօք, ամենայն լըրջութեամբ եւ սրտցաւութեամբ մտածել այս մասին: ... Մեր լեզուից ամաչելու ոչինչ չունենք, նա գործով է ապացուցել դա: Ինչո՞ւ անխոհեմօրէն հրաժարուենք նրանից»:

Լեզուական հարցին նուիրուած է նաեւ Սեպտեմբեր 18-ի թիւին մէջ փրոֆէսէօր Հ. Միրզոյեանի գրութիւնը. ան կը մեկնի «Հայոց լեզուի գործածութեան յետագայ բարելաւման եւ համակողմանի կիրառութեան միջոցառումների մասին» նախագիծէն ու որոշ կէտերու մասին դիտողութիւններ կ՚ընէ: Իրեն համար որոշ վարչարարութեան հոտ մը կը փչէ նոյնիսկ նախագիծին անուանումէն, յետոյ կան նաեւ անորոշութիւններ, եւայլն:

Ուշագրութիւն գրաւող ստորագրութիւն մը եւ գրութիւն մը Սեպտեմբեր 16ի թիւին չորրորդ էջը գրաւած է. Բագրատ Ուլուբաբեան «Տագնապով եւ Յոյսով» խորագրուած էջով կ՚անդրադառնայ՝ «մեր ազգի բազմադարեան դժուար պատմութեան ամենաքարդ ու ամենաճակատա – գրական շրջաններից մէկ»ուն: Սթափ ու գիտակի՞ց ենք «պահի պատասխանատւութեան», երբ «Ադրբեջանը գործի է անցել ամբողջ ճակատով»: Այս հարցումէն մեկնող մտորումները կը յանգին հետեւեալ եզրակացութեան. – «այս անգամ, այս հանգամանքներում արցախեան դատի տանուլ տալը եթէ կործանարար պիտի լինի մարզի հայութեան համար, ապա անհուն աղէտներ կը բերի նաեւ ամբողջ ազգին»: Ներսէ՞ն կ՚ըլլա՞յ արդեօք աւելցնել. ներսով ու դուրսով...:

Ծիշդ ուղին ընտրելու անհրաժեշտութիւնը կը շեշտեն նաեւ Հոկտեմբեր 3-ի թիւին մէջ Լեւոն Անանեանի տողերը. ան նայելով «Արցախեան շարժման հայելու մէջ», կը գրէ. – «չմոռանանք թէ ինչ աններելի սխալներ գործեցինք, երբ յեղափոխական կրքով բռնկուած՝ ժողովրդական զանգուածները քանդում էին հին աշխարհը՝ նորը կառուցելու իրենց հաւատով: Սխալուելու իրաւունք մեզ չի տըրւած, ամէն նոր սխալ հրում է դէպի...»:

«Երեկոյեան Երեւան»ի Սեպտեմբերի թիւերուն մէջ հրապարակայնութեան ալիքը կը ծաւալի նաեւ կեդրոնական լրատուներու թերացումներուն վրայ: Այս առումով յատկանշական է Սեպտեմբեր 19-ի թերթը որուն Բ. էջին մեծ մասը գրաւած է Երեւանի համալսարանին փոխ-տեսուչ, փրոֆէսէօր Լ. Կարապետեանի «Ճշմարտութիւնը շրջափակման մէջ» յօդուածը. հոն կը պարզուի Ադրբեջանի իշխանութեան եզրայրասիրական կեղծիքով թաթաւուն կեցուածքը. ապա «Արմէնփրէս»ի աղբիւրով կը նշուին շրջափակման ու իրադրութեան լարումին մասին ընդհանրապէս կեդրոնական մամուլի, լրատուներու ոչ առարկայական կեցուածքը եւ գործելակերպը:

Այս կցկտուր մէջբերումները եւ հապճեպ ակնարկը հեռու էին անշուշտ «Երեկոյեան Երեւան»ի բուն ընթերցողներու թիւին աւելցնելու Սփիւռքէն փոքր հատուած մըն ալ. ակնարկին նպատակը, պարզապէս հայաստանեան մամուլով հետաքրքրուողներու տուեալ շրջանակին մէջ խմաքար մը աւելցնելու փորձն է. անդրադարձը պատահական տրցակի մը, որ միայն բնակիչը չէ մեր գրասեղաններուն:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ՄԵՆԵԿԱՅԻՆ ՆԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆ ...

Երբ հարց տրուի թէ ի՞նչ ձեւի տակ նկարչութիւնը կը դառնայ բանաստեղծութիւն, եղանակաւոր տրոփում, կ՚անդրադառնանք որ մեր դարու նկարչական ժըխորին մէջ, սակաւաթիւ են այն նկարիչները, որոնք դարձած են գոյնի բանաստեղծ, որոնց գործերը նկարչական հըմտութենէ եւ գեղեցկութենէ անդին ձեռք բերած ըլլան բանաստեղծական հաղորդականութիւն:

Սամուէլ Փափազեան անոնցմէ է, որոնք իրենց արուեստով հնաշխարհ մը կը ստեղծեն, ուր լոյսը, գոյնն ու նկարչակերպը ոչ միայն ծնունդ կուտան ապրող ու շնչող գոյացութեան մը, այլ՝ դիտողը կ՚օժտեն զգայնութիւններու նուրբ ցանցով մը, որ խոր մարդկայնութիւն կը զգենու:

Այս տուեալով եւ, Գեղեցիկ նկարչակերպի իր կիրարկումով, Փափազեան կը շարունակէ Ժագ Վիյոնի, Ժ. Վան Վէլտի եւ Արշիլ Կորքիի ուղին, որոնց համար նկարելը կը նշանակէ ստեղծել լոյսով ու խանդաղատանքով թափանցուած վճիտ աշխարհ մը որ, վերացական բնոյթ ունենալով հանդերձ, կուտայ իրական ըլլալու զգայնութիւնը, դառնալով ապրըւած փորձառութիւն:

Փափազեանի առնչուածութիւնը Կորքիի հետ է պատահական ըլլալէ՝ նկատի առած վերջինին արուեստին հանդէպ իր ցուցաբերած հետաքրքրութիւնը, անոր նկարչական կիրարկման ինչպէս եւ պատկերայինէն դէպի ոչ-պատկերային իր նուրբ անցքով՝ ակնարկութիւններով լի: Սակայն, հակառակը Կորքիի, Փափազեան դիմագերծումը կամ կերպարանափոխումը չի կիրարկեր որպէս ծածկագիր այլ՝ սահմանելով զուտ գեղագիտական ու նկարչական ծիրով, հեռու կը մնայ Կորքիի բարդ, ոլորտային եւ երեւակայապաշտ ենթանիւթերէն:

Արտայայտչական նման յարաբերակցութիւն մը կարելի էր նշմարել արդէն իսկ 1976-ի հաւաքական այն ցուցահանդէսէն, որուն մաս կը կազմէր Փափազեան: 1983ի իր անհատական ցուցահանդէսը, եթէ դեռ կը մատնէր որոշ տարուբերում եւ տատամսում, անկէ չորս տարի ետք ինք կը ներկայանար զտուած ու իր լրումը գտած նկարչական լեզուով մը, որուն շարունակութիւնն է ընթացիկ ցուցահանդէսը (*):

Որպէս ենթանիւթ, մարդկային կերպարն է Փափազեանի արուեստին կորիզը, ներքնասենեակներու նմանող միջոցի մը մէջ, կերպարանափոխուած, ուրուականացած, կազմալուծուած՝ ստանալով երկդիմի երեւոյթ, որ սակայն չի դառնար ինքնին որոշիչ գլխաւոր տարր այլ՝ ենթարկուելով նկարչական հրամայականներու, վերացականութեան ձգտող, երբեմն դժուար թէ նշմարուին: Այս ձեւով, մարմին կ՚առնեն պեսպեղուն համադրումներ, ուր երանգներու նուրբ հարստութիւն մը մեղեդիի կը վերածէ սահող գիծերու ուղին՝ մտերմիկ մըթնոլորտի մը մէջ, ուր սակայն երկիւղածութիւնը ու դիւրաբեկութիւնը հազիւ թէ կը ծածկուին մեղմ ու գողարիկ լոյսին տակ՝ եկեղեցիներու լոյսն ու մըթնոլորտը յիշեցնող տեսքի, պաստառները միստիք մթնոլորտով մը պատող, որ կարծէք հեռուներէն կը սերի: Փափազեան մեկնելով իրականին ու շօշափելիին պատկերումէն՝ կ՚երթայ դէպի կիրարկում մը որ աւելի, տպաւորութիւններ կը թելադրէ՝ քան թէ կը նկարագրէ կացութիւն մը: Այս ձեւով է որ լոյսը, որպէս անհրաժան մասնիկը տպաւորապաշտ ըմբռնողութեան, միշտ ներկայ է իր գործերուն մէջ, որու բերումով իր նկարչութիւնը կը ստանայ իւրայատուկ խանդ:

Մեր ժամանակներուն դժուարագտանելի են մտերմիկ նկարչութեան օրինակներ, զուցէ, որովհետեւ քաղաքայնացումը կաշկանդած է դէպի ապրում ձըգտող ոգեկան խմորումները: Անկասկած, սփիւռքահայ նկարիչներուն մէջ Փափազեան այն հազուագիւտներէն է, որուն գործը, իր գեղանկարչական արժանիքով, կրնայ իր արժանաւոր տեղը գտնել ժամանակուան նո՛ւրբ յղացումներու կողքին՝ երբ օր մը ցորենը զատուի որոմէն:

ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԷՐՃԻՔԼԵԱՆ

* PAPAZIAN, «PEINTURES»
Galerie Etienne de Causans
25, rue de Seine — 75006 PARIS
(jusqu'au 25 Octobre).

Սուրիահայ նամականի

ՊԵՏՐՈՍ ԱԼԱՀԱՅՏՈՅԵԱՆԻ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Ժողովրդական եւ ազգագրական երաժշտութեան մասնագէտ ու բանահաւաք Պետրոս Ալահայտոյեան շարունակելով Սփիւռքի տարբեր գաղութներէն ներս իր ձեռնարկած հետազօտական աշխատանքները, վերջերս, երկամսեայ այցելութեամբ գտնուեցաւ Սուրիա՝ հարցազրոյցներ ունենալով Ցեղասպանութենէն վերապրող հայ ծերունիներու հետ ու ձայնագրելով անոնց յիշած տոհմիկ երգերն ու պատումները:

Ալահայտոյեան, որ միեւնոյն առաքելութեամբ այցելած է արդէն Միացեալ-Նահանգներ, Ֆրանսա եւ Յունաստան ու երիզագրած կորուստի ենթակայ ազգագրական կամ բանահիւսական արժէք ներկայացնող երգերու երկար շարք մը, Սուրիա կատարած իր շրջապտոյտը սկըսաւ Հալէպէն, յաջորդաբար այցելելով Քեսապ, Ռաքքա, Տէր-Զօր, Թէլ-Ապիատ, Ռաս Իւլ Այն, Գամիշլի եւ Տերիք:

Սուրիահայ գաղթօճախներու մէջ իր ձեռնարկած փաստագրական արշաւի աւարտին, Սեպտեմբերի 27-ին, Ալահայտոյեան շահեկան զեկուցում մը տուաւ Հալէպի Ն. Ադրալեան Մշակութային Տան մէջ, կազմակերպութեամբ՝ Համազգայինի գրական յանձնախումբին: Ձեռնարկուած աշխատանքի կարեւորութեան ու ի յայտ եկած դժուարութեանց մասին խօսելով, Ալահայտոյեան դիտել տուաւ թէ, 1915-ի ցեղասպանութիւնը ուղղակի ճաշակած սերունդի անհետացումով, տասնամեակ մը յետոյ, կարելի պիտի չըլլայ պատմական ականատեսի վկայութիւններ տալ: Առ այդ, ըստ ան, անձնական նախաձեռնութիւն մը եղող իր աշխատանքը բանահիւսական արժէք մը ներկայացնելով մէկտեղ է՝ է՛ նաեւ փաստա-վաւերագրական կարեւոր իրագործում մը, վերծանելի՝ մեր ժողովուրդի գոյապայքարը ուսումնասիրող մասնագէտներուն համար:

Յիշեցնելէ ետք, թէ Արեւմտահայաստանի մեր հողերուն մերձակայ Սուրիոյ հիւսիս-արեւելեան շրջանին մէջ հանդիպած է իրենց արմատներուն գիտակցող քրտախօս, թրքախօս ու արաբախօս տուարաթիւ Հայերու, ան շեշտեց, թէ իր հետազօտութեանց ամբողջութիւնը, իբրեւ անձեռնմխելի ազգային հարստութիւն, հաւանաբար իր վերջնական տեղը գտնէ Հայաստանի մէջ:

Պետրոս Ալահայտոյեան, որ նախկին լիբանանահայ է ու այժմ կը բնակի Պրիւսէլ (Պելժիա), փաստագրական այս ծըրագրով կը զբաղի 1985-էն ի վեր: Պէյրութի Նշան Փալանճեան ճեմարանէն շրջանաւարտ 55-ամեայ բանահաւաքը վըկայեալ երաժշտագէտ է Պրիւսելի Պետական համալսարանէն ու 1978-էն ի վեր կը պաշտօնավարէ նոյն քաղաքի ռատիօկայանէն ներս, իբրեւ երաժշտական գրադարանի անդամ:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հալէպ

LE COIN DU JURISTE

NOUVELLE LOI SUR LES LOYERS ET LES CONTRATS EN COURS

Les malheurs qui se sont abattus sur nos frères d'Arménie, ayant pris un caractère primordial, l'actualité juridique a été délaissée, au profit d'actions d'aide et de soutien. Bien que le travail à effectuer soit encore immense, nous nous proposons de revenir a certaines réalités locales pour vous informer de l'évolution de certains textes qui peuvent sûrement affecter certains foyers par leur complexité, notamment pour ceux qui doivent consentir un bail d'habitation, ou ceux qui doivent subir soit une augmentation soit une résiliation.

Les locations en France sont régies par un mélange de textes anciens et récents dont les plus célèbres portent les noms de leurs auteurs :

— La Loi QUILLOT, la Loi MEHAIGNERIE, et la toute nouvelle Loi MERMAZ et MALANDAIN.

Cette dernière loi, a été surtout promulguée a la suite de l'évolution importante des loyers ces dernières années notamment dans la Région parisienne.

Cette dernière loi essaye de modifier les règles du jeu entre locataire et propriétaires, mais elle ne manque pas de poser beaucoup de problèmes d'interprétation. Sa complexité oblige les uns et les autres de s'entourer de conseils et d'agir avec la plus grande prudence, afin d'éviter toutes sortes de procédures ou d'actions en responsabilité.

Il n'est pas dans mon propos de rapporter toutes les lois pour les analyser ensuite, ni de citer tous les éléments de la loi actuelle qui est relatée dans tous les ouvrages spécialisés, mais je vais quand même essayer de répondre à la difficile question des dispositions transitoires entre les anciennes lois et la loi actuelle, car beaucoup de locataires ou de propriétaires y sont confrontés.

Ces dispositions transitoires de la nouvelle loi abrogent une partie de la loi Méhaignerie, et définit le sort des contrats actuellement en cours.

Pour cela il faut rappeler que cette loi Méhaignerie, tendait à favoriser l'investissement et le développement de l'offre foncière, et beaucoup de ces articles ont été conservés. La loi abroge uniquement certaines dispositions générales, la durée du contrat, le loyer et les charges, ainsi que quelques autres dispositions annexes.

Cette dernière loi précise que jusqu'à leur terme de location tous les contrats «Méhaignerie» restent valables, sauf certaines dispositions, qui sont les suivantes:

Lorsqu'un contrat avait été consenti, le locataire savait, en règle générale, à défaut de renouvellement, de quitter l'appartement ou la maison louée. Le propriétaire pouvait adresser un congé 6 mois à l'avance, *sans motif*.

La nouvelle loi modifie cette situation: le propriétaire qui a consenti un bail sous la loi Méhaignerie ne pourra donner qu'un congé motivé, ou un congé conforme aux nouveaux textes.

Si le bailleur veut donner congé, il doit s'y prendre 6 mois à l'avance avant la fin du contrat par lettre recommandée avec avis de réception ou par acte d'huissier, le motif devra être sérieux et légitime, reprise pour habiter, vente avec purge du droit de préemption selon certaines modalités.

A défaut de congé le contrat est reconduit tacitement.

En cas de renouvellement toujours avec offre adressée 6 mois à l'avance, le loyer ne peut être réévalué que s'il est manifestement sous évalué.

Dans ce cas la notification reproduit intégralement à peine de nullité, les dispositions de loi, le montant du loyer, et la liste des références de loyers du voisinage ayant servi à déterminer cette augmentation, le nombre de références minimum est de trois ou de six pour une agglomération de plus de un million d'habitants.

En cas de désaccord ou à défaut de réponse du locataire QUATRE MOIS avant le terme du contrat l'une ou l'autre des parties saisit la commission de conciliation, qui doit donner son avis dans les deux mois où elle a été saisie.

A défaut d'accord c'est le juge qui est saisi avant le terme du contrat, à défaut le contrat est reconduit de plein droit aux conditions antérieures.

La loi prévoit que le montant maximum d'évolution du loyer renouvelé peut être fixé par un décret. Celui pour la Région parisienne a été publié le 29 Août.

La loi a prévu certaines mesures de protection en faveur des locataires.

En effet le législateur a voulu que les locataires entrés dans les lieux après Décembre 1986 et qui ne pouvaient bénéficier des dispositions de la loi Méhaignerie, puissent bénéficier de la protection de la loi actuelle.

Si un congé a été donné avant la loi du 8 juillet 1989, le congé est nul s'il a été donné selon la loi Méhaignerie (sans motif légitime).

Le propriétaire, s'il persévère doit délivrer un nouveau congé conformément à la nouvelle loi et selon les règles rappelées ci-dessus.

Il en est de même pour une proposition de renouvellement de loyer.

Il existe aussi des dispositions profitant pour ceux qui ont des baux établis sous l'égide de la loi Quillot pour une durée de six années, mais pour celles-ci les conséquences sont moins graves, car ces contrats ont été réputés renouvelés pour trois ans pour être ensuite soumis aux dispositions de la loi Méhaignerie. Cette loi étant elle-même modifiée par la loi MERMAZ et MALANDAIN.

Cet enchevêtrement de textes va dans le sens d'un protection accrue du locataire qui devra en tout état de cause se faire assister dans le cadre d'une procédure avec son propriétaire et en tout cas ne pas rester inactif dès réception d'une lettre faisant état d'une résiliation ou d'un renouvellement de loyer. Il y va de son intérêt.

Maître
LEVON DJOLAKIAN

Marseille

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Հայոց Պատրիարքը Պոլիս վերադարձած է Սեպտեմբեր 27–ին։ Ան օդակայանէն ուղղակի առաջնորդուած է Դումպաչուի Մայր Եկեղեցի, ուր կատարուած է կանոնական աղօթք։ Ներկայ եղած են համայնքի բազմաթիւ մարմիններու ներկայացուցիչներ ու հաւատացեալներ։ Պատրիարքը իր ուղեւորութեան մասին պատմելով ըսած է․ – «Երեք որոշ նպատակներով ճամբայ ելած էինք։ Երկուքը իրականացան։ Երրորդը, ամենակարեւորը, չիրականացաւ պարագաներու բերումով» (ի դէպ, այդ երրորդը կը վերաբերէր Էջմիածին նախատեսուած ժողովի մը, նուիրուած Հայոց քրիստոնէացման 1700–ամեակի առընչուող ծրագիրներու։ Դէպքերու բերմամբ՝ յետաձգուեցաւ)։

**

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Միացեալ – Նահանգներու Ծերակոյտը, Սեպտեմբեր 20, միաձայնութեամբ քուէարկած է Պապ Տոլի օրինագիծը, որ Հայաստանի 5 միլիոն տոլար կը յատկացնէ, երկրաշարժի աղէտեալներու օգնութեան աշխատանքներուն համար։ Ծերակոյտի հանրապետականներու փոքրամասնութեան նախագահ՝ Պապ Տոլի համաձայն նիւթական այս յատկացումը պիտի կատարուի ամերիկեան բարեսիրական կազմակերպութեանց խողովակով եւ պիտի գործածուի բժշկական խնամքի, կրթութեան եւ համապատասխան անձնակազմի պատրաստութեան։ Որեւէ գումար պիտի չյանձնուի Խորհրդային Միութեան կամ Հայաստանի իշխանութիւններուն։ Այս օրինագիծը, որ իրականացած է հայկական համագումարի ջանքերուն շնորհիւ, պիտի ղրկուի Ներկայացուցչական Ժողովի եւ Ծերակոյտի համակարգումի յանձնախումբին, որ պիտի համադրէ օրէնսդրական զոյգ ժողովներու այս ուղղութեամբ որդեգրած տարբեր նախագիծերը, քանի որ Ծերակոյտը որոշ փոփոխութիւններ մտցուցած է նախագիծին մէջ։

**

ԱԹԷՆՔԻ Հ. Յ. Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբի նախաձեռնութեամբ ու կազմակերպութեամբ, Սեպտեմբեր 26–ի երեկոյեան, բողոքի ցոյց մը կազմակերպուած է Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան գրասենեակին առջեւ։ Քանի մը հարիւր հոգիի մասնակցած ցոյցին նպատակը եղած է ՄԱԿ–ի ընդհանուր քարտուղարին միջամտութեան դիմել շրջափակման ու Արցախի հարցին լուծում մը գտնելու համար։ Պատուիրակութիւն մը ընդհանուր քարտուղարին հասցէագրուած յուշագիր մը յանձնած է։

**

ՊՈԼՍՈՅ մէջ երկու նորընծայ քահանաներ մատուցանած են իրենց անդրանիկ պատարագները։ Սեպտեմբեր 28–ին, Ղալաթիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին մէջ Սարգիս քահանայ մատուցանած է իր անդրանիկ պատարագը։ Սեպտեմբեր 30–ին ալ Գէորգ քահանայ պատարագած է Սամաթիոյ Ս. Գէորգ Եկեղեցիին մէջ։ Նոյն օրը Շնորհք Արք. Գալուստեան, ընկերակցութեամբ Շահան Եպիսկոպոսի ու Հայր Մանուէլի, նախ այցելած է Հրէից Ռաբունապետին ու շնորհաւորած՝ Հրէից 5750–րդ նոր տարին, ապա այցելած է Պէյօղլուի եւ Ենիգաբուի եկեղեցիները, քննելու համար այդ եկեղեցիներուն մէջ կատարուած նորոգութեան աշխատութիւնները։

**

ՍԱՄԱԹԻՈՅ (Պոլիս) Ս. Գէորգ Եկեղեցիին մէջ, Հոկտեմբեր 1, կատարուած է Վարագայ Խաչի եւ եկեղեցիին անուան տօնախմբութիւնը։ Պատարագէն յետոյ, Շնորհք Արք. Գալուստեան ու պատարագիչ Շահան Եպիսկոպոս Թափօրով առաջնորդուած են դէպի «Հրաչեայ Աճառեան» նորակառոյց սրահը ու անոր բացումը կատարած են։ Այնուհետեւ սարքուած Սիրոյ սեղանին նախագահած է Պատրիարքը։

**

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Միացեալ – Նահանգներու Հայ Դատի Յանձնախումբը, Սեպտեմբեր 22–ին, քանի մը ցոյցեր կազմակերպած է Արցախի հարցին առընչութեամբ։ Լոս – Անճըլըսի «Ֆէտըրըլ Պիլտինկ»ի առջեւ տեղի ունեցած գլխաւոր համախմբումին երեք հազար հոգի մասնակցած է, ճառերով հանդէս եկած են Ս. Սամոնեանց, Յ. Մանճիկեան, Կ. Եղրայրեան։ Սան – Ֆրանսիսքոյի խորհրդային հիւպատոսարանին առջեւ տեղի ունեցած ցոյցին մասնակցած են 150 հոգի։ Ուայըմինկի մէջ եւս, տարբեր վայրերէն եկած 50 Հայեր ցոյց մը կատարած են ամերիկեան եւ խորհրդային Արտաքին նախարարներուն տեսակցութիւն ունեցած շէնքին առջեւը։

**

ՊՈՍԹԸՆԻ մէջ, Սեպտեմբեր 19–ին, երիտասարդ հինգ նորագիրներ միացած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերուն։ Տեղւոյն «Սարդարապատ» Կոմիտէի կողմէ կնքահայրութիւնը կատարող Մկրտիչ Յարութիւնեանի հակիրճ ելոյթէն յետոյ, հինգ նորագիրները կատարած են իրենց երդումը։

**

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Եու – Սի – Էլ – Էյ համալսարանի Հայոց Արդի պատմութեան ամպիոնին հայութեան վերաբերող փաստաթուղթերու 4 արխիւներ նուիրած է Վիէննա բնակող պատմաբան Ալպէր Մովսէսեան։ Աւելի քան երեք հազար էջ հաշուող թղթածրարին մէջ Օսմանեան կայսրութեան մօտ Աւստրեւհունգար կայսրութեան դեսպանի եւ այլ կառավարական դէմքերու կողմէ պատրաստուած բազմաթիւ տեղեկագիրներ կան։ 1912–էն 1918 ժամանակաշրջանը ընդգրկող փաստաթուղթերուն մէկ մասը Աւստրիոյ կողմէ Թրքահայ կաթողիկէներու պաշտպանութեան կը վերաբերի։ Թղթածրարին մէջ կան նաեւ Հայերու հանդէպ Թուրք կառավարութեան վարած քաղաքականութեան վերաբերեալ գրութիւններ, ինչպէս նաեւ 1918–ին Թրքական բանակի արեւելեան Հայաստանի վրայ կատարած յարձակումին վերաբերող նիւթեր։

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մայր Աթոռիս Դիւանը բացառիկ գոհունակութիւնը ունի ի գիտութիւն մեր Սուրբ Եկեղեցւոյ ու ժողովրդեան, հաղորդելու, որ վերջին հինգ ամիսների ընթացքում Սուրբ Էջմիածնի Կաթողիկոսանի միջնորդութեամբ արտասահմանեան քոյր Եկեղեցիների ներկայացուցիչներ ստանձնել են իրականացնել շինարարական ձեռնարկներ Հայաստանի աղէտեալ շրջաններում, ըստ հետեւեալի.–

1. – Իտալական «Քարիթաս» եկեղեցական կազմակերպութիւնը՝

Պատրաստի տնակներ 250 հատ։

2. – Զուիցերիայի «Քարիթաս», — «Մետսեն Սան Ֆրոնթիէր» կազմակերպութիւնը՝

ա.– Կառուցել եւ սարքաւորել բժշկական ախտորոշման կենտրոն Լենինականում։

բ.– Մի հիւանդանոց՝ 50 մահճակալներով։

գ.– Քլինիքներ Ախուրեանի եւ Ղուկասեանի շրջանների 21 գիւղերում։

3. – Ժընեւի Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհուրդը գործակցութեամբ Զուիցերիայի «Քարիթաս»ի եւ «Տիաքոնիշէ – Վեռք»ի՝

ա.– Կառուցել մի գործարան՝ պատրաստի տնակներ կառուցող։

բ.– Մի մանկապարտէզ։

գ.– Մի ծննդաբերական հիւանդանոց՝ 100 մահճակալներով։

4. – Զուիցերիայի բողոքական եկեղեցիները ... Հէքս – էփէր

ա.– Կառուցել եւ սարքաւորել մի մանկապարտէզ Ստեփանաւանում։

բ.– Նուիրել քարամշակման սարքեր – 5 հատ։

5. – Ժընեւի Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհուրդը եւ «Քարիթաս»ը միատեղ, 1989 թուի Ապրիլի 21–ին Էքիւմենիք Ինստիտուտի ժողովում որոշում են կայցրել Ս. Էջմիածնի տրամադրելու երկու միլիոն տոլար՝ Սպիտակ քաղաքում նոր յուշարձան – եկեղեցի կառուցելու եւ այլ նորաքաց եկեղեցիների նորոգութեանց համար։

6. – Միացեալ – Նահանգների «Քարիթաս» եկեղեցական կազմակերպութիւնը յանձն է առել՝ աղէտեալ շրջաններում ուղարկել ամբողջական սարքաւորումներ նորածին երախաների սնունդ պատրաստող մի Ֆաբրիքայի համար, որը պիտի կարողանայ օրական մօտ քսան խորանարդ մեթր սնունդ հայթայթել։

Վերոյիշեալ յանձնառութիւնները պաշտօնապէս ստորագրուել են Հայաստանի պատկան իշխանութեանց եւ տուեալ կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչների միջեւ եւ գտնւում են կենսագործման ճանապարհի վրայ։ Որոշ յանձնառութիւններ արդէն իսկ կատարուել են։

Քոյր Եկեղեցիների սոյն յանձնառութիւնների ընդհանուր արժէքը գնահատւում է շուրջ 32 միլիոն ամերիկեան տոլար։

Մայր Աթոռս, հոգեպէս մխիթարուած, յանուն Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու եւ համայն հայ ժողովրդի, իր երախտագիտութիւնն է յայտնում վերեւ յիշատակուած բոլոր եկեղեցական կազմակերպութիւններին, նրանց մարդասիրական աննախընթաց հոգատար վերաբերմունքի համար։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

Հոկտեմբեր 5, 1989
Ս. Էջմիածին

ԼՐԱՏՈՒ

ARMENIE, LA FRACTURE

Փարիզի Սթոք հրատարակչականը Նոյեմբեր 3–ին հրապարակ կը հանէ վերոյիշեալ խորագիրը կրող հատորը, որուն հեղինակն է Փիէր Վերլիւիզ։

Լրագրող Ռատիօ – Ֆրանս Էնթէրնասիոնալի մօտ, մասնագէտ Խորհրդային Միութեան, Փիէր Վերլիւիզ տարի մը Կովկաս ապրած է։ Առարկայօրէն կը խօսի երկրաշարժին մասին։ Իր յառաջաբանին մէջ, Ժերար Շալեան կ'ըսէ ի մէջ այլոց.– «Աւաղաւսիկ, 1988 Դեկտեմբեր 7–ի երկրաշարժին եւ զայն շրջապատող պայմաններու ամբողջութեան մասին, թէ զուսպ եւ թէ լրիւ գիրք մը։ Փիէր Վերլիւիզ իրագործած է անմիջական պատմութեան օրինակ մը անհրաժեշտ յետադարձով, առանց յաւելեալ բաներու դէպքի մը որ ինքնին հարկ եղածին չափ ողբերգական է, պահելու համար իր ամբողջ կշիռը, միայն նկարագրուելով և վերլուծուելով»։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առիթով, Կիրակի Հոկտեմբեր 22-ին, Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ազգայնոց, ընտանիքի յարգողներուն:

CENTRE CULTUREL

ST. MESROB

10 bis, rue Thouin, Paris 5e

CONFERENCE

Le Centre Culturel Saint Mesrob présente

M. SERGE AFANASYAN

qui donnera une conférence sur

L'EVOLUTION DEMOGRAPHIQUE EN ARMENIE APRES LE SEISME

le jeudi 19 octobre à 20 h 45

au Centre Saint Mesrob

(Շար. Ա. էջէն)

չելով»: Տոմաչեւ Մոնրէալ կը գտնուի մասնակցելու համար «ձեռնարկութեան կանխումին քաղաքի շրջապատին մէջ» միջազգային ժողովին: Տոմաչեւ աւելցուցած է նաեւ թէ «տարի մը այս անհետացումը այս տեսակի առաջին պարագան է Խորհրդային Միութեան մէջ: Այս քննութեան մէջ, հարցն այն է որ մարդիկ չեն ուզեր բան մը ըսել»: Ճշդած է թէ Կարիկ Պասմաճեան պատառներու գրնումներ կը կատարէր «հաստատուած կարգին լուսանցքին վրայ, բնականոն կառոյցներէն դուրս»: Ներկայիս, կ'ըսէ, Մոսկուա եւ Լենինկրատ կը տարածուի լուսանկարը այն անձին, որու հետ տեսնուած է Պասմաճեան անհետացումէն առաջ:

ԿՐԵՄԼԻՆԻ ՈՒՍՊԵՆՍԿԻ մայր տաճարին մէջ, 1918-էն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով կրօնական երգեցողութիւններ արձագանգեցին: Պիմէն Պատրիարքը պատարագը մատոյց Ռուսաստանի Օրթոտոքս պատրիարքութեան 400-ամեակին առթիւ եւ նոյն առթիւ յայտնեց երկու նոր սրբացումներ: Հոս է որ կը կատարուէր ցարերու թագադրութիւնը:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ նախկին նախարար՝ Շառլ Ֆիթերման նամակով մը Կեդրոնական Կոմիտէէն ծանօրէն կը քննադատէ կուսակցութիւնը, որ հիմնական վերանորոգման պէտք ունի, եթէ կ'ուզէ դեռ հաւատարիմ մնալ: Մարշէ, անշուշտ, համաձայն չէ եւ դժուար կը ջանայ համոզել, որ իր կուսակցութիւնը ներքին ծանր տագնապ մը չապրիր:

ԹԻՖԼԻՍԻ Ապրիլ 9-ի ողբերգութեան (20 մեռեալ) հետեւանքները դեռ չեն անհետացած: Ընդհակառակն եւ վրացական քննիչ յանձնախումբ մը տեղեկագիր մը հրապարակած է որ շատ ծանր է բանակին համար: Խնդրոյ առարկայ են Մոսկուայի բազմաթիւ պատասխանատուներ:

ՍԱԽԱՐՈՎ ահազանգ կը հնչեցնէ: Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, ըսաւ թէ Խորհրդային Միութիւնը «տնտեսական աղէտին» կը մօտենայ, ինչ որ կը վտանգէ ներկայ ժողովրդականացումը:

***

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Հոկտեմբեր 13-ի խաղերուն արդիւնքներն են. –

Դինամօ Կ. – Արարատ	4 – 1
Դինամօ Մ. – Տորպեդօ	0 – 0
Դնեպր – Ռոտոր	3 – 1
Չերնոմորեց – Մետալիստ	2 – 0
Ժալգիրիս – Շախտեոր	3 – 0
Դինամօ Մն. – Սպարտակ	0 – 1

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

AUX COMBATTANTS DE LA CAUSE ARMENIENNE

HAMPIG SASSOUNIAN	: Emprisonné à Los Angeles depuis le 29 Jan. 1982. CONDAMNE A PERPETUITE... Encore un hiver derrière ses barreaux !
RAFFI ELBEKIAN	: Emprisonné à Belgrade depuis le 9 Mars 1983. CONDAMNE A 15 ANS DE RECLUSION... Encore un hiver derrière ses barreaux !
RAFFI TITIZIAN HOVANNES NOUBARIAN KEVORK MARACHIAN	Emprisonnés à Montréal depuis le 12 Mars 1985. : CONDAMNES A PERPETUITE... Encore un hiver derrière leurs barreaux !

ILS ONT BESOIN DE VOTRE SOUTIEN MORAL ET FINANCIER

QUATRIEME CAMPAGNE DE DONATIONS

Lancée par le Comité de Défense des Prisonniers Combattants de la Cause Arménienne.
Comme toujours, nous comptons sur la sensibilité et la sympathie de chaque Arménien envers NOS Prisonniers.
Soutenez les actions de notre Comité, en envoyant vos dons au :

C. D. P. C. C. A.
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Les chèques sont à libeller à l'ordre du C.D.P.C.C.A.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21, տօն է Սրբոց Աւետարանչացն՝ Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասու եւ Յովհաննու:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10-ին:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ՊԱՏԱՐԱԳ, ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդս կը ծանուցանէ թէ՝ ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս պիտի տօնախմբէ Եկեղեցւոյ շինութեան 39-րդ եւ անուանակոչութեան 37-րդ տարեդարձը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 22-ին:

Այս առիթով կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ, հոգիներուն համար եկեղեցւոյս հիմնադիրներուն, Շինութեան Յանձնախումբի եւ Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են Եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ Մատաղօրհնութիւն եւ ապա հոգեհանգիստ:

Արարողութեանց աւարտին եւ մատաղի բաշխումէն վերջ տեղի պիտի ունենայ «ճնեձօն» եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, պատրաստուած Սէն – Ժերոմի Կապոյտ Խաչի տիկիններու կողմէ:

Պատարագին, հոգեհանգստեան եւ ճնեձօնին ներկայ կ'ըլլան՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, Ռոպէր Վիկուրու (քաղաքապետ Մարսէյլի), Ժան – Ժագ Փէշար (քաղաքապետ 7-րդ Թաղամասին) եւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ:

Մատաղի մասնակցութեան փափաքողները կրնան դիմել Թաղականութեան:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԼԻՈՆ — ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ
– Արաքս Մասնաճիւղ –

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ – ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Պատմաբան)

1918- 1920 La Mémoire du Siècle.
La République d'Arménie

իր գրքին հրատարակութեան առթիւ:

Կիրակի, Հոկտեմբեր 22, ժամը 16-ին Լիոնի Ազգային Տան սրահին մէջ:

Գլէր (Սեդա) Մուրատեան (պատմաբան) կը ներկայացնէ հեղինակը:

Դասախօսութեան աւարտին հեղինակը կը ստորագրէ իր հատորը եւ տեղի պիտի ունենայ ընդունելութիւն:

Մուտքը ազատ է:

SEMAINE DES ASSOCIATIONS
DU 17 AU 22 OCTOBRE

EXPOSITION

LE PATRIMOINE ARCHITECTURAL ARMENIEN AVANT ET APRES LE SEISME DU 7 DECEMBRE 88

Presentée par
l'Association Cultuelle de l'Eglise Arménienne de Chaville

et

le Centre de Recherche sur la Diaspora Arménienne

INAUGURATION
LE MARDI 17 OCTOBRE A 18 H 30
avec un exposé de
PATRICK DONABEDIAN
Historien d'Art

Projection de diapositives et Débat

L'EXPOSITION aura lieu à la Médiathèque Municipale
2, rue de Stalingrad — 92370 Chaville
Tous les jours aux heures d'ouverture.

—— MARSEILLE ——

HAY KENAR

Les sections CBAF de MARSEILLE organisent

le Samedi 21 Octobre à partir de 20h30

une soirée exceptionnelle, avec la venue à Marseille de la troupe *«HAY KENAR»*, ensemble instrumental traditionnel venant d'Erevan; cette unique représentation aura lieu à la Maison arménienne de la Jeunesse et de la Culture, au 12-14, rue Saint Bazile - 13001 Marseille.

Prix des places : 100 Frs.

Billets en vente auprès des sections.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ժագ Գալճեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց մօր՝ Այրի Տիկին Հմայեակ Գալճեանի մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՑԵՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Իսիի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները եւ անդամուհիները, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21, ժամը 15-ին, Մշակոյթի Տուն: 45 ռիւ տը լա Տէփանս, Իսի լէ Մուլինօ:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ԱԶՆԻՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

1988 Փետրուար 1-էն ի վեր, «Յառաջ»ի վարչութիւնը ջանք չխնայեց անփոփոխ պահելու համար իր բաժանորդագրութեան սակը, հակառակ իր կրած տեւական յաւելումներուն:

Այլեւս բացարձակ անկարելիութեան մէջ ենք շարունակելու նոյն ձեւով:

Հոկտեմբեր 1-էն թղթատարը նոր յաւելում մը որոշած է, այս անգամ 17,6%-ի (մինչեւ 70 կրամ կշռող օրաթերթերու) ինչ որ 60,6%-ի կը բերէ այս վերջին 3 տարիներու յաւելումները: Առոր կողքին, բոլոր մարզերու մէջ կրած ենք զգալի յաւելումներ. – Թուղթ (15%), առաքման ընկերութիւն (10%), աշխատավարձ, ընկերային տուրք, եւայլն, եւայլն:

Դեռ չենք ուզեր ծանրանալ առեւտրական ծանուցումներու չգոյութեան, հայերէն ընթերցողներու – այլեւս անխուսափելի – նուազումին եւ այն իրողութեան վրայ նաեւ որ, ինչպէս մեր ընթերցողները քաջ գիտեն «Յառաջ»ի միակ եկամուտը կ'ապահովեն բաժնեգիններն ու ծանուցումները (նաեւ, անշուշտ, բարգաւաճման եղած նուէրները):

Ուրեմն «Յառաջ»ի բաժանորդագրութիւն յաւելում պիտի կրէ ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ: Կարենալ կանոնաւոր շարունակելու «Յառաջ»ի հրատարակութիւնը, անհրաժեշտ է նաեւ որ բաժանորդագրութիւնները վճարուին կանխիկ եւ առկախ հաշիւներն ալ անյապաղ փակուին:

Շնորհակալութիւն

Վարչութիւն

«ՅԱՌԱՋ»ի

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս կը յայտնենք պաշտօնական սահեցումը Հայաստանի բարձրագոյն Ուսման Շրջանաւարտներու Միութեան:
Pour tout renseignement,
veuillez contacter :
Melle Nora BAROUDJIAN
160, rue Etienne Dolet
94140 ALFORTVILLE

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս կը հաղորդենք, թէ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Փարիզի եւ Շրջակայից Կրօնական Ընկերակցութեան ներկայացուցչական ժողովին 35 աշխարհական նոր անդամներու ընտրութիւնը պիտի կատարուի յառաջիկայ 1990, Յունուար 14-ին, Կիրակի օր:

Առ այդ, կոչ կ'ընենք կրօնական ընկերակցութեան անդամներուն, որպէսզի անոնք որոնք կը փափաքին թեկնածու ներկայանալ այս ընտրութեան, իրենց թեկնածութիւնը գրաւոր ներկայացնեն ու դրկեն յանձնեն կամ ապահովագրեալ փոստով ուղարկեն Ընտրողական Յանձնաժողովի անունին 15 ռիւ Ժան – Կուժոն, – 75008, Փարիզ, ամէնէն ուշ մինչեւ Կիրակի, 1989, Դեկտեմբեր 3-ը ներառեալ:

Այս առթիւ, կը յիշեցնենք, թէ համաձայն կրօնական ընկերակցութեան կանոնագրին, ընտրութեան մասնակցելու եւ ընտրուելու իրաւունք ունենալու համար, իւրաքանչիւր անդամ պարտի վճարած ըլլալ անցեալ տարիներու եւ ընթացիկ տարուան բոլոր անդամատուրքերը:

Կոչ կ'ընենք անդամներէն անոնց, որոնք դարդ վճարած չեն իրենց անդամատուրքը, օր առաջ վճարել զայն:

ԸՆՏՐՈՂԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 18

MERCREDI
18 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.124
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.124

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԵՒ ՍՓԻՒՌՔ

ԱԹԷՆՔ

Երէկ գրած էինք, թէ Երկուշաբթի առտու, ժամը 11-ին, Հ. Յ. Դ. Յունաստանի երիտասարդական միութեան 14 անդամներ գրաւած էին Աթէնքի Իւքուրիսքի գրասենեակը: Պահանջած էին որ խորհրդային դեսպանատունէն մէկը գար եւ խօսէր իրենց հետ, ինչ որ եղած է եւ երիտասարդները 45 վայրկեան տեւող տեսակցութիւն մը ունեցած են Ա. քարտուղար՝ Մենահեմ Ալեքսանդրի հետ եւ յուշագիր մը յանձնած, փոխանցելի դեսպանին: Այս վերջինը ապահովութիւն տուած է որ ներկայացուած պահանջները Մոսկուա կը հաղորդէ: Երիտասարդները գրասենեակը պարպած են ժամը 3-ին: Ջայնասփիւռ - հեռատեսիլ եւ գրաւոր մամուլ արձագանգած են:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ

Հոկտեմբեր 12-ին, խորհրդային դեսպան՝ Դուբինին հանդիպում մը ունեցած է հայկական պատուիրակութեան մը հետ, որուն մաս կը կազմէին Տոքթ. Ա. Կէօնճեան, Տիկին Լուիզ Սիմոն-Մանուկեան, Պ. Հ. Յովնանեան, Մեսրոպ Արք. Աշճեան, Խաժակ քահանայ Պարսամեան, Պ. Ժ. Յարութիւնեան, Ռ. Վարդեան, Տիկին Ա. Պալեան, Տիկին Ս. Սիմոնեան եւ Տ. Նումուշաքեան: Տեսակցութիւնը 90 վայրկեան տեւած է եւ գլխաւոր նիւթը եղած է շրջափակումը: Պատուիրակութիւնը առաջարկած է օդային կամուրջ մը հաստատել ուտելիք եւ բժշկական անհրաժեշտ կարիքներ ղրկելու համար Հայաստան եւ Արցախ:

ԲԱՆԱՁԵՒԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Թուրք մամուլը կը շարունակէ սխնակներ յատկացնել ամերիկեան Ծերակոյտին ներկայացուած հայկական բանաձեւին առընչութեամբ: Շաբաթավերջի թերթերը կ'արձագանգեն Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահին ու վարչապետին Միացեալ - Նահանգներու Նախագահին ուղղուած նամակներուն: Առաջինը՝ մակերեսային ու կողմնակալ տրոհումի մը պարագային թրքական զօրաւոր հակազդեցութեամբ մը կը սպառնայ, իսկ Էօզալ յիշեցնելով թէ խնդրոյ առարկայ դիւանները տրամադրելի են հետազօտողներու, անհրաժեշտ կը նկատէ անաչառ ուսում - նասիրութիւն մը: Ան կ'ըսէ թէ Թուրքիա երբեք իրականութիւնը խեղաթիւրելու նպատակ չէ ունեցած ու այս հանդրուանին հարկաւոր կը նկատէ խնդրին համակողմանի քննարկումը մասնագէտ գիտնականներու կողմէ:

Միւս կողմէ թրքական «Թէրճիւման» օրաթերթը որպէս փոխադարձութիւն հայերու ցեղասպանութեան ոգեկոչումի օրուան մը ամերիկեան բանաձեւին, կ'առաջարկէ «կարմրամորթերու ցեղասպանութեան օրինագիծ» մը պատրաստել ու ոգեկոչումի օր նշանակել Յունիս 30 թուականը որ այդ ցեղասպանութեան տրոհումին օրը կը նկատուի:

Թրքական պատմագիտական ու վաւերագրական կեդրոններն ալ օսմանեան դիւաններէն հայկական հարցին առընչուած մասեր ընտրած, անգլերէնի թարգմանած ու ղրկած են ամերիկեան Ծերակոյտին:

ԷՕԶԱԼԻ «ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐ» ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Արցախեան լուրերու առատութիւնը պատճառ եղաւ, որ օրին, հարկ եղած ուշադրութեան չարժանանայ - գոնէ հայ մամուլին մէջ - վարչապետ Էօզալի ժողովրդավարութեան փառաւոր դասը՝ Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական ժողովին առջեւ: «Լիպերասիոն»ի տուած լայն արձագանգը (Սեպտեմբեր 29) կընար երգիծական թղթակցութեան մը տպաւորութիւնը թողուլ, եթէ տեղեակ չըլլայինք իրականութեան: Թերթին թղթակիցը կը գրէ. - «Ce fut un numéro extraordinaire de charmeur de serpents»... Երկու ժամ խօսեր է եւ չեշտեր ի մէջ այլոց. - «Մեր մտքէն երբեք չէ անցած ժողովրդավար մեր դրութիւնը պարտադրել ուրիշ երկիրներու, ուզած ենք միայն օրինակ տալ...»: Հոս, այլեւս ըսելիք չի մնար:

Ստորեւ տրուած երկու լուրերն ալ լաւագոյն պատկերացումն են այդ ժողովրդավար վարչակարգին, ուր ազատութիւնը, հաւասարութիւնը հանապազօրեայ հացուպանիր են եւ ոչ մէկ խտրականութիւն կայ, որեւէ ճիւղի մէջ.-

**

«Իքիպինէ Տողրու» շաբաթաթերթը հրատարակած է Թուրքիոյ Ա. բանակի ղեկավարութեան 1985, Փետրուար 20 թուակիր մէկ հրամանագիրը որ կը վերաբերի ոչ - մահմետական զինուորներու: Այս հրամանագրին տրամադրութիւններուն համաձայն ոչ - մահմետական զինուորները չեն կրնար զօրաբաժիններու, կեդրոնական հրամանատարութիւններու եւ զօրատուներու մէջ պարտականութիւն ստանձնել, զինուորական գրասենեակներու մէջ պաշտօն ունենալ, հրամանատարներու որպէս չարժավար ծառայել:

Նոյն հրամանագրին յօդուածներով զինուորի մը համար անպատեհութիւն կը նկատուի օտար երկրի մը մէջ ծնած ըլլալ, թուրք ցեղին չպատկանիլ, երկար ատեն օտար երկիրներու մէջ ապրած անձերու հետ ամուսնացած ըլլալ, եւայլն:

**

«ՀԱՅ ԸԼԼԱԼԸ ՅԱՆՑԱ՞ՆՔ Է»

«Սապահ»ի թղթակից Ապտուլլահ Ծօշքուն Սեպտեմբեր 29-ի իր թերթին մէջ արձագանգ կը հանդիսանայ Պադըրգիւղի Լիսէի աւարտական դասարանի ուսանողուհիներէն Մարի Էվինկիւլի բողոքին: Մարի Էվինկիւլ կը յայտարարէ թէ վարժարանը լիսէի իր վկայագիրը կը մերժէ տալ պարզապէս անոր համար որ ինք Հայ է: Մարի Էվինկիւլ այժմ իրաւունք շահած է մտնելու Իսթանպուլի Համալսարանի Տնտեսագիտութեան Բաժինը, սակայն վարժարանը կը մերժէ վկայագիր տալ: Ուսանողուհին կը յայտնէ թէ իր իրաւունքը պիտի փնտռէ Վարչական Ատեանի մօտ:

Ան ուսանողական ամբողջ կեանքին մէջ միշտ բարձր նիշեր ստացած է: «Հիմա անիրաւութիւն կ'ընեն ինծի» կ'ըսէ Մարի: «Դպրոցին տնօրէնը Սիւլէյման Գարապուլութ ամէն կողմէ կը յայտարարէ եղեր թէ իմ վկայագիրս պիտի չտայ Ֆիզիքի դասէն նիշ չի տար ինծի»:

Մարի կը պնդէ թէ իրեն իրաւունք չէր տրուիր նաեւ օգտուելու Գուրուլի սրտուշումէն, քանի որ համալսարանի մուտքի քննութիւններուն մէջ շահած ուսանողներու համար այդպիսի կարելիութիւն մը կայ: «Ես Թուրքիոյ Հանրապետութեան հայրենակիցն եմ կը շարունակէ Մարի Էվինկիւլ, Հայկական ծագում ունենալը յանցա՞նք է: Մարդկային խղճմտանքը կը ներէ՞ որ այսպիսի մտածումներով մէկու մը ապագան խորտակուի»:

Իսկ Պադըրգիւղի Լիսէի տնօրէն Սիւլէյման Գարապուլութ թղթակիցին հարցումներուն առանց պատասխանելու հեռացած գացած է վարժարանէն: Տնօրէնը գոհացած է պարզապէս ըսելով. - «Այդ նիւթը այդպէս է, բան չեմ կրնար խօսիլ այդ մասին»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ Իրաքի դեսպանը ճաշ մը կազմակերպած էր ի պատիւ Պահա Էլտին Աւհմետի, որ «պաշտօնական» քիւրտ պատասխանատուն է (Իրաքի) եւ չէր կրցած խօսք առնել շաբաթավերջի քրտական համագումարին: Տիկին Միթերան մերժած էր ներկայ ըլլալ, Պերնար Քուշնէր ներկայացուցիչ մը ղրկած էր: Պաշտօնապէս դոհ եղաւ որ Տիկին Միթերան ընդունեցաւ իրաքեան Քիւրտիստան այցելել, թէեւ պայման դրաւ որ իրեն ընկերանան մարդասիրական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ:

ԼԻԲԻԱ ԵՒ ԵԳԻՊՏՈՍ բնականոն սկսան դարձնել իրենց յարաբերութիւնները: Քատաֆի Եգիպտոս գնաց Երկուշաբթի եւ հինգ ժամուան տեսակցութիւն ունեցաւ Մուպարաքի հետ: Երեքշաբթի օր ալ Մուպարաք Լիբիա գնաց. շարունակելու համար խօսակցութիւնները:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, առջի օր, Վալլընպերկ ընկերութեան յանձնած են փաստաթուղթեր, որոնք չուետացի դիւանագէտին պատկանած են: Վալլընպերկ անհետացած էր Փեշտա 1945-ին: Մոսկուա մահուան վկայագիր մը յանձնած է, 1947-ի թուականը կրող եւ ստորագրուած Լուբիանկայի բանտին բժիշկին կողմէ, ճշդելով թէ այդ թուղթերը, Սեպտեմբեր 27-ին միայն ձեռք ձգած է:

ՀԱՐԱՒ - ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ կրկին բախումներ տեղի ունեցած են: Ութ Քիւրտեր եւ երեք թուրք զինուորներ ըսպաննուած են, ըստ Անատոլու գործակալութեան:

ԼԱՅՓՑԻԿԻ փողոցները կրկին լեցուցած են, Երկուշաբթի օր, արեւելեան - Գերմանացիները: «Երկուշաբթիի աղօթք»ի օրը լուտերական եկեղեցիներուն մէջ ասանդութեան բնոյթ առած է եւ առիթ կուտայ ցոյցերու: Տեղւոյն օրաթերթը հրաւիրած էր ժողովուրդը որ ցոյց չընէ: Հիւանդանոցի տնօրէնի մը ստորագրած յօդուածին մէջ, ան կ'ըսէր նաեւ «Հարցերը փողոցը չեն լուծուիր»: Մինչ՝ աւելի ազատութեան պահանջ կայ ժողովուրդի մօտ:

ԹՈՒՐՔ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԵՒ ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

Թուրքիոյ մէջ առաջին անգամ ըլլալով լուրջ հարցախոյզ մը կատարուած է քրտական հարցին մասին: Այս հարցախոյզի արդիւնքներուն կ'արձագանգէ Հոկտեմբեր 8-ի «Իքիպինէ Տողրու» շաբաթաթերթը: Յայտնուած անակնկալը հոն է որ թուրք ժողովուրդը տարիներու պարտադիր անգիտացումէն ետք հարցին օտար չէ ու նաեւ կարծիք կը յայտնէ:

Հարցախոյզին մասնակցած են Պոլսոյ, Անգարայի, Իզմիրի եւ Ատանայի բնակիչներէն 3000 հոգի:

Ամէնէն հետաքրքրական պատասխանները հետեւեալ երկու հարցումներուն տրուածներն են.

- Կ'ընդունի՞ք թէ քրտական հարց մը գոյութիւն ունի երկրին մէջ:

- Կողմնակի՞ց էք զիջումներու, արեւելեան շրջաններու ցեղային հարցին լուծումին համար:

Առաջինին դրական պատասխանողներու համեմատութիւնը 75% է, իսկ երկրորդին՝ 60%: Հարցաքննութեան ենթարկուած բնակչութեան 75%-ը կը հաւատայ թէ երկրին արեւելեան շրջանին ամէնօրեայ բախումները կրնան վերջ գտնել երբ հարթուի քրտական կնճռոտ հարցը: 68% համեմատութեամբ մարդիկ ալ կ'ըսեն թէ հարցը ստեղծուած է ներքին եւ արտաքին ուժերու դրդումներով:

Տակաւին երէկ Թուրքիոյ ղեկավարները առանց վհատելու կը կրկնէին թէ քրտական հարց գոյութիւն չունի երկրին մէջ ու պատահածը ափ մը արկածախնդիրներու կամ ահաբեկիչներու գործ է. իսկ այսօր հանրային կարծիք մը ձեւաւորուած է որ անսպասելի լայնախոհութեամբ մը կը հակազդէ հարցին այս կերպ հրապարակումին:

Նկատի առնուելիք կէտ մըն ալ այն է թէ հարցախոյզին համար ընտրուած 3000 հոգինոց նմոյշ խումբը երկրին քրտաբնակ շրջաններէն չէ:

Շաբաթաթերթը այս արդիւնքներուն հետ կը հրատարակէ նաեւ ՓՔՔ-ի ընդհանուր քարտուղարին արտայայտութիւնները թէ իր պատկանած կազմակերպութիւնը Հաքքեարիի, Սղերդի ու Մարտինի շրջանին մէջ զինեալ ջոկատ մը կը պահէ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝ ԽԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆ

Շաբաթ իրիկուն- Կիրակի ալ - մեծ է եղած խանդավառութիւնը Վալանսի հայ մարզասէրներուն մօտ: Հ.Մ.-ը տարած է արդարեւ, փառաւոր յաղթանակ մը (4 - 1) Ֆէրփինեանի վրայ՝ որ մինչեւ այդ կը նկատուէր խմբակին ապագայ ախոյեանը:

Կոլերէն մին նշանակած է Թէրզեան: Համլէթ Մխիթարեան՝ ոչ մէկ կոլ: Այտուհանդերձ, Հայաստանցի մարզիկին ներկայութիւնը խումբին մէջ այս կարեւոր յաջողութեան պատճառներէն մէկն է: Մխիթարեան, իր փորձառու խաղարկութեամբ, առիթներ կը ստեղծէ իր ընկերներուն փտանգի տակ դնելու համար հակառակորդ բերդը: Կը կարծենք նաեւ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐՐՈՐԴ ՈՒԺԻ ԲԱՑԱՌՄԱՆ ՕՐԷՆՔԸ

ԽՄԲ. – Ցայսօր անտիպ, այս գրութեան մէջ, Ռաֆայէլ Իշխանեան իրատես եւ երբեմն յանդուգն վերլուծումը կ'ընէ մեր քաղաքական անմիջական կեանքին: Հակառակ իր երկարութեան, որ պատճառ է կարգ մը անխուսափելի՝ կրկնութիւններու, պէտք է ծանօթանալ հոն յայտնուած տեսակէտներուն, որոնց բոլորին, կարելի է թերեւս ամբողջովին համաձայն չըլլալ, բայց կարելի չէ անտարբեր մնալ.–

**

Կարծում եմ՝ կեանքում մարդու գլխաւոր նպատակը կատարելագործուելն է: Բարելաւուելը: Վատից դէպի լաւը գնալը: Այլ խօսքով՝ փոխուելը դէպի կատարեալը: Այն կարծիքին եմ, որ մի ազգի նպատակն էլ դա պէտք է լինի: Մանաւանդ մեր հայ ազգինը: Մեր անցեալի սխալները գիտակցել եւ աւելի ու աւելի անսխալ դառնալ:

Ասում են Ստեփան Զօրեանի վերջին խօսքը մահուանից առաջ եղել է իր ժողովրդին նրա տուած գնահատականը՝ «Պրիմիտիւ ազգ»:

Մեր ժողովրդի ու նրա ղեկավարների մի զգալի մասի քաղաքական մտածողութիւնը, խոստովանենք, իրօք, պարզունակ է եղել: Օրինակ, մեզնում հայրենասիրութիւն է համարւում մահմեդականներին, մասնաւորապէս Թուրքերին հայհոյելը, եղեռնի մասին շատ խօսելը, Թուրքերի վայրագ լինելն անընդհատ յիշեցնելը: Անցեալի գործիչներից ամենահայրենասէրներն են համարւում Թուրքերին շատ հայհոյածները, Թուրք սպանողները: Նորագոյն շրջանի հայրենասէրներն են համարւում Եւրոպայում Թուրքական դեսպանների ահաբեկիչները: Անշուշտ, բոլոր Հայերը չէ, որ այսպէս են մտածում, բայց սա մեր մէջ իշխող մի տրամադրութիւն է: Սա մի հոգեբանական ձող է, որի միւս ծայրը եւրոպամոլութիւնը եւ ռուսամոլութիւնն է եղել: Համալսարանի նախկին կուսքարտուղարը 1985 թ. ասաց. «Հայերի հայրենասիրութիւն նշանակում է ռուսասիրութիւն եւ Թուրքատեացութիւն»:

Մեր պատմութեան վերջին շրջանում մեր շատ գրողներ, բանաստեղծներ մեզ՝ Հայերիս Թուրքիայի տուած ահաւոր վնասները ներկայացնելով, Թուրքերին հայհոյելով, փառաբանում էին Ռուսներին: Հայոց եղեռնի մասին մի շարք գործերի հեղինակ Յ. Շիրազը Սեւանայ լիճը գաւաթ էր դարձնում, խփում Մասիս սարին, խմում ռուս ժողովրդի կենացը: Նման տրամադրութիւններ արտայայտել են նաեւ շատ ուրիշներ՝ Խ. Դաշտենցը, Մ. Գալշոյեանը, Ս. Խանզադեան, Ս. Կապուտիկեան, Հ. Սահեան եւ այլն: Ռուսափառաբանութիւնը հայ գրականութեան մէջ գալիս է Խ. Աբովեանից (դուցէ աւելի վաղ շրջանից): Ինչո՞ւ եմ գրականութիւնը մէջ բերում: Որովհետեւ մեր պատմական մի դժբախտութիւնն էլ եղել է այն, որ մեր քաղաքական ղեկավարներից շատերը եղել են եւ են գրողներ: Գեղարուեստական գրականութիւնը (Րաֆֆի, Պատկանեան, Ահարոնեան եւ այլն) շատ կողմերով մեզ համար եղել է քաղաքականութիւն, քաղաքական ծրագիր: Սա, իրօք, դժբախտութիւն է:

Զ. Բալայեանը, որ հայերէն չի գրում (նրա հայերէն տպուած բոլոր գրքերը թարգմանութիւն են ռուսերէնից), ամէն առիթով բացագանչում է՝ «Մահ Թուրքերին»: Նրա «Օջախ» կոչուող գիրքը (ի դէպ, Զ. Բալայեանը երեւի չի իմացել, որ օջախ Թուրքերէն բառ է) նուիրուած է Ռուսներին հաճոյանալուն, նրանց պանիսլամիզմով վախեցնելուն եւ Թուրքերին ու Ազրբեջանցիներին հայհոյելուն. «Ճակատագիրը մեզ պարգեւել է մեր հիւսիսային հարեւանին՝ ռուս մեծ ժողովրդին. ճակատագիրը մեզ ժպտացել է նաեւ նրանով, որ Հոկտեմբերեան մեծ յեղափոխութեան շնորհիւ փրկուեց Արեւելեան Հայաստանը... Երկու ժողովուրդներն էլ (Ռուսներն ու Հայերը – Ռ. Ի.) ունեցել են մէկ ընդհանուր թշնամի: Թշնամի, որն իր հանգիստն է կորցրել Արեւելեան Հայաստանը Ռուսաստանի հետ միանալու պահից» եւ այլն:

Վերջերս հակաթուրքական մարտական յօդուածները շատացել են մեր մամուլում՝ Հայաստանի թէ Սփիւռքի, այդ ոգով գրուած նոր գրքերն էլ շատ են: Մեզնից շատերի ուղեղում մեխուած է «Թուրքիան մեր մշտական թշնամին է, Ռուսաստանը՝ մշտական բարեկամը» բանաձեւը:

Պարզ է, հոգեբանօրէն մեր հակաթուրքական մարտական կեցուածքը յենուած է մեր թիկունքում ռուսական հզօրութեան գիտակցման վրայ: Թուրքերն ու Ազրբեջանցիները (եթէ հաշուի առնենք նաեւ հարաւային Ազրբեջանը) այսօր շուրջ 65 միլիոն են, Հայերս ամբողջ աշխարհում 6 կամ ամենաշատը 7 միլիոն: Թուրքիայի բանակը ըստ ռազմական տեղեկատուների ամենահզօրն է եւրոպական ոչ կոմունիստական երկրների բանակների մէջ, մենք՝ Հայերս բանակ առհասարակ չունենք, Թուրքիան կազմակերպուած Պետութիւն է, մենք իսկական իմաստով Պետութիւն չունենք: Երբ Թուրքերի դէմ բռունցք ենք թափահարում, ո՞րն է մեր յենարանը: Պարզ է, Ռուսաստանը, մասամբ էլ Արեւմուտքը:

Ահա սա է երրորդ ուժը: Երկրորդ ուժը մեր հարեւաններն են:

Երբ ուշադիր նայում ենք վերջին մօտ 300 տարուայ Հայերիս քաղաքական պատմութեանը, տեսնում ենք, որ գրեթէ միշտ (մէկ, երկու բացառութեամբ) այն յենուած է եղել երրորդ ուժին ապաւինելու գաղափարի վրայ: Այն, ինչ այսօր անուանում ենք հայ ազգային ազատագրական շարժում, մեծ մասամբ ապաւինել է երրորդ ուժին: Մենք մեր ազատագրական ծրագրերը կազմելիս գլխաւոր տեղը տուել ենք երրորդ ուժին՝ Արեւմուտքին եւ Ռուսաստանին:

Դեռ 16–րդ դարում Միքայէլ կաթողիկոսի յանձնարարութեամբ Աբգար Թոխաթեցին մեկնեց Իտալիա: Նա Վենետիկի դոժի եւ Հռոմի պապի հետ բանակցութիւններ էր վարում՝ յոյս ունենալով, որ Հռոմը կամ Վենետիկը կ'ազատեն «Սուրբ Սիոնը» (Հայաստանը) «անօրէններից»: Հռոմը Հայերին առաջարկեց կաթոլիկութիւն ընդունել: Աբգարն ու իր որդին ընդունեցին եւ խոստացան, որ Հայերն առհասարակ կ'ընդունեն: Ի հարկէ, Հռոմը, Վենետիկը ոչ մի օգնութիւն էլ ցոյց չտուեցին Հայաստանին եւ ինչո՞ւ պէտք է ցոյց տային ու մանաւանդ չէին էլ կարող ցոյց տալ: Աբգար Դպիրի այդ «ազատագրական» առաքելութիւնը մի տղայական ձեռնարկում էր, քաղաքական անգրագիտութիւն:

Բայց, ի հարկէ, ամենաբնորոշը Իսրայէլ Օրին է (1659 – 1711): Գերմանիայում նա համոզում էր մի փոքրիկ իշխանութեան (Պֆալցի) տիրակալին իր զօրքով գալ Հայաստան, պատերազմել Պարսկաստանի, նաեւ Թուրքիայի դէմ, Հայաստանն ազատագրել ու վերականգնել Հայոց թագաւորութիւնը: Ուրեմն, Հռենոսի ափից գերմանացի իշխանը իր փոքրաթիւ զօրքով (ջոկատով) պիտի անցնէր Եւրոպայի կէսը, Ռուսաստանը, Կովկասը, հասնէր Պարսից սահմանը, կռուէր Պարսկաստանի դէմ, յաղթէր նրան, Հայաստանի թագաւորութիւնը վերականգնէր ու նորից գնար Գերմանիա: Այսքան ծիծաղելի է եղել երրորդ ուժին ապաւինելու սկզբնական շրջանի քաղաքական գործունէութեան փառաբանուած դրուագներից մէկը: Եւ այսօր կան պատմաբաններ, որ այդ ցնդաբան Իսրայէլ Օրուն մեծ քաղաքական գործիչ են հռչակում:

Այդ Օրին, երբ տեսաւ, որ Պֆալցի իշխանից բան չի դուրս գալիս, սկսեց քծնել Ռուսաստանի կայսր Պետրոս Առաջինին: Այս անգամ էլ Օրին Ռուսներին էր կանչում, որ գան Պարսկաստանին ու Թուրքիային ջախջախեն, Հայոց թագաւորութիւնը վերականգնեն: Պարզ է, որ Պետրոսը Իսրայէլ Օրիի կամ նման մի ուրիշի խօսքով չէ, որ պէտք է գործ սկսեր: Ռուսական պետութիւնն ունէր իր շահերը, իր նուաճողական ծրագրերը: Այն ժամանակ Հարաւային Կովկասի ու Հայաստանի հերթը դեռ չէր հասել եւ Օրիի ասածով չէ, որ Ռուսաստանն իր ծրագրերն պէտք է փոխէր: Իսրայէլ Օրիի ամբողջ գործունէութեան արդիւնքն այն եղաւ, որ նա իր երկու զաւակներին տարաւ Պետերբուրգ, ռուսական կրթութեան տուեց, եւ այդպէս նրանք ռուսացան:

Զարմանում եմ Օրիի եւ ոչ միայն նրա միամտութեան վրայ. ինչո՞ւ պէտք է Ռուսաստանը պատերազմի, արիւն թափի Հայոց թագաւորութիւնը վերականգնելու համար:

Կարդացել եմ (չգիտեմ, ճիշդ է, թէ ոչ), որ Պետրոս Առաջինի օրագրերում կայ այսպիսի միտք՝ Հայերին պէտք է ոչնչացնել մահմեդականների միջոցով: Արդեօ՞ք Իսրայէլ Օրին չի ներշնչել ռուս կայսրին այս միտքը. Հայոց թագաւորութեան վերականգնման մասին խօսելով, պարզ է, որ աշխարհի նուաճումն սկսած Ռուսաստանին բնաւ պէտք չէր իր ճանապարհին ունենալ ինչ – որ խանգարիչ Հայոց թագաւորութիւն: Նա Արեւելքը իր համար էր նուաճում եւ ոչ թէ Հայերի կամ մէկ ուրիշի:

Այսպէս սկսուեց Հայերի ռուսական կողմնորոշումը, աւելի ստոյգ՝ Հայերի քաղաքական կեանքում Ռուսաստանը իբրեւ գլխաւոր երրորդ ուժ ճանաչելը: Ի հարկէ, Արեւմտեան Եւրոպան, առհասարակ Արեւմուտքը Հայերիս պատկերացումներում նոյնպէս երրորդ ուժի մասն էր կազմում, բայց գլխաւորը դարձաւ Ռուսաստանը: Այն աստիճան, որ հայ լրագրութեան արքան՝ Գրիգոր Արծրունին յայտարարեց. «Մենք՝ Հայերս քաղաքականապէս Ռուս ենք»: Օրիի ժամանակներում էր Դաւիթ Բեկը: Սա մեզ ներկայանում է որպէս այն ժամանակի համար հասուն քաղաքական գործիչ. նա դաշնակցեց Վրաստանի եւ Պարսկաստանի հետ, բայց չապաւինեց նրանց որպէս երրորդ ուժի: Դաւիթ Բեկի գործունէութիւնը առհասարակ բացառիկ է եւ աւելի մեծ ուշադրութեան արժանի:

18–րդ դարի 70–ական թուականներին, հնդկահայ գործիչները (յատկապէս Շահամիրեանները) Հայերի ազատագրութեան համար որպէս երրորդ ուժ առաջարկում էին Վրաց թագաւորութիւնը: Բայց սա ակնթարթային մի պահ էր: Երրորդ ուժի մէջ գլխաւոր դերը մնաց Ռուսաստանին: Անցեալ դարասկզբին Ռուսաստանի Հայոց առաջնորդ Յովսէփ Արղութեանը Հարաւային Կովկաս մտնող ռուսական զօրքի առաջապահն էր, նոյն դերը 1827 – 28 թթ. ռուս – պարսկական պատերազմի ժամանակ կատարում էր Ներսէս Աշտարակեցին: Այդ ժամանակ էլ սկսեցին հայ կամաւորական ջոկատներ կազմակերպել ռուսական բանակի համար եւ դրանից յետոյ ամէն անգամ, երբ Ռուսաստանը կռուի մէջ էր մտնում մահմեդական Պետութիւնների դէմ, հայ կամաւորական խմբեր էին կազմւում եւ կցւում ռուսական բանակին: Ներսէսը սկզբում այնքան միամիտ էր, որ յոյս ունէր, թէ Ռուսաստանը պէտք է վերականգնի Հայոց պետականութիւնը: Այդ յոյսն ունէին շատ Հայեր, նաեւ՝ Խ. Աբովեանը: Ռուսաստանը՝ Երեւանը գրաւելուց յետոյ ձեւի համար ստեղծեց Հայկական մարզ, յետոյ մի երկու տարուց վերացրեց, Ներսէսին աքսորեց: Տեսնելով, որ Ռուսաստանը Հայոց պետականութեան մասին լսել չի ուզում, Ներսէս Աշտարակեցին սկսեց քծնել Ռուսներին եւ դարձաւ կաթողիկոս: Իսկ Երեւանը նուաճած Պասկեւիչը Ռուսաց թագաւորին նամակով բացատրում էր, թէ ինչպէս պէտք է խեղճացնել Հայերին:

Խ. Աբովեանը օրհնեց «էն սհաթը, որ Ռսի օրհնած ոտը Հայոց լիս աշխարհը մտաւ»:

1878 թ. Սան – Ստեֆանոյի պայմանագրի 16–րդ յօդուածը նախատեսում էր երրորդ ուժի միջամտութիւն Թուրքիայի գործերին, իբր յանուն Հայերի: Նման մի բան էր Պեռլինի վեհաժողովի սահմանած 61–րդ յօդուածը: Այսպէս սկիզբ առաւ Հայկական հարցը, որի էութիւնը երրորդ ուժի միջամտութիւնն էր Թուրքիայի գործերին իբր յանուն Հայերի եւ որի վախճանը եղաւ Արեւմտահայաստանի լիակատար հայազրկումը:

Հայ յեղափոխական կուսակցութիւններն էլ իրենց յոյսը, ապաւէնը դնում էին երրորդ ուժի՝ Ռուսաստանի եւ Եւրոպայի վրայ: Անգամ իրենց անուններն նրանք Ռուսներից էին ընդօրինակում: Հնչակը Գերցենի ռուսերէն «Կոլոկոլ» թերթի անուան հայերէն թարգմանութիւնն է, Հայ յեղափոխականների Դաշնակցութիւն անունը ռուսական «Սոյուզ ռուսկիխ ռեւոլիւցիոներով» կազմակերպութեան բառացի թարգմանութիւնն է:

Այս կուսակցութիւնների գործունէութեան գլխաւոր նպատակը, Թուրքիայում հայկական զինուած շարժումներ կազմակերպելն էր, Հայերի կոտորածներով՝ Եւրոպայի ուշադրութիւնը դէպի Հայաստան դարձնելու նպատակով: Այսինքն նրանց խելքն ու միտքը երրորդ ուժի հրաւիրումն էր:

Մեզանում երրորդ ուժին ապաւինելու մտայնութիւնը զուգորդւում էր նոյնքան տղայամիտ ծրագրերով: Գրաւում են Թուրքիայի պանկը, սպառնում պայթեցնել, ռումբ են պատրաստում, որ Թուրքիայի սուլթանին սպանեն եւ նման բաներ: Ամէն կերպ ուզում են երրորդ ուժի ուշադրութիւնը հրաւիրել Հայերի վրայ: Ի դէպ, Փիդայական շարժման գլխաւոր նպատակն էլ դա էր:

Ի հարկէ, կային մարդիկ, ովքեր երրորդ ուժին ապաւինելով Թուրքիայի դէմ գործողութիւններ կատարելը Հայերի համար կործանարար էին համարում: Օրինակ, Մ. Օրմանեանը, որի միրուքը փետեցին երրորդ ուժի սիրահար յեղափոխականները: Ա. Իսահակեանը իր յուշերում գրում է, որ երրորդ ուժին ապաւինած հայ յեղափոխական շարժմանը դէմ է եղել նաեւ Ղ. Ալիշանը. «Պէտք չէ գրգռել Թուրքերի մոնղոլական արիւնը»: Բայց սրանք անհատներ էին, որոնց արհամարհում էր ամբոխը որպէս Թուրքասէրների:

Երբ երրորդ ուժը կամ նրա բաղադրիչներից ոեւէ մէկը մեզ ոչնչով չէր օգնում եւ Հայոց հարցը օգտագործում էր միայն իր շահերի համար, դայրանում էինք, հայհոյում Եւրոպային էլ, Ռուսաստանին էլ, բայց դարձեալ յոյսներս դնում միայն նրանց վրայ: Ուրիշ կերպ Հայաստանի ազատագրում չէինք պատկերացնում: Նոյնիսկ Պուլկարիային էլ ենք ապաւինել իբրեւ երրորդ ուժի:

Դաշնակցութիւնը տեսնելով, որ ցարիզմից օգուտ չկայ, մի ժամանակ խռովեց Ռուսաստանից, հակացարական ու հակառուսական կեցուածք ընդունեց, Թուրքերի հետ բարեկամանալու փորձեր արեց, իսկ 1914 թ. Թուրքիային ապետական խօսք տուեց՝ ռուս – թուրքական պատերազմի դէպքում մնալ չէզոք: Բայց բաւական էր, որ ռուս – թուրքական սահմաններում սկսէին որոտալ թնդանօթները, նոյն դաշնակցութիւնը հոգով եւ մարմնով կրկին լծուեց ռուսական կայսրութեան սայլին:

1914 թ. երկրորդ կէսին Հայութիւնը ցնծում էր, ասում էին. «Ռուսաստանը արագ կը յաղթի մահամերձ Թուրքիային՝ մեր դարաւոր թշնամուն եւ Հայոց հարցը կը լուծուի»: Այդ երգչախմբին մասնակցում էին գրեթէ բոլոր հայ մտաւորականները, նոյնիսկ այնպիսի մարդիկ, ինչպիսիք են Յ. Թումանեանը, Ա. Շիրվանզադէն:

Այդ ժամանակ էլ կային լուրջ գործիչներ, որոնք կտրականապէս դէմ էին ռուսական բանակի կազմում հայ կամաւորական խմբեր կազմելու գաղափարին: Դրանցից էր Արամ Մանուկեանը եւ առհասարակ դաշնակցութեան Վանի խումբը: Բայց նրանց խօսքն էլ մնաց անապատում հնչող ձայն: Յ. Քաջազնունին Վանից վերադառնալով Թիֆլիս, դաշնակցական բիւրոյում յայտնեց, որ Վանի խումբը դէմ է կամաւորական շարժմանը, ինքն էլ կտրականապէս դէմ էր արտայայտւում, որ Հայերը Ռուսաստանի կողմից յատուկ ջոկատներով կռուեն Թուրքիայի դէմ: Նա ընդհարուեց բժիշկ Զաւրիեւի հետ, որը երրորդ ուժին ոտով–գլխով ապաւինելու մեծագոյն ասպետն էր: Բայց յետոյ ինքը՝ Քաջազնունին էլ դարձաւ կամաւորական խմբերի եռանդուն կազմակերպիչներից մէկը:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ երրորդ ուժին մեր ապաւինելը իր գագաթնակէտին հասաւ եւ մեր կորուստներն էլ իրենց գագաթնակէտին հասան, մօտեցանք լիովին բնաջնջուելու եզրին:

Այս կտոր Հայաստանն էլ փրկեց մէկը, որ հետատեսօրէն բացառում էր երրորդ ուժին ապաւինելը եւ այս կտոր հողը պահեց ու Հայոց նոր Պետութիւն ըստեղծեց առանց որեւէ երրորդ ուժի: Խօսքն, անշուշտ, Արամ Մանուկեանի մասին է:

Ռ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(Շար. 1)

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԲԵԼԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Գրեց՝ ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵԻՈՆԵԱՆ

1963–ի աշնան, Հայաստանէն մեկնելէս առաջ, պարտականութիւն մը ունէի կատարելիք։ Այն է, այցելել մեծ դերասան Յովհաննէս Աբելեանի տունը։

Փարիզէն, բարեկամուհի մը, Տիկին Աննա Թարխանեան, խնդրած էր ինձմէ, Երեւանի մէջ փնտռել իր եղբայրները, որոնցմէ մէկը Սիմոն Նարինեան – Սրնար, ամուսնացած էր դերասան Աբելեանի աղջկան հետ։

Ստալինեան ահուսարսափի օրեր եւ Երկրորդ աշխարհամարտ տեղի ունեցած էին եւ երկար տարիներ, Ֆրանսա դադրած քոյրը, ոչ մէկ լուր ունէր իր հարազատներէն։

Ուստի, հասցէն ձեռքս, միջօրէի մը կիւլեանէն, հանրակառքով ճամբայ ելայ դէպի Լենին պողոտան եւ 34 թիւ բնակարանին չորրորդ յարկը մագլցելով, կեցայ շնչասպառ...։

Դուռը բացաւ ալեխառն մազերով բարձրահասակ, թուխ, սեւ, տխուր աչքերով գեղեցիկ կին մը։ Ինքզինքս ներկայացուցի եւ ըսի թէ Ֆրանսայէն, Տիկին Աննա Թարխանեանի մօտէն կուգամ տեղեկութիւններ ուզելու իր եղբօր եւ անոր ընտանիքին մասին։ Խեղճ կինը, յանկարծակիի եկած, գոյնը նետեց, յուզուեցաւ ու քիչ մնաց ուշաթափ ըլլար...։ Չէր սպասեր այս անակնկալ այցելութեան...։ Երբ քիչ վերջը ինքզինքը գտաւ, եւ պահ մը հանդարտեցաւ, արցունքները սկսան հոսիլ իր աչքերէն...։ Զիս առաջնորդեց հիւրասրահ, նստեցանք բազմոցին եւ սկսաւ պատմել իր ողբականը։ Ըսաւ թէ, ամուսինը, Ստալինի օրով, իր մտաւորական ընկերներու հետ աքսորուած էր Սիբիր եւ այլեւս չէր վերադարձած...։ Նարինեան եղբայրներէն ոչ մէկը ազատած էր...։ Ըսաւ թէ իր անունը Մարիքա էր եւ աղջիկն էր մեծանուն դերասան Յովհաննէս Աբելեանի որ մեռած էր քանի մը տարի առաջ...։ Ըսաւ նաեւ, թէ, ինքը այժմ կ՚ապրէր իր աղջկան Ջիլդայի հետ, որ իր միակ յոյսն ու ապաւէնն էր։ Աղջիկը բժշկուհի էր եւ կ՚աշխատէր Երեւանի հիւանդանոցներու մէջ։

Սենեակին պատէն կախուած էր Մարիքայի մեծադիր իւղաներկ նկարը, յայտնի նկարիչի մը գործը, շա՜տ գեղեցիկ էր։ Անոր կողքին շարուած էին հօրը, դերասան Աբելեանի լուսանկարները, զանազան դերերու մէջ։ Ցարկարաժինը կոկիկ, գեղարուեստական իրերով եւ ճաշակով կահաւորուած էր։

Այդ օրը ես շատ յոգնած էի ... Տիկին Մարիքայի սրտառուչ դէմքը եւ թափած արցունքները գիս տակնուվրայ ըրին...։ Մարիքան նկատեց վիճակս եւ հարազատի մը նման, ստիպեց որ քիչ մը հանգչիմ բազմոցին, մինչեւ իր աղջկան վերադարձը հիւանդանոցէն։ Կ՚ուզէր անպայման որ տեսնէի զայն։ Մինչ ինքը, մտաւ խոհանոց երեկոյեան ընթրիքը պատրաստելու, ես, ուժասպառ երկնցայ բազմոցին եւ քունս տարաւ...։ Քիչ վերջ եկաւ Ջիլդան, նախ զարմացաւ զիս տեսնելով, սակայն մայրը միջամտեց եւ ներկայացուց։ Երբ աղջիկը իմացաւ որ Ֆրանսայէն, իր սիրելի հօրաքրոջը քովէն կուգամ, ուժգին փաթթուեցաւ վիզիս եւ սկսաւ լալ ... ու հարցումներու տարափ մը տեղաց գլխուս, որոնց կրցածիս չափ պատասխանեցի։ Հազիւ երեսուն տարու, բժշկուհի Ջիլդան իր թխադեղ մօրը հակապատկերն էր։ Սպիտակ մորթով խարտեաշ առատ գանգուր մազերով, միջահասակ, համակրելի Հայուհի մըն էր։ Մայր ու աղջիկ, անգամ մը եւս պատմեցին իրենց գլխուն եկածները...։ Ամէն անգամ որ յիշուէր անունը Սիմոն Նարինեանին, երկուքն ալ խորապէս կ՚ազդուէին, կը հառաչէին եւ կուլային։ Տիկին Մարիքան խղճի խայթ ունէր ... եւ շարունակ, ափսոսանքով կը կրկնէր թէ, իր ամուսնոյն մահուան պատճառը ինքը եղած էր ... ակամայ...։ Կ՚ըսէր թէ, հայրենական պատերազմէն առաջ, ծնողքին հետ գտնուած էր Միացեալ – Նահանգներ (Ամերիկա) եւ հոն է որ ամուսնացած էր, Սիմոն Նարինեանի հետ եւ իբրեւ ամերիկեան քաղաքացի, կրնային մնալ այնտեղ ... սակայն, Մարիքան Հայրենի հողին եւ հարազատներուն կարօտէն չդիմանալով, ուզած էր վերադառնալ Հայաստան, թէեւ ամուսինը համամիտ չէ եղած, սակայն կնոջ խնդրանքին ընդառաջ երթալով, երկուքն ալ վերադարձած էին Հայրենիք։ Տարի մը չանցած, Սիմոն Նարինեան Երեւանէն աքսորուած էր դէպի Սիբիր եւ անյետ կորսուած...։

Ըստ հայկական սովորութեան, Տիկին Մարիքան եւ Ջիլդան ստիպեցին որ միասին ճաշենք այդ երեկոյ...։ Սեղանին վրայ տրամադրութիւնները բարձրացնելու համար, մեծ ոգեւորութեամբ սկսայ պատմել անցեալի յուշերէս։ Դպրոցական աշակերտ, Պոլսոյ բեմերու վրայ տեսած էի հոյակապ խաղարկութիւնը Յովհաննէս Աբելեանի, ընկերակցութեամբ արեւելահայ անուանի դերասաններու, Սեւումեանի եւ Զարիֆեանի...։ Յիշեցի, «Աստուած, Մարդ եւ Սատանայ» թատերգութիւնը. մանաւանդ «Տրիլբին», որոնք մեծ խանդավառութիւն ստեղծած էին Պոլսոյ ուսանողութեանս եւ պատերազմէն ու ջարդերէն նոր ազատած արեւմտահայ ժողովուրդի բեկորներուն, հայրենակարօտ սրտերուն մէջ։

Ճաշէն վերջ, մէջտեղ հանուեցաւ ընտանեկան ալպոմը։ Բազմաթիւ լուսանկարներու մէջէն, զատեցին քանի մը հատ ու տուին ինծի, որպէսզի տանիմ Ֆրանսա, եւ ցոյց տամ իրենց հօրաքրոջ Տիկին Աննային։

Լուսանկարներէն մէկը կը ներկայացնէր փոքրիկ Ջիլդան հօրը գիրկը, միւսը, Մարիքան իր ամուսնոյն կողքին, ուրիշ մը՝ Յովհաննէս Աբելեան իր ընտանիքով։

Տուին նաեւ իրենց հասցէն, սակայն խստիւ պատուիրեցին որ Ֆրանսայէն եկող նամակները ուրիշ մը անունով գրուի, որովհետեւ, Տիկին Աննա Թարխանեանի ամուսինը, յեղափոխական անունով «Կուռօ», յայտնի Դաշնակցական գործիչ մը եղած էր...։ Շատ խնդրեցին որ այդ անունով իրենց նամակ չգրուի։ Սարսափի մէջ կ՚ապրէին խեղճերը...։

Յիշատակ մը խնդրեցին ինձմէ, քովս ունէի Տարօնի երգերու յայտագիր մը նկարով, զոր ձօնեցի իրենց։ Իրենք ալ ինծի նուիրեցին հին ու գեղեցիկ ծաղկազարդ փայտէ դգալ մը. ցաւելով որ աւելի թանկագին բան մը չունէին տալիք ինծի։

Երեւանի ընտրանիին հետ, լայն յարաբերութիւններ կը մշակէին եւ արուեստագէտ երաժիշտ բարեկամներ ունէին։ Խոստացան իրենց ջանքը չխնայել, բարոյապէս օգտակար ըլլալու Տարօնի երգերու փրկութեան գործին։

Շատ ջերմ եւ անկեղծ վերաբերում ցոյց տուին։ Մեր բաժանումը եղաւ սրտաճմլիկ ... թէեւ հազիւ քանի մը ժամ է որ ծանօթացած էինք, սակայն հարազատի սէր ու գուրգուրանք ցոյց տուին ինծի։ Կարծէք երկար տարիներու մտերիմներ եղած ըլլայինք...։

Մեկնումի պահուն, անվերջ կուլային, մանաւանդ Ջիլդան, որ մէջ ընդ մէջ կ՚ըսէր հեծկլտալով. – «Ա՜խ, գոնէ մէկ ամիս կարողանայի երթալ Ֆրանսա, տեսնել թանկագին հօրաքոյրս եւ իր աղջիկը՝ Սեդան ... ա՜խ, գոնէ մէկ ամիս թոյլտուութիւն ունենայի»։

Սիրտս կտոր – կտոր եղաւ Ջիլդայի թափած արցունքներէն...։

Այդ երեկոյ, Տիկին Մարիքա Նարինեանի տունէն զիս առնելու պիտի գար փիլիսոփայ հայրենակիցս՝ Ղազար Վարդապետեան, զիս առաջնորդելու համար իրենց տունը, որ կը գտնուէր նոյն պողոտայի վրայ։ Վերջին անգամ ողջագուրուեցանք եւ մնաք բարով ըսի մեծանուն դերասան Յովհաննէս Աբելեանի հարազատներուն, զոր այլեւս երբեք պիտի չտեսնէի...։

ԼԻՈՆ

Մշակութային ձեռնարկներ

Լիոն – Վիլէօրպանի Կապոյտ Խաչը – Արաքս մասնաճիւղ – վերսկսաւ իր մշակութային գործունէութիւնը, կազմակերպելով երաժշտական, գրական հաւաքոյթներ։

Նախագահուհի Տիկին Գասապեան եւ իր ընկերուհիները չեն փախչիր աշխատանքէ եւ շատ ալ չեն վախնար պատասխանատու քայլեր առնելէ։ Ունին ալ իրենց կողքին Պ. Գեղամ Կանանեանը՝ որ կը շարունակէ իր կազմակերպողի փորձառութիւնը ի սպաս դնել Կապոյտ Խաչի ձեռնարկներուն։

Եղանակին բացումը կատարուեցաւ Կիրակի, Հոկտեմբեր 8–ին Վիքթոր Հիւկօ սրահին մէջ, Լիոն, «Հայ Քնար»ի ելոյթով։ Հայաստանէն եկած այս խումբը հրամցուց ճոխ յայտագիր մը ներկաներուն, որոնց թիւը, անշուշտ, դժբախտաբար չէր համապատասխաներ այս երաժշտական ցերեկոյթին որակին։ Անոնք որոնք գիտեն գնահատել հայկական երգն, նուագը ու ասմունքը, իրենց զանազան ձեւերուն մէջ, հաճոյքով ունկնդրեցին եւ լայնօրէն ծափահարեցին, յաճախ ոտքի, «Հայ Քնար»ին արուեստագէտները։

Հանդէսին կէսուն, Տիկին Գասապեան շնորհակալութիւն յայտնեց շարք մը գործատէրերու՝ որոնց օժանդակութեամբ կարելի եղած էր տպել ներկայանալի յայտագիր մը եւ թեթեւցնել ձեռնարկին ծախքերը։ Վերջաւորութեան, Պր. Կանանեան յայտարարեց որ նախատեսուած է երկրորդ ունկնդրութիւն մը, Երեքշաբթի իրիկուն, Հոկտեմբեր 10– Տէսինի մէջ։ Թերեւս այդ էր եղած պատճառը, որ Տէսինցիները բացակայ էին սրահէն եւ հանդիսատեսներու թիւը սովորականէն նուազ էր։

Կապոյտ Խաչի յառաջիկայ մօտիկ ձեռնարկները պիտի ըլլան, Հոկտեմբեր 22ին, Ազգային Տան սրահին մէջ, ժամը 16–ին հանդիպում մը Անահիտ Տէր – Մինասեանի հետ եւ, Հոկտեմբեր 29–ին, միշտ ժամը 16–ին Մոլիէր սրահին մէջ, ելոյթ Մարսէյլի «Գարուն» մանկական երգչախումբին։

Ահա թէ ինչու ըսինք՝ խաչուհիները աշխատանքէ չեն վախնար։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՅԱՋՈՂ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ. –

Քանի մը տարիէ ի վեր Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը ճաշի մը կը հրաւիրէ մեր տարեց հայրենակիցները, քաղաքապետարանին պատկանող Պիեւրի դղեակին մէջ։ Քաղաքապետարանը սիրով տրամադրելէ զատ դղեակը, հանրակառք մըն ալ կը տրամադրէ հրաւիրեալները փոխադրելու համար։

Այս տարի եւս Հոկտեմբեր 7–ին տեղի ունեցաւ այս ճաշը որ անցաւ զուարթ մթնոլորտի մը մէջ, ճոխ սեղաններու շուրջը։ Գեղարուեստական բաժին մըն ալ ապահովուած էր, գլխաւորաբար Անահիտ Սվաճեանի երգով ու նուագով։ Անոր միացաւ Իսիի սոխակը Շաքէ Պէնկեան, խանդավառ տրամադրութիւն մը ստեղծելով հիւրերուն միջեւ։

Կապոյտ Խաչուհիներն ալ մասնակցեցան այս բաժինին իրենց արտասանութիւններով, անոնցմէ Շաքէ Շիրվանեան արտասանեց Սիլվա Կապուտիկեանի տաղերէն. ուրիշներ եւս խօսք առնելով յաջողութիւն մաղթեցին Կապոյտ Խաչի աշխատանքներուն։

ԽԱՉԻԿ ՔԷՕՇԿԷՐԵԱՆ

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

– Վարդանիկ, կարո՞ղ ես սանել, ինչ բան է կապը։

– Զգլտեմ։

– Իսկ ի՞նչ բան է չաղկապը։

– Զգլտեմ։

– Լաւ, մի վերջին հարց քեզ երկուս ստանալուց փրկելու համար. ասա՝ ի՞նչ տարբերութիւն կայ կապի եւ չաղկապի միջեւ։

***

– Վարդանիկ, կայծակը ինչպիսի՞ գոյական է։

– Սարսափելի գոյական է։

– Իսկ հաւը՞։

– Հաւը ածական է։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԹԱԼԼԱՐ՝ ԻՐ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆՈՎ

Ֆրանսայի Ալպեան շրջանի Թալլար գիւղաքաղաքը անգամ մըն ալ ունեցաւ իր հովուական այցելութիւնը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 8–ին։ Մօտ 400 ուխտաւորներ հաւաքուած էին տօնելու համար աւանին Սուրբ պաշտպան հայազգի՝ Գրիգոր Եպիսկոպոսի յիշատակը, որ վախճանած է Թալլարի մէջ 404–ին։

Ընկերակցութեամբ՝ Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեանի։ Պատարագը մատուցանեց՝ Ցակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան։ Եւ ինչպէս ամէն անգամ, Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը, Պր. Խաչիկ Ըլմազեանի ղեկավարութեամբ, բերաւ իր մասնակցութիւնը ոգեւորելով պաշտօնական ներկայացուցիչները եւ տեղացի հաւատացեալները, որոնք միշտ կը փութան ներկայ ըլլալ հայածէս պատարագին։

Իսկ լման կէս օրէ վերջ, ըստ սովորութեան ուխտաւորները համախմբուեցան, քաղաքապետարանի կողմէ տրամադրուած սրահին մէջ (որուն անունն է Սուրբ Գրիգոր) ճաշի մը շուրջ։ Այսպէսով 250 սեղանակիցներ անակնկալ հանդիպումներով տեսնուեցան զանազան քաղաքներէ եկող իրենց ազգակիցներու հետ։

Որքան լատինական Եկեղեցին կը թոյլատրէ այս էկիւմենիք շփումը, առիթ մըն է, տարին անգամ մը, ստեղծել եւ վերապրիլ մեր աւանդական ուխտավայրերու ջերմեռանդ սովորութիւնները։

Այս տարի հանդէս եկաւ նաեւ Մարսէյլէն նորակազմ «Գեղամ Պաղտասարեան» նուագախումբը, կազմուած 15 երիտասարդներէն որուն վարիչն է Սարգիս Խօրտէքեան, իր նպատակն է կենդանացնել նուագի ձեւ հայկական գործիքներով, աշուղական երգերը։

Հանդիսականները երկար ծափահարութիւններով շնորհաւորեցին հայ երիտասարդ նուագածուները։ Այս տեսակի ձեռնարկներ քաջալերանքի արժանի են որպէսզի մեր երիտասարդութիւնը հայկական երաժշտութեամբ սնուցանուի։

Նորընտիր քաղաքապետը, տոքթօր Ֆավր, որ ներկայ էր իր կցորդներով, իր առաջին հանդիպումն է որ կ՚ունենար հայ համայնքին հետ։ Իր կարճ ճառով շնորհաւորեց այս ձեռնարկը, որ 35 տարի է սովորաբար տեղի կ՚ունենայ Սեպտեմբեր ամսուն յիշատակելու համար հայ սուրբի առաքելութիւնը, որ իր նմաններուն պէս եկած է արեւմտեան երկիրները քրիստոնէութիւն աւետելու համար։

Տոքթ. Ֆավր յայտարարեց թէ զմայլած էր հայկական երգեցողութիւններէն, անմիջապէս որոշում տուաւ հրաւիրել Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը, 1990–ի ամառնային եղանակին, երգահանդէս մը սարքելու Թալլարի պատմական դղեակի դահլիճին մէջ, ուր ամէն յարմարութիւններ նախատեսուած են նման համերգներու համար։

Ուխտաւորներ եկած էին Փարիզէն, Լիոնէն եւ իր շրջաններէն, Մարսէյլէն եւ հեռաւոր նահանգներէն որոնց մէջ բախտաւորութիւնը ունեցանք հանդիպելու երկու երիտասարդ հայրենակիցներու եկած Երեւանէն եւ կը գտնուէին Ֆրանսա, մէկը՝ Ավինեոնէն Արա Յովհաննէսեան Գիւղատնտեսական Ինստիտուտի դասատու, միւսը՝ Աշոտ Գալստեան Երեւանի Փոլի – Թեքնիք համալսարանի դասախօս, այս վերջինը հիւրն է ծերակուտական՝ Մարսէլ Լէգլրոսի։

Մութը պիտի կոխէր երբ ուխտաւորները խանդավառուած բաժնուեցան Թալլարէն իրենց հետ, ոչ միայն գեղեցիկ օրուան մը յիշատակը տանելով, այլ նաեւ տեղական անուանի խմորներու փոքրիկ պարկեր որոնք պատրաստած էին Կափի Տիկնանց Միութեան անդամները. կ՚ըսուի թէ Թալլարի շրջանի առաջին խմորեղէնին հաւանաբար Սուրբ Գրիգորը տնկած է եւ այսպէսով դալարութիւն տալով աւանը կոչուած է Թալլար։

ԹԱԳԻՒՈՐ ԹԱԳԻՒՈՐԵԱՆ

Շալճեան, Պէզազեան, Տէր-Վարդանեան, Իւրալէն ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՔՆԱՐԻԿ ՊԷՋԱՋԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 12ին, 72 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 19-ին, ժամը 15-ին Սէն-Ժերոմի Ս. Սահակ-Մեսրոպ Եկեղեցին եւ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». — Մեր ցաւակցութիւնները Շալճեան ընտանիքին:

Տէր եւ Տիկին Արման Արթինեան եւ զաւակները,

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՍԻՐՎԱՐԴ ՋԱՏՐՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Խաթանասեան)

մահը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 18, ժամը 9ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ
ՋՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ

«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ԱՆԹՈՆԻ. — Երուանդ եւ Արփինէ Տատեան 500 Ֆր. կը նուիրեն:

(Շար. Ա. էջէն)

որ անոր մասնակցութիւնը կը բազմացնէ հայ հանդիսատեսներու թիւը:

Այս շարթու վերջը, Վալանս կը խաղայ Թուլոնի մէջ: Թուլոն 13-րդ է, Վալանս՝ հինգերորդ:

**

● ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ՝ ԱԼՖՈՐՎԻԼ ՅԱՋՈՂ

Ֆրանսայի բաժակի մրցաշարքը հասած է իր չորրորդ հանգրուանին: Կիրակի օր, ի հաշիւ երրորդին, Ալֆորվիլի Հ.Մ.-ը իր դաշտին վրայ, դիւրաւ տիրապետած է (3-0) իր մրցակիցին՝ Նուազիէլի:

Ալ աւելի դիւրին եղած է Լիոն-Տէսինի Հ.Մ.Ը.Մ.-ին յաջողութիւնը Թասէնի մէջ՝ 7-0, 4-րդ շրջանի մրցումները տեղի կ'ունենան Հոկտեմբեր 29-ին:

Հոկտեմբեր 22-ին, Կիրակի, ախոյենական գծով, կարեւոր մրցում մը Հ.Մ.Ը.Մ.-ի համար կը հիւրընկալէ Ֆէզէնի խումբը: Ինչպէս Հ.Մ.Ը.Մ., Ֆէզէն ալ լուրջ՝ յաւակնորդ մըն է վերելքի:

Նոյն ախոյենութեան ի հաշիւ Վալանսի Հ.Մ.-ին պահեստի խումբը կը մրցի Ռոշ-լա-Մոլիէրի մէջ:

ՍԵՂԱՆԻ ԹԷՆԻՍ

● ՀԱՅԵՐ ՌՈՆԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տունը կազմակերպած է խումբ մը. պիտի մասնակցի Ռոն նահանգի ախոյենութեան:

Խումբին մէջն են մարզաձեւին մէջ փորձառու խաղացող մը՝ Հրանդ Աբրահամեան՝ որ անցեալին մասնակցած է այդ ախոյենութեան, Ա.Ս. Շըմինօ ակումբին մէջ:

ԼՈՂ

● ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՅ ԱՒՍՏՐԱԼԻԱ

Տակաւին աւելի քան տարի մը կայ մինչեւ աշխարհի յառաջիկայ ախոյենութիւնը՝ որ տեղի պիտի ունենայ Աւստրալիոյ Փէրթ քաղաքին մէջ: Որպէսզի մարզիկները վարժուին այդ երկրին պայմաններուն, Ֆրանսայի լողի վարիչները որոշած են որ խումբը երթայ մարզուի Փէրթի մէջ յառաջիկայ Դեկտեմբեր 24-էն՝ Յունուար 12: Ճամբորդութեան մասնակցողներուն ցանկին մէջն է նաեւ Քրիսթոֆ Գալֆայեան՝ որ մտադիր է իր մարզական գործօն ասպարէզը շարունակել, գոնէ մինչեւ Պարսելոնայի Ողիմպիականը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Արաքսի Մուրատեան,

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան,

Տէր եւ Տիկին Արման Սինանեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Մուրատեան եւ զաւակները,

Տիկին Յովսէփ Հաճի Սահակեան,

Տէր եւ Տիկին Սահակ Սահակեան եւ զաւակը,

Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ճիպիլեան,

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ, գրաւոր թէ մամուլով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եղբօր, հօրեղբօր, փեսային՝

ՋՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

կսկծալի կորուստին առթիւ:

Մասնաւոր շնորհակալութիւններ Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէին, Գրողներու Միութեան, Կոմպոզիտորներու Միութեան, Նկարիչներու Միութեան, Հայաստանի բոլոր բարեկամներուն եւ մամուլին, ինչպէս նաեւ արտասահմանեան բազմաթիւ անձերու, որոնք փութացին մասնակից ըլլալ իրենց խոր սուգին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէսինէն՝ Պր. Գուրգէն Պօյաճեան իր կնոջ՝ Աշխէնի մահուան 7-րդ տարելիցին առթիւ եւ իրենց ծնողաց յիշատակին հետեւեալ նուէրները ըրած է. —

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի տեղւոյն դպրոցին 250, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղի ի նպաստ Հայաստանի վերաշինութեան ֆոնտին 250, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան յառաջդիմութեան 200, Տէսինի Ս. Աստուածածնայ Եկեղեցւոյ բարեզարդութեան 200, «Յառաջ»ի բարգաւաճման 300, «Կամք» օրաթերթի բարգաւաճման 300 Ֆր.:

SEMAINE DES ASSOCIATIONS
DU 17 AU 22 OCTOBRE

EXPOSITION

LE PATRIMOINE
ARCHITECTURAL ARMENIEN
AVANT ET APRES
LE SEISME DU 7 DECEMBRE 88

Presentée par
l'Association Cultuelle
de l'Eglise Arménienne de Chaville

et

le Centre de Recherche
sur la Diaspora Arménienne

INAUGURATION
LE MARDI 17 OCTOBRE A 18 H 30
avec un exposé de
PATRICK DONABEDIAN
Historien d'Art

Projection de diapositives et Débat

L'EXPOSITION aura lieu à la
Médiathèque Municipale
2, rue de Stalingrad — 92370 Chaville
Tous les jours aux heures d'ouverture.

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԼԻՈՆ — ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ
— Արաքս Մասնաճիւղ —

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ
հետ
(Պատմաբան)

1918- 1920 La Mémoire du Siècle.
La République d'Arménie

իր գրքին հրատարակութեան առթիւ:

Կիրակի, Հոկտեմբեր 22, ժամը 16-ին Լիոնի Ազգային Տան սրահին մէջ:

Գլէր (Սեդա) Մուրատեան (պատմաբան) կը ներկայացնէ հեղինակը:

Դասախօսութեան աւարտին հեղինակը կը ստորագրէ իր հատորը եւ տեղի պիտի ունենայ ընդունելութիւն:

Մուտքը ազատ է:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, Կիրակի Հոկտեմբեր 22-ին, Սէն-Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ
Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ՊԱՏԱՐԱԳ, ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն-Ժեռոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ-Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդս կը ծանուցանէ թէ՛ ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս պիտի տօնախմբէ Եկեղեցւոյ շինութեան 59-րդ եւ անուանակոչութեան 57-րդ տարեդարձը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 22-ին:

Այս առիթով կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ, հոգիներուն համար եկեղեցւոյս հիմնադիր-ներուն, Շինութեան Յանձնախումբի եւ Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են Եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ Մատաղօրհնութիւն եւ ապա հոգեհանգիստ:

Արարողութեանց աւարտին եւ մատաղի բաշխումէն վերջ տեղի պիտի ունենայ «ճաշկերոյթ» եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, պատրաստուած Սէն-Ժերոմի Կապոյտ Խաչի տիկիններու կողմէ:

Պատարագին, հոգեհանգստեան եւ ճաշկերոյթին ներկայ կ'ըլլան՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, Ռոպէր Վիկուրու (քաղաքապետ Մարսէյլի), Ժան-Ժագ Փէշար (քաղաքապետ 7-րդ թաղամասին) եւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ:

Մատաղի մասնակցութեան փափաքողները կրնան դիմել Թաղականութեան:

Chers Compatriotes

Depuis des siècles, notre peuple arménien s'est nourri du message de la BIBLE. Je vous invite ardemment à saisir l'occasion d'écouter ce message qui sera annoncé en arménien et en français par l'Evangéliste arménien d'Argentine,

JOSÉ BALIAN

Chaque soir à 20 h 30
les Lundi 23, Mardi 24, Mercredi 25
et Jeudi 26 Octobre

en l'Eglise Evangélique Arménienne
28, ave. Bourgain
92130 Issy-les-Moulineaux

Je vous attends nombreux !

PASTEUR RENE LEONIAN

—— MARSEILLE ——

HAY KENAR

Les sections CBAF de MARSEILLE organisent

le Samedi 21 Octobre à partir de 20h30

une soirée exceptionnelle, avec la venue à Marseille de la troupe «HAY KENAR», ensemble instrumental traditionnel venant d'Erevan; cette unique représentation aura lieu à la Maison arménienne de la Jeunesse et de la Culture, au 12-14, rue Saint Bazile - 13001 Marseille.

Prix des places : 100 Frs.

Billets en vente auprès des sections.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Փիէր Պիւրթէ եւ զաւակները, Այրի Տիկին Կարպիս Կարապետեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Նաֆիլեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց հարազատին՝

ՓՐՈՖ. ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ

յիշատակին, Հոկտեմբեր 22, Կիրակի օր Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր ամուսնոյն՝ Հայկակ Ծատուրեանի յիշատակին, Տիկին Նուարդ Ծատուրեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

SOUTENANCE
DE THESE

LE PANEGYRIQUE
DE LA SAINTE MERE DE DIEU
DE GRIGOR NAREKATSI

par THAMAR DASNABEDIAN

Samedi 21 Octobre à 14 heures

Amphithéâtre Michelet
46, rue St. Jacques
75005 Paris

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

CONFERENCE

Le Centre Culturel Saint Mesrob présente

M. SERGE AFANASYAN

qui donnera une conférence sur

L'EVOLUTION DEMOGRAPHIQUE
EN ARMENIE
APRES LE SEISME

le jeudi 19 octobre à 20 h 45

au Centre Saint Mesrob

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21, տօն է Սրբոց Աւետարանչացն՝ Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասու եւ Յովհաննու:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10-ին:

La Croix Bleue
Section Astrig d'Arnouville - Sarcelles
présente

Hay Kenar

Ensemble musical traditionnel
de EREVAN

composé de 14 artistes
sous la direction de
GAGUIG MOURADIAN

MARDI 24 OCTOBRE à 20 h 30
Salle de l'Ecole Jean Jaurès
175, ave. JeanJaurès
95400 Arnouville

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Իսի Տիրուհի Սէրճնկիւլեան մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները եւ անդամուհիները, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21, ժամը 15-ին, Մշակոյթի Տունը: 45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 19

JEUDI
19 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.125
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.125

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՑԱՆՐ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՕՅԻ ՄԷՋ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 200 ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ ՄՕՏ 500 ՎԻՐԱՒՈՐ

Տեղական ժամով 17,04, Երեքշաբթի իրիկուն (Չորեքշաբթի առտուան 2՝ Փարիզ) ծանր երկրաշարժ մը պատահած է Սան – Ֆրանսիսքօ, 6,5–էն 6,9 զօրութեամբ Ռիխթէրի աստիճանաչափին վրայ, ինչ որ շատ զօրաւոր է անշուշտ, բայց տեղւոյն շինութիւնները համապատասխան ըլլալով շարժի վայրի զոհերը նկայ համեմատութիւններու չեն հասնիր: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 221 մեռեալ կայ եւ 475 վիրաւոր: Ասոր պատճառն այն է, որ ճիշդ գործէ տուն վերադառնալու ժամն էր եւ մեռեալներու մեծ մասը կառքի մէջ գտնուողներն են: Արդարեւ Սան – Ֆրանսիսքօն Օքլէնտի կապող կամուրջին է՝ Պէյպրիճ որ փլած է կառուղիին վրայ: Շարժը տեւած 15 երկվայրկեան, ինչ որ բաւական երկար է եւ նիւթական վնասները մեծ են: Բոլոր համակարգիչները խանգարուած են, հեռաձայնի գիծերը խզուած, կազի խողովակները պայթած, պատճառ ըլլալով հրդեհներու: Վնասները կեդրոնացած են Սան – Ֆրանսիսքօյէն զատ՝ Սանթա Քրուզ, Սէն – Ժոզէ, Օքլէնտ:

Ծանօթ է որ Սան – Անտրէաս ճեղքն է, որ պատճառ է Սան – Ֆրանսիսքօյի երկրաշարժային բնոյթին: 1906ին է որ տեղի ունեցած էր վերջինը, որ քարուքանդ ըրած էր քաղաքը:

Քալիֆորնիոյ կառավարիչը՝ Ժորժ Տէօքմէճեան ճամբորդութեան մէջ ըլլալով Եւրոպա, չէ կրցած անմիջապէս տեղւոյն վրայ փութալ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ, դռնփակ նիստի մը ընթացքին, զգուշացուցած է թերթերու պատասխանատուները եւ քաղաքական կարգ մը դէմքեր «անպատասխանատու» արտայայտութիւններու նկատմամբ: Կը թուի որ Խորհրդային Միութեան նախագահ – քարտուղարը ջղայնացած է մասնաւորաբար «Արկումենթի ի Ֆաքտի» թերթին (20 միլիոն տպաքանակ) մէկ հարցախոյզէն, որ երկրին ամէնէն ժողովրդական դէմքերը ցոյց կուտայ՝ Սախարով, Պոպով եւ Ելցին: Քննադատութեան առարկայ եղած է նաեւ Իզվեստիա, յօդուածի մը համար, խորագրուած. – «Պատճառաբանութեանց ուժը կամ ուժին պատճառաբանութիւնը», որ քօղարկուած ձեւով երեսփոխանները կը բաժնէր՝ պահպանողականներու եւ յառաջդիմականներու:

ԽՕՋԱԼ յայտարարեց թէ նախագահական թեկնածու է եւ որովհետեւ ընտրութիւնը կը կատարեն երեսփոխանները եւ մեծամասնութիւն կը վայելէ, հաւանական կը նկատուի, որ խորհրդարանի յաջորդէ: Թաղապետական ընտրութեանց իր վերջին ջախջախիչ պարտութենէն ետք, խօզալ կ'ուզէ վերահաստատել ու ամրապնդել իր դիրքը եւ – եթէ կրնայ – իր խախտած ժողովրդականութիւնը: Ընտրութեան Ա. շրջանը տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 20ին:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ դիմում կատարեց Խորհրդային Միութեան հասուցում պահանջելով Սիբիր եւ Ղազախստան աքսորուած միլիոնաւոր Լեհերուն համար, Բ. աշխարհամարտին ընթացքին: Ըստ Սոլիտարնոսկի մէկ երեսփոխանին, երեքուկէս միլիոն լեհ տեղահանուած է խորհրդային իշխանութեանց կողմէ 1939–էն 1959:

ԵԼՑԻՆԻ ի՞նչ պատահած է: Շատ յըստակ չէ: Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ, Ներքին նախարար՝ Բակատին պատմած է, որ Սեպտեմբեր 28–ին, կէս գիշերուան մօտ, Բորիս Ելցին Թափ – Թաց ներկայացած է երկու ոստիկաններու, յայտարարելով թէ անծանօթներ զինքը Մոսկուա նետած էին, այլ խօսքով փորձած էին սպաննել: Ելցին, քիչ ետք խօսք առնելով չէ հերքած նախարարին կարդացած տեղեկագրին մէջ ըսուածները, բայց ճշդած թէ ոչ ոք փորձած է զինքը սպաննել եւ չէ ուզած մանրամասնութեանց մէջ մտնել, որովհետեւ ըսած է. – «Անձնական կեանքս է»: Կորբաչով ալ անդրադարձած է հարցին, նախ արդարացնելով տեղեկագրին ընթերցումը (մահափորձի տարաձայնութիւնները տարածուած էին եւ հարկ էր քաղաքական շահագործումներու առաջքն առնել), ապա ըսելով թէ հաւանաբար Ելցին կատակած էր եւ զինքը սխալ հասկցած էին:

ՄԻՔԻՍ ԹԷՈՏՈՐԱՔԻՍ ծանօթ յոյն երգահանը, որ նոյնքան ծանօթ էր որպէս համայնավար պարագլուխ եւ երեսփոխան, որոշած է աջ ցանկի վրայ ներկայանալ յառաջիկայ ընտրութիւններուն:

ԿԱՐԻԿ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆԻ քոյրը եւ կինը առնուազն զարմացած են ի լուր Մոսկուայի ոստիկանութեան թիւ 2–ին՝ Տոմաշեւի յայտարարութիւններէն, Մոնրէալի մէջ: Ծանօթ է որ Տոմաշեւ ըսած էր թէ փրկագինի հարց մը կայ եւ թէ Պասմաճեան պատանդ է, կարգ մը պղտոր վերագրումներ ալ ընելով, ինչ կը վերաբերի Կարիկ Պասմաճեանի «լուսանցքի վրայ գնումներուն»: Վարդուհի Պասմաճեան (քոյրը) հարց կուտայ թէ ի՞նչ կ'ուզէ ըսել այս ոստիկանը, աւելցնելով. – «Եղբայրս Մոսկուա գնաց Յուլիսին Մշակոյթի Նախարարութեան հրաւէրով: Մասնագէտ է արդի արուեստի: Ցուցասրահները կ'երթար, կը գնէր եւ գործերը ղրկել կուտար Ֆրանսա, ուր կը հասնէին, յաճախ, իր վերադարձէն ետք»: Կարիկ Պասմաճեանի կինն ալ բացատրութիւններ կ'ուզէ պահանջել խորհրդային իշխանութիւններէն: Ասոնք, ձեւով մը պատասխանած են արդէն, հարցաքննիչ դատաւորին միջոցաւ, որ ըսած է թէ. – «Զօրավար Տոմաշեւ իր գիտցածէն աւելին ըսած է»:

ՃԱՏՐԱԿ

Օդեսայի մէջ տեղի ունեցած Խորհրդային Միութեան ճատրակի ախոյենութիւնը աւարտած է Ռաֆայէլ Վահանեանի յաղթանակով: Երեւանցի վարպետը առաջին անգամ կ'արժանանայ նման պարգեւի մը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10 / 17)

ՄԻՋԱԴԷՊԸ ԿՐՆԱՐ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԾՈՒԻԼ

Ներքին գործերու Մեղրիի շրջանային բաժանմունքի եւ շրջանի դատախազութեան աշխատակիցներու կողմէ Հոկտեմբեր 10–ին, կալանուած են եւ միլիցիայի շրջանային բաժանմունք տարուած խո–ր հրրդային բանակի զինուորական ծառայութիւն ընողներ՝ Դաղաշեւը եւ Խմբերգայեւը: Անոնք Մեղրի եկած էին ադրբեջանական Նիւվադի գիւղէն եւ կառքէն կրակ բացած: Ինչպէս պարզուած է, անոնք ոչ մէկ ստորաբաժանման կողմէ ղրկուած էին Նիւվադի գիւղի մօտերը: Ուրեմն ինչո՞ւ յայտնուած են Մեղրի: Նախնական կերպով պարզուած է, որ իրենց հրամանատարը զինուորներուն քաղաքացիական մեքենաներ ընկերմանլու կարգադրութիւն է ըրած եւ ինք մնացած Նիւվադ: Միջադէպը սուր բնոյթ առած է, երբ Մեղրիի բնակիչները հարց են տուած թէ ո՞վ են: Երկու զինուորները չեն կրցած համոզիչ պատասխան մը տալ եւ այն ատեն հնչած են կրակոցները: Շրջանի կեդրոնի իրաւակարգի պահպանութեան ուժերու շնորհիւ, հարցը փակուած է:

– Այս միջադէպը զուտ պատահականօրէն ողբերգութեան չէ վերածուած, ըսած է դէպքի վայրը եկած զօրքերու ներկայացուցիչ գնդապետ Ուղոլկովը: Պատասխանատուութիւնը լիովին կ'իյնայ այն զօրամասի հրամանատարներուն վրայ, ուր կը ծառայէին երկու զինուորները:

**

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԵՒ ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻՆ

Ինչպէս մամուլին մէջ հաղորդուած էր կառախումբերը սկսած են շարժիլ դէպի Հայաստան: Սակայն ադրբեջանական երկաթուղիով ստացուող բեռներուն մէջ առաջուան պէս վառելանիւթ չկայ, սննդեղէնը շատ քիչ է. իսկ հասնող ապրանքներուն կարեւոր մասը ջարդուփշուր եղած է:

Հոկտեմբեր 8–ին Նորաշէնի եւ Իջեւանի (Նախիջեւանի եւ Ադրբեջանի սահմանամերձ կայարաններ) ճամբով Հայաստան եկած է 15 կառախումբ 761 վակոնով: Հոկտեմբեր 9–ին նոյն ձեւով Հայաստան հասած է 19 կառախումբ: Հոկտեմբեր 10–ին 10 կառախումբ ժամանած է Նորաշէնի երկաթուղիով եւ 4 կառախումբ՝ Իջեւանի երկաթուղիով: Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատին «աչալուրջ պահակները» կը շարունակեն անջատել վառելանիւթի վակոնները: Այս երկաթուղիով աղէտեալներու հասնող տնակները պիտանի չեն բնակութեան համար:

Վրաստանի երկաթուղիով Հոկտեմբեր 9–ին 621 վակոնէ բաղկացեալ 23 կառախումբ հասած է: Անոնց մէջ կան 59 սիթեռն վառելանիւթ, 53 վակոն սննդեղէն: Հոկտեմբեր 10–ին, ժամը 10–էն մինչեւ 16, Վրաստանէն ժամանած է 14 կառախումբ՝ զանազան բեռներով:

Կրաղիւսի չգոյութեան հետեւանքով Արեւելեան Գերմանիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Մեծն – Բրիտանիոյ եւ այլ երկիրներու Հայաստան գտնուող շինարարները չեն կրնար աշխատիլ: Այսպէս, օրինակ, Ախուրեանի մէջ «Արմենիա – Ռէֆիր – Կրաշէն» կազմակերպութիւնը չի կրնար սկսիլ 52 տնակներու շինարարութիւնը:

Նոյն վիճակն է Ֆրանսայի «ԷՍ–Օ–ԷՍ – Արմենի» կազմակերպութեան համար:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ՝
ՍԷՆ – Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ ԵՒ ԱՐԾԻՒ
ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ

Մարսէյլի երկու ակումբները յաջող կերպով անցուցած են Ֆրանսայի բաժակի 3–րդ շրջանը, դժուար մրցումներ, բայց յաղթական:

Սէն – Թ'Անթուանի յաջողութիւնը Քարնուի վրայ կարելի էր նախատեսել, քանի որ դասակարգի տարբերութիւն կայ ի նըպաստ հայանուն ակումբին: 1 – 0–ով միայն Սէն – Թ'Անթուան յաջողած է պահել առաւելութիւնը մինչեւ վերջը:

Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ Քոնսոլաի դէմ, հակառակորդ դաշտին վրայ, յաճախ դըժուարութեան մէջ գտնուած է. Կազարեանի մուտքը մրցման մէջ, 55–րդ վայրկեանին նոր թափ մը տուած է խումբին: Կազարեան նշանակած է երկու կոլեր: Արդիւնք՝ 2 – 2, ի վերջոյ յաջող ազատ հարուածներու տարբերութեամբ Արծիւ որակուած է բաժակի 4–րդ հանգրուանին:

Հոկտեմբեր 22, Կիրակի, վերադարձ ախոյենական մրցաշարքերուն: Սէն – Թ'Անթուան պիտի խաղայ Կափի մէջ, Արծիւ պիտի հիւրընկալէ Օպանը:

**

Բաժակի 4–րդ հանգրուանին ի հաշիւ, Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսինի մրցակիցը որոշուած է արդէն: Պիտի խաղայ, Տէսինի մէջ, Լիոնի Սպանացիներուն խումբին դէմ Հոկտեմբեր 29–ին:

**

Վիէնի Հ. Մ.–ը դուրս կը մնայ Ռոնի բաժակին մրցաշարքէն: Պարտուած է Օ. Լ.–ի 3–րդ խումբէն՝ 1 – 0, երկրորդ շրջանին:

**

Նշենք «Կոտայք»ի մէկ լաւ արդիւնքը: Յաղթած է Արալեանի մէջ, Ռոստովի խումբին՝ 2 – 1: «Կոտայք» 12–րդ է դասաւորման վրայ եւ վստահ է այլեւս թէ պիտի պահէ իր տեղը յառաջիկայ տարի ալ Խորհրդային Միութեան երկրորդ դասակարգի ախոյենութեան մէջ:

Վ. Մ.

Ղրկուած 80 տնակներուն կառուցումը կրաղիւսի չգոյութեան պատճառով չիրագործուիր:

Սպիտակի եւ Գուգարքի շրջաններուն մէջ Նորվեկիոյ ու Դաշնակցային Գերմանիոյ Կարմիր Խաչը տակաւին չէ կըրցած սկսիլ իր աշխատանքը:

Այս երկիրներուն հանրային կազմակերպութիւնները ստիպուած եղան բեռնակառքերով Հայաստան ղրկել երկաթպետոնէ կառոյցներ, շինանիւթեր:

Նորվեկիոյ շինարարները, որոնք Սպիտակի մէջ տուն մը եւ բազմարուժարան մը կը կառուցանեն, անգործութեան մատնուած ըլլալով վերադարձած են: Նորվեկիոյ կառավարական մարմինները դիմած են բեռները ոչ թէ խորհրդային երկաթուղիներով, այլ կառուղիներով Հայաստան հասցնելու հարցը լուծելու համար:

Լենինականի մէջ արեւմտեան – Պերլին քաղաքը եւ արեւմտեան – Գերմանիոյ «Մոտ Պուրտա» հանդէսի ղեկավարութիւնը հիւանդանոց մը եւ բազմարուժա–

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐՐՈՐԴ ՈՒԺԻ ԲԱՑԱՌՄԱՆ ՕՐԷՆՔԸ

Այսօր, երբ անդրադառնում ենք այն օրերի դէպքերին, նկատում ենք, որ դեռ 1915 թուից, գուցէ աւելի առաջ Հայոց քաղաքական կեանքում գծագրւում էին երկու հակադիր ուղղութիւններ. մէկը երրորդ ուժին, գլխաւորապէս Ռուսաստանին անվերապահօրէն ապաւինելն էր Թուրքիան մշտական թշնամի ճանաչելով. սա կարելի է կոչել զավրիեւեան կամ անդրանիկեան գիծ (յիշենք, որ Անդրանիկը նոյնիսկ չընդունեց առանց Ռուսաստանի ստեղծուած Հայաստանի Հանրապետութիւնը), միւսը երրորդ ուժը բացառող եւ սեփական ուժերը հաշուի առնելով հարեւանների հետ երկխօսութեան մէջ մտնելու մտայնութիւնն էր, սա էլ գուցէ կարելի է անուանել արամեան գիծ: Ի հարկէ, այս վերջին գիծը չէր մերժում արտաքին որեւէ օգնութիւն, եթէ լինէր այդպիսին: Արամը նոյնիսկ բոլշեւիկեան Մոսկուայից որեւէ օգնութիւն ստանալուն դէմ չէր, բայց չէր ապաւինում որեւէ արտաքին ուժի, իր ծրագրերը կազմում էր միայն Հայոց ազգային ուժը նկատի առնելով՝ «ինչ որ է, սա է» սկզբունքով: Յիշեցնեմ երրորդ ուժին չապաւինելու մասին Արամի յայտնի ասոյթներից մէկը. «Հայերով ոչ ոք չի հետաքրքրւում՝ չօշափելի օգնութիւն հասցնելու մտքով: Դրա հակառակը, կայ դաւադրական վերաբերմունք: Մենակ ենք եւ պէտք է ապաւինենք միայն մեր ուժերին»:

Հայերիս մէջ այն ժամանակ էլ, հիմա էլ բացարձակօրէն գերիշխողը եղել է զավրիեւա–անդրանիկեան գիծը: 1918 թ. Մայիսին Թուրքիան կովկասեան երեք ազգերից պահանջում էր անջատում Ռուսաստանից եւ անկախ Պետութիւնների հռչակում: Վրացիներն ու Ադրբեջանցիները համաձայն էին, Հայերը (նաեւ դաշնակցութիւնը) կտրականապէս դէմ էին՝ սէյմում հակառակ Վրացիների եւ Ադրբեջանցիների քուէարկեցին Ռուսաստանից անջատուելու եւ՝անկախ դառնալու դէմ: Սա յայտնի փաստ է: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ Հայերն իրենց չէին պատկերացնում երրորդ ուժից, տուեալ դէպքում Ռուսաստանից անջատ: Հայոց արեան մէջ էր մտել երրորդ ուժին ապաւինելու բնազդը: Այդպիսին էին ե՛ւ դաշնակցական Թիֆլիսի բիւրոն, ե՛ւ նոյն քաղաքում նստած Հայոց ազգային խորհուրդը: Նրանք անգամ իրենց նստատեղը Հայաստանը չէին ընտրել՝ այն ստեղծման չէին վստահում Հայոց ազգային ուժին: Դրա մի ներկայացուցիչն էլ զօրավար Թ. Նազարբէկովն էր, որ ռուսական բանակում եղած ժամանակ միշտ յարձակման հրամաններ էր տալիս, հայկական բանակի հրամանատար դառնալով անընդհատ նահանջի հրամաններ էր տալիս: Եթէ Թիֆլիսի ազգային խորհրդին եւ Անդրանիկի ու Նազարբէկովի նրամաններին մնար, Թուրքերը Երեւանն էլ կը գրաւէին եւ Հայաստանն առհասարակ կը ջնջուէր երկրի երեսից:

Բայց Երեւանում արդէն կար Հայոց անկախ Պետութիւն Արամ Մանուկեանի գլխաւորութեամբ: Նա էլ հակառակ ազգային Խորհրդի ու Նազարբէկովի չտաբի որոշման միայն հայկական ուժերով Սարդարապատում եւ Ապարանում հանճարեղօրէն կազմակերպեց արդէն գոյութիւն ունեցող Հայոց նոր պետութեան պաշտպանութիւնը եւ ապա բանակցութիւնների մէջ մտաւ Թուրքերի հետ: Եւ անընդհատ կոտրուող ու անվերջ փախչող Հայերը վերջապէս յաղթեցին: Առաջին անգամ Հայերի առաջ նահանջեց թուրքական զօրքը (բայց Հայերը մոռացել են մեր այդ յաղթանակը կազմակերպողին, մեծարում են պարտուածներին): Այսպէս, Հայերի այս ամենամեծ յաղթանակը եղաւ առանց երրորդ ուժի: Ահա մեր դասը: Երբ Վրաստանն ու Ադրբեջանը Մայիսի 26–ին ու 27–ին Թիֆլիսում ու Բաքւում անկախութիւն հռչակեցին, Հայոց ազգային խորհուրդն էլ ուղղակի ստիպուած իր պորտը կտրեց երրորդ ուժից (Ռուսաստանից) ու թէկուզ Հայաստանից դուրս՝ Թիֆլիսում, հռչակեց Հայաստանի անկախութիւնը: Դա Մայիսի 28–ն էր: Դաշնակցականները (երեւի ոչ բոլոր) յետոյ հասկացան այդ օրուայ ճակատագրականօրէն կարեւոր լինելը Հայոց կեանքում: Թէեւ նախքան այդ Երեւանում Հայոց պետութիւն կար, բայց Մայիսի 28–ը դա վաւերացրեց, մանաւանդ այդ օրը հայ ղեկավարները վերջապէս ազատուեցին երրորդ ուժին ապաւինելու հայկական բնազդից, իրենց մենակ զգացին մեր հարեւանների, յատկապէս Թուրքիայի դէմ – յանդիման:

Ս. Վրացեանն իր յուշերում գրում է, որ դեռ 1917 թ. Փետրուարին՝ յեղափոխութեան ժամանակ Հայերը անկախութեան պատրաստ չէին: Վրացիները լիովին պատրաստ էին, Ադրբեջանցիները պատրաստ էին մասամբ, Հայերը՝ բոլորովին: Մենք անկախութեան պատրաստ չէինք նաեւ 1917 թ. վերջին ու 18–ի սկզբներին, երբ ռուսական բանակը լքում էր թուրքական ռազմաճակատը, հեռանում Հայաստանից: Կովկասի ռուսական փոխարքայ Վորոնցով–Դաշկովի պնակները լիզած եւ Հայոց կամաւորական շարժումը կազմակերպած պարոնները, բժիշկ Զավրիեւի գլխաւորութեամբ շշմել էին՝ Ռուսները գնում են, ի՞նչ պիտի անենք:

Նախքան այդ՝ 1915 թ. ռուսական բանակի եւ հայ կամաւորական գնդերի աչքի առաջ արեւմտահայութիւնը մորթուեց: Մէկ – երկու Քիւրտ հայկական մի ամբողջ գիւղ էին կոտորում: Ռուսական հզօր բանակը եւ զինուած հայ կամաւորները ռուսերէն քայլերգներ էին երգում ու խորոված անուշ անում եւ մատը մատին չխփեցին բնաջնջուող ու մորթուող Հայութիւնը փրկելու համար: Ո՞ւր էիք, հայ Ֆիդայիներ, ո՞ւր էիր, քաջ Անդրանիկ, ո՞ւր էիք հերոս կամաւորներ: Այդ կողմերում թուրքական բանակ չկար, 1915–ի Յունուարին Սարիղամիշի մօտ ջախջախուած էր, եթէ հայ զօրագունդերը գնային, Հայերին օգնելու, շատ շատերը կը փրկուէին: Տեղից չշարժուեցին, քանի որ առանց երրորդ ուժի, այսինքն՝առանց ռուսական բանակի, իրենց չէին պատկերացնում: Իսկ ցարական բանակը սպասում էր, որ Հայաստանը դառնայ առանց Հայերի, ինչպէս եւ ծրագրել էին:

Ո՞ւր էիր, բժիշկ Զավրիեւ, հայ կամաւորութեան հեղինակ, Թուրքերի դէմ յոխորտացող, Թուր – քերի գրգռիչ: Ռուսախօս դաշնակցականների մէջ երրորդ ուժին ոտով–գլխով նուիրուելու խոշորագոյն դէմքն այդ Զավրիեւն էր, որի նմանները հիմա էլ կան մեր մէջ:

1918 թ. Մայիսի 28–ից յետոյ Հայոց ազգային խորհուրդը վերջապէս բարեհաճեց Երեւան գալ: Դաշնակցութիւնը դարձաւ պետական կուսակցութիւն: Եւ կարծես սկսեց հասկանալ երրորդ ուժի բացառման օրէնքի փրկարար դերը: Բայց դա տեւեց մինչեւ Սեւրի դաշնագրի ժամանակները: 1920 թ. ամրանը հնարաւորութիւն կար քեմալական Թուրքիայի հետ յարաբերութիւնների մէջ մտնել, Քեմալին դա շատ էր պէտք, քանի որ տեղը նեղ էր: Քեմալը համաձայն էր Կարսի մարզը չպահանջել եւ Վանի վիլայէթից էլ ինչ–որ բան տալ Հայաստանին: Բայց երրորդ ուժին ապաւինելու ցաւը դարձեալ մտել էր հայ ղեկավարների մէջ: Հայաստանի վարչապետ բժիշկ Համօ Օհանջանեանը Սեւրի դաշնագիրն էր ձեռքին թափահարում, դրա սահմաններով Հայաստան պահանջում Թուրքիայից: Այս անգամ յոյսը Արեւմուտքի վրայ էր: Ձնայած Անգլիան ասում էր, որ իր նաւերը Արարատ բարձրանալ չեն կարող, Ֆրանսիան իր գործերով էր զբաղած (որպէսզի յետոյ դաւադրաբար Կիլիկիան Թուրքիային նուիրուի), հայ ղեկավարները յոյսը դրած այդ Պետութիւնների վրայ, չէին հասկանում, որ Սեւրի դաշնագիրը Հայերիս համար մի թղթի կտոր է:

Արամը չկար: Քեմալը, Հայաստանի կողմից արձագանգ չգտնելով, դաշնակցեց բոլշեւիկեան Ռուսաստանի հետ, եւ այդ երկուսը Հայաստանը իրար մէջ բաժանեցին, Հայաստանի Հանրապետութիւնը մեռաւ: Արեւմտեան երկրները մատը մատին չխփեցին: Իսկ Լօզանի ժողովում Հայերի պատգամաւորութիւնը բռնաբարուած ու արձակուած բողոքարկու կնոջ էր նման: Ոչ մի պաշտպան չունէր: Սա էլ երրորդ ուժին ապաւինելու արդիւնքներից մի ուրիշն է:

Պարտութիւն բառը վատ բառ է, ոչ ոք չի սիրում: Երբ ես ասում եմ, որ մեր ազատագրական շարժումը պարտուեց, դա իմ բարեկամներին դուր չի գալիս: Ինձ էլ դուր չի գալիս: Բայց դա բացարձակ փաստ է: Մենք պարտուեցինք:

19–րդ դարի երկրորդ կէսին սկսուած Հայոց ազգային – ազատագրական շարժման նպատակն էր ազատագրել Արեւմտահայաստանը, աւելի ստոյգ Թուրքիայի հայաշատ վեց վիլայէթներում բարեփոխումներ անել, հաստատել հայկական ինքնավարութիւն: Այս նպատակը չկատարուեց: Աւելին. Արեւմտահայաստանը (Մեծ Հայքը) կամ հայաշատ վեց վիլայէթները լիովին զրկուեցին Հայութիւնից, Կիլիկիան, Փոքր Հայքը եւ Թուրքիայի իշխանութեան տակ գտնուող հայկական այլ վայրերն էլ հայազրկուեցին, Ռուսաստանի իշխանութեան տակ գտնուող Սուրմալուն եւ Կարսի մարզն էլ անցան Թուրքիային եւ նոյնպէս հայազրկուեցին:

Սա պարտութիւն է, այն էլ խայտառակ պարտութիւն: Եւ այդ պարտութեան գլխաւոր պատճառը երրորդ ուժին մեր ապաւինելն էր: Եթէ մենք բացառէինք ամէն տեսակ երրորդ ուժ եւ մեր ծրագրերը կառուցէինք հայ ազգային եղած ուժը հաշուի առնելով ու ըստ այդ ուժի շարժուելով, մենք այսպիսի խայտառակ պարտութիւն չէինք կրի:

Մեր պատմաբանները, որոնց հիմնական գործը այս 70 տարում եղել է ստախօսութիւնը, լռում են մեր այս ահաւոր պարտութեան մասին: Իսկ սա շատ վնասակար է, ազգին տեղեակ չեն պահում իր պարտութեան մասին, չեն ասում դրա պատճառները: Պէտք է ասել, որպէսզի իր գործած սխալները ազգը չկրկնի: Այն ազգը, որն իր պատմութեան դասերը չի սերտում եւ սխալները կրկնում է, ապագայ չունի:

Ի դէպ, մեր միւս բախտորոշ յաղթանակը Զանգեզուրում էր՝ 1920 – 21 թթ., Նժդեհի գլխաւորութեամբ, դարձեալ առանց որեւէ երրորդ ուժի ապաւինելու: Երրորդ ուժի ապաւինելով միշտ պարտուել ենք:

Մեր պատմաբանները, կոմունիստ և ոչ կոմունիստ քաղաքական գործիչները հայ ժողովրդին անընդհատ ներշնչել են, որ նա առանց Ռուսաստանի ապրել չի կարող, որ Ռուսաստանը Հայերի փրկիչն է ու նման բաներ: Այսինքն՝ անընդհատ մեզ ներշնչել են, որ մենք առանց երրորդ ուժի գոյութիւն ունենալ չենք կարող, պէտք է լիովին ապաւինենք այդ երրորդ ուժին:

Սա խորացրեց 600 տարի, գուցէ 900 տարի (Անիի անկումից հաշուած) առանց պետականութեան մնացած Հայերի ձեռք բերած ստրկամտութիւնը: Այնքան խորացրեց, որ Հայերի ինքնառուսացումը սարսափելի չափերի հասաւ. Հայաստանի մտաւորականութեան մեծ մասն այսօր ռուսագիր ու ռուսախօս է, տասնեակ հազարաւոր հայ ընտանիքներ, Հայաստանում ապրելով, ռուսերէն են խօսում, Հայաստանում ռուսական դպրոց յաճախող հայ երեխաների թիւը մօտենում է 100 հազարի, Հայաստանի ներքին գործավարութեան 90 տոկոսից աւելին ռուսերէն է, էլ չեմ խօսում Հիւսիսային Կովկասի, Ռոստովի եւ Ռուսաստանի այլ վայրերի Հայերի մասին, որոնք չքուեցին աշխարհից առանց եղեռնի, ինքնառուսացմամբ: Այսօր, Հայաստանը զգալիօրէն ռուսացել է եւ շարժւում է դէպի լիակատար ռուսացում: Այսպէս որ գընանք, կը վերանանք: Ահա երրորդ ուժին ապաւինելու մի այլ արդիւնքը:

Երրորդ ուժին ապաւինելու գաղափարը եւ միտումը ջլատում են հայ ժողովրդի ներքին ուժերը, դարձնում նրան ստրկահաճ, մեռցնում նրա դիմադրականութիւնը, սպանում գոյատեւելու կամքը:

Հիմա էլ մեզ են գցել պանիսլամիզմի եւ պանթուրքիզմի խրտուիլակները, որպէսզի մենք՝ Հայերս աւելի ամուր կապուենք Ռուսաստանի սայլին: Երրորդ ուժին ապաւինելու ասպետները մեզ ասում են՝ եթէ Ռուսաստանը չլինի, պանիսլամիզմը եւ պանթուրքիզմը մեզ կ'ուտեն: Հիմա ես չեմ ուզում ընդարձակուել եւ խօսել պանիսլամիզմի եւ պանթուրքիզմի իրական էութեան շուրջը, ցոյց տալ, որ դրանցով Հայերին անընդհատ վախեցնող մեր գործիչները առնուազն տգէտ են:

Ազգային պետականութիւն չունեցող ամէն մի ժողովրդի ազգային շարժման գլխաւոր նպատակը իր պետականութիւնը, այսինքն անկախութիւնը վերականգնելն է կամ ձեռք բերելը: Սա վերաբերում է նաեւ Հայերիս: Եթէ մեր մէջ չկայ այդ ձգտումը, դատապարտուած ենք կորստի: Բայց, կարծում եմ, կայ ինչ–որ չափով:

Սակայն անկախ Հայաստանի ծնունդը կախուած է միջազգային յարմար իրադրութիւնից եւ մանաւանդ այն բանից, թէ որքանով է հայ ազգը պատրաստ դրան: Ասացի, որ 1917–էն մինչեւ 18–ի Մայիս մենք պատրաստ չէինք դրան: Հիմա էլ պատրաստ չենք, քանի որ մեր բուն գոյութիւնն անգամ մենք ազգովին պայմանաւորում ենք երրորդ ուժով:

1917 թ. վերջերից երբ ռուսական բանակը հեռանում էր Հայաստանից, Զավրիեւը եւ զավրիեւականները ծնրադիր աղերսում էին Ռուսներին չգնալ, քանի որ Հայաստանն առանց Ռուսաստանի չէին պատկերացնում: Բայց նրանց լսող չեղաւ: Չէ՞ որ քաղաքական դէպքերը կարող են յառաջիկայում էլ այնպէս զարգանալ (մեծ աշխարհ է), որ ռուսական բանակը Հայաստանից հեռանայ: Դա ոչ ոք բացառել չի կարող: Այն ժամանակ երրորդ ուժի մեր ասպետները՝ Զ. Բալայեան, Հ. Սիմոնեան, Ս. Կապուտիկեան, Ս. Պօղոսեան եւ այլն, եթէ ծնրադիր աղաչեն Ռուսներին՝ մի՛ գնացէք, եղբայրներ, նրանց ոչ ոք չի լսի: Որեւէ երրորդ ուժ Հայերի կամքով երբեւէ չի շարժուել եւ չի շարժուի: Նա իր ծրագրերն ու շահերն ունի: Այդ մենք ենք հնարել, թէ Ռուսները մեզ փրկել են: Ռուսները երբ լսում են այդ բանը, զարմանում են. «Մենք ե՞րբ ենք ձեզ փրկել, ինչո՞ւ պէտք է փրկէինք»: Եւրոպան էլ գեղեցիկ խօսքեր կ'ասի Հայերի հասցէին, բայց ռազմական ուժով երբեւէ չի օգնել եւ չի օգնի (եթէ շահ չունի):

Ռ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(Շար. 2)

ՔԱԹՐԱ 89/90

Հոկտեմբերէն Յունիս երկարող ամիսներէն ութ թուականներու ցանկով մը կը ներկայանայ «Քաթրա» գործունէութեան 17–րդ շրջանի շեմին: Տարիք մը որ երիտասարդութեան հմայքին հետ կը բերէ ժաղկէ ծաղիկ թառելու որոշ ինքնավստահութիւն մըն ալ. տարեկան ծրագիրը ցոյց կուտայ թէ այդ ինքնավստահութեան տէր երիտասարդն է «Քաթրա»: Միայն երաժշտութիւնը չէ տարեկան ծրագիր – թէրթիկին բնակիչը. կայ նաեւ նկարչութիւնը եւ այլ նորութիւն մըն ալ, խօսքի, արտասանութեան արուեստը:

«Քաթրա»յի 1989 – 1990 տարեշրջանի առաջին ժամադրութիւնը հոկտեմբեր 22, կիրակի յետմիջօրէին է. ֆրանսական երաժշտութեան ու երաժիշտներու նուիրուած այս համերգին Շ. Ռընօ, Ա. Ժոդրի, Ա. Պետրոսեան, Ր. Պետրոսեանի նման մենակատարներ ու երիտասարդ ֆիլհարմոնիք նուագախումբը պիտի ներկայացնեն ֆրանսացի երգահաններու՝ Ս. Ֆրանքի, Սէն Սանսի, Շօսոնի, Փուլէնքի գործերէն:

Տարւոյն վերջին թուականը յայտագրին մէջ կրկնուած է երեք անգամ, Դեկտեմբեր 10–ին, յետմիջօրէի առաջին հանդիպումին համար միաձուլուած են երաժշտութիւնն ու բեմական խօսքը: Սոփրանօ Էլէնա Վասիլիեւա եւ Ժեռար Գասպարեան (դաշնակ: մինչ պիտի ապահովեն առաջին մասը, Նորա Արմանի եւ Ժեռալտ Փափազեան պիտի մասնակցին արտասանական բաժինով: Անոնք պիտի ներկայացնեն «Séjour à Ararat» բեմական գործը որ արդէն ներկայաց-

ուած է ամերիկահայ բեմերու վրայ, լայն արձագանգ գտնելով տեղւոյն հայ մամուլին մէջ: Նոյն օրը բացումը կը կատարուի «Քաթրա»յի նկարչական գործերու ցուցահանդէսին: Գեղարուեստական բազմազան վայելքներով հարուստ այդ օրը կ'աւարտի 17–ամեակի մեծ համերգով: Արամ Խաչատրեանի գործերէն կազմուած յայտագրով մը կը ներկայանան ժան Տէր – Մերկերեան եւ Յարութիւն Փափազեան, իրենց կ'ընկերանայ նոյն նուագախումբը:

1990–ի առաջին համերգին երիտասարդ մենակատարներու խումբ մը, բաղկացած՝ Քաֆաքեան, Տալկէլոյեան, Հիրցէլ, Մունարէ, Օլլէ, Պետրոսեանէ պիտի մեկնաբանէ բոլոր ժամանակներու մեծերը. Շուման, Պէթհովէն եւ Շուպէրթ:

Տարեշրջանի ծրագրին ամենափայլուն կէտը պիտի հանդիսանայ անկասկած Ապրիլի համերգը. «Զիլինկիրեան քառեակ»ին ու Թաւ – ջութակահար Կարինէ Գէորգեանի անուններէն կը թելադրուի այս ապահովութիւնը: Այդ օրուան յայտագիրը ունի նաեւ հաճելի անակնկալ մըն ալ. առաջին ունկնդրութեան մը պարագան է ատիկա: Հոն քառեակը պիտի նուագէ Լուսիկ Պագիլի վեցերորդ քառեակը:

Մայիս 4–ի երեկոյթը կը պատուէ երգահան Ալեքսանդր Յարութիւնեանի եօթանասունամեակը. այս առիթով պիտի ունկնդրենք Հայաստանի սենեակի նուագախումբը, Ռուբէն Ահարոնեանի ղեկավարութեամբ: Այսքան չէ. այնքան նշելի կէտերու քով կայ նաեւ սոփրանօ Լուսինէ Զաքարեանի երգը:

Շրջանի վերջին համերգը յատկացուած է Ռաւէլի գործերուն. մենակատարներու ցանկը կազմուած է քաթրայական ծանօթ անուններէ. Տ. Էրլիհ, Ա. Ժոտրի, Ա. Մուրատեան, Ա. Պետրոսեան, Ի. Պետրոսեան, Ս. Դանիէլ, Է. Վասիլիեւա:

Գլխաւորաբար գեղարուեստի – յատկապէս երաժշտութեան – սէրէն մղուած շարժում մըն է «Քաթրա», որ կ'առաջադրէ առով իսկ ծառայել հայ երաժշտութեանն ու երաժիշտներու, զանոնք օտար ունկնդիրներու եւս սեփականութիւնը դարձնելու ջանքով: Վերջերս յաճախ կը խօսինք մեր լսածին միայն մենք լսող ըլլալու մասին. «Քաթրա» առիթը կուտայ մեզի պատկանածին ծանօթութեան շրջանակները ընդլայնելու, ընելու այնպէս որ օտարներ ալ լսեն եթէ ոչ մեր խօսքը, գոնէ մեր երաժշտութիւնը:

Կատարուած դժուար այլ կարեւոր գործին մէջ մեզի վիճակածը ամէնէն դիւրին բաժինն է. ցոյց տալ թէ մենք արժէքը գիտենք մեր գործին, մեր արուեստագէտներուն: Ու զանոնք ծափահարելու չափ խանդավառող է տեսնել թէ մեր շրջանակէն դուրս ալ գնահատանք կայ իրենց արուեստին մասին. կը բաւէ հրապարակել խանդավառող այդ ապրումէն:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՎԱՐԴԳԷՍ ՀԱՄԱԶԱՍՊԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 12, Հինգշաբթի երեկոյ ընդունելութիւն մը կազմակերպուած էր Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան, Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէի նախկին նախագահ Վարդգէս Համազասպեանի Փարիզ այցելութեան առթիւ: Ընդունելութիւնը տեղի ունեցաւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ, միութեան Ֆրանսայի Շրջանային Յանձնախումբին կողմէ:

Բարի գալուստի խօսք արտասանեց Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի գրասենեակին քարտուղար Արթօ Համբարձումեան. ան յիշեցուց թէ Վարդգէս Համազասպեան առաջին նախագահն էր Սփիւռքի հետ մշակութային կապի Կոմիտէին ու Փարիզ այցելած առաջին անգամ 1959–ին: Ապա հրաւիրեց հիւրը խօսք առնելու:

Վարդգէս Համազասպեան ըսաւ որ Հայաստան կը գտնուի անկիւնադարձային հանգրուանի մը վրայ ու եթէ պատահած չըլլար երկրաշարժը, ժողովրդավարութեան մեծ թռիչք մը պիտի արձանագրէր: Ապա ան անդրադարձաւ Արցախի հարցին. ըսաւ թէ ազգային խնդիր մըն էր որ համաշխարհային բնոյթ ստացաւ շրջափակումին ու վերջին միջադէպերուն պատճառով: Վարդգէս Համազասպեան ըսաւ թէ Բ. աշխարհամարտէն յոյս կար որ մեր հողային խնդիրները կարգադրուին. ոչ միայն Ղարաբաղի, այլ նաեւ Արեւմտեան Հայաստանի հողերուն տիրանայինք: Գալով հրապարակայնութեան նորօրեայ շրջանին, հայ երեսփոխանը յիշեց որ Հայաստանի մէջ հայ եւ ազերի զանգուածները համերաշխութեամբ ապրած էին մինչեւ 1987 թուականը, մինչդեռ բոլորովին տարբեր էր կացութիւնը Ղարաբաղի մէջ:

Վարդգէս Համազասպեան իր խօսքերու աւարտին շնորհակալութիւն յայտնեց ամբողջ աշխարհին, Հայաստանի աղէտեալ ժողովուրդին բերուած օժանդակութեան համար: Ան ցաւով աւելցուց սակայն որ շրջափակումին հետեւանք շինանիւթի պակասին պատճառով ինչպէս ծանօթ է այլ երկիրներէ եկած քան հազար բանուորներ արդէն վերադարձած են:

Վերջին պատահարները տկարացուցած էին Հայաստանի տնտեսութիւնը ու կացութիւնը բարելաւելու համար, Վարդգէս Համազասպեան կարեւոր կը նկատէր Սփիւռքի համագործակցութիւնը, ան կ'ուզէր որ սփիւռքահայութիւնը քարոզչական գործունէութեան ձեռնարկէ ու աւելի սերտ կապեր հաստատուին ժողովուրդին երկու հատուածներուն միջեւ:

Հանդիպումը որուն մասնակցեցան շուրջ 100 հրաւիրեալներ, բարեկամական մթնոլորտի մը մէջ շարունակուեցաւ մինչեւ ժամը 22:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍ

ՊԱՏԻՒ ԵՒ ՀԻՒՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱՐԵՑՆԵՐՈՒ

Հոկտեմբեր 8, Կիրակի օրը, Սէն – Մօրիսի խաչուհիները եռուզեռի մէջ էին տալու իրենց տարեկան ճաշը՝ ի պատիւ երէցներու:

Նախագահուհի՝ Տիկին Մարի Փաշանեան եւ իր ընկերուհիները պատրաստած էին հաճելի ճաշացուցակ մը՝ որմէ լայնօրէն օգտուեցան քանի մը տասնեակ տարեց սեղանակիցներ: Բարեբախտաբար մասնակիցներուն ոչ ամէնքը ծեր էին, ինչ որ կարելի դարձուց ուրախ, լաւատես մթնոլորտի մը գոյութիւնը սրահին մէջ:

Իրաւ է որ ատոր գլխաւոր պատասխանատուն եղաւ Կապոյտ Խաչի դպրոցին ուսուցիչը, Սարգիս Տօնապետեան որ, ինչպէս ուրիշ անգամներ, վերստին ցոյց տուաւ իր եռանդուն հանդիսավարի յատկութիւնները:

Կապոյտ Խաչի Սէն – Մօրիսի մասնաճիւղը բախտը ունի իրեն աջակից գտնելու քանի մը այրեր, ինչպէս Պր. Սարգիս Տօնապետեան, Պր. Օ. Ճելոյեանը եւ ուրիշներ, ցանցառ՝ որոնց արդիւնաւէտ գործակցութիւնը կը թեթեւցնէ, կը կարծենք, մասամբ խաչուհիներու աշխատանքը:

Շաբաթական դպրոցը ունի շուրջ երեք տասնեակ աշակերտներ: Ասոնցմէ ոմանք ելոյթներ ունեցան, Կիրակի օր, պարերով, արտասանութիւններով: Պարեցին եւ երգեցին նաեւ խաչուհիները:

Ներկաները հետաքրքրութեամբ դիտեցին, գրեթէ ժամ մը, պաստառին վրայ, շարք մը պատկերներ՝ զորս Ժիրայր Բարունակեան – ներկայիս վարիչ Վիլէօր – պանի Հայ Մշակոյթի Տան – բերած է անցեալ տարի Վասպուրականի շրջանէն: Աղթամարը անշուշտ: Բայց նաեւ նկարներ ուրիշ հայկական եկեղեցիներու, աւելի ճիշդ՝ ինչ որ մնացած է կանգուն անոնցմէ՝ պատերու մասեր, հողակոյտերու վրայ ... Յուզիչ էին, մանաւանդ, ատենօք փարթամ Վարագայ Վանքին աւերակները: Տեղացիները կը շարունակեն հայկական խաչքարերը օգտագործել շինելու համար իրենց խրճիթները:

Ցուցադրութիւնը վերջացաւ երկու Մասիսներու հոյակապ մէկ պատկերով քաշուած աւելի քան երկու հազար մեթր բարձրութեան վրայէ:

Վայելելէ յետոյ, հինգ հաճոյալի ժամեր, խաչուհիներու գորովալից հոգածութիւնը, հրաւիրեալները մեկնեցան տալէ վերջ ժամադրութիւն յառաջիկայ աշնան համար:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՅՈՒՆԻՍՏԱՆԻ Հ. Յ. Դ. Հայ Դատի երկանդամ պատուիրակութիւն մը Հոկտեմբեր 9–ի երեկոյեան ընդունուած է Աթէնքի խորհրդային դեսպանի փոխանորդ Զայչէֆի եւ պաշտօնատար Պաւլիքինի կողմէ: Աւելի քան կէս ժամ տեւող հանդիպման ընթացքին պատուիրակութիւնը արծարծած է մասնաւորապէս Հայաստանի ու Արցախի շրջափակման հարցը: Պատուիրակութիւնը դիտել տուած է որ յունահայ գաղութը պատրաստ է Միջազգային Կարմիր Խաչի միջոցով անմիջականօրէն ուտեստեղէն առաքել ուղղակի Ստեփանակերտ ու Երեւան եւ այդ առթիւ պահանջած է խորհրդային իշխանութիւններու գործակցութիւնը: Խորհրդային դիւանագէտները խոստացած են ներկայացուած հարցերուն մասին տեղեկագրել Մոսկուա ու ապա՝ փոխանցել պատասխանը:

**

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Հ. Յ. Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբին չորս անդամներէ բաղկացած պատուիրակութիւն մը, Հոկտեմբեր 6–ին, տեսակցութիւն ունեցած է Պրազիլիոյ Արտաքին Նախարար Ռոպէրթօ Ապրէու Ասարէի հետ: Պատուիրակութիւնը լուրջ մտահոգութիւն յայտնած է Լեռնային Ղարաբաղի եւ Հայաստանի շրջափակման համար: Նախարարը տեղեակ պահուած է ՄԱԿ–ի ընդհանուր քարտուղարին ուղղուած նամակարշաւին մասին: Նախարարը իր կարգին խոստացած է Պրազիլի աջակցութիւնը ՄԱԿ–էն ներս Հայ Դատի Յանձնախումբին տարած աշխատանքներուն:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ Համազգայինի մասնաճիւղը, հայ մշակոյթի ամսուն նուիրուած իր ձեռնարկներուն կարգին, Սեպտեմբեր 29–ին, «Արմենիա» շէնքի ընդունելութեամբ սրահին մէջ նշած է Մոնթէվիտէոյի «Կոմիտաս» պարախումբի 50–ամեակը: Ձեռնարկին խօսք առած են «Արմենիա» օրաթերթէն Խաչիկ Տէր – Ղուկասեան, Մարիօ Նալպանտեան եւ «Կոմիտաս» ձայնասփիւռի վարիչ Արօ Պելեան: Այս առթիւ հրատարակուած է նաեւ «Կոմիտաս»ի ոսկեմատեանը:

**

ՍԱՆ – ՖՐԱՆՍԻՍՔՕՅԻ «Վասպուրական» սրահին մէջ, Օգոստոս 18–ին, Համազգայինի Գրական Յանձնախումբին անդամներէն Յարութիւն Պալեան դասախօսութիւն մը բրած է, նիւթ ունենալով «Նիկոլ Աղբալեանի կեանքն ու գործը»: Երեկոյթին սկիզբը, Համազգայինի անդամներէն Տիգրան Ոսկունի ներկայացուցած է օրուան դասախօսը որ եղած է Նիկոլ Աղբալեանի աշակերտը:

ՊՃԵՂ ՄԸ ԱՆՈՅՇ ՍԻՐՏ

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Խոշոր ծրար մը թեւին տակ՝ բարձրացաւ 89 թիւ հանրակառքը որ Օթէլ տը Վիլէն մեկնելով կ'երթայ մինչեւ Գըլամառ:

Սովորականէն քիչ մը աւելի տատանեցաւ կանգ առած վակոնը, իր զսպանակներուն վրայ: Վակոնի մը համար բնաւ արհամարհելի չէր ներս մտնող կնոջ ծանրութիւնը: Հաստամարմին մայրիկը ծիծաղելիօրէն պզտիկ ու սեւ գլխարկ մը ունի, խեղճուկ սեւ վերարկու մը ունի, ինչպէս նաեւ սեւ յոնքեր, սեւ վերին շրթունք եւ երկու սեւ ակռայ: Հատ մըն ալ հայու սեւ ճակատագիր:

Եպրաքսէ հանըմ «փարտօն» ըսելով անցաւ անկիւն մը ու իր ծրարը դրաւ ոտքերուն մէջտեղ: Տեղաւորուեցաւ, օ՜ֆ մը քաշեց, տոմսակը մատանիին մէջ անցուց եւ քննական ակնարկ մը պտըտցուց շուրջը:

Իր ճիշդ դէմը նստած էր քիչ մը տըժգոյն երիտասարդ մը, թուխ եւ կոկիկ հագուած: Եթէ ոչ տխուր՝ գոնէ մելամաղձոտ էր ան եւ ինքն իր վրայ կքած: Եպրաքսէ հանըմ նշմարեց որ անոր գիրկը գտնուող փոքրիկ ծրարը՝ հայերէն թերթի մը մէջ պլլուած է: Առանց այլեւայլի ըսաւ.

– Գիտես քի ես քեզ պիտի ճանչնամ: Դուն Փառանձեմին տղան չե՞ս:

Ո՛չ, Փառանձեմին տղան չէր, բայց հայ էր: Անակնկալէն այնպէս մը ցնցուեցաւ՝ որ անմիջապէս տուաւ իր անունը:

– Կարապետեա՞ն ... Նորայր Կարապետեա՞ն: Քա ես փէ՛ք չատ Կարապետեան կը ճանչնամ: Դուն Մարգուանի՞ Կարապետեաններէն ես ... Խասքէօյի ... Զօք չէյ՝ քա՛մ Փառանձեմին տղուն կը նմանիս ... հա՛րկաւ՝ հայ ըլլալդ քիթէդ – բերնէդ կը վազէ կոր. հէմէն ըսի քի մեր ախնէն ես ... Գործդ ի՞նչ է ... ան ատեն մուքլախս պիտի ճանչնաս իմ տըղաքս ... Պզտիկս եկեղեցին ձայնաւորութիւն կ'ընէ ... դուն եռաձայն չե՞ս ... ինչո՞ւ մայրիկդ քովդ բերել չես տար ... Քոյրիկդ քեզմէ մե՞ծ է ... կարգուա՞ծ է ... Քա ես խե՞նթ եմ ... Ա՛չքս եկայ. ասանկ տղաքներ հասցուր տէ, վերջն ալ մի՛ վայելեր ... մայ չէք քի ինչ ըլլալը հասկնաք: Ես իմ տղոցս կ'ըսեմ – «Դուք իմին ճիյէրս էք, տալախս էք պունճարս էք»: Իմին ճիվէս ալ ա՛ս է: Աս ըսելուս պէս տղաքս կը խնդան վրաս: Լուր չունին որ դիտմամբ կ'ըսեմ, միտքս իրենց խնդալը իմանալն է: Քա ինծի համար ուրիշ ի՞նչ կայ. – «Վերը Աստուած՝ վարը մանչերս: Հարկա՛ւ անանկ կ'ըսեմ: Ինտո՛ր կ'ըլլայ որ չես ճանչնար կոր պզտիկս:

Եպրաքսէ հանըմ յանկարծ ականջները գոցեց, որովհետեւ հանրակառքին անիւները դէշ կերպով կը սկրթուէին, անկիւնադարձի մը պատճառաւ: Յետոյ շունչ առաւ եւ հարցուց.

– Ան չէ ամա, դուն Սերովբէն կը ճանչնա՞ս ... Սէն Միշէլի հայ նպարավաճառը ... Հա՛ ճանըմ, չան զաւակ Սերովբէն ... էյ ի՞նչ տեսակ հայ ես դուն: Ժամ չե՛ս երթար, մեր նպարավաճառը չե՛ս ճանչնար, հետս չե՛ս խօսիր...

Տղան կը ժպտէր թեթեւ մը եւ տխուր կ'ընէր գլուխը կախ:

– Չե՛ս հարցներ, ըսաւ քիչ վերջ հայ մայրը, չե՛ս հարցներ քի ի՞նչ է ծրարիդ մէջինը: Ըսեմ նէ՝ վրա՛ս պիտի խնդաս: Բայց էն առաջ դուն ինծի սա՛ ըսէ – տեղ մը յարմար, աժանկեկ ափարթըմանն մը կը ճանչնա՞ս: Երկու սենեակ՝ խոհանոց մը ըլլայ ... Աս ի՞նչ դժուար բան է: Քաշածս միայն Տէ՛րը գիտէ: Նայէ՛, ծրարիս մէջինը խալի է. գիտնաս ինչե՛ր քաշեցի ասոր ձեռքէն: Եւ սկսաւ պատմել թէ ինչեր քաշած է իր այս թրքական գորգին ձեռքէն: Ամէն բանէ առաջ ուզեց նկարագրել իր տունը: Ըսաւ թէ իր երկու մանչերուն հետ կը բնակի հին եւ աշտարակի պէս նեղ տան մը ո՛չ թէ գագաթը, այլ գագաթին գագաթին գագաթը: Թէ անկարող է մէկ շունչով մը վեր բարձրանալու: Երեք անգամ կը նստի սանդուխներուն վրայ եւ կ'ըսէ. – «Մեղա՜յ ամենասուրբ Երրորդութեանն՝ Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ»: Խօսք է ըրածդ. սիրտը վե՛ր կ'ելլէ: Իսկ յարկաբաժինը՝ Աստուած թշնամիիս չցուցնէ...: Առաստաղը ցած է հո՛ն եւ ծուռ: Հո՛ս ծուռ, հո՛ն ծուռ: Ճշմարիտ ուղտի կռնակ: Այնքան որ՝ մարդ կը կարծէ թէ կոխած տեղն ալ ծուռ է: Ամառը շատ տաք կ'ըլլայ, տանիքին ճիշդ տակը գտնուելուն համար, եւ Եպրաքսէ հանըմին աչքերէն շոգի կ'ելլէ: Սենեակներն ալ գրպանի չափ են: Պոլիս եկած ատեն Եպրաքսէ հանըմ ասոնցմէ մեծ որմնադարան ունէր: Չորս հատ որմնադարան՝ որոնց յատակը չէր գիտեր եւ անոնց մէջ սո՛խ կը կախէր, սերկեւի՛լ կը կախէր: Եւ յետոյ, պատուհանները փոքր ու նեղ ըլլալնուն համար, հայ մայրը ոչի՛նչ կրնայ թօթուել: Իր օձիքն անգամ չի կրնար թօթուել: Եւ Աստուած գիտէ թէ ո՞րքան բան ունի մաքրելիք, քանի որ ծխնելոյզներուն մուրը ուղղակի ներս կուգայ: Հիմա գանք սա թրքական գորգին: Դո՛ւն ըսէ. ի՞նչպէս զայն թօթուէ եւ ո՞ւր թօթուէ:

(Շար. 1)

(Շար. Ա. էջէն)

րան մը կը կառուցանեն մանուկներու եւ յղի կիներու համար: Հոս եւս աշխատանքները դադրած են. շինանիւթ չկայ:

Արդէն մէկ ամիսէ աւելի է որ Լենինականէ ճամբայ ելած Մեծն-Բրիտանիոյ դրկած տուրանքները Լենինական չեն հասած: Այդ պատճառով կը ձգձգուի Մեծն-Բրիտանիոյ կառավարութեան կողմէ կառուցանուող դպրոցին շինարարութիւնը: Նոյն պատճառներով դադրած է նաեւ հիւանդանոցի մը ու բազմաբուժարանի մը շինարարութիւնը Լենինականի մէջ, զոր կ'իրագործէ Զուիցերիոյ «Բարիթաս» ընկերութիւնը:

Նշենք նաեւ ուրիշ դէպք մը: Արեւելեան-Գերմանիայէն բեռցուած բեռնատարներու շարասիւնը, որ վերջերս ժամանեց Հայաստան, կողոպտուած էր Ազրպէյճանի մէջ:

***

Գ. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը ընդունած է Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկի պատուիրակութիւնը՝ վարչական Խորհուրդի գործադիր Կոմիտէի նախագահ՝ Ռոպէրթօ Կիւլպէնկեանի գլխաւորութեամբ: Պատուիրակութեան մէջ եղած են Ռ. Կիւլպէնկեանի կինը, որդին՝ Մարկոս Կիւլպէնկեան, վարչական խորհուրդի անդամ՝ Միքայէլ Եսայեան եւ կինը (Անգլիա):

Վերջին 23 տարիներուն հիմնադրամը Հայաստանին տրամադրած է 10 միլիոն տոլար, Երկրաշարժէն յետոյ ցուցաբերած օգնութենէն բացի, յառաջիկայ տարուան համար հիմնադրամը Հայաստանին յատկացուցած է կէս միլիոն տոլար:

Խօսակցութեան ընթացքին, վարչապետ Վ. Մարգարեանց հիւրերուն ներկայացուցած է այն ծրագրերը, որոնց լուծումը Հայաստանի կարելիութիւն կու տայ ճգնաժամային վիճակէն դուրս ելլելու, տնտեսական տնձգութիւններէ անկախ ըլլալու, ինքնուրոյն տնտեսութեան անցնելու:

Հայաստան պիտի կառուցանէ երկաթուղային մայրուղի, վառելանիւթի մըղման խողովակաշար, պիտի ստեղծէ այնպիսի բեճնոլոժիէ արտադրութիւններ, որոնք Հայաստանը տնտեսապէս անկախ կը դարձնեն:

Ռ. Կիւլպէնկեան հաղորդած է որ պատուիրակութիւնը առաջարկութիւններ կը ներկայացնէ Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկին վարչական խորհուրդի անդամներուն՝ աղէտեալներուն լրացուցիչ օգնութիւն ցոյց տալու նպատակով:

Ռ. Կիւլպէնկեան յայտնած է նաեւ հիմնարկին ղեկավարութեան փափաքը՝ գիտութեան ու մշակոյթի տարբեր բնագաւառներուն մէջ աշխուժացնելու համագործակցութիւնը Հայաստանի հետ:

***

ԼՂԻՄ-Ի ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԼՂԻՄ-էն ընտրուած խորհրդային երեսփոխան Զորի Բալայեան Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի Հոկտեմբեր 10-ի նիստին Մ. Կորբաչովի տեղակալ Ա. Լուկեանովի յանձնած է հետեւեալ բովանդակութեամբ յայտարարութիւնը.

Մենք գիտենք որ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդը միատարր չէ: Ատիկա բնական է: Ցաւալի է, եթէ ոմանք մեզ չեն հասկնար կամ չեն ուզեր հասկնալ, տոր համար ունենալով «իրենց» պատճառները: Մենք խղճահարութիւն կամ կարեկցանք չենք հայցեր, սակայն մեզի այսուհետեւ եւ ամէն օր ողբերգութիւն կը սպասէ, քանի որ Սեպտեմբեր 25-էն ի վեր արդէն Ազրպէյճանի գերիշխանութեան մասին օրէնքը կը գործէ: Արհամարհելով իրենց հայրենիքին մէջ ապրող Հայերուն տարրական քաղաքացիական իրաւունքները եւ անոնց ազգային ապահովութիւնը, Ազրպէյճանի Գերագոյն Խորհուրդը յատուկ օրէնք սահմանեց...

Օրէնքը քուէարկեցին ճիշդ այն ատեն, երբ շրջանին մէջ արիւն կը հոսի, երբ Հայերու շրջափակումը կը շարունակուի: Երկրին համար այս օրհասական օրերուն, կարծես կրակին իւղ լեցնելով, կ'ազդարարուի ինքնավար մարզը լուծարքի ենթարկելու կարելիութիւն. կը յիշեցուի, որ Ազրպէյճանի ղեկավարութիւնը կրնայ արտակարգ իրավիճակ յայտարարել առանձին վայրերու մէջ, իմա, հայաբնակ շրջաններու՝ կիրառելով միայն ու միայն Ազրպէյճանի մարմիններու կողմէ իրագործուող կառավարման յատուկ ձեւեր:

Այս տագնապալի օրերուն յանկարծ օրէնք մը կ'որդեգրուի, որ Ազրպէյճանին իրաւունք կու տայ Խորհ. Միութենէն ազատօրէն քաշուելու: Բայց եթէ միայն այդ ըլլար: Յատուկ յօդուածով այդ իրաւունքը կ'իրագործուի հանրաքուէի միջոցով, ան ալ Հանրապետութեան ամբողջ բնակչութեան մասնակցութեամբ: Ուրեմն անոնք կրնան Խորհ. Միութենէն դուրս գալ նախարինիկ բնակչութեան հետ, որ հազարամեակներ շարունակ հոս հող կը մշակէ: Դուրս գալ հազարաւոր պատմական յուշարձաններուն հետ, որոնց մէջ կան համաշխարհային եկեղեցական եւ քրիստոնէական քաղաքակրթութեան գլուխգործոցներ:

Կրնան մեզ հանդստացնել, յիշեցնելով որ ԼՂԻՄ-ը «ամուր կերպով նստած է» Խորհ. Սահմանադրութեան 87-րդ յօդուածին մէջ, որ բոլոր ինքնավար կազմաւորումները (ընդամէնը 38 հատ) հաստատուած են Խորհ. Միութեան կողմէ, հետեւաբար անոնցմէ իւրաքանչիւրին բախտը կրնայ տնօրինել Խորհ. Միութիւնը: Բայց խնդիրը այն է որ Ազրպէյճանի օրէնքը հրատարկուած է միանգամայն ուրիշ սահմանադրութեան հիման վրայ: Կը քաղեմ Ազրպէյճանի Ա. քարտուղար Վեզիրովի ելոյթէն հատուած մը. «Ազրպէյճանցի գաղթականները բոլորն ալ եկան մեր Հանրապետութիւնը. իսկ ահա Հայերը ցրուեցան հոս ու հոն: Դուք հասկցա՞ք թէ ինչ կ'ուզեմ ըսել... Նոր ձեւով պէտք է գրել 70-րդ յօդուածը: Զեւակերպենք որ Հանրապետութեան հողն ու տարածքը անբաժանելի են, այսինքն ինչպէս որ գրուած է Թուրքիոյ Սահմանադրութեան մէջ...»:

Նման օրէնքի մը իւրացումը, ոչ միայն դէպի ազգամիջեան երկպառակութիւն կը տանի, այլեւ անսքօղ նպատակ կը հետապնդէ՝ շանթաժով ահաբեկել կեդրոնը, թոյլ չտալ որ ան սահմանադրական ու ժողովրդավար միջոցներով գործէ:

Ազգային փոքրամասնութիւններու նըկատմամբ խտրական բնոյթ կրող այս օրէնքին որդեգրման պատճառով իրավիճակը ալ աւելի լարուեցաւ, մենք՝ Լ. Ղարաբաղէն ընտրուած երեսփոխաններս, կը պահանջենք անմիջապէս դադրեցնել այդ օրէնքին գործողութիւնը եւ արագացնել Ղարաբաղի ողբերգականօրէն ձգձգուող հարցին քաղաքական լուծումը:

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Այրի Տիկին Արաքսի Կիրակոսեան,
Տէր եւ Տիկին Կիրակոս Կիրակոսեան,
ինչպէս նաեւ Տօրումեան եւ Կիրակոսեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, եղբօր եւ ազգականին՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Հոկտ. 17-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 19, ժամը 14-ին Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Կիրակոսեանի եւ Տէր եւ Տիկին Կ. Կիրակոսեանի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՏԷՍԻՆ. – Այրի Տիկին Շահրիկ Օհանեան եւ զաւակները՝ Քաթիա, Րաֆֆի, Վանեսա, Այրի Տիկին Կարօ Օհանեան, Օհանեան, Ծորքայէֆ ընտանիքները եւ բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ գրաւոր թէ մամուլով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, զաւկին, եղբօր եւ ազգականին՝
ՇԱՀՐԻԿ ՕՀԱՆԵԱՆԻ
կսկծալի մահուան առթիւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Արաքսի Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Արման Սինանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Մուրատեան եւ զաւակները,
Տիկին Յովսէփ Հաճի Սահակեան,
Տէր եւ Տիկին Սահակ Սահակեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ճիպիլեան,
կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 22, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր, փեսային՝
ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ
մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Այս տխուր առթիւ իր ամուսնոյն յիշատակին, Տիկին Արաքսի Մուրատեան հետեւեալ նուէրները կ'ընէ. –
1000 Ֆր. Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տան, 1000 Ֆր. Կապոյտ Խաչի Էլլէն Բիւզանդ մանկամսուրին, 1000 Ֆր. Կարմիր Խաչին, 1000 Ֆրանք Ֆր. Մշակութային Միութեան, 1000 Ֆր. «Աշխարհ»ին եւ 10.000 Ֆրանք «Յառաջ»ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21, տօն է Սրբոց Աւետարանչացն՝ Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասու եւ Յովհաննու:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10-ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Աննիկ Փափազեան երկարամեայ գործընկեր՝ սիրելի Նուպար Նիկողոսեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ
ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ
«ՅԱՌԱՋ»ԻՆ
Հայրենակից մը՝ 150 Ֆր.:

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

CONFERENCE

Le Centre Culturel Saint Mesrob présente
M. SERGE AFANASYAN
qui donnera une conférence sur
L'EVOLUTION DEMOGRAPHIQUE EN ARMENIE APRES LE SEISME
le jeudi 19 octobre à 20 h 45
au Centre Saint Mesrob

Chers Compatriotes

Depuis des siècles, notre peuple arménien s'est nourri du message de la BIBLE. Je vous invite ardemment à saisir l'occasion d'écouter ce message qui sera annoncé en arménien et en français par l'Evangéliste arménien d'Argentine,

JOSÉ BALIAN

Chaque soir à 20 h 30
les Lundi 23, Mardi 24, Mercredi 25 et Jeudi 26 Octobre

en l'Eglise Evangélique Arménienne
28, ave. Bourgain
92130 Issy-les-Moulineaux

Je vous attends nombreux !

PASTEUR RENE LEONIAN

ՅՈՒՇԱՑԵՑՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Իսիի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները եւ անդամուհիները, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21, ժամը 15-ին, Մշակոյթի Տունը: 45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ:

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

SAISON 89/90
DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 22 octobre à 17 h.	**CYCLE MUSIQUE FRANÇAISE** CHARLES RENEAU - ANNIE JODRY - ANI et RAFFI PETROSSIAN Saint-Saëns - César Franck - Ernest Chausson - Francis Poulenc L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Zarko PRINCIC
Dimanche 10 décembre à 17 h.	**NUIT DE LA QUATRA** **Trois manifestations exceptionnelles non stop** **«MUSIQUE ET THEATRE»** ELENA VASSILIEVA - GERARD GASPARIAN **«SEJOUR A ARARAT»** NORA ARMANI - GERALD PAPASIAN
à 19 h.	**VERNISSAGE EXPOSITION «FONDS QUATRA»** Hall Gaveau - Cocktail
à 20 h. 30	**GRAND CONCERT DE GALA** **FESTIVAL ARAM KHATCHATURIAN - Ballets et Concertos** JEAN TER-MERGUERIAN - ARUTIUN PAPAZIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction J.-J. WERNER
Dimanche 28 janvier à 17 h.	**CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES** CAFAXE - DALBELLO - HIRZEL - MOINARD - OLLE - PETROSSIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Stephan WERNER
Vendredi 6 avril à 20 h. 30	**CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE** QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE
Vendredi 4 mai à 20 h. 30	**CYCLE PREMIERES AUDITIONS** **ALEXANDRE AROUTIUNIAN** Concerto de Violon (1989) ROUBEN AHARONIAN - LOUSSINE ZAKARIAN Orchestre de Chambre d'Arménie Direction Rouben AHARONIAN
Vendredi 8 juin à 20 h. 30	**SOIREE MAURICE RAVEL** DEVY ERLIH - ANNIE JODRY - AÏDA MOURADIAN ANI et RAFFI PETROSSIAN - SETA TANYEL - ELENA VASSILIEVA
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 20

VENDREDI
20 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.126
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNEE — No 17.126

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10 / 17)

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ

Մոսկուայի մէջ յանկարծամահ եղած է Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախկին փոխ – նախագահ Անդրանիկ Մարտիրոսեան: Ծնած էր Պաքու, 1924–ին:

Անդրանիկ Մարտիրոսեան աւարտած էր Երեւանի Համալսարանի Միջազգային Յարաբերութիւններու բաժինը (1951) եւ Մոսկուայի Դիւանագիտական բարձրագոյն դպրոցը: 1961–էն 1964 աշխատած էր Արտասահմանեան երկիրներու հետ բարեկամութեան եւ մշակութային կապի հայկական ընկերութեան մէջ. ապա 1964–էն մինչեւ անցեալ Օգոստոս վարած էր Սփիւռքի Կոմիտէի փոխ – նախագահի պաշտօնը:

⁂

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ Ի ՊԱՏԻՒ ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի

Սիսիանի Աջափնեակ Թաղամասը, Որոտան գետի ափին տեղի ունեցած է «Բարեկամութիւն» անունը կրող գրօսավայրին բացումը: Հոն զետեղուած է Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի Սիսիան այցելութիւնը նուիրագործող զասազան – յուշարձան մը, որուն պազալթէ հարթ մակերեսին փորագրուած է. «Երախտապարտ Սիսիան – ցիները կանգնեցրին այս յուշարձանը ի նշանաւորումն հայրապետական օրհնաբեր այցելութեան Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, ընկերակցութեամբ Գարեգին Բ. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսի»: (Ապրիլ 26, 1989)

Բացման արարողութեան ելոյթ ունեցած են Շրջանային Կոմիտէի Ա. քարտուղար Հէնզէլ Առաքելեան, Սիւնեաց Թեմի առաջնորդ Աստղիկ Եպիսկոպոս Արիստակեսեան, Պուլկարիա եւ Ռումանիոյ Հայոց Թեմի առաջնորդ Տիրայր Արքեպիսկոպոս Մարտիկեան եւ ուրիշներ:

⁂

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՈՒ ԿԱՐՄԻՐ ՄԱՀԻԿԻ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Խորհրդային Արտաքին Նախարարութեան մամուլի կեդրոնին մէջ Հայաստանի աղէտեալներուն ցոյց տրուած օգնութեան մասին զեկուցումով հանդէս եկած է Կարմիր Խաչի եւ Կարմիր Մահիկի ընկերութիւններու ներկայացուցիչ Փ. Սթէնպէյք: Ան շատ կարեւոր համարած է Հայաստանի մէջ փրոթէզի ու օրթոպէտիկ կեդրոնի մը ստեղծումը, որուն շահագործումը նախատեսուած է 1991–ին: Այդ ուղղութեամբ արդէն հանգանակուած է 98 միլիոն զուիցերական ֆրանք:

Ներկայիս Հայաստանի մէջ կ'աշխատի 20 հոգիէ բաղկացեալ բժիշկներու խումբ մը, որ ողնուղեղի վնասուածքներ ունեցող հիւանդներ կը բուժէ: Կարմիր Խաչը ու Կարմիր Մահիկը ներկայիս կ'աշխատին նաեւ 4,8 միլիոն զուիցերական ֆրանք արժողութեամբ ծրագրի մը վրայ, որուն նպատակն է մինչեւ գալ տարուան սկիզբը տնակներով ապահովել 315 ընտանիք:

Կազմակերպութիւնը կը ծրագրէ նաեւ իրագործել 7,5 միլիոն զուիցերական ֆրանքի արժողութեամբ կարգ մը փոքր նախագծեր, որոնք կը ծառայեն երկու հիւանդանոցի, շարք մը մանկապարտէզներու եւ դպրոցներու կառուցման:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱՆ – ՖՐԱՆՍԻՍՔՕՅԻ երկրաշարժին զոհերու թիւն է՝ 272 մեռեալ եւ 1400 վիրաւոր: Ինչպէս գրած էինք մեռեալներու մեծ մասը (250) զոհ գացած են իրենց կառքին մէջ, երբ Պէյ Պրիճ տանող վերի կամուրջին փլած է վարի կամուրջին վըրայ: Ինչպէս ամէն տեղ, երբ աղէտ մը կը պատահի, հոս ալ, ելեկտրականութիւնը կտրած ըլլալով, կողոպուտ եւ թալան «ապարէզ» գտած են: Ոմանք նոյնիսկ փախող անցորդներու վրայ յարձակած են, ուրիշներ պարպուած բնակարանները խուժած են: Նիւթական վնասները 2 միլիառ տոլարի կը հասնին: Վախ կայ, որ նոր ցնցումներ ըլլան: Սան – Ֆրանսիսքոյի բնակիչները կը սպասեն որ օր մը «The big one» պիտի գայ, այսինքն մեծագոյնը, այս մէկը դեռ միայն մեծն էր, ոչ՝ մեծագոյնը,

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ մարդ փոխեց, ինչ որ չի նշանակեր սակայն թէ քաղաքականութիւն պիտի փոխէ, հակառակ անոր որ կարեւորը այդ էր, Ինչպէս կը սպասուէր Էրիք Հոնէքէր, 77 տարեկան քաշուեցաւ եւ իր 18 տարուան աթոռը տուաւ Էկոն Քրէնցի՝ 52 տարեկան: Վախն այն է որ երկուքին տարբերութիւնը տարիքէն անդին չանցնի, որովհետեւ Քրէնց խիստ եւ զսպումի կողմնակից անձի մը համբաւը կը վայելէ: Քիչերէն էր որ շնորհաւորեց Չինաստանի պատժական հակազդեցութիւնը Թիէն Ան Մէնի հրապարակի ցոյցերու առթիւ եւ դեռ մտերիմ բարեկամն է՝ Չաուչեսկուի: Այս վերջինը մանաւա՛նդ բնաւ բարի վարուց վկայական չէ, բայց կան լաւատեսներ, անոնք որոնք կ'ուզեն միշտ շիշին կէսը լեցուն տեսնել, կ'ըսեն որ երբ եկաւ Կորպաչովն ալ դեռ ... Կորպաչով չէր: Ոմանց համար, ինչպէս ընդդիմութեան բաները, Քրէնց կրնայ պարզապէս փոխանցման շրջանի մը համար նշանակուած ըլլալ, քանի որ կ'ըսուի թէ ծանր հիւանդ է:

ԱՌԿՈՒՄԵՆԹԻ Ի ՖԱՔԹԻ թերթին խմբագրապետին հրաժարումը պահանջած է կուսակցութեան ղեկավարութիւնը: Այս «հրահանգը» իրեն տուած է գաղափարախօսութեան պատասխանատու, քաղաքական Բիւրոյի անդամ՝ Վադիմ Մեդվեդեւ, բաւական խրախճանքում ստեղծելով շաբաթաթերթին խմբագրութեան 65 անդամներուն մօտ, որոնք զօրավիգ են Ստարկովի: Ծանօթ է որ թերթին կատարած մէկ հարցախոյզն է, որ վրդովում պատճառած է Կորպաչովի եւ իր անմիջական շրջապատին, Ինչպէս գրած էինք, այս հարցախոյզին արդիւնքն այն էր որ ամէնէն ժողովրդական դէմքերն էին – կարգով – Սախարով, Պոպով, Ելցին եւ Աֆանասիեւ: Կորպաչովի վերաբերեալ արդիւնքը չէր հրատարակուած, բայց, ընթերցողներու երկու կարծիք լոյս տեսած էին, մէկը՝ դրական, միւսը՝ բացասական Կորպաչովի եւ Լուկիանովի դերին մասին: Բացասական կարծիքը կը մեղադրէր Կորպաչովը, որ «կը ձգտի իր տեսակէտը պարտադրել երեսփոխաններուն, ճնշում բանեցնել քուէներուն վրայ եւ տատանիլ աջին ու ձախին միջեւ»: Կը կարծուի որ այս է բուն «մեղքը»...:

ԵԼՑԻՆ կ'ամբաստանէ Կորպաչովը, որ զինքը կը վարկաբեկէ, քաղաքական բեմէն հեռացնելու համար: Այս յայտարարութիւնը՝ իբրեւ հետեւանք Ներքին Նախարարին, ապա՝ Կորպաչովի ելոյթնե – րուն Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ: Ելցինի համար երեսփոխանական միջ – շըրջանային (ցայսօր՝ 400 անդամ) Խումբին գտած ժողովրդականութիւնը բուն պարկութիւնը առթած է կուսակցական մեքենային, որ նաեւ հեղինակն է իր անձնական կեանքին վերաբերող տարաձայնութեանց:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ Խորհրդարանը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ (5–ի դէմ՝ 333) սահմանադրական կարեւոր բարեփո – խումներ քուէարկեց, որոնք ճարբան կը բանան արեւմտեան ձեւի խորհրդարանական ժողովրդապետու – թեան մը: Խորհրդանիշ որոշումը կը վերաբերի երկրին անունին իսկ, որ կը դադրի «Հունգարիոյ Ժողովրդական Հանրապետութիւն» ըլլալէ վերածուելու համար՝ «Հունգարիոյ Հանրապետութեան»:

ԻՆՉՈ՞Ի ԳՐԵԼ

Նուպար Նիկողոսեանի յիշատակին

Բաժանումի ցաւէն տարբեր ազդակներ ալ պէտք է փնտռել անդարձ մեկնողի մը մասին արտայայտուելու առաջնորդող յամառ մղումին մէջ: Ամէնէն հարազատներէ մինչեւ ծանօթութեան սահմանին վրայ գտնուողներու մեկնումով երբ այլեւս բացակայութիւնները քիչ – քիչ աւօրեայի մը բաղադրիչներուն մաս կազմած են, աւելի կը շեշտուի այս փնտռտուքին պահանջը:

Ինչո՞ւ գրել, երբ սիրոյ, կարօտի կամ զայրոյթի, վրէժի խօսքերը, զգացումները հաւասարապէս անզօր են մութ ու խոնաւ փոսի մը յաւերժական երազանքը խռովելու. երբ մեկնողը ամենայն առատաձեռնութեամբ քեզի ձգած է սէրդ ալ, կարօտդ ալ, դառնութիւնդ կամ ցասումներդ ալ: Գրելու արարքը ո՛չ հաճոյք ոչ ալ բարկութիւն պատճառելու հանգամանքով կրնայ առընչուիլ բացակայութիւններու դաշտիս նոր բացուած փոսին:

Իսկ մնացողնե՞րը...: Բայց ո՞վ չի գիտեր թէ ամէն մարդ նախ եւ առաջ ու ամէն բանէ աւելի կ'ողբայ իր քիչ մը եւս չեշտուած առանձնութիւնը: Հեռացած սիրելիի մը ետեւէն թափուած արցունքները քիչ մըն ալ մեզի համար չե՞ն իջներ. մեզ սփոփելու, մեր տկարութիւնը պարտկելու անճարակ ճիգէ մը չե՞ն բխիր անոնք:

Գրելն ալ այս պարագային չի՞ նմանիր արտասուելու: Թերեւս հոն կայ նաեւ անառարկելի իրողութեան հետ հաշտուելու ճարահատ համակերպում մըն ալ:

Այս բոլորէն ետք, սակայն, հարցումը բան չի կորսնցներ իր զօրութենէն, երբ Նուպարներու մեկնումը ոչ այնքան առանձնութիւնդ շեշտելու հանգամանքը կը կրէ, ոչ ալ բաժանումը անդիմադրելի ցաւի մը խարտոցն է կորուստներու եւս վարժուած անձիդ համար. Ինչո՞ւ գրել:

Պատասխանը կուգայ ամէնէն աւելի լուռ մնալու վախէն. հոս լռութիւնը ինքնադատապարտումի զօրաւոր երանգ մը ունի. անիրաւութիւն մը ընելու խըռովքը դադար չի տար ու գրելը հոս կը ձգտի երկարելու ներկայութիւն մը. ներկայութիւն, որ հարստացնող էր նոյնիսկ իր ժլատ յայտնութիւնով, զուսպ ու երեւութապէս անկարեւոր խօսքերով:

Մէկը, որուն ո՛չ պատանութեան ոչ ալ երիտասարդական տարիներու ձեւաւո – րումը Նուպարին չունեցին դրոշմը կրած է, մէկը որ ականատեսը եղած չէ անոր ազգանուէր գործունէութեան, զոհողութեան մեծ ոգիին, ինչո՞ւ կը մղուի անպայման գրելու: Ինչո՞ւ, եթէ ոչ լռելու յանցանքը գործելու վախէն:

Լռելուն ու չըսելուն, թէ տարիներու մտերմութիւնը, իր վարքագծին գնահատութիւնը անհրաժեշտ ազդակներ չէին բնաւ, որպէսզի Նուպարին անհետացումով յիշատակի դաշտիս մէջ աւելցած փոսը թուական կամ նոյնիսկ զգացական գոյութիւն մը ըլլար միմիայն: Անիկա խորհրդանիշն է յատկապէս ուսանելի անհատականութեան մը պակասին որ գոյացաւ անսպասելի պահու մը անձայն, անշըշուկ:

Ինքնամոլութեան, մեծութեան յոգնեցնող, ձանձրացնող ազմուկով լեցուն աւօրեայի մը մէջ արդեօք իսկապէս անդրադարձեր էի անոր լուռ դասին: Հաւանաբար ո՛չ անոր լուռ մեծութեան արժանի ձեւով:

Ու հիմա կարծես իր փիլիսոփայ ժպիտն է որ հարց կուտայ ինծի. «Ինչո՞ւ գրել»:

Ներկայութիւնդ երկարաձգելու փորձով մը թերեւս, կամ լռութեան մեղաւորը չըլլալու համար թերեւս...: Չե՛մ գիտեր:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԵՒ ԻՐԱՆ ԿԸ ԳՈՐԾԱԿՑԻՆ

«Ալիֆ», Հոկտեմբեր 8–ի իր թիւին մէջ հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ Իրան – Ադրբեջան առեւտրական փոխանակումներու մասին. –

Ադրբեջանի մէջ Իրանի իսլամական Հանրապետութեան միջոցաւ կազմակերպուած ցուցահանդէսի 6–րդ օրը ստորագրուեցաւ առեւտրական համաձայնագիր մը Ռաֆսանճանիի եւ Կորպա՛չովի Մոսկուա ստորագրած համաձայնագրի հիման վրայ:

Նախատեսուած է առեւտրական եւ արդիւնաբերական գործակցութիւն, ինչպէս նաեւ միասնական ընկերութիւններու ըստեղծում՝ երկրագործութեան ու անասնապահութեան աշխատանքներու համար: Նոյն պայմանագրին համաձայն, որոշ – ուած է քանի մը վաճառատուներ հիմնել Բաքու, Նախիջեւան եւ քանի մը այլ քաղաքներ:

ՃԱՏՐԱԿ

Հայաստանի ճատրակ խաղացողները կարգ մը յաջողութիւններ արձանագրած են արտասահմանի մէջ: Արեւելեան Գերմանիոյ Տրէզտէն քաղաքի մրցաշարքին երեւանցի Վլադիմիր Շարոյեան 9–ի վըրայ 6,5 կէտ շահելով, աւելի քան 200 մասնակիցներու մէջ բաժնած է 8 – 18րդ տեղերը: Չեխոսլովաքիա տեղի ունեցած մրցաշարքին Հայաստանի ախոյեան Արմէն Համբարձումեան 9–ի վրայ 7 կէտ շահելով, բաժնած է 3 – 6–րդ տեղերը: Ռումանիոյ Սիպու քաղաքի մրցաշարքին երեւանցի Նարինէ Կարապաշեան տասը հանդիպումներէ ետք 7,5 կէտով շահած է առաջին մրցանակը: Ի դէպ, Ն. Կարապաշեան քանի մը ուրիշ հայրենակիցներու հետ կը մասնակցի օրերս սկըսած Տիգրան Պետրոսեանի 60ամեակին նուիրուած Երեւանի մրցաշարքին, որուն կը մասնակցին նաեւ Եուկոսլաւիոյ, արեւելեան Գերմանիոյ եւ Պուլկարիոյ մարզուհիները:

⁂

ԺԻՒՏՕ

Օդեսայի մարզի Իլեիչովսկ քաղաքը տեղի ունեցած ժիւտոյի պատանեկան մրցաշարքին –որուն մասնակցած են նաեւ խորհ. մարզիկներէն բացի Պուլկարները– յաջողութեամբ հանդէս եկած են Հայաստանի Նայիրի շրջանի Նոր Հաճընի մարզադպրոցին սաները: Անոնցմէ երեքը գրաւած են առաջին տեղերը: Իսկ չորսը դարձած են երկրորդ եւ երրորդ մրցանակակիրներ:

ԵՐՐՈՐԴ ՈՒԺԻ ԲԱՑԱՌՄԱՆ ՕՐԷՆՔԸ

Եւ այսպէս, եթէ ռուսական բանակը հեռանայ Հայաստանից, մենք այս 29 հազար քառակուսի կիլոմետրի վրայ հաւաքուած երեք միլիոն Հայերս դէմ յանդիման մնալու ենք մի քանի տասնեակ միլիոնի հասնող մեր 5 խոշոր հարեւանների՝ Թուրքերի, Պարսիկների, Քրտերի, Վրացիների, Ադրբէջանցիների հետ:

Երրորդ ուժի բացառման օրէնքն այն է, որ մենք հէնց հիմա եւ միշտ մեզ պատկերացնենք մենակ այս 5 հարեւանների դէմ յանդիման: Եթէ այդպէս պատկերացնենք, շատ բան կը փոխուի մեզանում, մեր հարեւանների հետ անմիջականօրէն, երկուստեք խաղաղութեան եզրեր գտնելու մասին կը մտածենք եւ ոչ թէ անպտուղ հայհոյանքներ կը տեղանք նրանց հասցէին: Եւ կը պատրաստուենք ազգային պետութիւն ունենալուն: Պատրաստ կը լինենք: Կը կրկնեմ, որ երրորդ ուժի բացառումը չի բացառում դաշնակից ունենալը: Դաշնակիցը նա է, ում շահերը մերի հետ թէկուզ ինչ-որ ժամանակով համընկնում են, եւ դաշնակից կ'ունենանք այն դէպքում, եթէ մենք ինքնուրոյն ուժ լինենք: Բայց դաշնակցին չեն ապաւինում, նրա ուժի վրայ ծրագրեր չեն կառուցում, դաշնակիցը օգնական է: Որքան մենք շատ ճորտանանք Ռուսաստանին, այնքան նա մեզ չի յարգի: Երբ չճորտանանք, մեզ կը յարգի:

Մինչդեռ մենք, ինչպէս ասացի, ազգովին, մեր մտքում, մեր բնազդով չենք կարողանում բացառել երրորդ ուժը, ապաւինում ենք նրան, մեր հարեւաններին հայհոյում ենք, մեր ծրագրերը կազմում հէնց այդ ուժի վրայ յոյս դնելով: Սա վերաբերում է նաեւ Հայաստանում ստեղծուած ոչ պաշտօնական կազմակերպութիւններին եւ հայ ազգային կուսակցութիւններին:

Խնդրեմ դաշնակցութիւնը. այսօր իր ամբողջ գործունէութիւնն առաջ է տանում երրորդ ուժի ապաւինած: Նրա ղեկավարներից մէկը՝ Պարոն Մարուխեան իմ կարդացած մի հարցազրոյցում յայտարարել է, որ Հայոց հողերի պարտատէրը Խորհ. Միութիւնն է, այսինքն Ռուսաստանը (կրկնեմ, որ Ռուսաստանը երբեք միտք չի ունեցել եւ այսօր էլ միտք չունի Հայերին վերադարձնել նրանց պատմական հողերը): Նոյն դաշնակցութիւնն է, որ մի այլ երրորդ ուժի՝ Արեւմուտքի պետութիւնների ու ՄԱԿ-ի դռներն է ծեծում, որ ճանաչեն Հայերի ցեղասպանութիւնը:

Դաշնակցական մի ղեկավարի հետ զրուցում էի: Ասաց.

– Ո՛չ, Թուրքիայի հետ երկխօսութիւնն անիմաստ է եւ յանցաւոր: Թուրքիան մեր վերաբերմամբ մի նպատակ ունի՝ ոչնչացնել:

– Այդ դէպքում ձեր ծրագրում ինչո՞ւ էք ձեր նպատակը համարում Միացեալ անկախ Հայաստանը, եթէ կարծում էք, որ անկախ Հայաստան Թուրքիայի հարեւանութեամբ գոյութիւն ունենալ չի կարող:

– Որեւէ երրորդ ուժ մեզ պէտք է սատար լինի: Օրինակ Ռուսաստանը:

– Բայց դուք ինչո՞ւ էք կարծում, որ Ռուսաստանը կը հանդուրժի անկախ Հայաստան եւ դեռ կը սատարի նրան:

– Ուրիշ ելք չունենք: Յետոյ մեր առաջին գործը մեր հողերը վերցնելը պէտք է լինի:

– Բայց աշխարհում ամէն ինչ փոխւում է. այստեղ Հռոմէացիներ կային, գնացին, Բիւզանդացիներ կային, գնացին: Չէ՞ որ հնարաւոր է, որ մի օր էլ Ռուսաստանը գնայ Կովկասից: Ի՞նչ պիտի անենք:

– Ուրիշ հովանաւոր կը գտնենք:

– Ո՞ւմ:

Պատասխան չկայ:

– Եւ ինչո՞ւ էք կարծում, որ Ռուսաստանը կամ մի ուրիշը Թուրքիայից պէտք է մեր հողերը խլի ու տայ մեզ: Սա ո՞վ է ձեզ սովորեցրել: Հարցրէք Ռուսաստանին, տեսէք ինչ է ասում:

– Միեւնոյն է, մենք առանց որեւէ հզօր պետութեան օգնութեան չենք գոյատեւի, ոչինչի չենք հասնի:

– Եթէ այս հողում մենք Թուրքերի հարեւանութեամբ ինքնուրոյն ապրել չենք կարող, ուրեմն պէտք է ամբողջ Հայութիւնը պատրաստ լինի Ռուսների հետ իր հայրենիքը լքելու: Ահա թէ դուք ինչ էք քարոզում: Ես կարծում եմ մենք պէտք է մտածենք այս շրջապատում Հայաստանը պահելու, ոչ թէ այն վերջնականապէս քանդելու մասին:

Մօտաւորապէս դաշնակցութեան նման է մտածում Երեւանի «Հայ դատ» կազմակերպութիւնը: Դեռ աւելի. եթէ դաշնակցութիւնը կարեւոր տեղ է տալիս Հայոց լեզուի ու հայ դպրոցի պաշտպանութեանը, հայ նոր սերնդի հայկական կրթութեանը, «Հայ դատը» լեզուի, ազգային կրթութեան, հայախօսութեան, հայագրութեան, այսինքն մեր բուն գոյութեան հարցը անկարեւոր է համարում (վկայ նրանց ամսագիրը), միայն՝ հողե՛ր, հողե՛ր: Երեւի կարծում են՝ հողեր գոռալով, պահանջելով, ինչ-որ մէկը (Ռուսաստանը կամ Արեւմուտքը) Հայերին հող կը տայ, ու չեն մտածում, որ մինչ իրենք հող են ուզում, արհամարհելով մեր լեզուն ու դպրոցը, Հայաստանն ու հայ ազգը կարող են ուծանալ, վերանալ, ու այդ դէպքում եթէ Հայաստան չլինի, հողերի ի՞նչ միաւորում պիտի կատարուի:

Բացի դրանից «Հայ դատը» նաեւ Հայերի նոր թշնամիներ է որոնում, այս անգամ էլ մատը դրել է Հրեաների վրայ: Երեք ճակատով է «կռւում»՝ պանթուրքիզմի, պանիսլամիզմի եւ սիոնիզմի դէմ, ի հարկէ, Ռուսաստանին ապաւինելով: Ու թէեւ Ռուսաստանը ասել ու ասում է, որ ինք պանթուրքիզմի և պանիսլամիզմի դէմ կռուելու միտք չունի, իսկ սիոնիզմի հետ հաշտուելու քայլեր է անում, մեր «Հայ դատը» իր նոյն գիծն է տանում «կռւում» է այդ երեք ուժերի դէմ: Այստեղ է, որ յարմար է գալիս Ջիւանու խօսքը՝ «Խելքի աչեցէք»:

Երրորդ ուժին, այս դէպքում էլ Ռուսաստանին են ապաւինում նաեւ մեր ռամկավարներն ու հնչակեանները: Նրանք էլ առանց Ռուսաստանի չեն պատկերացնում որեւէ տեսակ Հայաստան: Այս 50 – 60 տարի է, ինչ նրանց ամբողջ քաղաքականութիւնը յենուած է Ռուսաստանին մարմնով ու հոգով նուիրուած լինելու մտայնութեան վրայ:

Երրորդ ուժին են ապաւինում նաեւ մեր երեւանեան անկախականները՝ Ինքնորոշում միաւորումը եւ նրանից անջատուածը. նրանց ղեկավար, ինձ համար շատ սիրելի Պարոյր Հայրիկեանը ճառ է արտասանում Եւրոխորհրդարանում Հայաստանի անկախացման մասին, յոյսեր կապելով այդ Խորհրդարանի հետ: Նա նամակներ, ձայնագրութիւններ է ուղարկում Հայաստան՝ պահանջելով այստեղ անկախութիւն յայտարարել, հրաւիրել ՄԱԿ-ի զինուած ուժեր; Եւրոխորհրդարան, ՄԱԿ-ի ուժեր, ահա Ինքնորոշում միաւորման ապաւէն երրորդ ուժերը:

Մեր անկախականները ապաւինելով արեւմտեան երրորդ ուժին՝ թշնամութիւն ունեն Ռուսաստանի նկատմամբ: Կարծում եմ, որ Ռուսաստանի, թէ Արեւմուտքի նկատմամբ թշնամանալը. նոյնպիսի անմտութիւն է, ինչպիսին որ դրանց ապաւինելն է: Զարմանալի է, ինչո՞ւ ենք մենք կարծում, որ Արեւմտեան որեւէ պետութիւն կամ Ռուսաստանը մեզ պէտք է պաշտպան ու սատար լինեն: Ի՛նչ յիմար մտայնութիւն է սա: Մենք մոռանում ենք, որ ամէն ազգ, ամէն պետութիւն, իր շահերն ունի, ինչո՞ւ պէտք է որեւէ պետութիւն իր շահերը զոհի յանուն Հայերի: Ոչ մի խելացի պետութիւն այդպիսի զոհաբերում չի անում:

Ռուսաստանից՝ հիասթափւում են ու հայհոյում: Բայց ինչո՞ւ էք յոյսեր կապել, ո՞վ է ձեզ ասել, թէ Ռուսաստանը Հայերի փրկիչն է: Ռուսաստանն՝ ինքը այդպիսի բան չի ասել: Այդ դուք էք հընարել, սիրելի հայրենակիցներ եւ դուք էլ յոյսեր էք կապել Ռուսաստանի հետ ու հիմա էլ, հիասթափւում էք: Պէտք է արդար լինել. այս 300 տարի է Ռուսաստանի ղեկավարները մեզ ասում են՝ «Հայեր, ձեր եւ մահմետականների վէճերի ժամանակ մենք ձեզ չենք պաշտպանելու» եւ գործնականօրէն էլ ապացուցում են իրենց այդ դիրքը: Մենք աներեսի նման նորից յոյս ենք կապում, որ Ռուսաստանը վերջապէս մեր կողմը կ'անցնի ընդդէմ մեր հարեւան մահմետականների: Եւ այս 300 տարի է նաեւ խրատում ենք Ռուսներին, թէ գիտէք՝ մահմետականները վատն են, նաեւ ձեզ են թշնամի, մենք՝ Հայերս, լաւն ենք, մեզ պաշտպանեցէք: Հայերը ինչքան յօդուածներ, գրքեր են գրել Ռուսներին համոզելու համար, որ մեզ պաշտպանեն: Միշտ անարդիւնք: Ռուսական պետութիւնը շատ է փորձըւած, իր շահերը շատ լաւ է հասկանում, մենք անպետական, մեր պետական մտածողութիւնը կորցրած Հայերս չէ, որ նրան պէտք է սովորեցնենք: «Քեմալը Լենինին խաբեց», «Ադրբէջանցիները կաշառել են Կրեմլին», «Քաղբիւրոյի անդամների կանայք կամ խնամիները Թաթար են եւ Թուրք, դրա համար մեզ չեն պաշտպանում», – այսպիսի տհաս, ուղղակի տխմար մտքեր են արծարծում շատ ու շատ Հայեր: Ո՛չ, սիրելիներ, Լենինը շատ լաւ գիտէր Քեմալն ով է, եւ իր երկրի շահերի տեսակէտից միանգամայն ճիշդ քաղաքականութիւն էր վարում նրան ամէն կերպ օգնելով, մենք էինք յիմար, որ 1920 թ. լեզու չգտանք Քեմալի հետ եւ Կարսը կորցրինք: Ադրբէջանցիներն էլ չեն կաշառել Կրեմլին, հանգիստ եղէք, Կրեմլին իր գիծն ունի, եւ դա բնաւ Հայերին յատկապէս պաշտպանող գիծ չէ: Եւ մեծագոյն յիմարութիւն է Թաթար ու Թուրք կանանց կամ խնամիների հետ կապել Հայերի կողմը չանցնելու ռուսական քաղաքականութիւնը: Դա 300 տարուայ պատմութիւն ունի: Ինչո՞ւ էք դուք կարծում, որ իրենք՝ Ռուսները մեր կողմը պէտք է պահեն: Ինչո՞ւ: Սա ինչ անխելքութիւն է:

Երբ Նիկոլայ Ռիժկովը Հայաստանում էր, հանդիպեց հայ մտաւորականութեան հետ: Զ. Բալայեանը ելոյթ ունեցաւ եւ կրկնեց նոյն հին երգը՝ մահմետականները, Ադրբէջանցիները, Թուրքերը շատ վատն են, մենք՝ Հայերս շատ լաւն ենք, մեզ պաշտպանէք: Պարոն Ռիժկովը սաստեց նրան. «Վերջացրէք, դուք չէ, որ մեզ պէտք է սովորեցնէք, թէ մենք ինչպէս պէտք է շարժուենք, կամ՝ ով է լաւ, ով՝ վատ: Մենք մեր անելիքը լաւ գիտենք»: Եւ նա իրաւացի էր: Բայց Զ. Բալայեանին դա դաս չեղաւ: 1989 թ. Հայաստանի Գերագոյն խորհրդի նստաշրջանում ռուսերէն իր ելոյթի մէջ, դարձեալ Ռուսներին դիմելով, նոյնը կրկնեց՝ Թուրքերը վատն են, մենք՝ լաւը, կայ պանթուրքիզմ, Ռուսներ, մեզ պաշտպանէք: Եւ, ի հարկէ, դարձեալ ապարդիւն:

Մարդ ամաչում է: Ինչքան կարելի է չխրատուել: Այդ մարդիկ ասում են՝ ոչ, դու նորից քոնն ես կրկնում:

Անիմաստ է նաեւ Ռուսաստանի հետ թշնամանալը: Ռուսաստանին չապաւինել, նրա հզօրութեան հետ ծրագրեր ու յոյսեր չկապել բնաւ չի նշանակում թշնամանալ: Բարեկամ լինենք, բայց չապաւինենք, ոտով – գլխով չնուիրուենք, մեր փրկիչը չհամարենք, ինքներս մեզ չռուսացնենք, Հայաստանը վերահայացընենք, ինքնուրոյն ազգ դառնանք: Եւ գիտէք ի՞նչ, Ռուսները մեզ կը սկսեն յարգել:

Շատ Հայեր էլ նեղացել են Մ. Կորբաչովից, որ նա Արցախը Հայաստանին չի տալիս: Բայց այ սիրելի Հայեր, նրա նախորդներից ո՞վ է մեզ Արցախ տուել՝ Լենինը՞, Ստալինը՞, Մալենկովը՞, Խրուշչովը՞, Բրեժնեւը՞... ո՞վ: Ոչ մէկը: Նշանակում է Արցախը Ադրբէջանից հանելը եւ Հայաստանին միացնելը Ռուսաստանի շահերին դէմ է, ինչո՞ւ էք յատկապէս Կորբաչովից նեղանում. նա դեռ թոյլ տուեց ազատ Արցախ պահանջել, «Արցախ» կոմիտէ կազմել, նրա նախորդները դա էլ չէին թոյլ տալիս: Ռուսաստանի ոեւէ ղեկավար չի կարող հակառակ գնալ իր պետութեան շահերի, հասկանանք վերջապէս:

Եւրոխորհրդարանը: Այդ ժողովարանը որոշում ընդունեց, որ եղել է հայկական ցեղասպանութիւնը: Եւ շատ Հայեր ցնծութեան մէջ էին՝ Եւրոխորհուրդը ճանաչել է, որ Թուրքերը մեզ բռնաբարել են, մորթել, քերթել, ողջ – ողջ թաղել... Իսկ Եւրոխորհուրդը պարզ հաշիւ ունէր եւ Հայերի հարցը դարձեալ (այս էլ որերորդ անգամ) որպէս մանր դրամ օգտագործեց: Արեւմտաեւրոպական ընդհանուր շուկայի անդամները չեն ուզում, որ յետամնաց Թուրքիան դառնայ իրենց միաւորման անդամը եւ մէջ են գցում Հայերի ցեղասպանութեան հարցը, թէ Թուրքեր, դուք Հայերին կոտորել էք, ընդհանուր շուկայում ձեզ համար տեղ չկայ: Մեր մեծագոյն դժբախտութիւնը շարաշահում են, իսկ մենք թեթեւսոլիկաբար ցնծում ենք:

Ռ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(Շար. 3)

ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ՝ ՕՐԻՆԱԿ ՄԸ

Այս Կիրակի, Մարսէյլի մէջ, Նուպար Նիկողոսեանի սրտակից գաղափարական ընկերները, իր մահուան քառասունքին առիթով, կը կատարեն հոգեհանգստեան պաշտօն մը:

Հանգիստ հոգիի և կեանքի մը որ ամբողջովին կոչուեցաւ կուսակցական ու ազգային ծառայութեան: Այս ծառայութիւնը Շ. Միսաքեաններու, Ռուբէններու, Վրացեաններու, Նարդունիներու, Հ. Սամուէլներու դաստիարակութեան ներքեւ եւ շունչին տակ, Նուպար Նիկողոսեան բարձրացուց ընծայումի մը, այնքան ուժեղ էր իր մէջ մարդը իր խորունկ ու մաքուր հոգիով, իր անշեղ նկարագրով, այնքան ներկայ էր իր մէջ Հայը խոր ապրումներով, տենչերով, գաղափարական եւ ազգային տեսլականով. մարդ եւ հայ որոնք կերտեցին ու դարբնեցին տիպար, օրինակելի եւ անբասիր դաշնակցականը: Մենք, այսինքն իմ սերունդէս շատ շատեր այսպէս տեսանք ու ճանչցանք Նուպարը, գնահատեցինք, յարգեցինք, սիրեցինք եւ փորձեցինք հետեւիլ ու նմանիլ իրեն:

Քիչերուն տրուած է, մանաւանդ կուսակցական եւ ընդհանրապէս ազգային – հանրային կեանքի մէջ, գիտնալ պատրաստել, փոխանցել, շարունակութիւն ապահովել ըլլալով միանգամայն՝ ղեկավար եւ դաստիարակ, վարիչ եւ առաջնորդ: Նուպար Նիկողոսեան ոչ միայն իր անխոնջ եւ անշահախնդիր աշխատանքով, բեղուն վաստակով այլ նաեւ իր համեստ եւ պարզ վերաբերմունքով, ազնիւ բնաւորութեամբ, վեհանձն հոգիով, իմաստուն, խոհեմ, հաւասարակշռուած եւ լուրջ կեցուածքով, իր ուղղամտութեամբ, իր պարկեշտութեամբ, մէկ խօսքով իր մարդկային առաքինութիւններով, մտաւորական կարողութիւններով եւ կուսակցական ըմբռնումներով հրապուրեց, գրաւեց ամբողջ երիտասարդութիւն մը Նոր Սերունդէն մինչեւ Դաշնակցութեան շարքերը, գրաւեց ու կազմեց, ոգեւորեց, քաջալերեց ու թեւաւորեց որպէսզի իր իսկ խօսքերով՝ «Գարունները յղի դառնան բարիքեր ամրան խոստումներով»:

Նուպար Նիկողոսեան կանուխէն, պատանի հասակին մտաւ հանրային կեանքին մէջ: Բ. աշխարհամարտի վաղորդայնին եղաւ ռահվիրաներէն մին Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդին, անոնցմէ որոնք կոփեց մը տուին, դիմագիծ մը կերտեցին, երիտասարդութիւն մը խանդավառեցին ազգային իտէալներու շուրջ, տալով շարժումին ոգի եւ գաղափարական: Ապա, Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ երկար տարիներ վարեց պատասխանատու պաշտօններ, եղաւ ղեկավար դիրքերու մէջ որպէս Արեւմտեան Եւրոպայի Կեդրոնական Կոմիտէի անդամ, որպէս բանախօս, որպէս տիրական դէմք Փարիզէն դուրս վայելեց հաւասարապէս բոլորին համակրանքն ու սէրը: Կուսակցական ծանր պարտականութիւններուն հետ զուգահեռ միշտ կապը պահեց, և նոյնիսկ զօրացուց Նոր Սերունդին հետ վարելով շրջան մը կազմակերպութեան պաշտօնաթերթ «Հայաստան»ի խմբագրութիւնը, հետեւելով եւ նախագահելով յաջորդական պատգամաւորական ժողովներու, մանաւանդ երկար տարիներ ստանձնելով

ղեկավարութիւնը Նոր Սերունդի բանակումներուն: Արդէն, իր վերջին գրութիւններէն մին, չըսելու համար վերջինը որ լոյս տեսաւ «Յառաջ»ի 1977 Սեպտեմբեր 3 – 4–ի թիւին մէջ, նուիրուած է Նոր Սերունդի բանակումին հաստատուած Լը Կրինեան եւ որուն վերջին երկու պարբերականներուն մէջ կը գրէր՝ «Արդէն հասած է մեկնումի ժամը, հոգիս փոթորկոտ է յուշերով որոնք ակնթարթ մը, շարժանկարի մը նման կը պատկերացնեն անցեալ քան երեսնամեայ այս շարժումին կեանքը, ինչպէս եւ դէմքերը անոնց որոնց վիճակուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հովանիին ներքեւ, այս շարժումը ստեղծել ու ծաւալեցնել, եւ իրենց հետ, իրենց կողքին ունենալով միշտ Շ. Միսաքեանը եւ «Յառաջ»ի մէջ երիտասարդութեան նուիրած իր բազմաթիւ խմբագրականները, իրեն կողքին ունենալով գայն մինչեւ իր վերջին շունչը եւ յետագային Հրանտ Սամուէլը ու իր խօսքն ուղղուած երիտասարդութեան նոյն սիւնակէն:

Հրաժեշտ առի բանակումէն, հրաժեշտ առի ազատութեան խնկարկու Նոր Սերնդականներէն պատրաստ ամէն զոհողութեան, յանուն մեր ազգային դատին, յանուն մարդկային բոլոր ազատութիւններուն, յանուն մեր ժողովուրդի արդար իրաւունքներուն. հրաժեշտ առի ու լըռելեայն մտածեցի՝ արձակեցէք ձեր պատգամը Նոր Սերնդականներ, արձակեցէք ձեր պատգամը այս սռնեաց անտառէն, ինչպէս մեր քուրմերը կ'արձակէին իրենց նախատագրական պատգամները սօսեաց անտառներէն»:

Նուպար Նիկողոսեան ապրեցաւ հանրային – կուսակցական լեցուն կեանք մը, միշտ գերադասելով ազգային եւ հաւաքական շահերը, երբեք չշփոթելով միջոց եւ նպատակ: Մնաց անյողդողդ իր համոզումներուն մէջ, անխախտ, հաւատարիմ ու անզիջող բարոյական արժէքներուն եւ սկզբունքներուն հանդէպ: Մընաց հաւատարիմ այն գաղափարականին որուն համար զոհեց ընտանեկան և ընկերային կեանք: Մնաց հաւատարիմ այն ոգիին զոր դրոշմեցին հիմնադիրները, եւ հազարաւոր զէնքի, մտքի եւ գրչի հայդուկները սրբագործեցին յեղափոխական աւազանին մէջ:

Նուպար Նիկողոսեանի բացակայութիւնը մեր կեանքէն, էութենէն, ներաշխարհէն, գաղափարականէն բան մը կը պակսեցնէ, պարապութիւն մը կը ցցէ: Սակայն կապը երբեք պիտի չխզուի, որովհետեւ ան կը պատկանի ընտրեալներու այն փաղանգին որ կ'արժանանայ երիտասարդութեան մը, սերունդի մը երախտագիտութեան, սիրոյ զգացումներուն եւ գնահատանքին: Ասիկա լաւագոյն վարձատրութիւնն է որ տարաւ իր հետ, քանդակուած սրտերու մէջ, հետեւաբար մըշտնջենապէս անջնջելի, եւ ոչ թէ գրուած թուղթերու վրայ մարդոց կիրքերով, հետեւաբար սահմանուած կորստեան:

Նուպար Նիկողոսեան օրինակ մը ամբողջ սերունդի մը համար:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Գերմանահայ նամականի

ԳԵՐՄԱՆԻՀԱՅ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ 75–ԱՄԵԱԿԸ

Գերմանեւհայ Ընկերութիւնը Սեպտեմբեր 24–ին Պրաունշվայկի մէջ տօնեց իր հիմնադրութեան 75–ամեակը: Արտասովոր ոչինչ պիտի ըլլար այս հաստատումին մէջ, եթէ այս Ընկերութեան տօնած՝ անդրանիկ յոբելեանը չըլլար: Այդ ինչպէ՞ս կը պատահի, պիտի ըսեն շատ շատեր, նամանաւանդ որ մեր իրականութեան մէջ յոբելեանները երբեմն միութիւններու միակ գործունէութիւնը կը հանդիսանան: Բայց սկսինք ծայրէն: Գերմանեւհայ Ընկերութիւնը լոյս աշխարհ եկաւ ասկէ 75 տարիներ առաջ՝ 1914–ին, այսինքն Եղեռնի նախօրեակին, մեծ մարդասէր Եոհաննէս Լեփսիուսի առաջնորդութեամբ: Անդամները ընդհանրապէս անմեղ ու անվնաս մտաւորականներ էին, մեծանուն գրագէտ՝ Թոմաս Մաննը խրախուսած էր ընկերութեան ըստեղծումը: Նոյն թիւին հիմնուեցաւ նաեւ Թուրքեւգերման Ընկերութիւնը, որուն ատենապետն էր Ֆօն Կուլմնէր, ընդհանուր տնօրէնը Տօյչէ Պանքին, իսկ գանձապահ նշանակուած էր Տոքթ. Ալեքսանդեր, ընդհանուր տնօրէնը Տօյչէ Օրիէնդ Պանքին: Մեզք որ Հայերս այդ շրջանին ալ տնտեսական մենաշնորհներ չունէինք տալիք, հակառակ պարագային Գերմանեւհայ Ընկերութիւնն ալ պիտի պատուէր բարձրաբարձր եւ ազդեցիկ անձնաւորութիւններու անդամակցութեամբ: Անցնինք: 1939–ին Ընկերութեան 25–ամեակը պիտի տօնուէր, բայց Հիթլերի մանկլաւիկներէն ոմանք վերէն եկած հրահանգի մը հիման վրայ Ընկերութեան պատասխանատուներուն յանձնարարեր են չտօնել զայն՝ այս շրջանին: Երբ կարգը եկած էր Ընկերութեան 50–ամեակին, բայց գոյութիւն չունէր նաեւ չկար, բայց գոյութիւն չունէր նաեւ ինքը՝ Ընկերութիւնը: Ան վերջ տուած էր իր գործունէութեանը 1956–ին: Շնորհիւ Ա. Բերկեանի եւ ուրիշներու, այդ կարգին նաեւ փրոֆէսէօր Հայերի ջանքերուն ան «վերակենդանացաւ» 1972–ին եւ գոյատեւեց ցայսօր:

Այս իմաստով 75–ամեակը եռապատիկ նշանակութիւն ունէր: Պատրաստուած էր չահեկան յայտագիր մը, ապահովելով հետաքրքրական բանախօսներու մասնակցութիւնը: Ատենապետ փրոֆէսէօր Րէօսլէրին բացման խօսքէն վերջ հանդէս եկաւ փրոֆէսէօր Հ. Կոլթց (Հալլէ / Արեւելեան Գերմանիա) Յ. Լեփսիուսի Օսմանեան Կայսրութեան բարեփոխումներուն եւ Գերմանեւհայ Ընկերութեան հիմնադրութեան նուիրուած կուռ զեկուցումով մը, լի հետաքրքրական մանրամասնութիւններով: Իրեն յաջորդեց փրոֆէսէօր Րէօսլէր Ընկերութեան պատմականը ընելով, ոմանց համար թերեւս չոր ու ցամաք տուեալներ, որոնց յետին թաքնուած կար ընկերութեան մը տասնամեակներու ընթացքին կրած դժուարին ճամբան: Յաւարտ այս զեկուցումին տեղի ունեցաւ տոքթոր Ա. Բերկեանին եւ փրոֆէսէօր Ֆ. Հայերին Ընկերութեան պատուոյ անդամ նշանակելու արարողութիւնը: Տոքթ. Բերկեան ուղերձով մը շնորհակալութիւն յայտնեց: Կարգը եկած էր փրոֆէսէօր Հաուբթմաննին, ան ուրւագծեց Հայաստանեայց Եկեղեցիին եզակի դիրքը, իսկ Սարկաւագ Խ. Ղազէրեան հիմնական գիծերով ներկայացուց պատարագը: Բանախօսութիւններու այս շարքը յանգեցաւ իր աւարտին Պարսկաստանի մէջ գտնուող կարգ մը հայկական եկեղեցիներու եւ վանքերու վերանորոգման աշխատանքներու սահիկներով, որոնք տոքթ. Ա. Հախնազարեանի բացակայութեան բերմամբ ներկայացուց իր կողակիցը: Երեկոյթին երաժշտական բաժինը ստանձնած էր ջութակահար Վ. Մերթես, կատարելով Պախէն եւ Բիտուլէն կտորներ:

Յաջորդ օրը տեղի ունեցաւ Ընկերութեան հերթական տարեկան ժողովը: Իսկ քանի մը օր վերջ Ընկերութիւնը գերմանական կարեւոր քաղաքական դէմքերուն գրութեամբ մը յայտնեց Հայաստանի եւ Արցախի վիճակին մասին իր ունեցած մտահոգութիւնը, նման գրութիւն մը յղուեցաւ նաեւ Խորհրդային Միութեան դեսպանին եւ մամուլի գործակալութիւններուն՝ ներառեալ ԹԱՍ–ին:

***

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներու արեւելեան թեմի առաջնորդ Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան Հոկտ. 5 – 11 թուականներուն այցելեց Արեւմտեան – Գերմանիան, սկսելով Քէօլնէն: Ան տեղւոյն հայ համայնքին հետ շփումներ ունենալէ վերջ անցաւ Կէօթթինկըն, շարունակելով իր տեսակցութիւնները: Հոկտեմբեր 8–ին երթալով Պրաունշվայկ այցելեց տեղւոյն Պրիւտէրնքիրխէ Եկեղեցիին մէջ Յունիս 13–էն ի վեր կայացող «Հայեր եւ Ասորիներ» ցուցահանդէսը («Յառաջ», Յունիս, 24 / 25, 1989), տեսակցեցաւ պատուելի Տիխթըլմաննին հետ, որու շնորհիւ իրագործուած էր վերոյիշեալ ցուցահանդէսը: Իսկ յաջորդ օրը նախօրօք առնուած ժամադրութեամբ մը գնաց Գերմանիոյ բողոքական եկեղեցիին կեդրոնը – այս վերջինը կը գտնուի Հանովր–, տեսակցութիւն մը ունենալու համար որոշ անձնաւորութիւններու հետ: Թորգոմ Արքեպիսկոպոսի կ'ընկերանային Հ. Յակոբ Կէօքճեան եւ Տիկին Ե. բանուհի Հարթմանն: Նոյն օրը տեղւոյն երաժշտանոցին մէջ տեղի ունեցաւ բանախօսութիւն, նիւթ ունենալով Կոմիտասի հանճարը: Փրոֆէսէօր Լ. Քուպքովիչ յանուն Հանովրի երաժշտանոցին ողջունեց Մանուկեան Արք.ը խօսքը տալով իրեն: Ան իր յատուկ կուռ եւ խիստ տպաւորիչ ոճով մը, որ յաճախ կը համեմատէր Կոմիտասի երգէն նմոյշներով, ներկայացուց Վարպետին ստեղծագործութեան տարբեր բնագաւառները: Յաւարտ բանախօսութեան ներկաները մօտակայ ճաշարանի մը մէջ առիթը ունեցան մօտէն ծանօթանալու Թորգոմ Արքեպիսկոպոսի: Երեքշաբթի, Հոկտ. 10–ին Թորգոմ Արք. գնաց Համպուրկ եւ հոն հանդիպումներ ունեցաւ տեղւոյն հայ համայնքին հետ, իսկ յաջորդ օրը մեկնեցաւ Ժընեւ:

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ կրթական հաստատութեան սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 30–ին, տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան կազմակերպած ուսուցչական սեմինարը: Շրջանային վարչութեան անդամ Մաքրուհի Փանասոլիչի բացման խօսքին յաջորդած են մանկավարժ Լիլիանա Կրիմանի, «Խրիմեան» կրթական հիմնարկութեան տնօրէն Ռուբէն Մոզեանի, Գիսակ Վարդապետ Մուրատեանի դասախօսութիւնները: Պուէնոս – Այրէսի հայկական վարժարաններուն ուսուցչական կազմէն բացի, սեմինարին մասնակցած է նաեւ Գորտոպայի հայկական վարժարանէն ուսուցիչներու պատուիրակութիւն մը:

***

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ, Սեպտեմբեր 29–ին, տեղի ունեցած է պուլկարահայ «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան Կեդրոնական վարչութեան լիակատար նիստը: Կեդրոնական Վարչութեան պատասխանատու քարտուղար Միքայէլ Տօնիկեանի կենսաթոշակի անցնելու կապակցութեամբ լիակատար նիստը միաձայնութեամբ այդ պաշտօնին ընտրած է Զաւէն Զատիկեանը (42 տարեկան): Գործադիր Կոմիտէի անդամ ընտրուած է «Երեւան»ի Պուրկազի վարչութեան նախագահ՝ Պետրոս Տատուրեան: Միաժամանակ Կեդրոնական վարչութեան անդամներ ընտրըրուած են Պուլկարահայ Թեմական Խորհուրդի նախագահ՝ Կարօ Տէր – Մեսրոպեան, «Երեւան»ի Քըրճալիի վարչութեան նախագահ՝ Մարի Փափազեան – Ջէրքիչեան, «Երեւան»ի Շումէնի վարչութեան նախագահ՝ Մանուէլ Մանուէլեան:

ՊՃԵՂ ՄԸ ԱՆՈՅՇ ՍԻՐՏ

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Սկիզբները կ'իջնէր երկու յարկ վար, եւ սանդուխին վրայի մէկ պատուհանէն կը թօթվէր: Բայց իր դէմը ելան նոյն յարկի երկու ջատուկները, ինչպէս նաեւ դըռնապանուհին: Իբրեւ թէ Եպրաքսէ հանըմ ծայրայեղութեան տարած է եղեր մաքրասիրութիւնը: Ճշմարիտ խենթ մըն է եղեր: Իբրեւ թէ ամէն օր եւ օրն ի բուն ջուր կը վազցնէ, տախտակ կը շփէ եւ բան կը թօթվէ եղեր: Թէ Փարիզի մէջ կայ եղեր օրէնք մը՝ որ կ'արգիլէ առաւօտեան ժամը ութէն վերջ որեւէ բան թօթվել պատուհանէ մը՝ երբ այդ պատուհանը փողոցի վրայ կը նայի: Իսկ եթէ կը նայի տան բակին վրայ, առ առաւելն մինչեւ առաւօտեան տասը կարելի է եղեր թօթվել: Սո՛ւտ, ամբողջ ամբո՛ղջ սուտ: Միթէ Եպրաքսէն օրէնքները չի՞ ճանչնար: Ո՞ր խենթը աս օրէնքը դրեր է: Կարճ խօսք՝ դռնապանուհին անբացատրելի եւ բուռն հակառակութիւն մը ունի իրենց դէմ: Իր մեծադոյն փափաքն է ժամ առաջ հայ ընտանիքին մեկնումը տեսնել: Այդ պատճառաւ մատը պլըրած է բան թօթվելու այս խնդիրը, եւ ոչ միայն ամէն առթիւ հայ կնոջ երեսին յանդիմանութիւններ կը նետէ, այլ նաեւ մէջէն մասնակից կ'ընէ Եպրաքսէ հանըմին ձագուկները՝ որոնք պարզ բանուորներ են կաշմրուան: Եպրաքսէ հանըմ այս բանը չի սիրեր: Էրիկմարդ ըսածդ խառնուելու չէ տան գործերուն: Ան չուկան՝ կինն ալ տունը: Բայց եւ այնպէս խառնուեցան, եւ պոռալով – կանչելով արգիլեցին իրենց մօր՝ որեւէ դժգոհութեան տեղի տալ: «Փարիզի մէջ քոնսիէրժ ըսածդ Աստուած է» ըսին: Արտաքսումի սպառնալիքը ահաբեկած էր զանոնք երկուքն ալ: Եւ այս բոլորը «Աստուծոյ» պատճառաւ, որ անտանելի հրէշ մըն է, խըստահամբոյր, դառնաբարոյ, դաժան: Բերնէն ելածը չի գիտեր, հասակը կարճ է եւ տակառանման: Եպրաքսէ հանըմ աւելցուց՝ ըսելով.

– Ներտէ վար պիր պօտուռ, Ալլահըն պէլասը օ տըր:

Երիտասարդը համակարծիք գտնուեցաւ, «O տըր» ըսաւ եւ կինը շարունակեց.

– Ծօ, աս չափ տարուան իմ կատօս նո՞ր պիտի փորձեմ: Ո՛չ. իր աս չափ տարուան ապրելակերպը, նիստուկացը նոր պիտի չփոխէ Եպրաքսէ հանըմ: Ինք այսպէս չէ վարժուած: Այս Ֆրանսացիները աղտո՛տ են, աղտո՛տ: Արտաքուստ զարդարեղ են եւ պճնազարդ (ճիճիլի – պիճիլի) բայց եթէ իրենց փէշը վեր առնես՝ քիթիդ դուռը վար կ'իյնայ: Առաջ Եպրաքսէին տունը գայիր եւ տեսնէի՛ր ... ճիւնի պէս ... լզէ՛, ուր որ կ'ուզես լզէ՛: Ծօ՛, մենք ասա՛նկ վարժուած ենք: Հիմակ ալ իր տղաքը սկսեր են արգելք ըլլալ մաքրութեան: «Մ՚ընեք մայրիկ» կ'ըսեն: «Ֆրանսացիները մի՛ նեղացներ» կ'ըսեն: Ծօ՛, խելքի՛ս պիտի գայ. ինչո՞ւ կը նեղանան: Բայց պիտի ըսես որ աստուն կանուխ վար իջիր ու դրան առջեւ թօթվէ: Էյ չէ՛ իշտէ. չըլլար կոր: Ամէն բան իր սըրան ունի. ինծի շաշըրթմիշ մ'ընէք: Անտարակոյս՝ պէտք չէ մայրիկը չփոթեցընել: Առաւօտեան այդ ժամուն՝ ուրիշ երկար բաներ կ'ընէ ան: Պզտիկ մանչը ուշ գործի կը մեկնի եւ Եպրաքսէ հանըմ անոր չուրջը կը դառնայ: Ամէն մէկ բանին կը նայի: Իր գլխուն եթէ ձգես՝ վերարկու չհագած դուրս կ'ելլէ «անտառկ չուն»ը: Եւ ահա բազմաթիւ օրերէ ի վեր մայրիկը կը նայի իր գորգին վրայ ու սիրտը կը հատնի: Հիմակ դուրս ելած ատենը նորէն միտքը ինկաւ եւ արիւնը գըլուխը խուժեց: Իրեն այնպէս թուեցաւ որ սիրտը աքծաններու մէջ առին: Եպրաքսէ լքելով՝ սանկ բան չէր եղած: Տեղն ու տեղը եթէ չմաքրէր վրան դէչութիւն պիտի գար: Ճանըմ, ինչո՞ւ չկարենամ, դո՛ւն ըսէ, ինչո՞ւ. ունիմ չունիմ՝ մէկ խալի մը ունիմ: Ամէն տեսակէտով թեւերնիս – ոտքերնիս կապեցին շան զաւակները. էյ աս խալի՛ն ալ թօթվել պիտի չձգեն. եկածն ալ ակում օրեր են: Ես ալ ի՞նչ ըրի. ծրարելուս պէս հետս առի: Հիմա Սմբատեաններուն կ'երթամ կոր Գլամառ ... Ձե՞ս ճանչնար Սմբատեանները. ամուսինը թրիքոյի գործ կ'ընէ. «Թրիքօ – Մասիս» է ... շա՛տ շնորհքով մարդ է ... Քանի որ հոն պիտի երթամ, հետս կը տանիմ, իրենց պարտէզը կը թօթվեմ, լաւ մը կը մաքրեմ ըսի ... Տանողը ես չե՛մ եա, թրամվէյն է. ճիշդ առջեւը կ'իջնէ: Ինչո՞ւ պիտի չընեմ եղեր ... իմին անունս Եպրաքսէ է ... Անչափ հեռուներէն հոս բերելէս վերջը...

Բայց որովհետեւ տղան բան մը չէր ըսեր, լռեց, ծուռ մը նայեցաւ եւ քիչ յետոյ հարցուց.

– Ան չէ ամա, սանկ օրով դուն ինչո՞ւ չես աշխատիր:

– Քիչ մը տկար եմ, պատասխանեց երիտասարդը:

(Շար. 2)

Օր. Գոհարիկ Գէորգեան,
Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գէորգեան,
Պր. Ֆրէտէրիք Գէորգեան,
Պր. Վահէ Զիլինկիրեան, զաւակներն ու թոռները,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Զիլինկիրեան, զաւակներն ու թոռները,
Երուանդ Քիւրքճեան (Պոլիս),
եւ Արշակ Տիգրանեան (Քալիֆորնիա) ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, քրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՀԵՐՄԻՆԷ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտ. 17-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 20, ժամը 10.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ-Փարիզէնի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Փոխան ծաղկեպսակի նուէրները ընել գպրոցներուն:

**

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Գէորգեան եւ Զիլինկիրեան ընտանիքներուն:

Տօնիկեան ընտանիքը
ցաւով կը ծանուցանէ՝

ՅՈՎՍԷՓ ՏՕՆԻԿԵԱՆԻ

(Թաղապետական խորհրդատու)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտ. 17-ին, 49 տարեկանին, Փարիզ 14-րդ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 23, ժամը՝ 14.30-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին, 15 ռիւ Ժան-Կուժոն, Փարիզ 8-րդ, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ-Քոմինալ գերեզմանատունը, ավընիւ Կարլանտ, ժամը՝ 16.30-ին, ուր հրապարակային յարգանք կը մատուցուի:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԻԹԻՒՆ

Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղային Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Մասիս Աւետեանի մահուան առթիւ՝ Այրի Տիկին Անայիս Աւետեան եւ զաւակները 500, Այրի Տիկին Մարկոսեան 250, Տէր եւ Տիկին Լիւլէճեան 300, Պր. Ասատուր Լիւլէճեան 100, Պր. Արսէն Իւլպիրեան 200, Տիկին Ալիս Օպճանեան 100, Գրիգոր Աւետեան ընտանիք 200, Յովնէ Աւետեան ընտանիք եւ զաւակները 200, Խօրտէքճեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Իսկէնտէրեան 100, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան 100, Պր. Շաքարեան 100, Տէր եւ Տիկին Արամ Ծուլֆաեան 200, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Նազարեան 100, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Գրիգորեան 50, Տէր եւ Տիկին Ալէն Պազըրճեան 100, Խաչատուրեան ընտանիք 100, Պր. Մասիս Գուլումեան 50, Պր. Խաչիկ Ոսկանեան 500, Լեւոն Տէրտէրեան ընտանիք 100 Ֆր.:

Յակոբ Քէփէնէկեանի մահուան առթիւ՝ Թաշճեան ընտանիք 200 Ֆր.:

Յարութիւն Կուրշիտեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Վարուժան Մինասեան 100, Տէր եւ Տիկին Մաղաքեան 100, Ժան Յակոբեան ընտանիք 200, Սողոմոնեան ընտանիք 50, Թէքեան ընտանիք 50, Աղասեան ընտանիք 50, Էզկինեան ընտանիք 50, Արապեան ընտանիք 50, Մարիքեան եւ Պօլիկեան 100 Ֆր.:

Լեւոն Գույումճեանի մահուան առթիւ՝ Շաքարեան ընտանիք 100, Զօրպաճեան ընտանիք 300, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Սահակեան 100, Թաքտարեան ընտանիք 100 Ֆր.:

Վահան Կուրշիտեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Աւետիքեան 50, Հ. Մաղաքեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Եարտըմեան 100 Ֆր.:

Պայծառ Աղաւնեանի մահուան առթիւ՝ Աղաւնեան ընտանիք 500, Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Պէրպէրեան 100 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Արաքսի Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան,
Տէր եւ Տիկին Արման Սինանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Մուրատեան եւ զաւակները,
Տիկին Յովսէփ Հաճի Սահակեան,
Տէր եւ Տիկին Սահակ Սահակեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ճիպիլեան,
Կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 22, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր, փեսային՝

ԶՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

SOUTENANCE DE THESE

LE PANEGYRIQUE
DE LA SAINTE MERE DE DIEU
DE GRIGOR NAREKATSI

par THAMAR DASNABEDIAN

Samedi 21 Octobre à 14 heures

Amphithéâtre Michelet
46, rue St. Jacques
75005 Paris

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԼԻՈՆ — ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ
– Արաքս Մասնաճիւղ –

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ
հետ
(Պատմաբան)

1918- 1920 La Mémoire du Siècle.
La République d'Arménie

իր գրքին հրատարակութեան առթիւ:

Կիրակի, Հոկտեմբեր 22, ժամը 16-ին Լիոնի Ազգային Տան սրահին մէջ:

Գլէր (Սեդա) Մուրատեան (պատմաբան) կը ներկայացնէ հեղինակը:

Դասախօսութեան աւարտին հեղինակը կը ստորագրէ իր հատորը եւ տեղի պիտի ունենայ ընդունելութիւն:

Մուտքը ազատ է:

SEMAINE DES ASSOCIATIONS
DU 17 AU 22 OCTOBRE

EXPOSITION

LE PATRIMOINE
ARCHITECTURAL ARMENIEN
AVANT ET APRES
LE SEISME DU 7 DECEMBRE 88

Presentée par
l'Association Cultuelle
de l'Eglise Arménienne de Chaville
et
le Centre de Recherche
sur la Diaspora Arménienne

INAUGURATION
LE MARDI 17 OCTOBRE A 18 H 30
avec un exposé de
PATRICK DONABEDIAN
Historien d'Art

Projection de diapositives et Débat

L'EXPOSITION aura lieu à la Médiathèque Municipale
2, rue de Stalingrad — 92370 Chaville
Tous les jours aux heures d'ouverture.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Փիէր Պիւրթէ եւ զաւակները, Այրի Տիկին Կարպիս Կարապետեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Նաֆիլեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան իրենց հարազատին՝

ՓՐՈՖ. ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ

յիշատակին, Հոկտեմբեր 22, Կիրակի օր Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ՊԱՏԱՐԱԳ, ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Սէն-Ժեռոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ-Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդս կը ծանուցանէ թէ ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս պիտի տօնախմբէ Եկեղեցւոյ շինութեան 59-րդ եւ անուանակոչութեան 57-րդ տարեդարձը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 22-ին:

Այս առիթով կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ, հոգիներուն համար եկեղեցւոյս հիմնադիրներուն, Շինութեան Յանձնախումբի եւ Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են Եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առ յաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ Մատաղօրհնութիւն եւ ապա հոգեհանգիստ:

Արարողութեանց աւարտին եւ մատաղի բաշխումէն վերջ տեղի պիտի ունենայ «գինեձօն» եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, պատրաստուած Սէն-Ժերոմի Կապոյտ Խաչի տիկիններու կողմէ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղի վարչութիւնն ու ընկերուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն իրենց ընկերուհիին Անայիս Տէր-Պետրոսեանի իր ամուսնոյն մահուան առիթով:

RENCONTRE

Le CENTRE CULTUREL SAINT-MESROB est heureux de vous inviter à rencontrer le *Mercredi 25 Octobre*, à partir de 19 heures, 10 bis, rue Thouin, 75005 - Paris, les artistes d'Arménie venus récemment exposer leurs œuvres à la *Chapelle Saint Louis de la Salpetrière*.

On pourra admirer quelques unes de leurs créations en compagnie d'artistes arméniens de France.

La Croix Bleue
Section Astrig d'Arnouville - Sarcelles
présente

Hay Kenar

Ensemble musical traditionnel
de EREVAN

composé de 14 artistes
sous la direction de
GAGUIG MOURADIAN

MARDI 24 OCTOBRE à 20 h 30
Salle de l'Ecole Jean Jaurès
175, ave. JeanJaurès
95400 Arnouville

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ

ՆՈՒՊԱՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առիթով, Կիրակի Հոկտեմբեր 22-ին, Սէն-Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Chers Compatriotes

Depuis des siècles, notre peuple arménien s'est nourri du message de la BIBLE. Je vous invite ardemment à saisir l'occasion d'écouter ce message qui sera annoncé en arménien et en français par l'Evangéliste arménien d'Argentine,

JOSÉ BALIAN

Chaque soir à 20 h 30
les Lundi 23, Mardi 24, Mercredi 25 et Jeudi 26 Octobre

en l'Eglise Evangélique Arménienne
28, ave. Bourgain
92130 Issy-les-Moulineaux

Je vous attends nombreux !

PASTEUR RENE LEONIAN

LYON

COURS D'ARMENIEN

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN à la Faculté des langues - 74, rue Pasteur Lyon 7e à partir du 23 octobre

Destiné :
— Aux étudiants choisissant l'arménien en UV;
— Aux bacheliers pour préparer l'arménien en 1ère ou 2e langue ou en option;
— A toutes personnes désirant apprendre l'arménien.

3 niveaux :
— 1: niveau débutants, le lundi
— 2: niveau assimilation, le mardi
— 3: niveau perfectionnement, étude des textes, conseillé aux bacheliers, le mercredi.

Débuts des cours à 18 heures.
Chargé des cours : Kégham GANANIAN
Inscription obligatoire.

Renseignements :

Secrétariat de la Faculté ou tél: 72.72.20.80

— MARSEILLE —

HAY KENAR

Les sections CBAF de MARSEILLE organisent

le Samedi 21 Octobre à partir de 20h30

une soirée exceptionnelle, avec la venue à Marseille de la troupe «HAY KENAR», ensemble instrumental traditionnel venant d'Erevan; cette unique représentation aura lieu à la Maison arménienne de la Jeunesse et de la Culture, au 12-14, rue Saint Bazile - 13001 Marseille.

Prix des places : 100 Frs.

Billets en vente auprès des sections.

ՈՒՇԱԴՐԵՑԷՔ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Իսի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները եւ անդամուհիները, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21, ժամը 15-ին, Մշակոյթի Տունը: 45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ:

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 21-22

SAMEDI-DIMANCHE
21-22 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.127 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.127

ԿԱՌԱԽՈՒՄԲԵՐԸ ԵԿԱՆ, ԲԱՅՑ...

Հաղիւ շրջափակումին մասամբ թեթեւնալու լուրերը հասան, «Պրաւդա»ի թղթակից Ա. Սարգսեան թերթին Հոկտեմբեր 10-ի թիւին մէջ պարզեց այդ թեթեւացումին պարագաները:

Երեւանի «Մասիս» կայարանին պետը Յակոբ Սարգսեան կը ներկայացնէ թղթածրար մը, ուր հասած ինը կառախումբի առթիւ պատրաստուած քան տեղեկագիրներ կը պահուին: Ինը կառախումբ Հոկտեմբեր 8-էն մինչեւ 9 եւ 20 անօրինութիւն: Քանդուած, փողցուած ապրանք, սա, նա:

Իսկ երկրաշարժի գօտիին սահմանուած տնակնե՞րը: «Մէկ օրում ստացուել է շուրջ 120 տնակ, հաւատացէք դժուար է խօսքեր գտնել նկարագրելու բարբարոսական գործողութիւնները: Ցաւալի է տեսնել թէ ինչպէս աղէտի գօտու համար երկրի տարբեր ծայրերում հոգատարութեամբ սարքաւորուած ժամանակաւոր բնակարանները Ադրբեջանի երկաթուղու կայարաններում կանգնելով դարձել են ծածկուած թիթեղի, ջարդուած ապակու, դուռ-լուսամուտի շրջանակների կոյտեր: Երեւում է թէ ինչպէս մենակներում երկաթաձողերով ջարդել են ամէն ինչ՝ վառարանը, ջրի խողովակները, լուացարանները, մահճակալները: ... Պեթոնատիպի տնակներում անվնաս են մնացել միայն կմախքները»: Ա. Սարգսեանի այս նկարագրութիւնը աւելի կը մռայլի Հայաստանի Ա. քարտուղար Ա. Յարութիւնեանի խօսքերով. - «Ցաւօք, սրանք միակ օրինակները չեն. փաստօրէն մենք ամբողջութեամբ անվնաս ոչ մի տնակ չենք ստացել: Դրանք պարզապէս ենթակայ չեն վերականգնման, իսկ սարքաւորելու համար էլ ոչինչ չունենք»: Այս անոր խօսքերը կը մատնեն լայն յուսախաբութիւն մը. - «երբ առաջին անգամ անհրաժեշտ եղաւ արտասանել խաղաղ ժամանակների համար արտասովոր «շրջափակում» բառը, թւում էր թէ սարսափելի թիւրիմացութիւն է տեղի ունեցել: Ուր որ է անմիջապէս խիստ պատասխանատուութեան կ'ենթարկուեն աննախադէպ արարքի կազմակերպիչները, համաժողովրդական դատապարտման կ'ենթարկուեն ապօրինի գործողութիւնները, որոնք անընդունելի են միութենական երկու հանրապետութիւնների յարաբերութիւններում, ինչպիսի վէճեր, նախատումի իրադրութիւններ էլ նրանց միջեւ ծագին: Սակայն Հայաստանի շրջափակումը փաստօրէն տեւեց երեք ամիս, իսկ Արցախինը աւելի շատ»:

Վատթարագոյնին սպառնալիքը կայ Հայաստանի Ներքին Գործերու Նախարար Յ. Յարութիւնեանի արտայայտութեան մէջ որ կերպով մը կը շարունակէ Մասիսի շրջանին Ա. քարտուղարին ըսածները. - «Մենք մեր ուժերը շարժման մէջ ենք բախումներ թոյլ չտալու համար: Սակայն երբեմն ներքին զօրքերի ստորաբաժանումներն էլ ի վիճակի չեն մարելու աճող բազմամեայ բախումների օջախները»:

Այս բոլորը կարդալէ ետք արդեօք տակաւին գոհունակութիւն կարելի՞ է ըզգալ, մտածելով որ խորհրդային կեդրոնական մամուլի մէկ անունը գոնէ փոխած է վերջին շրջանի հակահայ իր կեցուածքը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ օդանաւ մը որ 50 վայրաչու կը փոխադրէր, կարգուկանոնի պահպանման կոչուած Ատրպէյճանի մէջ, Կասպից ծով ինկած է, օդին մէջ կրակ առնելէ ետք: Զոհերը կը պատկանէին զինուորական շրջանի Թիֆլիսի հրամանատարութեան: Այս առթիւ կը տեղեկացուի որ անցեալ շաբաթ ալ ուրիշ արկած մը պատահած էր: Կիրովապատի մէջ է որ խորհրդային ռմբատար օդանաւ մը բախած է հանրակառքի մը, եօթը հոգի մեռած է:

ՖՐԱՆՍԱ գաղթողներու թիւը զգալի յաւելում մը կրած է 1989-ին: 100 հազար օտարներ եւս եկած են, ինչ որ 1988-ի բաղդատմամբ, 20% յաւելում կը նշանակէ: Ասոնց մէկ մասը ընտանեկան վերախմբումի պատճառաւ, 34.000 հոգի ապաստան ուզած են, 12.700 ալ եւրոպական Համարկապետութեան անդամներ են:

ԵԼՄՏԱԿԱՆ նախարարութեան բանթողներու մեծ մասը փողոց իջած էր Հինգշաբթի օր: 40 հազար ըստ ոստիկանութեան, 100 հազար ըստ կազմակերպիչներուն, տպաւորիչ ցոյց մը կատարեցին, որու կը մասնակցէին տուրքերու, Գանձի, ԻՆՍԷԷ-ի, մաքսային եւ այլ բաժանմունքներու պաշտօնատարները: Պերեկովուա պատրաստ է խօսելու, բայց չուզեր տեղի տալ աշխատավարձքի յաւելումի հարցի շուրջ:

«ՊՐԱՒԴԱ»ի խմբագրապետը ճամբու դրուեցաւ, որպէս «պահպանողական»: Վիկտոր Աֆանասիեւ կուսակցական օրաթերթին գլուխը նշանակուած էր Բրեժնեւի կողմէ: Իր տեղը կ'անցնի 60-ամեայ Իվան Ֆրոլով:

ԹԻՖԼԻՍԻ Սիոն Մայր տաճարին մէջ կատարուած է վրացի ազգային դէմք՝ Մերապ Կոստաւայի յուղարկաւորութիւնը: Շուրջ 500 հազար հոգի հետեւած են դագաղին: Կոստաւա զոհ գացած էր կառքի արկածի մը, որու պարագաները շատ յստակ չէին:

ՉԱՏՈՐԻ հարցը միշտ չի լուծուիր դըպրոցներուն մէջ, ուր վերջին շաբաթները, բազմաթիւ աշակերտուհիներ իրենց գըլուխը փաթթոցով ներկայացած են: Ցանուն աշխարհականութեան, տնօրէններ եւ ուսուցիչներ արգիլած էին, բայց, անգամ մը եւս, երբ որեւէ դիտողութիւն ըլլայ, խտրականութեան եւ ցեղապաշտութեան հարց կը ծագի: Փարիզի Արքեպիսկոպոսը՝ կարդինալ Լիւսթիժէ հանդիպում ունեցաւ այս մասին Մեծ մզկիթին ժողովրդապետին հետ եւ տեսակցութենէն ետք, Շէյխ Հատտամ իր վրդովումը յայտնած է ի տես այն խտրականութեան որու զոհ են մահմետական աղջիկները: Միւս անուր Լիւսթիժէ (ծագումով հրեայ) յստակ դիրք չէ բռնած - գալով Փարիզի մեծ ռաբբունին՝ Կոլմանի, կ'ըսէ որ անհանդուրժողները՝ աշխարհականներն են: Մնաց որ համակամութեան ալիք մը ծայր առած է եւ չատորի գործածութիւնը փարիզեան արուարձաններէն հասած է արդէն Ավինեոն:

ՍԱՆ - ՖՐԱՆՍԻՍՔՕՅԻ երկրաշարժին առթիւ բանավէճ ծագած է ու պատասխանատուներ կը փնտռուին, այն առարկութեամբ որ Պէյ Պրիճը, որ գլխաւոր պատճառն է զոհերուն, չէր ամրապնդըւած, ինչպէս պէտք էր (1936-էն ի վեր): Կառավարիչ Տէօքմէճեան յայտարարած է թէ եթէ յանցաւորներ կան, պէտք է երեւան հանուին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ Նոպէլ մրցանակը շնորհուեցաւ սպանացի գրագէտ՝ Քամիլօ Խոսէ Սելայի: 73 տարեկան, հեղինակն է նոյնքան գործերու, որոնք յաճախ գայթակղեցուցիչ կը նկատուէին, հեղինակը ոչ մէկ հարցէ խուսափած ըլլալով:

ՔԱՌԱՍՈՒՆՔ

Կիրակի օր, աղօթքի մը պահուն, Մարսէյլէն Փարիզ, անոնք պիտի միանան մեր մտքերուն ու սրտերուն մէջ: Քառասունքի հոգեհանգիստ: Հաւա՞տք, աւանդութի՞ւն: Թերեւս պարզապէս յիշելու առիթ, այդ օրը՝ քիչ մը աւելի՝ քան միւս օրերը: Ու մանաւանդ՝ հանգիստ ողջերու հոգիներուն:

Նուպարն ու Զօհրապը մեկնեցան, գրեթէ միասին, աշունը դեռ չեկած: Բընութեան աշունը: Մերը, եկած էր արդէն, տարիներ առաջ, աշունը՝ գաղութի մը, որ հետզհետէ կորսնցուց նախ իր ռահվիրաները, անոնք որոնք տասնամեակներու երկայնքին դիմագիծ ու ապրում տըւած էին Հայու ցիրուցան բեկորներուն:

Ու երբ արագօրէն, տարիները սկսան թաւալիլ, յաջո՛րդ, միջին սերունդին ալ շարքերը հետզհետէ նօսրացան: Դաստիարակուած հիներու շունչին տակ, անոնց՝ որոնք իրենց հետ բերած էին Հողին կարօտը, իրենք ալ իմաստաւորեցին Հայու իրենց կեանքը, ջանք չխնայելով որպէսզի ինչ որ առած էին մեկնողներէն, տային՝ եկողներուն:

Նուպարը ապրեցաւ որպէս հաւատարիմ զինուորեալը գաղափարական ընտանիքի մը: Ոչ փառք որոնեց, ոչ ասպարէզ: Ընկերական եզակի խառնուածքի տէր, ինքզինքը լաւ կը զգար, երբ շրջապատուած էր իր սիրած ընկերներով: Նոր Սերունդի այն ողջմով, որոնք շնորհիւ իրեն փարած էին նոյն կուսակցութեան: Օրին մէկը գնաց, ինչպէս ապրած էր, լուռ ու մունջ, իր առանձնութեան մէջ: Հաւանաբար չզգաց իսկ մեկնումի այդ պահը: Ու չունեցաւ բաժանումի վիշտը:

Զօհրապը պիտի չզգար Նուպարի թաղումին: Գիտակից իր վատառողջ սրտին, դիրքգլային խառնուածքին, որոշած էր խուսափիլ յուզումէ: Ցետոյ, չէր կըցած ու եկած էր, ոչ միայն եկեղեցի, այլեւ մինչեւ գերեզմանատուն: Ընկերոջ մը կառքով, միասին վերադարձանք խմբագրատուն: Տխուր էինք ու կը ջանայինք մխիթարուիլ տափակ հաստատումներով: Նուպարը չէր տառապած:

Ու քանի մը օր ետք, ինչպէս ամէն օր այդ շրջանին, Զօհրապը խմբագրատուն եկած էր: Լաւ տրամադրուած: Ինչպէս անցեալի ամրան օրերը, երբ կուգար օդնելու արձակուրդի բացակայութեանց ատեն: Այս անգամ ալ բացակայութիւններ կային ու որպէսզի շատ զգալի չըլլան անոնք ըսած էր. - «Je suis là, moi»:

Ու ճիշդ է եկած էր: Հոս էր, այդ օրն ալ, որ վերջինն էր: Միասին պիտի ապրէինք իր կեանքին այդ վերջին ժամերը: Սկիզբը հայաստանեան մամուլէն յօդուած մը սկսաւ ամփոփել, արեւմտահայերէնի վերածելով: Ցետոյ, փորձերուն հետեւեցաւ: Լաւ կը զգար: Իր սիրած միջավայրն էր, ինչպէս շատ ուրիշներու, «Յառաջ» ի՛ր ալ դպրոցը եղած էր, Շաւարշին օրերէն:

Օրը կ'իրիկնանար: Բարեկամներ եկած էին: Մէկը՝ դէպի Հայաստան իր մէկ ճամբորդութեան ընկերակիցը եւ առիթ էր հին կատակներ ողեկոչելու: Բայց, չուզեց ուշանալ: Ցանկարծ որոշեց մեկնիլ, որպէսզի ըսաւ. - «Զիմեմ»:

Երանի՛ ուշանայիր, Զօհրապ, երանի՛ այդ վերջին աղուոր ժամերը, ամբողջացընէինք՝ բաժակ ի ձեռին, ինչպէս կ'ընենք յաճախ, երբ բարեկամներով, մեր հարազատ մթնոլորտին մէջ, կ'ուզենք, պահ մը գոնէ, մոռնալ՝ օրը իր հոգերով:

Իրիկուան այցելուները - nos visiteurs du soir - պակսեցան: «Յառաջ»ի խմբագրատունը քիչ մը աւելի ամայացաւ: Ու մեր սրտերը, քիչ մը աւելի, նման են էն փլած տներ...

Ա. Մ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ

«ՇԱՐՔ ԱԼ ԱՈՒՍԱԹ» (Հոկ. 18)

«Հայաստան եւ Ադրբեջան կը յայտարարեն զինեալ քաղաքազօրքերու ստեղծումը - քաղաքացիական պատերազմի յաւանականութիւնները լրջօրէն կ'աւելնան»: Այս խորագրին տակ արաբական «Շարք ալ Աուսաթ» թերթին Բաքուի թղթակիցը Փոլ Հոֆհայնըր ընդհանուր ակնարկ մը կը նետէ Ղարաբաղի շուրջ վերջին անցուդարձերուն, մինչեւ «Ազերի Ազգային Ճակատ»ի կազմումը, Հայաստանի եւ Ղարաբաղի շրջափակումը եւ երկու ժողովուրդներու միջեւ տիրող ատելութիւնը եւ կ'աւելցնէ. - «Երկու կողմերու ծայրայեղականները կոչ կ'ընեն հանրապետական ուրոյն բանակի մը ստեղծումին: Հակառակ նման իրողութեան մը անկարելիութեան, սակայն ցոյց կուտայ այն խոր ատելութիւնը որ կը տիրէ կողմերու միջեւ: Այսուհանդերձ եթէ այս կոչը իրականութիւն դառնայ, այդ պարագային քաղաքացիական պատերազմ մը անխուսափելի պիտի ըլլայ: Միւս կողմէ Ազերի ղեկավարներ լրջօրէն կը խօսին անջատուելու Մոսկուայէն եթէ այս վերջինը իր իրաւասութիւնը պարտադրէ Ղարաբաղի վրայ՝ «Պատերազմ պիտի յայտարարուի Խորհրդային Միութեան դէմ, կը յայտարարէ այդ ղեկավարներէն մէկը, սակայն կը խորհինք թէ Թուրքիա եւ Իրան պիտի օգնեն մեզի նման պարագայի մը»:

Թղթակիցը կը վերջացնէ իր յօդուածը, ակնարկելով Մոսկուայի որ իր ամբողջ կշիռքը ի զօրու կը դնէ թեթեւցնելու համար տագնապը երկու հանրապետութիւններու միջեւ, հակառակ անոր որ չի կըրնար յաւակնիլ համաձայնութիւն գոյացընելու անոնց միջեւ:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.ի ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՕՅԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ ԱՌԹԻՒ

Էջմիածնէն կը տեղեկացնեն որ Սան-Ֆրանսիսքոյի աղէտալի երկրաշարժին առթիւ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս՝ Վազգէն Ա. ցաւակցական հեռագիր ղրկած է Միացեալ-Նահանգներու Նախագահ՝ Ճ. Պուշի, Գալիֆորնիոյ նահանգապետ՝ Ճորճ Տէօքմէճեանի եւ Միացեալ-Նահանգներու արեւմտեան թեմի առաջնորդ՝ Վաչէ Արք. Յովսէփեանի:

**

LES NOUVELLES DE MOSCOU

ARMENIE : Haute tension

«Նուվէլ տը Մոսկու»ի փարիզեան հրատարակութիւնը (Հոկտեմբեր 20 / 26) վերլուծեալ խորագրով (իր առաջին էջին վրայ) թղթակցութիւն մը հրատարակած

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐՐՈՐԴ ՈՒԺԻ ԲԱՑԱՌՄԱՆ ՕՐԵՆՔԸ

Առհասարակ աննպատակ է Հայերի ցեղասպանութեան ճանաչումը տարբեր պետութիւններից ու ՄԱԿ-ից պահանջելը: Ասենք՝ բոլոր պետութիւնները եւ ՄԱԿ-ը ճանաչեցին, որ մեզ մորթոտել են, յետո՞յ: Մեր միամիտ Հայերն ասում են. «Յետոյ մեր հողերը կը տան»: Այ սիրելիներ, ի՞նչ կապ ունի ցեղասպանութեան ճանաչումը հողերի հետ: Օրինակ, Ամերիկայի կարմրամորթների ցեղասպանութիւնը ճանաչուած է ՄԱԿ-ի կողմից, բա ինչո՞ւ սպիտակամորթները չեն հեռանում Ամերիկայից եւ հողերը կարմրամորթներին չեն տալիս: Մինչեւ ե՞րբ պէտք է այսքան միամիտ մնանք: Յետոյ մտածե՞լ էք՝ ո՞ւմ պէտք է տան Հայոց հողերը: Ռուսաստանի՞ն (ԽՍՀՄ-ի՞ն): Քի՞չ հող ունի Ռուսաստանը: Յետոյ Ռուսաստանը (ԽՍՀՄ) պաշտօնապէս յայտարարել է, որ ինքը Թուրքիայից հողային պահանջ չունի: Եւ վերջապէս, եթէ Ռուսաստանը Թուրքիայից Հայոց հողերը վերցնի, ինչո՞ւ էք կարծում, որ Հայկ. ԽՍՀ-ին կը տայ: Եթէ տուող լինէր, իր գրպանում գտնուող Նախիջեւանն ու Արցախը կը տար:

Բայց ես շեղուեցի մեր անկախականների հարցից: Նրանք երեւի կարծում են՝ անկախութի՛ւն, անկախութի՛ւն գոռալով, վանկարկելով Հայաստանը անկախ կը դարձնեն: Նրանցից շատերին երեւի թւում է, թէ անկախութիւն բառն էլ, դրա գաղափարն էլ, իրենք են հնարել: Կարծես մեր Արամ Նահապետից ու նրանից էլ առաջ մինչեւ Արամ Մանուկեան ու նրանից էլ յետոյ հայ լուրջ քաղաքական գործիչները ազգային անկախութեան չեն ձգտել: Ան – կա – խու – թի՜ւն գոռալով ու գրելով իրենց թերթերում՝ իրենք իրենց համար Հայաստանի վարչապետ են նշանակում ու ժամանակաւոր կառավարութիւն: Ինչպէս որ երեխաները տուն – տուն են խաղում, այնպէս էլ մեր անկախականները անկախութիւն են խաղում: Այդ ամէնը ոչ մի կապ չունի Հայաստանի իրական անկախութեան հետ:

Ախր, սիրելի անկախականներ, անկախութիւնը այդ բառն անվերջ գրելով ու վանկարկելով չէ, որ գալիս է: Մեր անկախութիւնը 1918-ին ինչպէ՞ս եկաւ: Այդպէս էլ կը գայ յառաջիկայում: Անկախութեանը պէտք է պատրաստուել, որ 18 թուի նման յանկարծակիի չգանք: Նախ պէտք է ազգը հոգեպէս, իր մտածելակերպով, բարոյապէս ինքնուրոյն ու անկախ դարձնել: Դրա համար էլ պէտք է մեր ժողովրդի մտքից հանել երրորդ ուժին ապաւինելու մտայնութիւնը եւ յարաբերութիւններ հաստատել, երկխօսութիւն սկսել մեր 5 հարեւանների հետ: Անհրաժեշտ է հայ ժողովրդին վստահեցնել, որ ինքը կարող է ինքնուրո՛յն գոյատեւել առանց երրորդ ուժի ապաւինելու: Պէտք է նաեւ այսօրուայ համար ամենակարեւորը՝ ռուսացող Հայաստանը վերահայացնել, իսկ անկախականներից շատերը նոյնիսկ հայերէն ստորագրել չգիտեն, ոմանք առհասարակ հայերէն չեն գրում, ռուսագիր են եւ անկախութիւն են գոռում:

Նրանք Մաշտոցեան Մատենադարանի, Մեսրոպ Մաշտոցի արձանի առաջ հաւաքւում են ու գոռում՝ «Սխալ է հայախօսութեան, հայագրութեան ու հայկական կրթութեան մասին խօսելը, մեզ պէտք է անկախութիւն, եթէ անկախութիւն լինի, մեր բոլոր հարցերը կը լուծուեն»: Շատ լաւ, պարոններ, իսկ եթէ այդ անկախութիւնը 10 տարով կամ 50 տարով, դուցէ 60 տարով էլ ուշանայ, ի՞նչ, անկախութիւն գոռալով սպասենք, որ Հայաստանը լրիւ ռուսանա՞յ: Մի անկախականի ասացի ինչո՞ւ չես հայերէն ստորագրում: Պատասխանեց. «Դա ինչ կարեւոր է, կարեւորը անկախութիւնն է, անկախութիւն լինի հայերէն կը ստորագրեմ»: «Ուրեմն, մինչեւ անկախութիւն Հայերս ստորագրենք ռուսերէ՞ն»: «Ինչ կայ որ»: Ահա մեր որոշ «անկախականների» խելքի չափը: Հարցնում եմ՝ «Հարեւանիս երեխան այս տարի դպրոց է գնալու, ի՞նչ դպրոց գնայ՝ Հայկակա՞ն, թէ՝ ռուսական»: Ասում է՝ «Դա ինչ նշանակութիւն ունի, կարեւորը անկախութիւնն է»:

Այսպիսիների գլուխը չի մտնում, որ Հայոց անկախութիւնը սկսւում է հայերէն գրելուց եւ խօսելուց, հայ երեխաներին միայն հայկական կրթութիւն տալուց: Սիրելիս, դու ի՞նչ անկախական ես, որ չես ազատուել օտարագրութիւնից: Քո պահանջած անկախութիւնը հայ երեխաներին օտարամտած դարձնե՞լն է, Հայերի օտար լեզուով գրելն ու խօսե՞լն է: Դա սուտ անկախութիւն է, պէտք չէ մեզ:

Նա, ով անկախութեան անունով խափանում է մեր ջանքերը՝ բոլոր հայ երեխաների լիակատար ազգային կրթութիւնն ապահովելու, Հայաստանի ներքին գործավարութիւնը 100 տոկոսով հայացնելու գործին, նա մեր իսկական անկախութեան մոլի հակառակորդն է:

Մեր ամենաիսկական, ամենամեծ անկախականը եղել է Մեսրոպ Մաշտոցը, որը մեր պետականութեան անկման պահին մեզ գիր ու գրականութիւն, հայկական դպրոց տուեց, ու դրանցով մեր ազգը՝ քաղաքական անկախութիւնը կորցրած, բարոյապէս անկախ ու ինքնուրոյն մնաց շատ դարեր: Իսկ մեր այսօրուայ անկախականները Մաշտոցի արձանի դիմաց կանգնած Մաշտոց են մերժում, քանի որ հայագրութեան ու հայկական դպրոցի դէմ նոյնիսկ անկախութեան անունից խօսելը նշանակում է կռուել Մաշտոցի ու նրա մեծագոյն գործի դէմ:

Վերջապէս, դէպի ինքնուրոյն ու անկախ ազգ մեր ճանապարհը խափան ու խոպան կը լինի, եթէ մենք չդառնանք մեր քրիստոնէական հաւատին, որից ազգի մեծագոյն մասը այսօր զրկուած է: Եթէ մենք ամէն ինչ ջանանք անել առանց մեր Արարիչին ապաւինելու, կը ձախողուենք: Մեր ազգը պահել է եւ կը պահի Աստուած, եթէ մենք ապաւինենք նրան: Նա երբեք երես չի դարձնում մեզնից, մենք ենք նրանից երես դարձնում եւ այդպէս փորձանքների մէջ ընկնում: Մեզ օդի պէս անհրաժեշտ է դարձ դէպի քրիստոնէութիւն: Ապաւինենք ոչ թէ որեւէ երրորդ ուժի, այլ մեր Արարիչին ու մեր ունեցած եւ ունենալիք ազգային ուժերին:

Եւ այսպէս, մեր անկախականները կամովին թէ ակամայ լիովին ապաւինում են երրորդ ուժի՝ ՄԱԿ, Եւրոխորհրդարան եւ այլն: Դրանից ազգը միայն վնաս կարող է ունենալ: Նորաստեղծ Ազգային անկախութեան կուսակցութիւնը կարծես աւելի խոհեմ է քայլում, թէեւ երրորդ ուժը, կարծեմ, մտքից բոլորովին հանել չի կարողանում:

Արցախ կոմիտէն նոյնպէս երրորդ ուժին ապաւինելով սկսեց իր գործը: Նա Արցախի ու Հայկ. ԽՍՀ-ի վերամիաւորումը ումի՞ց էր խնդրում, պահանջում: Մոսկուայից, այսինքն՝ յոյս ունէր, որ այդ երրորդ ուժը մեր եւ Ադրբեջանցիների վէճը կը լուծի մեր օգտին: 1988 թ. Փետրուարին էր կարծեմ, Լուսաշխ-ի տանը ժողով եղաւ, հաւաքուել էին Հայոց անուանիները՝ Ս. Կապուտիկեան, Զ. Բալայեան, Ս. Խանզադեան, Ս. Սարգըսեան, Արցախ կոմիտէից եւ այլն: Բոլորը խօսում էին խիստ համոզուած, որ Մոսկուան (երրորդ ուժը) վերակառուցման առիթով Արցախը մեզ է տալու: Ես ասացի. «Մեր պատմութեան վերջին 300 տարուայ ընթացքում Մոսկուան մեզ ոչ մի թիզ հող չի տուել, ինչո՞ւ էք կարծում, որ հիմա կը տայ, ի՞նչ հիմք ունէք: Այդպիսի հիմք չեմ տեսնում»: Ես մենակ մնացի երրորդ ուժին ապաւինող ընդհանուր երգչախմբի մէջ: Դրանից յետոյ էլ երկար ժամանակ «Արցախ» կոմիտէն յոյս ունէր, որ երրորդ ուժը մեզ Արցախ է տալու: Ես կոմիտէին առաջարկել եմ Արցախի հարցով անմիջական բանակցութիւնների մէջ մտնել Ադրբեջանի հետ: Ինձ ասում են՝ նրանք չեն տայ: Բայց, – ասում եմ, – չէ՞ որ Մոսկուան էլ չի տալու, իսկ Բաքուի հետ բանակցելը գոնէ կը մեղմի հայ – ադրբեջանական այս սոսկալի թշնամութիւնը եւ գուցէ Արցախի Հայութեան համար աւելի տանելի ազգային պայմաններ ստեղծուեն...

1921 թուից սկսած 68 տարի է, մենք Մոսկուա ենք ուղարկում դիմումներ, ստորագրութիւններ, պատմական փաստաթղթեր, խնդրագրեր եւ այլն՝ պահանջելով, խնդրելով հարցի արդար լուծում, այսինքն՝ Արցախի միացումը Հայկ. ԽՍՀ-ին: Թղթային այդ հեղեղը երեւի մի ամբողջ բեռնատար գնացքում կը լինի տեղաւորել, եւ ոչինչ չստացանք:

Արցախ կոմիտէի հռչակած «Մենք մշտական թշնամի ու մշտական բարեկամ չունենք» բանաձեւը քայլ է դէպի երրորդ ուժին ապաւինելուց հրաժարուելը, քաղաքական հասունացման որոշ նշան: Այդպիսի նշան է նաեւ կոմիտէի յայտարարութիւնը պանթուրքիզմի վերաբերեալ (Գերագոյն Խորհրդի նստաշրջանում կարդացուած): Բայց առայժմ այդ կոմիտէի գործունէութեան մէջ չի նկատւում լուրջ բեկում դէպի ազգի իսկական ինքնուրոյնացումը: Կոմիտէն էլ գրեթէ անտարբեր է մեր լեզուի ու դպրոցի հարցերի եւ Հայաստանի վերահայացման գործի նկատմամբ: Մինչդեռ որեւէ հայկական կազմակերպութեան գծի ճշգրտութիւնը եւ գործի օգտակարութիւնը չափւում է նրանով, թէ նա որքանով է նախանձախնդիր Հայաստանի վերահայացման գործին:

Այս առիթով չմոռանամ աւելացնել, որ լեզուա–դպրոցական հարցից յետոյ հրատապ է նաեւ Հայաստանի բնութիւնը ապականութիւնից փրկելը:

Ինձ հարց եմ տալիս. եթէ յառաջիկայում իրադրութիւնն այնպիսին դառնայ, որ Ռուսաստանն իր զօրքերը հանի Հարաւային Կովկասից, մենք մահմեդականներով շրջապատուած եւ միշտ երրորդ ուժին ապաւինած, ի՞նչ վիճակ ենք ապրելու: Դարձեալ յանկարծակիի ենք գալու, քանի որ պատրաստ չենք դրան: Մոսկուայական մեր ջոջերը, նրանց գինակիցներ, պարզ է, որ կը չուեն Ռուսաստան: Իսկ այս 29 հազարի վրայ մնացածնե՞րս: Այսօր կարծում եմ, չկայ հայկական մի կազմակերպութիւն, մի ուժ, որ կարողանայ այս կտոր Հայաստանի ղեկավարութիւնը ստանձնել եւ մեր հարեւանների հետ լրջօրէն բանակցել: Այդ ուժը պէտք է ստեղծուի հիմա եւ երկխօսութիւնն էլ պէտք է սկսուի հիմա ու մեր ժողովրդին ինքնուրոյն գոյատեւելու հնարաւորութեան գաղափարն էլ պէտք է պատրաստել հիմա:

Այո՛, ես համոզուած եմ, որ Հայերս ինքնուրոյն կարող ենք գոյատեւել մահմեդական շրջապատում, եթէ չարժուենք ոչ թէ զգացմունքով, ոչ թէ վրէժի զգացողութեամբ, այլ բանականութեամբ: Օրինակ վերցնենք Իսրայէլից, որի զաւակներից մօտ 7 միլիոն ոչնչացրեց Գերմանիան, բայց այսօր, Իսրայէլը լաւ յարաբերութիւններ է պահպանում թէ Արեւմտեան, թէ Արեւելեան Գերմանիաների հետ: Կամ նոյն Գերմանիան: Ռուսաստանը մասնատեց այդ երկիրը՝ երեք մասի (Արեւելեան, Արեւմտեան Գերմանիաներ եւ Արեւմտեան Պերլին), նրա հողերից հսկայական տարածքներ պոկեց յանձնելով Լեհաստանին, Չեխոսլովաքիոյ եւ մի մեծ կտոր էլ (Արեւելեան Բրուսիան) իրեն վերցրեց: Բայց այսօր երկու Գերմանիաներն էլ լաւ յարաբերութիւններ են պահպանում Ռուսաստանի հետ: Նման օրինակներ շատ են: Այդպէս են գոյատեւելու կամք ունեցող ազգերը: Եթէ մենք՝ Հայերս ուզում ենք գոյատեւել, այս հողակտորի վրայ մի ելք ունենք՝ օրինակ վերցնել Իսրայէլից, Գերմանիայից եւ ուրիշներից, այսինքն չմտածել՝ թէ երրորդ ուժը միշտ Հայաստանում կը լինի, յիշել, որ ամէն րոպէ այն կարող է հեռանալ եւ մենք մի ելք ունենք՝ չարժուել ոչ թէ վրէժի զգացումով, այլ գոյատեւելու բանականութեամբ: Եւ անպայման կը գոյատեւենք: Այս դէպքում Աստուած մեզ կ'օգնի: Եւ երբ գոյատեւենք, ամրանանք ու միշտ խելացի գործենք, մեր հողերն էլ աստիճանաբար կը միաւորուեն Հայաստանի մէջ:

Իսկ եթէ բանականութեամբ չշարժուենք, եթէ նորից յանձնուենք մեր զգացմունքներին, վրէժի կանչին, այս հողակտորն էլ կը կորցնենք եւ մենք ազգովին կը կորչենք:

300 տարի մենք ապաւինել ենք երրորդ ուժի եւ 300 տարի անընդհատ կորցրել ենք: Այս կտոր հողը պահպանեցինք, քանի որ երրորդ ուժի չապաւինեցինք, այդ ուժը բացառեցինք: Մեզ պէտք է դաս տայ Արամ Մանուկեանը:

Եւ այսպէս, այսօր մեր միակ ճիշդ ուղին եւ առաջնահերթ խնդիրը մեր ժողովրդի հոգեկան եւ մտաւոր ինքնուրոյնացումն ու անկախացումն է՝ Հայաստանի վերահայացումը՝ երրորդ ուժի բացառման օրէնքով:

Հայոց հարցը ոչ ոք չի լուծելու: Լուծողը միայն մենք՝ Հայերս ենք: Եւ Հայոց հարցը կը լուծուի միայն մի դէպքում՝ եթէ ընդունենք ու կիրառենք երրորդ ուժի բացառման օրէնքը:

Ռ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

1·08·1989, Երեւան

(Շար. 4 եւ վերջ)

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԾԱԽԵՆ

«Յառաջ»ի Յուլիս 25-ի թիւին մէջ, Խաչիկ Թէօլէօլեան ստորագրած էր իր համով – հոտով, հերթական «Սփիւռքահայու քրոնիկ»ը՝ «Քար կը ծախեն» խորագրով: Նիւթը կը վերաբերէր հայ մամուլի խղումին՝ ժողովուրդի առօրեային: Բաժնելով հանդերձ յօղուածագրին տեսակէտները եւ փոխանցած պատմութիւններուն ճշմարտութեան ահաւոր դասը մարսել փորձելով, պիտի ուզէի դիտել տալ, որ այլեւս Սփիւռքի եւ Հայաստանի պաշտօնական կեդրոնի մեքենաները նոյնը չեն: Հրապարակայնութիւն կոչուածը իսկապէ՛ս ի զօրու է Հայաստանի մէջ, ուր մարդիկ ո՛չ միայն ազատօրէն կը խօսին, այլեւ մամուլի մէջ առանց բառերը ծամծմելու կը պախարակեն յոռի երեւոյթներ, հարց կը բարձրացնեն, յականէ յանուանէ անարգանքի սիւնին կը գամեն թերացողները, եւայլն: Այսինքն՝ մէկ ու կէս տարի է, որ հանրային կարծիք կայ հոն, թերթը կը ծառայէ իր առաքելութեան: Օրաթերթէն մինչեւ ամսաթերթը, բոլորն ալ փնտռուելու եւ կայծակնային արագութեամբ սպառելու արժանիքով օժտուած են վերջին շրջանին:

Իսկ Սփի՞ւռքը: Խօսքի եւ մամուլի ազատութեան պայմաններու տակ կ'ապրինք, սակայն մամուլը ո՛չ հրապարակայնութեան եւ ոչ ալ վերակառուցման կարիքը կը զգայ: Բացառութիւնները յարգելի են միշտ, սակայն կը շարունակեն մնալ այդպիսիք: Ժողովուրդը բացակայ է մամուլէն: Օտար թերթեր ամբողջ էջեր կը տրամադրեն «Նամականի»ի. հայ թերթերը՝ ժլատ սիւնակ մը, այն ալ ամիսը անգամ մը, մեծ բախտով անշուշտ:

Ճիշդ կը գրէ Խաչիկ Թէօլէօլեան, երբ կը խօսի այս բոլորի մասին իբրեւ մասնակի արդիւնք ախտաբանական երեւոյթի մը: Մենք պիտի աւելցնէինք՝ 1500-ամեայ ախտաբանական երեւոյթի մը: Ահա թէ ինչպէ՛ս:

«Մեր պատմութեան մէջ գրեթէ բոլորովին մոռացուած է *ամբոխը*: Մեր պատմագիրները չեն նկատել, որ բացի թագաւորներից եւ իշխաններից, բացի հոգեւորականներից եւ զինուորներից, Հայաստանում կար եւ ժողովուրդ, որ ապրում էր, որ իւր կեանքն ունէր, որ իւր տօները, հանդէսները եւ ցնծութիւնները ունէր, եւ որի հոգեկան եւ բարոյական հակումները արտայայտւում էին այս եւ այն հասարակութեան երեւոյթների մէջ: - Մեր պատմութեան ժողովուրդը չկայ, կան միայն տիրապետողներ: Մենք չգիտենք, ինչպէ՞ս էր ապրում Հայոց շինականը, ի՞նչ տեսակ յարաբերութիւնների մէջ էր իւր տէրերի հետ, կամ ի՞նչ էր ուտում եւ ի՞նչ էր հագնում, եւ ի՞նչ տեսակ զուարճութիւններ ունէր: Մենք չգիտենք, թէ ի՞նչ էր շինում Հայոց արհեստաւորը, ո՞ր երկրների հետ առեւտուր ունէր Հայոց վաճառականը, կամ ի՞նչ տեսակ անասուններ էր սնուցանում Հայոց խաշնարածը: Մեր պատմութիւնը լուռ է այդ բոլորի մասին»:

Այս խօսքերը գրողը Րաֆֆին էր՝ «Սամուէլ»ի յառաջաբանին մէջ: Եթէ քանի մը մանր փոփոխութիւններ ընենք, դիւրաւ պիտի նկատուի անոնց անժամանցելի բնոյթը: Հարիւր տարի ետք, օրինակ,

ԴԱՏԱՐԿ ՄԱՆԻՖԵՍՏ

ԱՇՈՏ ԱՇՈՏ (*)

Ես ունեմ ԱՍՏՈՒԱԾ, որն իմ միակ պաշտպանն է
եւ ՆԱ է իմ միակ հալածողը.
ինձ դուր է գալիս նրա նախագիծը գոյութեան
ես ունեմ ընդամէնը մէկ բան ԱՍՏԾՈՒՆ հակառակ՝ ԿԱՄՔ
ես ներքում եմ ԴԺՈԽՔՆ ու ՍԱՏԱՆԱՅԻՆ եւ ամէն օր երազում եմ ընկնել
ԴՐԱԽՏ, նոյնիսկ եթէ վերջինս ունենայ ԴԺՈԽՔԻ նկարագիր
ՎԱԽԸ, ՍԷՐԸ, ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆԸ եւ մնացած հոգու յատկութիւնները
ՀԱՍՏԱՏՈՒՆՆԵՐ են երկրի վրայ, որոնցից մենք կարողանում ենք ազատուել
ՍՈՒԲԼԻՄԱՑԻԱՅԻ մեխանիզմի օգնութեամբ եւ հաստատել մեր մէջ
ԴԱՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ (VACUUM), որը բացառում է ամէն տեսակի արգելք
Աստուածային ԳՈՅԸ մեր մէջ բնակեցնելու համար
ես սիրում եմ ԱՍՏԾՈՒՆ, որը սահմաններ չունի
ես կրկնում եմ, այսինքն, հաստատում եմ
ես կրկնում եմ, այսինքն վերացնում եմ
ես կրկնում եմ, այսինքն աւելացնում եմ
ես չեմ մեռել եւ մեռել չեմ
ես կամ ուրեմն չեմ մեռնի
երբ փաղուայ իմաստն է
երբ փաղուայ գոյութեան երաշխիքն է
ՍԱՀՄԱՆՆԵՐ ՉԿԱՆ գրուած է երկնքում, այդ պատճառով արուեստի ստեղծագործութիւնները կորցրեցին իրենց պարփակուածութիւնը և դադարեցին սահմանափակ լուսամուտ լինելուց: Նրանք խառնուեցին իրար եւ այդպիսով ազատեցին նկարչին ստեղծագործութիւն ստեղծելու պարտականութիւնից, տալով նրան մատնացոյց անողի նոր պաշտօն
ես շնորհաւորում եմ ՆՈՐ նկարիչներին, յիշեցնելով, որ ՆՈՐ պաշտօնը նոյնպէս սահմաններ չունի
Այսօր եւ ամէն օր
ՍԱՀՄԱՆՆԵՐ ՉԿԱՆ, ՍԱՀՄԱՆՆԵՐ ՉԿԱՆ, ՍԱՀՄԱՆՆԵՐ ՉԿԱՆ,
ՍԱՀՄԱՆՆԵՐ ՉԿԱՆ

16·8·89

(*) Աշոտ Աշոտ (Աշոտ Ղազարեան) մէկն է այն արուեստագէտներէն, որոնց յառաջապահ գործերը «Յրդ յարկ» ներկայացուեցան Փարիզ, Սեպ· 28–էն, Հոկ· 13, Սալփէթրիէրի մատրան մէջ: Ծնած Երեւան, 1961–ին, վկայեալ է գեղարուեստից Հիմնարկի զարդարուեստի ճիւղէն: Վրձինին հետ՝ գրիչն ալ կը ստեղծագործէ, ինչպէս ցոյց կու տայ իր այս գրութիւնը:

Ի՞նչ պիտի գրէ պատմաբանը այս ժողովուրդին մասին:

Ո՛չ միայն ժողովուրդը բացակայ է, այլեւ իր մտածումը: Բոլորս ալ կը լսենք ու կը տեղեկանանք զանազան երեւոյթներու մասին, որոնք կը մնան ժողովրդային զրոյց, երբեք չեն բարձրանար «գրաւոր» մակարդակի, չեն արժանանար մամուլի բարեհա՛ճ արտօնութեան: Պարզ է, ամէն բամբասանք չի կրնար լուրջի առնուիլ. բայց եթէ տասը տոկոսը միայն տուզուէր (եւ բոլորս գիտենք, որ անկէ շատ աւելին ստոյգ է), ու տպուէր, թերեւս հայ թերթերը փոխէին իրենց վիճակը:

Ի հարկէ, այդ ալ դիւրին չէ: Ո՞վ է այն խիզախ մարդը, որ թապու նիւթերու մասին պիտի սկսի խօսիլ, առանց ենթարկուելու մեկուսացման, լռութեան, ըստանալիքի: Մանաւանդ՝ լռութեան դաւին: Քանի մը ամիս առաջ մահացաւ ըսփիւռքահայ ամէնէն քաջարի հրապարակագիրներէն մէկը, «դաղտնի» երեւոյթներու համարձակ սուզակ մը, նաեւ՝ նըրշանաւոր գրող, եւ Սփիւռքի մամուլին մէկ մասը տակաւին չէ իմացած եղելութիւնը, ըստ երեւոյթին՝ հեռաձայններու, հեռապատճէններու, հեռատիպերու յանկարծակի եւ միաժամանակ խանգարումի մը հետեւանքով: (Կռահեցիք արդէն որո՛ւն մասին է խօսքը): Կամ թերեւս հանգուցեալը կը քաւէ «չատախօս», խիկական լրագրող ըլլալու մեղքը...

Մինչ այդ, մինչ այս, նորութիւն չկայ այս արեւուն տակ եւ բոլորս կը սպասենք բարեբաստիկ օրերու...:

Վ· ՄԱՏԵԱՆ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Այսօր, Ս· Աթոռոյս Գահակալ՝ Ն· Ս· Օ· Տ· Տ· Գարեգին Բ· Վեհափառ Հայրապետը խոր գոհունակութեամբ ստացաւ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետ՝ Ն· Ս· Օ· Տ· Տ· Վազգէն Ա· Կաթողիկոսէն հետեւեալ հեռագիրը.–

Ն· Ս· Օ· Տ· Տ·
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ· ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Ուրախ ենք Ձեզ յայտնելու թէ Սիսիանում եկեղեցու մօտ տեղական իշխանութեան կողմից կառուցուած է մի յուշակոթող՝ չորս մեթր բարձրութեամբ, ի յիշատակ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի եւ Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ· Կաթողիկոսի պատմական այցելութեան: Ամսոյս 26–ին տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր բացում բազմահազար խանդավառ ժողովրդի ներկայութեան:

Եղբայրական սիրով՝
ՎԱԶԳԷՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

Ի պատասխան սոյն հեռագրին՝ Գարեգին Բ· Վեհափառը հետեւեալ հեռագիրը ուղղեց Վազգէն Ա· Կաթողիկոսին.–

ՆՈՐԻՆ Ս· ՕԾՈՒԹԻՒՆ
Տ· Տ· ՎԱԶԳԷՆ Ա·
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
Ս· ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Հոգեկան անհուն բաւարարութեան զգացումով այսօր ստացանք Ձեր Սեպտեմբեր 29–ի հեռագիրը: Մեր սիրոյ ողջոյնը կը փոխանցենք Սիսիանի հայ ժողովուրդի պատուական զաւակներուն, որոնք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ հանդէպ իրենց գովելի եւ օրինակելի կապուածութիւնը արտայայտեցին այսպիսի յուշակոթողի մը կառուցումով:

Թող անսասան մնայ Հայաստանեայց Եկեղեցին, որուն մէջ ահա կը բացուի ծաղկումի նոր շրջան մը միասնականութեան անխախտելի ոգիով շնչաւորուած:

Սիրելի՛ Վեհափառ,

Մօտէն կը հետեւինք այս օրերուն Ղարաբաղի եւ Հայաստանի մեր ժողովուրդի կրած ահաւոր զրկանքներուն, փտանգալից նեղութիւններուն, ճնշումներուն եւ անարդարութիւններուն: Գիտենք որ Ձեր հայրական սիրտն ալ կ'արիւնի ի տես մեր ժողովուրդի այս նոր տառապանքին: Ձեզի հետ ենք աղօթքով, մտածումով եւ կամքով: Պատրաստ ենք մեր դերադոյն կարելին ի գործ դնելու զօրավիգ կանգնելու Ձեզի եւ մեր անընկճելի ժողովուրդին: Շնորհակալ կ'ըլլանք եթէ կարենաք Մեզ տեղեակ պահել կացութեան եղաշրջումներուն մասին:

Կը հաւատանք որ մեր ժողովուրդի արդար իրաւունքները օրինական տնօրինումներով եւ ազգու կարգադրութիւններով կը յարգուին պատկան իշխանութեանց կողմէ:

Պիտի խնդրէինք որ Մեր տրամադրութիւնները յայտնէիք հայրենի մեր Պետութեան եւ բոլոր պատասխանատու անձնաւորութեանց:

Եղբայրական ջերմ սիրով՝
Աղօթակից
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ· ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ԴԻՒԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆԻ

Հոկտեմբեր 9, 1989
Անթիլիաս

«ՈՋՆԻ»Ի ՄՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Վարդանիկը այգում հանդիպեց Ալեք պապին.
– Բարեւ պապ, ինչպ՞ս ես:
– Աստծու բարին, բալա ջան, լաւ եմ, հետենդ ո՞վ է:
– Սիրածս աղջիկն է:
– Հա՛, օղուլ, սիրած ըսիր մէտս ընկաւ, մամդ ինչպ՞ս է:

***

– Երեխաներ, սրանից յետոյ ինձ անուն, հայրանունով կը դիմէք, – ասում է ուսուցիչը:
– Յաջորդ ժամին նրա աշակերտներից մէկը մտնում է ուսուցչանոց:
– Ներողութիւն, չորրորդ «ա» դասարանի դասամատեանը կարելի՞ է:
– Ո՞վ է ուզում:
– Անուն Հայրանունովնան, – կը պատասխանէ աշակերտը:

***

Կարօն այնքան էր խմել, որ բաժակները լցնելիս ձեռքերը ուժեղ դողում էին: Այս տեսնելով Օնէսն ասաց.
– Շիշը էս կողմը, տուր, բախի լցնելը քու բանը չէ, դու լաւ աղ ցանող կ'եղնիս:

***

Կարօն տնից դուրս եկաւ, տեսաւ խըռմած Օնէսը ծեծում է կնոջը:
– Այ մարդ, ինչ պատճառ կայ, ընչի՞ կը ծեծես էդ կնկան:
– Պատճառ էղնէր կը սպաննէի, – պատասխանեց Օնէսը:

ՊՃԵՂ ՄԸ ԱՆՈՅՇ ՍԻՐՏ

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

– Տկա՞ր ես մի: Ի՞նչ ունիս ... ո՞ւրտեղդ ... քա հա՛ երեսդ կարմիր չէ մնացեր. ի՞նչպէս մէկ անգամէն չտեսայ ... պաղ առած ըլլալու ես: Սա լեզուդ դուրս հանէ նայիմ ... հանէ՛ ... Ծօ՛ հանէ կ'ըսեմ կոր քեզի. քովիններուն գլո՛ւխը փախեմ ... էյ չէ՛. գլուխդ ալ շատ տաք չէ ... Տակէդ աղէկ հագա՞ծ ես ... քակէ նայիմ սա կոճակներդ, ես աչքովս պիտի տեսնեմ ... Ծօ՛, շան զաւակ, մայրդ ըսել եմ քակէ ... Նայէ՛, չըսի՞. ասանկ բարակուկ բաներ կը հագնիք, ա՛խ նայիլոնութիւն ... բուրդէ՛, բուրդէ՛ փանելա կ'ուզես ... Մօրուքդ ալ մաս մը եկեր է. ինչո՞ւ թրաշ չես ըլլար կոր ... փարա՞ չունիս ... սուտ է՛ս ... ցուցուր նայիմ սա փարադ. պարապ խօսք չուզեր. չուտով տուն պիտի երթաս, պիտի պառկիս ու քրտնիս: ... Ա՛խ ինչ ըսեմ ձեզի որ երկար վարտիք հագնիլը մեղք կը սեպէք...

Լռեցին: Հանրակառքը ճռնչեց, կանգ առաւ, կրկին ճամբայ ելաւ սովորական սոյլէն յետոյ եւ Հայուհին աւաղեց.

– Ա՛խ, ասանկ զայիփ գիւյիւփ տղաքը փողոցներն են մնացեր ... վրանին մայր չկա՛յ քի ... Ծօ՛ տղայ, մօտս ալ չես որ գամ վեց հատ շիշէ քաշեմ եւ փիր ու փաք ըլլաս: Քանի՞ տարեկան ես ... աչքս ելլայ...

Երիտասարդը պնդեց թէ եղածը մեծ բան մը չէ, թէ չարժեր այդքան մտահոգուիլ: Եպրաքսէ հանըմ բարկացաւ բայց լռեց չուտով: Տղան կրկին մնաց գլուխը կախ, մտածկոտ, վերաչու: Հայ մայրը «ա՛խ, աշխարհ» ըսաւ քիթին մէջէն եւ արցունք մը սրբեց: Յետոյ յանկարծ պայթեցաւ.

– Գետնին տակը անցնին սա աղջիկները: Ծօ՛, ի՞նչ ունին որ ամէնքդ ալ անոնց փէշերէն չէք զատուիր ... Մեծ տղաս խելօք է, բայց պզտի՛կս ... փորձանք է, փորձա՛նք: Ա՛խ սա աղջիկները ... անիծուին ամէնքն ալ ... ամէ՛նքն ալ...

Փողոցները անցան իրարու ետեւէ, ճամբորդները իջան ու ելան եւ տոմսակավաճառը կայարաններուն անունները պոռաց նոյն ձանձրանալի ձայնով: Երկու Հայերը լուռ մնացին բաւական ատեն, մինչեւ որ լեզու ելաւ կինը՝ կեղծ նեղսրտութեամբ մը ըսելով.

– Ծօ տղայ, ո՞ւրտեղէն դէմս ելար ... ինծի տէրտ պիտի ըլլաս ... Տղա՛քս ալ չես ճանչնար քի լուր մը առնեմ վերջը... Ձեռքէս ալ բան մը չի գար որ ... էյ դէմս չելա՛ծ ըլլայիր.

Տխուր տղան շնորհակալ եղաւ, «աշխարհի վրայ դեռ մարդ կայ եղեր» ըսաւ ու լռեց:

Ճռնչեց, քերթեց, կճռտեց կառքը:

Ցուցափեղկ մը իր պարունակութեան վրայ հարիւրին յիսուն զեղչ ըրաւ, Նորոգութեան պատճառաւ սինեմա մը իր դըռները գոցեց, գաւառէն թարմ հաւկիթներ եկան ուղիղ գծով, Byrrhը խմիչքներուն լաւագոյնը հանդիսացաւ, երկու սենեակներ վարձու ելան garageով մը միասին, սեւի – սեւ խմուլթ մը «սուգ» պատրաստեց քանըչորս ժամուան մէջ:

Երբոր ամէն ինչ սեւցաւ քսանըչորս ժամուան մէջ, Նորայր ըսաւ դէմի կնոջ, գլուխը քիչ մը մօտեցնելով.

– Ինծի նայէ, մայրիկ, քանի որ ատանկ բուխ սիրտ ունիս, քեզմէ ծառայութիւն մը կրնա՞մ խնդրել: Չէ՛, մեծ բան մը չէ, բայց մի՛ մերժեր: Քիչ մը անդին միասին վար իջնենք: Քիչ մը անդին է, պիտի տեսնես: Հոն քեզի թուղթ մը կուտամ եւ կը ցուցնեմ պանդոկ մը. իմին պանդոկս: Բնաւ հեռու չէ. թռամվայի կայարանէն քանի մը մեթրօ անդին: Այդ թուղթը իմ պանդոկս ձգէ, այդքան: Ուրիշ բան չեմ ուզեր: Ես քու թռամվայի փարադ կը վճարեմ, աւելին ալ կուտամ ... չէ՛ մ'ըսեր, պիտի առնես տրուածս: Միայն թուղթը պանդոկապետին ձգէ՝ ա՛յդքան:

Եպրաքսէ հանըմ յօնքերը լրջօրէն պըղտտած մակ ըրաւ այս առաջարկութիւնը, բայց շուտով չհաւանեցաւ որովհետեւ չէր ըմբռներ թէ ինչո՞ւ տղան իր պանդոկը երթալ չուզեր եւ զինքը կը ղրկէ: Չէր ըմբռներ թէ ի՞նչ կապ կայ տղուն տկարութեան եւ այդ առաքելութեան միջեւ:

– Նէ դուն հարցուր, ն՛է ալ ես քեզի բացատրեմ, ըսաւ տղան: Ես չեմ կրնար երթալ. ես պէտք չէ որ երթամ: Բայց սա գիտցած եղիր որ ինծի մե՛ծ, շա՛տ մեծ ծառայութիւն մը պիտի մատուցանես: Հաւատա՛ խօսքիս՝ քանի մը քայլ տեղ է ... մայրութիւն ըրած պիտի ըլլաս:

Կինը աւելի բացատրութիւն ուզեց, բայց Նորայր յամառօրէն կրկնեց նոյն բանը: Միայն թուղթը:

Որոշեալ տեղը երբոր վար կ'իջնէին, տոմսակավաճառը ըսաւ.

– Ո՛չ, տիկին, Գլամառը հոս չէ:

Անշուշտ թէ հոն չէր, քանի որ Փարիզէն դուրս չէին ելած դեռ: Բայց Porteին հոսը կուգար: Երբոր հայ մայրը եւ երիտասարդ տղան վար իջան հանրակառքէն, կեցան մայթին վրայ: Նորայր որ կնոջ բեռը առած էր, դրաւ նստարանի մը վըրայ, ինքն ալ նստաւ քովը, ըսելով թէ վայրկեան մը կը գրէ թուղթը եւ կուտայ: Կինը ոտքի՝ կը սպասէր:

(Շար· 3)

(Շար. Ա. էջէն)

է երրորդ էջը, ուր կը նկարագրէ շըրջափակումը եւ կը սկսի սապէս.–

«Երեւան – Պաքու երկաթուղին միշտ հարցերու դուռ բացած է: Աջին՝ ժայռերը կը տիրեն գիծերուն, ձախէն կ'անցնի Իրանի սահմանագլուխը: Հարկ եղած է յատուկ ապաստաններ նախատեսել քարերու անկումին դէմ, փշալարեր գիծէն 2 մեթր անդին: Բայց, ի՞նչպէս կարգադ – րութիւններ նախատեսել խնդրոյ առարկայ հարցերու առթիւ: Երկու դըրացի Հանրապետութեանց միջեւ կնճիռը այս երկաթուղին բաժնած է մէկ ուղղութեամբ չորս գօտիներու: Նախ, կը հետեւի 400 քիլոմեթրի վրայ ուղիի մը որ Պաքուէն Մեղրիի (Հայաստան) սահմանագլուխը կ'երկարի. 46 քիլոմեթր անդին, Ազրբէջանէն եւ Նախիջեւանի Հանրապետութենէն կ'անցնի (202 քմ.), ապա՝ կըրկին Հայաստան: Այդ ուղղակի գիծէն, կեդրոնացած են դէպի Երեւան բոլոր բեռներուն երեք քառորդը: Պէտք է ծանօթ ըլլալ այս մանրամասնութիւններուն, շրջափակումին ի՞նչպէս գործադրուիլը հասկնալու համար»:

Ապա, թերթին երկու թղթակիցները մանրամասն նկարագրութիւնը կ'ընեն իրենց տեսածին, պատահած միջադէպերուն, երբեմն՝ զրգռութեանց: Տարաձայնութիւններն ալ չեն պակսիր:

Chers Compatriotes

Depuis des siècles, notre peuple arménien s'est nourri du message de la BIBLE. Je vous invite ardemment à saisir l'occasion d'écouter ce message qui sera annoncé en arménien et en français par l'Evangéliste arménien d'Argentine,

JOSÉ BALIAN

Chaque soir à 20 h 30
les Lundi 23, Mardi 24, Mercredi 25 et Jeudi 26 Octobre

en l'Eglise Evangélique Arménienne
28, ave. Bourgain
92130 Issy-les-Moulineaux

Je vous attends nombreux !

PASTEUR RENE LEONIAN

La Croix Bleue
Section Astrig d'Arnouville - Sarcelles
présente

Hay Kenar

Ensemble musical traditionnel de EREVAN

composé de 14 artistes
sous la direction de
GAGUIG MOURADIAN

MARDI 24 OCTOBRE à 20 h 30
Salle de l'Ecole Jean Jaurès
175, ave. Jean Jaurès
95400 Arnouville

L Y O N

COURS D'ARMENIEN

ENSEIGNEMENT DE L'ARMENIEN à la Faculté des langues - 74, rue Pasteur Lyon 7e à partir du 23 octobre

Destiné :
- Aux étudiants choisissant l'arménien en UV;
- Aux bacheliers pour préparer l'arménien en 1ère ou 2e langue ou en option;
- A toutes personnes désirant apprendre l'arménien.

3 niveaux :
- 1: niveau débutants, le lundi
- 2: niveau assimilation, le mardi
- 3: niveau perfectionnement, étude des textes, conseillé aux bacheliers, le mercredi.

Débuts des cours à 18 heures.
Chargé des cours : Kégham GANANIAN
Inscription obligatoire.

Renseignements :

Secrétariat de la Faculté ou tél: 72.72.20.80

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին էլիզ Տարօնեան եւ զաւակները 3000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Գրիգոր Տարօնեանի մահուան Գ. տարելիցին ի յիշատակ:

Ա Յ Ց՝ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՆԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս Նոյեմբեր 1, Չորեքշաբթի օր յարգանքի ու ոգեկոչման խմբական այց մը կու տայ Պանթէօ Փարիզիէնի գերեզմանատան հայ մտաւորականներու դամբանին:

Այս առթիւ սիրով կը հրաւիրուին ողբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, արուեստագէտներ եւ հասարակութիւնը:

Ծաղիկի գետեղումէն ետք չիմօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ, անհետացած հայ մտաւորականներու յիշատակին:

Հաւաքոյթ՝ ժամը 15–ին Սիմըթիէռ տը Պանթէօ Փարիզիէնի գլխաւոր մուտքին, Ավընիւ Մարքս Տորմուա:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Փորթ տ'Օռլէանէն առնել թիւ 128 հանրակառքը եւ իջնել Սիմըթիէռ Փարիզիէն կայանը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ, Պուա – Քոլոմպ – Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Տիկին Վ. Գալճեանի եւ Տիկին Ս. Զատրճեանի մահուան առթիւ, ողբացեալներուն ընտանեկան պարագաներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՌՈՆ. – Զարեհ Բէհլիվանեան 300 ֆրանք:

ՓԱՐԻԶ. – Ոմն 200 ֆրանք ուխտի մը առթիւ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Թոսուն Դաւիթի Բարայեան, ծնած Երեւանի Զանգիբասարի շրջանը 1918–ին (Աչեախչլաչ գիւղ), ազգութեամբ եզիդի: Զինուոր մեկնած է 1942–ին:

Զինքը փնտռողն է քոյրը՝ եւ անոր զաւակը Մուրատ:

Հասցէ. –
Երեւան, Շահումեանի շրջան,
3–րդ փողոց, տուն 30
Դրացիին հեռաձայնի թիւն է. –
46 – 83 – 71

«ՀԱՅ ՔՆԱՐ»

Աւանդական երաժշտական համոյթը՝
Պանթէօյի մէջ
կազմակերպուած՝
Կապոյտ Խաչի Պանթէօյ – Քաշանի
Հ. Իսահակեան մասնաճիւղի կողմէ,
Հինգշաբթի, Հոկտ. 26–ին ժամը 20.30ին:
SainteMonique Եկեղեցիին սրահին մէջ:
Rond-point des Martyrs, Bagneux

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

RECITAL DE GUITARE

Iakovos KOLANIAN

Au programme :
BACH — AGUADO — PAGANINI
TZORTZINAKIS
et CHANTS ARMENIENS
Les 3, 5 et 7 décembre à 20 h 30
en l'église Saint Julien Le Pauvre
1, rue Saint Julien Le Pauvre - Paris 5e
Prix des places: 100 F - 70 F. (tarif réduit)
Locations : FNAC et sur place une heure avant le concert.
Concert organisé par Ohannes DEMIRDJIAN
Renseignements : 42. 71. 67. 86.

⁂

Après une tournée en Arménie, M. KOLANIAN sera à Paris pour 3 concerts. Les organismes arméniens qui voudraient profiter de sa présence en France et organiser des concerts dans leur région à partir du 9 décembre, doivent avant le 5 novembre impérativement, contacter Ohannes DEMIRDJIAN
323, rue Saint Martin
75003 PARIS
Tél. : 42. 71. 67. 86.

RENCONTRE

Le CENTRE CULTUREL SAINT-MESROB est heureux de vous inviter à rencontrer le *Mercredi 25 Octobre*, à partir de 19 heures, 10 bis, rue Thouin, 75005 - Paris, les artistes d'Arménie venus récemment exposer leurs œuvres à la *Chapelle Saint Louis de la Salpetrière.*

On pourra admirer quelques unes de leurs créations en compagnie d'artistes arméniens de France.

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

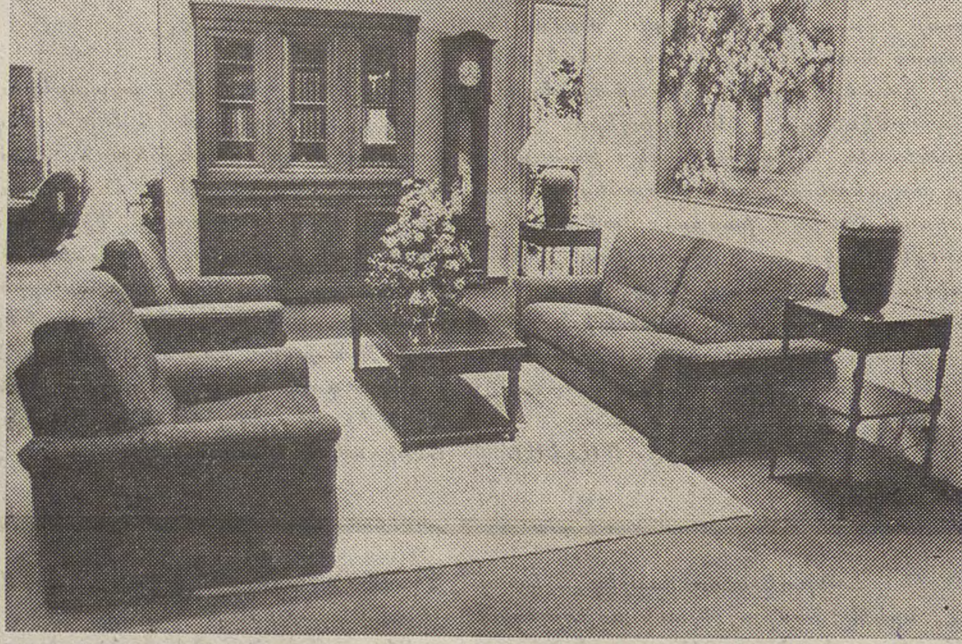

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

AUX COMBATTANTS DE LA CAUSE ARMENIENNE

HAMPIG SASSOUNIAN	: Emprisonné à Los Angeles depuis le 29 Jan. 1982 CONDAMNE A PERPETUITE... Encore un hiver derrière ses barreaux !
RAFFI ELBEKIAN	: Emprisonné à Belgrade depuis le 9 Mars 1983. CONDAMNE A 15 ANS DE RECLUSION... Encore un hiver derrière ses barreaux !
RAFFI TITIZIAN HOVANNES NOUBARIAN KEVORK MARACHIAN	: Emprisonnés à Montréal depuis le 12 Mars 1985. CONDAMNES A PERPETUITE... Encore un hiver derrière leurs barreaux !

ILS ONT BESOIN DE VOTRE SOUTIEN MORAL ET FINANCIER

QUATRIEME CAMPAGNE DE DONATIONS

Lancée par le Comité de Défense des Prisonniers Combattants de la Cause Arménienne.
Comme toujours, nous comptons sur la sensibilité et la sympathie de chaque Arménien envers NOS Prisonniers.
Soutenez les actions de notre Comité, en envoyant vos dons au :

C. D. P. C. C. A.
Maison de la Culture Arménienne
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Les chèques sont à libeller à l'ordre du C.D.P.C.C.A.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԼԻՈՆ – ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ
ԱՐԱՔՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Մարսէյլի՝ «ԳԱՐՈՒՆ» Մանկանց երգչախումբի կողմէ:

Ղեկավարութեամբ՝
ԽԱՉԻԿ ԵԸԼՄԱՋԵԱՆԻ
Կիրակի, Հոկտեմբեր 29, ժամը 16–ին՝
Salle Molière
18, quai de Bondy, 69005 Lyon
Մուտք՝ 80 ֆրանք:
Երախաներու՝ 50 ֆրանք:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս կը հաղորդենք, թէ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Փարիզի եւ Շրջակայից Կրօնական Ընկերակցութեան ներկայացուցչական ժողովին 35 աշխարհական նոր անդամներու ընտրութիւնը պիտի կատարուի յառաջիկայ 1990, Յունուար 14–ին, Կիրակի օր:

Առ այդ, կոչ կ'ընենք կրօնական ընկերակցութեան անդամներուն, որպէսզի անոնք որոնք կը փափաքին թեկնածու ներկայանալ այս ընտրութեան, իրենց թեկնածութիւնը գրաւոր ներկայացնեն ու զայն յանձնեն կամ ապահովագրեալ փոստով ուղարկեն Ընտրողական Յանձնաժողովի անունին 15 rue Jean - Goujon, - 75008, Փարիզ, ամէնէն ուշ մինչեւ Կիրակի, 1989, Դեկտեմբեր 3–ը ներառեալ:

Այս առթիւ, կը յիշեցնենք, թէ համաձայն կրօնական ընկերակցութեան կանոնագրին, ընտրութեան մասնակցելու եւ ընտրուելու իրաւունք ունենալու համար, իւրաքանչիւր անդամ պարտի վըճարած ըլլալ անցեալ տարիներու եւ ընթացիկ տարուան բոլոր անդամատուրքերը:

Կոչ կ'ընենք անդամներէն անոնց, որոնք ցարդ վճարած չեն իրենց անդամատուրքը, օր առաջ վճարել զայն:

ԸՆՏՐՈՂԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 24

MARDI
24 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.128 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.128

ԱՍՈՒԼԻՍ

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ԵՒ ԽՈՐՀ. ՄԱՄՈՒԼԸ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21-ին, վերջին պահուն կազմակերպուած մամուլի ասուլիս մը տեղի ունեցաւ Փարիզի Ինթերքոնթինանթալ պանդոկի մէկ փոքրիկ սրահը Շառլ Ազնաւուրի կողմէ: Խորքին մէջ, եւ այս էր շահեկան երեւոյթը, Շառլ Ազնաւուր ուզած էր հանդիպում մը ունենալ խորհրդային մամուլին հետ: Արդարեւ, ինչպէս յայտնեց սկիզբէն, Ազնաւուր փնտռուած խօսակիցն է արեւմըտեան մետիաներուն, որոնց հետ իր առուտուրները յաճախակի են, բայց նոյնը չէ խորհրդային մետիաներուն հետ:

Խորհրդային մամուլի կողմէ ներկայ էին. – Վլատիմիր Բոլշակով (Պրաւդա), Վադիմ Նեարայեւ (Նովոստի գործակալութիւն), Կիրիլ Պրիվալով (Լիտերատուրնայա Կազետա), Ն. Դոլկոպոլով (Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա) եւ Թուրնըրէ (Ֆրանս – ԻԽՌՍ): Ֆրանսական մամուլէն հրաւիրուած էր միայն «Լը Մոնտ», որ երկու թղթակից ղրկած էր, հայ մամուլէն ներկայ էին «Յառաջ» եւ «Աշխարհ»:

Ազնաւուր պարզեց իր միտ բանին: Լուրեր կան Հայաստանէն, մտահոգիչ եւ ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ հոն գէշ տպաւորութիւն կը գործէ Սփիւռքի Հայերուն վրայ: Քանի որ մամուլի եւ այլ ազատականացում մը կայ, հարկ է որ խորհրդային մամուլն ալ առարկայական արձագանգ մը տայ, որովհետեւ ըստ երեւոյթին միւս Հանրապետութեանց ժողովուրդները տեղեակ չեն թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Հայաստան: Ինք կ'արտայայտուի ամերիկեան, իտալական, զուիցերական, ֆրանսական անշո՛ւշտ մամուլի մէջ, բայց ուզած էր, որ խորհրդային մամուլն ալ արձագանգէ: Ու կը դիմէ խորհրդային մամուլին որպէսզի տեղեակ պահէ ժողովուրդը: «Երկրորդ ցեղասպանութիւն մը չենք ուզեր» ըսաւ Ազնաւուր: Ու պէտք է համոզուինք, որ պերեստրոյկան իրականութիւն մըն է եւ Հայաստանը ցուցափեղկն է այդ պերեստրոյկային:

Ազնաւուր երկար կը ծանրանայ շրջափակման վրայ, Ղարաբաղ եւ Հայաստան աղէտալի վիճակի մէջ են, մինչ կը խորհէինք որ բոլոր հանրապետութիւնները պէտք է իրարու օգնեն, ներկայիս Ազրպէյճանը շրջափակման ենթարկած է Հայաստանը: Ու Ազնաւուր կը նկարագրէ ճամբան մնացած կառաշարերու վիճակը կամ փճացած ապրանքներով հասած վակոնները: Շեշտը թեժ է, բայց վճռական: Կը յայտնէ թէ տեղեկագրեր կը ստանայ, գիտէ թէ ի՛նչ կ'ըսէ: Չուզեր Հայերէ ստանալ իր տեղեկութիւնները, որովհետեւ կրնայ խորհիլ թէ զգացական ազդեցութեանց տակ, Հայերը կրնան չափազանցել, բայց, կ'ըսէ Զուիցերացիները չեն չափազանցեր: Ու կը ճգէ որ արտասահմանեան – ոչ միայն հայկական – հսկայ օգնութիւնները, իրենց տեղը չեն հասնիր, լաւ մասերը, առփիսփիէ կազմածները Մոսկուա կը մնան: Հարցումի մը պատասխանելով, օրինակ ալ կու տայ: Մոսկուա պիտի երթայ, որքան կարելի է շուտ, կ'ուզէ տեսնուիլ նոյնիսկ Կորպաչովի հետ, բայց նաեւ Սախարովի, Ադամովիչեանի, Գալինա Ստարովոյտովայի: Երկիր մը ունինք, որ անհետանալու վտանգին տակ է: Չենք կրնար ընդունիլ: Կը շեշտէ որ ի՛ր առաքելութիւնը կը վերաբերի միայն երկրին վերակառուցման: Չուզեր քաղաքականութեամբ զբաղիլ եւ որովհետեւ Ազնաւուր խելացի է, շատ վարպետօրէն կը յաջողի պատասխանել ծուղակ – հարցումներու: Ինծի համար, կ'ըսէ, հարցը՝ Հայաստանի վերապրումն է: Յիշելով թէ Հայաստան միշտ հաւատարիմ եղած է Մոսկուայի, թէ առաջին հարցը որ ծագած է Ղարաբաղի վերակցումն եղած է, բայց չուզեր այդ մասին խօսիլ, որովհետեւ քաղաքական հարց է, Ազնաւուր ցաւով կը հաստատէ որ երկրաշարժէն ետք՝ ոչինչ եղաւ ինչպէս որ պէտք է ըլլար: Ոչ մէկ պատճառ կայ որ Հայաստան մէկ կողմ ձգուի եւ նահատակ Հանրապետութիւնը ըլլայ Խորհրդային Միութեան:

Երբ Պ. Ռիժկովը տեսայ, կը շարունակէ Ազնաւուր, ապահովութիւն տուաւ ինծի որ երկու տարիէն ամէն ինչ վերաշինուած պիտի ըլլար, կը նկատեմ որ մէկ տարուան մէջ, բոլոր փլատակները չեն իսկ մաքրուած: Այս գնացքով 20 տարիէն կը վերաշինուի երկիրը: Կ'ուզեմ գիտնալ նաեւ թէ ինչ որ կը վերաշինուի նո՞յն ձեւով կը շինուի: Եւ եթէ Հայաստանի ճարտարապետները հարկ եղած ձեռնհասութիւնը չունին, արտասահման կրնայ օժանդակել, պայմանաւ անշուշտ որ հասած կրադիւսը ջրոտ չըլլայ: Ղըրկուած տուներ կան, որոնք չեն հասած, ուրիշներ ծախուած են, ինչ որ վրդովեցուցիչ է եւ չենք ուզեր որ ստեղծուի կացութիւն մը, որ զանգուածային արտագաղթի դուռ բանայ: Ու Ազնաւուր, ուրախութեամբ կը հաստատէ, որ արձակուրդի եկած մանուկները, հակառակ իրենց բոլոր վայելածներուն արեւմուտքի մէջ, կ'ուզէին Հայրենիք վերադառնալ: Այս ամբողջը կ'ըսեմ, կ'աւելցնէ Ազնաւուր, որովհետեւ շատ յուսախաբ եմ, եւ շատ վրդոված: Պիտի երթամ Հայաստան եւ Մոսկուա, Հայաստան՝ տեսնելու համար թէ ի՞նչ է վիճակը եւ Մոսկուա՝ խօսելու համար բարձր մակարդակի վրայ:

Ազնաւուր կ'ուզէ որ թոյլ տրուի արտասահմանի որ հասած օգնութիւնները ինք բաժնէ օրինակ կամ հսկէ, ի վերջոյ Իսրայէլը դուրսի Հրեաներու օգնութեամբ շինուեցաւ:

Յոյս ունի որ Սփիւռքի մէջ ընդհանուր Խորհուրդ մը – համազգային – այլեւս կարելի է ստեղծել: Ոչ նախագահ կ'ըլլայ, ոչ ալ որեւէ պաշտօն կը ստանձնէ, կը նախընտրէ մնալ շրջուն դեսպան մը: Այն հարցումին թէ չուզե՞ր տեսնուիլ Վէզիրովի հետ, Ազնաւուր կը հաստատէ թէ յարաբերութիւնները լաւ չեն: Աւելի հաւանական կը նկատէ, որ օր մը Թուրքիա զիջում ընէ, որովհետեւ Եւրոպայի Հասարակապետութեան կ'ուզէ անդամակցիլ, քան՝ Ազրպէյճան:

Խորհրդային լրագրողներ ուզեցին նաեւ հարցէն դուրս հարցումներ ընել, որոնց գլխաւորն էր սա՝ «Մտադիր էի՞ք երգահանդէսներու շրջապտոյտ մը ընել Խորհրդային Միութիւն, պիտի ընէ՞ք»:

Ու Ազնաւուր բացատրեց թէ միշտ մըտադիր է, բայց ներկայիս՝ սիրտ չունի, ըսաւ: Եւ ինչպէս ըսած է իր երգին մէջ՝ «Գարունը կրկին պիտի ծաղկի Հայաստան», այդ շրջապտոյտը կ'ընէ երբ գարունը ծաղկած ըլլայ Հայաստան:

Աւելցնենք նաեւ որ Ազնաւուր յատկապէս ծանրացաւ Վրաստանի բերած օժանդակութեան վրայ, որ իրաւ քոյր Հանրապետութիւն մը եղաւ, թէեւ ըսաւ Վրացիները եւ Հայերը մրցակիցներ եղած – ոչ թշնամիներ – եւ մրցակցութիւնը լաւ բան է: Յիշեց թէ հայրը Վրաստան ծնած է (Ախլցխա) եւ ուրեմն արմատներ ալ ունի հոն:

Քանի մը խօսք ըրաւ Պր. Տիրան Ոսկերիչեան, առաւելաբար խորհրդային թղթակիցներուն ծանօթացնելու համար Ազնաւուր ընտանիքի քաղաքական հակումները, դիմադրական շրջանին:

Ասուլիսը տեւեց ժամ մը (10-էն 11.10): Շահեկան էր այն իմաստով, որ անգամ մը համար խօսքը կ'ուղղուէր խորհրդային մամուլին, կը մնայ անշուշտ գիտնալ թէ ի՞նչ չափով պիտի արձագանգէ, թէեւ կրնանք հաստատել թէ ներկայ թղթակիցները մեծ ուշադրութեամբ հետեւեցան եւ նոթեր առին:

ԱՐՑԱԽ

Ի՞ՆՉ Է ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԼՈՒԾՈՒՄԸ

ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ՁԱԽՋԱԽՈՒԵՑԱՒ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ

Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը առաջարկներ՝ ներկայացուցած է Ղարաբաղի քաղաքական լուծումի մը համար, Արցախի երեսփոխաններուն եւ Ազրպէյճանի Գերագոյն Խորհուրդին, հաղորդեց ԹԱՍ: «Լիպերասիոն», որ այս լուրը կու տար Շաբաթ առտու, կ'աւելցնէր թէ Հայաստանը չէ առնչուած այս առաջարկութեան հետ: Երկուշաբթի առաւօտ, Երեւան ալ ոչ մէկ մանրամասնութիւն կու տար այս մասին:

Ուրբաթ օր, Լենինական ինկած է Իլիուշին 76 զինուորական օդանաւ մը, լերան զարնուելէ ետք: Շինանիւթ կը փոխադրէր, 17 մեռեալ կայ:

«Հայաստան պատերազմի շեմին» խորագրին տակ Փիէր Վերլուեզի լոյս տեսնելիք հատորին (*) կ'անդրադառնար «Քոթիտիէն տը Փարի», Հոկտ. 21-ին: Կ'արձագանգէր նաեւ Լեռնային Ղարաբաղէն վերադարձած Հայու մը տուած տեղեկութեանց, ըստ որոնց Հայերը ստիպուած են ինքնապաշտպանութեան դիմել, որովհետեւ խորհրդային բանակը պէտք եղածը չըներ Ազերիները հեռացնելու համար: Արդէն 200 կամաւորներ կան Հադրութ: Օր չանցնիր առանց փոխադարձ հրացանաձգութեանց: 5 Հայեր մեռած են, տղայ մը՝ էջմիածնէն: 150 պարագայ կայ լերդատապի:

(*) «Arménie, la fracture».
(Ed. Stock), à paraître le 2 Nov.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԱՅԷՖԻ մէջ (Սաուտի Արաբիա) Լիբանանցի երեսփոխանները (62-ի վրայ՝ 59) 23 օր խորհրդակցելէ ետք, համաձայնութեան մը յանգեցան, որ պէտք է հիմ ծառայէ վերջնական կարգադրութեան մը: Այս ծրագիրը սակայն անմիջապէս մերժուեցաւ զօր. Աունի (քրիստոնեայ), բայց նաեւ Պերրիի (ամալ, սուրիամէտ) կողմէ: Առաջինը կ'առարկէ որ ծրագիրը բնաւ չակնարկեր սուրիական զօրքին քաշուելուն, ուրեմն անձնատուութիւն մըն է: Կ'աւելցնէ սակայն, թէ կ'ենթարկուի ժողովուրդին կամքին: Ծանօթ է, որ այս կարգադրութեան ռահվիրաներն էին Մարոք, Ալժերիա եւ Սաուտի Արաբիա, որոնց զօրավիգ են Միացեալ – Նահանգները, Խորհ. Միութիւնը եւ Ֆրանսա: Մնաց որ Ճումպլաթ ալ համաձայն չէ եւ Ֆիկառօ-ին կը խոստովանի. – «Կը նախընտրեմ սուրիական լուծի տակ ապրիլ, քան մարոնի լուծի տակ», բացարձակապէս կը մերժէ «լիբանանեան խաղաղութիւն մը մէյտ ին Սաուտի Արաբիա»: Ուրեմն, ի՞նչ պիտի ընէ, եթէ Սուրիացիք եւ լիբանանցի երեսփոխանները ընդունին: Կը պատասխանէ. – «Սաուտի Արաբիա, որ հաճոյք կ'ուզէր պատճառել Ամերիկացիներուն մէկ միլիառ տոլար վճարեց ամէն մարդ գնելու համար: Սուտ չէ: Ի վերջոյ երբ դաւաճան պիտի գնես, երբեք սուտ չէ: Պէյրութի օդակայանը բաց է: Կրնամ տոմսակ մը առնել եւ Փարիզ երթալ, միանալ՝ Ռեմոն Էտտէներու եւ անիծեալ բոլոր սիւննիներուն, որոնք հոն կ'ապրին լիւքսի մէջ տարիներէ ի վեր: Բայց, պիտի մնամ եւ սպասեմ: Պաշտպանողականի վրայ եմ: Առայժմ բան չեմ կրնար ընել, պզտիկ տիւրզի մըն եմ, ամէն տեսակէտով փոքրամասնութեան անդամ մը»:

ՁԱՏՈՐ կրելու հարցը Ֆրանսայի դըպրոցներուն մէջ, սկսաւ մեծ համեմատութիւններու հասնիլ եւ բանավէճի դուռ բանալ: Աշխարհականութեան սկզբունքը, որ պէտք է բաւէր, առիթ կու տայ նաեւ տարբեր մեկնութեանց: Տիկին Միթերանի դրական կարծիքը իւղ լեցուց կրակին վրայ եւ ընկերվարականներու մօտ ալ, տարակարծութիւնները շատ են: Փ. Մօռուա դէմ է, Է. Քրէսոն յանձնախումբ մը կ'ուզէ կազմել հարցը քննելու համար, ուրիշ մը խորհրդարանական օրակարգի կ'ուզէ տանիլ եւլն. եւլն: Մնաց որ Կիրակի, «Ջատորապաշտները» ցոյցի մը հրաւիրած էին Փարիզ, որ մեծ յա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՓՈՒՆԱՆ ՏՈՄՍԻ

ՏԱԹԱՔՐԻՄ

«Տաթաքրիմ» որակուած է վիրուսներէն այն մէկը որ արար աշխարհի իրար կ'անցընէ Հոկտեմբեր 12 եւ 13-էն ի վեր:

– Ամբողջ աշխարհի մանրակարգիչներու երկու երրորդը կրնար զոհ երթալ, – կը յայտարարէ Ռոթերտամի Համալսարանի մասնագէտ՝ Փիթր վան Տէր Լանտէն:

Թերթերը կ'ըսեն թէ բարբարոսութիւն գործելու նոր զէնք մը ծնունդ առաւ, եւ ըստ երեւոյթին միայն էնֆօրմաթիքի աշխարհը չէ որ անդամալուծուելու վըտանգին առջեւ կը գտնուի, հարցը գերազանցօրէն կը թուի ըլլալ նաեւ քաղաքական եւ հոգեբանական: Ուստի զոհը միայն մեքենաները կրնան չըլլալ: Ասո՞ր համար է արդեօք որ *կարմիր ահազանգ* եւ *կապոյտ վախ*, բանաստեղծական ոճով կ'արտայայտուին կարգ մը լրագրողներ, ճշմարիտ վտանգ ներկայացնող այս ժահրին դէմ:

Բարեբախտաբար, կապոյտ վախը տակաւին մարդոց խորհիլ չի տար թէ Տաթաքրիմին գործելիք աւերը կրնայ երրորդ ցեղասպանութեան մը կարմիր վըտանգին յանգիլ: Այսուամենայնիւ գիտնականները գործի անցած են, ամէն կերպով կարմիր աղէտի մը հեռանկարը փարատելու համար:

20-րդ դարու առաջին ցեղասպանութեան ողջ զոհերը կրնա՞ն յուսալ արդեօք որ քաղաքական մասնագէտներ, գիտնական Փիթր վան Տէր Լանտէնի նման, գիշերը ցերեկին խառնելով, Տաթաժիւթիսի մը ժամը հնչեցնեն 2000 թուականէն առաջ, որպէսզի 21-րդ դարը 20-րդ դարու երկու անջնջելի մեծ սեւ արատները վրան առած, չսկսի իր դարաշրջանը:

Տաթաքրիմը մարդու գիտական մտքի արդիւնք է:

Ինչո՞ւ Տաթաժիւթիսի մը յայտնաբերումը պատահականութեան թողուլ:

Արդեօ՞ք Ռ. Իշխանեան պիտի ըսէր, նման յոյսեր դեռ կը հետեւին երրորդ ուժի ապաւինման օրէնքին:

Մասնագէտներ այո՛ փութկոտ են մանրակարգիչ զոհեր փրկելու,

Բայց

Չմոռնալ՝ 20-րդ դարու վախճանին նոր սպանդներ կը կազմակերպուին:

Արցախի դէպքերը փաստ:

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ»Ի ԷՋԵՐԷՆ

Այս օրաթերթը որ եթէ ոչ իր անունով, ֆիզիքականով ու պարունակութեամբ վերջին շրջաններու հազուադէպ մէկ այցելուն է Սփիւռքի մամուլի աշխարհին: Երէկ, Ղարաբաղէն լուր առնելը ինքնին հարց մըն էր, ո՛ւր մնաց օրաթերթ կամ մամուլի այլ թիւեր ունենալ: Այսօր արդէն, Ղարաբաղը, Ղարաբաղցին մեր առօրեային անբաժանելի մասնիկներն են, իրենց հարցով, մտահոգութիւններով, ցաւերով եւ յանկարծ անկոտրում կամքով: Ու այս բոլորին մասին ի՞նչ բան կրնայ աւելի ուղղակի աղբիւր ծառայել, քան՝ մարզին օրաթերթը: Պէտք է անմիջապէս աւելցնել սակայն թէ միմիայն վերոյիշեալ պարագաներուն չի պարտիր այս թերթը վայելած լայն հետաքրքրութիւնը. տաղնապալի, այլ սպասումով, վճռակամութեամբ լեցուն առօրեայ մը, հոն ամենայն հարազատութեամբ կը գտնէ իր պատկերը:

Սեպտեմբերի առաջին օրերու թիւերը կը չեչտեն լարուած կացութիւնը, կ'արձագանգեն տեղական հարցերու. ցանքի, այգեկութքի երբեմն խանդավառող, երբեմն մտահոգիչ լուրեր կան հոն. ապա՝ երաշտը, արտերու աշխատանքը դժուարացնող ազդակներ եւայլն: Գրեթէ միշտ նոյնութեամբ այս տեղեկատուութեան քով, օրաթերթին հետաքրքրական բնոյթին, այժմէականութեան մեծապէս կը նպաստէ նամակներու բաժինը: Ընթերցողներու կողմէ ստորագրուած հարցումներ, հարցադրումներ, առաջարկներ կը բերեն անոնք, որոնց բոլորն ալ կ'առընչուին Ղարաբաղցիին առօրեային: Սեպտեմբերի տասնմէկին վերջին թիւերուն մէջ լարուած կացութիւնը կը փոխարկուի «շրջափակում»ի:

«Խորհրդային Ղարաբաղ» մարզի առօրեային մասին կը խօսի մեզի, առանց հայաստանեան մամուլին միջնորդութեան: Սեպտեմբեր 7-ի թիւին մէջ կարեւոր անկիւն մը գրաւած է շրջանի արհմիութիւններու խորհուրդին պլենումը, նախագահութեամբ Ս. Դաւթեանի: Պլենումի ընթացքին կը չեշտուի որ «մարզի տարածքում (Շուշի քաղաքից բացի) խորհրդային իշխանութեան գոյութեան բոլոր տարիների ընթացքում Ադրարի – խորհրդի (ադրբեջանական արհմիութիւններու խորհուրդ) «բարեացակամ» դիրքի շնորհիւ ոչ մի արհմիութենական օբյեկտ չի կառուցուել»:

Յետոյ պլենումը կոչ կ'ուղղէ «միջնորդել արհմիութիւնների Հայաստանի հանրապետական խորհրդի առաջ՝ ԼՂԻՄ-ի արհմիութենական մարմինները իր արհսպասարկման մէջ ընդունելու համար»:

Արհմիութիւններու պլենումը կը պարզէ նաեւ ստեղծուած կնճիռին պատճառները. – «Լեռնային Ղարաբաղի աշխատաւորութեան կողմից առաջադրուած հարցի լուծման գործում երկրի կեդրոնական ղեկավար մարմինների դանդաղկոտութիւնը եւ անվճռականութիւնը դարձան բազմահազարանոց միթինգների եւ գործադուլների հիմնական պատճառը»:

Աւելի եւս Ղարաբաղի ներկան եւս գրնահատական կը ստանայ պլենումին կողմէ. «ցուցէ ինչ – որ մէկը շա՞տ է ուզում որ առճակատում լինի մի կողմից զինուորների, սպաների եւ միւս կողմից հայ բնակչութեան միջեւ»: Պլենումին աշխատանքը կ'աւարտի փոխմբռնումի, ինտերնացիոնալիզմի եւ աւելի յարգանքի ըլլալու կոչով ու կազմակերպչական հարցերու քննարկումով:

Ղարաբաղը այսօր ցաւոտ հող է. գըլխաւոր հարցին քով ունի երկրորդական, երրորդական, չորրորդական խնդիրներ. պէտք է դիմագրաւէ շրջափակումի տաժանքը, տոկայ ամէն օր աւելցող «չկայ»ներու, սորվի ապրիլ ամենաբիրտ բարեկեցիկներու դրացնութեամբ ու ամէնէն կարեւորը՝ չարունակէ ապրիլ առանց զիջելու, առանց կորսնցնելու յաղթանակելու հաւատքը: Այս վերջինը չէ ամէնէն դժուարը ինչպէս կ'երեւի, քանի որ Ղարաբաղ այսօր ունի գաղթական – ներու հարց մըն ալ. Ադրբեջանի զանազան շրջաններէն մեկնած Հայեր հոն կայք կը հաստատեն, հակառակ տիրող դըժուարին պայմաններուն: Կրնային աւելի ապահով վայրեր դիմել, չէ՞. տուն – տեղ լքելու դժուարութեան վրայ մեծ բան չաւելցներ Թիրախին հեռաւորութիւնը: Կրնային օրինակ Հայաստան հաստատուիլ, կամ խորհրդային երկրին առաւել – լութիւններ ընծայող սա կամ նա անկիւնը ընտրել որպէս յետագայ բնակավայր: Բայց մարդիկ Ղարաբաղի ճամբան կը բռնեն, ժամանակաւոր բաժանումէ մը ետք տուն վերադարձողներու նման:

Ղարաբաղի օրաթերթին Սեպտեմբեր 13-ի թիւին մէջ Ալւինա Գրիգորեան պատկեր մը կը գծէ այս վերադարձներէն. Միքայէլ քեռին կ'ըսէ. – «Մեղաւո՞ր ենք որ թողել գնացել էինք...: Ե՛ւ այո, ե՛ւ ոչ: Այո, որովհետեւ մեր ջահելութիւնը, մեր ուժը տուեցինք օտարներին, այստեղ կառուցելու տեղ կառուցեցինք այնտեղ...: Եւ մեղաւոր չենք, որովհետեւ ժամանակներն ու հանգամանքներն են ստիպել գնալ: Իսկ հիմա ... «հիմա»ն ուրիշ է: Հիմայի հարցը այլ է: Որ մեզ թոնրի մէջ այրեն էլ՝ այստեղից քայլ առնողը չենք: Հայի էն կարեւորութիւնը պրծա՛ւ»:

Երբ կը գրուի, կը խօսուի Ղարաբաղի հայութեան ներկայ մարտնչումին դըժուար ընկալելի իրավիճակին մասին, յաճախ կը գործածուին «վճռակամութիւն», «վճռակամ» եզրերը, նման երեւոյթ ամէնուն համար չէ որ դիւրին հասկըցուելիք պատառ է: Սեպտեմբեր 19-ի թիւին մէջ Արգար Դանիէլեանի տողերը կը չեչտեն այս կէտը. ան կը գրէ. – «Այսօր, այս պայմաններում անգամ մեզ չհասկացողներ կան մայրաքաղաքում, կան ղեկավար մարմիններում, բայց աւելի շատ են հասկացողները, ովքեր վառուած են մեր կրակով, ապրում են մեր վիշտ ու ցաւով»: Գրութիւնը կ'աւարտի վճռակամութեան ո՛վ գիտէ քանիերորդ արտայայտութեամբ որ գրուեցաւ կամ ըսուեցաւ Արցախի հարցին ծագումէն ի վեր. «Զգացելու, յետաձգելու այլեւս տեղ չկայ: Հարցը պէտք է վճռուի՝ Արցախը պէտք է միանայ մայր Հայաստանին: Մենք այլ ուղի, այլ ճանապարհ չունենք»:

«Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթը եղածին, գրուածին արձակ արձագանգ տալէ զատ, իր իսկ խիզախ խօսքը ունի առօրեային մասին. Սեպտեմբեր 21-ի թիւին առաջին էջի երեք սիւնակները գրաւած է խմբագրական կազմէն Նուարդ Աւագեանի «Վերջին Դիմակը» գրութիւնը. անկէ առնուած հետեւեալ մէջբերում – ները գաղափար մը կրնան տալ հոն տիրող հրապարակայնութեան մասին. «Փակիր աչքերդ՝ չարութիւնից աղճատուած դէմքերը, խուլոտ ձայները չլսելու համար: Քեզ խաբիր, ստիպիր մտածելու, թէ այդ ամէնը խորհրդային երկրի հանրապետութեան Գերագոյն խորհրդի նստաշրջանում չի հոլովւում, այլ չար հէքեաթում, երեւակայութեան աշխարհում: Աւա՛ղ...»:

... «Երէկ Շուշիի՝ խորհրդային երկրում միակ ու նորածին հեռուստաստուդիա – բինն իր հերթական հաղորդումը տուեց երեր՝ «դիւթիչ» պատկեր էր. երկրորդ երիտասարդութեան մի տիկին, կինոխցիկին կպած՝ քիչ էր մնում հերսից պայթէր. «Դուշման Հայերի հետ չե՛նք ապրի, զէ՛նք տուէք մեզ՝ նրանց կոտորենք, եթէ պէտք է՝ մեր եղբայր Թուրքիայի օգնութեան կանչէք»: ... Ես պատկերացրի որ 20 թուականին էլ ճիշդ այդպէս է եղել. կառավարութիւնն ու մըտաւորականութիւնը վառել են քաղի ծայրը, յետոյ կրակն արդէն ինքն է իր գործը տեսել...: Պատկերացրի Շուշին՝ հրդեհների մէջ: Հայ մանուկներին հոքերը նետելիս»:

Հայաստանի մամուլին հետ համաքայլ, «Խորհրդային Ղարաբաղ» եւս լծուած է պատմութեան սպիտակ էջերը լրացնելու գործին. Սեպտեմբեր 29-ի թիւին մէջ Հենրի Առուշանեան ընդարձակ յօդուածով մը կ'ոգեկոչէ «Արցախցի հայդուկը». ան Սարգիս Մեհրաբեանն է որ ծանօթ է նաեւ սպարապետ Վարդան անունով. Արցախի առաջին կամաւորներէն այս երիտասարդը հայ ազգային – ազատագրական պայքարին գործօն մասնակիցներէն ու կազմակերպիչներէն մէկն է որ ղեկավարած է Խանասորի արշաւանքը: Իր անունը անպակաս է 1894 – 1918 թուականներու ազատագրական կռիւներէն. սակայն ինչպէս կը գրէ Հ. Առուշանեան, «Հայաստանի խորհրդայնացումից յետոյ արցախցի մեծ հայրենասէրը «մոռացութեան գիրկն» ընկաւ: ... Հասկանալի է որ պատմականօրէն ոչ հեռաւոր անցեալում վարդանները արգիլուած անուններ էին, թէեւ լեգենդար փիդային օրինապահ, հայրենասէր քաղաքացի էր եւ նրա զաւակներից մէկը զոհուել է Մեծ հայրենականում»:

Շրջափակումի լուրերն ու անդրադարձները աւելի ու աւելի տեղ կը գրաւեն Սեպտեմբերի վերջին ու Հոկտեմբերի առաջին թիւերուն մէջ: Սեպտեմբեր 29-ի խմբագրականը նուիրուած է մարզին վըրդովեցնող առօրեային ուր անգամ մը եւս կը նշուին երկաթուղիներուն վրայ բանտարկուած կառախումբերու, փճացող մթերքներու պարագան ու ստեղծուած անտանելի կացութիւնը: Իսկ Հոկտեմբեր 1-ի թիւին Բ. էջը ամբողջութեամբ յատկացուած է այս կացութեան փաստացի տուեալներու մէկ խճանկարին. անձնական փորձառութիւններու վկայութիւններ կտոր – կտոր ամբողջական պատկեր մը կը կազմեն: Անասուններու կերը կը պակսի, դաշտէն հաւաքուած ծխախոտը կարելի չըլլար փոխադրել ուր որ պէտք է, վառելանիւթի հերթերը օրէ օր կ'երկարին կայաններուն առջեւ, ու այս բոլորին վրայ կ'աւելնայ անակնկալ յարձակումներու սպառնալիքով վտանգուած անձի ու աշխատանքի անապահովութիւնը: Ու գրութիւնները առհասարակ կ'աւարտին նոյն վերջաբանով. ամպիոններէ հնչած ճառերը որոնք արդարութիւն բառը այնքան յաճախ կը գործածեն, հետզհետէ աւելի անյարիր կը մնան ստեղծուած իրավիճակին. սակայն համբերութեան անսպառ պաշարի տէր այս ժողովուրդին արցախցի չերտն ալ միակ ճարը կը նկատէ սպասել եւ յուսալ: Այս կէտին վրայ կը հանդուցուի Սեպտեմբեր 29-ի խմբագրականն ալ. «Արդարամտութեան ճշմարիտ մտածողութեան ձայնը ե՞րբ կը հասնի մեզ: Յոյսով մենք շատ ենք ապրել: Հիմա էլ յոյսով ենք եւ շատ ենք ուզում հաւատալ, որ արդարութիւնը վերջապէս կը յաղթանակի»:

«Շատ ենք ուզում հաւատալ» ... այս տարազը չըսե՞ր թէ մեր աւանդական համբերութեան ու յոյսի պաշարին մէջ արդէն խախտած բաներ կան: Իսկ այդ խախտումը իրապէ՞ս գանցառելի մանրամասնութիւն է տնօրինող դասուն համար, որ իր ենթադրութեան մէջ սխալելու ապացոյցը ունեցաւ, գոնէ Արցախցիին յամառութեամբ ու վճռակամութեամբ: Նշուած խախտումին սահմանները գուշակելու գործին մէջ ալ անակնկալներու հաւանականութիւն մը նկատի առնել գոնէ նոր ու աւելի ծանր սխալներու առաջքը կրնար առնել:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Իտալահայ նամականի

ՇԱՀԵԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

Պոլոնիայի Համալսարանի հրաւէրով, Իտալիա կը գտնուէր Լենինգրադի Ակադեմիայի Պատմութեան Ինստիտուտի Միջնադարեան բաժնի գիտաշխատող, բիւզանդագէտ տոքթ. Կարէն Եուզպաշեան, որ նոյն ժամանակ նախագահն է Լենինգրադի պաղեստինական ռուսական ընկերութեան: Անիկա սերտ կապեր եւ յարաբերութիւններ ունեցած է նաեւ Ղարաբաղեան Կոմիտէին հետ:

Իտալիոյ Հայոց Մշակութային Միութիւնը օգտուելով տոքթ. Եուզպաշեանի Պոլոնիա ներկայութենէն, եւ նկատի ունենալով իր բազմակողմանի հանգամանքը ու նաեւ իր փափաքը ծանօթանալու Միլանոյի հայ համայնքին հետ, հրաւիրեց զայն Հոկտեմբեր 1-ի Կիրակին դասախօսութիւն մը կատարելու Հայ Տան մէջ: Տոքթ. Եուզպաշեան դասախօսութեան նիւթ ընտրած էր «Հայաստանի ներկայ քաղաքական վիճակը եւ Ղարաբաղի հարցը»: Հայրենի գիտնականին կ'ընկերանար Պոլոնիայի Համալսարանի հայագիտութեան դասախօս փրոֆէսօր Կապրիէլլա Ուլուհոճեանը որ ներկայ հասարակութեան հանգամանօրէն ներկայացուց դասախօսը եւ բանախօսութեան զուգընթաց կատարեց նիւթին ամփոփումը իտալերէն լեզուով:

Տոքթ. Եուզպաշեան իր դասախօսութեան նիւթը բաժնած էր եօթը գլուխներու, որոնք, իրենց շահեկանութեան համար, պիտի ջանամ ամփոփ կերպով ներկայացնել «Յառաջ»ի ընթերցողներուն:

Ա. – Ղարաբաղ – Արցախը կը պատկանի պատմական Հայաստանի տարածքին եւ այդպէս ալ դիտուած է այն շրջանին, երբ 1923-ին ստեղծուած է Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզը: Արցախը մասնակցած է հայ ժողովուրդի ստեղծման ընթացքին ճիշդ այն չափով որ կատարած են Հայաստանի միւս նահանգները: Ղարաբաղի մէջ Հայերու ներկայութիւնը վկայուած է հնագոյն շրջաններէն մինչեւ մեր օրերը:

Բ. – Չորրորդ դարու վերջաւորութեան կամ 5-րդ դարու սկիզբները, Արցախը միացուած է Աղուանքին, ինչպէս հարեւան Ուտիքը. եւ բնականաբար, այդ երկու նահանգները կը համարուէին Աղուանք, թէպէտեւ բնակչութեան հայկական կազմը անփոփոխ կը մնար: Միաժամանակ, սակայն, Արցախն եւ Ուտիքը կը պատկանէին Աղուանի Եկեղեցիի իրաւասութեանը. աստր շնորհիւ տեղանունը եկեղեցական երանգ կը ստանար, ու նկատի առնելով այդ պատկանելիութիւնը, տեղացի Հայերը իրենց երկիրը կ'անուանէին «Աղուանք»:

Գ. – Ղարաբաղի յատկանշական կողմը այն է որ Հայաստանի այդ մասին մէջ առաւելաբար պահպանուած էր ինքնավարութեան աւանդութիւնը: 18 – 20-րդ դարաշրջանին, Ղարաբաղը ականատես է իր քաղաքական աշխոյժ գործունէութեամբ:

Դ. – Ղարաբաղի հարցը ծագած է 1918ի ամրան, երբ Անդրկովկասի մէջ հռչակուեցան երեք անկախ հանրապետութիւններ: Հակառակ Ադրբեջանի գործադրած բռնութիւններուն, Ղարաբաղը՝ յանձին Շուշիի մէջ ստեղծուած Ազգային Խորհուրդին, կը ձգտէր միանալ Հայաստանի Հանրապետութեան: Բայց Ադրբեջանը կ'ընդդիմանար եւ այսպէսով վերջին ժամանակներուն Ստեփանակերտի մէջ ստեղծուած Ազգային Խորհուրդը կը ներկայանայ որպէս Շուշիի Ազգային Խորհուրդի ժառանգորդ:

Ե. – Ղարաբաղի հայկական հող ըլլալը Մոսկուան ճանչցած էր, երբ արդէն Ադրբեջանը դարձած էր խորհրդային հանրապետութիւն, իսկ Հայաստանը տակաւին անկախ էր: Հայաստանի խորհրդայնացումէն յետոյ, Ղարաբաղը պաշտօնապէս դարձած էր անոր մասը: Այսպէսով, հարցը այժմ ոչ թէ միացման կը վերաբերի, այլ վերամիացման:

Զ. – Ղարաբաղեան շարժումը ծնունդ առած է որպէս լայն դեմոկրատական շարժում, եւ հետապնդած է ու կը շարունակէ հետապնդել մարդկային ամենակարեւոր իրաւունքներու բաւարարումը: Հետեւաբար, Ղարաբաղը պէտք է դիտել որպէս ինքնուրոյն հանրային ուժ, եւ հարցը պէտք է լուծուի հաշուի առնելով նախ եւ առաջ մարզի բնակչութեան անկախ ըլլալու ձգտումը եւ ազատութեան պայմաններով վերամիանալ հայկական հանրապետութեան: Ղարաբաղի մէջ, ղարաբաղեան Շարժումը կը բնորոշուի իր հասունութեամբ եւ ձեռք բերուած փորձառութեամբ: Որքան ալ ծանր ըլլայ ստեղծուած վիճակը, կատարուած նուաճումները անուրանալի են եւ բաւական հիմեր կան ապագան լաւատեսօրէն դիմագրաւելու:

Է. – Ղարաբաղի ապագան մեծ չափով կախում ունի այն պարագայէն նայած թէ ինչպէս կը կատարուի հայկական հանրապետութեան յառաջընթացը դեմոկրատական ուղիով: Հայաստանը պիտի կարողանա՞յ արդեօք այնպիսի թռիչք մը կատարել ու կարողանայ բարելաւել իր հանրային եւ տնտեսական վիճակը: Եւ աւելի ընդհանրացնելով, Հայաստանը ի վիճակի կ'ըլլա՞յ պատշաճ տեղ մը գըրաւել Խորհրդային Միութեան համարկին մէջ որպէս ուժ մը, որու հետ հարկաւոր նկատուի հաշուի նստիլ: Այդ ուղղութեամբ առնուած առաջին քայլերը, Գերագոյն Խորհուրդի ուժեղացումով, յոյսեր կը ներշնչեն: Իր հերթին, անոր

հետ կապուած են նաեւ յոյսերը՝ Ղարաբաղի ազատագրման եւ Հայաստանի հետ վերամիացման վերաբերեալ:

Դասախօսութեան աւարտին, ներկայ հասարակութեան գնահատական ծափահարութիւններուն յաջորդեցին բազմաթիւ լուսաբանական հարցումներ եւ նկատողութիւններ որոնց անհրաժեշտ լրացուցիչ պատասխաններ տուաւ յարգելի դասախօսը:

Իտալիոյ Հայ Մշակութային Միութեան կողմէ Պր. Հրանտ Բամպակեան շնորհակալութեան խօսքեր ուղղեց Տոքթ. Եուզպաշեանին, մաղթելով որ Իտալիա համանական յաջորդ ճամբորդութեան առթիւ, դարձեալ հաճոյքը ունենանք զինքը ունկնդրելու աւելի մխիթարական լուրերով:

Հաւաքոյթը վերջացաւ Հայ Տան կողմէ կատարուած հիւրասիրութեամբ:

Հ. Բ.

**

X Հաճոյքով կ'իմանանք որ Իտալիոյ փէրուճիա քաղաքի ազգայիններէն Տոքթ. Արմենակ Սիրունեան իր կնոջ Մարիաի մահուան տարելիցին առթիւ, անոր յիշատակին կատարած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. — 10 միլիոն լիրէթ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան, 5 միլիոն լիրէթ Միլանոյի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ 5 միլիոն լիրէթ Հայ Տունին: Շնորհաւորելով Տոքթ. Սիրունեանը իր այս ժեսթին համար, կ'ուզեմ նշել որ անիկա վերապրողներէն է Ամբրիլեան սերունդին: Վկայուած է որպէս վիրաբոյժ – բժիշկ եւ հակառակ որ 70 տարիէ ի վեր հեռու կ'ապրի Հայ համայնքէն, միշտ պահած է սակայն իր հետաքրքրութիւնը Սփիւռքի հայկական կեանքին, շնորհիւ հայ պարբերական մամուլին:

[illegible]

Պոլսոյ Արուեստի Բ. Միջազգային Պիէնալի զանազան ձեռնարկներու կարգին, Եըլտըզի պալատին մէջ բացուած է նկարչական ցուցահանդէս մը, գործակցութեամբ Խորհրդային Մշակոյթի Նախարարութեան, «Ռադիշեւ» պետական թանգարանին եւ Պոլսոյ Մշակոյթի ու Արուեստի հիմնարկին:

«Ռադիշեւ» թանգարանէն բերուած ռուսական արուեստի նմոյշներու շարքին, ցուցադրուած են նաեւ Յ. Այվազովսկիի մէկ ծովանկարը («Տեսարան մը Տրապիզոնէն») եւ Մ. Սարեանի 1913–ի մէկ գործը («Նաթիւր մորթ»), ուր կը տեսնուի հայ գեղջուկ կին մը, զանազան ծաղիկներով: Ցուցահանդէսը բաց կը մնայ մինչեւ Հոկտեմբեր 31:

ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ԷՋԻ ՄԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Ողբերգական եւ փոթորկալից եղաւ Վազգէն Շուշանեանի կեանքը: Նոյնքան ողբերգական եւ փոթորկալից եղաւ իր գրական արտադրութեան ճակատագիրը: Իր թողօնը հանդրուանեց տարբեր տեղեր, որոշ բաժիններ տպուեցան հոս ու հոն, առանց յաջորդականութեան, շատերը մնացին մամուլի մէջ, ուրիշներ կորսուեցան կամ թաղուեցան տարբեր արխիւներ:

Արդիւնքը այն եղաւ, որ այսօր Շուշանեանի տպագիր գործերու ցուցակ չունինք, ըլլայ ողջոյը թէ յետ մահու տպուած, եւ ո՛չ ալ անտիպներու եւ մամուլի մէջ ցրուած նիւթերու մասին յստակ գաղափար:

Իր նշանաւոր «Օրագիր»էն ամէնուրեք հատուածներ տպուեցան, սակայն ո՛չ ըսկիզբը եւ ոչ ալ վերջը տեսանք. երբեք մէկ շունչով կարդալու առիթը չտրուեցաւ ընթերցողին: Ըստ երեւոյթին, տակաւին երկար պիտի սպասենք:

«Գարուն»ի Մարտի համարով, Ալ. Թոփչեան էջ մը եւս կ'աւելցնէ «Օրագիր»ին, լոյս ընծայելով 1937 Սեպտեմբեր 5–ի բաժինը, փոքր նախաբանով մը: Այդ հատուածը վերնագրուած է «Բաց նամակ արտասահմանի հայ մտաւորականութեան, եթէ ողջ է դեռ»: Այս բաց նամակով, Շուշանեան կը դիմէ Սփիւռքի ղեկավարներուն եւ մտաւորականութեան՝ անմիջապէս հակազդելու ստալինեան սարսափի զոհ հայրենի մտաւորականներուն դէմ գործուած չարիքներուն:

«Օրագիր»ի այս էջը (գրուած Յուլիսին ու Սեպտեմբեր 5–ին մուծուած անոր մէջ, ինչպէս կը ճշդէ Թոփչեան) գրեթէ անթերի տպուած, կարդալէ ետք, երջանիկ դիպուածով մեր ձեռքը անցաւ ուրիշ «Օրագիր» («Մշակելի Նիւթեր» ենթախորագրուած), որ կը պատկանի Շաւարշ Միսաքեանի գրիչին եւ լոյս տեսած է Հալէպի «Արեւելք» տարեգիրքին մէջ (Ա. տարի, 1948, էջ՝ 231 – 236):

Չենք գիտեր եթէ Շաւարշ Միսաքեան առիթ ունեցաւ մշակելու իր նիւթերը, բայց հետաքրքրական է կարդալ 1941 Մայիս 30 թուակիր հատուածը, ուր Շուշանեանի մահացու հիւանդութեան առիթով ի միջի այլոց կը գրէ.–

«Այս տղուն հետ ամէն կապ խզած եմ, 1932–էն ի վեր, երբ այնքան տմարդի դիրք մը բռնեց ինծի հանդէպ, նախ անձնապէս, յետոյ սարքելով եւ ղեկավարելով ծանօթ շարժումը, որ ի վերջոյ յանգեցաւ փոխադարձ վարկաբեկումի:

... Այն օրերէն ի վեր, երբեմն կը հանդիպէի փողոցը, հանդիսավայրի մը կամ սրճարանի մը մէջ, առանց երեսը նայելու: Կ'ըսէին թէ գիշերային հսկող է փրանսական վարժարանի մը մէջ: Քանի մը անգամ յօդուածներ ղրկեց «Յառաջ»ի, մէկը՝ բուռն կոչ մը Հայաստանի մտաւորականներու գնդակահարութեան առթիւ, – «Ո՞ւր է Ա. Բակունցը, ո՞ւր է Ալազանը, ո՞ւր են Զապէլ Եսայեանը, եւ միւսները»: Եւ ապարէզ կը կանչէր Ա. Չաքրեանէն մինչեւ Շ. Շահնուրը, բողոքելու համար:

Ստիպուեցայ վերադարձնել»:

Զանց կ'ընենք շարունակութիւնը, ժուժկալ եւ յուզիչ ոգեկոչում մը Շուշանեանին, խիտ ու թելադրական տողերով: Ինչպէս կը նկատուի, Շաւարշ Միսաքեանի ակնարկած կոչը «Գարուն»ի էջերէն լոյս տեսած «Բաց Նամակ»ն է: Իսկ իր արտայայտութիւնը («Բուռն կոչ մը Հայաստանի մտաւորականներու գնդակահարութեան առթիւ») կուգայ լաւեայն հաստատելու Ալ. Թոփչեանի այն ենթադրութիւնը, թէ «...Բակունցն, ինչպէս գիտենք, սպանուել է 1937 թ. Յուլիսի 18ին: Վ. Շուշանեանը չի նշում, թէ Յուլիսի քանիսին է գրել իր նամակը, սակայն չի բացառւում, որ այն գրուած լինի հէնց սպանութեան օրը»:

Շաւարշ Միսաքեանի մէջբերած տողը հաւանաբար կոչին սկզբնական խորագիրը եղած ըլլայ: Այդ տողը բացակայ է ամբողջ շարադրանքին մէջ եւ, ամէնէն յատկանշականը, գրութեան մէջ ո՛չ մէկ տեղ յիշուած է Ալազանը: Կրնանք ենթադրել, որ Շաւարշ Միսաքեանի տեսածը առաջին տարբերակ մը եղած ըլլայ, որ յետոյ՝ տարբեր խորագիրով ու բարեփոխուած բովանդակութեամբ, մտած է «Օրագիր»ին մէջ: Բայց չենք կարծեր որ Շուշանեան, անգամ մը Ալազանը յիշելէ ետք, յետոյ ջնջէր զինքը ամբողջովին: Հաւանաբար, Միսաքեան սխալմամբ յիշած է Ալազանի անունը:

Ամէն պարագայի տակ, ուրախալից անակնկալ մըն է Շուշանեանի ժառանգութենէն («որի մի զգալի մասը դեռեւս անտիպ ու անյայտ է ընթերցողներին», կը ճշտէ Ալ. Թոփչեան) վերադարձած այս էջը եւ մաղթենք որ այդ «զգալի մասը» շուտով լոյս աշխարհ գայ:

Վ. ՄԱՏԵԱՆ

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ԶԱՀՐԱՏԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Թէքէեան Մշակութային Միութեան հրաւէրով Գանատա եւ Միացեալ – Նահանգներ կ'այցելէ Պոլսահայ արդի բանաստեղծութեան լաւագոյն ներկայացուցիչներէն՝ Զահրատը:

Բանաստեղծի ներկայութեամբ, տարբեր քաղաքներու մէջ պիտի ներկայացուի շնորհուածներու իր վերջին գիրքը՝ «ՄԷԿ ՔԱՐՈՎ ԵՐԿՈՒ ԳԱՐՈՒՆ»ը:

Գրական հանդիսութիւններու ժամանակացոյցը հետեւեալն է.–

Տիթրոյթ	Նոյեմբեր 16
Մոնրէալ	Նոյեմբեր 25
Պոսթըն	Դեկտեմբեր 1
Նիւ – Եորք	Դեկտեմբեր 3
Թորոնթօ	Դեկտեմբեր 10
Լոս – Անճըլըս	Դեկտեմբեր 16

**

ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

Ուրախութեամբ կը յայտնենք մեր յարգոյ նուիրատուներուն թէ վերջերս Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը 10.000 տոլար փոխանցեց Պէյրութի Վահան Թէքէեան Վարժարանին՝ կարիքաւոր աշակերտներուն որպէս կրթաթոշակ:

Թ. Մ. Մ.
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ
ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

Հոկտեմբեր 16, 1989

ՌՈՍԻՆԻ՝ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ԽՈՀԱՐԱՐԸ

Քաներեք տարեկանին Ռոսինի արդէն տասներհինգ օփերա հեղինակած էր. համբաւը տարածուած էր Վենետիկէն Նափոլի, անկէ Միլանօ: 1816–ի սկիզբը Հռոմի մէջ «Սեւիլեան սափրիչ»ը կը գրէ. 1822–ին կը հանդիպի Պէթովէնին որ կ'ըսէ իրեն. – «Դո՞ւք էք «Սեւիլեան սափրիչ»ին հեղինակը. կը շնորհաւորեմ ձեզ. սքանչելի գործ է, այնքան ատեն որ գոյութիւն ունենայ իտալական օփերա մը, պիտի ներկայացուի ձեր գործը. սակայն մի՛ ջանաք ուրիշ բան ընել: Մեզի ուրիշ «Սափրիչ»ներ տուէք:

Սակայն Ռոսինի չի հետեւիր այդ յորդորներուն. կ'ուզէ լուրջ գործերու հեղինակ ըլլալ, ինչ որ իր համբաւին վրայ ոչինչ կ'աւելցնէ:

Ռոսինի կը պաշտէր խոհանոցը, 1824–ին Փարիզ հաստատուելէն ետք նոյնքան ժամանակ կը յատկացնէ իր փուռին, որքան՝ «Ֆավար» սրահի իր երաժիշտներուն: Թէոֆիլ Կօթիէ հետեւեալ տողերով կը նկարագրէ երաժիշտը. – «ամէնէն անհարկու գիրութիւններէն մէկն է իրը. վեց տարիէ ի վեր ոտքերը չէ տեսած: Իր նրւագախումբին պզինձէ գործիքները սաներու մոտիկութիւն մը կը յիշեցնեն, որմէ երբեք չի բաժնուիր ան, նոյնիսկ ամէնէն վսեմ ներշնչումներու պահուն»:

Այնքան ծանօթ էր խոհարարի համբաւը որ Ռոսինիի անունով կոչուած ճաշատեսակներ եղան: Իր պատրաստածներէն մէկուն մասին բանաստեղծ Մէրի գրած է. – «Ոսկիին նման շիկագոյն, աբեղեքին նման քաղցրաբոյր, Ողիմպոսի յամպարին նման մեղկ, արեւու շողերով խմորուած հայսերից մը կը ճառագայթէ ընթրիքի սեղանին վրայ, ինչպէս՝ «Սէմիրամիս»ի նախերգանքը»:

ՊՃԵՂ ՄԸ ԱՆՈՅՇ ՍԻՐՏ

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Նորայր թղթապանակէն էջ մը սպիտակ թուղթ հանեց, ինքնահոս գրիչը բացաւ եւ գրեց վճռականօրէն.

«Տիկին եւ Պարոն Տիվէռ,

«Ես այլեւս պանդոկ պիտի չգամ: Զիս այլեւս բնաւ պիտի չտեսնէք: Վաղը պիտի իմանաք վախճանս՝ թերթերէն: Անձնասպան պիտի ըլլամ: Պատճառները բոլորովին անձնական են: Որոշումս անդրդուելի է: Անդրդուելի: Չեմ ուզեր ապրիլ: Չեմ կրնար: Գիտցէք որ Փարիզի մէջ...

Եպրաքսէ հանըմ տղուն արագասահ գրիչին նայելով ըսաւ.

– Խօ – խօ՛ֆ, քալէմինտէն քան աքար...

Գրիչը ծակեց թուղթը: Տղան քֆրեց (երբեւ թէ ծայրին) եւ շարունակեց.

«... ոչ ոք ունիմ: Մա՛րդ չունիմ ոչ ալ ատ մը պարտք ունիմ: Այս երկտողս ձեզ կը գրեմ, ընելու համար պահանջք մը: Այն կինը, հայրենակից կինը որ ձեզի կը բերէ այս երկտողս, ահա այդ կինը պէտք է տիրանայ այն բոլոր բաներուն զորս ունիմ սենեակիս մէջ: Ամէն ինչ այդ խեղճ կնոջ տուէք: Անոր կը նուիրեմ: Չեմ ուզեր որ ոստիկանութիւնը դըրաւէ: Կը խնդրեմ որ յարգուի այս վերջին փափաքս:

«Շնորհակալութեամբ եւ վերջին ողջոյնով՝

Կը ստորագրեմ
ՌՈՊԷՌ
(Նորայր Կարապետեան)

– Ատ ի՞նչ չուտ լմնցուցիր, ըսաւ Եպրաքսէ հանըմ:

Նորայր պահարան կը փնտռէր թղթապանակին մէջ, ապարդիւն կերպով: Խիստ դժգոհ էր չգտնելուն համար: Յանկարծ խելք ըրաւ եւ հարցուց կնոջ թէ ֆրանսերէն կարդալ գիտէ՞: «Էյ միայն այդ էր պակաս» ըսաւ կինը: Այն ատեն տղան ուղղակի ծալուած թուղթը ձեռքը դրաւ մայրիկին: Ո՛չ, ուրիշ ընելիք ունէր: Հանեց իր ինքնութեան թուղթը, ան ալ միասին տուաւ, գրած երկտողին տակ աւելցնելով.

«Նամակիս կը միացնեմ ինքնութեան թուղթս, որպէսզի ապահով ըլլաք թէ գրութիւնը ուղղակի ինծմէ կուգայ»:

Նորայր եւ կինը քովընտի փողոց մը մտան ու յառաջացան: Բաւական մը քալեցին: Մսավաճառի մը առջեւ կանգ առաւ տղան, եւդէմի եղերքը քիչ մը անդին ցոյց տուաւ պանդոկ մը մարմար դուռով, ոսկեզօծ տառերով: Հոն պէտք է տանէր իր տուած թուղթը եւ յանձնէր պանդոկապետին:

Նորայր կնոջ վերադարձուց գորգի ծրարը եւ միաժամանակ տուաւ դրամատոմս մը՝ զոր Եպրաքսէ հանըմ մերժեց խստօրէն:

. . . .

Ճշմարիտ փոթորիկ մը փրցուց հայ մայրիկը:

Պիտի խենթենար, խելքի՛ն պիտի գար: Անպայման սխալմունք մը պատահած էր, որովհետեւ խելքին պիտի գար: Բայց լաւ կը կարդայի՞ն. ուշադրութեամբ կը կարդայի՞ն. վստա՞հ էին իրենց ըսածին: Բայց Աստուա՛ծ իմ, Հայ մը չկա՞յ սա մօտերս որ գայ ու պէտք եղածին պէս թարգմանէ: Ո՞ր սենեակին ունեցածը. ինք ի՞նչ գործ ունի ոստիկանութեան դըրաւածներուն մէջ: Ռոպէ՞ռ մի:

Փոքրակազմ եւ սիրուն պանդոկապետուհին է որ նախապէս թուղթը առած էր եւ կարդալով գոյնը նետած: Դուրս նետուեցաւ գրասենեակէն եւ սանդուխներն ի վեր ճչաց – Տէզիռէ՛, Տէզիռէ՛: Եւ որովհետեւ իր ուզածին չափ շուտով չէր հասներ ամուսինը, սկսաւ գրասենեակին ելեկտրական կոճակները բոլոր յարկերուն վրայ հնչեցնել: Վերջապէս պանդոկապետը վար եկաւ ըսելով – «Բերի՞ն ապահովագրութեան պատասխանը»: Բայց գրեթէ միաժամանակ իր կնոջ տժգունութիւնը տեսնելով դէմքը կախեց ու բարկացաւ: «Խե՛նթ ես դուն կ'ըսէր. Նորէն անկողին պիտի իյնաս. դեռ երկու օր է ոտքի ելեր ես ... ի՞նչ կ'ըլլանք կոր»:

Երբոր ինքն ալ կարդաց Նորայրին թղթիկը, այս անգամ կնոջը հետ սկսաւ հարցումներու տարափ մը տեղացնել Եպրաքսէ հանըմին վրայ: Բնականաբար չէին համարձակեր շուտով այս վերջնոյն ըսել թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ, քանի որ չէին գիտեր թէ ինչ կապեր հայուհին կը միացնեն տղուն: Երբոր վերջապէս, մեծ դժուարութեամբ հասկցան թէ պարզ հայրենակից մըն է, տուին երկտողին իմաստը:

Ո՛չ, չէր կրնար հաւատալ, աչքերը կը մթագնէին, արիւնը գլուխը ելած էր, ըլլալի՛ք բան չէր: Կը պահանջէր որ Հայ մը գտնեն որպէսզի ան պէտք եղածին պէս, չէնքով շնորհքով թարգմանէ: Աստուա՛ծ իմ, շատ համբերութեան պէտք եղաւ Հայուհիին հասկցնելու համար թէ սուտ ու սխալ չէին ըսեր:

– Բայց այն ատեն ի՞նչ կեցեր էք, վազեցէք, ետեւէ՛ն վազեցէք, կը պոռար Եպրաքսէ հանըմ, Մայրիկ ունի, քոյրի՛կ ունի:

Եւ չէր կրնար ըմբռնել թէ ինչո՛ւ անմիջապէս ետեւէն չեն վազեր տղու մը՝ որ հեռու տեղ մայրիկ մը ունի:

(Շար. 4)

(Շար. Ա. էջէն)

ջողութիւն չգտաւ: Հազիւ 800 մասնակցող, որոնց մէջ միայն երկու տասնեակ կիներ:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ, Հոկ. 23-ի Երկուշաբթին, որ 33-րդ տարեդարձն է ապստամբական շարժումին, արեան մէջ ճզմուած խորհրդային հրասայլերուն կողմէ, վերածեց «Հաշտութեան օր»ուան եւ այդ օրը ընտրեց նաեւ հանդիսաւորապէս հռչակելու «Հունգարիոյ Հանրապետութիւնը» փոխարինելու համար «Հունգարիոյ ընկերվարական, ժողովրդական Հանրապետութիւնը»:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ կալուածներու տնօրէնութեան պատկանող հետազօտիչ սաւառնակ մը Շաբաթ օր վար առնուած է սուրիական ճէթի մը կողմէ, երբ քննական թըռիչք կը կատարէր սահմանամերձ թըրքական գիւղերու վերեւ: Հինգ հոգինոց անձնակազմէն ոչ ոք փրկուած է: Թուրքիոյ արտաքին Նախարարութիւնը խստիւ բողոքած է Սուրիոյ այս ոտնձգութեան դէմ ու բացատրութիւն պահանջած: Երկրին աւագ դեսպանը պատահածին համար ներողութիւն խնդրած է Թուրքիայէն:

ԱՄՍԹԵՐՏԱՄԻ մարզադաշտին մէջ նետուած երկու ռումբեր խուլիկաններու կողմէ, 19 հոգի վիրաւորուեցան, մէկը՝ ծանրօրէն: Աժաքս (Ամսթերտամ) – Ֆէյընորտ (Ռոթերտամ) մրցումի ընթացքին է, որ Ռոթերտամի կողմնակից երիտասարդներ ռումբերը նետած են ժողովուրդին վրայ:

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՕՅԻ երկրաշարժին մեռեալներու թիւը առայժմ 59-ն է միայն: 57 տարեկան մարդ մը կարելի եղած է ողջ գտնել եւ փրկել Շաբաթ առտու (շարժը պատահած էր Երեքշաբթի): Ճզմուած, մնացած էր իր կառքին մէջ:

ԱՐԿՈՒՄԵՆՏԻ Ի ՖԱԿՏԻ նոր հարցախոյզ մը եւս ըրած է եւ այս անգամ արդիւնքը շատ նպաստաւոր է Կորպաչովի, որ «լաւագոյն կեանքի մը յոյսն է» խորհրդային քաղաքացիներու 66%-ին համար:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Հոկտեմբեր 22-ի խաղերու արդիւնքներն են. –

Արարատ – Լոկոմոտիւ	0 – 2
Տորպեդօ – Չերնոմորեց	5 – 2
Ռոտոր – Պամիր	1 – 0
Մետալիստ – Դինամօ Մ.	0 – 1
Շախտեոր – Դինամօ Մն.	3 – 2

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Մարիամ Տէր – Թոմայեանի մահուան առիթով Եկեղեցւոյ եւ դպրոցաշինութեան համար:

Եկեղեցիին. –

Տիկին Սօնիա Զիլեան 200, Տիկին Մարի Ֆէրհատեան 500, Տիկին Կիւլիզար Գըւրգեան 200, Պր. Ժոզէֆ Փէհլիվանեան 400, Պր. Ժան Թիւթիւնճեան 200, Տէր եւ Տիկին Փիէր Սաթիլմիս 200, Տիկին Հայկանոյշ Ֆէրհատեան 500, Պր. Խտկար Տիւյմանց 200, Օր. Անահիտ Դարբինեան 100, Պր. Միհրան Էլմայեան 100, Օր. Շաքէ Պէնկեան 100, Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրին 250, Տէր եւ Տիկին Աւետեան 200, Տէր եւ Տիկին Հորսի Տէր – Թոմայեան 400, Տէր եւ Տիկին Գալուստ Բարեկամեան 200, Տէր եւ Տիկին Միսաք Միսաքեան 200 Ֆր., Տիկին Նոյեմի Գառնի 300 ֆրանք:

Դպրոցաշինութեան. – Պր. Միհրան Էլմայեան 200 Ֆր., Օր. Շաքէ Պէնկեան 200 ֆրանք:

Եկեղեցւոյ պայծառութեան Տիկնանց Միութեան՝ Տիկին Աթմաճեան 200 Ֆր., Տիկին Քարակիւլեան 100 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Պր. Կարապետ Օհաննէսեան եւ զաւակները՝ Ժան, Միշէլ, Սիւզան, Անժէլ, Տանիէլ
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՄԱՐԻԶԱ ՕՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 19ին, 77 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հոկտեմբեր 21, Շաբաթ օր, Շարվիլօյի Ս. Նշան Եկեղեցին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Շավանոզի գերեզմանատունը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Շալճեան, Պէզազեան, Տէր – Վարդանեան եւ Իսրայէն ընտանիքներուն իրենց հօրաքրոջ եւ ազգականին՝ Այրի Տիկին Քնարիկ Պէզազեանի (Ծնեալ՝ Շալճեան) մահուան առիթով:

Chers Compatriotes

Depuis des siècles, notre peuple arménien s'est nourri du message de la BIBLE; Nous vous invitons à venir nombreux pour écouter ce message de Foi, d'Espérance et d'Amour, source de Salut et de réconfort que le pasteur

JOSÉ BALIAN

d'Argentine adressera à toute la communauté arménienne.

- *Il sera à ALFORTVILLE les Vendredi 27, Samedi 28, Dimanche 29 et Lundi 30 Octobre; tous les soirs à 20h30 à l'Eglise Evangélique Arménienne,* au 8, rue du Groupe Manouchian.
- *Il sera à PARIS le Dimanche 29 Octobre à 11h, à l'Eglise Evangélique Arménienne,* au 8 bis, rue des Ternes, Paris 17e.

Toutes ces conférences seront traduites simultanément de l'arménien au français, et seront précédées d'une animation artistique.

Bienvenue à tous; Entrée libre.

PASTEUR JOEL MIKAELIAN

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ԱԶՆԻՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

1988 Փետրուար 1-էն ի վեր, «Յառաջ»ի վարչութիւնը ջանք չխնայեց անփոփոխ պահելու համար իր բաժանորդագրութեան սակը, հակառակ իր կրած տեւական յաւելումներուն:

Այլեւս բացարձակ անկարելիութեան մէջ ենք շարունակելու նոյն ձեւով:

Հոկտեմբեր 1-էն թղթատարը նոր յաւելում մը որոշած է, այս անգամ 17,6%-ի (մինչեւ 70 կրամ կշռող օրաթերթերու) ինչ որ 60,6%-ի կը բերէ այս վերջին 3 տարիներու յաւելումները: Ասոր կողքին, բոլոր մարզերու մէջ կրած ենք զգալի յաւելումներ. – Թուղթ (15%), առաքման ընկերութիւն (10%), աշխատավարձք, ընկերային տուրք, եւայլն, եւայլն:

Դեռ չենք ուզեր ծանրանալ առեւտրական ծանուցումներու չգոյութեան, հայերէն ընթերցողներու – այլեւս անխուսափելի – նուազումին եւ այն իրողութեան վրայ նաեւ որ, ինչպէս մեր ընթերցողները քաջ գիտեն «Յառաջ»ի *միակ* եկամուտը կ'ապահովեն բաժնեգիններն ու ծանուցումները (նաեւ, անշուշտ, բարգաւաճման եղած նուէրատու նուէրները):

Ուրեմն «Յառաջ»ի բաժանորդագրութիւնը յաւելում պիտի կրէ *ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ*: Կարենալ կանոնաւոր շարունակելու «Յառաջ»ի հրատարակութիւնը, անհրաժեշտ է նաեւ որ բաժանորդագրութիւնները վճարուին կանխիկ եւ առկախ հաշիւները ալ անյապաղ փակուին:

Շնորհակալութիւն
Վարչութիւն
«ՅԱՌԱՋ»Ի

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը կը կազմակերպէ յուշի երեկոյթ մը, որ տեղի պիտի ունենայ Դեկտեմբեր 7:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

SAISON 89/90 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 10 décembre à 17 h.	**NUIT DE LA QUATRA** **Trois manifestations exceptionnelles non stop** **«MUSIQUE ET THEATRE»** ELENA VASSILIEVA - GERARD GASPARIAN **«SEJOUR A ARARAT»** NORA ARMANI - GERALD PAPASIAN
à 19 h.	**VERNISSAGE EXPOSITION «FONDS QUATRA»** Hall Gaveau - Cocktail
à 20 h. 30	**GRAND CONCERT DE GALA** **FESTIVAL ARAM KHATCHATURIAN - Ballets et Concertos** JEAN TER-MERGUERIAN - ARUTIUN PAPAZIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction J.-J. WERNER
Dimanche 28 janvier à 17 h.	**CYCLE GRANDS ET JEUNES SOLISTES** CAFAXE - DALBELLO - HIRZEL - MOINARD - OLLE - PETROSSIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction Stephan WERNER
Vendredi 6 avril à 20 h. 30	**CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE** QUATUOR A CORDES CHILINGIRIAN - KARINE GEORGIAN Franz SCHUBERT - Ludwig BAZIL - Jacques CASTEREDE
Vendredi 4 mai à 20 h. 30	**CYCLE PREMIERES AUDITIONS** **ALEXANDRE AROUTIUNIAN** Concerto de Violon (1989) ROUBEN AHARONIAN - LOUSSINE ZAKARIAN Orchestre de Chambre d'Arménie Direction Rouben AHARONIAN
Vendredi 8 juin à 20 h. 30	**SOIREE MAURICE RAVEL** DEVY ERLIH - ANNIE JODRY - AÏDA MOURADIAN ANI et RAFFI PETROSSIAN - SETA TANYEL - ELENA VASSILIEVA
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՆԻՍ. – Ե. Գարաքէհեան իր կողակիցին Յասմիկ Գարաքէհեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ 750 Ֆր. կը նուիրէ Պարսամեան դպրոցին (Նիս) տանիլ «Յառաջ»էն) եւ 250 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԼԻՈՆ – ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ
ԱՐԱՔՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Մարսէյլի՝ «ԳԱՐՈՒՆ» Մանկանց երգչախումբի կողմէ:
Ղեկավարութեամբ՝
ԽԱՉԻԿ ԵԼՄԱՃԵԱՆԻ
Կիրակի, Հոկտեմբեր 29, ժամը 16-ին՝
Salle Molière
18, quai de Bondy, 69005 Lyon
Մուտք՝ 80 Ֆրանք:
Երախաներու՝ 50 Ֆրանք:

RENCONTRE

Le CENTRE CULTUREL SAINT-MESROB est heureux de vous inviter à rencontrer le Mercredi 25 Octobre, à partir de 19 heures, 10 bis, rue Thouin, 75005 - Paris, les artistes d'Arménie venus récemment exposer leurs œuvres à la *Chapelle Saint Louis de la Salpetrière.*

On pourra admirer quelques unes de leurs créations en compagnie d'artistes arméniens de France.

Ա Յ Ց՝
ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՆԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս Նոյեմբեր 1, Չորեքշաբթի օր յարգանքի ու ոգեկոչման խմբական այց մը կուտայ Պանեէօ Փարիզէնի գերեզմանատան հայ մտաւորականներու դամբանին:

Այս առթիւ սիրով կը հրաւիրուին ողբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, արուեստագէտներ եւ հասարակութիւնը:

Ծաղիկի դետեղումէն ետք ջերմօրէնք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ, անհետացած հայ մտաւորականներու յիշատակին:

Հաւաքոյթ՝ ժամը 15-ին Սիմըթիէռ ըը Պանեէօ Փարիզէնի գլխաւոր մուտքին, Ավընիւ Մարքս Տորմուա:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Փորթ տ'Օռլէանէն առնել թիւ 128 հանրակառքը եւ իջնել Սիմըթիէռ Փարիզէն կայանը:

«ՀԱՅ ՔՆԱՐ»

Աւանդական երաժշտական համոյթը՝
Պանեէոյի մէջ
կազմակերպուած՝
Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Քաշանի
Հ. Իսահակեան մասնաճիւղի կողմէ,
Հինգշաբթի, Հոկտ. 26-ին ժամը 20.30ին:
SainteMonique Եկեղեցիին սրահին մէջ:
Rond-point des Martyrs, Bagneux

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Իսիի Սուրբ Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցւոյ Ուխտի Օրը. Մատաղօրհնութիւն՝ Կիրակի օր, Նոյեմբեր 19-ին:

***

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը, Նոյեմբեր 11-ին, Շաբաթ երեկուն: Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25

MERCREDI
25 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.129 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNEE — No 17.129

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԱՅՓՑԻԿԻ մէջ, շուրջ 300 հազար եղած է այս անգամ ցուցարարներու թիւը: Ոստիկանութիւնը չէ միջամտած, հակառակ անոր որ արեւելեան Գերմանիոյ մեծագոյն ցոյցը կը նկատուի: Պահանջները չեն փոխուիր՝ բարեփոխումներ, ազատ ընտրութիւններ եւ լրագրողներն ալ խօսուն՝ .— «Կուսակցութեան պէտք չունինք, կուսակցութիւնն է որ մեզի պէտք ունի», «Ժողովուրդն ենք՝ էկոն՝, գործ կ'ուզենք»: Երկուշաբթի օրուան ցոյցերը այլեւս ընթացիկ դարձած են: Ցոյց մը տեղի ունեցած է նաեւ արեւելեան — Պէրլին:

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ Գերագոյն Խորհուրդը քուէարկած է Սահմանադրութեան յօդուածի մը փոփոխութեան առաջարկը, որով ուզպեկերէնը հռչակուած է երկրին պաշտօնական լեզուն: Վար — չապետն ալ հանուած է պաշտօնէն ու տեղը ընտրուած է Ղասըմով: Գերագոյն Խորհուրդի նոյն նիստը յայտնած է թէ լեզուին վերաբերող որոշումով կը սրբագրուի ստալինեան շրջանի պատմական անարդարութիւն մը, թէեւ ռուսերէնը պիտի շարունակէ գործածուիլ որպէս հաղորդակցութեան լեզու:

ԿՈՐԲԱՉՈՎ «Պրաւդա»ի խմբագրատունը գացած է Երկուշաբթի օր նոր խմբագրապետին հաստատման առթիւ: ԹԱՍ կը հաղորդէ որ Կորբաչով շնորհակալութիւն յայտնած է Վիկտոր Աֆանասիեւի կուսակցական մամուլի զարգացման բերած իր օժանդակութեան համար: Մտքերու անկեղծ փոխանակութիւն տեղի ունեցած է կուսակցական մամուլին դերին մասին եւ ընդհ. քարտուղարը՝ զգուշացուցած է լրագրողները «Աջի թէ ձախի ծայրայեղ տարրերու դէմ, որոնք կը ջանան իրենց տեսակէտները պարտադրել եւ խախտել պերեստրոյկայի նկատմամբ եղած վստահութիւնը»: Կուսակցութեան պաշտօնաթերթին նոր պատասխանատուն է Իվան Ֆրոլով:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ դաշնակցութեան ժողովրդական ճակատ մը հիմնած են աւելի քան 100 պատգամաւորներ, բնապահական, հայրենասիրական, կրօնական եւ նոյնիսկ միապետական հոսանքներու պատկանող: Ճակատը բազմակուսակցական դրութիւն մը կ'ուզէ եւ ռուսական մշակոյթին պահպանումը: Մասնակցողներու մէջ ցարական դրօշակ պարզողներ ալ եղած են:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ «Վահան Միութիւն» մկրտուած շարժումի մը ծնունդ տուած են զինուորականներ, որոնց նպատակն է.— «Զինուորականներու եւ իրենց ընտանիքներուն ընկերային պաշտպանութիւնը: Հիմնողներն են 50 սպաներ պահեստի եւ գործօն եւ ընդունուած ծրագիր — կանոնագիրը կատարուած է հրաւիրուած 150 պատգամաւորներու կողմէ: Պաշտպանութեան նախարարութիւնը դէշ աչքով կը նայի այս շարժումին եւ «լրտեսներ» ալ ղրկեր է համագումարին, բայց աւելորդ գործ տեսեր է, կ'ըսեն, քանի «Իզվեստիա» հարազատ պատկերը տուեր է, մանրամասնօրէն:

ԾԵՐԱԿՈՅՏԻ նախագահը՝ Ալէն Փոհէր, 80 տարեկան, որ բաւական բանալէճերէ ետք կրցաւ ապահովել իր 8-րդ վերընտրութիւնը, հիւանդանոց փոխադրուեցաւ, անկումի մը հետեւանքով: Նախագահին աջ դաստակը եւ կոնքը թեթեւ բեկումներ ունին:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՏՊԱՔԱՆԱԿ՝ 172 ՀԱԶԱՐ

Երեւանի մարզական թերթը՝ «Հայաստանի Ֆիզկուլտուրնիկ» հրատարակեց, Հոկտեմբեր 14-ին, իր 5000-րդ թիւը: Թէեւ փոքր ծաւալով, ինչպէս նոյն կարգի թերթերը միւս հանրապետութիւններուն մէջ, «Հ. Ֆ». կը սատարէ մարմնակրթութեան զարգացման 1956-էն ի վեր: Կը հրատարակուի շաբաթը երեք անգամ: Առաջին թիւին տպաքանակը եղած է 2 հազար: Ներկայիս կը հասնի մինչեւ 172 հազարի, երբ թուղթի տագնապ չըլլայ:

***

● ՎԱԼԱՆՍ ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՆԱՅ

Կրկնակի հաճելի է հակառակորդի դաշտի վրայ յաղթելը: Վալանսի Հ. Մ-ը Ֆրանսայի 3-րդ դասակարգի ախոյեանութեան ի հաշիւ Թուլոնի մէջ, յաջողած է պահել առաւելութիւնը՝ 2 – 1:

Այս յաղթանակը կը մօտեցնէ հայանուն ակումբը առաջատարներու խմբակին: 5-րդ է ներկայիս. երկու կէտերով միայն ետ կը մնայ առաջատարէն՝ որ Մոնաքոն է:

Այս շաբթու վերջը, Վալանսի մէջ, կարելի է ակնկալել Հ.Մ.-էն նոր յաջողութիւն մը, կը հիւրընկալէ Մարսէյլի արհեստավարժ ակումբին պահեստին՝ որուն մէջ ընդհանրապէս կ'ըլլայ Հայ մը, անունը՝ Պօղոսեան:

***

● Հ. Մ. Ը. Մ. ԼԻՈՆ – ՏԷՍԻՆ՝ ՏԵՂ ՔԱՅԼ

Իր դաշտին վրայ, Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսին չէ կրցած օգտագործել կոլ նշանակելու բազմաթիւ առիթներ. յաջողած է միայն կոլի վերածել փէնալթի մը եւ ի վերջոյ գոհացած է հաւասարութեամբ մը (1 – 1) Ֆէզէնի դէմ: Այս վերջինը վերելքի թեկնածուներէն մէկն է: Հ. Մ. Ը. Մ. միշտ առաջատար է, բայց մինակը չէ:

Նոյն դասակարգին մէջ, Վալանսի Հ. Մ.-ին պահեստին ալ հաւասար արդիւնք (1 – 1) ձեւի ձգած է Ռոշ – լա – Մոլիէրի մէջ: Վալանս երրորդ է դասաւորումին վրայ:

Յառաջիկայ Կիրակի, Հ. Մ. Ը. Մ. կը խաղայ ի հաշիւ Ֆրանսայի բաժակի 4-րդ հանդրուանին: Կը հիւրընկալէ Լիոնի Սպանացիներուն խումբը: Թէեւ չորս աստիճանի դասակարգային տարբերութիւն մը կայ ի նպաստ հայանուն ակումբին, բայց Հ. Մ. Ը. Մ. պէտք է զգոյշ ըլլայ. բաժակախաղերու մէջ կը պատահին միշտ ակնկալներ:

***

● Հ. Մ. Ը. Մ. (2) ԱՌԱՋԱՏԱՐ

Նահանգային եւ պատանեկան առաջնութիւններուն մէջ, մեր խումբերը լաւ դիրքեր ունին ներկայիս. իրաւ է որ մրցաշրջանին սկիզբն ենք միայն:

Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսին (2), յաղթելէ վերջ Կրինէլի (3 – 1), կ'ամրապնդէ իր առաջատարի դիրքը, Ռոնի ախոյեանութեան մէջ:

Առաջատար է նաեւ Վալանսի Հ. Մ.-ին ժիւնիոր խումբը Լինի մրցաշարքին մէջ. ունեցած է հաւասար արդիւնք (1 – 1) Վիլէօրպանի հետ: Մինիմ խումբը յաղթած է Սէն – Թ'էթիէնի 7 – 0: Երկրորդ է դասաւորումին վրայ:

Ռոնի առաջնութեան ի հաշիւ, Վիէնի Հ. Մ.-ին առաջին խումբը պարտուած է Լ'Ամրէլի մէջ՝ 3 – 1. կը լքէ իր առաջատարի դիրքը:

Փարիզեան շրջանին մէջ, հաւասար արդիւնք (1 – 1) Ալֆորվիլի եւ Նոժանի միջեւ: Իսկ Հ. Մ.-ը յաջող խաղ մը ունեցած է Քլամարի դէմ՝ 3 – 0. լաւ դիրքի վրայ է, հիմակուհիմա, դէպի յուսացուած վերելքը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 18 / 20)

ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՎԵՐՍԿՍԻ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հոկտեմբեր 13-էն 15 Նորաշէնի երկաթուղիով (Նախիջեւանի ճամբով) Հայաստան հասած է 2625 վակոնէ բաղկացեալ 50 կառախումբ, իսկ Իջեւանի երկաթուղիով՝ 333 վակոնէ բաղկացեալ 7 կառախումբ: Հիմնականին մէջ անոնք շինանիւթեր են, սնդեղէնը եւ վառելանիւթը քիչ է: Առաջուան պէս, վակոնները ջարդոցած են, սիթեռններու մէջ վառելանիւթը պակսած է, որոշ սնդամթերքներ փճացած են:

Ընդհանուր առմամբ, երկաթուղային երթեւեկը օրէ օր կը բարելաւուի: Այսպէս, Հոկտեմբեր 16-ին Նորաշէնի երկաթուղիով հասած է 15, իսկ Իջեւանի երկաթուղիով՝ 3 կառախումբ: Անոնց մէջ կան 81 սիթեռն վառելանիւթ, 118 վակոն տնակներ, 80 վակոն շինանիւթ:

Նոյն օրը Վրաստանի ճամբով հասած 8 կառախումբերուն մէջ կային 46 սիթեռն վառելանիւթ, 28 վակոն տնակներ, 30 վակոն սննդեղէն եւ 82 վակոն այլ ապրանքներ:

***

...ԵՒ ԴԷՊԻ ԱՐՑԱԽ

Ազրպէյճանի կողմէ դէպի ԼՂԻՄ տանող միակ երկաթուղիին շրջափակման պատճառած երկարատեւ անգործութենէն յետոյ վերստին աշխուժացած է Ստեփանակերտի կայարանը: Այսպէս, Հոկտեմբեր 16-ին մարզը ստացած է 15 սիթեռն վառելանիւթ: Սակայն դեռ վաղ է լաւատեսական հետեւութիւններ ընելու համար, որովհետեւ այդ պաշարը կը բաւէ միայն 2 – 3 օր:

Արդարեւ, յաջորդ օրը ստացուած երկու կառախումբերուն մէջ ոչ մէկ սիթեռն գտնուած է: Հիմնականին մէջ շինանիւթերով բեռցուած վակոններ են: Սեպտեմբերի սկիզբէն ի վեր ինքնավար մարզ չէ հասած սննդեղէնով բեռցուած որեւէ վակոն:

Վառելանիւթի սուր պակասը կ'ազդէ բեռնաթափման աշխատանքներուն վրայ: Օրինակ, Հոկտեմբեր 17-ին պարպուած է միայն 21 վակոն: Այնպէս որ մարզին շրջափակման վերացումին մասին խօսիլը շուտ է, մանաւանդ որ կառուղիներու ապաշրջափակման մասին դեռ չի խօսուիր իսկ:

Հոկտեմբեր 16-ին Խորհ. Միութեան հաղորդակցութեան ճամբաներու Նախարարութեան կեդրոնատեղին կայացած մամուլի ասուլիսին, Բաքուէն նոր վերադարձած փոխ Նախարարը՝ Լ. Պինդարեւով ըսած է թէ կարելի չէ երթեւեկութիւնը վերջնապէս կայունացած համարելու երաշխիք տալ: Ան ըսած է թէ Ազրպէյճանի ժողովրդական ճակատը կը շարունակէ թելադրել իր պայմանները: Անոնք կը պահանջեն որ ԼՂԻՄ-ի ղեկավարութեան կազմը փոխուի եւ որ Խորհ. Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին չըքննարկուին Լ. Ղարաբաղին առնչուող հարցեր:

ԹԵՆԻՍ

● ՔԱԹԷՐԻՆԱ ԿԸ ՅԱՂԹԷ

Անցեալ շաբաթ, Քաթէրինա Մալէեւա Ֆրանսա էր իր մօրը հետ, ծնեալ՝ Պէրպէրեան: Կը մասնակցէր Պայոնի միջազգային մրցաշարքին: Հասած է աւարտականին եւ յաջողած է յաղթել սպանացի Քոնչիթա Մարթինէզի՝ 6 – 2, 6 – 2, շատոնց է որ պուլկարահայ օրիորդը չէր շահած մրցաշարք մը. իրաւ է որ, քանի մը շաբաթներ, խնամքի տակ էր, ուսէն վնասուած էր: Կը թուի թէ վերագտած է իր ֆիզիքական լաւագոյն վիճակը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԱՆԻԻ ՀԱԶԱՐԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Հոկտեմբեր 21-ին, Նիւ – Եորքի Հիսթորիքըլ Սոսայթիի մէջ, տեղի ունեցաւ Անիի 1000-ամեակին նուիրուած արուեստի պատմութեան միջազգային առաջին սիմպոզիոմը: Այս առթիւ, հետեւեալ նամակը ղրկուած է ՈՒՆԷՍՔՕ-ի ընդհ. տնօրէն՝ Պր. Մայորի. –

***

M. FEDERICO MAYOR
Directeur Général de l'UNESCO

24 Octobre 1989

Cher M. MAYOR,

Le Premier Symposium international d'histoire de l'art consacré au Millénaire de la capitale de l'Arménie médiévale, Ani, a eu lieu, ce samedi 21 octobre 1989 à la New York Historical Society.

D'éminents spécialistes venus des Etats-Unis d'Amérique, d'Union Soviétique, d'Italie et de France y ont présenté l'importance historique, archéologique et esthétique de cet ensemble unique d'architecture médiévale que constitue Ani. Le symposium a mis en évidence le très grave état de dégradation de ces monuments, dû à une totale absence d'entretien de la part des autorités locales.

Il a été porté à la connaissance des participants, toutefois, que des fouilles ont été entreprises sur le site d'Ani et que les vestiges découverts ont été transférés à Kars et dans d'autres lieux. Les participants au Symposium ont constaté que ce transfert était contraire aux résolutions de l'ICOMOS qui prévoient que les trouvailles archéologiques soient maintenues in situ.

L'UNESCO, qui il est vrai, ne peut entreprendre de restauration sans l'accord des autorités du pays concerné, n'a pas dans sa vocation de rester indifférent et de permettre que des monuments d'une valeur inappréciable subissent une irréparable dégradation.

Au nom de tous les participants à ce symposium, appel est fait à l'UNESCO, pour que, selon les moyens les mieux appropriés et en accord avec les autorités locales responsables des monuments situés sur leur territoire, des mesures urgentes soient prises afin d'éviter la disparition de ces monuments.

ARCHEVEQUE
MESROB ASHJIAN
Prélat
Au nom des participants
au Symposium du Millénaire d'Ani

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Ամէն դպրոցական վերամուտ իր նորութիւնները կը բերէ: Գրեթէ ամէն տարի զանազան փոփոխութիւններ կ'առաջարկուին: Մէկը «ուղղագրութեան բարեփոխութեան» ետեւէն ինկած է, միւսը աճապարանք կը հնչեցնէ ընդհանուր գիտելիքներու մարզին մէջ դիտուող նահանջին մասին: Կան «դպրոցի կռիւներ», ընթերցանութեան եւ քերականութեան դասաւանդման եղանակներուն շուրջ, կան վերջապէս սուր եւ խուլ պայքարներ դըպրոցական ծրագրերուն բովանդակութեան մասին: Այս վերջին մարզին մէջ ամենաբուռն բախումները միշտ տեղի կ'ունենան «Մարդկային Գիտութիւններու» (Sciences humaines) սահմաններուն մէջ եւ յատկապէս Պատմութեան եւ Աշխարհագրութեան դասագիրքերուն բովանդակութեան շուրջ: Բոլորին մտահոգութիւնը պարզ է՝ պատմութիւնը և աշխարհագրութիւնը ինքնաբերաբար ամենասերտ կապերը ունին քաղաքականութեան հետ–աւելի՝ պատմութիւնն ու աշխարհագրութիւնը խորապէս շաղախուած են եւ ուրիշ բան չեն եթէ ոչ քաղաքականութիւն: Ուրեմն այստեղ առաւել եւս ուշադրութեամբ եւ զգուշութեամբ պէտք է հետեւիլ, չըսելու համար հսկել, երկու վերոյիշեալ նիւթերուն բովանդակութեան եւ ուսուցման եղանակներուն, ապահովելու համար առաւելագոյն «չէզոքութիւնը»: Ինչո՞ւ: Պարզ է: Թուաբանութիւնը, քիմիան եւ ֆիզիքը ընդունուած են որպէս «Ճշգրիտ Գիտութիւններ» (Sciences Exactes) ուրեմն անոնց դասաւորումը չի կրնար կասկածի ենթարկուիլ (թէեւ ամէն ինչ կարելի է Հայոց համար...): Հարցը բոլորովին տարբեր է երբ կարգը կուգայ Պատմութեան եւ աշխարհագրութեան: Ծրագրի իւրաքանչիւր փոփոխութիւն (հինգ կամ վեց տարին անգամ մը) նոր վէճերու եւ մրցակցութիւններու առիթ կը ստեղծէ: 1989 – 1990 տարեշրջանին, Լուսաւորութեան Նախարարութեան հրահանգով, փոփոխութեան ենթարկուեցաւ երկրորդական վարժարաններու վերջին դասարանի (Classe de Terminale), այսինքն պաքալորէայի պատրաստող, պատմութեան եւ աշխարհագրութեան ծրագիրը: Այս անգամ եւս, ըստ աւանդութեան, թեր ու դէմ եղողները իրար անցան (1):

Վերջին դասարանի ծրագիրը կ'ընդգրկէ հետեւեալ գլուխները.

– Միջազգային յարաբերութիւնները Երկրորդ համաշխարհային պատերազմէն մինչեւ այսօր:

– Արեւմտեան – Ազատ տնտեսութեան – եւ Արեւելեան ընկերվարական – պլօքներու եւ՝

– «Երրորդ աշխարհի», այսինքն Լատին Ամերիկայի, Ափրիկէի եւ Ասիոյ թերաճ երկիրներու, ռազմագիտական, քաղաքական, մշակութային եւ կրօնական հարցերը:

Աշխարհագրութեան մարզին մէջ շեշտը առաւելաբար կը դրուի նոյն երկիրներու տնտեսական եւ ժողովրդագրական (տեմոկրաֆիք) խնդիրներուն վրայ:

Երկուքին մէջ կարեւոր տեղ մը տրուած է անշուշտ Խորհրդային Միութեան, մանաւանդ նորագոյն շրջանին ծաւալող հրապարակայնութեան եւ վերակառուցման կորպաչովեան քաղաքականութեան: Այս վերջինին հետ կապուած է բնականաբար Խորհրդային Միութեան մէջ ապրող ազգերու խնդիրը:

Հրատարակուած նոր դասագիրքերուն մէջ (մօտ՝ քսան հատորներ) գրեթէ առանց բացառութեան լայն տեղ կը տրուի Արցախեան Շարժումին եւ անոր ընդմէջէն Հայաստանին եւ խորհրդային միւս հանրապետութիւններուն, յատկապէս մերձաւոր պալթեան:

Արցախեան շարժումը, Սումգայիթի եւ Կիրովապատի սպանդները եւ երկրաշարժը անտարակոյս պատճառներ եղան որպէսզի ամէնուրեք հանրութիւնը ծանօթանար Հայաստանին եւ Հայ ժողովուրդին: Այսպէսով, ամբողջ աշխարհը իմացաւ երբեմն զարմանքով, որ «Հայութիւն» եւ «Գաղթականութիւն» բառերը միշտ հոմանիշ չեն: Բոլորին յայտնի եղաւ որ կայ խորհրդային հանրապետութիւն մը որ կը կոչուի Հայաստան եւ ժողովուրդ մը որ կառչած կը մնայ իր պապենական հողերուն: 1988ի Փետրուարէն սկսեալ, կէսօր եւ իրիկուն, հեռատեսիլի մէկ կայանէն միւսը սկսանք վազել տեսնելու եւ լսելու համար Մայր հողէն եւ Հայոց Արցախէն հասնող անհաւատալի եւ անպատմելի տեսարաններն ու լուրերը:

Մեզի համար նոյն ժամանակ եւ ուրախութիւն էր եւ տխրութիւն, եթէ նկատի ունենանք պարագաները, յուզիչ էր նոյնիսկ տեսնել որ Հայաստանը – գրեթէ – «սովորական երկիր» մը դարձած էր – միւս երկիրներուն պէս: Հեռատեսիլի պաստառին վրայ, մեծ գիրերով, կը կարդայինք վերջապէս «մոգական» բառը՝ ARMENIE, զարդարուած Հայաստանի պետական դրօշով: Երեւանի եւ Հայաստանի քարտէսները արդէն բոլորին համար սովորական դարձած էին: Հանրածանօթ լրագրողներ կը խօսէին Երեւանէն եւ ցաւօք, աւելի ուշ, Լենինականէն եւ Սպիտակէն: Մէկ խօսքով մեր մեծ դըժբախտութեան հետ զուգահեռ, մենք գտանք այն միջազգային ճանաչումը որուն կը ձգտէինք տասնեակ տարիներէ ի վեր:

Սակայն իրարու յաջորդող միջազգային նոր խնդիրները շատ – շուտ մոռնալ տուին այս բոլորը: Երկրաշարժէն վեց ամիս յետոյ «ոգեկոչումները» սկսան հազուադէպ դառնալ: Յուլիս 4-ին, Միխայիլ Կորպաչովի այցելութեան ժամանակ հազիւ թէ մէկ կամ երկու անգամ Հայաստանի անունը յիշուեցաւ: Ուրեմն մենք մեզի հարց կրնանք տալ՝ ի՞նչ պիտի մնայ 1988-ի այս հրաշալի եւ միաժամանակ սոսկալի տարիէն:

Այս հարցումին սկսած են պատասխանել պատմաբանները եւ քաղաքագէտները: Կան անշուշտ այն հարիւրաւոր, չըսելու համար հազարաւոր, յօդուածները որոնք լոյս տեսան միջազգային մամնագիտական կամ ոչ, մամուլին մէջ: Անոնք այնքան շատցած են այլեւս որ իրենց թիւումը անհնար է (2): Կան արդէն անմիջական եւ շօշափելի արդիւնքներ՝ օրինակի համար Արցախը Հայաստանին վերամիացնելու պահանջը պատճառ եղաւ որպէսզի (Հայաստան ոչ դանցառելի) տեղ մը գրաւէր Ֆրանսայի պետական դպրոցներու պատմութեան եւ աշխարհագրութեան գիրքերուն մէջ: Ի՞նչ գինով...

Ազգամիջեան յարաբերութիւններէն զատ, բոլոր հեղինակները կ'անդրադառնան նաեւ բնապահական, ընկերային տնտեսական եւ այլ հարցերուն, որոնք երկու տարիներէ ի վեր կը յուզեն ոչ միայն Հայաստանը, այլ՝ ամբողջ Խորհրդային Միութիւնը: Սակայն առաջին անգամ ըլլալով գուցէ Խորհրդային Միութիւնը կը ներկայացուի եւ կ'ուսումնասիրուի իր զանազանութիւններուն ընդմէջէն, որպէս դաշնակցութիւն մը կազմուած տարբեր երկիրներէ: Հայաստան եւ Արցախ իրենց ինքնուրոյն տեղը ունին անշուշտ այստեղ չափազանցած չենք ըլլար եթէ աւելցնենք ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹ տեղ մը:

Բոլոր հատորներուն մէջ կը գտնուին բազմաթիւ նկարներ երեւանեան ցոյցերէն ուր կը տեսնուին ծովածաւալ բազմութիւններ. Եռագոյններով, պաստառներով: Քիչ մը հայերէն գիտցողը կրնայ նոյնիսկ պարզուող լոզունգները կարդալ՝ «Ընդունիլ 1915 թ. եւ Սումգայիթի Եղեռնը», «Հանել յատուկ դրութիւնը Արցախից», «Մի Ազգ, մի Հանրապետութիւն» եւայլն... (3):

Լայն տեղ տրուած է գրեթէ ամէնուրեք Սումգայիթի եւ Ազրպէյճանի միւս քաղաքներուն մէջ կազմակերպուած սպանդներուն (4):

Կան անշուշտ քանի մը սխալներ, ինչպէս միշտ: Օրինակի համար երբ կ'ըսուի որ ազգամիջեան կռիւներուն մէջ մէկ կողմը Ազերիներն են եւ միւս կողմը «կաթողիկէ» Հայերը (5):

Բոլորին մէջ լայնօրէն կ'օգտագործուին մամուլէն առնուած յօդուածներ՝ «Լիպերասիոն» օրաթերթի աշխատակից Ալեքսանտր Ատլէրէն կամ Ժան Քէհայեանէն: Նկարներուն եւ բնութագրերուն կողքին կան նաեւ յաջող քարտէսներ (6):

Աշխարհագրութեան բոլոր գիրքերը կը ծանրանան ժողովրդագրական – տեմոկրաֆիք – տուեալներուն վրայ: Ի մասնաւորի կարեւորութիւն կը տրուի կեդրոնական Ասիայի եւ Կովկասի հանրապետութիւններու բնակչութեան բնական աճին: Կան յատուկ պարապմունքներ ուր աշակերտին կը թելադրուի բաղդատութիւններ ընել Ուկրանիոյ եւ Հայաստանի Հանրապետութիւններու բնակչութեան աճին մասին, եւայլն... (7):

Հեղինակները նոյնպէս կը շօշափեն կարգ մը ընկերային հարցեր, ինչպէս՝ ալքոլամոլութիւնը: Այս մասին կ'ըսուի որ Հայաստան խորհրդային այն հանրապետութիւնն է ուր ալքոլամոլութիւնը «ամենափոքր» աւերները կը գործէ – գոնէ առողջապահական դետնին վրայ (8): Բախտաւոր Հայեր...

Այսքանը՝ վերջին դասարանի դասագիրքերուն մասին:

Գալով միւս դասարաններուն, պէտք է ըսել որ կացութիւնը աւելի մտահոգիչ է:

Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի մասին քանի մը տեղեկութիւններ կարելի է քաղել երկրորդական վարժարաններու հինգերորդ դասարանի պատմութեան դասագիրքերէն, Լաւագոյն պարագային «Հայաստան» բառը կը կարդացուի բիւզանդական քաղաքակրթութեան կամ խաչակիրներու արշաւանքներուն նուիրուած գլուխներուն մէջ (9): Բայց շատ անգամ Հայաստանի յիշատակութիւնն իսկ չկայ (10): Ուրեմն Ֆրանսացի աշակերտներուն ջախջախիչ մեծամասնութեան համար, այն զանգուածին որ պագալորէայի չի հասնիր, Հայաստանը ոչ կայ ոչ ալ եղած է...:

Մեծ Եղեռնի «հետքերը» կարելի է գտնել առաջին դասարանի (Classe de première) քանի մը գիրքերուն մէջ միայն:

Հարկ է նշել այստեղ որ հինգ կամ վեց տարիներ առաջ պատրաստուած դասագիրքերուն շատերը հանգամանօրէն եւ ճիշդ որակումներով – գործածելով «ցեղասպանութիւն» (Génocide) բառը–կ'անդրադառնային մեր արդի պատմութեան: Ցաւօք սակայն կը նկատենք որ անցեալ տարի (1988 – 1989 տարեշրջանին) նոյն դասարանին համար պատրաստուած եւ հրատարակուած նոր դասագիրքերուն մէջ խոշորացոյցով պէտք է փնտռել «Հայկական Հարց»ին հետ առնչուող տեղեկութիւններ: Ի՞նչ են այս նահանջին պատճառները: Թրքական նոր ճնշումնե՞ր, հրատարակիչներու եւ հեղինակներու մոռացութի՞ւնը, կամ մեր անտարբերութի՞ւնը:

Ինչ որ ալ ըլլան այդ պատճառները փափաքելի պիտի ըլլար որ մեր համալսարանականները – առաջին հերթին պատմաբանները – այս կարեւոր հարցով հետաքրքրուէին առանց յապաղումի: Կարելի չէ մէկ կողմէն ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչումը պահանջել, հատորներ գրել այդ մասին եւ չզբաղիլ ամենատարրական այս գործերով: Այս դասագիրքերը պատրաստող մասնագէտներուն երկար ցուցակին մէջ կար միայն մէկ հայուհիի մը անունը: Զարմանալի չէ՞:

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

Լիոն, – Հոկտեմբեր 89

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) Autour des Nouveaux Programmes de Terminales. **Historiens et Géographes** Nº 323. Mai - Juin 89. pp. 16 - 22.

(2) Երկու օրինակներ. — **Géopolitique**, Eté 89; édité par l'Institut International de Géopolitique - Paris.
Vision du Monde 88. Nº 1 - hors série. Paris, pp. 38 - 40 et 66.

(3) **Géographie**. Classe de Terminale. Hatier, Paris, 1989, p. 277.

(4) «La Haine à Kirovabad». **Géographie** de Terminale. Sous la direction de A. Frémont. Bordas, Paris, 1989, p. 205.
«Les Pogroms anti-Arméniens en Azerbaïdjan». **Histoire**. Classe de Terminale. Collection A. Gauthier. Editeur Brial. Paris, 1989, p. 184.

(5) **Histoire**. Terminale. Sous la direction de J. Marseille. Nathan. Paris, 1989, p. 240.
Géographie. Terminale. Collection A. Gauthier, p. 270.

(6) «Les Nationalités dans le pays du Caucase» dans **Géographie - Le Monde Actuel**. Terminale. Librairie Delagrave. Paris, 1989, sous la direction de R. Froment, p. 298.

(7) «L'Evolution de la Population en U.R.S.S. deux exemples: l'Arménie et l'Ukraine, նոյնը՝ էջ 346:

(8) «L'Alcoolisme comme facteur de moralité en U.R.S.S.». **Géographie** de Terminale. Bordas. p. 203.

(9) **Histoire - Géographie** 5e. Collection Grell. Istra. 1987, pp. 8 et 9.

(10) **Histoire - Géographie** 5e. Nathan. 1985.

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ ԴՐՈՒԱԳ ՄԸ ՊՐԱԹԻՍԼԱՒԱ

Չեխոսլովաքիոյ Պրաթիսլաւա քաղաքին ազգային պատկերասրահը կը պահպանէ ԺԶ. դարու անյայտ հեղինակի մը հետաքրքրական մէկ գործը: Այն ստեղծուած է Պրաթիսլաւայի Սուրբ Կոսմ եւ Տամիանօ Եկեղեցիին մէջ եւ կը ներկայացնէ փայտի վրայ մինիաներկերով (թէմփէրա) կատարուած նկար մը, որուն նիւթը առնուած է Հայոց հնագոյն պատմութենէն:

Այդ պատմութիւնը մեզի հասած է Մովսէս Խորենացիի «Հայոց պատմութեան» միջոցով, որ սակայն այլ լեզուներով թարգմանուած է միայն ԺԸ. – ԺԹ. դարերուն:

Ուրեմն այդ պատմութեան նիւթը ինչպէ՞ս կրնար ԺԶ. դարուն յայտնի դառնալ Սլովիոյ մէջ:

Կը մնայ ենթադրել որ այդ անյայտ հեղինակը Խորենացիի պատմութեան քաջատեղեակ Հայ մը եղած ըլլայ:

Ինչպէս յայտնի է, Խորենացի իր պատմութեան Բ. գիրքին մէկ հատուածին մէջ ներկայացուած է Հայոց Աբգար թագաւորին թուղթը (Նամակը) Քրիստոսին: Խորենացիի հասած աւանդութեան համաձայն, Հայոց Աբգար արքան տառապեր է անբուժելի հիւանդութեամբ մը: Լսելով որ Քրիստոս ամէն տեսակ հիւանդութիւններ կը բուժէ, ան այդ նամակով իրմէ կը խնդրէ որ գայ Հայաստան եւ զինք բուժէ:

Այդ Նամակ – հրաւէրը Երուսաղէմ կը տանի Հայոց արքային պալատական ծառայողներէն մին՝ Անան, որ եղեր է նաեւ նկարիչ: Երբ Աբգարի Նամակը կը հասնի Քրիստոսին, ան Թովմաս առաքեալին կը հրամայէ իր անունով հետեւեալ նամակը գրկել.

«Երանի անոր, որ ինծի կը հաւատայ, թէկուզ չէ տեսած: Իմ մասին կ'ըսուի թէ, անոնք որոնք զիս կը տեսնեն, ինծի չեն հաւատար: Դուն գրած էիր որ քովդ գամ: Բայց ես հոս պէտք է կատարեմ այն ամէնը, որուն համար ղրկուած եմ: Երբ այս բոլորը կատարեմ, կը համբառնամ ...Այն ատեն քովդ կը ղրկեմ աշակերտներէս մէկը, որ ցաւերդ ապաքինէ եւ կեանք շնորհէ քեզի ու քեզի հետ եղողներուն»:

Այնուհետեւ կ'ըսուի թէ Քրիստոսի այս թուղթը Աբգար արքային հասցուցեր է նոյն Անանը: Ըստ առասպելին, Նամակին հետ ան արքային բերեր է նաեւ Քրիստոսի նկարը, որ ըստ Խորենացիի, մինչեւ իր «Պատմութիւն»ը գրելու ժամանակները (Ե. դար), գտնուեր է Եդեսիա քաղաքը:

Ահա այս նիւթն է որ պատկերուած է Պրաթիսլաւայի պատկերասրահը գտնուող մանրանկարչական այդ նուրբ աշխատանքին մէջ:

Այդ ստեղծագործութեան վերարտադրութիւնը զետեղուած է Պրաթիսլաւա լոյս տեսած սրբապատկերներու շքեղ ալպոմին մէջ:

ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

60ԱՄԵԱԿ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՎԻԷՆԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

Ֆրանսահայ գաղութին համար, եզակի երեւոյթ է նշել հայկական դպրոցի մը, թէկուզ միօրեայ 60-ամեակը: Այս տօնախմբութեան է որ, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը հրաւիրած էր գաղութը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 15ին «Թէաթր Մինիսիփալ», բարձր հովանաւորութեամբ՝ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի:

Արփինէ Մուրատեան՝ նախագահուհին մասնաճիւղին, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան բացաւ հանդիսութիւնը: Կապոյտ Խաչը պանէշի վրայ է60 տարիէ ի վեր, ըսաւ ան, ծառայելով ժողովուրդին եւ նուիրուելով կրթական ու դաստիարակչական գործունէութեան եւ աւելցուց՝ «պատի՛ւ, բոլոր անոնց, որոնք այս 60-ամեակը կերտեցին. ազգապահպանման ճշմարիտ եւ միակ նպատակը: Կապոյտ Խաչին ամենամեծ հպարտութիւնը իր անդամներուն փոխաքերութեան եւ նուիրումի ոգին է»: Ապա, երախտագիտութեամբ յիշեց 60 տարուան ընթացքին ուսուցչական պաշտօն վարած անձերու անունները:

Դպրոցի աշակերտութիւնը սկսաւ գեղարուեստական յայտագիրը երկու խմբերգներով սակայն Ժան – Փիէռ Ներկարարեանի հայկական աւանդական գործիքային նուագախումբն է որ գլխաւոր բաժինը ապահովեց: Ժողովրդական երգեր եւ երաժշտութիւն յատկապէս Խաչատուր Աւետիսեանի գործերէն, բայց նաեւ Սայաթ Նովա: Նուագախումբը մեծ ջանադրութեամբ, պահելով հայ ժողովրդական երաժշտութեան ինքնատիպ յատկանիշերը, հարազատութեան մը գնահատելի փնտռտուքով կրցաւ արտայայտել ժողովուրդին բարքերէն եկող զգացումներ, ապրումներ, տենչեր՝ ուրախութեան, սիրոյ հայրենաբաղձութեան ինչպէս՝ «Տօնական», «Ախլցխայի պար», «Հայկական շուրջպարեր», «Որոտողի պար» եւ այլ կտորներու մէջ: Յաջող ելոյթ մը որ առաւել ամբողջացուց եւ գեղեցկացուց երգչուհի՝ Սիրանոյշ Ուղտան իր ջերմ եւ հաղորդական ձայնով, մէջ ընդ մէջ մեկնաբանելով «Ատանայի Ողբ», «Սիրոյ Այրուցք», «Մշոյ Աղջիկ» եւ փունջ մը Սայաթ Նովայի երգերէն:

Օրուան բանախօսն էր՝ Կարօ Յովսէփեան, Մարսէյլէն հրաւիրուած: Հանդիսութեան զօտեպնդիչ երեւոյթը գիտել տալէ յետոյ, խօսեցաւ Կապոյտ Խաչի 60 տարիներու ներկայութեան եւ գործունէութեան, Ֆրանսայի մէջ, ու անոր առաքելութեան առանցքը կազմող յաջորդական սերունդներու հայեցի պատրաստութեան ու դաստիարակութեան գործի մասին եւ յատկապէս շեշտեց.– «Սփիւռքի հայակուլ ալիքներու եւ հայակործան փոթորիկներու ընդմէջէն այքուքենը գրող եւ «Քո մայր լեզուն չմոռանաս»ը պատգամող միութիւնն եղաւ Կապոյտ խաչը որ ամէնուրեք ջանաց մշտավառ պահել երբագը հայ դպրոցին»: Երախտագիտութեամբ ողեկոչեց վաստակն անոնց, որոնք, Վիէնի մէջ, 60 տարի պահեցին հայերէնի դասընթացքներ, ի գին զոհողութիւններու, սպառելով ժամանակ, ուժ, չունչ, եւ տալով իրենց առօրեայ դժուար կեանքէն բաժին մը հայ դպրոցին որպէսզի հայ մանուկին շրթներուն վրայ ծաղկի միշտ խօսքը եւ բառբառը մեսրոպեան:

Ապա, Կարօ Յովսէփեան ընդգծեց միօրեայ դպրոցներու կարեւորութիւնն ու նաեւ սահմանները: Ծանրացաւ լեզուի պահպանումի հրամայականին վրայ եւ ըսաւ թէ անմիջական ապագան ամէնօրեայ հայ դպրոցն է՝ որպէս հայապահպանման առաջին եւ ամէնէն ամուր օրրան: Խարանեց Ֆրանսայի հայ գաղութի դպրոցական տկար ցանցը եւ ժողովուրդի անտարբերութիւնն ու տարօրինակութիւնը, քանի դպրոց գոյութիւն ունեցող տեղն իսկ աշակերտ չի տար: Բանախօսը, սակայն, խրախուսիչ խօսքերով վերջացուց իր ելոյթը եւ հրաւիրեց ներկաները թիկունք կանգնիլ հայ դպրոցներուն, որոնք, ըսաւ, մեր ինքնապաշտպանութեան զօրանոցներն են:

Գեղարուեստական յայտագիրը վերջ գտաւ Հայաստանի զանազան գաւառներու հարսանեկան կամ այլ տարազներու ներկայացումի տողանցքով մը: Այսպէս՝ ԺԶ. — ԺԷ. դարու Նոր Ջուղայի հայուհիի տարազ, Զէյթունի աղջկայ տարազ, Թալինի շրջանի քաղաքացի կնոջ տարազ, ԺԹ. դարու Շամախի նորահարսի հագուստ, Ղարաբաղի աղջկայ ամէնօրեայ հագուստ, Ակնցի նորահարսի հագուստ անցեալ դարու, նոյնպէս Ամասիայի հարսանեկան տարազ, Ախալցխայի հարսանեկան տարազ ուր ոսկեթել ասեղնագործուած թաւիշէ գզնոցին վրայ կարուած է հարսին ինքնութիւնն ու ամուսնութեան թուականը, ապա ԺԲ. դարու Վասպուրականի շրջանի քաղաքացի կնոջ տարազ մը եւ վերջապէս Ն. Ք. 9-րդ դարու Ուրարտական դիցուհին: Գեղեցիկ եւ ինքնատիպ աշխատանք մը:

Նախքան այս եզրափակիչ բաժինը, մեներգեց Տիկին Գլարա Թադէոսեան (Ծիրանի ծառ, Կոմիտասէն եւ Իմ երգը՝ Ալէմշահէն) դաշնակի ընկերակցութեամբ Նաթալի Մուրատեանի:

Գնահատական եւ քաջալերական խօսքերէ յետոյ, Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան «Պահպանիչ»ով եւ արտասանուած հաւաքական «Հայր Մեր»ով փակեց հանդիսութիւնը:

Ձեռնարկը իրենց ներկայութեամբ պատուեցին՝ Վիէնի քաղաքապետարանի Ա. կցորդ Պր. Խօտըլինը, երեսփոխան – քաղաքապետ Լուիզ Մերմազի ներկայացուցիչը, Տիկին Մուլէն՝ կցորդ քաղաքապետին, Պր. Ռըմիէ՝ ընդհանուր խորհրդատու Վիէնի հարաւային շրջանի, Պր. Օտէ՝ կցորդ քաղաքապետին, Պր. Վրէժ Գալուստեան՝ քաղաքապետական խորհուրդի անդամ:

**

Վիէնի Կապոյտ Խաչի դպրոցը ստեղծուած է 1929-ին, այսինքն Միութեան հետ: Հաշուած է մինչեւ 150 աշակերտ: Երէցները պէտք է յիշեն՝ «Փոն – Էվէք», «Ռիւ Քիվիէռ», «Էսթըրսէն» անունները ուր կը հաւաքուէին աշակերտները: Այժմ, Հայ Մշակոյթի Տունն է որ կը պատսպարէ դպրոցը 50 աշակերտով եւ երկօրեայ, Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ, ընծայելով յարմարագոյն պայմաններ:

ԿԷՆՑԻ

ԳՆԱՀԱՏԱՆՔ ԿԱՐՊԻՍ ԱՖՐԻԿԵԱՆԻ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Գոհունակութեամբ կը յայտնենք, թէ Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, գնահատելով Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբի վաստակաւոր ղեկավար՝ Պր. Կարպիս Աֆրիկեանի բազմամեայ օգտաշատ ծառայութիւնները Հայ Գեղարուեստին եւ յատկապէս Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբին, 1989 Յունիս 19, Սրբատառ Կոնդակով Պր. Աֆրիկեանին յղած է իր օրհնութիւններն ու գնահատանքը, զինք պարգեւատրելով Սուրբ Ներսէս Շնորհալի շքանշանով:

Սոյն գնահատութիւնը կ'ուղղուի նոյնպէս երգչախումբին բոլոր անձնուէր անդամներուն, որոնք իրենց մասնակցութեամբ կը սատարեն հայ գեղարուեստին՝ երաժշտութեան ճամբով:

ԴԻՒԱՆ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ
ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅՈՑ

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

—○—

Հարբեցող Մկոյին հարցնում են.

– Գինի՛ն շատ կը սիրե՞ս, թէ զոքանչիդ:

– Երկուսին էլ պաղ վիճակում եւ սեղանի վրայ:

**

Մի անգամ Պոլով Մուկուչին հարցրին.

– Հօրեղբայր, որտեղացի՞ ես:

– Ի՞նչ խամ հարց կուտաք, տղամարդը ուրիշ էլ որտեղի՞ց կ'եղնի, – պատասխանեց նա:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՏԱՐՕՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ»

«Խորհրդային Գրող» հրատարակչութիւնը քսան հազար օրինակ տպաքանակով լոյս ընծայած է Յովհան Մամիկոնեանի անունով յայտնի «Տարօնի Պատմութիւն»ը: Հրատարակչութեան կողմէ տարիներ առաջ հիմնադրուած «Հայ մատենագիրներ» մատենաշարին պատկանող այս գիրքը առաջին անգամ աշխարհաբար լոյս կը տեսնէ: Գիրքին թարգմանութիւնը իրագործած, ինչպէս նաեւ յառաջաբանը գրած ու ծանօթագրած է բանասէր Վարդան Վարդանեան:

Վաղ Միջնադարէն մեզի հասած գրական – պատմական այս գիրքը բանասիրութեան, յայտնի է որպէս երկու տարբեր հեղինակներու գործ: Ան վերագրուած է թէ Յովհան Մամիկոնեանի եւ թէ Զենոբ Գլակ Ասորիին: Այս եւ այլ հարցեր ցարդ վերջնական պարզաբանումի կարօտ կը մնան: Ընդունուած կարծիքը այն է, որ գիրքը Է. – Թ. դարերու միջեւ գրուած կամ հաւաքուած – խմբագրուած ժողովածու մըն է:

«Տարօնի Պատմութեան» անդրադարձած են Հ. Միքայէլ Չամչեան, Ալիշան, Մկրտիչ Էմին, պատմաբան Աշոտ Աբրահամեան, ակադեմիկոս Լեւոն Խաչիկեան եւ ուրիշներ: «Պատմութիւն»ը առհասարակ քանի մը հրատարակութիւններ ունեցած է՝ Պոլիս, Վենետիկ եւ այլուր:

Երկը, մանաւանդ անոր երկրորդ մասը մեծ արժէք կը ներկայացնէ հայ մշակոյթին համար, քանի որ անգնահատելի աղբիւր է տարբեր ժամանակներուն հիւսուած ու ժողովուրդին մէջ պատմուող աւանդութիւններու եւ վիպական զրոյցներու ուսումնասիրման իմաստով: Անոնք հիմնականին մէջ նուիրուած են Մամիկոնեան տոհմին փառաբանութեան եւ բնականաբար, Հայերու մղած հերոսական կռիւներու գեղարուեստական արձագանգներն են: Այս գործին հերոսները, որոնք հիմնականին մէջ Մամիկոնեաններն են, աչքի կը զարնեն իրենց հայրենասիրութեամբ, համարձակութեամբ, խիզախութեամբ ու հնարամտութեամբ եւ ամէն ջանք կ'ընեն թշնամին յաղթելու համար:

Երկին մանաւանդ այս կողմն է որ դարեր շարունակ ժողովուրդին սիրելի դարձած է: Պատումին մէջ առկայ է ժողովրդական նուրբ իմուրը. ժողովուրդը հոն ծաւալող գործողութիւններուն մշտապէս ներկայ է եւ իր վերաբերմունքով կ'ոգեւորէ հերոսները:

Այս ամէնով հանդերձ «Տարօնի Պատմութիւն»ը պատմական սկզբնաղբիւրային նշանակութիւն ունեցող երկ է:

ՊՃԵՂ ՄԸ ԱՆՈՅՇ ՍԻՐՏ

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Պանդոկապետին թեւէն քաշելով տարաւ մինչեւ փողոցին դուռը, ըսաւ թէ մինչեւ ո՛ւր իրեն ընկերացած էր Նորայր, եւ թէ մարդը եթէ քիչ մը վազէր, անպայման ետեւէն կը հասնէր: Պէտք էր կառք մը առնել եւ վազել, պէտք էր ջուրին եզերքը երթալ. այո՛, Սէնին եզերքը երթալ. պէտք է լուր տալ մեր եկեղեցին, որուն մէթրօն «Շան գ'էկլիզ»ն էր: Բայց ինք չի՛ կրնար վազել որ...

Կրկին վերադարձան գրասենեակ: Եպրաքսէ հանըմ կուլար: Այդպէս պիտի լար անշուշտ, եթէ քիչ մը գոնէ կարենար ինքզինքը պարպել: Բայց լեզուի դըժուարութիւնը կրկնապէս կը նեղէր զինքը: Հայերէն եւ թուրքերէն բառերը կը խառնուէին իր չափազանց խեղճ, ծիծաղելի ֆրանսերէնին հետ, եւ իր ըսածները պանդոկապետը կը գուշակէր՝ քան թէ կը հասկնար:

Փոթորիկը քիչ մը խաղաղեցնելու համար մարդը խստութեամբ ըսաւ.

– Բայց քիչ մը զսպեցէ՛ք ինքզինքնիդ, տիկին, մանուկ չէ՛ք: Մենք զինքը ձեզմէ աւելի կը ճանչնանք եւ սակայն ... Չչափազանցե՛նք, վերջապէս օտար մը ըսել է՛ք...

Ի՞նչ, օտա՞ր. երբե՛ք, երբեք օտարներ չէին: Ինք շատո՛նց է որ կը ճանչնար Նորայրը: Քանի Կիրակիներ եկեղեցին հանդիպած էր: Եւ յետոյ ան իրեն համար ափառթըլման պիտի փնտռէր ... սկսած էր փնտռել ... Եւ յետոյ, նոյն գիշերն իսկ ինք հոս պիտի գար եւ Նորայրին կըռնակը վեց հատ շիշէ պիտի քաշէր ... օտա՞ր մի ... տակէն հագած ֆանելաներուն թի՛ւը անգամ գիտէր ... օտա՞ր մի...

Պանդոկապետուհին ըսաւ.

– Ես արդէն կը զգայի որ այս տղան բան մը ունի: Երկու օր է որ պանդոկ չէ եկած: Այնպէս չէ՞, Տէզիռէ, երկու գիշեր է որ չէ եկած:

– Դուն լռէ, ըսաւ մարդը խստութեամբ: Դուն արդէն միշտ այսպէս ես. ամէն բան կը վերածես ողբերգութեան եւ ճեփ – ճերմակ կ'ըլլաս: Արդէն հազիւ երկու օր կայ որ անկողնէն ելեր ես ... Անձնասպան պիտի ըլլամ ըսելուն համար դուք ալ հաւատացի՞ք: Սպասեցէք տեսնենք... խօսքին եւ արարքին մէջ հեռաւորութիւնը շա՛տ մեծ է: Ո՞ր երիտասարդը այդ տեսակ ցանկութիւն չէ ունեցեր: Ես անգամ քեզ չգրեցի՞ Լիլ եղած ատեննիս թէ...

– Ի՞նչ կ'ըսես կոր, միսիւ, պոռաց Եպրաքսէ հանըմ. դուն եւ ան մէ՞կ էք: Անոր աչքերուն մէջը նայո՛ղը միայն կը հասկնայ թէ որքան յամառ է: Իր գիտցածէն չեղող տղայ չէ՛: Միտքը դրեր է՝ պիտի ընէ, Ես մարդու մը երեսը եթէ նայիմ՝ ինչ ըլլալը քեզի կ'ըսեմ:

Հայ կինը այս խօսքերը կ'ըսէր (կամ ըսել կը կարծէր) միշտ նոյն բարձրադադակ ձայնովը, յուզուած ձայնովը եւ առատ շարժուձեւերով: Պանդոկապետը կրկին փորձեց զինքը հանդարտեցնել, բայց տեսնելով որ դէմինը իր բոլոր ըսածները չի հասկնար, աւելցուց – լա պարոլ.

– Հապա՛, ըսաւ Եպրաքսէ հանըմ, մօրուքն ալ մատ մը եկած էր: Ինքզինքը ձգա՛ծ էր, ձգա՛ծ...

Ֆրանսացիները այս անգամ ա՛լ չխնդացին. կարելի չէր: Ան ատեն պանդոկապետուհին իր ամուսինին ըսաւ թէ պէտք է շուտով ոստիկանատուն երթալ եւ եղելութիւնը պատմել, տեղեակ պահել իշխանութիւնը: Գուցէ անոնք միջոցաւ մը կրնային տղան գտնել, կրնային զայն ետ կեցնել: «Արդէն ուրիշ միջոց չկայ որ» ըսաւ մարդը եւ պատրաստուեցաւ ոստիկանատուն երթալ: Բայց որովհետեւ հայ կնոջ ազմկալից ներկայութիւնը անհաճոյ էր գրասենեակին մէջ, բայց որովհետեւ չէր ուզեր զայն առանձին թողուլ իր կըռնօջը հետ «որ Նորէն անկողին պիտի իյնայ», Եպրաքսէ հանըմը դուրս հանեց: Միասին քանի մը յարկ բարձրացան եւ պանդոկապետը դուռ մը բանալով ըսաւ թէ այդ էր Կարապետեանին սենեակը: Յետոյ հայելիին վրայէն աղուն մէկ լուսանկարը առնելով աւելցուց – «Ես մարդոցը կ'ըսեմ ինչ որ պէտք է: Անոնք այս պատկերովը թերեւս կրնան գտնել: Մինչեւ որ չգամ հոսկէ մի՛ շարժիք: Շուտով կուգամ»: Ու մեկնեցաւ՝ առանձին ձգելով կինը:

. . . .

... Եւ յետոյ բացաւ հանդերձակալը: Հոն կախուած Նոր հագուստը, վերարկուն եւ այլ զոյքեր տեսնելով բացագանչեց – «Չեմ ուզեր, ծօ, չե՛մ ուզեր»: Հայելիին վրայ տեսաւ տարեց կնոջ մը լուսանկարը որ ապահովաբար Նորայրին մայրն էր: Մասամբ ճերմկցած մազերով այդ կինը կը ժպտէր քաղցրօրէն: «Անկնոցս ալ քովս չէ, բայց խաթուն կնիկ մը կ'երեւար կոր» ըսաւ Եպրաքսէ հանըմ եւ հեռացաւ հայելիէն՝ սաստիկ յուզուած:

Որքան որ շուտով հեռացած էր, նոյնքան շուտով մօտեցաւ դարձեալ պատկերին: «Մուխդ մարեցա՛ւ կնիկ ... Ա՛չկս ելլայ ... Թա՛մ ալ զաւկիդ կը նմանիս – կոր. քիթէդ ինկեր է ... գիտես քի ես քեզ տեղ մը տեսած եմ...»:

(Շար. 5)

Տէր եւ Տիկին Արթիւր Յովակիմեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գարաօղլանեան եւ զաւակները
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ մեծհօր՝

ԳՐԻԳՈՐ ԳԱՐԱՕՂԼԱՆԵԱՆ–Ի

մահը, որ պատահեցաւ Հոկ. 22–ին, 89 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Հոկ. 25, ժամը 10.30–ին, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տիկին Մարգրիտ Ինճէեան իր բարեկամուհիին՝ Տիկին Սիրվարդ Զատրճեանի յիշատակին 200 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

⁂

Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. կը նուիրէ Ազգատախնամին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն) Տիկին Հերմինէ Գէորգեանի յիշատակին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՕՊԸՆԱ.– Տիկին Նուարդ Կըկըզեան իր ամուսնոյն մահուան 20–րդ տարելիցին առթիւ 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՌՈՄԱՆ.– Տիկին Մարիամ Զաթրեան 300 Ֆր.:

ՏԷՍԻՆ.– Ղ. Ղազարեան 100 Ֆր.:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ 59ՐԴ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ՆՈԹՐԸ ՏԱՄ ՏԸ ԼԱ ԿԱՐՍ» ՈՍԿԵԶՕԾ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 29, առաւօտեան ժամը 10–ին հայկական ծէսով ճոխ պատարագ կը մատուցուի, Մարսէյլի «Նոթըր Տամ Տը Լա Կարտ» Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական 59–րդ ուխտագնացութեան առիթով:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱՐԱՔԷՀԵԱՆ
Ժողովրդապետ Մարսէյլի եւ Շրջակայքի Հայ Կաթողիկէ Համայնքին

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը կ'ողբայ Տիկին Սիրվարդ Զատրճեանի մահը եւ իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ողբացեալին զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Վ. Գալճեանի մահուան առթիւ.– Տիկին Կարապետեան (Սէն Ռափայէլ) 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Խ. Վարդանեան (Փարիզ) 500 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ԲԱՐԵՄԱՂԹՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ
ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 29–ին, Գիւտ խաչի Տօնին, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հիմնարկութեան 87–րդ եւ Օծման 85–րդ տարեդարձներուն առիթով, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի ընթացքին Հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ եկեղեցաշէն բարերար ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ–ի եւ Մայր Եկեղեցւոյս հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն համար:

Նոյն ատեն, Արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք պիտի ըլլան՝ Մայր Եկեղեցւոյս ի կենդանի եղող բոլոր բարերարներուն համար:

Պատարագի աւարտին՝ Մատաղ կ'օրհնուի եւ ընդունելութիւն տեղի կ'ունենայ Առաջնորդարանին մէջ՝ ի յարգանս բարերարներուն:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուելու պատարագին եւ մասնակցելու յիշատակի եւ յարգանքի այս առօթքներուն:

Ս. ՅՈՎՀ.–ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ Բարերարներն են.–

Եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեան, Հմայեակ Ալեքսանեան, Զապէլ Ալթունեան, Արաքսի Ակոպեան, Մարիամ եւ որդի Գուրգէն Ակոպեան, Հայկ Աղապէկեան, Հրանդ Աղապէկեան, Վերժհայմ Աղապէկեան, Նոյեմի Ամպէրեան, Վահրամ Արսլանեան, Վիքթորիա Արսլանեան, Ժան – Փիէռ Աւանեան, Լէոնդին Աւանեան, Եփրեմ Աւետիսեան (Անայիս), Մարիամ եւ Յովհաննէս Բարսեղեան, Միհրան եւ Թագուհի Գալէգեան, Սեդրակ Գաւունեան, Մայրանոյշ Գործունեան, Արմենակ Գույումճեան, Պերճ Գույումճեան, Սրբուհի Զատիկեան, Նշան եւ Հայկանոյշ Զէլվէյեան, Հայկ Զրուանդեան, Աթանագինէ Էգնայեան, Օննիկ Էթմէքճեան, Իրեն Էնկէլ – Գույումճեան, Յովհաննէս Ըշըլեան, Վարդան եւ Երանուհի Թիւթիւնճեան, Աստղա Թորոսեան, Զարուհի Թորոսեան, Խաչիկ Թորոսեան, Յարութիւն Ժամկոչեան, Եսթեր Իչքալացեան, Վահագն Իչգալացեան, Ճէյմս եւ Ռոզա Խըտըրշահ, Բիւզանդ Խոտիկեան, Սիրվարդ Խուկնեան, Տիգրան եւ Մարիամ Կակազեան, Անդրանիկ եւ Փայլիկ Կէնճեան, Վրոյր Հալէպլեան, Արմենակ Համբարձումեան, Գաբրիէլ Համբարձումեան, Աբրահամ Ղուկասեան, Վալանթէն Ղուկասեան, Անիծա Ճիհանեան, Սարգիս – Մինաս Ճիհանեան, Յովհաննէս Մալեանց, Արմէն Մամէզ, Եսթեր Մամէզ – Գարամանեան, Ռափայէլ Մարկոսեան, Արմինէ Մելիք – Գալէնտէրեան, Միհրանոյշ Մեսրոպեան, Եփրեմ Միհրան – Եփրեմեան, Տիրուհի Միքայէլեան, Գառնիկ Մոմճեան, Զօհրապ Մուրատեան, Զարմայր եւ Վարդուհի Մուսայեան, Կարապետ Յակոբեան, Վարդանոյշ Յակոբեան, Սիմոն Յովնանեան, Վանուհի Յովնանեան, Պօղոս Նուպար Փաշա, Մարկրիտ Շմաւոնեան, Յարութիւն Որբերեան, Ռուբէն եւ Մարի Որբերեան, Մարկրիտ Ուզունեան, Յոլինէ Չիլինկիրեան, Ռոզա Պագըրճեան, Գաբրիէլ Պալապանեան, Արա Պարթեւեան, Եդուարդ Պապեան, Երուանդ Պարկիրճեան, Թամար Պարպիրօթ, Թագուհի Պետոյեան, Արմէն Պետրոսեան, Խաչատուր Պետրոսեան, Մելքոն Պետրոսեան, Մուշեղ Պետրոսեան, Սոֆիա Պետրոսեան, Զապէլ Պէօճէքեան, Վեհանոյշ Ջրբաշեան, Զօհրապ Սանթուրճեան, Բարսեղ եւ Թագուհի Սարաֆեան, Յարութիւն Սետիկեան, Վահրամ Սէֆէրեան, Լէա Սէրայտարեան, Թադէոս Սթաթեան, Հայկազ Սինանեան, Սիմոն Տակառեան, Օհան Տակառեան, Բարսեղ եւ Ագնիւ Տամլամեան, Յակոբ եւ Մարիամ Տամլամեան, Մովսէս եւ Նարդուհի Տէմիրճեան, Մարի Ա. Տէտէյեան, Արաքսի Տէր – Մեսրոպեան, Թորգոմ Տէր – Մեսրոպեան, Մեսրոպ Ա. Քհնյ. Տէր – Մեսրոպեան եւ Երէցկին Փէրուզ Տէր – Մեսրոպեան, Յակոբ Տէր – Յակոբեան, Սիբարփի Տէր – Ներսէսեան, Բաբգէն Տէր – Սարգիսեան, Զաւէն Տէր – Սարգիսեան, Գրիգոր Փաթթուքեան, Ալլէն Փափազեան, Հերմին Քանթար, Սոֆի Ռօզ Քանճեան, Սեդրակ Քարեան, Մանիա Քոչարեան, Ստեփան Քաչարեան, Աչոտ Ֆրէնկեան, Սիրանոյշ Ա. Ֆրէնկեան, Մօրիս Օպէր:

ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅՍ Ի ԿԵԱՆՍ ԵՂՈՂ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՆ ԵՆ.–

Անանուն բարերար մը, Նուրհան Ֆրէնկեան, Աննիծա Ալեքսանեան, Անանեան ընտանիք, Մարիամ Գաւունեան, Աղաւնի Թորոսեան, Մարի Ժամկոչեան, Միշէլ Ժամկոչեան, Նշան Ժամկոչեան, Արմենուհի Խոտիկեան, Պատրիկ Կէնճեան, Սոնիա Կէնճեան, Աբեդնազ Հիւրէ, Յովհաննէս եւ Լուսիա Միտիլեան, Արշալոյս Միւթէվէլեան, Յարութիւն Միւթէվէլեան, Արաքսի Մուրատեան, Թագուհի Յարութիւնեան, Յաբեթ Յարութիւնեան, Վահէ Չիլինկիրեան, Գէորգ Պագըրճեան, Անահիտ Ռաֆայէլ Պետոյեան, Գարօլ – Անոյշ Պետոյեան, Էմմանուէլ – Աստղիկ Պետոյեան, Մարիամ – Սէսիլ Պետոյեան, Միշէլ Պետոյեան – Քրէթէիէն, Սարգիս Պետոյեան, Սիրարփի Սանթուրճեան – Հալէպլեան, Մարիամ Տակառեան, Վարդգէս Տակառեան, Մարկրիտ Փափազեան:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հաւըրտ Գարակէօզեան Նախկին Սանուց Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 29, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, մեծ բարերար՝

ՄԻՀՐԱՆ ԵՒ ԶԱՊԷԼ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ–Ի

իրենց զաւկին՝

ՀԱՒԸՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ–ի

ինչպէս նաեւ՝ Արամ եւ Սարգիս Գարակէօզեանի, Տոքթ. եւ Տիկին Դաւիթեանի եւ վարժարանի ողբացեալ ուսուցիչներու եւ սաներու յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԷԶԻԷՕ – ՏԷՍԻՆ – ԼԻՈՆ.–

Տիկին Շահրիկ Օհանեան եւ զաւակները՝ Քաթիա, Րաֆֆի, Վանէսա, Այրի Տիկին Կարօ Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Օհանեան եւ զաւակը, Պ. Խաժակ Օհանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Անթօ Օհանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժան Ճօրքայէֆ եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկ. 29–ին, Տէսինի Ս. Աստուածածին եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր, զաւկին, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր՝

ՇԱՀՐԻԿ ՕՀԱՆԵԱՆ–Ի

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

U. G. A. B.

LA BIBLIOTHEQUE D'ARMENOLOGIE
NUBARIAN
11, square Alboni, Paris 16e
sera fermée du Jeudi 26 Octobre au Dimanche 5 Novembre.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԼԻՈՆ – ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ
ԱՐԱՔՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Մարսէյլի «ԳԱՐՈՒՆ» Մանկանց երգչախումբի կողմէ:

Ղեկավարութեամբ՝
ԽԱՉԻԿ ԵԸԼՄԱԶԵԱՆԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 29, ժամը 16–ին՝
Salle Molière
18, quai de Bondy, 69005 Lyon
Մուտք՝ 80 Ֆրանք:
Երախաներու՝ 50 Ֆրանք:

ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՄԵԿԷՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՍԱԿԵՐԸ

Ինչպէս ծանուցած էինք, Սեպտեմբերէն իսկ, «Յառաջ»ի բաժանորդագրութեան սակերը յաւելում կը կրեն Նոյեմբեր 1–էն սկսեալ, մասամբ դոնէ դիմագրաւելու համար, 1988 Փետրուարէն (նախորդ յաւելման թուականն) ի վեր եղած յաւելումները:

Նոր սակերն են.–

ՖՐԱՆՍԱ
Տարեկան 800 Ֆր., վեցամսեայ 410 Ֆր.:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

Ամէնօրեայ առաքում	1100 Ֆր.,
շաբաթական առաքում	950 Ֆր.:

Օդանաւային գիծով առաքումներու համար, դիմել վարչութեան:

Նոյն թուականին –Նոյեմբեր 1– կը դադրեցնենք «Յառաջ»ի առաքումը այն բաժանորդներուն, որոնք Սեպտեմբերի սկիզբն իսկ հաշուեցոյց ստացան իրենց առկախ հաշիւներուն համար եւ չպատասխանեցին: Այդ թուականէն ետք, ոչ մէկ բաժնեգին կը գանձուի հին սակով:

Խորին շնորհակալութիւններ այն բոլոր բաժանորդներուն, որոնք իրենց կանխիկ եւ կանոնաւոր վճարումներով կը թեթեւցնեն վարչութեան ծանր բեռը:

Վարչութիւն
«ՅԱՌԱՋ»ի

«ՀԱՅ ՔՆԱՐ»

Աւանդական երաժշտական համոյթը՝
Պանեէոյի մէջ
կազմակերպուած՝
Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Քաշանի
Հ. Իսահակեան մասնաճիւղի կողմէ,
Հինգշաբթի, Հոկտ. 26–ին ժամը 20.30ին:
SainteMonique Եկեղեցիին սրահին մէջ:
Rond-point des Martyrs, Bagneux

CHAIRE D'ARMENOLOGIE LYON

PROGRAMME
DE L'ANNEE UNIVERSITAIRE
DE LA CHAIRE D'ARMENOLOGIE
DE L'UNIVERSITE CATHOLIQUE
DE LYON

Pour la troisième année consécutive, la chaire d'Arménologie fondée conjointement par l'évêché arménien de Rhône-Alpes et l'Institut Catholique de Lyon, propose aux étudiants de l'institut et à tous ceux qui le souhaitent son programme :

— *Initiation à l'Arménien Classique — Grapar*
16h à 17h, groupe des débutants;
17h à 18h, Deuxième année.

— *Littérature et spiritualité arméniennes*
18h à 20h, pour tous:
«La vie de Machdots» par Goriun
«De Deo» d'Eznik de Kolb
«La vie de St. Grégoire l'Illuminateur» d'Agathange.

Les cours sont assurés par Monsieur Krikor BELEDIAN, Professeur invité.

Les cours ont lieu tous les 15 jours, le vendredi, à l'Institut Catholique de Lyon, 25, rue du Plat, 2e arrt.

Tél. : 72. 32. 50.- 23

Prochains cours le 27 octobre, les 9 et 24 novembre.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 26

JEUDI
26 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.130 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.130

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ ՅՆՈՐ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆ

ՄՈՍԿՈՒԱ Ի՞ՆՉ ՆՈՐ «ԴԵՂԱՀԱՏ» ԳՏԱԾ Է ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՄԱՐ

Ծանօթ է որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը, Հոկտեմբեր 15-ի նիստին որոշած էր յաջորդ նիստը գումարել Հոկտեմբեր 21-ին: Արդ, Հոկտեմբեր 21 ալ որոշած էր յետաձգել Հոկտեմբեր 27-ին, մինչեւ որոշեց յետաձգել ցնոր տնօրինութիւն: Աւելի ճիշդ, նիստը ջնջուած է առ այժմ, սպասելով Արցախի համար Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան առաջարկներու հրապարակումին եւ առընչուող որոշումին: Կրնայ սակայն գումարուիլ որեւէ օր, անմի– ջապէս որ անհրաժեշտ նկատուի, իբրեւ հետեւանք վերոյիշեալ որոշումին:

Գալով այդ որոշումին, ցարդ պաշ– տօնապէս ոչինչ հրապարակուած է, բայց, մեր ստացած լուրերուն համա– ձայն, նոր «դեղահատը» հետեւեալն է, առ հաւանաբար: Ծանօթ է որ Յուլիսի սկիզբը Ղարաբաղ ղրկուեցաւ (Մոսկուա– յէն) երեսփոխանական յանձնաժողով մը, որ կացութիւնը քննելէ ետք, տեղե– կագիր պիտի տար Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան եւ առաջարկներ ներ– կայացնէր: Ուրեմն, այդ առաջարկնե– րուն հասած ենք այլեւս («Յառաջ», Հոկ– տեմբեր 24):

- Արցախի մէջ կը վերականգնին մար– զային Խորհուրդը եւ մարզային Կեդրո– նական Կոմիտէն:

- Կ'ընդլայնուի Վոլսկիի կառավար– ման յատուկ Կոմիտէն (հաւանաբար Ա– զերիի մը մուտքով) եւ անուն կը փոխէ դառնալով՝ «Արտակարգ Յանձնաժողով»: Կարծիքն առնելէ ետք Ազրպէջանի Գե– րագոյն Խորհուրդին եւ Արցախի Հայ ե– րեսփոխաններուն, հարցը պիտի քըն– նարկուի Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ եւ վճռուի: Ըստ այդ վճիռին է, որ Հայաս– տանի Գերագոյն Խորհուրդը կրնայ ան– միջապէս նիստ գումարել:

Արցախի Ազգային Խորհուրդը դիմում կատարած է Հայաստանի Գերագոյն Խոր– հուրդին, որպէսզի ան Ղարաբաղը հըռ– չակէ Հայաստանի տարածք:

Եթէ շատ բան յստակ չէ, մէկ բան յըս– տակ է: Ինչպէս խըրդագէտները երբ դար– ման չեն գտներ, յաջորդաբար կը փոր– ձեն քիմիաբուժումի զանազան ձեւեր, Մոսկուա ալ քաղաքական լուծում չի կըր– նար գտնել (կամ՝ առ այժմ չի համար– ձակիր յայտնել) եւ աւելի քան մէկու– կէս տարի է յաջորդական դեղահատներ կը փորձէ, տեսնելու համար թէ ո՞րը պիտի յարմարի: Ձեւ մը ժամանակ շա– հելու եւ ցոյց տալու որ միշտ վարանոտ է իր քաղաքականութիւնը:

Հոկտեմբեր 25ի Ֆայնանշիըլ Թայմզը,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 18 / 20)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի մէջ սկսած է գործել նա– խագծումի ու շինարարութեան բնագա– ւառի խորհրդային առաջին համատեղ ձեռնարկութիւնը՝ «Սովեուկստրոյ»ը:

Հայաստանի կառավարութիւնը «Սով– եուկստրոյ»ին արտօնութիւն տուած է ուղղակի արտաքին տնտեսական կապեր ունենալու արտասահմանեան երկիրնե– րու հետ, որոնց մէջ է նաեւ Ֆրանսայէն՝ «Իժէթ – էնթէրնասիոնալ»ը:

Երեւանի մէջ կը կառուցանուի միջազ– գային առեւտուրի շէնք մը, որուն համար կը ծախսուի 50 միլիոն տոլար եւ 12 մի– լիոն ռուբլի:

1989 – 1990 Թուականներու ընթացքին Երեւանի մէջ կը կառուցանուի գերշուկայ (սիւփէրմարշէ) մը Եուկոսլավիայէն ստացուող ապրանքներու վաճառման հա– մար:

Նախատեսուած է գինիի համատեղ ար– տադրութիւն եւ գիւղատնտեսական մը– թերքի վերամշակում, որոնք այնուհե– տեւ վաճառքի կը դրուին արտասահմանի մէջ:

Եուկոսլաւ կողմը առաջարկած է Երեւանի մէջ ստեղծել հեռաձայնի կեդրոն մը, ար– տասահմանի հետ ուղիղ կապի համար: Հայաստանի կառավարութիւնն ու ֆրան– սական ընկերութիւնները միասնաբար կ'որոշեն այդ կայանին կառուցման հարցը:

Օրերս «Սովեուկստրոյ»ը ձեռնարկած է Երեւանի «Արմենիա» պանդոկի ամ– բողջական վերակառուցման, որ կը դառ– նայ միջազգային բարձրակարգ պանդոկ:

**

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Գուգարքի կամ Սպիտակի մէջ Չեխոս– լովաքիոյ մասնագէտները կը կառուցա– նեն ժամանակակից միջնակարգ դպրոց շուրջ հինգ հարիւր աշակերտի համար: Ասիկա Չեխոսլովաքիոյ Ազգային Ճա– կատին նուէրն է: Ապագայ դպրո– ցին շինանիւթերը, սարքաւորումները եւ գոյքը Չեխոսլովաքիայէն Հայաստան կը բերեն իրենք՝ շինարարները: Դըպ– րոցին արժէքը 70 միլիոն չեխական քրոն է:

Դպրոցին շինարարութեան համաձայ– նագրութիւնը ստորագրած են Ազգային Ճակատի ղեկավար Իրժի Հարա եւ Հայաս– տանի Պետշինի նախագահ՝ Յովհան– նիսեան:

**

ԼՂԻՄ ԿՈՄԵՐԻՏՄԻՈՒԹԵԱՆ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՆԻՍՏԸ

Ստեփանակերտի մէջ տեղի ունեցած է Լ. Ղարաբաղի Կոմերիտմութեան (հա– մայնավար երիտասարդութիւն) մարզա– յին կոմիտէի լիակատար նիստը:

Հաշուի առնելով ստեղծուած կացու– թիւնը, լիակատար նիստը որոշած է որ մարզին կոմերիտմութիւնը մտնէ Հայաս– տանի Կոմերիտմութեան կազմին մէջ եւ այդ առթիւ դիմած է համամիութենական կոմերիտմութեան կեդրոնական կոմի– տէին, որպէսզի քննարկէ ու բաւարարէ այդ խնդրանքը:

Լիակատար նիստը Համամիութենական Կոմերիտմութենէն ընտրուած երեսփո– խաններուն դիմում մը ըրած է, ուր կը պահանջուի միջոցներու ձեռնարկել հայ բնակչութեան ապահովութիւն երաշխա– ւորելու, մարզին շրջափակումը վերացը– նելու, ճամբաներուն վրայ խժդժութիւն– ներ կատարողները պատասխանատուու– թեան ենթարկելու համար, ինչպէս նա– եւ ճանչնալ ԼՂԻՄ-ի ինքնորոշման իրա– ւունքը:

Լիակատար նիստը Արցախի կոմերիտա– կաններուն եւ երիտասարդներուն կոչ ը– րած է այս դժուարին պահուն չենթար– կուելու գրգռութեանց, ցուցաբերելու քաղաքական զգօնութիւն, զսպուածու– թիւն:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Սէն – Թ'Անթուանի Հ.Մ.-ը՝ որ կը պայքարի լիկի բարձրագոյն դասակարգին մէջ, պարտուած է Կափէ՝ 3 – 1: Անա– կընկալ մը չէ այս. միշտ դժուար եղած է յաղթել բարձր Ալպեաններու մայրաքա– ղաքին մէջ:

Երեք դասակարգ վար, Հ.Մ.Ը.Մ. – Արծիւ կը շարունակէ իր վերելքը: Հա– կառակ ձախող սկիզբի մը, հայ խումբը – 9 «եան»եր մէջը – իր դաշտին վրայ, Օպանեի դէմ, յաջողած է վերականգ– նել հաւասարութիւնը եւ, ի վերջոյ, յաղ– թել (3 – 2)՝ շնորհիւ Քիւրճեանի (2) եւ Էչահմեանի նշանակած կոլերուն:

Արծիւ երկու կէտերով միայն ետ կը մնայ դասաւորումին առաջատարէն, Քա– սիսէ՝ որուն հետ պիտի մրցի Նոյեմբեր 5-ին:

Հ.Մ.Ը.Մ.-ի պահեստին եւս, Փրո– վանսի առաջին դասակարգին մէջ, յաղ– թած է Մէյրէօյի՝ 5 – 0, Սէն-Թ'Անթուան (2)՝ հաւասար Սմիւքի հետ 0 – 0:

Նոյն ակումբին Քատէ խումբը լաւ դիրք ունի լիկի ախոյենութեան մէջ. յաղթած՝ Սէն – Սիլվէսթրի 2 – 1:

Յառաջիկայ Կիրակի, Մարսէյլի մեր երկու ակումբները իրենց բախտը պիտի փորձեն Ֆրանսայի բաժակի չորրորդ շրջանին մէջ:

**

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

● ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգի իգական ախոյենութիւնը կը շարունակուի Հատիսի մասնակցութեամբ: Արովեան քաղաքի այս ակումբը Երեւանի մէջ է որ հիւրընկալած է Մոսկուայի Կեդ– րոնական բանակի խումբը՝ որ երկրին ա– խոյեանն է: Մոսկուացիները յաղթած են երկու անգամն ալ՝ 97 – 80 եւ 90 – 71 :

Անկէ յետոյ, նոյնպէս Երեւանի մէջ, Հատիս պարտութեան մատնած է Մոս– կուայի Դինամոն՝ 99 – 88 եւ 111 – 88: Հատիս չունի սեփական մարզասրահ մը՝ ուր ընդունի իր մրցակիցները: Այդ պա– կասը անշուշտ կ'ազդէ ժխտականօրէն իր խաղարկութեան մակարդակին վրայ:

Վ. Մ.

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

261 ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵՆԷՆ ՄԻԱԿ ՎԵՐԱՊՐՈՂԻՆ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Բողոքի էջերէ, սպառնալիքներէ ետք Թուրք մամուլը («Հիւրրիյէթ», Հոկտեմ– բեր 22) փոխադարձութեան արշաւի մըն ալ ձեռնարկած ըլլալ կը թուի, չեզոքելու համար Հայերու ցեղասպանութեան ոգե– կոչումին բանաձեւին անարդար հան– գամանքը: Ինչպէս ծանօթ է, ծերակու– տական՝ Ռ. Տոլի ներկայացուցած բա– նաձեւը ընդունուեցաւ ամերիկեան Ար– դարադատութեան Յանձնախումբին կող– մէ, պատճառ դառնալով որ Թուրքիա սկսի մտածել փոխադարձութեան դիմելու մասին. արդէն մամուլը կ'արձագանգէ լուրերու, որոնք բանաձեւին ընդունելի ըլլալու պարագային կը նախատեսեն Թուրքեւամերիկեան յարաբերութիւննե– րու վերաքննութիւն, Թուրքիոյ ամերիկ– եան զինուորական խարիսխներու գոր– ծունէութեան սահմանափակում, եւայլն:

Սակայն կ'երեւի քաղաքական մարզի նման միջոցառումներ չեն գոհացներ Թուրք հասարակութիւնը, որ մամուլը այլ ճակատ մըն ալ բացած է հայկական բանաձեւի դէմ պայքարին մէջ: Պա– տումներու, կամ վկայութիւններու փո– խադարձութիւնն է ատիկա, որ ընթեր– ցողը կը դնէ բաւական տարտամ կացու– թեան մը մէջ. կարդալէ ետք միակ վե– րապրողին պատմածները, մարդ կը տար– ւի մտածելու որ արդեօք քաղաքական մեղի անծանօթ հնա՞րք մըն է ցեղասպա– նութեան նման ծանրակշիռ պատահար մը ուրպէս երգիծանք ներկայացնել:

«Հիւրրիյէթ»ի ներկայացուցած վերո– յիշեալ միակ վերապրողը 87 տարեկան Վանեցի Թուրք մըն է որ կարդալով բա– նաձեւին մասին գրուածները, կը բողոքէ. «Ի՞նչ է իրենց ըրածը. Հայերը չէի՞ն որ ճարահատ մայրերու ջուրը նետել տուին իրենց զաւակները, թրքուհիները բռնա– բարեցին, բոցերու մէջ նետեցին, խոտ կերցուցին Թուրքերու, քրքջալով դիտե– ցին սպանուողները, ու Արեւելքէն մեկնե– ցան առանց որ իրենցմէ մէկուն քիթն իսկ արիւնէր»:

87 տարեկան վերապրողը կ'աւելցնէ թէ, եթէ զէնքը Ամերիկա տանին, Ծերակոյ– տին մէջ, որպէս ողջ վկայ կրնայ հերքել հայկական բոլոր պնդումները: Ան շա– րունակելով պատմել, կ'ըսէ թէ Արամ փաշա հայկական Պետութիւն հիմնած էր ու իրենք վտահեցան անոր. կը կարծէին թէ իրենց վնաս չեն հասցներ Հայերը. սակայն գիւղացի մը առաւօտ մը լուր կը բերէ թէ հայ հրոսախումբեր դրացի գիւղ մը ասպատակած են ու իրենց գիւղին կը մօտենան: Վանի Ձէվէ գիւղին մէջ պաշ– ւըտած 261 Թուրքերը կ'որոշեն ինքնա– պաշտպանութեան դիմել: «Այնքան բազ– մութիւն ու այնպէս ոխակալ էին որ չեմ կրնար բացատրել» կ'ըսէ վերապրող վկան ու կը շարունակէ. – «Մեր կրակոց– ներով զոհեր տուին, ինչ որ բոլորովին կատղեցուց զիրենք. մինչեւ մեր վերջին փամփուշտը, կռուեցանք 200 հայ հրո– սակի հետ»:

Ու 200 հոգինոց հայ հրոսախումբին 261 զինեալ Թուրքերու վրայ կի– րարկած այս «ցեղասպանութեան» պա– տումին որպէս հաւաստի ըլլալու գերա– գոյն ապացոյց, ընկերացած է լուսանկար մըն ալ: Հոն, վերապրող ծերունին կանգ– նած է շիրիմներու քով, թաշկինակ մը աչ– քին, սրբելով արցունքները որոնք այսօր ալ կ'ողողեն աչքերը երբ կը վերյիշէ ապ– րուած ողբերգութեան սարսափը:

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ «ԱՒԱՆԳԱՐԴ»ՆԵՐԸ

Թոյլատրուած կազմակերպութիւնները սահմանին մէջ պարագայական ու մեծ մասով անհետաքրքիր մամուլ մը ինչպէս՞ շրջադարձով մը կ՚այլափոխուի, կը դառնայ հայ առօրեային անհրաժարելի տեղեկատու. այս հարցումին մարմնացած պատասխանն է վերջին երկու տարուան հայաստանեան մամուլը: Ան հիմնապէս թօթափած է գնահատականներու տասնամեակներէ եկած փոշին, ծանծրոյթը, ու թիւէ թիւ աւելի ու աւելի կը բացուի հրապարակայնութեան, կը վերակառուցուի: Կարեւոր նորութիւններու սպասումով փոթորեած մեր առօրեան հոն է արձակ համարձակ: Տեղեկատուական բաժիններէ զատ Հայաստանի մամուլը վայրն է հաւասարապէս հարցերու հրապարակումին, հարցադրումներու, մտահոգութիւններու, ակնկալութիւններու, վերլուծումներու. կարճ խօսքով, բոլոր այն ազդակներուն որոնցմով մարմին կ՚առնէ ժողովուրդի մը առօրեան: Առօրեայ, որ այնքան ալեկոծ է այսօր մեզի համար:

«Աւանգարդ»ը ներքին սպառումի համար միայն նախատեսուած թերթ մըն է, լոյս կը տեսնէ Չորեքշաբթի, Ուրբաթ եւ Կիրակի օրերը: Սեպտեմբերի թիւերը կը շարունակեն առհասարակ նախորդ ամիսներու համայնապատկերը: Մօտ տարիէ մը ի վեր մնայուն դարձած նիւթ մըն է հոն երկրաշարժին, ու անոր հետեւանքներուն պարագան: Վերաշինութեան լուրերու, նկարներու, բողոքներու կամ քաջալերական տողերու հանդիպիլ սովորական է. իսկ յօդուածները կարելի է ամփոփել 2 – 3 գլուխներու տակ: Գըլխաւորներն են միշտ արցախեան հարցին վերաբերողները: Անյետաձգելի պահանջ մը կայ նաեւ անցեալի մեր պատմութեան սպիտակ բիծերը նուազեցնելու: «Աւանգարդ»ի Սեպտեմբերեան տըրցակէն ուշադրութիւն կը գրաւեն, օրինակ, Նժդեհի նուիրուած էջերը: Ասոնցմէ զատ, հետաքրքրական է տեսնել թէ «Աւանգարդ»ի վերոյիշեալ տրցակին թիւերուն մէջ տեղ տրուած է նոր մտահոգութեան մը որ վերջերս յաճախ խօսակցութեան ու նաեւ վէճերու պատճառ կ՚ըլլայ: Ներկայի մեր հարցերն ու մտահոգութիւնները, անոնց լուծումին առաջնորդող ճամբաներուն ընտրութիւնը այլեւս դիպուածին չձգելու անհրաժեշտութենէն ծագած եզրակացութիւն մըն է անիկա. ունենալ ազգային ծրագիր: Արդէն ուշացած այս որոշումը կարելի պիտի ըլլա՞յ, արդեօք ճիշդ իրագործել ու մարմին առնելիք ծրագրի մը մէջ պարփակել ժողովուրդին բազմազան հասունցածներն ու բազմաշերտ խնդիրները: Սակայն այս ուրիշ հարցում է արդէն:

«Աւանգարդ»ի Սեպտեմբեր 3-ի թիւին մէջ Նարեկ Գրիգորեանի «Ինչից սկսել» կարճ գրութիւնը կը շեշտէ Հայոց համազգային ծրագիր ունենալու անհրաժեշտութիւնը: Նաեւ կուտայ սահմանումը. – «ունենանք Հայոց համազգային ծրագիր եւ թող այն լինի ոչ թէ անցեալի խեղճութեան անդրադարձը, այլ վճռականութիւնը մեր պայքարի»:

Գրեթէ նոյն բանը կ՚ըսէ Սեպտեմբեր 20-ի թիւին մէջ Ա. Մորիկեանի գրութիւնը: Փոխանակ համազգային ծրագրի, հոն կը խօսուի Ամենայն Հայոց Խորհըրդարան ունենալու մասին: Ան պիտի բաղկանայ ինչպէս Արցախի մարզէն, այնպէս ալ ներքին ու արտաքին Սփիւռքի պատուիրակներէ. ու հոն տրուած որոշումները պիտի հիմնաւորուին ամբողջ ժողովուրդին շահերուն վրայ:

Այս արտայայտութիւնները կը կապուին այն եզրակացութեան որուն յանգեցաւ ժողովուրդին տասնամեակներու փորձը. արգիլելու համար նոր յուսախաբութիւններ, նոր պարտութիւններ, նոր դառնութիւններ, գլխաւորաբար իր սեփական ուժին վստահելու որոշումն էր այդ փորձէն թելադրուածը, հրահանգուածը:

Պատմութեան սպիտակ բիծերը լրացնելու միտող հրապարակումներու մէջ հետաքրքրական էջ մըն է Սեպտեմբեր 15ի թիւին հարցազրոյցը զոր կատարած է Տիգրան Պասկեւիչեան պատմական գիտութիւններու դոքթոր, փրոֆէսօր Համբարձում Կարապետեանի հետ: «Չայրուած Փաստաթուղթ» խորագրուած այս տողերը կը բացայայտեն գոյութիւնը փաստաթուղթի մը, որ 1920 Սեպտեմբեր 20-ին ստորագրուած է Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէին վեց անդամներուն կողմէ: Փաստաթուղթին մէջ ըսուած է թէ այն ժամանակուան Թուրքիան այլեւս նախկին սուլթանական Թուրքիան չէ, թէ ան դաշնակից է Խորհրդային Ռուսաստանին, թէ կռուող Թուրք զինուորը յեղափոխական է այլեւս ու յարձակողական նպատակներ չունի Հայաստանի հանդէպ. այս պայմաններուն մէջ ալ հանրապետական Հայաստանի յաղթանակը կը նշանակէ Մերձաւոր – Արեւելքի մէջ աշխարհակալութեան յաղթանակը ու կը կասեցնէ Անդրկովկասի մէջ յեղափոխութիւնը: Ուրեմն Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէն կը հրահանգէ դասալքումի, զօրահաւաքը խանգարելու միջոցին ... հայկական բանակը կազմալուծել: Հարցազրոյցէն յայտնի կ՚ըլլայ թէ վերոյիշեալ փաստաթուղթը ստորագրուած է Սարգիս Կասեանի, Ասքանազ Մռաւեանի, Աւիս Նուրիջանեանի, Շաւարշ Ամիրխանեանի, Իսահակ Դովլաթեանի եւ Աշոտ Յովհաննիսեանի կողմէ:

Հոկտեմբեր 6-ի «Աւանգարդ»ին մէջ ծաւալուն գրութիւն մը ստորագրած են Արցախի երեսփոխաններ՝ Զօրի Բալայեան ու Վաչագան Գրիգորեան, որ նախագահն է նաեւ Արցախի Ազգային Խորհուրդին:

«Ապրելու Ստրատեգիան» խորագրուած յօդուածը մանրամասնօրէն կ՚անդրադառնայ վերջին շրջանի մեր պատմական անցքերուն, որոնցմէ անբաժանելի ազդակներ են Թուրքն ու Ազերին: Իսկ այսօրուան մասին կարելի չէ խօսիլ առանց անդրադառնալու արցախեան հարցին, վերակառուցումին եւայլն:

Այս բոլորին վրայ պտըտող քննական հայեացք մը յայտնի հաստատումներէ ետք գրել կուտայ երկու երեսփոխաններուն. – «Իրանն ու Թուրքիան երբեք չեն լինի նոյն լծասարքում: Կասկած չկայ որ այսօր նենգ ու զաւթողական պանթուրքիզմի առկայութեան դէպքում, պաշտպանողական իրանիզմը պարզապէս մի գտածոյ է մեզ համար»:

Երեւութապէս իրարմէ անկախ վերոյիշեալ երկու գրութիւններն ալ խորքին մէջ ուշադրութեան արժանի պարագաներ կը հայթայթեն ազգային ծրագիր մը մշակելու համար խմբուելիք մարմնին: Առաջինը կը բերէ սթափ ըլլալու, անցեալէն խրատուելու կամ գոնէ զայն անտես չառնելու թելադրանքը. իսկ վերջինը կը փորձէ բարեկամ – թշնամիի մեր աւանդական ընկալումներուն մէջ տարբեր եզրերու եւս տեղ տալ:

Ինչպէս առհասարակ հայաստանեան մամուլէն, «Աւանգարդ»ի սեպտեմբերեան տրցակէն ալ յայտնի կ՚ըլլայ թէ հայ ժողովուրդին ներկայի անկիւնադարձը աւելի ապահով ու աւելի լուսաւոր երթի մը սկզբնաքարին վերածելու տրամադրութիւնները տեղ պէտք չէ տան դիւրին խանդավառութիւններու, աժան դիրքորոշումներու: Այսօրուան իրավիճակը հակառակ երեւութական նմանութիւններու, կարելի չէ – ոչ ալ ներելի – անցեալի չափանիշերով գնահատել, եթէ չենք ուզեր որ մեր պատմութեան կարուսէլը միշտ նոյն հանգրուաններէն անցնի:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀՈԳԵԲՈՒԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ

1987-էն խորհրդային մամուլին մէջ առաջին անգամ ըլլալով վիճակագրական տուեալներ հրապարակուած են որոնք կը վերաբերին հոգեբուժարան փոխադրուած անձերու կացութեան: Անկէ ի վեր պարբերաբար նման տեղեկատուութիւններ լոյս կը տեսնեն խորհրդային թերթերու մէջ: 1989 Ապրիլ 18-ին, «Իզվեստիա» կը գրէր թէ Խորհրդային Միութեան մէջ հոգեկան խանգարում ունեցողներու թիւը 15 միլիոնի չափ է. ասոնց 5,5 միլիոնը հոգեբանական – վարչական թղթածրարներ ունին: Իսկ «Արդի ժամանակներ» թերթին 1988-ի 43-րդ թիւին մէջ գրուած էր թէ 1988-ի ընթացքին Ներքին նախարարութեան կապուած հոգեբուժարաններէն 11 հատը փոխանցուած է Առողջական նախարարութեան, իսկ միւսները փակուած են:

Այս նոյն հարցին մասին «Լէ Նուվէլ տը Մոսկու» շաբաթաթերթը հարցազրոյց մը հրատարակած է Հոկտեմբեր 20 – 26-ի թիւին մէջ, Մարդկային Իրաւանց Խորհըրդային մասնագէտ՝ Ա. Քովալեւի հետ: Ան կ՚ըսէ թէ ներկայիս աշխատանք կը տարուի մտային հիւանդներու իրաւունքները երաշխաւորելու համար: Բազմաթիւ իրաւագէտներու եւ բժիշկներու համար ներկայիս գոյութիւն ունեցողները բաւարար չեն: Արդէն Միացեալ Ազգերու մարդկային իրաւանց յանձնախումբը կանոնագրութիւն մը կը պատրաստէ մտային հիւանդներու հովանաւորութեան ու հոգեբուժական օժանդակութեան համար: Այս կանոնագրութեան չափանիշները պէտք է ընդունելի ըլլան ամբողջ աշխարհի երկիրներուն կողմէ:

Անցեալ գարնան ամերիկացի հոգեբոյժներու խումբ մը երկու շաբաթ աշխատած է խորհրդային հոգեբուժարաններու մէջ ու տեղեկագիր մը ներկայացուցած: Հոն չեշտուած ամէնէն ուշագրաւ կէտերէն մէկը այն է թէ բուժման ենթարկուած հիւանդներու մեծ մասը պէտք չունէր ատոր:

Այդ տեղեկագիրը յատուկ տեղ մը կը յատկացնէ նաեւ այն ախտաճանաչումին որ կը բանաձեւուի որպէս «քաղաքական յեղաշրջումներու մտասեւեռում», կամ «կանխակալ ախտորոշում»: Ասոնց համար բժշկական տուեալներ շատ կարեւոր տեղ մը չեն գրաւեր: Ու Քովալեւ կ՚ըսէ թէ վերջերս, Առողջութեան Նախարարութեան գլխաւոր հոգեբոյժը Զուրքին, խոստովանած է թէ շատ եռանդուն պաշտօնակիցներէ հեռաձայններ ստացած է վերջերս. անոնք յաճախ կը դիմէին այս ախտորոշումներուն ու կը պահանջէին որոշ հայրենակիցներու բուժարան փոխադրութիւնը, երբ կ՚ուզէին անոնցմէ ձերբազատուիլ:

Քովալեւ կը վստահեցնէ իր խօսակիցը թէ Խորհրդային Միութեան մէջ հոգեբուժարաններու քաղաքական նպատակներով գործածութիւնը ամբողջովին դադրած է այլեւս: Թէեւ կարելի է անշուշտ գտնել պաշտօնը չարաշահող մասնագէտներ ալ:

Ամերիկացի մասնագէտներուն տեղեկագիրը կ՚ամբաստանէ նաեւ խորհըրդային հոգեբոյժները թէ բուժումի շատ ցաւ պատճառող միջոցներ կը կիրարկեն, ինչպէս՝ սիւլֆազին դեղին գործածութիւնը: Կ՚ըսուի նաեւ թէ շատ մխիթարական չեն բուժարաններու պայմանները: Քովալեւ կը պատասխանէ թէ անմխիթար վիճակի մէջ գտնուողները միայն հոգեբուժարանները չեն, այլ բժշկական միւս ճիւղերն ալ: Իսկ գալով վերոյիշեալ դեղին, խորհրդային հոգեբոյժները համաձայնած են իրենց ամերիկացի պաշտօնակիցներուն հետ որ նուազեցնեն անոր գործածութիւնը:

Վերջին հարցումով մը լրագրողը կ՚ուզէ գիտնալ թէ ինչ կը մտածէ Քովալեւ անկախ հոգեբոյժներու դիմումներուն, որոնք փափաք յայտնած են խորհրդային պաշտօնական պատուիրակութեան հետ ներկայ գտնուելու Աթէնքի հոգեբուժական համաշխարհային համագումարին: Մարդկային իրաւանց մասնագէտը ոչ մէկ անպատեհութիւն կը տեսնէ ատոր մէջ, չեշտելով թէ հոգեբուժութիւնը մարզ մըն է ուր հանդիպումները, երկխօսութիւնը յատուկ տեղ մը ունին: Ու նկատի չառնել այս պարագան ոչ ոքի օգտակար կ՚ըլլայ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ՂԱՐԱԲԱՂ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վասպուրական սրահին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ, երեկոյթ մը տեղի ունեցաւ նուիրուած լողատեսողական վկայութիւններու, զոր ներկայացուցին բժիշկներ, հայ եւ օտար, որոնք երկրաշարժի վաղորդայնին իսկ գտնուեցան աղէտեալ վայրերուն վրայ եւ դեռ կը շարունակեն իրենց օգնութեան գործողութիւնները:

Հայ Մշակոյթի Տան երիտասարդաց խումբէն Սեդա Զօլաքեան բացումը կատարեց վերյիշելով երկրաշարժը եւ ապա Հայաստանի այսօրուան անհանդուրժելի կացութիւնը ու Ղարաբաղի Հայութեան կղզիացումը եւ հերոսական դիմադրութիւնը: Տիկին Տավխեան ներկայացուց երեկոյթին յայտագիրը եւ զանազան ներկայ անձերը, որոնք երկար ամիսներ եղած են Հայկ. հողերուն վրայ ու կը վկայեն այսօր ժապաւէններով, նկարներով եւ բերանացի:

Նախ լուսարձակուեցաւ Մոսկուայի հեռատեսիլի յայտագրէն առնուած ժապաւէն մը, որ կսկծալի պատկերներով կը պարզէ աղէտին ահաւորութիւնը: Պատկերներ անտանելի, որոնց դժբախտաբար երթալով վարժուեցանք: Ապա, «տիա – փոզիթիւ»ներ երկրաշարժէն, օգնութեան գործողութիւններէն, բժշկական խնամքներէն, առժամեայ պատսպարաններէն եւ Երեւանի մէջ տեղի ունեցող համախմբումներէն եւ մանաւանդ Ղարաբաղ Կոմիտէի վերադարձէն Երեւան, ուր ամբողջ գիշեր մը ժողովուրդը սպասած է: Երրորդ վկայութիւնը ժապաւէն մըն էր իրագործուած Յարութիւն Սարգիսեանի կողմէ, Ղարաբաղի մասին: Ցնցիչ պատկերներ վիրաւորներով, գիւղական անապահով կեանքի տեսարաններով, բայց նաեւ ժողովուրդի դիմադրական ոգին յայտնաբերող խրոխտութիւններով, Առաջնորդ Սրբազան Հօր կոչով եւ գեղեցիկ բնանկարներով ժապաւէն մըն է, որ կը թարգմանէ երկրին կացութիւնը: Այս տպաւորիչ ժապաւէնէն յետոյ, լուսարձակուեցաւ M.S.F.-ի ժապաւէնը, ուր կը ներկայացուի ընդհանուր ձեւով մարդասիրական այս կազմակերպութեան միջամըտութիւնները, օգնութիւնները, օժանդակութիւնները, կատարած խնամքները: M.S.F.-ի ներկայացուցիչը, Պելժիքայէն եկած յատկապէս, Մարի-Քրիսթին Ֆէռիր, որ երկար ամիսներ ջեկավարած է աղէտեալ վայրերուն վրայ, հայ թէ օտար բժիշկներու, հիւանդապահներու, ատամնաբոյժներու միջամըտութիւնները, ներկայացուց իր կազմակերպութեան կատարած աշխատանքները, պարզեց ներկայ խիստ մտահոգիչ կացութիւնը բժշկական գետնի վրայ եւ մանաւանդ խօսեցաւ ներկայ եւ ապագայ գործողութիւններու մասին քանի M.S.F. դեռ կը մնայ Հայաստան երկար ամիսներու համար:

Երեկոյթին խօսք առին նաեւ Հայաստանէն նոր ժամանած բժիշկ մը՝ Օպէտիա եւ Վերոնիկ Ակուճեան, որ ներկայացուց «Ամարաս» ծրագիրը, ծանօթ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն: Այս ձեռնարկը կարելի եղաւ կազմակերպել շնորհիւ երեք բըժիշկներու՝ Րաֆֆի Տըլանեան, Հայկ Տիպար, Ֆիլիփ Տէլքուռ, երկու վերջինները հայ՝ մօր կողմէ:

**

Ր. Տըլանեան, Յունուարէն Յունիս եւ դարձեալ Օգոստոսին Հայաստան եղած է որպէս անդամ M.S.F.-ի: Առողջապահութեան Նախարարութեան համաձայնութեամբ ստանձնած է պատասխանատուութիւնը զանազան երկիրներէ եկած դեղերու դասաւորման, եւ ապա բաշխումին հիւանդանոցներու մէջ եւ նաեւ աղէտեալ վայրերուն վրայ:

Հ. Տիպար, Օգոստոս ամսուն, մաս կազմած է M.D.M.-ի առաքելութեան, Ղարաբաղ, Ստեփանակերտի մէջ բըտեղծելու համար ախտաճանաչումի կեդրոն մը: Այսինքն գնահատել զանազան տեսակի հիւանդութիւնները եւ ղրկել համապատասխան բժշկական կարիքները:

Ֆ. Տէլքուռ, Մայիսին եւ Յունիսին, M.D.M.-ի հետ աշխատած է, այս կազմակերպութեան վերապահուած աղէտեալ

շրջաններուն մէջ՝ Սպիտակ, Կիրովական, Արթիկ: Ղուկասեան շրջանին մէջ M.D.M. կառուցած է 4700 քառակուսի մեթր բազմաբուժարան մը:

***

Այս երեք բժիշկները կ'ըսեն թէ, Երեւանի հիւանդանոցներուն մէջ ծանր վիրաւորներ շատ չկան, այլ կան հարիւրաւոր հաշմանդամներ: M.S.F., «Անտիքափ ինթէրնասիոնալ»ի հետ «փրոթէզ»ի ծրագիր մը ունի, իսկ M.D.M. հոգեբուժական եւ հոգեբանական օգնութեան ծրագիր մը, մանաւանդ մանուկներուն համար:

Բ. Տըլանեան, Հ. Տիպար եւ Ֆ. Տէլքուռ գացած են Ղարաբաղ եւ հոն գտած են բժշկական կառոյցի տեսակէտէն թերած շրջան մը՝ ոչ դեղօրայք, ոչ գործիքներ, ոչ դարմանատուներ, եթէ նոյնիսկ կան բժիշկներ: Աշխատած են քանի մը շարաթ Ճարտար գիւղը, 6 հազար բնակիչ, ուր կայ մէկ հիւանդանոց, շինուած յիսուն տարի առաջ, եւ մէկ բժիշկ, վիրաբոյժ մը, որ բոլորովին առանձին է եւ աշխարհէն կտրուած:

Բ. Տըլանեան տպաւորուած է Ղարաբաղի ժողովուրդի վճռակամութենէն, որ տոկուած է կազմակերպել գիւղերու ինքնապաշտպանութիւնը: Հանդիպած է Սումգայիթի վերապրողներու, որոնք պատմած են 1988–ի Փետրուարի դժոխային օրերը: Եւ կը շարունակէ: Բաքուի մէջ կացութիւնը անտանելի է Հայերուն համար, որոնք փակուած են իրենց տուներուն մէջ: Փողոցներուն մէջ կան յայտարարութիւններ, որմազդեր, որոնց վրայ գրուած է թէ Հայերը պիտի մորթուին, ջարդուին: Ազերի պաշտօնեաները կը մերժեն Հայերուն ճամբորդութեան տոմսակներ վաճառել, որպէսզի մնան տեղւոյն վրայ, որպէս պատանդ: Բ. Տըլանեան, որ մի քանի շաբաթէն դարձեալ պիտի մեկնի Հայաստան, շարունակելու համար իր աշխատանքը M.S.F.–ի ծրագրին համաձայն, կ'ըսէ թէ այլեւս իր կեանքի բնական ընթացքը կարելի չէ հասկնալ առանց Հայաստանին: Եթէ, Հայաստանի ժողովուրդը քիչ մը յուսախաբ էր Սփիւռքէն Ղարաբաղի հարցին համար, որ հարկ եղած զօրակցութիւնը ցոյց չտուաւ, երկրաշարժէն յետոյ, ըզգաց թէ բոլոր Հայերուն ձեռքերը կ'երկարին դէպի Հայրենիք: Եւ Հայրենիքը եւս ապագան չի կրնար նախատեսել առանց Սփիւռքին:

Այս երեք երիտասարդ բժիշկները ուղղակի ինքզինքնին զօրաշարժի ենթարկած են Հայաստանի համար եւ Ֆրանսա նըստած՝ ծրագիրներով, խօսքերով, դրամահաւաքներով չեն բաւականանար, այլ կ'երթան, ու պիտի շարունակեն երթալ հայկական հողերուն վրայ եւ գործնապէս բերել իրենց օժանդակութիւնը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

● ԵՐԿՈՒ ԿԱՐԵՒՈՐ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ «ԱՐԱՐԱՏ»Ի ՀԱՄԱՐ

Խորհրդային Միութեան ֆութպոլի ախոյեանութեան ելքը յայտնի է արդէն. Մոսկուայի Սպարտակը պիտի վերագտնէ իր տիտղոսը՝ զոր կորսնցուցած էր անցեալ տարի: Մրցաշարքը կ'աւարտի Հոկտեմբերի վերջը: «Արարատ» կը փակէ ախոյեանական մրցաշարքը Մինսկի մէջ, Հոկտեմբեր 27–ին: Արդիւնքը կարեւոր չէ: «Արարատ» կը մնայ յառաջիկայ տարի ալ բարձրագոյն դասակարգին մէջ:

Այլապէս կարեւոր պիտի ըլլայ բաժակախաղ մը, Նոյեմբեր 11–ին Մոսկուայի մէջ, հինգ օր վերջն ալ Երեւան, մայրաքաղաքի Դինամօ ակումբին դէմ: Յաղթական խումբը պիտի որակուի խաղալու, յառաջիկայ գարնան, Խորհրդային Միութեան բաժակին 1 / 4 աւարտականին ի հաշիւ: Անկասկած, 2 շատ դժուար մրցումներ Հայերուն համար:

***

● ՄԻՇԷԼ ՔԻԹԱՊՃԵԱՆ ՄԻՇՏ ԳՈՐԾՕՆ

Այս մրցաշրջանին ալ Միշէլ Քիթապճեան ընտրուած է մաս կազմելու ֆութպոլի ֆրանսական դաշնակցութեան խաղավարներու կեդրոնական յանձնախումբին: Կուգայ Նիսէն Փարիզ մասնակցելու նիստերուն:

Յիշենք որ Միշէլ Քիթապճեան եղած է երկար տարիներ միջազգային կարգի խաղավար, վարած է մրցումներ աշխարհի բոլոր երկրամասերուն մէջ:

1965–ին վարած է Ֆրանսայի բաժակի աւարտական կրկնակի մրցումները. եզրային խրատարարներն ալ Հայեր էին, Խօրտէքեան եւ Սաճեան: Դժբախտաբար չունեցան իրենց յաջորդները:

***

● ԽՈՒԼԵՐԸ ԿԸ ՅԱՂԹԵՆ

Խորհրդային Միութեան մէջ կը գործէ խուլերու մարզական դաշնակցութիւն մը որ կը կազմակերպէ ֆութպոլի տարեկան մրցաշարք մը հանրապետութիւններու ներկայացուցչական կազմերուն միջեւ: Բնականաբար Հայաստան եւս կը մասնակցի եւ այս տարի մասնակցած է յաջող կերպով: Յաղթած է, մանաւանդ, Ռուսաստանի խումբին: Ի վերջոյ դասուած է երկրորդ:

***

● ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԷՔՄԷԶԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հին օրերու մարզիկ մը եւս անհետացաւ՝ Յարութիւն Փէքմէզեանը: Եղած էր, Պոլսէն սկսեալ հաւատաւոր մարզիկ մը, սկաուտ մը եւ Լիոնի մէջ ալ ձեռնարկած էր մարմնակրթական եւ սկաուտական խումբերու կազմութեան: Եռանդով աշխատած էր արմատախիլ հայ երիտասարդներու մօտ մարմնակրթութեան զարգացման համար:

Կը սիրէր ցոյց տալ մեզի – եւ ուրիշներու ալ՝ անկասկած – հին նկարներ՝ որոնց վրայ գտնուող տղոցմէն ինքը վերջինն էր կենդանի: Ան ալ մեկնեցաւ: Բարեբախտաբար իր թոռները հետեւած են մեծ հօր ցոյց տուած ճամբուն եւ մտած, անոնք ալ, սկաուտական ու մարզական խումբերու մէջ:

***

● ՀԱՅԵՐ ԱՐՀԵՍՏԱՎԱՐԺ ԱԿՈՒՄԲՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Ֆրանսայի արհեստավարժ խումբերու ֆութպոլի ախոյեանութիւնը կը մօտենայ իր կիսուն: Կան, մատի վրայ համրուող, քանի մը հայ կամ կիսով հայ խաղացողներ՝ որոնք կը ջանան պահել իրենց տեղը բարձրագոյն կարգի խումբերուն մէջ:

Ամէնէն փայլունը անկասկած Պէրնար Փարտօն է՝ որ սքանչելի խաղարկութիւն մը ունեցաւ Ֆրանսայի ազգային խումբին մէջ Սկովտիոյ դէմ (3 – 0): Իրաւ է որ Փարտօ, նախորդ օրը, ստացած էր քաջալերական հեռագիր մը Վալանսի Հ.Մ.–էն ինչ որ օգնեց թերեւս իրեն փայլելու Փարք տէ Փրէնսի դաշտին վրայ ... Փարտօ այս մրցաշրջանին կը պատկանի Ժիրոնտէն տը Պորտօ ակումբին: Ծնած է Կարտան, 29 տարեկան է:

Միշէլ Տէր – Զաքարեան ունեցաւ ելեւէջներ. պահ մը դուրս մնաց խումբէն, բայց վերջերս վերստին տեղ ունի Մոնփըլիէի պաշտպանողական գծին մէջ: Տէր – Զաքարեան ծնած է Երեւան 26 տարեկան է:

Էրիք Ասատուրեան քիչ անգամ կը հըրաւիրուի մտնել Թուլուզի առաջին կազմին մէջ, բայց երբ մտնէ կը նշանակէ կոլեր: Դժբախտաբար, չի վայելեր իր մարզիչին ամբողջական վստահութիւնը: Ասատուրեան ծնած է Սէն – Մօրիս, Փարիզի մօտ: 23 տարեկան է:

Եուրի Ճորքայէֆ վերջերս փոխադրուեցաւ Կրընոպլէն Սթրազպուրկ՝ որ կը ջանայ վերագտնել իր տեղը բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Այդ նպատակին հասնելու համար էր որ Ալզասի ակումբին վարիչները բերել տուին Ճորքայէֆը՝ որ արդէն խաղացած է Ֆրանսայի ազգային էսփուար կազմին մէջ: Ծնած է Լիոն, 21 տարեկան է:

Ուրիշ մը եւս, երկրորդ բաժանումի ակումբի մէջ, Ժիլ Կոստանդինեան. կը պատկանի, անցեալ տարուընէ ի վեր, Կէօնեանի ակումբին: Կը խաղայ ամէն անգամուն: Ծնած է Լիոն, 25 տարեկան է:

Երրորդ դասակարգի ախոյեանութեան մէջ ալ կան քանի մը Հայեր. Մարգարեան Ֆ. Ք. Վալանսի մէջ, Պօղոսեան Օլ տը Մարսէյլի, Թէրզեան եւ անշուշտ Մխիթարեան Վալանսի Հ. Մ.–ին մէջ:

Ինչպէս կը տեսնուի, ֆրանսական ֆութպոլին մէջ քիչ – շատ կարող հայ խաղացողներու թիւը տասնեակը չանցնիր...

***

● ՊՕՅԱՃԵԱՆ ԺԻՎՈՐԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Ուաթըր Փոլոյի Ֆրանսայի ազգային խումբին նախկին անդամ – մօտ 130 անգամներ – Պրիւնօ Պօյաճեան՝ որ մինչեւ վերջերս կը խաղար Մարսէյլի ակումբէն, Արման Միքայէլեանի ղեկավարութեան տակ, որոշած է մտնել Ժիվորի խումբին մէջ, մօտենալով այսպէս իր աշխատատեղիին՝ Վալանս՝ ուր քաղաքապետական պաշտօնեայ է:

Յիշենք որ 31–ամեայ այս մարզիկը, հայ հօրը կողմէ, զաւակն է Ժորժ Պօյաճեանի՝ որ, իր առնին, Ֆրանսայի լաւագոյններէն մին եղած էր երկար լողի մրցումներու մէջ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Հ. Օ. Մ.Ի 63ՐԴ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Հայ Օգնութեան Միութեան Համահայկական 63–րդ պատգամաւորական ժողովին բացումը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 4–ի երեկոյեան, Ուաշինկթընի «Կրանտ Օթէլ»ին մէջ: Կեդրոնական վարչութեան ատենապետուհի Արփի Պալեանի բացման խօսքէն ետք, ժողովը ընտրած է ատժամեայ դիւան եւ լիազօրագրերու յանձնախումբ: Յաջորդ առաւօտուն ժողովը ձեռնարկած է իր աշխատանքներուն:

Ժողովին մասնակցած են նաեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչ Ռազմիկ Մանուէլեան, «Հայրենիք»ի խմբագրապետ՝ Գէորգ Տօնապետեան, Արեւելեան Ամերիկայի եւ Գանատայի առաջնորդ (Կիլիկեան Թեմ) Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աշճեան եւ ուրիշներ:

Ժողովը Հոկտեմբեր 9–ին փակած է իր աշխատանքները՝ առաւելաբար համազգային կարեւորութեամբ հարցերու քննարկումով եւ համապատասխան որոշում – բանաձեւերու որդեգրումով: Անոնց շարքին է նաեւ Հայաստանի ու Արցախի կացութեան առընչուող հետեւեալ բանաձեւը.

«Նկատի ունենալով Հայաստանի եւ Արցախի մէջ ստեղծուած ողբերգական կացութիւնը եւ սննդանիւթի պակասի հետեւանքով յառաջացած տագնապը՝

Համահայկական 63–րդ պատգամաւորական ժողովը միաձայնութեամբ կ'որոշէ յատուկ ծրագրումով եւ ամէնէն արագ միջոցառումներով անհրաժեշտ օժանդակութիւնը փութացնել հայրենի աղէտահար մեր ժողովուրդին, զօրաշարժի ենթարկելով Հայ Օգնութեան Միութեան աշխարհասփիւռ բոլոր մասնաճիւղերը»:

Ժողովը, յառաջիկայ եռամսեայ շրջանին համար ընտրած է կեդրոնական վարչութիւն՝ հետեւեալ կազմով. –

Մարկարէթ Ստեփանեան, Ժանէթ Մարգարեան, Ալիս Մատէնլեան, Էլիզապէթ Ամիրեան, Արփի Պալեան, Անի Զինտարզեան (բոլորն ալ Միացեալ – Նահանգներէն), Մարօ Ֆրունճեան (Գանատա), Ռիթա Աճէմեան (Հարաւ. – Ամերիկա) եւ Տիգի Թորիկեան (Լիբանան):

Պճեղ Մը Անոյշ Սէրս

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Եւ յանկարծ սաստիկ բարկացաւ Նուպարին դէմ: Սաստիկ զայրացաւ: Ո՛չ, այս բանը ընելու չէր քանի որ մայր ունի. իր ծնողքին խնայելու էր այս վիշտը: Ի՞նչ ես եղեր, ա՛յ տղայ. ձեռքդ ոտքդ կը բռնէ փա՛ռք Աստծոյ. չէի՞ր կրնար քիչ մը ակռադ սեղմել: Եւ յետոյ, «ինծմէ՞ ինչ կ'ուզէիր. ես քեզի ի՞նչ գէշութիւն ըրի որ սիրտս վեր հանեցիր. չէի՞ն օգտեր իմ քաշածներս. չէի՞ն օգտեր իմ տեսածներս: Ի՞նչ կ'ուզէիր ինծմէ որ հոս դրկեցիր. ես մեղքը չե՞մ ... Ա՛խ, ճակատագիրը. տէլի գաճը ըսեր են նէ հա՛խ ունին. արիւնիդ խենթ է ... քա ո՞ւր տեսնուած է որ թաամվային մէջ առաջին անգամ հանդպած կնկանդ ...»:

Եպրաքսէ հանըմ նայեցաւ պատին վըրայ հաստատուած illustration–ի գունաւոր նկարներուն, առանց զանոնք տեսնելու: Վերմակը վեր առնելով սաւաններուն սպիտակութիւնը քննութենէ մը անցուց եւ գլուխը երերցուց ըսելով «տէլի՛ գաճը»: Յետոյ գնաց անգամ մը եւս բացաւ հանդերձակալը, նայեցաւ ճերմակեղէններուն եւ մաներով շօշափեց ու քննեց նոր զգեստին կերպասը: Երդում ըրաւ որ զանոնք աղքատի մը պիտի տայ եւ հեռացաւ խսկապէս յուզուած:

Իսկապէս յուզուած էր, որովհետեւ աչքին առջեւ եկաւ իր պզտիկ տղան որ գրեթէ նոյն տարիքը ունի: Իր «անառակ շուն»ը մտածումին ներկայացաւ տխուր, ինքն իր վրայ կքած, մօրուքը մաս մը եկած: Այդ սիրելի դէմքը կը տժգունէր հետզհետէ աւելի, հետզհետէ աւելի: Եպրաքսէ հանըմ աթոռի մը վրայ ինկաւ յոգնաբեկ: Տղուն պատկերը չէր հեռանար սակայն: Ան յուսահատ էր եւ լքուած: Տակէն շատ թեթեւ ու հին փաճէլաներ հագած էր, շիշէ քաշող չունէր եւ իր սենեակին առարկաները կը կոտրէր որեւէ մէկուն: Յանկարծ «անառակ շուն»ին դէմքը ծածկուեցաւ արիւնով: Արիւնը կը վազէր բերնէն, ռունգերէն, քունքէն: Յանկարծ գլուխը ջախջախուեցաւ հանրակառքի մը տակ եւ մարդիկ սկսան պոռալ, աղաղակել, օգնութիւն խնդրել: Յանկարծ տղուն կոկորդը կտրուեցաւ ածելիի ահաւոր հարուածով մը: Յանկարծ ... – Եպրաքսէ հանըմ կուլար: Իր ուռած տղան դուրս կը քաշէին Սէն գետէն. կանաչ էր եղած ան. խեղդամահ, հագուստներով կը բերէին տուն: Հաստ ու դաժան concierge–ը թեւերը վեր կ'առնէր սարսափով եւ «ես քեզ մեղա՛յ» կ'ըսէր Եպրաքսէ հանըմին: Իսկ ան իր տղուն պաղ դիակին վրայ ինկած՝ մազերը կը փետտէր ... – ոտքի ելաւ Եպրաքսէ հանըմ: Անտանելի էր իր վիճակը: Պիտի խեղդուէր:

Անհամբերութեամբ սենեակին դուռը բացաւ ու նայեցաւ սանդուխներէն վար: Պանդոկապետը միշտ կ'ուշանար: Կրկին ներս անցնելով սկսաւ երթուդարձել եւ խոշոր ճիգ մը ըրաւ՝ այս մահաբոյր մըտածումները հեռացնելու համար: Վայրկեանները իրեն անսահման կը թուէին եւ ինք կ'ուզէր ժամ առաջ դուրս փախչիլ այս անտանելի մեռելատունէն: Գըլխուն քիչ մը պաղ ջուր զարկաւ, հառաչեց, ու մնաց յուսակտուր, մնաց ջախջախուած՝ ակնարկը պարապին:

Այդպէս ակնարկը պարապին սկսաւ կրկին մտածել չըթունքները անշարժ, բայց գլուխը ճօճելով.

– «Տղայ մը պակա՛ս է եղեր ... որո՞ւն հոգն է ... հաշիւ բռնողը ո՞վ է ... ո՞վ պիտի գայ հոս մարդ պիտի փնտռէ ... չմեռնի՛ս խօխամ ... Այսչափ մարդ ջարդեցին, այսչափ մարդ զարկին, այսչափ անմեղի արիւն մտան ... Ո՞վ որի ... կէճէ ամէն մարդ իր օրուան հացին ետեւէն կը վազէ, ամէն մարդ իր վաղուանը կը մտածէ ... չմեռնի՛ս խօխամ ... պարէ հրաշք մը ըլլար եւ սա տղան գտնէին, հրաշք մը ըլլար՝ սա տղան փրկէին ...

(Շար. 6)

(Շար. Ա. էջէն)

այս առընչութեամբ կոստար լուր մը, ըստ որուն զանգուածային միթինկ մը տեղի ունեցած է Բաքու (Հոկտեմբեր 24–ին) որոշելու համար ընդհ. գործադուլի շարժում մը ի պատասխան Մոսկուայի որոշումին:

× Զինուորական ծառայութեան ենթակայ Հայ երիտասարդները կը շարունակեն իրենց նստացոյցը, պահանջելով որ իրենց ծառայութիւնը ընեն աղէտեալ գօտիներուն մէջ: Այս շարժումը տեղի կ'ունենայ Հայաստանի 13 քաղաքներու մէջ: Երեւանի ցոյցը, որ Օգոստոսին սկսած էր եւ տեղի կ'ունենար Թատերական հրապարակը քանի մը օր է փոխադրուած է Կեդրոնական Կոմիտէի շէնքին առջեւ:

× Շրջափակումը կը շարունակուի եւ այս իրողութիւնը հաստատողն է Ներքին Նախարարութեան յատուկ զօրքերու պատասխանատու՝ զօրավար Եուրի Շատալին, որ յայտարարած է թէ բոլոր երթեւեկութիւնները անկարելի դարձած են:

× Լոնտոնի «Ինտիփէնտընթ» օրաթերթը (Հոկտեմբեր 24) թղթակցութիւն մը հրատարակած է Ղարաբաղէն, բաւական սեւ պատկեր մը պարզելով կացութեան եւ յայտնելով թէ պաշարուած Հայերը կ'ըսեն թէ դէմ յանդիման են քաղաքացիական պատերազմի մը խորհրդային «Լիբանան»ի մը մէջ:

× «Մարի – Քլէր» ամսաթերթը, որ Սեպտեմբերի իր թիւին մէջ, բաւական անտեղի թղթակցութիւն մը հրատարակած էր Հայաստանի մասին (տես՝ «Յառաջ», Օգոստոս 22), իր վերջին – Նոյեմբերի – թիւին Նամականիի բաժնին մէջ կ'արձագանգէ բողոքի երկու նամակներու (անշուշտ շատ աւելին ստացած է), մէկը՝ տոքթ. Գոհարեանէ, միւսը խնդրոյ առարկայ Էքիլիպր կազմակերպութեան տնօրէն՝ Ալէն Միշէլէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ համար նախատեսուած համաձայնագիրը (Թայէֆ ստորագրուած, երբեակին հովանաւորութեան տակ) տարակարծութիւններ ստեղծած է քրիստոնեայ շրջանակներուն մէջ: Պէտք է որ, այս անգամ Պէյրութ, Լիբանանի Խորհրդարանը նիստ գումարէ Նոյ. 7–էն առաջ Լիբանանի նախագահ մը ընտրելու համար եւ արաբական վեհաժողով մը պէտք է տեղի ունենայ հովանաւորելու համար լիբանանեան-սուրիական բանակցութիւնները, սուրիական զօրքերու ներկայութեան վերաբերեալ: Այս 2 կարգադրութիւնները յայտարարուեցան արաբական Երրեակին (Մարոք, Ալժերիա, Սաուտի Արաբիա) կողմէ Ճետտայի մէջ, Թագաւորին ներկայութեան: Սֆէյր պատրիարքը նպաստաւոր կարծիք յայտնած է եւ Ճետտայի մէջ ալ Լիբանանի քրիստոնեայ երեսփոխանները պաշտպանած են իրենց դիրքը, շեշտելով.— «Հարկ էր վճռել աւերիչ պատերազմի մը շարունակութեան եւ խաղաղութեան յոյսի մը միջեւ»: Զօր. Աուն հարցազրոյցով մը Ֆիկառօ–ին կ'ըսէ թէ բոլորովին մերժողական չէ իր դիրքը, կ'ուզէ տեսնուիլ քրիստոնեայ երեսփոխաններուն հետ, որպէսզի զինքը համոզեն, բայց կը ճշդէ որ դէմ է անձնատուութեան: Նախագահութեան թեկնածու չէ (Փարիզի մէջ՝ Ռեմոն Էտտէ իր թեկնածութիւնը յայտարարեց): Իրեն ի նպաստ ցոյցեր տեղի ունեցան Երեքշաբթի օր Պէյրութ (20 հազար՝ ըստ Ա. Էֆ. Փ–ի, 50.000 ըստ կազմակերպիչներուն):

ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ նախարարը՝ ժոսփէն Նուվէլ Օպսերվաթէօրի տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին է, որ իր տեսակէտը տուած է չատոր կրելու մասին: Կ'ըսէ թէ դպրոցները պէտք է համակերպին եւ ընդունին, երբ ծնողքին հետ երկխօսութիւնը արդիւնք չի տար: Ամէն պարագայի մէջ, աղմուկը միշտ մեծ է եւ հարցախոյզէ հարցախոյզ մետիաները լայն տեղ կու տան հարցին, ինչ որ պէտք է բուն նպատակը եղած ըլլայ: Հաւանական չէ որ այս պատմութիւնը դիպուածով ծագած ըլլայ: Տիկին Միթերան կրկնեց իր տեսակէտը, Ուաշինկթըն, ուր կը գտնուի, ի պատասխան Պերնար Փոնսի, ըստ որուն նախագահին կինը վերապահութեան պարտականութիւն ունի յայտարարութիւններուն մէջ: Շատ հետաքրքրական կրնայ թուիլ Ազգ. Ճակատի լռութիւնը, որ կը բացատրուի սակայն դիւրութեամբ: Անոնք որոնք դէմ են չատորին, կ'ապաւինին դպրոցի հանրապետական աշխարհականութեան վրայ եւ Ազգ. Ճակատը իր կողմնակիցներուն մէջ ունի մեծ թիւով պահպանողական կաթողիկէներ, որոնք դէմ են աշխարհականութեան:

ԽՕՋԱՆ, նախագահական ընտրութեան երկրորդ քուէարկութեան ալ մեծամասնութիւն չկրցաւ ապահովել: Ընդդիմադիր երեսփոխանները չէին մասնակցած քուէարկութեան: Յաջորդը տեղի կ'ունենայ Հոկ. 31–ին:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ տրամադիր է մինչեւ 2000 թուականը իր զօրքերը քաշել բոլոր օտար հողամասերէն, փոխադարձութեան սկզբունքի հիման վրայ: Այսինքն՝ կազմալուծել Վարշաւայի եւ Ատլանտեան Ուխտերու զինուորական ճիւղերը: Միւս կողմէ, Գերագոյն Խորհուրդը օրինագիծ մը առաջարկեց, որ կը սրբագրէ սահմանադրական երկու յօդուածներ, աւելի ժողովրդավար դարձնելով ընտրական դրութիւնը: Կարելիութիւն կրնայ ըլլալ, օրինակ, որ դաշնակցային Հանրապետութիւնները ուղղակի (հանրաքուէով) ընտրեն իրենց նախագահը: Բարեփոխումի կրնայ ենթարկուիլ նաեւ 95–րդ յօդուածը թոյլ տալու համար հանրաքուէով նշանակումը խորհրդային բոլոր ընտրեալներուն, ջնջումովը՝ ընկերային կազմակերպութեանց –մէջն ըլլալով համայնավար կուսակցութիւնը– վերապահուած քոթան: Կորբաչով դէմ արտայայտուած է այս փոփոխութեանց:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արտաքին նախարարը Մէսութ Երլմազ «Պրաւդա» թերթին տրուած զեկուցումով մը ջատագոված է թուրքեւխորհրդային բարեկամութիւնը: Երլմազ ուշադրութեան յանձնած է այն պարագան որ Թուրքիոյ տնտեսական նոր կիրարկումներու շրջանը ու Խորհ. Միութեան «վերակառուցում»ը զուգադիպած են իրարու: Թուրքիոյ արտաքին նախարարին համաձայն հակառակ տնտեսական համաձայնութիւններու, տակաւին լիովին չեն սպառած երկկողմանի գործակցութեան մը կարելիութիւնները: Սակայն այս վիճակով իսկ Թուրքիոյ եւ Խորհ. Միութեան գործակցութիւնը լաւագոյն օրինակ մըն է երկու երկիրներու յարաբերութեան, որոնք տարբեր վարչաձեւերով կը ղեկավարուին: Զեկուցումը տեղ գրաւած է «Թուրք քաղաքականութեան մէջ կայուն եւ փոփոխական ազդակներ» խորագրին տակ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մասիս Աւետեանի (Մարսէյլ) յիշատակին Տէր եւ Տիկին Մօրիս Մորօ 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

***

Տիկին Գապարաճեանի յիշատակին Շաթընէ – Իմօպիլիէ 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

***

Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, Յովսէփ Տօնիկեանի յիշատակին:

Le C.R.D.A.
et
Le CENTRE CULTUREL
SAINT MESROB
organisent

une
SOIREE
ARMENO - GEORGIENNE

le Vendredi 10 Novembre
à 20h45 précises
suivie d'un COCKTAIL
au 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris
M[o] Cardinal Lemoine / Luxembourg
Autobus: 48, 81, 82, 84, 89.

Y prendront la parole
THAMAZ NASKIDACHVILI
et PIERRE TER-SARKISSIAN.
PATRICK DONABEDIAN fera également une communication sur le thème: *«Analyse comparative des architectures arménienne et géorgienne».*
Participation aux frais: 35 Frs.

Réservation avant le 4 Novembre
Tél. : 42. 46. 05. 58.

Chers Compatriotes

Depuis des siècles, notre peuple arménien s'est nourri du message de la BIBLE: Nous vous invitons à venir nombreux pour écouter ce message de Foi, d'Espérance et d'Amour, source de Salut et de réconfort que le pasteur

JOSÉ BALIAN

d'Argentine adressera à toute la communauté arménienne.

- *Il sera à ALFORTVILLE les Vendredi 27, Samedi 28, Dimanche 29 et Lundi 30 Octobre, tous les soirs à 20h30 à l'Eglise Evangélique Arménienne,* au 8, rue du Groupe Manouchian.
- *Il sera à PARIS le Dimanche 29 Octobre à 11h, à l'Eglise Evangélique Arménienne,* au 8 bis, rue des Ternes, Paris 17e.

Toutes ces conférences seront traduites simultanément de l'arménien au français, et seront précédées d'une animation artistique.

Bienvenue à tous; Entrée libre.

PASTEUR JOEL MIKAELIAN

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ՎԱՐԱԳԵՏ

ՏՕՆ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ

Չորեքշաբթի Նոյեմբեր 1–ին, Ամենայն Սրբոց տօնին առիթով կը պատարագէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

եւ կը քարոզէ հիւրաբար Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝

ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԵՐԷՃԵԱՆ

Օրուան հանդիսութեան կը նախագահէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ:

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Թաղիս Ննջեցելոց ի հանգիստ:

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 1–ին, Ամենայն Սրբոց Տօնին առթիւ առաւօտեան ժամը 10–ին Նոթրը – Տամ տը լա Տէլիվրանս եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ԽՋԿՐ. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պ. Խորէն Մատէնի:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Փարիզի «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի դասընթացքները կը վերսկսին Նոյեմբեր 18, ժամը 15–ին:

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէն լեզուի գիշերային դասընթացքներ, չափահասներու համար, Հինգշաբթի իրիկունները, ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, 75009 Paris.

U. G. A. B.

LA BIBLIOTHEQUE D'ARMENOLOGIE
NUBARIAN
11, square Alboni, Paris 16[e]
sera fermée du Jeudi 26 Octobre au Dimanche 5 Novembre.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՍԱԿԵՐԸ

Ինչպէս ծանուցած էինք, Սեպտեմբերէն իսկ, «Յառաջ»ի բաժանորդագրութեան սակերը յաւելում կը կրեն Նոյեմբեր 1–էն սկսեալ, մասամբ գոնէ դիմագրաւելու համար, 1988 Փետրուարէն (նախորդ յաւելման թուական) ի վեր եղած յաւելումները:

Նոր սակերն են.—

ՖՐԱՆՍԱ
Տարեկան 800 Ֆր., վեցամսեայ 410 Ֆր.:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

Ամէնօրեայ առաքում	1100 Ֆր.,
շաբաթական առաքում	950 Ֆր.:

Օդանաւային գինով առաքումներու համար, դիմել վարչութեան:

Նոյն թուականին –Նոյեմբեր 1– կը դադրեցնենք «Յառաջ»ի առաքումը այն բաժանորդներուն, որոնք Սեպտեմբերի սկիզբն իսկ հաշուեցոյց ստացան իրենց առկախ հաշիւներուն համար եւ չպատասխանեցին: Այդ թուականէն ետք, ոչ մէկ բաժնեգին կը գանձուի հին սակով:

Խորին շնորհակալութիւններ այն բոլոր բաժանորդներուն, որոնք իրենց կանխիկ եւ կանոնաւոր վճարումներով կը թեթեւցնեն վարչութեան ծանր բեռը:

Վարչութիւն
«ՅԱՌԱՋ»ի

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ԲԱՐԵՄԱՂԹՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՕԾՄԱՆ
ՏԱՐԵԴԱՐՁՆԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 29–ին, Գիւտ Խաչի Տօնին, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հիմնարկութեան 87–րդ եւ Օծման 85–րդ տարեդարձներուն առիթով, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի ընթացքին Հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ եկեղեցաշէն բարերար ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ–ի եւ Մայր Եկեղեցւոյս հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն համար:

Նոյն առեն, Արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք պիտի ըլլան՝ Մայր Եկեղեցւոյս ի կենդանս եղող բոլոր բարերարներուն համար:

Պատարագի աւարտին՝ Մատաղ կ'օրհնուի եւ ընդունելութիւն տեղի կ'ունենայ Առաջնորդարանին մէջ՝ ի յարգանս բարերարներուն:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուելու պատարագին եւ մասնակցելու յիշատակի եւ յարգանքի այս աղօթքներուն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ 59ՐԴ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՆՈԹՐԸ ՏԱՄ ՏԸ ԼԱ ԿԱՐՏ»
ՈՍԿԵՉՕԾ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ
ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 29, առաւօտեան ժամը 10–ին հայկական ծէսով ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուի, Մարսէյլի «Նոթրը Տամ Տը Լա Կարտ» Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական 59–րդ ուխտագնացութեան առիթով:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՇԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱՐԱՔԷՀԷԵԱՆ

ժողովրդապետ Մարսէյլի եւ Շրջակայքի
Հայ կաթողիկէ Համայնքին

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27

VENDREDI
27 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.131 — Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN — 65e ANNÉE — No 17.131

ԱՐՑԱԽ

ԱԶԳ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Արցախի Ազգային Խորհուրդը որոշած էր դիմել Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին, որպէսզի ան Հայաստանի կազմին մէջ մտցնէր Արցախը։

Հոկտեմբեր 21–ի «Խորհրդային Ղարաբաղ»ին մէջ տրուած է Արցախի Ազգային Խորհուրդին այս եւ այլ որոշումները, որոնք արդիւնք են Ազգ. Խորհուրդի Հոկտեմբեր 19–ի նիստին։

Ազգային Խորհուրդը նշած է որ Արցախի մարզային Խորհուրդին 1988 Փետրուար 20–ի որոշումը որ արտայայտած էր Ադրբեջանի կազմէն Արցախը հանելու եւ Հայաստանի կազմին մէջ մտցնելու մասին մարզին բնակչութեան դերակշիռ մեծամասնութեան կամքը, դաժան դիմադրութեան բախած էր Ադրբեջանի ղեկավարութեան ու իշխանութեան կեդրոնական մարմիններուն կողմէ։ Ճնշումով, սպառնալիքներով ու ահաբեկչութեամբ փորձեր եղած են բռնանալու ժողովուրդին իր քաղաքական օրինավիճակը ինք որոշելու անքակտելի իրաւունքին վրայ։ Խորհրդային Միութեան ու Ադրբեջանի ղեկավարութեան՝ Արցախի հարցը ժողովրդավար ճամբով լուծելու մտադրութենէն յուսախաբ՝ յենլով միջազգային իրաւունքին վրայ, մարզային Խորհուրդը 1988 Յուլիս 12–ի որոշումով Արցախը Ադրբեջանի կազմէն անջատուած հռչակեց։ Ինքնորոշման գործողութիւնը տեղի ունեցաւ։ Ինքնավար մարզին ամբողջ հանրային – քաղաքական եւ տնտեսական կեանքը կը կառուցուէր ընդունուած որոշումին համաձայն։

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան 1989 Յունուար 12–ի որոշումով ժողովրդական երեսփոխաններու մարզային խորհուրդի գործունէութեան անօրէն ընդհատումը որ ինքնավարութեան փաստացի լուծարք կը նշանակէր, Ադրբեջանի իրավիճակը կտրականապէս լարեց, սպառնալիքներու ենթարկելով Արցախի բնիկ հայ բնակչութեան գոյութեան հնարաւորութիւնը։ Յենլով ամէն ժողովուրդի ապրելու բնական իրաւունքին վրայ, ինքնավար մարզի լիազօր ներկայացուցիչներու համագումար տեղի ունեցաւ, որ Արցախը միութենական անկախ տարածք հռչակեց ու Մարզին ժողովրդական իշխանութեան մարմինները ընտրեց։ Ժողովուրդին կողմէ ինքնակառավարման նոր կառոյցներու կազմութիւնը անգամ մը եւս ընդգծեց ինքնորոշման կայացած գործողութիւնը։ Արցախի վրայ գործադրուող ճնշումը կազմակերպուած շրջափակումին միջոցով ազգային - ազատագրական շարժումը ճնշելու անբարոյ միջոց է, որ անգամ մը արդէն կիրարկուած է Ադրբեջանի կողմէ, 1918 – 1921 թուականներուն, հայկական օրինական հողերը բռնակցելու նպատակով։

Արցախի հարցը ամէն բանէ առաջ հայ ժողովուրդին՝ միանալ փափաքող երկու մասերը բռնօրէն անջատելու հարցն է։ Անոր աւելի բնական լուծումը կը հանդիսանան ինքնորոշուած Արցախը Հայաստանի կազմին մէջ մտցնելու ուղղութեամբ գործնական քայլերը։

Այդ հարցին առիթով ընդունուած որոշումին մէջ նշուած է.

Արցախի Մարզային Խորհուրդը կը դատապարտէ Կովկասեան Բիւրոյի 1921 Յուլիս 5–ի կամայական, հակիրաւական, հակահայկական որոշումը. որոշումը ոչ օրէնսդիր մարմնի մը որ Ադրբեջանին թոյլ տուաւ կցել Արցախը, եւ զայն անօրէն կը նկատէ։

Մեկնելով իր քաղաքական եւ իրաւական օրինավիճակը ինքնուրոյն կերպով որոշելու ամէն ժողովուրդի անքակտելի իրաւունքէն, իրաւունք, որ անվիճելի կերպով ընդունուած է ՄԱԿ–ի կողմէ եւ միջազգային համաձայնագրերով հաստատուած, զորս ստորագրած է, նաեւ Խորհրդային Միութիւնը, այդ կարգին նաեւ հայ ժողովուրդին անունով, մարզի բնակչութեան դերակշիռ մեծամասնութեան կամքին իրականացման նպատակով խնդրել Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդէն որ քննարկէ Արցախը Հայաստանի կազմին մէջ մտցնելու հարցը։

Խնդրել Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդէն որ համատեղ յանձնախումբ ընտրէ Արցախը Հայաստանի կազմին մէջ առնելու ուղղութեամբ գործնական միջոցառումներու դիմելու համար։

Արցախի Ազգային Խորհուրդը դատապարտեց զինուորական շարասիւնին դէմ գործուած ոճրագործութիւնները, որոնք ողբերգական իրադարձութիւններու յանգեցան Հոկտեմբեր 10–ին։

Արցախի Ազգային Խորհուրդի նախագահութեան յանձնարարուած է առաւելագոյն օժանդակութիւնը ցոյց տալ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխանական յանձնախումբին, որպէսզի այս ողբերգութեան պատճառներուն հետաքննութիւնը կատարուի։

Ազգային Խորհուրդի նիստը քննարկած է նաեւ հրատապ այլ հարցեր։

J. CHIRAC reçoit L. TER - PETROSSIAN

COMMUNIQUÉ

Actuellement en France pour suivre un traitement médical, M. Lévon TER - PETROSSIAN, député au Soviet Suprême de la République Socialiste soviétique d'Arménie et membre du Comité Karabagh, a été reçu, le Mardi 24 Octobre 1989, à l'Hôtel de Ville de Paris par M. Jacques CHIRAC, Maire de Paris.

Au cours de cette rencontre, qui s'est déroulée en présence de Christian Der - Stépanian et Aïda Karniguian, représentant l'association Solidarité Franco-Arménienne, M. Daron Boghossian et M. Jean-Pierre Mahé, M. Lévon Ter - Petrossian a remercié la ville de Paris et son maire, M. Jacques Chirac, d'avoir soutenu l'opération de parrainage des membres du Comité Karabagh par 11 grandes villes de France, initiative lancée au printemps dernier par l'association Solidarité Franco-Arménienne durant la détention à Moscou des dirigeants du Mouvement Démocratique Arménien.

M. Lévon Ter - Petrossian a rappelé l'importance du rôle joué par le mouvement de protestation international dans la libération des membres du Comité Karabagh.

Evoquant la situation actuelle en Arménie et dans le Haut Karabagh, M. Lévon Ter - Pétrossian a plus particulièrement attiré l'attention du Maire de Paris sur les risques de violence qui pèsent chaque jour sur les populations arméniennes d e cette région et a appelé à la vigilance l'opinion publique internationale.

Après avoir réaffirmé les liens privilégiés qui existent entre la France et l'Arménie, le Maire de Paris, M. Jacques Chirac, a, pour sa part, souligné la sympathique attention avec laquelle les événements d'Arménie sont suivis par lui-même et la population parisienne qui est fière de compter en son sein une communauté arménienne particulièrement intégrée et active.

ԲԱՆԱՁԵՒԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Ռազմական պատժական միջոցներ Միացեալ Նահանգներու դէմ

Ծանօթ է որ ամերիկեան Քոնկրէսի (Խորհրդարան) ցարդ նպաստաւոր դիրքը Հայոց ցեղասպանութեան բանաձեւին նըկատմամբ ջղագրգռած է Թուրքերը, որոնք որոշեր են կարգ մը պատժական միջոցներ ձեռք առնել։

Բանաձեւը, զոր կը պաշտպանէ Քանսասի խորհրդարանական՝ Պոպ Տոլը, 1990 Ապրիլ 24–ը կը նշէ որպէս յիշատակի օր Հայոց ցեղասպանութեան։ Ծերակոյտի արդարադատական յանձնախումբը 6–ի դէմ 8 ձայնով քուէարկեց բանաձեւը անցեալ շաբթու, ինչ որ առիթ տուած է թրքական առաջին հակազդեցութեանց։

Այսպէս, Արտաքին նախարարութեան բանբերը՝ Մուրատ Սունկար յայտնած է թէ «Առժամեայ միջոցառումները արդէն ի զօրու են»․ չէ ըսած անոնց բնոյթը, բայց ճշդած թէ կը գործադրուին Հոկտեմբեր 18–էն ի վեր։

«Կիւնեէշ» Զորեքշաբթի օր, յայտնած է սակայն թէ Թուրքիա պատժական հինգ միջոց ձեռք առած է Միացեալ – Նահանգներու դէմ զինուորական գետնի վրայ։ Յիշենք, որ Ուաշինկթըն 12 ռազմակայան կը պահէ Թուրքիա։ Ուրեմն Անգարա դադրեցուցած է ԷՖ – 16 օդանաւերու ռազմափորձերը Գոնիա։ Դիմեր է Ամերիկայի, որպէսզի 36–էն 24–ի իջեցնէ զինուորական իր օդանաւերու թիւը Ինճիրլիք եւ նուազեցնէ նաեւ թիւը իր այն նաւերուն, որոնք արտօնութիւն ունին խարիսխ նետելու թրքական նաւահանգիստներուն մէջ։ Պէտք է նուազի նաեւ ամերիկեան զինուորական անձնակազմերու երթեւեկը երկրին մէջ։

Ամերիկեան դեսպանատան բանբերն ալ յայտնած է թէ կողմերը համաձայնած են, որ ձեռք առնուած միջոցները չհրապարակուին։

Թուրք պաշտօնական անձնաւորութիւն մը յայտարարած է թէ այս միջոցները կը ձգտին ճնշում բանեցնել ամերիկեան վարչական մեքենային վրայ, որպէսզի բանաձեւը վերջնապէս չքուէարկուի ամբողջ Ծերակոյտին կողմէ։ Կ'աւելցնէ թէ Թուրքիոյ եւ Միացեալ – Նահանգներու զինուորական համաձայնագիրը կրնայ վտանգուիլ, երբ նորոգման թուականը գայ – գալ տարի – եթէ բանաձեւը քուէարկուի։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Ստրազպուրկի Խորհրդարանին առջեւ խօսք առնելով, առաջարկեց որ բանակցութիւն կատարուի նոր դաշինք մը պատրաստելու համար 12–երու կապերը ամրապնդող։ Ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ արեւելեան Եւրոպա կարեւորագոյն դէպքն է Բ. աշխարհամարտի վաղորդայնէն ի վեր, շեշտեց Ֆրանսայի Նախագահը, որ յայտնեց նաեւ թէ Ֆրանսա 4 միլիառ ֆրանք յաւելեալ գումար մը կը տրամադրէ Լեհաստանի։ Լեհերը գոհ են, նկատելով որ միայն արեւմտեան – Գերմանիան չէ, որ կ'օգնէ իրենց։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ երկու երեսփոխան – ները (Փիւի – տը – Տոմի) բաւական

(Շար.ը Դ. էջ)

«FIGARO MAGAZINE» — «LIBERATION»

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅԻ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԸ ԺԱՆ Տ'ՕՐՄԷՍՈՆԻ

Ակադեմական Ժան տ'Օրմէսոն Ֆիկարօ – Մակազինի իր շաբաթական «Անցնող ժամանակի քրոնիքը» նուիրած էր Թուրքիոյ, ուր շրջապտոյտ մը կատարած է վերջերս, պտըտած Անատոլու եւ ընդհանրապէս տեսարժան վայրերը Թուրքիոյ, ուր, կ'ըսէ. – «Քաղաքակրթութիւնները իրարու կը յաջորդեն, կը խառնուին, զիրար կը հրմշտկեն, զիրար կը բնաջնջեն ու համակեցութեամբ կ'ապրին»։ Ակադեմականը յաջողած էր խօսիլ Թուրքիոյ հին քաղաքակրթութեանց ձըգած հետքերուն մասին, հոս – հոն եկեղեցիներ, վանքեր եւ ճիգ թափած, որ երբեք հայ որակումը չգործածէ եւ նեղը մնացածատենը «քրիստոնեայ» մը փակցընէ։ Բայց, այս կամաւոր զանցառութիւնը չէ որ այնքան վրդոված է Աշոտ Մալաքեանը, որքան Ժան տ'Օրմէսոնի անտեսումը Հայոց ցեղասպանութեան այդ հողերուն վրայ։ Յաջող «Բաց Նամակով» մըն է, որ Մալաքեան իր զայրոյթը կը յայտնէ «Լիպերասիոն»ի միջոցաւ (Հոկտեմբեր 26)։ Ան, լաւագոյնս կ'արտայայտէ իր հակազդեցութիւնը, բազդատական մըն ալ կ'ընէ. – «Կարելի չէ անցնիլ վերտէօնէն ոգեկոչելով Գլովիսի նուաճումը 502–ին կամ Աւստրազիոյ միապետութիւնը առանց մատնանշելու 700.000 զոհերը Ա. աշխարհամարտին։ Դժուար կը թուի ինծի Տախաուի մասին խօսիլ, խօսքը սահմանափակելով իր դղեակին կամ ԺԷ. դարու իր եկեղեցիին»։

Ապա կ'անդրադառնայ ջարդերուն, Լոթիի դիրքին եւ տ'Օրմէսոնի հաճոյալի պտոյտին։ Սկիզբն արդէն, մատնանշած է թէ ակադեմականին գրութեան մէջ կը զգացուի. – «Տեսակ մը շնորհակալութիւն զբօսաշրջիկութեան գրասենեակի մը...» ու կը վերջացնէ իր նամակը սապէս. –

... Mais vous êtes un immortel intouchable, hors de portée des opérations de basse police. Alors pourquoi cette crainte de décevoir Ankara?

Un jour, monsieur, moi aussi j'irai en Anatolie. Si ce n'est moi, ce seront mes enfants, ou peut-être mes petits-enfants. Nous irons fraternellement à la rencontre d'un peuple qui aura enfin compris qu'il y a de la grandeur à assumer son passé et qu'il ne sert à rien d'arracher une page de l'Histoire universelle pour effacer une période gênante.

Aujourd'hui, l'office du tourisme de mon peuple n'a rien d'autre à vous offrir que quelques millénaires d'une riche culture, des villes détruites par le séisme et un pays au bord de la famine face à un blocus. Vous voyez... Un bien maigre programme pour voyageurs de troisième classe.

En traversant le cimetière des innocents qui fut votre lieu d'excursion de ces jours entiers, un poète arménien a écrit ces quelques mots : *«De l'os d'un enfant le vent avait fait une flûte*
Et dans la paix de l'aurore il sifflait des chants immortels de la mort».

Me pardonnerez-vous cette impertinence si je vous dis avec humilité que, cette semaine, vous avez été malgré vous du côté de ceux qui arrêtent le vent et empêchent ce paisible pipeau d'égrener ses mystérieuses trilles dédiées à un temps qui passe mais ne s'oublie jamais ?

ՄԵՌՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՅԱՐՄԱՐ ՕՐ ՄԸ

Արեւը նոր կը բացուէր Արքանսասի վրայ, 1864 Նոյեմբեր 29-ի օրը. կարմրամորթ Շէյէններու ցեղը քունի մէջ էր տակաւին, Քանի մը քիլոմեթր անդին Ռապըրթ Պէնթ ազմուկ – խրախուսանքով մը կ'արթննայ. Քոլորատոյի հողամասէն զինուորական ջոկատ մը մուտքի դրան առջեւն է. սպան կը հրամայէ արթըն – ցողները առաջնորդել մինչեւ Սէնտ Քրիք: Ռապըրթ Պէնթ կը հասկնայ թէ ծանրակշիռ բան մը պիտի պատահի. ձին հեծնելով կ'ուղղուի կարմրամորթներու գիւղը ուր կ'ապրին իր եղբայրներն ու քոյրերը: Իր հայրն ու հօրեղբայրը 1830ական թուականներուն հոն հաստատուած են, հրապուրուած մուշտակի առեւտուրէն: Շուտով յարաբերութիւն կը հաստատուի եկուորներուն եւ տեղացի որսորդներուն միջեւ. ու Դեզին գայլի ցեղախումբը կ'արտօնէ որ իրենց հողերուն վրայ բնակին անոնք: Շէյէնները շուտով կը խառնուին օտարականներուն. ամուսնութիւններ կը կատարուին:

1835 Ուիլիըմ Պէնթ կ'ամուսնանայ կարմրամորթ երկու քոյրերու հետ ու հինգ զաւակ կ'ունենայ: Հաստատուելով երկու բնակավայրերու սահմանին վրայ, ան Շէյէններու լաւագոյն մեկնաբանն ու փաստաբանը կ'ըլլայ: Այս վերջինը յատկապէս դժուարին ու ապերախտ գործ է, քանի որ 1850-ական թուականներուն Քոլորատոյի մէջ հակայաքայլ փոփոխութիւններ կ'ըլլան: Սպիտակամորթերը հետզհետէ աւելի մեծ թիւով կը դիմեն դէպի այդ կոյս հողերը:

Յետագային Ճորճ Պէնթ պիտի պատմէ թէ կարմրամորթները խելագարներ կը նկատեն նորեկ սպիտակամորթերը: Անոնք աղաղակներ կ'արձակեն, լեռները կը պայթեցնեն ու իրար կը սպաննեն. պիզոններու որսորդները երբեմն անոնցմէ ոմանք կը գտնեն ծարաւէ ու անօթութենէ խելակորոյս: Սկիզբը Շէյէնները կը հանդուրժեն եկուորներուն, կարծելով որ երբ ոսկիի հանքերը սպառին, կը մեկնին: Սակայն Դեզին Գայլը հետզհետէ կը մտահոգուի տեսնելով որ իր մարդիկը ձմեռէ – ձմեռ նուազ որս կը բերեն: Պատուիրակ մը ղրկելով Ուաշինկթըն, կը խնդրէ որ իրենց սորվեցնեն հողամշակութեան արուեստը ու վարժեցնեն հողին կապուած կեանքի: Սակայն դիմումը անհետեւանք կը մնայ:

Հանքագործներն ու թափառաշրջիկներ չեն յաջողիր երկար ատեն համերաշխօրէն ապրիլ. երկրորդները մարտունակ ընկերութիւններ կազմած են. ամէնէն ծանօթը «Շունին զինուորներ»ն են: Սպանուածները կը թաղուին մեծ շուքով. ցեղախումբը կ'ողբերգէ անոնց փառքը: «Շունին զինուորները» մեծ խանդավառութեամբ կը պատրաստուին պատերազմի ու կ'երգեն Սիուներու հետեւեալ խօսքը. – «Այսօր լաւ օր մըն է մեռնելու համար»:

Համակեցութիւնը երկար չի տեւեր. միջադէպեր ծայր կուտան 1850-ական թուականներուն: Կարմրամորթերը սկըսած են «վայրենի»ներ նկատուիլ: Տասնամեակի աւարտին Պէնթ եւ Շէյէն ցեղապետեր կը տեսնեն իրենց չուրջ փլուզումը այն աղդակներուն, որոնք իրենց երկկողմանի բարեկամութիւնը կարելի դարձուցեր էին, 1858-ին Տէնվըրի մէջ հանդիսաւոր հանդիպում մը տեղի կ'ունենայ. երկու ցեղապետեր՝ Սեւ Կաթսայ եւ Սպիտակ Ցուլաղ կը համոզուին որ կարելի է հաշտութիւն կնքել սպիտակամորթներուն հետ: Կը հասկնան թէ բախում մը աղէտ կ'ըլլայ իրենց համար: Սեւ Կաթսան իր վրանին մէջ գուրգուրանքով կը պահէ ամերիկեան դրօշակը զոր Ամէնուն Հայրիկը՝ Լինքըլն 1864-ին նուիրած է իրեն, որպէս վստահութեան երաշխիք: Ու կրինվուտ սպան յայտնած է թէ ոչ մէկ զինուոր կրակ պիտի բանայ իր վրանին վրայ, այնքան ատեն որ հոն է դրօշակը:

Այսուհանդերձ, քանի մը օր ետք միջադէպերը կը վերսկսին: Այս անգամ Քոլորատոյի չրջանին զինուորներն են որ սանձարձակ վարմունք կ'ունենան, հակասելով Ուաշինկթընի մէջ կնքուած համաձայնագրին: Ամէն ձի որ գողցուած ըլլալու կասկածը կ'արթնցնէ, անհամեմատօրէն ծանր պատիժներու պատճառ կ'ըլլայ, այն ցեղախումբը որ յարձակողական արարքներով կ'ամբաստանուի, կը հալածուի:

Սեւ Կաթսայ ու Սպիտակ Ցուլաղ ընկճուած են. կը մերժեն պայքար մղել հակառակ եղած դրդումներուն: Կը խնդրեն Պէնթէն որ նոր հանդիպում մը կազմակերպէ սպիտակամորթ ղեկավարներու հետ: Բոլոր ջանքերը ապարդիւն կը մնան, խօսակից սպան կ'ըսէ թէ արտօնութիւն չունի հաշտութիւն կնքելու:

Հանդիպումը Սեպտեմբերի սկիզբը տեղի կ'ունենայ, սակայն դիւանագիտականէ աւելի պարտադիր հրահանգումներու փոխանցում մը կ'ըլլայ: Քոլորատոյի կառավարիչը կը հրամայէ որ բոլոր ցեղախումբերը իր կողմէ նշանակուած վայրերը խմբուին: Հակառակ այս լարուած կացութեան, հանդիպումը փոխադարձ յարգանքի մթնոլորտի մը մէջ կ'անցնի: Հազարապետ մը իր յուշերուն մէջ կը պատմէ թէ գերագոյն արարածներու հետ դէմ յանդիման գտնուելու տպաւորութիւնը ունեցած է, յատկապէս երբ Սեւ Կաթսան իրեն յանձնած է պատանդ վերցուած բասպիտակամորթեր. անոնց միջեւ տղեկ մըն ալ կայ որ զինքը հարցափորձող զինուորի մը կ'ըսէ թէ «կը նախընտրէ կարմրամորթերու քով մնալ, քան՝ վերադառնալ իր տունը»:

Քաջալերուած հազարապետին խօսքերէն, ցեղապետերը կ'ընդունին ցոյց տրուած վայրերը խմբուիլ: Բնակավայրեր կը հաստատեն Սէնտ Քրիքի մէջ ուր հազարապետը սննդամթերք կը բաշխէ իրենց: Կարմրամորթերը անօթի են, համակերպած: Այսպէս կը թուի թէ ձմեռը հանդարտ պիտի անցնի:

Այսուհանդերձ, Քոլորատոյի կառավարիչը գոհ չէ ու ընդհանուր յարձակողականի մը անցնելու յարմար առիթ կը փնտռէ: Ուաշինկթըն եւս նոյն մտայնութեան տէր է: Կը հրահանգէ հաշտութեան ոչ մէկ քայլ առնել այնքան ատեն որ «կարմրամորթերը աւելի չեն տառապիր»:

Նոր հազարապետ մը կը նշանակուի որ երիտասարդներուն կ'արտօնէ պիզոնի որսի երթալ. Սեւ Կաթսային ալ կը խոստանայ իր հովանաւորութիւնը, մինչդեռ անդին բազմահարիւր զինուորներ ու իրենց հրամանատարը ճամբայ ելած են Տէնվըրէն «Կարմրամորթերու հանդիպելու համար»: Սեւ Կաթսան առաջիններէն կ'ըլլայ որ Նոյեմբեր 29-ի առտուն աւազին վրայ մոյկերու հետքերը կը նշմարէ: Նոյն պահուն իրենց ծածկոցներուն պլլուած քանի մը կիներ դուրս կ'ելլեն վրաններէն. յանկարծ, փոշիի ամպի մը մէջ ձիաւորներ կը յայտնուին, կիները կը ղրկեն իրենց զաւակները ու կը սկսին ճչալ: Սարսափած են, իրենց չուրջը ծերուկներ ու պահակներ կան միայն:

Սեւ Կաթսան կ'առնէ ամերիկեան իր դրօշակը ու կը տնկէ վրանին առջեւ: Կը պոռայ իր ցեղակիցներուն թէ վախնալու բան չունին, քանի որ զինուորները վնաս պիտի չհասցնեն իրենց, Նոյն պահուն զինուորները երկու կողմէն կը սկսին կրակել: Կիները կ'իյնան իրարու վրայ: Ծերունի մը որ ականատես վկան է այն ժամանակներուն երբ սպիտակամորթեր ցեղապետներու աղջիկներուն հետ կ'ամուսնանային, թեւերը պարզած կը գոչէ. – «Կեցէ՛ք, կեցէ՛ք»: Յետոյ ինք ալ կ'իյնայ, ու խաչաձեւելով թեւերը կը մոլտայ Շէյէններու մահուան երգը.

Ոչինչ յաւերժական է բացի հողէն ու լեռներէն:

Այս միջոցին Ջարդը գագաթնակէտին հասած է. Սեւ կաթսան ճերմակ կերպաս մը կապած է ատղազարդ դրօշակին ձողին, սակայն երկու պատառներուն ծալքերուն տակ զինուորներ երիտասարդուհիներ կը խողխողեն, վիրաւոր կիներու թեւերը կը կտրեն, մինչ քանի մը անզէն պահակներ կը նետուին հրացաններուն դէմ: Ռապըրթ Պէնթ կը պատմէ յետագային. «30 – 40 կիներ անկիւն մը ապաստանած էին, որպէս պատգամաւոր վեց տարու աղջնակ մը ղրկեցին, որ ձեռքը գաւազանի մը կապուած սպիտակ լաթի կտոր մը բռնած. քանի մը քայլ միայն կրցաւ առնել ու ինկաւ: Պաշարուած բոլոր կիները սպաննուեցան, ինչպէս նաեւ զանոնք պաշտպանող քանի մը այրեր»:

Պէնթ մինչեւ իրիկուն կը դիտէ 400 – 700 կարմրամորթերու սպանութիւնը: Տեսարանը այնպէս դրոշմուած կը մնայ իր յիշողութեան մէջ որ յետագային երբ Ուաշինկթըն հարցաքննութիւն կը պահանջէ, իր պատմածները ամբողջովին կը հաստատուին դէպքին վայրը գտնուած քանի մը զինուորներու կողմէ որոնք առանց մասնակցիլ ուզելու ներկայ եղած էին սպանդին:

Պէնթին եղբայրները վկայութիւն չեն տար. մէկը վիրաւոր փրկուած է, միւսը պաշարուած: Քանի մը շաբաթ ետք զիրար կը գտնեն հօրենական տան մէջ ու կ'ուխտեն մաս չկազմել իրենց հօրը պատկանած քաղաքակրթութեան աշխարհին: Կ'երթան միանալ «Շունին զինուորներ»ուն:

Կարճ ժամանակի մէջ հազարաւորներու կը հասնի իրենց թիւը. իսկ նախայարձակ հազարապետը կը գզջայ հաւատացած ըլլալուն թէ պիտի կրնար մէկ օրուան մէջ բնաջնջել բոլոր վայրենիները:

Ա. Թ. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Պ. ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆԻ ՈՒ Ք. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆԻ «ՂԱՐԱԲԱՂ»Ը

Հայաստանի Կոմերիտմիութեան օրգան «Աւանգարդ»ի Հոկտեմբերի 1-ի թիւին մէջ հրատարակուած է Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի Արեւելագիտութեան Ինստիտուտի գիտաշխատող, պատմական գիտութեանց թեկնածու՝ Ազատ Բոզոյեանի գրախօսականը՝ նուիրուած Փարիզի «Ազգային փոքրամասնութիւններու պաշտպանութեան խումբ»ին վերջերս հրապարակած «Ղարաբաղ Ադրբեջանի մէջ հայկական տարածք մը» գրքոյկին: Կուտանք գլխաւոր մասերը (արեւմտահայերէն):

***

Գիրքը բաղկացած է երեք մասերէ. ա) Ղարաբաղի պատմութիւնը հինէն մինչեւ ԺԹ. դարուն վերջը (հեղինակն է Պատրիկ Տօնապետեան), բ) Ղարաբաղը Ի. դարուն (հեղինակն է Քլօտ – Արմէն Մութաֆ – եան), գ) Փաստաթուղթերու յաւելուած:

Առաջին մասին մէջ կ'ընդգծուի որ 4388 քառակուսի քիլոմեթր տարածք ունեցող լինքնավար մարզը Մեծ Հայքի Արցախ նահանգին մէկ մասն է միայն: Պ. Տօնապետեան այնուհետեւ կը շարադրէ Հայոց հիւսիս – արեւելեան կողմերու՝ Արցախի եւ Ուտիքի անցած պատմական ուղին. հիմնուելով Ա. Մնացականեանի, Բ. Ուլուբաբեանի, Ա. Յակոբեանի եւ այլոց աշխատութիւններուն վրայ, հանրամատչելի կերպով կը ներկայացնէ այն փաստը, որ Ուտիքը եւ Արցախը Հայաստանի կազմէն Աղուանից մարզպանութեան սահմաններուն մէջ մտցուած են Ե. դարուն ընթացքին: Զ. դարուն Աղուանքի քաղաքական եւ հոգեւոր կեդրոնները Քուռ գետի ձախափնեակէն կը տեղափոխուին աջափնեակ, ուր կը ստեղծուի Աղուանից մարզպանութեան նոր մայրաքաղաքը՝ Պարտաւ անունով: Թ. դարէն յետոյ, երբ հայացած էր ձախափնեայ Աղուանքի բնակչութեան կարեւոր մէկ մասը, Արցախի եւ Ուտիքի տարածքը, հակադրուելով Հայաստանի Բագրատունեաց թագաւորութեան այդ տարածքը եւս անուանեց Աղուանք: Ատով իսկ սատար կանգնեցաւ այն բոլոր կեդրոնախոյս ուժերուն որոնք ըմբոստացած էին Բագրատունիներուն դէմ Վասպուրականի, Սիւնիքի, Տայքի, Տարօնի մէջ եւայլուր: Թ. – Ժ. դարերուն Արցախի մէջ ստեղծուեցան Փառիսոսի, Դիզակի եւ Խաչէնի իշխանութիւնները, զորս ճանչցան Արաբները ու Բիւզանդացիները: Կեդրոնախոյս այդ գաղափարախօսութիւնը իր գագաթնակէտին հասցուց Ժ. դարու հայ պատմիչ՝ Մովսէս Դասխուրանցի, որ իր երկին մէջ, ինքզինք եւ Արցախի ու Ուտիքի բընակչութիւնը Աղուան կոչելով կը սահմանազատէ Բագրատունեաց թագաւորութեան տարածքը ապրող հայ բընակչութենէն, սակայն միաժամանակ Քուռի աջափնեակի հայ բնակչութեան կը հակադրէ ձախափնեակի բուն աղուանական ցեղախումբերը: Արցախի եւ Ուտիքի վարչատարածքային եւ եկեղեցական բաժանման կեդրոնախոյս ձգտումները այնուհետեւ այլեւս չխորացան, իսկ Թուրք – Սելջուկներու նուաճումներէն ետք մարեցան: Պ. Տօնապետեան կ'անդրադառնայ Աղուան եզրին երկիմաստութեան, զոր դեռ կը շարունակեն օգտագործել ԺԳ. – ԺԸ. դարերու հայ պատմիչները՝ յիշելու համար Արցախ եւ Ուտիք գաւառներու բնակչութեան եւ Աղուանից կաթողիկոսութեան ենթակայ տարածքները: Միջնադարեան այդ աղբիւրներու տեղեկութիւններուն երկակիութիւնը առիթ ընծայած է ադրբեջանական պատմագրութեան՝ ազուանական յայտարարել Լեռնային Ղարաբաղի 1800-էն աւելի հայկական յուշարձանները, որոնք հայկական են իրենց ոճով, մեսրոպատառ արձանագրութիւններով: Հեղինակը կ'արձանագրէ այն փաստը, որ Խաչէնի Ջալալեանները ԺԲ. – ԺԴ. դարերուն իրենց ձեռքը կ'առնեն նաեւ Գանձասար հաստատուած Աղուանից կաթողիկոսական գահը եւ ժառանգաբար կաթողիկոս կ'օծուին: Ան կը նշէ որ այլ գաւառներու մէջ Հայոց պետականութեան անկումէն ետք, այստեղ իշխանական տուներու գործունէութիւնը երկար ժամանակ շարունակուած է: Մինչեւ ԺԹ. դարը այստեղ ծնունդ կ'առնէին Հայոց պետականութեան վերականգնման գրեթէ բոլոր փորձերը (Յ. Էմին, Ի. Օրի, Դ. Բէկ):

Պատմական ակնարկին երկրորդ մասին մէջ Քլօտ Մութաֆեան կ'անդրադառնայ ԺԹ. դարուն ընթացքին եւ Ի. դարուն Անդրկովկասի վարչական բաժանումին: Ան կը ծանրանայ Շուշի քաղաքի մշակութային կեանքին վրայ եւ կը նշէ, որ այն ԺԹ. դարու սկիզբը երրորդ տեղը կը գրաւէ Պոլսոյ եւ Թիֆլիսի մէջ սորվող հայ ուսանողներու թիւով: Հեղինակը կ'անդրադառնայ 1867-ին Ռուսաստանի հայկական տարածքներուն նոր արուեստական բաժանումին, կը շեշտէ կովկասեան փոխարքաներուն եւ ռուս կառավարութեան հակահայկական գործունէութիւնը:

Հեղինակը կ'անդրադառնայ Ժ. դարուն սկիզբի ցարիզմի հրահրումով սանձազերծուած հայ – թաթարական պատերազմներուն եւ Բաքուի ու Նախիջեւանի հայկական ջարդերուն: Խօսելով 1918 – 1921 թուականներուն մասին, ան կ'անդրադառնայ Ղարաբաղի մէջ ստեղծուած Ազգային Խորհուրդին գործունէութեան, որ փաստօրէն դարձած էր այդ տարածքին իսկական իշխանութիւնը եւ կը պայքարէր օսմանեան, ապա՝ քեմալական Թուրքիոյ բանակներու եւ մուսաւաթական հրոսակախումբերու դէմ:

Թրքական քաղաքականութեան ռանձըգութիւնները կը ստանային նաեւ անգլիական կառավարութեան աջակցութիւնը, որ զօրավար Անդրանիկի թոյլ չտուաւ պաշտպանել Ղարաբաղցիներուն դատը: Քլօտ Մութաֆեան արդարօրէն Մեծն – Բրիտանիոյ քաղաքականութիւնը կը համեմատէ ֆրանսական կառավարութեան քաղաքականութեան հետ Կիլիկիոյ նկատմամբ, շեշտելով որ երկու պարագաներուն ալ նպատակը մէկ էր՝ նուաճողներուն յանձնել բուն հայկական տարածքները:

Ադրբեջանի եւ Հայաստանի խորհրդայնացման ենթախորքին վրայ ցոյց կը տրուի Արցախի բնակչութեան խորհրդային Հայաստանի հետ միաւորուելու պայքարը 1920 – 1921 թուականներուն եւ կ'ընդգծուի 1921-ի Յուլիս 5-ի Կովկաս-

եան Բիւրոյի որոշման իրաւական հիմքէ զուրկ ըլլալը:

Հեղինակը զուգահեռ մը կը գծէ կարմիր Քիւրտիստանի բնակչութեան ու Ղարաբաղի Հայերու նկատմամբ տարուած քաղաքականութեանց միջեւ: Երկուքին ալ հետեւանքը այն կ'ըլլայ որ Հայերու եւ Քիւրտերու զանգուածային արտահոսք տեղի կ'ունենայ դէպի Խորհրդային Միութեան տարբեր հանրապետութիւններ:

Խորհրդայնացման 70 տարիներուն ընթացքին Ղարաբաղը միշտ փորձեր կատարած է Հայաստանին միանալու: Տակաւին քսանական թուականներուն ստեղծուած էր «Ղարաբաղը՝ Հայաստանին» կազմակերպութիւնը: 1927-ին Ղարաբաղի 7 Հայեր, փախչելով Իրան, այնտեղէն նամակ ղրկած են Փարիզի «Յառաջ» օրաթերթին, ուր կը խօսուէր մարդին մէջ տիրող բռնութիւններուն եւ ազգային արժանապատուութեան ոտնահարման մասին: 1927-ին «Ղարաբաղը Հայաստանին» կազմակերպութիւնը կ'ոչնչացուի: 1929-ին Ազրբէջանի մէջ նոր աղմուկ կ'ելլէ ղարաբաղեան հարցին շուրջ: Հայաստանի այն ատենուան կառավարութիւնը Ազասի Խանջեանի գլխաւորութեամբ կը պահանջէր Ղարաբաղը Հայաստանին վերակցել, սակայն այդ շարժումը եւս հալածանքներու ենթարկուեցաւ, իսկ Խանջեան 1936-ին սպաննուեցաւ Բերիայի ձեռքով: Այնուհետեւ այդ հարցը քանի մը անգամ եւս արծարծուելէ ետք, շարժումը 1965-ին իր գագաթնակէտին հասաւ Երեւան տեղի ունեցած ցոյցով, ուր կը պահանջուէին Թուրքիոյ ու Ազրբէջանի տակ մնացած հայապատկան տարածքները:

Վերակառուցման քաղաքականութեան շնորհիւ արցախեան շարժման գագաթնակէտը դարձաւ Փետրուար 1988-ը, երբ ԼՂԻՄ-ի երեսփոխաններու խորհուրդը որոշեց մարզը վերամիաւորել Հայաստանի հետ: Այնուհետեւ եղաւ Սումգայիթ: «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամներու ձերբակալութիւն: Քլօտ Մութաֆեանի շարադրանքը կը հասնի մինչեւ 1989, Մայիս 31, երբ ժողովուրդին միահամուռ պահանջով բանտէն ազատ արձակուեցան «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամները:

Գիրքին Բ. մասին մէջ հեղինակները թարգմանաբար հրատարակած են Հայաստան եւ Ազրբէջան հրապարակուած կարգ մը փաստաթուղթեր, որոնք կը վերաբերին Ղարաբաղի հարցին լուծման եղանակներուն:

Պատրիկ Տօնապետեան եւ Քլօտ – Արմէն Մութաֆեան հասած են իրենց նպատակին եւ կրցած են գիտականօրէն ցոյց տալ արցախեան շարժման արդարացի եւ ժողովրդավարական բնոյթը: Անոնք շեշտած են որ հարցին պահանջատէրը՝ հայ ժողովուրդը ոտքի ելած է ստանալու համար միջազգային օրէնսդրութեամբ իրեն հասնելիք ինքնորոշման իրաւունքը:

«ՔԱԹՐԱ»յի խանդավառող բացումը

Քաթրա, Հոկտեմբեր 22, Կիրակի, օր, նոր շրջանի բացումը կատարեց ֆրանսական երաժշտութեան նուիրուած յայտագրով մը: Ս. Ֆրանքի, Սէն – Սանսի, է. Շօսոնի եւ Ֆ. Փուլէնքի գործերէն բաղկացած այս յայտագիրը թերեւս թերահաւատութեան երանգ մը խառնած էր Կավոյի սրահը դիմողներէ ոմանց, սակայն աւարտին յաջողութիւնը ողջունող ծափերը միայն գոհունակութիւն ու խանդավառութիւն կը յայտնէին: Այս խանդավառութեան ամէնէն գործօն մասնակիցը պէտք է նկատել գրեթէ ամբողջովին վերափոխուած «Երիտասարդ Ֆիլհարմոնի նուագախումբը», յատկապէս անոր երիտասարդ ղեկավար Ջարկօ Փըրինսեքը, առանց մոռնալու Պետրոսեան զոյգին բացառիկ մեկնաբանութիւնը:

Այս բոլորը աւելի եւս արժէք կը ստանան, երբ նկատի առնուի հրամցուած յայտագրին ոչ այնքան սովորական բնոյթը. նոր շրջանի ֆրանսական երաժշտութեան այս մեծերը առհասարակ ոչ այնքան դիւրին ընկալելի են սիրող ունկնդիրներու համար, ոչ ալ դիւրին մեկնաբանելի: Սակայն ընտրուած գործերու այնքան յաջող համադրում մը արդէն մեծապէս նպաստած էր յաջողութեան:

Առաջին մասին մէջ տեղ տրուած էր Ս. Ֆրանքի «Պոէմ սէնֆոնիք»էն «Անիծեալ որսորդ»ին, ու Սէն – Սանսի թաւջութակի ու նուագախումբ թիւ 1 քոնչերթոյին: Հոս որպէս մենակատար ունկնդրեցինք Շառլ Ըրնօն որ ինքնավստահ նուագով ու նուագախումբին հետ կատարեալ ներդաշնակութեամբ յաջողութեան առաջին քայլերը արձանագրեց: Երկրորդ մասին մէջ «Քաթրա»յի մնայուն ուժերէն ջութակահար Անի Ժոտրիի խանդավառ մեկնաբանութիւնը տպաւորիչ կտոր մը դարձուց է. Շօսոնի ջութակի եւ նուագախումբի համար 1896-ին յօրինած պոէմը:

Երաժշտական այս խնջոյքին ամէնէն համեղ պատառը սակայն պահուած էր վերջաւորութեան. յայտագիրը կը վերջանար Ֆ. Փուլէնքի երկու դաշնակի քոնչերթոյով: Զոյգ մեկնաբաններու – Անի եւ Րաֆֆի Պետրոսեանի – ու նուագախումբին առաջին ձայնանիշերով իսկ խանդավառութեան, հիացումի ալիք մը սկսաւ ծաւալիլ սրահին մէջ: Գործին ուժականութեան հետ երկու դաշնակահարներուն անթերի միասնութիւնը մեծադոյն ազդակներն էին ստեղծուած տպաւորութեան:

Ամիսներ առաջ սկսած բազմազան ու բազմաթիւ հարցականներով, դժուարութիւններով լեցուն պատրաստութեան ու տագնապալի սպասումի շրջան մը լաւագոյն իրագործումի մը վերածուեցաւ Կիրակի յետմիջօրէի երաժշտահանդէսով. արձանագրուած յաջողութիւնը, բերած այս ինքնավստահութեան կաթիլով չի կրնար անշուշտ հիմնովին ջնջել պատրաստութեան ու սպասումին հեւքը, որոնք պիտի զօրեն ամբողջ տարեշրջանին համար. սակայն առաջին համերգին տպաւորութիւնը նորանոր նուաճումներու ակնկալութիւնը զօրացուց ունկնդիրներու բազմութեան մէջ, որոնց կը սպասէ Դեկտեմբեր 10-ի ճոխ յայտագիրը, ուր միաձուլուած են երաժշտութիւն, արտասանական արուեստ ու նկարչութիւն:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԴԷՊՔԷ ԴԷՊՔ

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ, Սեպտեմբեր 5-ին իր մահկանացուն կնքած է իրաւաբան, բայց նաեւ գրող՝ Պարոյր Մասիկեան: Ծանօթ էր մանաւա՛նդ իր երգիծական տաղանդով եւ բոլոր գրութիւնները (հատորի ալ վերածուած) կը կրէին իր իւրայատուկ իմունին դրոշմը: Աշխատակցած է նախ «Յուսաբեր»ի, ապա՝ «Ջահակիր»ի, «Սփիւռք»ի եւ «Արեւ»ի: Դժբախտաբար անծանօթ մնացած էր իր գրական ստեղծագործութիւնը, թերեւս անոր համար որ մասնաւոր ճիգ մը չէր թափած ինքզինքը «ծանօթացնելու» համար: Մոնրէալի «Ապագան» կը գրէ թէ յուղարկաւորութիւնը կատարուած է անշուք կերպով, 18 յուղարկաւորներու ներկայութեամբ: Պարոյր Մասիկեան 75 տարեկան էր:

***

ՁԱՐՄԱՀԱԼԻ (Իրան) Հայ Ուսումնասիրաց Միութեան «Յ. Թումանեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 5-ին: Տեղի ունեցած է նոյն միութեան «Անի» մանկապատանեկան երգչախումբին տարեկան համերգը: Երգչախումբը ղեկավարած է Արսինէ Յովհաննիսեան, Լիդիա Աւետիսեանի դաշնակի ընկերակցութեամբ: Յայտագիրը կրկնուած է յաջորդ օրը:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» թատերասրահին մէջ, Սեպտեմբեր 30-ին, տեղի ունեցած է մանուկներու համար գրուած «Խաղալիկներու տօնը» թատերախաղի ներկայացումը, Հ.Օ.Մ.-ի Երիտ. Ենթայանձնախումբին կազմակերպութեամբ: Ներկայացումը իրագործած են Մխիթարեան վարժարանի 15 աշակերտուհիներ:

ՆՈՐ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ 210-ԱՄԵԱԿԸ

Ս. Խաչ Վանքին հնկայական զանգը վերստին հնչեց. շրջանի բնակչութիւնը հոն եկած էր տօնելու Նոր Նախիջեւանի հիմնադրման 210-ամեակը, Հայ ժողովուրդին յաւերժական ճամբորդութեան հանգրուաններէն մէկն է ստորին Դոնը, ուր 1779-ին գաղթ առաւ Հայոց ուժասպառ եւ նօսրացած քարաւաններէն մին, որ սկիզբ առած էր տխեղերական քաղաք Անիէն:

Անիի Հայերը չորս ու կէս դար Ղրիմ մնալէ ետք, 1768 – 1774 թուականներու ռուս – թրքական պատերազմին ու թաթարական խանութիւնը թուլցնելու ցարական քաղաքականութեան հետեւանքով, Ռուսաստանի այս շրջանները կրկին քաղաք ու գիւղ հիմնեցին, ձեռնամուխ եղան առեւտուրի ու հողագործութեան՝ արտօնեալ պայմաններով, որոնք հաստատուած էին Եկատերինա Բ. կայսրուհիի 1779, Նոյեմբեր 14-ի հրովարտակով:

Եւ ահա այսօր մեծ շուքով կը նշուի Նոր Նախիջեւանի հիմնադրման 210-ամեակը, որու տօնակատարութեան եկած են պատուիրակութիւններ Հայաստանէն, Ռուսաստանէն, Սեւ Ծովի առափնեայ հայաշատ քաղաքներէն, նորաստեղծ ազգային – մշակութային միութիւններէ:

Տօնախմբութիւնը սկսաւ բարձրադահ Ս. Խաչէն: Այստեղ քով քովի կը հանգչին Միքայէլ Նալբանդեան ու Ռափայէլ Պատկանեան: Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայէն Վ. Բարխուդարեան, «Նոր Նախիջեւան» ընկերութեան վարչութեան նախագահ Գ. Խուրդայեան, վարչութեան անդամ Վ. Զօրանեան հանդէս եկան Դոնահայութեան դաղթին, հայ դպրութեան պատմութեան մէջ Նոր Նախիջեւանի մեծ վաստակին մասին զեկուցումներով: Սուրբ Խաչ Վանքին կամարներուն ներքոյ հնչած հայ հոգեւոր, դասական ու ժողովրդական երաժշտութիւնը ունկնդրելէ յետոյ, տօնախմբութեան մասնակիցները շրջեցան Նոր Նախիջեւանը, եղան Ռ. Պատկանեանի, Մարիէտա Շահինեանի, Մարտիրոս Սարեանի, Ալեքսանդր Միասնիկեանի ծնած եւ ապրած տուները: Նոր Նախիջեւանի հիմնադրման յուշաքար դրուեցաւ պուրակի մը մէջ գտնուող նախկին հայկական թատրոնին մօտ:

Քաղաքին մշակոյթի պալատներէն մէկուն մէջ տեղի ունեցած հանդիսաւոր երեկոյթին ճոխ համերգով հանդէս եկած են Հայաստանի եւ տեղական խումբեր:

Հանդիսաւոր նիստ մը տեղի ունեցած է նաեւ Միասնիկեանի շրջանի Թոփտի գիւղի «Լուկաշին» մշակոյթի պալատը, ուր ելոյթ ունեցած են բազմաթիւ ժողովրդական երգի – պարի համոյթներ:

Պճեղ Մը Անոյշ Սիրտ

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

Մտածումներու առթած թմրութենէն յանկարծ սթափեցաւ Եպրաքսէ հանըմ: Գաղափար մը ինկած էր իր մէջ, երկինքէն քար իյնալու պէս: Մէկը այն գաղափարներէն որոնք մարդս կը մղեն յանկարծական գործունէութեան, առանց անդրադարձումի բոպէ մը իսկ շնորհելու: Բայց անշո՛ւշտ, ինչո՞ւ պիտի չըլլար: Ո՞վ կրնար տեսնել զինքը: Ո՞վ որի:

Եւ անմիջապէս պատուհանը ամբողջութեամբ բանալէ յետոյ, գնաց իր ծրարը քակեց եւ դուրս հանեց դորդը: Պիտի թօթվէր:

. . . .

Սկսաւ թօթվել ուժով, գոհունակութեամբ, առուգութեամբ: «Էյ աս փէ՛ք աղէկ յարմարեցաւ» մտածեց, եւ թեւերը պիրկ՝ մարմինը պատուհանէն դուրս սկսաւ զարնել ու զարնել: Բա՛թ, քի՛ւթ. բա՛թ, քի՛ւթ: Ո՞վ պիտի գար զինքը արգիլել: Ո՞վ որի: Բա՛թ, քի՛ւթ ... բայց սահեցաւ:

Շատ մաշած, նոր փայլեցուած, եւ փայլը դեռ բնաւ չաղարտուած տախտակամածին վրայ սահեցաւ Եպրաքսէ հանըմ, իր մաշած կրունկներուն եւ իր աճապարանքին պատճառաւ: Գնաց երեսի վրայ:

Ակնթարթ մը: Խուլ ճիչ մը՝ կնոջ փորոտիքին մէջ: Ճարտարապետական գիծեր, պատուհաններու մէջ կախուած ճերմակեղէններ եւ վարի -ը աչքերուն մէջ դարձան, շրջեցան, ընկլուզեցան, բայց կինը կառչեցաւ:

Կրցաւ կառչիլ պատուհանի շրջանակին, գոնէ մէկ ձեռքով: Դժուարութեամբ ու շնչահեղձ՝ ներս անցաւ: Ներս անցաւ՝ առանց գորգի: Ան վար հասած էր արդէն ու կը հանգչէր երկու աղբամաններու միջեւ:

Լեզին պատռած էր: Եպրաքսէ հանըմին սարսափը աննախընթաց էր: Երկու ձեռքերը գլխուն զարկաւ իր բոլոր ուժով եւ կանչեց սրտին խորունկէն «Ամա՜ն, ամա՜ն սուրբ Աստուածամար»:

Կարծես վտանգէն հեռու փախչելու համար, կարծես աւելի ապահովութիւն գտնելու համար, գնաց սենեակին խորը, սկսաւ դառնալ ու դառնալ նոյն անկիւնին մէջ եւ դողացող ձեռքերը կրկին գլխուն զարնելով ըսաւ «քա կ'երթայի՜ կոր ... քա մանչէ՜րս ... ամա՜ն սուրբ Աստուածամար...»:

Ո՛չ, չէր գացած: Կասկած չկայ թէ վար չէր ինկած: Հոս էր, սենեակին մէջն էր, վտանգը անցած էր: Տեսաւ ինքզինքը հայելիին մէջ: Շառագունած էր եւ այլայլած: Խաչ հանեց եւ վճռեց Կիրակի օր «մոմ երթալ եւ եկեղեցի մը վառել»: Երբ ինքզինքը կը դիտէր հայելիին մէջ, հոն տեսաւ նաեւ անծանօթ մօր պատկերը: Ան միշտ կը ժպտէր քաղցրօրէն:

. . . .

Ան միշտ կը ժպտէր քաղցրօրէն:

. . . .

– Քա էտէպսիզ, գետնին տա՛կը անցնելիք Եպրաքսէ:

Կատաղօրէն սկսաւ յանդիմանել ինքզինքը եւ ըսաւ թէ Ֆրանսացիները իրաւո՛ւնք ունին, թէ ինք ճշմարիտ խենթ մըն է, թէ ծայրայեղութեան տարած է մաքրասիրութիւնը: Ամէն օր եւ օրն ի բուն ջուր կը վազցնէ, տախտակ կը շփէ եւ բան կը թօթվէ: Եւ այժմ վերջապէս կ'ուզէր գիտնալ, կ'ուզէր անպայման գիտնալ թէ ե՞րբ պիտի փոխէ իր յոռի բնաւորութիւնը: Հարց կուտար եւ կը փափաքէր հասկնալ թէ ե՞րբ պիտի հրաժարի իր անիմաստ սովորութիւններէն: «Հէ՞, ըսէ նայիմ» կը կրկնէր ամէն նախադասութեան սկիզբն ու վերջը, եւ քանի որ յանցապարտ Եպրաքսէ կը մնարլուռ, ինք աւելի ուժ կ'առնէր եւ կը պնդէր թէ արժանի է պատիժի: «Հա՛խ» է, ինչ որ պատահեցաւ «հախ» է: Այո՛, արդարութիւն է: Իրեն պէս ջատուկ մը որ իր երկու անընման մանչերն իսկ մեղքնալ չի գիտեր, այս տեսակ վախճան մը պէտք է ունենայ: Պէտք է ճզլկոտոր ըլլայ: «Ամա՜ն սուրբ Աստուածամար»: Սկսաւ լալ Եպրաքսէ հանըմ:

(Շար. 7)

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԵԱՆ

Կարօն կողքին նստած անծանօթ մարդուն հարցուց.

– Որտեղի՞ց ես, ախպեր ջան:

– Երեւանից, – պատասխանեց նա:

– Ուրշ այլս (ամօթ) չունե՞ս:

***

– Դու Փարիզ եղե՞լ ես, – հարցրին Խաչէ Սերոբին:

– Ինչքա՞ն է հեռու քաղքէն:

– Ո՞ր քաղքէն, չհասկացայ:

– Ծօ, աշխըրքի մէջ ուրիշ քաղաք է՛լ կա՛յ, – զարմացաւ Սերոբը:

(Շար. Ա. էջէն)

զղայացունց մուտք մը գործած են Ազգ. Ժողով իրենց գլուխը չատորով ծածկը – ւած, բողոքելու համար անոր դէմ: Ժոսփէն հաստատեց սակայն ինչ որ բսած էր հարցազրոյցին ընթացքին, նախապատուութիւն տալով դպրոցին: Եթէ խօսք չեն հասկնար, թող գան չատորով: Ինչ որ պարզ է, այն է որ Իսլամը յաջողեցաւ երկու – երեք դպրոցականներու միջոցաւ ամբողջ Հանրապետութիւն մը տակնուվրայ ընել եւ հոսանքներ ստեղծել Ֆրանսական քաղաքական շրջանակներու եւ Ֆրանսացի անձնաւորութեանց միջեւ: Հարցախոյզներն ալ կը շարունակուին: Տիկին Պատենթէր (ծագումով Հրեայ) դէմ է, որովհետեւ կ՚ըսէ այս ձեւով, վաղն ալ Հրեայ դպրոցականները կրնան դասի չգալ, առարկելով թէ Շաբաթ է եւայլն, եւայլն: Ի վերջոյ՝ աշխարհականութիւնը պէտք է յարգուի: Թիպուկ ծաղրանկար մը ունի Ֆէգան («Ֆիկառօ»), ուր Ժոսփէն կ՚առաջարկէ Ռոքարի. – «Որպէսզի ցեղապաշտութեամբ չամբաստանուինք, մէկ լուծում կը տեսնեմ՝ չատորը պարտադիր դարձնել ոչ – մահմետական աշակերտներուն»:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Պետական Դրամատունը յայտարարեց թէ ռուբլին այլեւս նոր սակ մը կ՚ունենայ տոլարի բաղդատմամբ, մօտենալով սեւ շուկայի սակին: Այսպէս տոլարը 6,26 ռուբլի պիտի արժէ, հաղորդեց ԹԱՍ, առանց ճշդելու սակայն թէ նոր սակը ե՞րբ ի զօրու է: Այս կարգադրութիւնը կը վերաբերի միայն անհատներուն, այսինքն արտասահման գացող խորհրդային քաղաքացիներուն կամ Խորհրդային Միութիւն գացող օտարներուն:

ՏԻԿԻՆ Տ. ՄԻԹԵՐԱՆ Քիւրտերը պաշտպանած է ամերիկեան Քոնկրէսին առջեւ, ինչ որ ընթացիկ երեւոյթ մը չէ Նախագահի մը կնոջ համար: Ներկայացուցչական Տան եւ Ծերակոյտի դեմոկրատներու եւ հանրապետականներու խառն մէկ կազմակերպութեան՝ մարդկային իրաւունց Կոմիտէի հրաւէրին ի պատասխան է, որ Տիկին Միթերան գացած էր Ուաշինկթըն: Խօսած է Թուրքիոյ գաղթակայաններու խռնուած Քիւրտերու մասին, չեշտելով թէ Անգարա հոն կը կիրարկէ զինուորական դրութիւն մը եւ Քիւրտերը յուսահատ պայմաններու մէջ են: Կոչ ըրած է ամերիկեան կառավարութեան որ օգնութեան հասնի:

ԱՋՆԱՒՈՒՐ հարցազրոյց մը տուած է Պրիւսէլի «Լը Սուար» օրաթերթին (Հոկտեմբեր 25), որու մէջ կը խօսի նաեւ Հայաստանի եւ Արցախի շրջափակման եւ Ազերիներու անընդունելի վարուելակերպին մասին: Պելժիական կարեւորագոյն օրաթերթը գրեթէ ամբողջ էջ մը նուիրած է Ազնաւուրի:

L'ASSOCIATION DES ARMENIENS DE CRETEIL
présente un concert
avec l'ensemble
de musique traditionnel

«HAY KENAR»

Dimanche 29 octobre à 20h30
au Cinéma du Palais
de Créteil
Centre Commercial de Créteil
Allée Parmentier
M° CRETEIL UNIVERSITE
Prix des places : 80 et 50 Frs.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Տիկին Վերժին Գալճեանի մահուան առթիւ՝ ՊՊ. Արման Խանճեան, Վէնսան Հայթայեան, Եդուարդ Վարդանեան եւ Կոնէսի Հանդատեան Տան բնակիչներ 1000–ական Ֆր., Տիկին Ժագլին Գարաժէօրժիւ՝ 600 Ֆր., ՊՊ. Խաչիկ Խաչիկեան, Ժիրայր Մարկոսեան, Ժան Ալթունեան, Ռաուլ Գազանճեան եւ Մի Ռմ՝ 500–ական Ֆր., Օր. Շաքէ Եավէր, Պր. Դատաւորեան եւ Պր. Տիրան Յարութիւնեան 250–ական Ֆր.:

Պր. Պերճ Պետրոսեան 1000 Ֆրանք, Պր. Կարապետ Եսայեան 500 Ֆր., Տոքթ. Սարգիս Սիմոնեան 2000 Ֆր.:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ազոյեան ընտանիքը կը ծանուցանէ որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 29, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցին՝
ՆՇԱՆ ԱԶՈՅԵԱՆԻ
մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ազնիւ Գէորգեան իր ամուսնոյն՝ Գէորգ Գէորգեանի մահուան Բ. տարելիցին ի յիշատակ 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութեան (ստանալ «Յառաջ»էն):

DEMANDE D'EMPLOI

J. F. arménienne sérieuse cherche travail vendeuse, garde d'enfants ou de personne âgée, à mi-temps.
Tél. : 47. 57. 92. 77.

Ա Ց Ց՝
ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՆԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս Նոյեմբեր 1, Չորեքշաբթի օր յարգանքի ու ոգեկոչման խմբական այց մը կուտայ Պանթէօ Փարիզէնի գերեզմա – նատան հայ մտաւորականներու դամբանին:

Այս առթիւ սիրով կը հրաւիրուին ողբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, արուեստագէտներ եւ հասա – րակութիւնը:

Ծաղիկի զետեղումէն ետք չիրմօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ, անհետացած հայ մտաւորականներու յիշատակին:

Հաւաքուիլ՝ ժամը 15–ին Սիմըթիէռ տը Պանթէօ Փարիզիէնի գլխաւոր մուտքին, Ավընիւ Մարքս Տորմուա:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Փորթ տ'Օպէանէն առնել թիւ 128 հանրակառքը եւ իջնել Սիմըթիէռ Փարիզիէն կայանը:

Le C.R.D.A.
et
Le CENTRE CULTUREL
SAINT MESROB
organisent

une
SOIREE
ARMENO - GEORGIENNE

le Vendredi 10 Novembre
à 20h45 précises
suivie d'un COCKTAIL
au 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris
M^os Cardinal Lemoine / Luxembourg
Autobus: 48, 81, 82, 84, 89.

Y prendront la parole
THAMAZ NASKIDACHVILI
et PIERRE TER-SARKISSIAN.
PATRICK DONABEDIAN fera également une communication sur le thème: «*Analyse comparative des architectures arménienne et géorgienne*».
Participation aux frais: 35 Frs.

Réservation avant le 4 Novembre
Tél. : 42. 46. 05. 58.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Նուպար Նիկողոսեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ Տէր եւ Տիկին Մօրիս Մորօ 1500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ՎԱՐԱԳԵՏ

ՏՕՆ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ

Չորեքշաբթի Նոյեմբեր 1–ին, Ամենայն Սրբոց տօնին առիթով կը պատարագէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

եւ կը քարոզէ հիւրաբար Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝

ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Օրուան հանդիսութեան կը նախագահէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ:

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Թաղիս Նինջեցելոց ի հանգիստ:

Ժամերգութիւն՝	ժամը 9–ին,
Պատարագ՝	ժամը 10–ին:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 1–ին, Ամենայն Սրբոց Տօնին առթիւ առաւօտեան ժամը 10–ին Նոթրը – Տամ տը լա Տէլիվրանս եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԽՉԿՐ. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պ. Խորէն Մատէնի:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԼԻՈՆ – ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ
ԱՐԱՔՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Մարսէյլի՝ «ԳԱՐՈՒՆ» Մանկանց երգչախումբի կողմէ:

Ղեկավարութեամբ՝
ԽԱՉԻԿ ԵԸԼՄԱՋԵԱՆԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 29, ժամը 16–ին՝
Salle Molière
18, quai de Bondy, 69005 Lyon
Մուտք՝ 80 Ֆրանք:
Երախաներու՝ 50 Ֆրանք:

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ս. Թադէոսեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէն լեզուի գիշերային դասընթացքներ, չափահասներու համար, Հինգշաբթի իրիկունները, ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, 75009 Paris.

ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՄԵԿԷՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՍԱԿԵՐԸ

Ինչպէս ծանուցած էինք, Սեպտեմբերէն իսկ, «Յառաջ»ի բաժանորդագրութեան սակերը յաւելում կը կրեն Նոյեմբեր 1–էն սկսեալ, մասամբ գոնէ դիմագրաւելու համար, 1988 Փետրուարէն (նախորդ յաւելման թուական) ի վեր եղած յաւելումները:

Նոր սակերն են.–

ՖՐԱՆՍԱ
Տարեկան 800 Ֆր., վեցամսեայ 410 Ֆր.:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

Ամէնօրեայ առաքում	1100 Ֆր.,
շաբաթական առաքում	950 Ֆր.:

Օդանաւային գիծով առաքումներու համար, դիմել վարչութեան:

Նոյն թուականին –Նոյեմբեր 1– կը դադրեցնենք «Յառաջ»ի առաքումը այն բաժանորդներուն, որոնք Սեպտեմբերի սկիզբն իսկ հաշուեցոյց ստացան իրենց առկախ հաշիւներուն համար եւ չպատասխանեցին: Այդ թուականէն ետք, ոչ մէկ բաժնեգին կը գանձուի հին սակով:

Խորին շնորհակալութիւններ այն բոլոր բաժանորդներուն, որոնք իրենց կանխիկ եւ կանոնաւոր վճարումներով կը թեթեւցնեն վարչութեան ծանր բեռը:

Վարչութիւն
«ՅԱՌԱՋ»ի

ՀԱՅԿԱԿԱՆ 59րդ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՆՈԹՐԸ ՏԱՄ ՏԸ ԼԱ ԿԱՐՏ»
ՈՍԿԵՋՕԾ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ
ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 29, առաւօտեան ժամը 10–ին հայկական ծէսով ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուի, Մարսէյլի «Նոթրը Տամ Տը Լա Կարտ» Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական 59–րդ ուխտագնացութեան առիթով:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱՐԱՔԷՀԷԵԱՆ
ժողովրդապետ Մարսէյլի եւ Շրջակայքի Հայ Կաթողիկէ Համայնքին

U. G. A. B.

LA BIBLIOTHEQUE D'ARMENOLOGIE
NUBARIAN
11, square Alboni, Paris 16e
sera fermée du Jeudi 26 Octobre au Dimanche 5 Novembre.

SAMEDI 25 NOVEMBRE
à 20 heures

GRAND DINER DANSANT

dans les SALONS DU MERIDIEN
81, boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

AU PROFIT DE
L'ECOLE SAINT - MESROP D'ALFORTVILLE

Réservations : 43. 68. 42. 04

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 28-29

SAMEDI-DIMANCHE
28-29 OCTOBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.132

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.132

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«LE MONDE»

La quête de l'Arménie blessée

«Մոնտ»ի Մոսկուայի թղթակիցը՝ Պեռնար Կէթթա, որ սկիզբէն իսկ լաւագոյն անդրադարձը տուաւ ղարաբաղեան հարցին եւ Հայաստանի մասին ընդհանրապէս, կրկին Երեւան գացած է եւ շահեկան թղթակցութիւն մը ապահոված թերթին։

Կարձագանգէ ընդհ. մթնոլորտի մը, ուր քաղաքական յուսախաբութիւնը եւ աղէտի մը վէրքը դրոշմած են ժողովուրդի մը հոգին։ Կէթթա կը գրէ, բայց նաեւ կը լսէ, աւելի ճիշդ՝ մտիկ կ'ընէ։ Մարքսիզմ-լենինիզմի հիմնարկի տնօրէնը՝ Պր. Սիմոնեան ի պատասխան թղթակցին հարցումին Սուրէն Յարութիւնեանի մասին, կ'ըսէ թէ «Մենք կանք եւ Ա. քարտուղարը»։ Մենք՝ ո՞վ, հարց կուտայ Կէթթա, պատասխանը յստակ է. — «Հայ համալսարաններու 90%-ը զօրավիգ է համազգային շարժումին։ Կը զարմանա՞ք»։ Չի զարմանար։ Պալթեան երկիրներն ալ նոյն պատկերը պարզեցին։

Կէթթա լաւ կը հասկնայ ժողովուրդի հոգեբանութիւնը, որ դէմ յանդիման է միշտ իր խախուտ ճակատագրին ու կը պարզէ քարտէսը, այսինքն այդ ժողովուրդին բուն վէրքը՝ իր աշխարհագրական դիրքը։ Ճիշդ է, կը նկատէ ու քրիստոնեայ Վրաստանը կայ. — «...Բայց, պատմականօրէն աւելի փորձութիւնն ունի իր ապահովութիւնը հաստատելու Ատրպէյճանի հետ համաձայնագրով մը քան՝ Հայաստանի։ Ուրեմն, ի՞նչ զինակից։ Պատմութիւնը մէկ հատ կը թողու միայն՝ Ռուսաստանը, այն Ռուսաստանը որ անանց մատը շարժելու ձգեց որ 8 շաբաթ Ատրպէյճանը խեղդէ Հայաստանը»։

Ամէն բան ըսուած է։ «Երրորդ ուժին» համը առած էինք ու կը շարունակենք առնել։

Իր երկար թղթակցութեան մէջ, Կէթթա դեռ շատ տեղին այլ հաստատումներ կ'ընէ։ Ի՜նչ լաւ հասկցած է ամէն ինչ, օրինակ, երբ կը գրէ. — «Նոյնիսկ այլեւս ազգայնականութիւն չէ։ Պարզապէս ազգն է, իր պաշտպանութիւնը, իր ապագան, քաղաքական քարտէսի մը վրայ, կրկին վերածուած մշտական քարտէսին, անոր՝ որ կար Խորհրդային Միութենէն առաջ, քարտէսը՝ կայսրութեանց, կրօնքներու, քաղաքակրթութեանց շարժուն քառուղին։ Ան, նաեւ, 1920-ի ուր անկախ Հայաստան սկսաւ նախընտրել կարմիր բանակը թրքական յառաջխաղացումէն»։

Կը խօսի Ղարաբաղի մասին, բացատրելով նաեւ ժողովուրդի մը յուսախաբութիւնը։ Ժողովուրդ մը, որ առաջինը եղաւ հաւատալու պերեսթրոյկային, բայց, նաեւ առաջինը՝ յուսախաբ ըլլալու, երբ հասկցաւ որ Կորպաչով սահմաններու կայունութիւնը կը նախընտրէր Ղարաբաղի արդար իրաւունքէն։

Բարգէն Արարքցեան կ'ըսէ իրեն թէ Շրջափակման վերնալն իսկ ոչ մէկ իմաստ ունի, «Երէկ՝ կազմակերպուած, վաղն ալ կրնայ կազմակերպուիլ։ Խորհրդային Միութիւնը, ուրեմն փաստեց, որ չի կրնար ստանձնել իր վրայ ինկած պատասխանատուութիւնները»։

Լրագրողը կը խօսի նաեւ աղէտին հետեւանքներուն մասին եւ պարզուած պատկերին, գաղթականներուն, վիրաւորներուն եւ արտագաղթելու փափաքին։ Նոյնիսկ ընտրանիին մօտ, գիտնականներուն, մեծամասնութիւն մը, կը գրէ, համոզուած է, որ երկրաշարժը «բնական աղէտ» մը չէր, այլ՝ հետեւանք հիւլէական ընդյատակեայ պայթումի մը, Կրեմլինի կողմէ հրահանգուած։

Երեւանի մէջ, կը շարունակէ Կէթթա, գլխաւորաբար Ղարաբաղ Կոմիտէի ղեկավարներն են. — «Քաղաքականութեան մէջ նետուած մտաւորականներ — հարկ է որ քաղաքական անձնակազմ մը ստեղծուի — որոնք, կամաց — կամաց, «ոտնամատներու վրայ», կը փորձեն ժողովուրդը դուրս հանել ճախճախուտէն։ Ոչ երբեք Ղարաբաղի Հայերը լքելով իրենց ճակատագրին, այլ ջանալով հանգրուանները ճշդել, միաժամանակ չկռուիլ Բաքուի եւ Մոսկուայի դէմ, ամրապնդել Հայաստանը նախ քան նետուիլը ուժի փորձութեանց մէջ, զորս ի վիճակի չէ ստանձնելու. մէկ խօսքով՝ ընդլայնել ազգային տենչերը, որպէսզի հարցը այլեւս չըլլայ Ղարաբաղի անկախութիւնը կամ՝ ոչինչ»։

Ուրեմն, կը շարունակէ Կէթթա, Կոմիտէն վերջնական ձեւ կուտայ Հայաստանի ժողովրդավարացման ծրագրի մը, տնտեսական փոխանակութեանց զարգացման, նոր ճամբաներու եւ երկաթուղիներու ստեղծման, հայկական ներկայացուցչութեանց հաստատման Փարիզ, Ուաշինկթըն, Դամասկոս, Թեհրան, Պէյրութ։ Քանի մը օրէն ՀՀՇ.-ի համագումարն է, որուն մէջ պիտի լուծուին Ղարաբաղ Կոմիտէն եւ 1987էն ի վեր ծնած միւս կազմակերպութիւնները, ապա՝ տեղական ընտրութիւնները կան, ու Կէթթա Կասանդրի վերածուած, կը գրէ. — «Բանտարկուած ինն ամիս անցեալ տարի, Կոմիտէի ղեկավարները այն ատեն նախարար պիտի դառնան։ Քաղաքականութիւնը կը սկսի իսկապէս իր իրաւունքները հաստատել եւ ... Բայց, այդ արդէն երազ է, եւ հարկ է որ նախ ընդունուի այն կարգադրութիւնը զոր Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը պիտի առաջարկէ Ատրպէյճանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի։ Բոլորովին անկարելի չէ։ Եղած վերջացած ալ չէ»։

**

«JOURNAL DE GENEVE»

Arménie : « L'erreur fatale de Gorbatchev »

Հոկտեմբեր 26-ի զուիցերական օրաթերթին մէջ, լոյս տեսած է Արման Գասպարի հարցազրոյցը Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան՝ Հէնրիկ Իգիթեանի հետ, որ Զուիցերիա կը գտնուի Զուիցերիա - Խորհրդային Միութիւն կազմակերպութեան՝ Հայաստանի տասնօրեակին առթիւ։

Հ. Իգիթեան կը բացատրէ Կորպաչովի «ճակատագրական սխալը», որ սկսաւ Սումկայիթով։ Կրեմլինի վարանումները, վճռականութեան պակասը աղէտալի հետեւանքներ պիտի ունենային։ Կ'անդրադառնայ շրջափակման։ Կառավարութեան անշարժութիւնը սիսթեմին արդիւնքն է։ Պետութիւնը կը գործէ ռոպոյի նման, կը հետեւի պատրաստուած ծրագրին, չյարմարելով կացութեանց։ Անելէն դուրս ելլելու մէկ ձեւ կայ. — Ղարաբաղը չի կրնար ապրիլ Բաքուի հովանաւորութեան ներքեւ։ Անշուշտ Մայր-Հայրենիքի հետ կցումը փառաւոր լուծումը կ'ըլլայ։ Հանրաքուէ մը կրնայ փաստել, որ այդ է Հայերու փափաքը։ Բայց եւ այնպէս, եթէ անպայման միջին ճամբայ մը հարկ է, կը մնայ Ղարաբաղը դնել ուղղակի Մոսկուայի հովանաւորութեան տակ, բայց, լայն ինքնավարութիւնով մը, որ թոյլ տայ իրեն զարկ տալ Հայաստանի հետ իր կապերուն։ Որպէս ժողովուրդի ընտրեալ, կ'եզրակացնէ, Հ. Իգիթեան, լաւատես կը մնայ, մանաւանդ որ, կ'աւելցնէ, «որպէս քրիստոնեայ անխախտ հաւատք ունիմ մարդուն եւ մարդկութեան ապագային հանդէպ»։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 20 / 24)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 20էն ի վեր Ստեփանակերտ կը գտնուի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի այն յանձնախումբը, որ կը քննէ Հոկտեմբեր 10-ին Ստեփանակերտ տեղի ունեցած ողբերգական դէպքին բնոյթը եւ պարագաները։

Յանձնախումբին անդամներն են երեսփոխաններ՝ Հայկ Քոթանճեան (խումբին ղեկավարը), Ռոպէր Քոչարեան, ինչպէս նաեւ Հայաստանի Առողջապահութեան փոխ-նախարար Գրիգոր Յարութիւնեան եւ Արդարադատութեան նախարարութեան բաժնի պետ՝ Կիմ Բալայեան։

**

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ ԻՆԿԱԾ ՕԴԱՆԱՒԸ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը, Կեդրոնական Կոմիտէն ու կառավարութիւնը խոր ցաւակցութիւն յայտնած են Ուլեանովսկի մարզին բոլոր բնակիչներուն, Հոկտեմբեր 20-ին Լենինականի մօտ Իլ-76 օդանաւի արկածին զոհերուն հարազատներուն։

Ուլեանովսկէ աղէտի գօտի բեռ փոխադրող օդանաւին մէջ կը գտնուէին անձնակազմի 10 անդամներ եւ 5 շինարարներ։

**

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ ԿԸ ՄԵԿՆԻՆ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ

Աղէտալի երկրաշարժէն վնասուած 2210 պատմամշակութային յուշարձաններու վերականգնման գործին իրենց օգնութիւնը եւ մասնակցութիւնը բերելու հանդէս եկած են արտասահմանեան բազմաթիւ երկիրներ ու կազմակերպութիւններ։ «ԻՒՆԷՍՔՕ»ի փորձագէտները, ծանօթանալով յուշարձաններու վիճակին որոշած են վերապատրաստման նպատակով տարեվերջին վեց ամիս պայմանաժամով Անգլիա եւ Ֆրանսա հրաւիրել երկու ճարտարապետ։

Հայաստան գտնուած են նաեւ Հռոմի ու Վենետիկի համալսարաններու ճարտարապետութեան բաժիններու, Ճենովայի ճարտարապետութեան հիմնարկի

(Շար.ը Դ. էջ)

**

ՊԵԼԺԻՈՅ ՀԱՅԵՐՈՒ ՅՈՅՑԸ

Հոկտեմբեր 21-ին, Պելժիոյ Հայ Երիտասարդութեան Միութիւնը եւ Պելժիոյ Հայերու Միութիւնը ցոյց մը կազմակերպած էին Խորհրդային դեսպանատան առջեւ։ Նոյն իրիկունը Պելժիոյ հեռատեսիլը արձագանգեց, հարցազրոյցով մը բանբերին՝ Պր. Մահմուրեանի հետ։ Այս առթիւ, յանուն գաղութին նամակ մը յանձնուած է խորհրդային դեսպանին, ուր կը շեշտուի շրջափակման ստեղծած կացութիւնը, մինչ Հայաստան, աղէտէն վաղորդայնին, դեռ ծանր տագնապի մէջ էր։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ
ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԳԷՏ ԹԱԴԵՒՈՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

«Արմէնփրէս»ի Հոկտեմբեր 23-ի հաղորդումէն կը տեղեկանանք թէ 73 տարեկանին յանկարծամահ եղած է ականաւոր գիտնական, Երեւանի համալսարանի դասախօս, Հայաստանի Գիտութեան վաստակաւոր գործիչ՝ Թադեւոս Յակոբեան։

Նախնական կրթութիւնը իր ծննդավայրին՝ Ղափանի շրջանի Լեռնաձոր գիւղը ստացած ապագայ գիտնականը աւարտած է Երեւանի Համալսարանի Աշխարհագրական ճիւղը (1940) եւ ուսուցչութիւն ըրած է Զանգեզուրի մէջ։ 1962ին պատմական գիտութեանց տոքթէօր է ու կը սկսի դասաւանդել համալսարանին մէջ։ Յաջորդ տարի փրոֆէսէօրի կոչում կը ստանայ։ Թ. Յակոբեան տարիներ շարունակ եղած է համալսարանի Աշխարհագրական փաքիւլթէի տեսուչ։ 1962-էն ղեկավարած է նոյն տնտեսագիտական աշխարհագրութեան ամպիոնը։

Ողբացեալ գիտնականը մեծ աւանդ ունեցած է Հայաստանի պատմական աշխարհագրութեան, տեղանունագիտութեան ու բառարանագիտութեան, բնակավայրերու պատմութեան բնագաւառին մէջ։ Թ. Յակոբեան բազմաթիւ մենագրութիւններու, համալսարանական դասագիրքերու, ուսումնական ձեռնարկներու, պատմաշխարհագրական քարտէսներու ու գիտական յօդուածներու հեղինակ է, «Հայաստանի եւ յարակից շրջաններու տեղանուններու բառարան» բազմահատոր աշխատութեան նախաձեռնողն ու համահեղինակը։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵԾՆ - ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ Ելմտական նախարարը հրաժարեցաւ, տարակարծիք ըլլալով Տիկին Թաչըրին տնտեսական խորհրդատուին հետ, որ իր կարգին հրաժարեցաւ եւ հակառակ եղած անմիջական նշանակումներուն, լուրջ տագնապ մը ծնած է, շրջանի մը մէջ, ուր Տիկին Թաչըրի դիրքն ալ նոյնքան հաստատուն չէ։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԻՆ մը մտաւ Ֆրանսական կաճառը յանձին հելլենագէտ՝ Ժաքլին տը Ռոմիյիի։ Աշխարհի մեծագոյն մասնագէտն է հին յունարէնի։ Կը յաջորդէ թատերագիր Անտրէ Ռուսէնի եւ զինքը ընդունեցաւ Ալէն Փէյրըֆիթ։ Առաջին կինն էր ընտրուած Ֆրանսայի Հիմնարկին (որ ունի 5 Կաճառ), երբ 1975-ին մուտք կը գործէր Ինսքրիփսիոններու եւ Պել-լեթրի Կաճառ։

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Ժոքս յայտարարեց թէ Ֆրանսացիք, այլեւս պատրաստ են քուէարկելու հո՛ն ուր կը բնակին։ Որոշումը կը վերաբերի գլխաւորաբար Քորսիքայի, ուր կարգ մը գիւղեր աւելի քուէարկող ունին քան՝ բնակիչ։ Այդ իսկ պատճառով առաջին բողոքողներն են Քորսիքացիք։ Աջը կը բողոքէ որպէս ազատութեանց սեղմում։ Այլեւս Ֆրանսուա Միթերան ալ պիտի չկարենայ Շաթօ-Շինոն քուէարկել։

«ՆԵՐԵՑԷ՛Ք, ՊԱՐՈՆ ՏՆՕՐԷՆ»

Գրեց՝ ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Հայերէն լեզուի դասապահն է: Օրուան դասանիւթն է Րաֆֆիի «Սամուէլ» վէպէն հատուած մը՝ «Աշտիշատի Վանքը»: Աշակերտները ծանօթացած են գրուածքին բովանդակութեան: Խօսուած է հոն նկարագրուած՝ Հայոց տարեմուտի աւանդական տօնախմբութեանց, մրցում – ներու, զինախաղերու, մէկ խօսքով՝ Վարդավառի հանդիսութեան մասին: Հայկական մեր հին աւանդութիւնները հետաքրքրութիւն ստեղծած են նոր սերունդի այս ներկայացուցիչներուն մէջ:

Նոյն այս դասանիւթի շրջագիծէն ներս աշակերտները ծանօթացած են հեղինակին՝ Րաֆֆիի կեանքին ու գործերուն: Համառօտ տեղեկութիւններէ անդին խօսած եմ հեղինակին մեծութեան, անոր գրական հարուստ վաստակին մասին, նըշելով թէ Րաֆֆի մեծ գաղափարախօս մըն է, թէ ան գծած է Հայութիւնը դէպի ազատութիւն առաջնորդող ճամբան, թէ ամէնէն շատ յաջողութիւն եւ ժողովրդականութիւն ունեցած հեղինակն է մեր արդի գրականութեան մէջ, աւելցնելով որ ան կը շարունակէ այսօր եւս ներշնչել սերունդներ:

Այս եւ այլ նման արտայայտութիւններ լսելէ ետք 8–րդ դասարանի աշակերտ – ներէն մին կը հարցնէր, թէ հայ բոլոր գրողներն ալ մեծ կամ ամենամեծ գըրողնե՞ր են. արդեօք ո՞վ է մեծագոյնը: Բացատրելէ ետք, թէ սուտ է թիւը մեծ գրողներու՝ գրական տարբեր սեռերու մարզին մէջ եւ նշելէ ետք իւրաքանչիւր գրական սեռէ մէկական մեծագոյնի անուն, դարձեալ նոյն աշակերտը կը հարցնէր.

– Ինչո՞ւ, պարոն, չենք տօներ մեր մեծ գրողներու տարեդարձները։

– Ի՞նչ ըսել կ'ուզես՝ տարեդարձ տօնելով, կը պատասխանեմ:

– Գրողի մը ծննդեան օրը տօնենք դըպրոցին մէջ:

Առաջարկը չինիչ ու հետաքրքրական կը գտնեմ, սակայն գիտել կուտամ թէքնիք անպատեհութիւններ՝ նշելով, որ այդ պարագային ամբողջ տարին պէտք է անցընել տարեդարձ տօնելով եւ հետեւաբար չենք կրնար դասացուցակը ամբողջացնել կամ պարզապէս՝ դաս ընել (անշուշտ մտքէս կ'ըսէի, թէ լաւագոյն եւ արդիւնաշատ դասաւանդութիւնը կրնար ըլլալ այդ): Այդ պահուն աշակերտները միահամուռ կը պնդեն իրենց ընկերուհիին առաջարկին վրայ եւ փոքր զիջում մը կատարելով կը խնդրեն նշել գէթ մեծագոյններու տարեդարձները:

Առաջարկիս ընդառաջելով անոնք կը սկսին գրատախտակին վրայ գրել՝ իրենց հայեցողութեամբ մեր մեծագոյն գրողներու անունները, սպասելով իրենց ուսուցչի հաստատումին՝ որոշելու համար ճիշդ անունները: Դասարանը բաղկացած ըլլալով արեւմտահայ եւ արեւելահայ աշակերտներէ, գրատախտակին վրայ կը գրուին՝

Դանիէլ Վարուժան
Միսաք Մեծարենց
Պետրոս Դուրեան
Գրիգոր Զօհրապ
Յակոբ Պարոնեան
Վահան Թէքէեան
եւ քանի մը այլ անուններ:

Այս ցանկին դիմաց կը կարդամ արեւելահայ գրողներու անուններ՝

Խաչատուր Աբովեան
Րաֆֆի
Ալ. Շիրվանզադէ
Յովհ. Թումանեան
Աւ. Իսահակեան
Եղիշէ Չարենց
Վահան Տէրեան
Պարոյր Սեւակ
Յովհաննէս Շիրազ
եւ ուրիշներ:

Անուններու այս թուարկումը ուրախութեամբ կը լեցնէ հոգիս, նախ այն պատճառով, որ աշակերտներ ծանօթ են հայ գրողներու անուններուն եւ ընդհանրապէս տրուած անուանացանկը կը ներկայացնէ խակական մեծերը, ապա՝ մանաւանդ անոր համար, որ աշակերտները համոզումո՛վ կ'ուզեն բան մը ընել:

Նման պնդումի առջեւ ինծի կը մնար փրկել կացութիւնը եւ համաձայնիլ աշակերտներուս առաջարկին՝ պայմանաւ, որ անոնք պրպտէին եւ երեւան հանէին յիշեալ մեծերու ծննդեան օրուան թուականը։

Օրերը կ'անցնէին ու մենք կը շարու – նակէինք մեր դասերը կանոնաւոր կերպով աւանդել դասարանին մէջ: Տարեդարձներու հարցէն ոչ մէկ լուր։ Կը մըտածէի, որ աշակերտները իրենք ալ մոռացութեան տուած էին հարցը, քանի որ տարեդարձ մը ճշգրիտ օրը տօնելու համար անհրաժեշտ էր նաեւ փնտռել ու գտնել թուականը, ինչ որ յաւելեալ, աշխատանք կը պահանջէր: «Հանդիստ» էի...

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 13, առաւօտեան 4–րդ դասապահին կը մտնեմ 8–րդ դասարան: Կը սկսինք դասը: Ժպիտ մը կը նըկատեմ աշակերտներու դէմքերուն վըրայ: Աննախընթաց երեւոյթ մը չէ անշուշտ: Սրբագրուած շարադրութեան շուրջ կը խօսինք, կը մատնանշեմ թերիներ, կը բացատրեմ կանոններ: Շարթըւան շարադրութեան նիւթն էր՝ «Հայկական տառերու գիւտին արժէքը մեր կեանքին մէջ»: Դասապահը կը հասնէր իր աւարտին, երբ աշակերտուհիներէն Թալին Հինտոյեան կը խնդրէր բան մը ըսել.

– Կը յիշէ՞ք, պարոն, առաջարկած էինք մեծ գրողներու տարեդարձը տօնել. ուրեմն այսօր պիտի տօնենք Խաչատուր Աբովեանի տարեդարձը։ Ծնած է 1809 թուականի Հոկտեմբեր 15–ին: Քանի որ Հոկտեմբեր 15–ը Կիրակի է, ուրեմն այսօր կը տօնենք։

Ու կը բանայ տուփակ մը, մէջէն կը հանէ թղթէ 9 պնակ, 9 գաւաթ, 9 կարկանդակ եւ Happy birthday մակագրութեամբ 9 ձեռալաթ, համապատասխան աշակերտներու թիւին եւ հատ մըն ալ ուսուցչին: Գաւաթները կը լեցուին նարինջի հիւթով: Ես շշմած էի. յուզումը կը խեղդէր կոկորդս: Վարանումը պատած էր գլխս: Ի՞նչ ընել: Արդիլե՞լ: Անմիջապէս կը թելադրեմ դասարանին դուռը փակել, որպէսզի ոչ ոք նկատէ կատարուածը, մանաւանդ՝ պարոն տընօրէնը, որ իր բարի սովորութեամբ ամէնուրեք է եւ հագուագիւտ պարագային՝ իր գրասենեակը: «Սոսկում»իս պատճառը վարժարանին կարգապահական օրէնքն է, որուն ծաշ գլուխին տակ գրուած է՝ «Աշակերտներու եւ ուսուցիչներու տարեդարձին՝ զօվացուցիչ, շաքար եւ տարեդարձի հաւաքոյթ արտօնուած չեն վարժարաններէն ներս»: Այս օրէնքի հիման պարտազանցումը ի՛մ կողմէս էր: Աշակերտներու «մեղք»ը վզիս էր: Այդ պահուն միակ արդարացումս եւ մխիթարանքս այն էր՝ որ յիշեալ օրէնքին մէջ չէր նշուած «Հայ գրողներու տարեդարձ»ի պարագան: Որո՞ւ մտքէն կ'անցնէր նման պարագայ մը...

Ու այդ պահուն, յանձն առած պարտազանցումի բոլոր հետեւանքները, պատրաստ՝ նոյնիսկ պատժասենեակ երթալու, կը մասնակցիմ աշակերտներուս կատարած անակնկալին եւ կը խմեմ անոնց հետ Խաչատուր Աբովեանի անմահութեան կենացը, մեծ լուսաւորչի ծննդեան 180–րդ տարեդարձին առթիւ: Մինչ աշակերտներ կ'երգեն տարեդարձի երգը, ես իմ խղճիս հանդէպ հանդարտ՝ կ'ըսեմ մտովին՝

– Ներեցէ՛ք, պարոն տնօրէն, արդեօք մեղանչեցի՞...

PUBLICATIONS REÇUES

VOICES OF FEAR

Ara Baliozian

Introduction by *Lawrence Terzian*

Impressions Publishers (Canada).

«ԱՇԽԱՐՀԻ ԲԺԻՇԿՆԵՐ»ՈՒ ՍԵՄԻՆԱՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՀՈԼՈՎՈՅԹԸ

«Աշխարհի բժիշկներ» կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ սեմինարներու շարք մը պատրաստուած է որ նիւթ պիտի ունենայ «Արեւելեան երկիրներու մէջ լըճացումն ու վերափոխումը»: Այս շարքին առաջինը տեղի ունեցաւ Հոկտ. 21, Շաբաթ օրը, Տէֆանսի նորակառոյց ու արդիական «Տապան»ին մէջ: Մարդասիրական գործունէութեան ենթանախագահ Պ. Քուշները փոխարինելով, բացման խօսքը արտասանեց կազմակերպիչ մարմնէն Ժ. Լըպա որ վարիչն է հայկական բաժնին: Ան համառօտ կերպով յիշելէ ետք «Աշխարհի Բժիշկներ»ու զանազան երկիրներու մէջ կատարած աշխատանքը, շեշտեց թէ իրենք կ'երթան մօտիկ ըլլալու զանգուածող հիւանդը, ըլլայ ան անհատ մը կամ երկիր մը: Այսպէս ալ սկսած էր Դեկտեմբեր 7–ի վաղորդայնին իրենց ներկայութիւնը Հայաստանի ու ապա նաեւ Ղարաբաղի մէջ:

Այս վերջին շրջանին մէջ «Աշխարհի բժիշկներ»ու գործունէութեան մասին թուական տուեալներ հաղորդեց Բժշկուհի Մոնիք Տօնապետեան։ Ապա իր գործակիցը ու Շաբաթ օրուան հաւաքին նախագահը՝ Հախփիմէ Գաբրիէլեան Հայաստանի ներկան նմանցուց Լեհաստանի 1980 – 1981 կացութեան ու թելադրեց ազգամիջեան բախումին հոլովոյթը դիտելու համար նկատի առնել ժողովրդավարացման շարժումը:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ Լոնտոնի համալսարանէն ցեղաբան տոքթ. Թամարա Տրակածէ, որուն նիւթը խորագրուած էր. «Ադրբէջան՝ ցեղային ինքնութիւն, ազգ եւ Հանրապետութիւն. ընդհանուր ակնարկ»: Իսկ ելոյթին մէջ ամէնէն չեշտուածն էր այս բոլորէն «ընդհանուր»ը: Ան ըսելէ ետք թէ ներկայիս ազերի ժողովուրդը իր ինքնութեան որոնումին մղուած է, շեշտեց ազերի – կովկասցիի անոնց բնութագրումը, որով կ'անջատուէին թէ՛ Թուրք, թէ՛ Պարսիկ ժողովուրդներէն հաւասարապէս: Տրակածէ ըսաւ տակաւին թէ Ազերիներու իսկ սահմանած «կովկասցի» կոչումը նպատակ ունի օրինականացնելու իրենց գտնուած երկրին բնիկները ըլլալու պարագան ու իւրացնելու առիթ կուտայ նոյն հողին նախկին մշակոյթներն ու ժողովուրդները, ինչպէս՝ Ալպանացիները: Ադրբէջանի ներկային գնահատումը պէտք չէ անգիտանայ խորհրդային կարգերու հաստատումին ու անոր հետեւանքներուն պարագան. Համայնավարական շարժումին մէջ քիչ Ադրբէջանցիներ կային ու անիկա ներածուած բան մըն էր: Յետոյ տասնամեակներ ամբողջ, Ազերի ժողովուրդը չկրցաւ տէրը ըլլալ իր արտադրած քարիւղին, մետաղներուն, բամպակին, եւայլն, ապրելով իրեն պարտադրուած տկար տնտեսութեան մը անբաղձալի հետեւանքները: Տրակածէ կարելի հապճեպով անդրադարձաւ Սումգայիթին ալ, շեշտելով որ այդ մասին ժողովուրդը չէր ուզեր ամբողջութեամբ ամբաստանութիւն կրել:

Երիտասարդ փիլիսոփայ – պատմաբան Միշէլ Մարեան ներկայացուց «Հայկական շարժումին պատմականը»: Ան 1988–ի Փետրուարէն մինչեւ մեր օրերը երկարող շրջանը բաժնեց հինգ շրջաններու, ժամանակին ներած չափով ծանրանալով իւրաքանչիւրին վրայ: Ժամանակագրական տուեալներու թիւմը մեղք որ առիթ չտուաւ իրեն խորացնելու շրջանին մասին իր վերլուծումը, ինչ որ անկասկած շատ աւելի հետաքրքրական պիտի ըլլար, քան թուականներու եւ պատահարներու հապճեպ ներկայացումը:

«Ադրբէջանի ժողովրդական շարժումները՝ դէպի ժողովրդավարութիւն» նիւթով խօսք առաւ կրկին Լոնտոնէն, Կեդրոնական Ասիական Ուսումներու Ընկերութեան տնօրէնուհին՝ Մարի Պէնինկսըն Պրոքսիփ: Ան նախ ուզեց սրբագրել կարծիք մը որուն համաձայն Հայաստան միշտ կը ներկայացուէր որպէս եւրոպական ժողովրդավարութիւնը իւրացուցած հաւաքականութիւն, իսկ Ադրբէջան՝ բիրտ հակադդեցութիւններու տէր, յետադիմական զանգուած մը: Յետոյ ան դարասկիզբէն մինչեւ այսօրուան հայազերի բախումներուն անդրադառնալով հասաւ Բաքուի հարիւր – հազարաւոր հոգինոց ցոյցերուն ու ոչ պաշտօնական խմբակցութիւններուն որոնք յաւելեալ ազատութիւններ ու դերիշխանութիւն կ'ուզեն, ինչպէս նաեւ մարդկային իրաւանց յարգանք եւայլն: Մ. Պէնինկսըն – Պրոքսիփ եւս չկրցաւ շրջանցել Սումգայիթի նիւթը շշմեցուցին սպանդը արդարացնելու անուղղակի ջանքով մը յիշատակուեցաւ քաղաքին բնապահական ծանրակշիռ վիճակը, երախաներու մահացութեան բարձրագոյն համեմատութիւնը.. որպէս թէ այս բոլորը բնական էր որ յանգէին Հայերու ջարդի մը:

Կարճ ընդմիջումէ մը ետք ամպիոն հըրաւիրուեցաւ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան որ ազերի ակադեմական Ա. Աբբասովի հետ Խորհրդային Միութենէն երկու մասնակիցներէն մէկն էր: Ան իր խօսքերը սկսաւ ճշդելով պարագայ մը. «գիս նիւթին որպէս մասնագէտ մը ներկայացուցին. սակայն չեմ» ըսաւ ան ու շարունակեց. – «Ես գործօն կերպով պարտադիր մասնակցութիւն բերի դէպքերու հոլովոյթին, ուրեմն պիտի արտայայտուիմ հարցին քաղաքական տեսակէտէն»: Ապա ան ըսաւ թէ Խորհրդային Միութեան մէջ զուգահեռ իշխանութիւններ կազմաւորուած էին, քանի որ վերակառուցումէն 3 տարի ետք տեսնուած էր թէ կուսակցութիւնը ի զօրու չէր շարժումը ղեկավարելու. ուրեմն պէտք էր նկատի առնել այս ժողովրդական իշխանութիւնները որոնք կը ջանան ընդլայնել ինքնավարութեան սահմանները, կը պայքարին տընտեսական, մշակութային, բնապահական հարցերու մէջ աւելի լայն ինքնորոշումի կարելիութիւն ունենալու համար:

Ապա կեդրոնանալով արցախեան հարցին վրայ, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան ըսաւ թէ հիմնականին մէջ պարզ հարց մըն էր որ ներկայացուեցաւ որպէս հողային պահանջ կամ կրօնական հակամարտութիւն: Այս հրահրումները եղան իշխանութիւններու կողմէ: Մինչդեռ հարցը ոչ կրօնական ոչ ալ հողային բնոյթ ունէր. այլ պարզապէս Արցախի ինքնորոշման պահանջին արտայայտութիւնն էր։ Ան յիշեց թէ Խորհրդային Միութեան մէջ չկայ ինքնավար այլ մարզ մը, որուն հովանաւոր երկիրը բնակչութեան մեծամասնութիւնը չներկայացնէ հոն:

Հակառակ այս բոլորին, հակառակ Բաքուի ու Մոսկուայի մերժողական կեցուածքին, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան շեշտեց թէ Արցախի ժողովուրդը կը շարժի իր կամքին համաձայն ու շրջանին մէջ Բաքուի ոչ մէկ հրահանգը կը գործադրուի. իսկ Վոլսկիի յանձնախումբը ոստիկանի դեր կը կատարէ միայն. ամէն բան կ'որոշուի Ազգային Խորհուրդին կողմէ: Ան հերքեց նաեւ Ազերիներու այն պնդումները թէ Արցախ տնտեսապէս Ադրբէջանէ կախում ունի, քանի որ Հ. Պօղոսեան Արցախի Գերագոյն Խորհուրդին մէջ յայտնած էր թէ Արցախի տնտեսութեան 4%–ը միայն կը ներկայացնէին Ադրբէջանի հետ ունեցած կապերը:

Եւ վերջապէս, ճիշդ չէր այն պնդումը թէ Արցախի Հայաստանին կցումը անկարելի է, այնքան ատեն որ երկու երկիրներն ալ – Հայաստան ու Ադրբէջան – պէտք է համաձայն ըլլան. ճիշդ չէ, քանի որ խորհրդային Սահմանադրութեամբ տրուած է ինքնորոշման ազատութիւնը: Եթէ նկատի չառնուի այս տրամադրութիւնը, պէտք չէ նկատի առնուի մնացածն ալ: Լեւոն Տէր – Պետրոսեան իր ելոյթը աւարտեց այն հաւատքով որ Ադրբէջանի ժողովուրդը պիտի ճանչնայ այս իրաւունքը, ինչ որ երկու ժողովուրդներու յետագայ միասնութեան հիմը պիտի ըլլայ:

Իրեն յաջորդեց Ադրբէջանի Գիտութիւններու ակադեմիային Պատմագիտութեան հիմնարկին փոխ – նախագահը, պատմաբան՝ Արիֆ Աբբասով: Ան պիտի

ներկայացնէր «Ազրբէջանի ներկայ կացութիւնը»: Ան, յետագայ ծանրակշիռ պատահարներուն պատճառ նկատեց Արցախի Հայաստանի վերամիանալու պահանջը, որ հետեւանք էր լճացման տարիներուն կուտակուած դժգոհութիւններուն: Աբբասով ծանրացաւ այն կէտին վրայ որ օգուտ չունէր անցեալի պատահարներուն վրայ շեշտը դնել ու ամուլ վէճերով ժամանակ կորսնցնել, պէտք էր հաշտութեան, երկկողմանի համաձայնութեան մը եզրեր փնտռել, ինչ որ շնորհիւ ներկայի ժողովրդավարութեան դժուար պիտի չըլլար: Ապա ան կանգ առաւ Ազրբէջանի տնտեսական, ընկերային, քաղաքական լուրջ դժուարութիւններուն, որոնց մէջ կարեւոր դեր մը կը խաղար Հայաստան գաղթածներու զանգուածը: Անոնք անապաստան, անգործ էին, երախաներու թիւին համապատասխան դպրոց չկար ու ստեղծուած էր սարսափելի կացութիւն մը: Պետութիւնն ալ անզօր էր հարկաւոր օժանդակութիւնը ընելու:

Աբբասով խօսքերը աւարտեց հետեւեալ զարմանալի հաստատումով որ բաւական տարօրինակ տպաւորութիւն մը գործեց ներկաներու վրայ. երկրաշարժին յաջորդող շրջանին Հայաստանի ուղղուած միջազգային օժանդակութիւնը չէր հասած Ազրբէջանի. մինչդեռ երկիրը ստիպողաբար պէտք ունէր անոր...:

Օրուան վերջին լոյթը փիլիսոփայ Ֆիլիփ Պուշրոյինն էր. ան արցախեան շարժումին պատճառ դարձած ու անոր արդիւնք հանդիսացած ազդակներու համապարփակ վերլուծումէ մը ետք յանգեցաւ այն եզրակացութեան թէ Խորհ. Միութեան մէջ յեղաշրջումներու շրջան մը բացուած էր որուն յառաջապահներն էին Արցախ ու Հայաստան:

Կէսօրուան ընդմիջումէ մը ետք նիստը շարունակուեցաւ հարցումներու բաժինով մը. իւրաքանչիւր խօսք առնողէ ետք տրուած գրաւոր հարցումներու ստուար մէկ մասը կը վերաբերէր Սումգայիթի սպանդին: Ներկաներ կ'ուզէին գիտնալ թէ ի՞նչ էր այս մասին ազերի ղեկավարներու, ու ներկայ մասնագէտներու կարծիքը կամ մեկնաբանութիւնը: Առաջին բացատրութիւն մը փորձեց տալ Թ. Տրակոծէ, միշտ շեշտելով քաղաքին բնապահական, ընկերային, տնտեսական, մշակութային անմխիթար վիճակը որ իրբեւ թէ կրնար անուղղակի արդարացում մը ըլլալ Հայերու ջարդին: Նոյն տեսակէտը պաշտպանեց նաեւ Ա. Աբբասով, միշտ փորձելով շրջանցել կատարուածին ահաւորութիւնը ու կանգ առնել կողմնակի պարագաներու վրայ:

Երկրորդ հարցումը կը վերաբերէր շրջափակումին. ի՞նչպէս կը բացատրուէր ան: Ազրբէջանի մասնագէտները հոս եւս ջանացին խուսափիլ բուն հարցին մասին արտայայտուելէ. ուշագրաւ էր հոս եւս Լ. Տէր – Պետրոսեանի միջամտութիւնը. ան ըսաւ թէ Սումգայիթը պէտք չէր անջատ պարագայ մը նկատել, ինչպէս շրջափակումը: Անոնք օղակներն էին ընդհանուր քաղաքականութեան մը շղթային որ կ'արտայայտէր Ազրբէջանի վայրոյթը ու բրտութեան դիմումը, Հայերու սահմանադրական պայքարին դէմ: Լ. Տէր – Պետրոսեան հարց տուաւ ապա, թէ անհասկնալի է իրեն համար որ երբ անդադար ժողովրդավարութեան մասին կը խօսուի, ի՞նչպէս կարելի կ'ըլլայ անոր հետ հաշտեցնել Սումգայիթ ու շրջափակում: Այս միջամտութիւնը վերջապէս ըսել տուաւ Աբբասովի թէ, այո՛, Սումգայիթը իրենց ամօթն էր, կը դատապարտէին զայն... սակայն եւ այնպէս պէտք չէր մոռնալ որ Հայաստանէն վտարուած էին աւելի 200 հազար Ազերիները, պարտադրաբար լքելով իրենց տունն ու տեղը եւայլն, եւայլն...: Ան կրկին շեշտեց թէ անհրաժեշտ էր երկու երկիրներու ժողովրդային շարժումներու ղեկավարներու հանդիպում մը, որպէսզի կարելի ըլլար լուծում մը գտնել:

Հարցումներ եղան տակաւին պատմական անցքերու, ազերի եւ Թուրք ինքնութեան մասին, եւլն.: Բաւական տարօրինակ կէտ մըն ալ այն էր որ Ազերիները կը մերժէին Թուրք որակումը: Նոյնիսկ Ազրբէջանի մասնագէտ տիկիններէն մէկը յայտնեց թէ «Թուրք» որակումը վարկաբեկիչ բնոյթ մը ունէր Ազրբէջանցիի մը համար:

«Աշխարհի Բժիշկներ»ու պատրաստած սեմինարներու այս շարքին յաջորդը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 25-ին, «Հայաստանի մէջ անցեալի ազդեցութիւնը ներկային վրայ» թեմայով:

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՆԻՒ ՃԸՐՍԻԻ Ս. Ղեւոնդեանց Եկեղեցիին «Ապաճեան» սրահին մէջ ճաշ – պարահանդէսով մը նշուած է Նիւ – Եորքի Թէքէեան Մշակութային Միութեան 20-ամեակը: Գեղարուեստական յայտագրին իր բաժինը բերած է նաեւ Փարիզէն երգիչ՝ Վիգէն Դարբինեան: Ճառերու բաժնին մէջ գնահատանքի խօսքով հանդէս եկած է առաջնորդական փոխանորդ (էջմիածնական) Խաժակ Ծ. Վրդ. Պարսամեան, ապա օրուան խօսքը արտասանած է Միացեալ – Նահանգներու եւ Գանատայի Թ. Մ. Միութեան Կեդրոնական Վարչութեան ատենապետ տոքթոր Գէորգ Քէշիշեան: Հանդիսավարը յայտարարած է որ Սարգիս Սողանալեան, Նիւ – Եորքի Եուսուֆեան կեդրոնի շինարարութեան համար 25 հազար տոլար նուիրած է: Քսանամեակին առթիւ պատրաստուած է նաեւ 60 էջնոց պատկերազարդ յայտագիր – յուշամատեանը:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ «Սարդարապատ» շաբաթաթերթին 15-ամեակը նշուած է անցեալ Օգոստոս 20-ին տեղի ունեցած «Ս. ու Վ. Ֆէսճեան» Նոր Կեդրոնին հիմնադրութեան հանդիսաւոր ձեռնարկին ընթացքին: Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան պաշտօնաթերթը Սեպտեմբեր 20-ի իր թիւին մէջ խմբագրականով մը նշած է այդ յոբելեանը:

**

ՎԱՆԳՈՒՎԸՐԻ Հայ կեդրոնին մէջ Հ.Օ.Մ.-ի Արազ միօրեայ վարժարանին բացումը տեղի ունեցած է, Սեպտեմբեր 17-ին: Այսպիսով, ութ տարիներ այլ երթիքներու տակ մնալէ ետք, Արազ վարժարանի 38 աշակերտ – աշակերտուհիները դասընթացքներուն կը հետեւին հայ եկեղեցւոյ եւ հայ կեդրոնի համալիրին մէջ:

**

ՏԻԹՐՈՅԹԻ Լօրէնս համալսարանի Գիտութեանց Շէնքին սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 23-ին, Թորոնթոյի «Հրաչեայ Ներսէսեան» թատերախումբը ներկայացուցած է Ժագ Յակոբեանի «Կռունկը կը կանչէ» թատերգութիւնը: Ներկայացման բեմադիրը եղած է Սիրարփի Աճէմեան:

**

ՄԻՇԻԿԸՆԻ (Էնն Արպըր) համալսարանի հայագիտական ամպիոնի Մանուկեան Մշակութային հիմնադրամի հետ կազմակերպուած դասախօսութեանց շարքին առաջինը տեղի ունեցած է, Սեպտեմբեր 20, Մանուկեան վարժարանի քաղաքական գիտութեան բաժնէն՝ փրոֆէսէօր՝ Ռապըրթ Մելըրնի դասախօսութեան նիւթը եղած է բաղդատութիւնը՝ Հայոց ցեղասպանութեան եւ Ողջակիզման միջեւ:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի «Կիւլպէնկեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 6-ին, տեղի ունեցած է դասախօսական ձեռնարկ մը կազմակերպութեամբ գաղութին Տիկնանց Միութեանց եւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Տիկնանց Յանձնախումբին: Դասախօսութեան նիւթը եղած է «Անարդարութիւնը եւ տեղահանութիւնը. անոր ձգած հետքերը մարդկային հոգեբանութեան վրայ», որուն իրենց մասնակցութիւնը բերած են հոգեբոյժ տոքթոր Լուսիա Տումանեան, տոքթոր Փաւքուալ Օհանեան, հոգեբան Իզապէլ Ճէրէհեան եւ փրոֆէսէօր՝ Նելլիտա Պուլղուրճեան:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան կեդրոնին հանդիսասրահը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 7, «Մամուլի Օր»ուան եւ «Ապագայ» շաբաթաթերթին 14-րդ տարեդարձին հանդիսաւոր նշումը: Անահիտ Օրջանեան – Պասմաճեանի բացման խօսքէն ու գեղարուեստական յայտագրէն ետք, «Ապագայ»ի խմբագիր՝ Արսէն – Նուպար Մամուրեան երախտագիտութիւն յայտնած է թերթին սատարողներուն ու ապա խօսքը տրուած է օրուան բանախօս, գրող Մանուէլ Քէօսէեանի, որ անդրադարձած է մամուլին կարեւորութեան եւ իր գաղափարները կապած է Հայաստանի եւ Արցախի մէջ տիրող կացութեան: Փակման խօսքով հանդէս եկած է Գանատա – հայոց առաջնորդ (էջմիածնական) Վազգէն Արքեպիսկոպոս Քէշիշեան:

**

ՊԱՍԸՐՍԻՒՂԻ Ծնունդ Ս. Աստուածածին Եկեղեցիին աւանդական մատաղօրհնութիւնը կատարուած է, Հոկտեմբեր 15, կրօնական եւ աշխարհիկ հանդիսութիւններով: Օրուան պատարագը մատուցանած է Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան, իսկ երգեցողութիւնները կատարուած են Քառասուն Մանկանց երգչախումբին կողմէ: Եկեղեցական արարողութենէն ետք հոծ թիւով հրաւիրեալներ եւ համայնքի ներկայացուցիչներ մասնակցած են եկեղեցիին յարակից սրահին մէջ սարքուած Սիրոյ սեղանին:

ՍԻՍԼԷԻ 150-ԱՄԵԱԿԸ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30

«Կեանքն ու շարժումը անհրաժեշտ են. անոնք կախում ունին արուեստագէտին յուզումէն, որ պէտք է իր գործը յարմարցնէ այս զգայնութեան»: Քորոյի նման զգացումներու նկարիչն է Սիսլէ. ան յաճախ համեմատուած է Քորոյի հետ: Տպաւորապաշտներու ամէնէն ինքնամփոփ, ու մեկուսի ամէնէն հարազատ արուեստագէտն է ան: Տեսարաններու նկարիչ է ամէն բանէ առաջ. ջուրին ու երկինքին նկարիչը, ջրաներկ պաստառներու հեղինակ անգլիացի մեծերուն հետեւողութեամբ: Թերեւս այս ճաշակը կու գայ անգլիական ծագումէն: Շրջան մը Լոնտոն ապրելէ ետք մուտք կը գործէ Կլէյրի աշխատանոցը ուր իր բարեկամները կ'ըլլան Ռընուար, Պազիլ, Մոնէ: Յատկապէս Փարիզի շրջակայքը կ'աշխատի. Մարլի, Սեվր, Արժանթէօյ, յետոյ 1880-էն ետք Մորէ:

Ամպերու այս նկարիչը հակառակ քանի մը սիրողներու եւ քննադատներու քաջալերութեան, թշուառութեան մէջ կը մահանայ 1899, Յունուար 29-ին: Իր գործը հանրածանօթ պիտի դառնայ մահէն ետք: «Կը հաւատամ թէ ամէնէն մեծերուն հաւասար վարպետ մըն էր ան: Անոր գործերուն մէջ տեսայ հազուադէպ գեղեցկութիւն մը» կը գրէ Փիսարօ:

Իր ծննդեան յիսունըհինգերորդ տարեդարձէն ետք երեք ամիս եւս սպասել պէտք կ'ըլլայ գործերուն ցուցահանդէսը տեսնելու համար: Այսօր կը ծրագրուի յետահայեաց մեծ ցուցահանդէս մը որ տեղի կ'ունենայ 1992-ին, նախ Փարիզ, ապա Լոնտոն եւ Պալթիմոր:

« Ո Զ Ն Ի » Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԵԱՆ

– Եթէ բազմայարկ շէնքի ամենաբարձր յարկում ապրող Լենինականցուն հարցնես, ո՞ր յարկում ես ապրում, ի՞նչ կը պատասխանի:

– Ընձնէն վերեւ Աստուածն է:

**

– Ծօ, բոլշի միջից թել ելաւ, – խոհարարին բողոքեց յաճախորդը:

– Երեսուն կոպէկ ես տուել, պուղեւ խալի՞ ելնի, – զայրացաւ խոհարարը:

**

Վարդանիկը ստուգում էր վիճակախաղի տոմսը եւ յանկարծ գոռաց.

– Ուռա՛, ատօ խաղցաւ:

– Ո՛ւյ, հող եմ գլուխդ, ես էլ ըսի Արարատը կոլ զարկեց, – վեր թռաւ տատը:

ՊՃԵՂ ՄԸ ԱՆՈՅՇ ՍԻՐՏ

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

. . . .

Երբե՛ք, երբեք պիտի չհամարձակի վար իջնել եւ պանդոկապետուհիէն խնդրել որ իրեն վերադարձնէ գորգը: Երբե՛ք, երբեք պիտի չհամարձակի խոստովանիլ թէ գորգ թօթվելու ելած էր մենաւոր տղու մը սենեակին մէջ որ հեռու տեղ մայրիկ մը ունի: Հայելիին վրայ էր միշտ իր մեղքը: Բայց ուրեմն ի՞նչ պիտի ընէ: Լսուեցաւ պանդոկապետին ձայնը որ ոստիկաններու հետ շփուած ըլլալուն համար աւելի գոռ եղած էր: Մարդը վերադարձեր է: Եպրաքսէ հանըմ անմիջապէս գոցեց պատուհանը:

Բնականաբար ոտնաձայները կը մօտենային եւ սանդուխը կը ճռնչէր հետզհետէ աւելի յստակօրէն: Հայ մայրը յանկարծ նշմարեց իր սեւ լաթը: Այն՝ որուն մէջ պլլուած էր իր գորգը: Պարա՛պ, պարա՛պ սեւ լաթը:

Այնքան արագ որքան արագ բացած էր պատուհանը գորգը թօթվելու համար, Եպրաքսէ հանըմ շուրջը նայեցաւ եւ անմիջապէս վերմակին տակէն խլեց մեծ բարձը: Զայն պլլեց սեւ լաթին մէջ: Հօփ – լա: Կրկին գոցեց վերմակը:

. . . .

Ցաղթանդամ բեռնակիրներ կառքէ մը վար կ'առնեն պոչաւոր դաշնակ մը, մինչ կառքին ձիերը կը խածնեն մէկզմէկու վիզ: Զանձրեւեց այսօր բացառաբար եւ ապրիլեան յետմիջօրէն յառաջացած է պատերու տակէ, գլխիկոր: Մօտակայ բարձր ծխնելոյզին մուխը կ'իջնէր վար, պատճառ ըլլալով որ աւելածուն գլուխը ցցէ, նայի եւ քրթմնջէ: Իր առելի խանութին առջեւ նստած է անցեալը մութ մսագործ մը, խոշոր շան մը հետ: Հաստափոր մսագործը բերնին անկիւնէն կը նետէ սիկարէթի գարշելի կտորակ մը եւ վերջապէս կը զարմանայ: Զարմացումով կը նայի սեւեր հագած խեղճուկ կնոջ մը, որուն շարժումները առնուազն արտառոց են: Լայնածաւալ կինը սեւ ծրար մը ունի թեւին տակ: Զգաղրգիռ գնացքով կ'երթայ ան փողոցին ծայրը եւ հոն կը կենայ: Հոն կը կենայ ու յետոյ կը վերադառնայ: Այս երրորդ անգամն է որ կինը կ'երթուդարձէ: Կը մօտենայ մարմար դուռով եւ ոսկեզօծ տառերով պանդոկին, կարծես ներս մտնելու հաստա՛տ, անխախտելի՛ որոշումով, բայց կը վարանի, քիչ յետոյ հեռանալու համար աճապարանօք: Ծրարը կը բանայ, կը նայի սպիտակ բանի մը եւ անհասկնալի բաներ կը բացագանչէ: Բայց մանաւանդ ձեռքը կը զարնէ գլխին, արագ եւ բազմաթիւ հարուածներով: Շուրջն ալ կը նայի կարծես օգնութիւն հայցելու պէս, բայց ոչ ոք օգնութեան չի հասնիր անոր՝ որ խեղճուկ մը կեցեր է պանդոկին դրան առջեւ, անոր՝ զոր ես կոչեցի Եպրաքսէ հանըմ, բայց դուն գիտես, ընթերցող, որ պճեղ մը անոյշ սիրտ է:

(Շար. 8 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

Միլանոյի Արուեստի գործերու վերականգնման հեղադոտութեանց «Ծինօ Պոցցա» կեդրոնին խումբ մը մասնագէտներ: Այդ կազմակերպութիւններուն ու Խուսյահայոց միութեան համատեղ ջանքերով յառաջիկայ տարիներուն Միլանոյի մէջ կը կատարելագործուին նաև հինգ երիտասարդ մասնագէտներ: Ֆրանսահայ ճարտարապետներու Միութիւնը նաև պետական մարմիններու աջակցութեամբ կատարելագործման երեք տեղ ապահոված է հնագոյն յուշարձաններու պատմութեան եւ պահպանութեան բարձրագոյն դասընթացքներու կեդրոնին մէջ:

Արտասահման մեկնող բոլոր երիտասարդ մասնագէտները «Հայ նախագիծ – վերականգնում» հիմնարկէն են: Անոնց ծախքերը կը հոգան հրաւիրող կազմակերպութիւնները:

***

«ԱՐՄԷՆԹՕՅ»
ՆՈՐ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Երեւանի մէջ պայմանագիր կնքուած է «Արմէնթօյ» խորհրդա – ամերիկեան համատեղ ձեռնարկութեան ստեղծման ու գործունէութեան շուրջը: Ան ամէն տարի կը թողարկէ աւելի քան երկու միլիոն օրինակ խաղեր ու խաղալիքներ, որոնք կը համապատասխանեն միջազգային չափանիշներուն: «Արմէնթօյ»ի բաժնատէրեր դարձած են «Արաքս» գործատունը եւ Միացեալ – Նահանգներու «Պրէսլօ, Մորիսըն, Թէրզեան» ընկերութիւնը:

Ընկերութեան նախագահը՝ Շիքակօ քաղաքի բնակիչ Ռուբէն Թէրզեան ըսած է, թէ ձեռնարկութեան արտադրանքը կ'իրացուի ինչպէս խորհրդային ներքին շուկային այնպէս ալ այլ երկիրներու մէջ:

***

ԿԱՄՐԱՊՆԴՈՒԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԵՒ
ԱՐՑԱԽԻ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ԿԱՊԵՐԸ

Լեռնային Ղարաբաղ կը գտնուի Հայաստանի առողջապահութեան աշխատողներու ներկայացուցչական պատուիրակութիւնը, որուն կազմին մէջ են բժշկագիտութեան առաջատար մասնագէտներ:

Մարզային ախտորոշիչ կեդրոնը տեղի ունեցած է հանդիպում մը արցախցի բժիշկներու հետ, որուն ընթացքին քննարկուած են բժշկագիտական նուաճումներու արմատաւորման հարցերը:

Ելոյթ ունենալով, Հայաստանի Առողջապահութեան Նախարար Արտաշէս Ազնաուրեան մասնաւորապէս նշած է որ Արցախցիներու առողջապահական ծառայութիւնը անմխիթար վիճակի մէջ է: Հայաստանի բժիշկներուն պարտքն է ամէն տեսակ օգնութիւն ցոյց տալ արցախցի գործընկերներուն: Հայաստանը կը ստանձնէ ինքնավար մարզին բժշկական հիմնարկները արդիական սարքաւորումներով օժտելու, դանոնք դեղամիջոցներով ապահովելու, բարձրորակ fաղրեր պատրաստելու հոգը:

L'ASSOCIATION DES ARMENIENS DE CRETEIL
présente un concert
avec l'ensemble
de musique traditionnel
«HAY KENAR»
Dimanche 29 octobre à 20h30
au Cinéma du Palais
de Créteil
Centre Commercial de Créteil
Allée Parmentier
M° Créteil Université
Prix des places : 80 et 50 Frs.

[illegible]

Դաշնակահարուհի Իօժէնի Ալէսեան նուագահանդէս մը կուտայ Նոյեմբեր 9–ին, Հինգշաբթի, ժամը 20·30–ին, Բուրգըլուայի Մշակութային Կեդրոնը՝
14 bis, square de l'Hôtel de Ville
Յայտագիր՝ Շուման, Պէթհովըն, Շոփէն եւ Ալէսեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Արաքսի Կիրակոսեան շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իր ամուսնոյն՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆԻ
մահուան առթիւ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՈՒԼՈՆԵԸ. – Ռաու Գազանճեան 300 Ֆրանք:

ԼԸ ՓՈՆԹԷ. – Տիկին Փայլածու Սարգիսեան 200 Ֆր.:

ՇԱՌԼԸՎԻԼ – ՄԷԶԻԷՐ. – Տէր եւ Տիկին Նուպար Անդրանիկեան 200 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ.– Տիկին Անահիտ Սարաճեան իր եղբօր՝ Թագւոր Տէսիզեանի մահուան 12–րդ տարելիցին առթիւ՝ (մահացած Աթէնք) կ'ընէ հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ 200–ական Ֆր. Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ, Ս. Գէորգ Տիկնանց Միութեան եւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան:

ԹԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Նախաձեռնութեամբ

Հայ Կարմիր խաչի
Լիոնի Մասնաճիւղի
եւ
Լիոնահայ Տիկնանց Միութեան

Ի նպաստ Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ դոյգ վարժարաններուն, Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ, եւ Հայկազեան միօրեայ:

Այս կրթասիրական ձեռնարկին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն Երեւանի Պետական Օփէրայի վաստակաւոր երգիչներէն՝

Տիկին ԳՈՀԱՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
Պր. ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ
Պր. ԱԼՊԷՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 7, երեկոյեան ժամը 8·30–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Տան սրահին մէջ. – 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003

Մասնակցութիւն 30 Ֆր.:

Ա Ց Ց՝
ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՆԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս Նոյեմբեր 1, Չորեքշաբթի օր յարգանքի ու ոգեկոչման խմբական այց մը կուտայ Պանթէօ Փարիզէնի գերեզմանատան հայ մտաւորականներու դամբանին:

Այս առթիւ սիրով կը հրաւիրուին ողբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, արուեստագէտներ եւ հասարակութիւնը:

Ծաղիկի փոխարէն եռք չիրմօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ, անհետացած հայ մտաւորականներու յիշատակին:

Հաւաքոյթ՝ ժամը 15–ին Սիմըթիէռ տը Պանթէօ Փարիզէնի գլխաւոր մուտքին, Ավընիւ Մարքս Տորմուա:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Փորթ տ'Օպէրվիլիէ առնել թիւ 128 հանրակառքը եւ իջնել Սիմըթիէռ Փարիզէն կայանը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. – Մարիամ Տէր – Թոմայեանի մահուան առիթով, Տիկին Վերգին Վանլեանէ 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Համբարձումեան 300 Ֆր.:

ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՄԵԿԷՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՍԱԿԵՐԸ

Ինչպէս ծանուցած էինք, Սեպտեմբերէն իսկ, «Յառաջ»ի բաժանորդագրութեան սակերը յաւելում կը կրեն Նոյեմբեր 1–էն սկսեալ, մասամբ դնէ դիմագրաւելու համար, 1988 Փետրուարէն (նախորդ յաւելման թուականն) ի վեր եղած յաւելումները:

Նոր սակերն են.–

ՖՐԱՆՍԱ
Տարեկան 800 Ֆր., վեցամսեայ 410 Ֆր.:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

Ամէնօրեայ առաքում	1100 Ֆր.,
շաբաթական առաքում	950 Ֆր.:

Օդանաւային փծով առաքումներու համար, դիմել վարչութեան:

Նոյն թուականին –Նոյեմբեր 1– կը դադրեցնենք «Յառաջ»ի առաքումը այն բաժանորդներուն, որոնք Սեպտեմբերի սկիզբն իսկ հաշուեցոյց ստացան իրենց առկախ հաշիւներուն համար եւ չպատասխանեցին: Այդ թուականէն ետք, ոչ մէկ բաժնեգին կը գանձուի հին սակով:

Խորին շնորհակալութիւններ այն բոլոր բաժանորդներուն, որոնք իրենց կանխիկ եւ կանոնաւոր վճարումներով կը թեթեւցնեն վարչութեան ծանր բեռը:

Վարչութիւն
«ՅԱՌԱՋ»ի

U. G. A. B.

LA BIBLIOTHEQUE D'ARMENOLOGIE
NUBARIAN
11, square Alboni, Paris 16e
sera fermée du Jeudi 26 Octobre au Dimanche 5 Novembre.

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէն լեզուի, գիշերային դասընթացքներ, չափահասներու համար, Հինգշաբթի իրիկունները, ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, 75009 Paris.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Le C.R.D.A.
et
Le CENTRE CULTUREL
SAINT MESROB
organisent

une
SOIREE
ARMENO - GEORGIENNE

le Vendredi 10 Novembre
à 20h45 précises
suivie d'un COCKTAIL
au 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris
M°s Cardinal Lemoine / Luxembourg
Autobus: 48, 81, 82, 84, 89.

Y prendront la parole
THAMAZ NASKIDACHVILI
et PIERRE TER-SARKISSIAN.
PATRICK DONABEDIAN fera également une communication sur le thème: «*Analyse comparative des architectures arménienne et géorgienne*».
Participation aux frais: 35 Frs.

Réservation avant le 4 Novembre
Tél. : 42. 46. 05. 58.

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ՏՕՆ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ

Չորեքշաբթի Նոյեմբեր 1–ին, Ամենայն Սրբոց տօնին առիթով կը պատարագէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

եւ կը քարոզէ հիւրաբար Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝

ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԸՐԷՃԵԱՆ

Օրուան հանդիսութեան կը նախագահէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ:

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Թաղիս ննջեցելոց ի հանգիստ:

Ժամերգութիւն՝	ժամը 9–ին,
Պատարագ՝	ժամը 10–ին:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 1–ին, Ամենայն Սրբոց Տօնին առթիւ առաւօտեան ժամը 10–ին Նոթր – Տամ տը լա Տէլիվրանս եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԽՔՀՐ. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պ. Խորէն Մաճէնի:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը ամդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերուհիները Շաբաթ, Նոյեմբեր 4, ժամը 15–ին սովորական հաւաքատեղիին մէջ, կարեւոր օրակարգ:

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

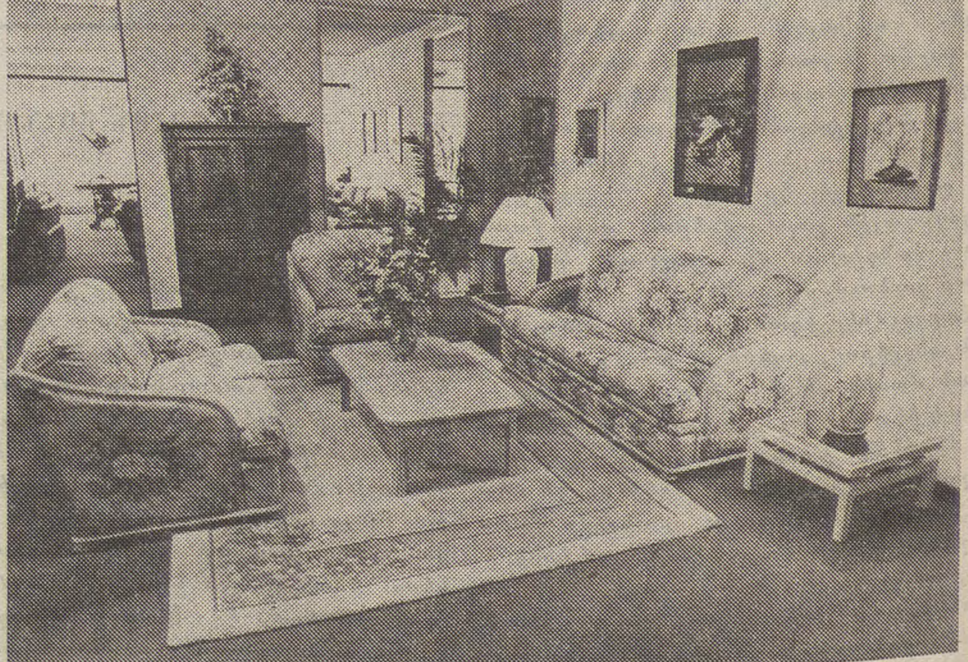

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31
MARDI
31 OCTOBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.133 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.133

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 22 / 27)

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ԱՆՀԱՆԳԻՍՏ Է (*)

Ֆրանսայի հանրածանօթ երգիչը եւ Հայաստանի երկրաշարժին վնասուածներու օգնութեան ֆոնտի հիմնադիրը զառնացած է, սրտնեղած, անհանգստացած: Ան այս դառն զգացումները հաղորդեց մեզի՝ խորհրդային չորս լրագրողներուս, հանդիպումի հրաւիրելով:

– Աշխարհի, միջազգային հայ ներառեալ ֆրանսահայ գաղութի օգնութիւնը Հայաստան չի հասնիր, Ազնաւուրի խօսքերը անկեղծ ցաւ կը յայտնեն: Գլխաւոր պատճառը Ազրբէջանի պարտադրած շրջափակումն է: Ամբողջ գնուածի եւ առաքուածի միայն մէկ հինգերորդ մասը, նոյնիսկ 15 տոկոսը կը հասնի Սպիտակ, Լենինական:

Ապա, լրագրողը (Ն. Դոլկոպոլով) կ'անդրադառնայ երգիչին ծրագրերուն, Խորհրդային Միութիւն կատարելիք շրջապտոյտը, զոր յետաձգած է, որովհետեւ սիրտ չունի ու հետեւեալը կ'ըսէ՝ «Քեզ Համար Հայաստան» երգի ռուսերէն արտադրութեան մասին. – «Առաջ, ինչպէս որ ինծի պատմեց Ազնաւուրի օգնական Միշէլ Մագիւրը, Ֆրանսայի լաւագոյն երգիչներու ձայնագրած այդ սալը մեզ մօտ հրապարակ հանելու մասին բանակցութիւնները յաջողութեամբ չեն պսակուած: Այդ սալը, սակայն քանի մը ամիս «Թոփ – 50»ի ցուցակին գլուխը մնաց: Ֆրանսայի համար սա բացառիկ յաջողութիւնն էր, բայց «Մելոդիա» ֆիրման վճռած է չարտադրել: Հնարաւոր է, որ Ազնաւուրի տաղնապները ինչ – որ տեղ չափազանցուած են: Սակայն, ան մէկ կէտի վրայ իրաւացի է՝ օտարի օգնութիւնը մենք դեռ չենք սորված հմտօրէն ընդունել»: (Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա, Հոկտեմբեր 27):

(*) «Յառաջ»ի Հոկտեմբեր 24-ի թիւով լայն արձագանգ տուած էինք Ազնաւուրի այս առուլիսին, որ գլխաւորաբար կը վերաբերէր խորհրդային մամուլին: Թղթակցութեան վերջաւորութեան կը գրէինք. – «...Խօսքը կ'ուղղուէր խորհրդային մամուլին, կը մնայ անշուշտ գիտնալ թէ ի՞նչ չափով պիտի արձագանգէ...»: «Արմէնփրէս»ի վերոյիշեալ տեղեկատուութենէն, կը պարզուի որ գոնէ մէկը – Ն. Դոլկոպոլով – արձագանգ տուած է Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա-ի մէջ, թէկուզ հակիրճ կերպով եւ ոչ շատ հարազատօրէն:

⁂

ԱՐՑԱԽ Մ. ԴՈՒԴԻՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ

«Հայաստանը անհրաժեշտութիւն դարձած է ինծի համար»: Այս խօսքերը կը պատկանին խորհրդային ծանօթ բանաստեղծ, հայ ժողովուրդի մեծ բարեկամ՝ Միխայիլ Ալեքսանդրովիչ Դուդինին, որու հետ հանդիպում տեղի ունեցաւ Ստեփանակերտի Մ. Գորկի պետական թատրոնը:

Բանաստեղծական երեկոյթը ներածական խօսքով բացած է Գրողներու Միութեան մարզային կազմակերպութեան առաջին քարտուղար Վարդան Յակոբեանը, շեշտելով թէ Դուդին, Հայ ժողովուրդի մեծ բարեկամը, միշտ հասած է անոր, երբ ան ծանր օրեր կ'ապրի: Պատահական չէ, որ ղարաբաղեան շարժումին ընթացքին, բանաստեղծը երկրորդ այցելութիւն մը կատարէ Արցախ: Դուդին անդամ է Ստեփանակերտ հրատարակուող գրական – գեղարուեստական «Արցախ» հանդէսի խմբագրութեան կազմին:

Բանաստեղծի կեանքին ու գործին մասին խօսած է բանասիրական գիտութիւններու տոքթոր՝ Լեւոն Մկրտչեան, ապա, խօսք առած է Դուդին եւ ըսած ի մէջ այլոց. –

– Թէեւ ես արդէն տարեց մարդ եմ, բայց ձեր ցաւը կը խոցէ սիրտս: Արուեստագէտը պարտաւոր է զգալ մերձաւորի ցաւը: Բանաստեղծութիւնը պէտք է, պարտաւոր է իր ոգիով պաշտպանել խաղաղութիւնը, պաշտպանել արդարութիւնը: Հիմա մենք բարդ ժամանակներ կ'ապրինք: Մեր երկրի մէջ ժողովուրդին մշակութային մաքրագործման ողբերգական փորձ կը կատարուի: Եւ անկէ կախուած է ամէն ինչ մեր հայրենիքի կեանքի մէջ, Հայաստանի կեանքին եւ ձեր Ղարաբաղի կեանքին: Թէ ես ինչ գրած եմ եւ ինչ մտադիր եմ գրել այստեղ իմ տեսած բո–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Դինամօ Մն. – Արարատ	2 – 0
Դինամօ Մ. – Ռոստոփ	1 – 0
Պամիր – Մետալիստ	0 – 0
Դնեպր – Տորպեդօ	2 – 2
Չերնոմորեց – Ջէնիթ	3 – 2
Լոկոմոտիւ – Շախտեոր	1 – 0
Ժալգիրիս – Սպարտակ	2 – 1
Դինամօ Կ. – Դինամօ Թ.	2 – 2

Հոկտեմբեր 27-ի այս խաղերով, կը վերջանայ խորհրդային 52–րդ ախոյենութիւնը, վերջնական հետեւեալ դասաւորումով. –

Սպարտակ
Դինամօ Կ.
Ժալգիրիս
Տորպեդօ
Չերնոմորեց
Մետալիստ
Դինամօ Մ.
Դինամօ Մն.
Ռոստոփ
Դինամօ Թ.
ԱՐԱՐԱՏ
Պամիր
Շախտեոր
Լոկոմոտիւ
Ջէնիթ

⁂

ՃԱՏՐԱԿ

Ն. ԿԱՐԱԳԱՇԵԱՆԻ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւան տեղի ունեցած Տիգրան Պետրոսեանի յիշատակին նուիրուած ճատրակի իգական առաջին միջազգային մրցաշարքին մեծ յաջողութեան հասած է Նարինէ Կարագաշեան: Ան, վերջին խաղին, խորհրդային առաջատարներէն՝ Թամար Խուդաշվիլիի յաղթելով մրցաշարքին առաջին տեղը գրաւած է:

ՍՊԱՆԻԱ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՐՐՈՐԴ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Թէեւ ծայրը ծայրին, բայց, այս անգամ ալ, Ֆելիփէ Կոնսալէզ կը յաջողի բացարձակ մեծամասնութիւն մը պահպանել: Երկուշաբթի առտու, դեռ վերջնական բնոյթ չունէին արդիւնքները, բայց, կ'ըսուէր թէ ընկերվարական կուսակցութիւնը մէկ ձայնով կրկին բացարձակ մեծամասնութիւն ունի (176 աթոռ 350-ի վրայ):

Սպանիա, Կիրակի օր, կ'ընտրէր իր Քորթէսները (Խորհրդարան): Մօտ 30 միլիոն քուէարկող կ'ընտրէին 350 երեսփոխան եւ Ծերակոյտը: Ցարդ, Ֆելիփէ Կոնսալէզ հանգիստ կը կառավարէր երկիրը, ոչ մէկ «օտար» ձայնի պէտք ունենալով: Ասիկա պատճառ եղած է նաեւ որ մեղադրանքներու ենթակայ ըլլայ, որպէս՝ շատ անձնապաշտ քաղաքականութիւն վարող անձ մը, «Ֆելիփէականութիւն» մը հրապարակ դրած: Հարկ է սակայն ընդունիլ, թէ ան զարկ տուաւ Սպանիոյ եւ բոլոր մարզերուն մէջ, յաջողեցաւ, բացի, անշուշտ, յաղթելէ Պասք ահաբեկչութեան:

Եթէ այսօր չի յաջողիր բացարձակ հանգիստ մեծամասնութիւն մը ձեռք ձգել, գլխաւորաբար միացեալ Ձախին պատճառաւ (ներառեալ համայնավարները) է որ պայքարեցաւ իրեն դէմ եւ 17 աթոռ ձեռք ձգեց: Սպանիա գլխաւոր չորս հոսանքներ ունի. – Ընկերվարականները, Իզքիէրտա Ունիտա (Միացեալ ձախ, ուր կը տիրապետեն համայնավարները), Դեմոկրատ եւ ընկերային կեդրոն (կեդրոն – աջ) եւ Ժողովրդավար Կուսակցութիւն (աջ, նախորդ ժողովին մէջ 105 երեսփոխան):

«Պզտիկ պատմութեան» համար, աւելցնենք թէ Սպանիոյ մէջ, արքունին չի քուէարկեր կուսակցութիւններէ վեր մնալու համար, իրաւարարի դերին մէջ: Կոնսալէզի քաղաքական կեանքին մէջ, մեծ դեր կը խաղայ նաեւ իր կինը, որ չարքերը մտած է իրմէ առաջ եւ թեկնածու էր երեսփոխանական ընտրութեանց: Մեծ աշխատանք տարած է կանանց իրաւունքներու ուղղութեամբ:

⁂

ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Էֆիլիպի բեռնակառքերու շարասիւնը (7 բեռնակառք) ճամբայ ելաւ Լիոնէն Հինգշաբթի օր: Խումբին կ'ընկերանայ «Ֆրանս – էնֆօ»ի թղթակիցը՝ Նիքոլա Փուէնքարէ, որ օրը օրին լրատուութիւն կ'ընէ: Ամբողջ կազմածներ, Լենինականի ֆրանսական դպրոցին եւ գլխաւորաբար Նալպանդի վերաշինութեան համար են: Էֆիլիպ ստանձնած է Նալպանդի հողը եւ բաւական ազատութիւն կը վայելէ իր գործունէութեան համար:

Կիրակի օր շարասիւնը հասած էր Վարշաւա, ուր մէկ օր հանգիստ կ'ընէր, Երկուշաբթի ճամբայ ելած է դէպի Բրեստ (Խորհրդային Միութիւն):

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԺԷՐԻ 60 քիլոմեթր հարաւ – արեւմուտք երկրաշարժ մը տեղի ունեցած է Կիրակի իրիկուն, մօտ 6 աստիճան Ռիխթէրի վրայ: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն, 19 մեռեալ կայ եւ 156 վիրաւոր:

ՓՐԱԿԱՅԻ մէջ, հակառակ խիստ հրահանգներուն, ցոյց մը տեղի ունեցաւ Շաբաթ օր, որ իր ծաւալով (10.000 հոգի) մեծագոյնն էր 1968–էն ի վեր: Նոյն առտուն, իշխանութեանց կազմակերպութեամբ է որ կ'ոգեկոչուէր Չեխոսլովաքիոյ հիմնադրման 71–րդ տարեդարձը, հազիւ 2000 հանդիսատեսներու ներկայութեան: Կէս օրէն վերջը, Փրակայի իշխանութիւնները, որոնց ժամացոյցը ըստ երեւոյթին նոյն սլաքին վրայ մնացած է, բիրտ միջամտութիւն մը ըրած են: Ոստիկանութիւնը 355 հոգի ձերբակալած է, ներառեալ օտար լրագրողներ (ֆրանսական 5–րդ կայանը, օրինակ): Մեծ մասը ազատ արձակուած է քանի մը ժամ կամ առաւելագոյն՝ 48 ժամ ետք: Ժողովուրդը վարչապետին հրաժարումը կը պահանջէ: Շրջան մը, բնաւ լուր չկար Վաքլաւ Հավէլէն (ծանօթ գրագէտը եւ նախաձեռնողը 77–երու Ուխտին), բայց, հաստատուեցաւ թէ ոստիկանական հսկողութեան տակ Փրակայի մէկ հիւանդանոցն է:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՊԵՐԼԻՆԻ մէջ, ցոյց մը տեղի ունեցաւ քաղաքապետին հրաւէրով: Համայնավար ղեկավարներն ալ խօսած են ժողովուրդին հետ, որ սուլած է զիրենք: Արեւելեան – Գերմանիոյ իշխանութիւններն ալ ներում հռչակեցին այն բոլոր Գերմանացիներուն համար, որոնք ապօրինի փորձած են երկրէն հեռանալ: Մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգուած է Պերլինի պատին զոհերուն յիշատակը:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ, եթէ կը փափաքի, կրնայ հեռանալ Վարշաւայի Ուխտէն, յայտարարած է խորհրդային պատասխանատու մը՝ Շիշլին, որ կը գրաղի գլխաւորաբար արեւելեան Եւրոպայով:

ՄԱՂՐԷԲԻ ֆրանսագիր մեծագոյն գրագէտը (ալժերացի) Քաթէպ Եասին մեռաւ 60 տարեկանին, արեան խլիրդէ:

ԱՄԱՐԱՍԻ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԸ

Գանձասարէն ետք Արցախի կանանչ բլուրներէն արձագանգած են նաեւ Ամարասի ղօղանջները: Հոն, ուր 16 դար առաջ հիմը կը դրուէր հայ դպրութեան, տասնամեակներէ ի վեր լռած էին ծնծղաներն ու հայ հոգեւոր երաժշտութիւնը: Ու Հոկտեմբեր 16–ին երկրորդ քայլը առնուեցաւ դէպի ազգային պատմական յիշողութիւն. Ամարասի տաճարին մէջ պատարագ մատուցուեցաւ ու Արցախի թեմին առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան օրհնութեան խօսքեր կարդաց բազմութեան: Պատարագին յաջորդեց պսակի արարողութիւն մը ու ներկաներէն շատեր մկրտուեցան:

Այս առթիւ Գանձասարի վանահայր Միքայէլ Վարդապետ Աջապահեան ըսաւ. «պէտք է ասել որ առաջին շրջափակումը Արցախում, եղել է հոգեւոր շրջափակում: Եղել է 1935 թուականին, երբ Հայոց այս բնիկ հողում փակուեցին վերջին եկեղեցիները: Հոգեւոր շրջափակման այս վերացումն այսօր պէտք է որ հաւատ ու նեցուկ դառնայ ամէն տեսակի շրջափակումների յաղթահարման համար: Մենք վստահ ենք, որ երբ ժողովուրդը լիակատարս կը վերադառնայ Ս. Եկեղեցի, երբ մեր հաւատքի խորաններից կը քաղի այն ամէնը ինչ քաղել են մեր հայրերը դարեր շարունակ, աւելի վստահ պիտի նայենք ապագային մեր: Հաւատը ոգի է, իսկ ոգին մարդկանց միաձուլում է նոյն նպատակի շուրջ. ոգին է, որ ճանապարհ է բացում ազգի գոյատեւման»:

ՄԱՀ ԱՐՏԱՇԷՍ ԳԱՐՏԱՇԵԱՆԻ

Երկուշաբթի առտու, երբ թերթը մամուլին կը յանձնէինք, իմացանք Նուպարեան Մատենադարանի նախկին տնօրէն՝ Արտաշէս Գարտաշեանի մահը:

Կ'անդրադառնանք մեր վաղուան թիւով:

«ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ»

- ԲԱՑՄԱՆ ԽՕՍՔ -

ԽՄԲ. – Այսօր կը սկսինք հրատարակել ողբացեալ Մարի Գրիգորեանի յուշագրութիւնը, այլապէս շահեկան, զոր խմբագրած ու վերամշակած է Բիւզանդ Եղիայեան եւ որու ներածական ծանօթագրութիւնը կուտանք ստորեւ. –

***

Հայոց Մեծ Եղեռնի պատմութեան մէջ կայ ողբերգական տառմա մը որ մնացած է ցոց վարագոյրի ետին. այն է՝ մղձաւանջը Տէր – Զօրի նահատակներէն վերապրած հայ որբերուն որոնք հաւաքուեցան Թրքական որբանոցներու մէջ, այնտեղ՝ հայկական անուններն ու լեզուն փոխելով, իսլամական կրօնքն ու սովորոյթները պարտադրելով՝ զանոնք ձուլելու համար Թրքութեան մէջ: Անոնք նոր տեսակ «Ենիչէրի» եւ «Տէվշիրմէ» կամ՝ «Տէօնմէ» կամ «Իչ Օղլան» եւ նման հին կոչումներով մանկահաւաքի եւ Հայկեան, երկրաբնիկ ազգին Թրքացումի օրինականացման մէկ կերպն էր: Բայց այդ մութ ճամբով դէթ մաս մը որբեր ողջ դուրս ելան ազգին մահուան ձորէն:

Այդպիսի հայակուլ մէկ ձուլարանին Մարտինի Թրքական Որբանոցին մէջ Հայ Որբերու եւ Որբուհիներու անձկալից ապրումներուն եւ արիութեան մէկ հարազատ վկայութիւնն է՝ ներկայ Փրանսահայ գաղութի մէջ ՄԱՐԻ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ՝ երբեմնի «Հաւուըրտ Գարակէօզեան Դպրոցի» ուսուցչուհիի գրի առած այս յուշավէպը. Հայոց ցեղասպանութեան մասին վաւերական վկայագրութիւն մը՝ դէմքերու եւ դէպքերու պայծառ յիշողութեամբ, դրուագներու հոգեյոյզ վերապրումով եւ կենդանի պատկերներով մատուցուած:

Մարի Գրիգորեան, ծնեալ՝ Մարտիրոսեան, Ատանայի բարեկեցիկ հայ ընտանիքի մը զաւակն է. – հայրը՝ Պօղոս Մարտիրոսեան, մայրը՝ Այկիւլ Եղիայեան – որուն նորափթիթ մանկութեան երջանիկ տարիները կը մթագնին, նախ՝ 1909-ի Կիլիկիոյ կոտորածին՝ ընտանեկան կորուստներով, ու վրայ հասնող իր մահաշունչ հիւանդութեամբը, եւ ապա 1915-ին՝ Թուրքիոյ ընդհանուր հայութեան բռնագաղթի ճամբով իրենց եւս Ատանայէն արտաքսուելովը դէպի Հալէպ ու Ռաս – Իւլ – Այն, Սուրիոյ արեւելեան ու խորշակահար անապատը, ուր՝ ինք կը վերյիշէ՝ պատառատուն վրաններու տակ խռնուած 250.000 վտարանդի հայութեան խլեակներ քիչ առ քիչ բնկորուեցան նօսրացան՝ զանգուածային սպանութեանց, առեւանգումներու եւ յափշտակութեանց ու հիւանդութեանց հետեւանքով:

Ու Ռաս – Իւլ – Այնի մէջ իրենք եւս՝ հօր ու մօր տարաբախտ մահէն ետք որբ մնացած երեք քոյրեր՝ գերմանական որբահաւաքի մը շնորհիւ կը տարուին զինուորական քամիոններով Միջագետքեան Մարտին քաղաքը, ուր Թրքական որբանոցի էր վերածուած Հայ Կաթոլիկներու եկեղեցի – վանքը:

Այնտեղ, մօտ երեք տարիներ, հայ որբերն ու որբուհիները կ'ապրին իրենց ընտանեզուրկ կեանքին երկրորդ ու դառնագոյն ողբերգութիւնը՝ Թուրք տնօրէններու, Թուրք ուսուցիչներու եւ տընտեսներու տեւական անհոգութեան ու խստութեան ու Թրքաձուլումի ճնշումներուն տակ: Մարին կը պատմէ թէ ինչպէս իրենց անզթութեան եւ անբարոյութեանց պատճառով քանի՛ Թուրք ուսուցչուհիներ վտարուեցան ու չորս – հինգ տարբեր տնօրէններ փոխուեցան:

Վերջապէս, Միջագետքի հարաւէն անգլիական բանակներու յաղթական մուտքին՝ որբանոցի վերջին տնօրէնի խնամքին տակ ընտրուած խումբ մը որբերու հետ Մարին եւ իր երկու քոյրերը կը փոխադրուին Պոլիս, այս անգամ՝ Պէպէքի Թրքական Որբանոցը: Եւ այնտեղ կը մնան անոնք մինչեւ անգլեւֆրանսական բանակները գրաւեցին նաեւ Պոլիսը:

Ու Թրքաձուլումի քօղին տակ «Մէօհդէտի» կոչուած այդ Հայ որբերուն մթագնած կեանքին վերեւ վերստին փայլեցաւ երջանկութեան արեւը՝ երբ Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանի անունով Հայ Որբախնամ Մարմինները տէր դարձան ազգին թանկագին այդ սերունդին, որոնք մնացորդներն էին հայութեան բիւրաւոր նահատակներուն: Եւ անոնք, խրնամքին տակ զանազան որբանոցներուն՝ ազգային, եւրոպական եւ ամերիկեան Նիր – Իսթ – Րիլիֆին, 75 – 80 հազար որբեր, ցրուեցան ապահով որբանոցներու մէջ, Հայաստան, Կիլիկիա, ապա եւ Սուրիա, Պաղեստին, Եգիպտոս, Լիբանան, եւ Յունաստանի կղզիներն ու քաղաքները, Կորնթոս, Գորֆու, Աթէնք, Սելանիկ, եւայլն:

***

Մարի Մարտիրոսեանը, որ իմ հօրաքրոջս աղջիկն էր, ես գտայ Սելանիկի մէջ, (Յունաստան) 1923-ին, ուր ես ալ ապաստան գտած էի՝ Իզմիրի Ամերիկեան Գոլէճէն փրկութեան ճամբաս գտնելով՝ հայակեդրոն այդ քաղաքին քեմալական բանակներու կողմէ գրաւումէն ու հրրկիզումէն ետք, 1922-ի Սեպտեմբերին: Ու Սելանիկի մէջ Ամերիկեան YMCA-ի խնամքին տակ հաստատուած «Boy's Home»-ի վարիչն էի: Ու բախտի տարօրինակ զուգադիպութեամբ՝ Մարին ալ՝ Կիլիկիոյ եւ Յունաստանի որբանոցներէն անցնելով փոխադրուած էր նոյն քաղաքի «Girl's Home»-ի մէջ: Իր երկու քոյրերէն միջնեկը՝ Վերժինը փոխադրուած էր Գահիրէի որբանոցը, ուր ան գտած էր իր հիւծած կեանքին վախճանը. իսկ փոքրը՝ Վերոնը ընտանեկան նոր բոյնը գտած էր Ատանայի մէջ իր ծնողացը քով, ուրկէ միասին անոնք արտագաղթած էին Ալեքսանտրէթ նաւահանգիստը, 1921 Դեկտեմբերին:

Ու ես բարեբախտութիւն ունեցայ Մարին ղրկելու Անգլիա՝ որբապաշտպան Ընկերութեան միջոցով, որուն խնամքին տակ ան իր հիւանդապահութեան ուսումը լրացնելէ ետք հրաւիրուեցաւ Ֆրանսայի Վանսոմ քաղաքի Լա – Կոտինիէռ աւանին մօտ հին դուքսի մը՝ Ռոշֆուքոյի ընդարձակ կալուածին եւ ապարանքին մէջ հաստատուած «Հաւուըրտ Գարակէօզեան Դպրոց»-ի մէջ պաշտօնի՝ իբր հիւանդապահուհի – ուսուցչուհի, տնօրէնութեան տակ բարեխնամ Տէր եւ Տիկին Նուպար եւ Անահիտ Դուիթեանի: Եւ այդ դպրոցին մէջ էր որ ես հանդիպեցայ իրեն, 1929-ի գարնան, Զուիցերիայէն դէպի Անգլիա իմ ճամբորդութեանս առիթով (1):

Գարակէօզեան Դպրոցին մէջ Մարին ճանչցաւ բախտակից Յովհաննէս Գրիգորեանը, որ ինքն ալ ցեղասպանդէն վերապրած որբ մըն էր եղած Ատանայի Հայոց Որբանոցին մէջ, եւ այժմ Փարիզի մէջ արհեստ եւ ուսում լրացնելէ ետք՝ Գարակէօզեան Դպրոցի մէջ հսկիչ – ուսուցիչի պաշտօնին կոչուած էր, 1931-ին: Եւ իրենց միջեւ արթնցած փոխադարձ համակրութիւնը պսակուեցաւ ամուսնական սուրբ ուխտով, 1933-ին, դպրոցին մէջ առաջին հարսանիքն ըլլալով իրենցը:

Հազիւ տարի մը բոլորած՝ սակայն, 1934-ին պատահած հրդեհովը դպրոցի հսկայ շէնքին եւ աշակերտութեան ցրրւումովը, նորապսակ ամոլը եւս փոխադրուեցան Փարիզ, ուր երկուքը միասին աշխատելով Յովհաննէսին նախկին արհեստին մէջ, զարգացուցին նուրբ կաշիէ պայուսակներ, դրամապանակներ, գօտիներ եւ այլ մարօքինըրի առարկաներ շինելու իրենց սեփական գործատունը:

Միաժամանակ, քառասնեակ տարիներու ընթացքին, անոնք պահեցին իրենց յարաբերութիւնները Փարիզի հայ մտաւորական շրջանակին մէջ: Նշան Պէշիկթաշլեան, օրինակ, ինծի գրած ունի այդ ընտանի բարեկամութեան մասին: Եւ ամենէն վերջ՝ Ժան եւ Մարի Գրիգորեանի մեծագոյն երջանկութիւնը եղաւ իրենց հոգեզաւակ Արա-ի նախ Սեւրի Սամուէլ – Մուրատեանի մէջ հայեցի ուսումով, ապա գիտական բարձրագոյն ուսումով դիրքի հասնիլը, ամուսնանալը եւ զիրենք շրջանակելը ընտանեկան ջերմ մթնոլորտով ու թոռնիկներու գուրգուրանքով:

Ու վերջապէս՝ իրենց յառաջացած տարիքին մէջ, տարիներու իրենց ջանքին արդար վարձքով հանգստեան կոչուելէ ետք, Գրիգորեան զոյգը հաստատուեցաւ Միջերկրականի բարեխառն Նիս քաղաքին մէջ, 1978-ին: Եւ ինչպէս առաջ, այնուհետեւ եւս սիրելի մեր զուգինը՝ Մարին մշտական թղթակցութիւն ունեցաւ: Իր նամակները էջածաւալ դատումներ էին աշխարհի ու մարդոց ու տիեզերքի առեղծուածներուն մասին, բանաստեղծական թռիչքներով երբեմն թեւաւորուած վերնասլաց, երբեմն խորասուզուած յուշերու պեղումին ու կեանքի գաղտնիքներուն:

***

Արդ, անակնկալ մը չէր ինծի համար, երբ վերջին սա տարիներու տառապալից հիւանդութիւններէ եւ աչքի ու մէջքի ու մարմնական գործարաններու գործողութեանց ենթարկուելով հիւանդանոցի մէջ վախճանումէն ետք, – Օր Ծաղկազարդի, 1987 Ապրիլ 12, Յովհաննէս գրեց ինծի վերջերս, թէ Մարին գրած ունէր իր «Որբութեան կեանքի հին յուշերը», եւ թէ պիտի ուզէ՞ր արդեօք տեսնել անոր այդ ձեռագիր գործը: Խնդրեցի, եւ ընտացայ տարւոյս Յունուար 21-ին՝ Մարիին հետեւեալ ձեռագիրը վերնագրուած՝

ՎԱՐԴԵՐ ՈՒ ՓՈՒՇԵՐ՝ ՔԱՂՈՒԱԾ ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐՏԷԶԷՆ

Բաժնուած՝ Ա. եւ Բ. մասերու. առաջինը՝ իր մանկութիւնը Ատանայի մէջ, Հատուածներ՝ Թիւ 1 – 27, էջեր՝ 1 – 131. երկրորդը՝ տեղահանութիւն, ցեղասպանութիւն ու որբութիւն, հատուածներ՝ Թիւ 28 – 50, էջեր՝ 132 – 249. երկու մասերն ու բոլոր հատուածները թուագրուած՝ առանց վերնագրի: Վերջին էջի իր ստորագրութեան տակ՝ գրուածքին թուականը, 1982 – 1983:

Առաջին ընթերցումով՝ նկատեցի որ յուշապատումին կարեւորագոյն մասը երկրորդն է: Ուստի հեռախօսի վրայ Յովհաննէսի հաւանութեամբ՝ ես կատարեցի հետեւեալ դասաւորումներն ու սրբագրութիւնը ձեռագրին.

– Նախ, յուշավէպի կեդրոնական թեմային վրայ ուշադրութիւնը կապելու համար՝ վերնագիրը փոխեցի:

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909 – 1918

Ա. մասի 27 հատուածներէն ընտրեցի միայն 11 հատուածներ, 1 – 5, 18, 22 – 24, 26 – 27 ընդամէնը ձեռագրի 54 էջերը, եւ ատով կազմեցի նոր ձեռագրի Առաջին մասը, Վերնագրովը: Հատուածներ՝ 1 – 11:

– Բնագիր Ձեռագրի Հատուածներ՝ 28 – 37 միացնելով կազմեցի Նոր Ձեռագրի Երկրորդ Մասը՝ վերնագրովը, 11 հատուածներ՝ 12 – 22:

– Հատուածներ՝ նախկին 38 – 44 եղան Նորի 23 – 29, կազմելով Նոր Ձեռագրի Երրորդ Մասը, առանձին վերնագրով, 7 հատուած:

– Նախկին հատուածներ 45 – 48 եղան Նորի 30 – 33, կազմելով Նոր Ձեռագրի Չորրորդ Մասը, առանձին վերնագրով, 4 հատուած:

– Եւ Նոր Ձեռագրի Հինգերորդ Մասը կազմուեցաւ նախկին հատուածներ 49 – 50-ը վերածուելով Նորի 34 – 35-ի, առանձին վերնագրով:

Այսպիսի նոր դասաւորումով, Բնագիր Ձեռագրէն զատուելով առանձին խմբըւած մնացին հատուածներ 6 – 17, 19 – 21, 25, ընդամէնը՝ 16 հատուած, եւ ատոնցմով կազմեցինք Նոր Ձեռագրին «ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ» բաժինը, բնագրի նախկին տիտղոսը տալով այս յաւելուածին – «Վարդեր ու փուշեր՝ Մանկութեան Պարտէզէն», որովհետեւ այս հատուածները կը բովանդակեն ազգագրական արժէքով նիւթեր – մանրապատում դրուագներ Ատանայի Հայոց ընտանեկան կենցաղ ու վարքի, տղայական տարիքի քմայքներ, ազգականական յարաբերութիւններ, կրօնական սովորոյթներ, հիւրասիրութիւններ, տօնական վայելքներ, ամառնային արձակուրդներ այգեստաններու մէջ, ձմեռուան պաշարի պատրաստութեամբ տանտիկիններու զբաղումներ, ընկերային կարգուսարքի ակնարկներ, տարօրինակ տիպարներու նկարագրութիւններ, կենդանական աշխարհի ճանաչում, անհաւատալի նախապաշարումներ եւ առասպելներ, եւայլն:

Ձեռագիրէն զեղչած դուրս ձգած ենք երկու հատուածներ՝ 12 եւ 15, իսկ միացուցած մէկի մէջ ամփոփած՝ 13 եւ 14-ը նորին Թիւ 44-ին մէջ, մինչ Թիւ 50-ը բաժնած ենք երկու մասի, նորին Թիւ 35 եւ 36:

Ձեռագրին լեզուի եւ ոճի հարազատութիւնը պահած ենք՝ իր գեղահիւս եւ գիւրընթեռնլի մատուցումին մէջ, միայն գրչի անհրաժեշտ հպումներ ընելով՝ քերականական ու գաղափարական իմաստի ճշգրիտ, պարզ ու խիտ արտայայտութեան յարմար տարազներու ընտրութեան ջանքով: Մանաւանդ ազատութիւնը ըրգացած ենք կրճատելու կամ ամփոփելու ձեռագրին յաճախակի չափազանց բնապաշտական գեղումներն ու նկարագրութիւնները եւ բարոյախօսական տարածուն խորհրդածութիւնները, որոնք կը դանդաղեցնէին յուշապատումի ընթացքը:

Նաեւ առանձին – առանձին վերնագիրներ մակագրած ենք թէ՛ «Մասերու» եւ թէ՛ «Հատուածներու» նոր շարքին՝ ըստ ատոնց բովանդակութեան (2):

Իր ամբողջութեան մէջ՝ Մարի Մարտիրոսեան – Գրիգորեանի յուշավէպը, իր անվրէպ յիշողութեամբը վայրերու եւ դէպքերու ամէն մանրամասնութեան, եւ իր միտքի Փիլմին մէջ դրոշմուած պատկերներու հարազատ գոյներովը՝ կենդանի վերապրումն է իբր վաւերական վկայութիւն մը Հայոց Մեծ Եղեռնին:

Ու հայակուլ Տէր – Զօրեան սպանդանոցէն մնացած միակ սփոփիչ բարեբախտութիւնն է, թէ Թրքական այդ որբանոցներու մէջ պետական պահպանութեան տակ վերապրեցան հայ որբերէն զոնէ մաս մը խլեակներ, որոնք՝ պատեբազմի հրդեհներէն ետք՝ կրցան վերադառնալ իրենց հարազատ ազգին (3):

Ներկայ 1989 տարին Ութսունամեակն է Ատանայի Կոտորածին: Ու Կիլիկեան այս յուշատօնին առիթով յարմարագոյն մէկ կոթողն է պատանեկի որբուհիի այս վկայագրութեան ընծայատուրքը Հայութեան:

Ճաշակեցէք եւ տեսէք թէ նորափթիթ պատանեկան կեանքի մը մէջ ի՛նչքան դառնութիւններ վերածուած են հոգեկան քաղցրութեան:

ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

Պոսթըն

---

1. – «Զուիցերիական Օրագրութիւններ» – «Ուրեմն այս է Փարիզը», 1929 Ապրիլ 18, «Հաւուըրտ Գարակէօզեան Դպրոցը» – «ՆԱԽԱՍԱՐԴ ԱՄՍԱԳԻՐ», Հոկտեմբեր 1988, էջ՝ 27 – 30:

2. – Շնորհապարտ կը մնամ Տիկին Անայիս Գլըճեան – Մաքինանեանի, որ վենականմ սրբագրեալ ձեռագիրս մեքենագրեց համբերութեամբ:

3. – Մարտինի Թրքական Որբանոցի այս յուշավէպը փակած ենք այդ որբաշխարհի փոքրիկ մէկ պատմուածքով, զոր մշակած ենք Մարիի հին մէկ նամակագրութենէն. – Հատուած՝ 37: –

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵԶԻԴԻՆԵՐՈՒ ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Եզիդիները, Հայաստանի ազգային փոքրամասնութիւններուն մէջ ամենամեծ թիւը կը ներկայացնեն (50 հազար): Կ'ապրին յատկապէս Թալինի, Ապարանի, Աշտարակի մէջ: Հայ ժողովուրդին հետ անոնց միասնութիւնը հակառակ անոր որ աւելի քան մէկուկէս դարու անցեալ ունի, ընդհանրապէս աղօտ պատկերացում մը տէր ենք իրենց մասին:

Եզիդիները Հայաստանէն դուրս կ'ապրին գլխաւորաբար Իրաք, Թուրքիա եւ Սուրիա: 1830 – 1840-ական թուականներուն Իրաքի մէջ խուսափելով Թուրքերու եւ Քիւրտերու հալածանքներէն, գաղթած են Հայաստան, անկէ ալ ցրուած Կովկասի զանազան շրջանները: Իրենց լեզուն զոր իրենք «էզդիկի» կը կոչեն, եւ որ կը գործածուի նաեւ հիւսիսային

Քիւրտերուն կողմէ, կը պատկանի իրանական լեզուախումբին հիւսիս – արեւմտեան ենթաճիւղին:

Յատուկ հետաքրքրութեան առարկայ եղած է Եզիդիներու դաւանանքը որ ամբողջովին պարզուած չէ տակաւին: Հոն յատուկ տեղ ունին արեւի եւ լուսնի պաշտամունքները: Իսկ Աստուծոյ մասին իրենց պատկերացումը, ո՛չ հին յունական դիցաբանութեան մարդկային գիծերով օժտուած աստուածութիւնն է, եւ ոչ ալ հրէական Եհովան, որ ամենակարող է եւ բռնակալ: Ան նաեւ շատ քիչ նման է մահմետականութեան աստուծոյն՝ Ալլահին, որ բացարձակ, գերբնական գեղավար է, նաեւ քրիստոնէական ողորմած եւ ներող աստուծոյն: Հիմնական գիծը որ Եզիդիներու աստուածը կը մօտեցնէ այս կրօնքներու աստուածներուն, անոր արարիչ հանգամանքն է: Եզիդիներու կրօնական վարդապետութեան մէջ աստուած միայն տիեզերքի ստեղծողն է եւ ոչ անոր պաշտպանն ու հովանաւորը: Ան ներկայացուած է որպէս ամենակարող էակ, գերբնական ուժի տէր, սակայն ամբողջովին հեռու աշխարհի գործերէն եւ հոգերէն:

⁂

Սեպտեմբեր 30-ին Երեւանի մէջ գումարուած Եզիդիներու երրորդ համագումարէն ետք հրապարակուած է հռչակագիր մը, ուր կ'ըսուի. «Դարեր շարունակ հալածուելով Թուրքերի, Քրդերի և այլոց միջավայրում, Եզիդիներն իրենց պատմութեան մէջ աննախադէպ բարենպաստ պայմաններ գտան հայկական հողում»:

Այս բարենպաստ պայմանները կը ներկայացուին հետեւեալ իրագործումներով ու հաստատումներով. կենսամակարդակի բարձրացում, մշակոյթի ու կրթական գործի ծաղկում: Եզիդիներու համագումարը կը նշէ թէ Հայաստանի մէջ ինտերնացիոնալիզմը լոզունգային բնոյթ չի կրեր, այլ միշտ գործով ամրապնդուած է. իրողութիւն՝ որուն վկայութիւններէն մէկն ալ եզիդի ժողովուրդին թըւական աճն է:

Եզիդիները հաւատարիմ իրենց մեծերուն՝ Ջահանգիր – աղայի եւ Ուսուբ Բեկի (Հայաստանի Հանրապետութեան շըրջանին խորհրդարանին մէջ Եզիդիներու երեսփոխան) պատգամներուն ու չմոռնալով Սարդարապատի մէջ Հայերու հետ թափուած արիւնը, հետամուտ են հայեզիդի բարեկամութիւնը ամէն կերպով զօրացնելու:

Անոնք որպէս Հայաստանի հայրենակից իրենց դիրքորոշումը ունին երկիրը յուզող հարցերու մասին. «Եզիդիները պաշտպանում են Արցախի ժողովրդի արդարացի, սահմանադրական պահանջը եւ խորապէս համոզուած են որ այդ խնդրի արդարացի լուծումը հրամայական պահանջ է: Մենք խստօրէն դատապարտում ենք հարցի լուծումը վիժեցնելու այն բարբարոսական փորձերը որոնք իրականացնում է ադրբեջանական կողմը, կազմակերպելով ցեղասպանութիւն Սումգայիթում, Կիրովաբադում, Բաքուում, եւ այլուր, դիմելով այնպիսի աւազակային քայլի, ինչպիսին լեռնային Արցախի եւ խորհ. Հայաստանի շրջափակումն է»:

Եզիդիները փափաք կը յայտնեն նաեւ միանալ ՀՀՇ-ին (Հայոց Համազգային Շարժում), ինչ որ թոյլ պիտի տայ իրենց, հայ եղբայրներու եւ քոյրերու հետ լուծելու ոչ միայն Հանրապետութեան առջեւ ծառացած խնդիրները, այլեւ համեստ մասնակցութիւն բերել խորհրդային երկրին ժողովրդականացման գործին:

Եզիդիները այս հռչակագրով կը ճշդեն պարագայ մըն ալ. կ'ուզեն որ վերջ տրուի ստալինեան շրջանէն մնացած թիւրիմացութեան մը. այդ թիւրիմացութեան հետեւանքով յաճախ զիրենք կը շփոթեն Քիւրտերուն հետ: Անոնք կը ճշդեն. «պաշտօնական այլեւայլ ատեաններում Քուրդ որակելը մեզ համար վիրաւորական է»:

Երէկ՝ Ազերիներ իրենք զիրենք միայն Ազերի կը նկատէին մերժելով «Թուրք» որակումը, այսօր նոյն նախանձախնդրութիւնը ցոյց կու տան Եզիդիները, խնդրելով որ զանազանուին Քիւրտերէն: Ազգային իրաւունքներէ ետք ազգային ծագումներու ալ որոնումը վերակառուցումի շրջանին արդիւնք է. հոս սակայն մեզի նոր մտահոգութիւն պատճառող բան չկայ, քանի որ, ինչպէս կ'ըսէ հռչակագիրը «եզիդի ժողովուրդը հաւաստում է որ ինքը քաջ կը պահի իր բարգաւաճման հիմքը հանդիսացող հայ – եզդիական եղբայրութեան դրօշը»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԱԽՏԱԿԻ ԶԵՏԵՂՈՒՄ ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻԻ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏԱՆ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 21, Շաբաթ օր Մեսրոպ աւագ քհնյ. Ժամկոչեանի կողմէ կատարուած հոգեհանգստեան արարողութենէն ետք, Աղքատախնամի վարչութեան նախագահ Ժ. Գալճեան բացումը կատարեց յուշատախտակներու անկիւնին, արտայայտուելով այս որոշումին մասին: Այս անկիւնին առաջին երկու յուշատախտակները կ'ոգեկոչէին հանգստեան տան վերջերս մահացած երկու բնակիչներուն յիշատակը. տիկին Արփինէ Առաքելեան-Ալչըճեանի ու Բարսեղ Հայլէչեանի:

Առաջինին մասին յանուն անոր հասցուած բազմաթիւ աշակերտներուն, արտայայտուեցաւ Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեան, իսկ երկրորդին՝ Մարօ Պարութճեան:

Հ. Գալֆայեան – Փանոսեան նախ ուրախութեամբ ողջունեց Աղքատախնամի վարչութեան այս որոշումը, ապա կանգ առաւ Ա. Առաքելեան – Ալչըճեանի կեանքին ու գործունէութեան վրայ: Ան Պոլսոյ մէջ Ստեփան Բաբելեանի դաշնակի դասընթացքներուն հետեւելէ ետք, 1925-ին կու գայ Փարիզ ու կ'աշակերտի Ալֆրէտ Քորթոյի: 1927-ին կը վերադառնայ Պոլիս ուր մինչեւ 1987 երաժշտական դասախարակութիւն կու տայ սերունդներու: Երաժշտական արդիական մեթոտներու կիրարկումով ու մանկավարժական հմտութեամբ կը դառնայ սիրուած ու փնտռուած դասախարակ մը: Իր կեանքին վերջին տարին փոխադրուած էր Մոնմորանսիի հանգստեան տունը, ուր եւս իր հեզահամբոյր բնաւորութեամբ սիրուած էր բոլորէն:

Իրմէ ետք խօսք առաւ Մարօ Պարութճեան, ան ալ ոգեկոչելով Բ. Հայլէչեանի յիշատակը: Ջարդերէ վերապրած, ան հայերէն սորված էր ինքնաշխատութեամբ ու տարիներ ամբողջ դասաւանդած Կապոյտ Խաչի Փարիզի միօրեայ վարժարաններուն մէջ: Մեր մշակութային կեանքին բերած իր նպաստը կ'ընդգրկէ նաեւ թատերական մարզը. 30-ական թուականներէն ան որպէս խաղընկեր Տէր եւ Տիկին Աղնուուրեանի, Շահխաթունիի, Ա. Գըմբէթեանի, Ն. Պչտիկեանի եւ Գրիգոր Վահանի բեմ բարձրացած է զանազան դերերով, ինչպէս՝ Յ. Պարոնեանի «Շողոքորթ»ին, Լ. Շանթի «Կայսր»ին կամ «Հին Աստուածներ»ուն մէջ: Ինք հեղինակն է նաեւ «Արմատախիլ ծաղիկներ» բանաստեղծութիւններու գրքոյկին: Ունի նաեւ յօդուածներ, յատկապէս «Յառաջ»ի մէջ, որուն իր աշխատակցութիւնը պարբերաբար շարունակեց Մոնմորանսի փոխադրուելէ ետք ալ:

Այսպէսով, ոգեկոչումի անկիւնի մը սովորութիւնը հաստատուեցաւ Մոնմորանսիի հանգստեան տունը, որ հաւանօրէն արձագանգ գտնէ նաեւ նման այլ հաստատութիւններէ ներս, որոնք յաճախ վերջին հանգրուանը կ'ըլլան մեր մշակոյթին ծառայած այնքան դէմքերու:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԵՐԳԻԾԱՆՔ

ՆՈՐ ՀԱՏԸՆՏԻՐ ԲԱՌԱՑԱՆԿ «ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԼԵԶՈՒ»Ի

ԱԿԱԴԵՄԻԱ – Նախկինում գիտութեան երախտաւորների ջանքերը միաւորող բարձրագոյն պատկառազդու կազմակերպութիւն, ներկայումս՝ միջին օղակի գիտնականներից կտրուած, ցանկալի ուժերով համալրուած իւրօրինակ փակ ակումբ՝ լեցուն «լճացման տարիների» արատներով: Գիտական աստիճան ունեցող պաշտօնատարների հաշուին ակադեմիկոսների եւ թղթակից անդամների թուի ուռճացումը հակադարձ համեմատական է այդ կազմակերպութիւնում իսկական գիտնականների եւ երիտասարդ տաղանդների թուի «աճին»:

⁂

ԼՂԻՄ – Լինելութեան Ղեկավարական Իմաստի Մթագնում կամ Ինքնուրոյնութիւնից զրկուած, ուրիշ աւելի մեծ վարչական միաւորի բռնակցուած վարչական փոքր ստորաբաժանում, որ ըմբոստ պայքարի է ելել յանուն իր իրաւունքների, յանուն արդարութեան:

⁂

ԻՆՔՆՈՐՈՇՈՒՄ – Բարդ բառ, որը դըռնալով կորցնում է իր նախաստեղծ իմաստը: Օրինակ, եթէ առաջներում ինքնորոշում ասելով հիմնականում հասկացւում էր ժողովուրդի սեփական կամաարտայայտութիւնը, ապա առ այժմ դրա տակ նկատի է առնւում ժողովրդի կամաարտայայտութեան բացառումը ... «Վերինների» կողմից:

⁂

ԵՌԱԳՈՅՆ – Այսքանն էլ բաւական է հասկանալու համար, որ խօսքը դրօշի մասին է, Հայոց դրօշի, մեր ազգային հըպարտութեան ու միասնութեան սիմվոլի: Այժմ Եռագոյնը հպարտօրէն փողփողում է պետական ու հասարակական շէնքերի վրայ, կրծքանշանի տեսքով զարդարում մեր ահելների ու ջահելների կրծքերը: Այդ դրօշի ներքոյ իրականացւելիք շատ ծրագրեր ու երազներ ունենք:

ԴԵՊՈՒՏԱՏ – Նախկինում «վերեւների», ներկայումս «ներքեւների» սատարումով անհրաժեշտ քուէներ ստացած ընտրեալ: Ժողովրդի յոյսերի եւ իղձերի արտայայտիչ: Դեպուտատների թւում, ի շահ վերակառուցման, կան նաեւ ոչ ֆորմալ կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչներ: Դրանց շարքերը գնալով խտանում են:

⁂

ԿԱՇԱՌԱԿԵՐՈՒԹԻՒՆ – Հայկական հանրագիտարանի ձեւակերպմամբ՝ անցեալի մնացուկ. հսկայական չափերի է հասնում բուրժուական երկրներում: Աշխատաւոր զանգուածների դիտումներով՝ յոյժ ժամանակակից չարիք, որ շրջանցելով ամէն կարգի բարիք, դարձել է կեանքի բոլոր ոլորտներում գործերը կարգաւորելու համարեա միակ եւ հզօր գործօնը: Լաւ է ասել Վիկտոր Համբարձումեանը. «Ես չեմ զարմանում, որ կաշառքով գործեր են սարքում, ինձ զարմացնում է այն, որ առանց կաշառքի համարեա ոչ մի գործ գլուխ չի գալիս»: Կաշառակերութեան վերաբերեալ մանրամասն տեղեկութիւնների համար դիմել Թելման Գդլեանի «Բառարան»ին:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ 1909 - 1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

1. – 1909-Ի ԱՏԱՆԱՅԻ ԱՂԷՏԷՆ ՎԵՐԱՊՐԱԾ ՀԱՅՐ, ՄԱՅՐ, ՄԵԾ – ՄԱՅՐ

Մանկութիւնը մառախլապատ արշալոյս է մեր կեանքին: Տեղ – տեղ միայն կը պլպլան յիշողութեան բոլոր ճառագայթներ՝ լուսաւորելով տարտամ դէմքեր եւ դէպքեր: Մերթ կ'երեւին անոնք՝ կրկին կորսուելու համար խաւարին մէջ: Մանկութիւնը այն հեռաւոր դըրախտն է անմեղութեան որ կ'ողողէ կեանքի ճանապարհը:

Չեմ գիտեր գէ՞շ թէ բախտաւոր օրուան մը մէջ բացած եմ աչքերս լոյսին: Ամիսները, օրերը, նոյնիսկ ժամերը՝ գէշ թէ լաւ՝ ճակատագրական դերակատարներն են մարդուս կեանքին: Մայրս բարկութեան նոպայի մը մէջ կը կոչէր զիս «Մարտի Խենթ»: Ծնած եմ գարնան առաջին օրը: Գարունը աւելի թանկագին ի՞նչ նուէր կրնար պարգեւել մօրս՝ քան վարձատրել իր սէրը առաջին պտուղով մը:

Ես աշխարհ եմ եկեր հօրս գործի յաջողութեան վերջին տարիներուն: Յիշողութեանս անդրանիկ պատկերներէն մէկուն մէջ՝ կը տեսնեմ հայրս հակած անվերջանալի աշխատանքի մը վրայ, մերժելով ամէն հանգիստ: 1909-ի Ատանայի ջարդը գրեթէ ամէն բան քանդած էր, խանութը այրած, տունը թալանուած. միակ հարստութիւնը որ կը մնար իրեն՝ կինն ու զաւակներն էին: Նիւթական կորուստը չէր ցնցած իր բարոյական կորովը. իբր պինդ Հայու տիպար՝ յուսահատիլ չէր գիտեր: Յարատեւ աշխատութիւնը իր առաքինութիւնն էր: Կամքը կորիլ չէր գիտեր ոչ մէկ խոչընդոտի առջեւ: Ու զուարթութիւնը իր հոգեկան շինուկն էր որով կը սնանէին իր միտքն ու սիրտը եւ որ կը ներարկէր նաեւ շուրջիններուն, ստեղծելով ուրախ մթնոլորտ: Հակառակ կեանքի այլափոխ ելեւէջներուն՝ ան կը մնար միշտ բարի: Կը սիրէր օգնել, նիւթապէս թէ բարոյապէս, իրմէ աւելի տըկարներուն եւ խեղճերուն: Պաշտպանը հանդիսացած էր անիրաւուածներուն: Չէր ուզեր կեղեքել, ոչ ալ կեղեքուիլ: Անարգանքը ամենամեծ վիրաւորանքն էր իրեն համար եւ ինքնապաշտպանութիւնը զօրաւոր նկարագրի մը յատկութիւնը կը նըկատէր: Աշխատասէր էր. որեւէ գործ նուաստացուցիչ չէր իրեն համար, բաւ էր որ ծառայէր բարի նպատակի մը: Տընական գործերուն անգամ կը բերէր իր աջակցութիւնը, հեգնելով արեւելքցի այրերուն այն տեսակէտը որ վարկաբեկիչ կը նկատէ կնոջ օգնելը՝ էրիկ մարդուն համար: Իր դէմքին յատկանշական գիծերը չեմ յիշեր դժբախտաբար: Ժամանակին անգութ ձեռքը եղծանած է ամէն բան: Կը յիշեմ միայն որ այտերը կարմիր էին եւ գլուխին առջեւի մասը սկսած էր ճաղատ դառնալ: Կը յիշեմ նաեւ այն մասնաւոր գուրգուրանքը որ կը տածէր իր պեխերուն համար՝ յաճախ՝ զանոնք օծելով անուշահոտ իւղով:

Մօրս գրեթէ աննշմարելի ծաղկաւեր դէմքէն կը կաթէին բարութեան շողեր: Ասեղնագործուած եւ գունաւոր լաչակին տակէն դուրս կը սողային՝ զոյգ սեւ օձերու նման՝ իր երկար մազերուն հաստ հիւսկէնները, որոնք կ'երերային ամէն մէկ շարժումին: Ա՞ջ թէ ձախ ոտքը՝ չեմ գիտեր, կը կաղար թեթեւապէս, արկածի մը հետեւանքով: Վախկոտ սեպուելու չափ փափկանկատ էր: Ուրիշներու ամէնէն հետաքրքրութիւնը չարթնցնելու տենդէն բռնուած՝ պատրաստ էր հոգեկան ամէն զոհողութեան: Կը խուսափէր չար լեզուներէ եւ առաջին տուժողը միշտ ինքը կ'ըլլար: Դժբախտութեան տարիներուն՝ հօրս աջ բազուկը հանդիսացած էր, բերելով իր աշխատանքի բաժինը ընտանիքին բարօրութեան համար: Խնայասէր էր եւ չէր նմաներ այն թեթեւաբարոյ կիներուն որոնք դժբախտութեան մէջ անգամ պահանջկոտ կ'ըլլան: Տիպար մայր էր իր զաւակներուն եւ առաքինի կին՝ իր ամուսինին համար: Տունը իր ամբողջ աշխարհն էր, ուրկէ դուրս ուրիշ հորիզոններ չէր փնտռեր: Տունը երջանկութեան այն աղբիւրն էր որուն կենդանութեամբը կը վերանորոգուէր իր հոգին: Տունը իր խորանն էր, որուն սրբութեան առջեւ ինքը կ'ըլլար միշտ ողջակէզ:

Իսկ դուն, Մեծ Մայր սիրական, դուն չքացած հոգիներուն ամէնէն շուշանայինը: Ի՞նչ մեծ ազապատանքով կ'ընդունէիր զիս քու հիւրընկալ թեւերուդ մէջ՝ ամոքելու համար մանկական ցաւերս ու վիշտերս: Դուն օթեւանն էիր իմ վտիտ մարմնիս, ուր փայփայանքիդ սիրասարսուռ հպումովը կ'օրօրէիր մանկական երազներս: Կը յիշե՞ս արդեօք, ո՛վ անմեղ հոգի, ի՞նչ անսպառելի համբերութեամբ կը կատարէիր մանկական քմայքներս:

(Շար. 1)

Այրի Տիկին Սիմա Գարտաշեան,
Տիկին Անայիս Գարտաշեան եւ զաւակները,
Պր. Վարդգէս Գարտաշեան (Պէյրութ),
Օր. Ովսաննա Գարտաշեան (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Մարգար Արզումանեան (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Համբիկ Գարտաշեան (Պէյրութ),
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր, եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԱՐՏԱՇԷՍ ԳԱՐՏԱՇԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Կիրակի, Հոկտեմբեր 29–ին, յետ կարճատեւ հիւանդութեան, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Նոյեմբեր 3, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Հայ Մտաւորականներու դամբարանը, Պանթէօ Փարիզին գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տիկին Գոհարիկ Գէորգեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Վաղարշակ Կիւլէսէրեան 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ ՏՕՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 5, Ամենայն Սրբոց Տօնին առթիւ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի մասնաւոր պատարագ: Ապա կը կատարուի հոգեհանգստեան պաշտօն, ինչպէս ամէն տարի, Եկեղեցւոյ եւ Մշակութային Տան բոլոր բարերարներու եւ ծառայողներու հոգիներուն:

Պատարագը կը մատուցանէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

Իսկ հանդիսութեանց կը նախագահէ ու կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ Երգչախումբի կողմէ, առաջնորդութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Երմագեանի:

Սկիզբ Ժամերգութեանց՝ ժամը 8.30:
Պատարագ՝ ժամը 10:

(Շար. Ա. էջէն)

լոր դէպքերու մասին, այդ մէկ բան է, բայց ես նաեւ ողջ մէկն եմ, հակայական կենսափորձով: Ես տեսած եմ երկու պատերազմ, մէկ շրջափակում, եւ ահա կը տեսնեմ երկրորդ շրջափակումը: Իմ հոգիին խորը շատ խոհեր կան իմ ժամանակին մասին: Այսօր կ'ուզէի ձեզի հետ բաժնել այդ խոհերը:

***

ՊԱՏՈՒՈՅ ԳԻՐ
ԳԷՈՐԳ ԷՄԻՆԻ

Բանաստեղծ Գէորգ Էմին պարգեւատրուած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան Պատուոյ գիրով: Ան այդ պարգեւին արժանացած է խորհրդահայ գրականութեան զարգացման մէջ ունեցած վաստակին համար:

***

ՆՈՐԱՅԱՅՏ ԽԱՉՔԱՐԵՐ

Վարդենիսի շրջանի Շաֆակ աւանին մէջ յայտնաբերուած են Ժ. դարուն կերտուած խաչքարեր, Ադրբէջանէն գաղթած եւ այդ լքուած աւանը հաստատուած փախստականներու կողմէ:

Անոնք պատահաբար նկատած են մեծածաւալ այդ խաչքարերը, որոնց երեսին վրայ գրառումներ կան:

Հնագարեան այդ խաչքարերէն մէկը, որուն բարձրութիւնը երեք մեթր է, այժմ տեղադրուած է Շաֆակ աւանին կեդրոնը:

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Լուսար եւ Սիւզան Սարաֆեան,
Գոհարիկ, Երուանդ Միքայէլեան զաւակները՝ Գրիգոր, Ալէն եւ Թոնները,
Սարաֆեան գերդաստանի
եւ Տէր – Յակոբեան գերդաստանի բոլոր պարագաները, մերձաւոր եւ հեռաւոր ազգականները սրտի դառն կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ–մօր եւ ազգականին՝

ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ Տէր–Յակոբեան)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 26–ին իր բնակարանին մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հոկ. 28, Շաբաթ օր, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին եւ մարմինը փոխադրուեցաւ Սէն–Փիէրի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ռոզ եւ Արտաւազդ Հանըմեանի յիշատակին իրենց աղջիկը 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Մեռելոցի առթիւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Նուպար Նիկողոսեանի մահուան քառասունքին առթիւ եղած են հետեւեալ նուէրները. – Սէն Լուի Սուրբ Գէորգ Եկեղեցւոյ. – Աւետեան ընտանիք 250 Ֆր., Շաւարշ Փիրանեան, Անդրէ Տավիտեան, Շալճեան ընտանիք 100–ական ֆրանք, Սիրուհի Թիրէքեան 50 ֆրանք: Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան. – Հրանոյշ Աճէմեան 500 Ֆր., Արամ Շեխիկեան 500 Ֆր., Ժիրայր Դատաւորեան 400 Ֆր., Ալիս Պիւլկիւրեան, Շաւարշ Փիրանեան, Սօնիա Փիլիկեան, Անդրէ Տավիտեան, Կարօ Յովսէփեան 100–ական ֆրանք: «Յառաջ»ին. – Աւետեան ընտանիք 250 ֆրանք, Մարի Պէրպէրեան 200 Ֆր., Օննիկ եւ Վահրամ Ճառայեան, Շալճեան ընտանիք, Կարօ Յովսէփեան 100–ական ֆրանք: Հայաստան Թերթին. – Օննիկ եւ Վահրամ Ճառայեան 100 Ֆր., Համազգային դպրոցին. – Սերոբ Գինոսեան 100 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 4, տօն Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ Նորոց, Յայտից եւ Անյայտից:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տիկին Հայկուհի Շալճեանի եւ զաւկին, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Շալճեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Վրոյր Շալճեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ֆրէտի Շալճեանի եւ զաւակներուն, Այրի Տիկին Հերմինէ Մէսճեանի եւ զաւակներուն, Պր. Վաղարշակ Տէր – Վարդանեան ընտանիքներուն եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն իրենց տարրոջ, հօրաքրոջ, հօրեղբօր աղջկան, ազգականին, խնամիին եւ Միութեանս անդամուհի Տիկին՝ Քնարիկ Պէզազեանի (ծնեալ՝ Շալճեան) մահուան առթիւ:

U. G. A. B.

LA BIBLIOTHEQUE D'ARMENOLOGIE
NUBARIAN
11, square Alboni, Paris 16e
sera fermée du Jeudi 26 Octobre au Dimanche 5 Novembre.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Offre d'emploi

L'école bilingue arménienne
Tebrotzassère
cherche
pour sa maternelle une institutrice de langue française
à partir du 13 novembre 1989.

Pour tous renseignements téléphoner au 43. 81. 01. 72.

COMMUNIQUÉ
de la Croix Bleue des Arméniens de France

Compte tenu des nouvelles alarmantes que nous recevons d'Erevan et du Karabagh, la Croix Bleue des Arméniens de France a décidé de reprendre l'acheminement de denrées de 1ère nécessité.

Dans ce but nous sommes entrés en relation avec «l'Association Equilibre Amitié Arménie», afin de pouvoir profiter gracieusement de leurs transports routiers.

Déjà nous avons remis pour le convoi du mercredi 25 octobre des colis de fournitures scolaires, pour l'école française de Léninakan, dont le directeur est Martin Pachaian.

Nous préparons pour la fin du mois un convoi de camions comprenant des vivres, du matériel médical, des vêtements chauds pour enfants.

Nous sommes en étroite liaison avec nos correspondants d'Arménie afin de pouvoir répondre à leurs besoins avec précision et rapidité.

Nous ne manquerons pas de tenir notre communauté arménienne informée de la suite de nos actions.

CONSEIL D'ADMINISTRATION

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ՏՕՆ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ

Չորեքշաբթի Նոյեմբեր 1–ին, Ամենայն Սրբոց տօնին առիթով կը պատարագէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

եւ կը քարոզէ հիւրաբար Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝

ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Օրուան հանդիսութեան կը նախագահէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ:

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Թաղիս Ննջեցելոց ի հանդիստ:

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 1–ին, Ամենայն Սրբոց Տօնին առթիւ առաւօտեան ժամը 10–ին Նոթրը – Տամ տը լա Տէլիվրանս եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ԽՋԿՐ. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պ. Խորէն Մատէնի:

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերուհիները Շաբաթ, Նոյեմբեր 4, ժամը 15–ին սովորական հաւաքատեղիին մէջ, Կարեւոր օրակարգ:

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէն լեզուի գիշերային դասընթացքներ, չափահասներու համար, Հինգշաբթի իրիկունները, ժամը 19–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, 75009 Paris.

ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՄԷԿԷՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ՝ ՆՈՐ ՍԱԿԵՐԸ

Ինչպէս ծանուցած էինք, Սեպտեմբերէն իսկ, «Յառաջ»ի բաժանորդագրութեան սակերը յաւելում կը կրեն Նոյեմբեր 1–էն սկսեալ, մասամբ զոնէ դիմագրաւելու համար, 1988 Փետրուարէն (նախորդ յաւելման թուականէն) ի վեր եղած յաւելումները:

Նոր սակերն են.–

ՖՐԱՆՍԱ

Տարեկան 800 Ֆր., վեցամսեայ 410 Ֆր.:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

Ամէնօրեայ առաքում 1100 Ֆր.,
շաբաթական առաքում 950 Ֆր.:

Օդանաւային գիծով առաքումներու համար, դիմել վարչութեան:

Նոյն թուականին –Նոյեմբեր 1– կը դադրեցնենք «Յառաջ»ի առաքումը այն բաժանորդներուն, որոնք Սեպտեմբերի սկիզբն իսկ հաշուեցոյց ստացան իրենց առկախ հաշիւներուն համար եւ չպատասխանեցին: Այդ թուականէն ետք, ոչ մէկ բաժնեգին կը գանձուի հին սակով:

Խորին շնորհակալութիւններ այն բոլոր բաժանորդներուն, որոնք իրենց կանխիկ եւ կանոնաւոր վճարումներով կը թեթեւցնեն վարչութեան ծանր բեռը:

Վարչութիւն
« Յ Ա Ռ Ա Ջ » ի

Le C.R.D.A.
et
Le CENTRE CULTUREL
SAINT MESROB
organisent

une
SOIREE
ARMENO - GEORGIENNE

le Vendredi 10 Novembre
à 20h45 précises
suivie d'un COCKTAIL
au 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris
Mo Cardinal Lemoine / Luxembourg
Autobus: 48, 81, 82, 84, 89.

Y prendront la parole
THAMAZ NASKIDACHVILI
et PIERRE TER-SARKISSIAN.
PATRICK DONABEDIAN fera également une communication sur le thème: *«Analyse comparative des architectures arménienne et géorgienne».*
Participation aux frais: 35 Frs.

Réservation avant le 4 Novembre
Tél. : 42. 46. 05. 58.

Ա Ե Ծ՝ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՆԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս Նոյեմբեր 1, Չորեքշաբթի օր յարգանքի ու ոգեկոչման խմբական այց մը կու տայ Պանթէօ Փարիզէնի գերեզմանատան հայ մտաւորականներու դամբանին:

Այս առթիւ սիրով կը հրաւիրուին ողբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, արուեստագէտներ եւ հասարակութիւնը:

Ծաղիկի զետեղումէն ետք ձիրմօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ, ննջեցեալ հայ մտաւորականներու յիշատակին:

Հաւաքուիլ՝ ժամը 15–ին Սիմըթիէռ մը Պանթէօ Փարիզէնի գլխաւոր մուտքին, Ավընիւ Մարքս Տորմուա:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Փորթ տ'Օռլէանէն առնել թիւ 128 հանրակառքը եւ իջնել Սիմըթիէռ Փարիզէն կայանը: